גדולי ישראל

פערציג
קאפיטלען
פון מיין לעבן

מרגלית לוסטיג

ב"ה

אויטאביאגראפיע

פון

מנשה לוסטיג

תשל"ח - תשע"ח

געשריבן און רעדאגירט:

משה מרדכי לאפפלער - יליד סקווירא עיה"ק

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

Lustig art
shryber@googlemail.com
845-499-4553

שנת תשע"ח

מטעם - **אל תמנע טוב מבעליו**; אויב איר
נעמט עפעס פון דעם ביכל, ביטע צוצייכענען
אז עס קומט פון דא, ויישר כח למפרע.

אריינפיר

מנשה לוסטיג איז היינט א נאמען פון א שטערן - א סעלעברעטי - אינעם פעלד פון אונטערהאלטונג; אבער נאך פאר - וועו דער וואס מ'רופט - מנשה לוסטיג - איז געווארן באקאנט, האט זיך שוין אפגעשפילט א לעבנס-געשיכטע, וואס איז ווערד צו ווערן געשילדערט.

ס'איז א לעבנ'ס וואונטש, צו פארשרייבן זכרונות פונעם פארגאנגענהייט, וואוסנדיג די גרויסע אויפטו דערפון, אז יעדע ביסל זכרונות וואס מ'ווייסט פון אמאל, זענען טייער און גלוסטיג; איז דאך מן השכל צו פארצייכענען וויפיל מ'קען, אז אונזערע דורות שפעטער זאלן הנאה האבן, מיט'ן שעפן ידיעות פון היינט – וואס וועט דעמאלטס זיין דער אמאל..

יעדער פאר זיך פארמאגט א ספר החיים, א לעבנס געשיכטע מיט פרקים; נאר ביי איינעם איז עס א קורצע געשיכטע - מיט אסאך דראמא, און ביים אנדערן - א לאנגע געשיכטע מיט מעסיגע בערגלעך; אזוי פארשידנארטיג איז איין ביכל פונ־עם צווייטן.

- ס'קען זיין א תינוק בן יומו וואס מאכט היסטאריע פון פולע בלעטער, ווידער א זקן בן שמונים – וואס ווערט ענדליך אנערקענט אלץ וועלטס העלד; איינער, וואס ביז די פופציג הערט מען נישט פון עהם קיין באזונדערס, ער האט געקענט אפלייגן די יונגע יארן פון דרוק און פיין, און ביי די ימי עמידה איז ער זוכה צו כבוד און אנערקענונג; און אמאל פונקט פארקערט!

דאס לעבן איז פוהל מיט בערגלעך, אמאל ארויף, אמאל אראפ און ארויף; מ'קען פירן א לעבן ווי א מחותן בפנים יפות, און דאן ווערן באשמוצט ווי קיינמאל בעפאר.. אמאל לאכן, אמאל ווייגען, פארלירן און געווינען, פליען און רוהען,

אמאל טאנצן אמאל ליגן.. ווי קאלערפול עס קען זיין דאס קייט פונעם לעבן, און ווי שווארץ-אויף-ווייס ס'קען זיך בלעטערן יארן, ביז א דראמאטישער טויש.

דער איינציגער בורא שמים וארץ, ער טיילט פארציעס מיט א געטליכן חשבון; משפיל גאים עדי ארץ, ומגביה שפלים עדי מרום; דער ראצער וועדר פלוצלינג א איש האשכולות - א בארימטער און טאלאנטפולער פערזאן, און דער גרויסער עושר און חכם פון לאנד, קען נעבער שנעל ווערן באטראכט אלץ גנב, מיאוסע פארשוין און שלעפער.

ער האט געקענט זיין אין חדר - דער 'הויפט' פונעם קלאס, אין ישיבה א דראפ-אויט, אין מושב זקנים א גוט באזעצענער נגיד פון נחלאות; און דווקא יענער וואס איז אין כיתה א' געווען א נרדף, אין כולל א איש מוצלח, אין די עלטער - א קאלעכדיגער נודניק.

א מענטש קען חלומ'ן א וועלט, אדער ציטערן פון א חורבן, און דאס נמשל שטעלט זיך אויס גאר אנדערש.. דאס איז דאס לעבנס-ביכל; און לייענענדיג אזא לעבנס ביכל, קען מען זיך אליינס פרעגן; וואס האט אויסגעפעלט עגמת נפש? וואס האט צוגעגעבן זיך פארענטפערן אויף בושות - און איבערקלוגן טיפשים? ס'איז א שאד געווען די כוחות - פאר כבוד, געלט, און ניצחון.

מ'האט געוואלט זיין א חכם, און זיך געטראפן אין די עלטער גאר א גיבור, און כאטש א גיבור, איז פון עהם געבליבן שוואכע זכרונות.. מ'האט געוואלט פארדינען פראטעקציע, זיך ערווענלן א נאמען אין היסטאריע, און דערווייל אנגעזייעט ענע־רגיע - און דער שכן האט עס באקומען.. ווייל רבות מחשבות בלב איש, ועצת ה' היא תקום.

דאס לעבן איז א מסכתא, א געשיכטע ביכל! עטליכע שרעקעדיגע קאפיטלען, אינצווישן פרייליכע תקופות, בארג ארויף און טראררררך.. אודך - בארג ארויף, און אודך טראררך.. איין טאג פארזעצט, צען יאר א מחיה.. א חודש פארזארגט, אונטער א קארגע שעה – מזל טוב!

ס'איז ווי א בילדער-אלבום, סצענעס וואס צע'שוידערן און באפרידיגן - מיט איין שנעלע מיש.. אבער ס'מישט זיך נישט אליינס! דאס בענדעלע ליגט אריינגעלייגט צווישן די בלעטער, און ס'לעבט זיך על הסדר, געוי ווי ס'איז אנגע־שריבן פון אויבן.

ממילא, בטח בה' ועשה טוב, שכן ארץ ורעה אמונה, והתענג על השם..

ס'זאל זיין געלעבט! מיט די ריכטיגע תכלית, נאך א תפילה, נאך א בלעטל תורה, נאך א חסד פאר יודען; דאן באקומט דאס לעבן א באדייטנדע געשמאק,

אז ס׳לייענט זיך מיט פארגעניגן; און ווען מ׳בלעטערט צוריק, הייבן זיך די הענט צום הימל בתפילה: עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך.. ואל תטשינו השם אלוקינו לנצח.

ערציגנדיג דעם ביכל, איז צום האפן, אז דאס וועט געבן אינספיראציע פאר אנדערע; סיי צו פארשרייבן די אייגענע ערפארונג אין לעבן, און סיי אויסצונוצן די אייגענע קענטענישן; יעדער לויט זיין שטייגער, דורך שרייב-ווערק, לידער, מאל־עווען, צו שפילן; ווייל דאס איז - סיי א תועלת פאר זיך, סיי פאר אנדערע - וואס זענען נהנה דערפון אין פארשידענע מצבים אין לעבן.

און ס׳קומט זיך טאקע א ספעציעלע דאנק, פאר די פילצאליגע לייענער פון מיינע מאמרים, וואס זיערע חיזוק און שטיצע האט מיר אלץ געגעבן די מוהט - צו שרייבן נאך און נאך, און אנצוקומען ביז אהער.

און דערבי שפיר איך א פליכט, ארויסצוזאגן בפה מלא; אז אויפהאדעוועניג זיך אינעם הייליגן שטעטל - שיכון סקווירא - וואו איך שפיר זיך ווי אין א האניג שיסל - א כלי מחזיק ברכה; באנעמט מיר אבער מזמן לזמן א בושה, ווען איך זע מיך ארומגענומען מיט גאר הייליגע געהויבענע יונגעלייט; און כ׳קלער מיר.

- וויאזוי בין איך זוכה, זיך צו געפונען אין זיערע ד׳ אמות של קדושה וטהרה, ווען איך דערגרייך נישט זייער העכערע חשיבות, און פאטשקע נאך ארום מיט ארטיקלען פון עולם הזה.. אבער דאך, אויב כ׳קען נאר דאס; טו איך כאטש דאס..

און דערבי וויל איך קלאר אונטערשטרייכן, אז פראבירנדיג צו שרייבן דעם דאזיגן בינטל זכרונות, מיט א ריינעם שפראך - כאטש זאפטיג און פליסיג, אבער אפגעהיטן פון לשון הרע וכדו׳; דאך טאמער וועלן מאנכע אויסטייטשן צווישן די שורות, ביי געוויסע שילדערונגען, ווי כאילו ס׳איז נעגאטיוו; בין איך מוסר מודעה, אז מיין כוונה איז, צו פארצייכענען מיינע אויטענטישע זכרונות, איידער צו פוגע בכבוד זיין - פון סיי וועמען חלילה.

סך הכל, פונעם לעבנס-ערפארונג לערנט מען זיך אסאך; און איך כ׳קען זאגן אויף זיכער, אז פראצענטיש האב איך זיך שוין - ביז היינט געלערנט אין לעבן - מער וואס אנדערע לערנען זיך אין די עלטערע יארן.. און פון דעם האב איך פאר־מירט מיין אייגענעם לעבן קולטור, וואס כ׳האף און בעט אלץ דעם רבוש״ע: נחני בדרך אמת.

און שרייבנדיג היסטאריע, האב איך געווענליך געשריבן - נאר וואס איך האב אליינס מיטגעלעבט - ווייל דאס איז מיין לעבנ׳ס היסטאריע; דאך, קען זיין אז

כ'האב פארזען וויכטיגע היסטארישע פרטים; ממילא, אז עס וועט מיר זיין באש־ערט געזונט און לעבן, וועל איך עס משלים זיין בעתיד הטוב, בעזרת השם יתברך הטוב והמטיב.

קאפיטל איינס

ז' אדר ב' תשל"ח

אין א געדעכטן שנייאיגע נאכמיטאג, איז קוים מיט שווערעגקייטן די אמבולאנס אנגעקומען צום נייעק שפיטאל, און איך בין געבוירן געווארן למזל טוב! דאנערשטיג פרשת ויקרא - ז' לחודש אדר שני תשל"ח - אינעם צענטן יאר למלכות כ"ק מרן רבינו שליט"א; און די וועלט איז רייכער געווארן מיט א נשמה, וואס האט א תפקיד משמים, צוזיין משמח אלוקים ואנשים.

די ערשטע נאכט פורים, איז פארגעקומען מיין וואכנאכט, דאס ערשטע וואכנאכט אום פורים - אינעם היסטאריע פון שיכון סקווירא! און שיכורים האבן זיך אנגעריקט ממש ביז'ן עלות השחר; און ווי מ'האט מיר פארציילט, האט ר' יאסל ביסטאן ע"ה - שיכור'עהייט - געשפילט בינגאו, און ס'געווען צום געדענקן.

ער ר' יוסל ביסטאן פלעגט מיר טאקע אלץ רופן מיט ליבשאפט; אה! דאס ביסטו דער פורים יונגעל..

בעצם יום הפורים, האט מען מיר אריינגעברענגט לבריתו של אברהם אבינו ע"ה; קוואטער איז געווען מיין מאמע'ס עלטערע ברודער - משה חיים גאלדשטיין הי"ו, וואס איז טאקע דערויף געהאלפן געווארן מיט קינדער; סנדק איז געווען דער רבי זצ"ג, מוהל - ר' יצחק אהרן פישער - מיין ערשטע קאזין, און אמירת הברכות - דעם רבינ'ס שוואגער ר' איציקל מראכמיסטריווקא שליט"א, וואס האט נאך דאן געווואוינט אין שטעטל.

ויקרא שמי בישראל **'משה מרדכי';** משה - אלץ מיין יום הולדת אינעם יומא דהילולא פון משה רבינו ע"ה, און מרדכי - ווערנדיג ג'יודיש'ט אינעם חג הגאולה פון מרדכי הצדיק, זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל; אין צוגאב וואס כ'האב עלטער זיידעס - אויך מיט די דאזיגע נעמען.

אגב, מיין נאמען הייבט זיך אן מיט א מ'; און די פערציגסטע ווארט פון בראשית - אין פסוק ה' - איז 'ויקרא', און איך בין געבוירן ה' ויקרא, און די ווארט 'ויקרא' איז אויך פינף אותיות; מעגליך אז די 'ו' פון ויקרא איז מרומז, אז איך בין די זעקסטע קינד אין אונזער משפחה.

לעקנדיג מיט דארשט די ווין טראפן, און הערנדיג א ברכה און באפעל; בדמיך חיי.. זאל זיין געלעבט! האב איך שוין דעמאלטס זוכה געווען צו שמחה פונעם נשמה וְלא מֵיָין..

דאס איז געווען די ערשטע ברית מילה אינעם יו"ט פורים - אינעם היסטאריע פון שיכון סקווירא, ווו איך בין געבוירן געווארן בזכי' מיט גליק און מזל.

[מיט די יארן, נאך ווו כ'האב זיך אנגעזאפט מיט נסיונות החיים, און ב"ה מיט שמחה עס איבערגעלעבט; האב איך זיך אנגעהויבן אונטערשרייבן מיט'ן קונסטלער-נאמען - '**מנשה לוסטיג**' - מנשה, כי נשני ה' מכל עמלי, און די אותיות פון שמחה און חן, משה און מנשה, זענען די זעלבע; אויך די נון אין משה ווערט מנשה - און נון אויף אראמיש איז א פיש, און כ'בין דאך געבוירן אינעם מזל אדר דגים..

און ווייל ס'איז געווען - ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, און די גמרא זאגט דאך - ששון זו מילה, האב איך גענומען דעם נאמען 'לוסטיג', ווו איז דער טייטש פון ששון.. און אזוי קען מען דרשנ'ן יומם ולילה..]

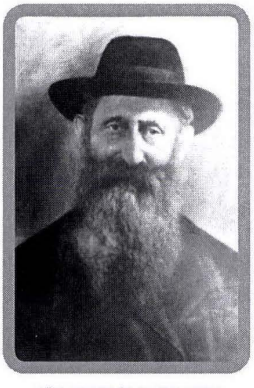
מיין אפשטאם

לאמיר שרייבן גאר אין קורצן, מיין יחוס אין משפחה מדור דור - פון וועמען מיר שטאמען, כדי ס'זאל זיין פארשריבן און נישט פארגעסן ווערן; און אין א קומענדיגע געלעגנהייט, האף איך בעזרת השם ית' צו דרוקן אויספירלעך, די היסטאריע און יחוס פון מיינע עלטערן - און אור עלטערן אין דעטאלן, וויפיל איך ווייס.

איך האב לעצטענס געמאכט א געגעטישע פראבע, פון ווו מ'קען זען פון וועלכע טיילן וועלט מ'שטאמט; און דאס צייגט, אז מיר שטאמען געאגראפיש, פון אלע 'גלות סטאנציעס' ווו יודען האבן געוואנדערט; אנגעהויבן אויף ארויף, שטאמען מיר מייסטענס פון מזרח מערב און צענטראל אייראפע, דאס זענען בערך; פוילן, בעלאַרוס, אוקריינא, רוסלאַנד, אונגארן, רומעניע, טשעכיי, עסטרייך, סלאוואקיי, און פון די שפאניע און פארטוגאל אונדזלען.

די איבריגע פראצענטן ווו איז דא אין מיינע גענעטישע צעלן, צייגט די לענדער; איטאליע, גריכנלאנד, בבל, ארץ ישראל, און דרום אפריקע; מיט אנדערע ווערטער -

צייגט דאס ענוי, אז מיר געהערן צום יודישער פאלק, וואס דורך די לענדער איז געווען די מהלך הגלות, שיגאלנו ה' בקרוב; און אין פאקט, די אנדערע מקומות - וואו בלויז אנדערע פעלקער האבן זיך געפונען, ווערט נישט געצייגט אויף דעם מאפע טעסט, אפילו נישט איין פראצענט.

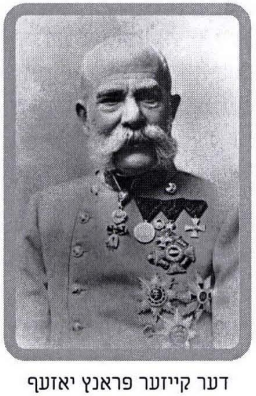

דער זיידע ר' מנחם ע"ה

ווידער יחוס אבות, פון מיין טאטנס זייט; ר' מנחם בן ר' ברוך אברהם בן ר' מנחם בן ר' מרדכי בן ר' יצחק לאפפלער; דאס איז וואס איז געפונען געווארן דאקומענטירט דערווייל.

דער עלטער זיידע ר' מנחם ע"ה, איז פארן ערשטן-וועלטס-קריג געווען א גאר נאנטע מיניסטער, אינעם קאבינעט פונעם באקאנטער חסיד אומות העולם - דער עסטרייך-אונגארישער קייזער **פראנץ יאזעף** דער ערשטער - דער מיט'ן באקן בארד; לכאורה איז דער זיידע מנחם געווען דער 'הויפס-יוד' - ווי אסאך מושלים פלעגן האבן.

אבער ווען ער האט געזען אז די קינדער וואקסן אונטער - אינעם פרעמדן השפעה, האט ער זיך געוואלט אפלאזן פון דעם אמט; און ווען מ'האט עהם נישט נאכגעגעבן זיין פארלאנג - פונעם קייסערס הויף, איז ער איינפאך אנטלאפן אינמיטן נאכט - אריבער דעם גרעניץ, פון אונגארן קיין סלאוואקיע.

דער קייזער פראנץ יאזעף

- פון דאן אנגעהויבן עוסק זיין - מיט א שטארקע פרישות - בעבודת ה'; אזוי ווייט, אז גאר חשובע יודען האבן זיך מיט עהם משדך געווען, וועלנדיג האבן קינדער פון א יוד - וואס זיין סידור איז געווען דורכגעווייקט מיט טרערן.

מיין זיידע ר' ברוך אברהם, איז יונגערהייט געווען א תלמיד פון דעם ווייצענער רב - דער בעל מעשי למלך - אין ווייטצען, דארט ווי מיין זיידע איז געבוירן; און שפעטער איז ער געפארן לערנען ביים חוסטער רב - הרב יוסף צבי דושינסקי זצ"ל, און דארט האט ער זיך געציילט אינעם חסידישער חבורה פונעם יונגער צדיק - ר' אהר'לע ראטה זצוק"ל - פון ווועמען מיין זיידע האט געלערנט, אז די ספר 'מאור עינים' איז די יסוד פון עבודת ה'.

מיין טאטעס מאמע, מרת חי' לאה בת ר' חיים בן ר' משה ווייס; די באבע איז געווען א גבירישׁ טאכטער, וועו איר פאטער - ר' חיים ווייס - איז געווען פון די גרעסטע באנקירן אין אונגארן; און וואוינענדיג אינעם שטאט מונקאטש - איז ער געווען דער רעכטער האנט פונעם הייליגער מנחת אלעזר זיעוע"י; אזוי האט מיר ר' שרגא פייוול מערמעלשטיין ע"ה פארציילט, וואס ער געדענקט.

מיין באבע לאפפלער האט געהאט אין קאנאדע א שוועסטער - גיטל לעווי, און אויף אונגאריש האט מען איר גערופן 'קאטאו'; זי איז געווען פארן מלחמה זייער ערליך - צוזאמען מיט איר מאן, וואס איז געווען א גרויסער מתמיד; אבער נאכן מלחמה זענען זיי ליידער אוועקגעפאלן.

און איך געדענק, אז זי פלעגט אמאל קומען צו מיין באבע באזוכן; דעמאלטס פלעגט מיין טאטע אנגרייטן פאר זיי היימישע עסן, און זיי פלעגן פארברענגן; אבער אונז קינדער האבן נישט געמעגט אנטייל נעמען, ווייל זיי האבן געפירט א פרייע לעבן.

למעשה האבן זיי געלאזט א צוואה מיט געלט, אז מ'זאל לערנען משניות לטובת נשמתם.. דאס טייטש אז זיי האבן געהאט אמונה; און לויט ווי כ'געדענק, האבן זיי זוכה געווען שפעטער - צו אייניקלעך וואס האבן חוזר בתשובה געווען.

פון מיין מאמעס זייט, שטאמען מיר פון גאר הייליגע יחוס, נישט סתם.

מיין מאמע תחי' - בלימא בת הינדא עמו"ש; איר טאטע, ר' דוד בן ר' משה יודא גאלדשטיין ע"ה; זיין פאטער ר' משה יודא - איז געווען רב אינעם קליין שטעטל וואמוש-פיערטש אין אונגארן, וואס געפונט זיך צווישן מיקו-פיערטש און טעגלאש; דארט האט מען עהם געשיקט זיין רב, שוחט און ש"ץ מ"ץ, וועו די תושבים זענען געווען זייער איינפאכע יודען, און ער האט מיט זיין כח התורה - זיי געפירט אויפ'ן ערליכע וועג.

מיין זיידע ר' דוד גאלשטיין'ס מוטער, שטאמט פונעם הייליגער צדיק ר' שלום מרדכי וועבערמאן זצוק"ל; וועמען מ'האט געופן - ר' שלום ליקער זצוק"ל - פון שטאט טיסא-ליק אין אונגארן, וואס איז געווען באקאנט אלץ מוסמך - פונעם הייליגער צאנזער רב זיעוע"י - אלץ א פועל ישועות.

ווידער מיין מאמעס מאמע - מרת הינדא בת ר' חיים לאנדא ע"ה, שטאמט פון צווישן די העכסט חשוב'סטע יחוס וואס איז פארהאנען ביי כלל ישראל; איר פאטער ר' חיים לאנדא ע"ה איז א זון פונעם נירמאדער רב זצ"ל, וואס איז א בן אחר בן פון ר' יוסף הצדיק - דער איידעם פונעם הייליגער נודא ביהודה זצוק"ל, ולמעלה בקודש.

- און פונעם מוטער זיינע, פון די דריי משפחות מיוחסות בישראל; ראפאפארט, שפירא, מרגליות, ולמעלה בקודש - וואס זענען ידוע מיט'ן געניע יחוס, ביז די אבות האומה הקדושה.

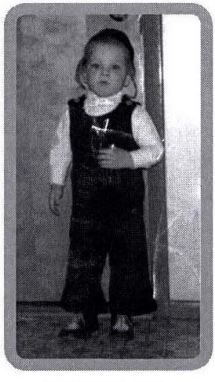
מיין מאמע'ס מאמע - די באבע הינדא ע"ה, הייסט טאקע נאכן באקאנטע גבאית פון די צדיקת אדל - די טאכטער פונעם הייליגער בעל שם נבג"מ; וואס זי - די גבאי'טע פון די צדיקת אדל - האט זוכה געווען צוצוזען גאר הייליגע סצענעס - בזכות'ן באדינען די צדיקת אדל, וואס זי האט איר אין געהיים מגלה געווען בקדושה ובטהרה.

מיינע ערשטע זכרונות

מיינע סאמע ערשטע זכרונות - ווען כ'האב אנגעהויבן געדענקן זאכן, האט זיך אנגעהויבן שנת תשמ"ב אין קינדערגארטן; ווען יוסף מרדכי בן ר' יחיאל ווגשאל איז געקומען לערנען אין אונזער קלאס, ביים דעמאלטס'דיגער מלמד אין קינדערגארטן - ר' ישראל אברהם שפירא; און כ'געדענק אז יענע יאר איז מיין טאטע געפארן קיין ארץ ישראל; צום חתונה פון ר' איציק דעם רבינ'ס זון, און מיין טאטע האט אהיימגעברענגט קינדערישע מתנות.

פארן אפשערן

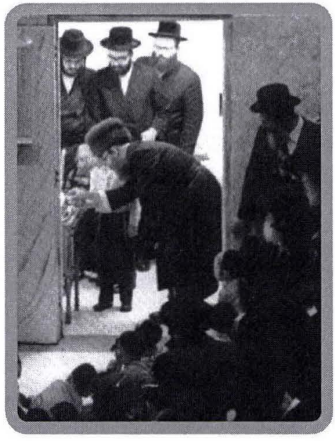

נאכן אפשערן

ר' אהרן מענדל'ס חתונה געדענק איך נישט, אבער כ'האב נאך געטראפן א אנדענק פון יענע חתונה, ווייל מ'פלעגט אמאל ספעציעל פרינטן דעם שמחה סימבאל - אויף אלע פלעסטיגע און פאפירענע טעלער'ס און גלעזלעך, וואס מ'האט גענוצט ביים שמחה.

שנת תשמ"ג איז געווען אונזער 'חומש סעודה', אנגעפירט דורך דעם באקאנטער מחבר פונעם 'אלף בינה' - ר' חיים פריד ע"ה, וואס ער האט דאס פריש איינגעפירט.

כ'געדענק ווי מיר זענען געשטאנען שבת נאכמיטאג - אויף צפון זייט פונעם אלטן היכל - נעבן די הויעכע שויבן פון די חדר שני; און מ'האט געזאגט הויעך - פון א אויסגעצויגענע מגילה אין גרויסע בוכשטאבן - **'אליהם - צו זעי'**.. און הבנש"ק ר' דוד בן

דער רבי זז"ג מיט ר' חיים מאיר צינדן צוזאמען

ר' אברהם דוב טווערסקי - פון אונזער קלאס, איז געווען דער פארזאגער.

ר' חיים איז נישט געווען מיין מלמד, אבער ער איז געווען 'דער כיתה אלף מלמד' - אויף אלע הינזיכטן; סיי מיט'ן אויסלערנען די ריכטיגע דרך הלימוד, טאקע אויף א שטרענגע שטייגער - אבער אויף א קונצליכע וועג, וויאזוי ס'זאל אריינדרונגען די אותיות אינעם קעפעלע פונעם קליינעם מתחיל.

און ער איז געווען דער 'חדר פירן רבי' פאר אלע קינדער; כ'געדענק אז ער פלעגט זיצן אין זיין קלאס - אויף א סטעיטש, און אלץ געלאזט די טיר אפען, און די רויעך פון זיין ציגאר - און שטרענגע אויגן און הויעכע שטימע, האט אונז פארטריבן פון אריינקוקן אין זיין קלאס.

ער פלעגט ביים חדר-פירן צייגן דעם נייעם יונגל די אותיות; קודם מיט האניג, שפעטער אינעם 'אלף בינה' אדער 'שמחה ואורה סידור', וואס איז דעמאלטס געווען די 'קינדער סידור'; און ר' חיים פלעגט זאגן - קודם רואיג; 'דאס איז א אלף'.. און נאכער געשריגן, זאג: אלף!!!

ער איז דאך געווען א איש האשכולות, און ספעציעל א מייסטער אין נגינה; און כ'געדענק גוט ווי ער פלעגט אנהייבן די ניגונים ביי מסיבות - אזוי אויך דאוונען ביים עמוד - מיט זיין מעכטיגע שטימע פול מיט יבבות; אזוי געדענק איך, וועז זיין זון ר' יחיאל שמואל שי' האט אנגעפירט די קאפעלע - מיט'ן געניע קנייטש פון זיין טאטן; כ'בין נאך געווען קליין, אבער זיין שטרענגע טאקט, האב איך אריינגענומען אין זיכרון קעמערל.

- ער האט נאך דעמאלטס געהאט א שווארצן בארד, און זיין פאטריכאלישער אויסזען האט געפאסט פאר א מארטש פירער; און יעדע נאכט חנוכה, זענען אסאך גרויסע און קליינע טעיפ-ריקארדערס געליגן צופיסנס פונעם כא"ר, וואס האבן מיט אינטערעס אפגעכאפט די קאפעליע ביים רבי'ן.

טאקע חנוכה געדענק איך גוט, ווי דעם רבינ'ס בן זקונים - ר' חיים מאיר - אלץ קינד פלעגט האלטן דעם רבינ'ס האנט, און צוזאמען געצינדן חנוכה לעכט.

וועז כ'בין עלטער געווארן, האט מיר שלום אליעזר פרידמאן געלאזט העלפן, אנגרייטן טעצער לעיקקך און גלעזלעך לחיים, אינעם פארשלאסענעם חדר שני; און כ'האב געקענט הערן דעם רבי'ן זאגן די מזמורים ביים מנורה.

און יענע לעיקעך איז נאך געווען פון 'פראנקס בעקעריי'; זיי האבן עס דעליוווערט ערב יום הקדוש - גענוג לעיקעך פאר'ן גאנצען סעזאן, און הערשי ברייער האט עס אוועקגעלייגט אין פריזער - ביז חנוכה.. און ס'מיר נאך גליגן צווישן די ציינער ביז בדיקת חמץ..

דעמאלטס פלעגט נאך דער רבי צינדן אינעם רבינ'ס ארגינעלע שטוב, פאר מ'האט געמאכט א ספעציעלע 'חנוכה שטוב' צום צינדן; און אינעם 'חנוכה שטוב' איז געווען א גאנץ יאר א שאנק, ווי ר' יושע גבאי פלעגט דארט האבן א קליינע 'רעזשאו', און דארט האט ער געהאלטן ווארעם דעם רבינ'ס עסן.

רעדנדיג פריער פון טעיפ-ריקארדערס - וואס איז היינט כמעט א פארגעסענישׁ, בליצט מיר אויף אין געדאנק די 'קארדלעס פאוינס' - מימים ההם; וועלכע ס'האט געקלונגען, האט מען געדארפט ארויסשלעפן א ריזן לאנגע אַנטענע - און אזוי רעדן.. ר' אליעזר פאזען - דער מנהל אין די מיטעלע קלאסן אין חדר, האט כאטשיג וועלכן אינמיטן פארהער - אויפגעהויבן טעלעפאן קאלס - מיט'ן ארויסציען דעם אנטענע - און באהאנדעלט מצבים מיט ערנסטקייט.

אין אנהייב האבן זיך נאר רייכע מענטשן ערלויבט דעם פראדוקט; קודם איז עס געווען א 'קאר טעלעפאן', און אזא איינער האט געדארפט האבן מזל, אז איינער זאל עהם אריינקלונגען - וועלכן אלע זענען.. מ'פארציילט א ווערטל, איינמאל הערט מען ביי א עושר - ווי ס'קלונגט עהם אין די בגדים; און מיט איין אטעם הייבט ער אויף.. און מ'הערט ווי ער ווארענט; יו אַר שָׁור יו העוו א ראנג נאמבער?.. ס'נעבעך געווען א ראנג נאמבער..

אוי די חדר יארן

אויב ס'איז פארהאנען אזא מעלאדיע; די טייערע קינדערישע יארן.. קען איך פערזעניליך נישט דעם מעלאדיע, נישט אויף די ווערטער - און נישט אויף קיין נאסטאלגישע תנועות.. ווייל פון די קינדערישע יארן זענען מיר נישט פארבליבן קיין טייערע זכרונות, נאר פארקערט! וואס איך קען נישט פארגעסן עד היום.

די אלע קינדערישע יארן, זענען ביי מיר געווען זייער לאנגע ביטערע יארן, פול מיט צער און עגמת נפש; איך האב קיינמאל נישט געקענט - וואס מ'האט געלערנט אין חדר, און כ'בין קיינמאל נישט געווען אנערקענט; ממילא בין איך געווארן ממש - ווי דער תינוק הבורח מבית הספר, אבער וואו אהין האב איך געקענט לויפן?..

מ'איז אינדערפרי געלאפן כאפן די חדר באס, ווי א ארעסטאנט וואס לויפט צוריק אין זיין צעל; ווייל אז נישט, ערווארט עהם נאך ערגערס.. און וועז מ'איז מיר געקומען נעמען פון חדר - אינמיטן טאג - למשל פאר א דאקטאר באזוך, האב איך זיך אזוי געפריידט, ווי כ'בין געווארן צייטווייליג באפרייט פון תפיסה.

איך קען ציילן מיט איין האנט פלאך - און נישט ענדיגן אלע פינעף פינגער - פון מלמדים וואס כ'בין געבליבן מיט גוטע זכרונות; איך האב ביטערע זכרונות פון די יארן - אונטער די רעבישע פעטש; און פעטש האב מען געכאפט אין חדר - אויף יעדע מינדעסטע זאך - וואס מ'האט 'נישט' געטון..

אוי האט מען געכאפט.. און דווקא מיט די אויסגעשארפטע כלי זיין, שטעקענעס מ'שטעקענס שונים, לאנגע און קורצע, פון א הענגער ביז פייל-און-בויגן.. און ס'נישט געווען אזא זאך - איין פאטש! ניין, די ווייניגסטע פעטש פאר א יחיד, איז געווען 13 פעטש יעדע האנט! צוזאמען איז עס די שם הוי"ה - פלעגט מיין רבי זאגן.

ס'דא וואס וועלן זאגן, אז מ'האט געכאפט פעטש - נאר פ' משפטים צו ביי 'ואני'; איך האב געכאפט ביי וַיֵּרָא ביי וָאֵרָא, ביי לֶךְ-לְךָ און בהעלותך, ביי קדושים ביי נצבים, סיי וישלח סיי בשלח, אן קיין אויסנאם; יענס געלעכטער! א באנדע סאדיסטן, מיט'ן טיטול מלמד; ווי מ'זאגט, א נבל ברשות התורה.

יעדער האט זיך זיינע מעשיות וויאזוי ער האט איבערגעלעבט דעם לאגער.. און אפילו היינט, וועז איך שמעק יענע אלטע שמעק פונעם חדר, אדער פון יענע ערשטע שטאק - ווי ס'זענען געווען אפיסעס, דערמאנט עס מיר מאדנע פחדים, ספעציעל די שמעק פון די אמאליגע סיגאר'ן.

עד היום, וועז איך קוק אריין אין א חומש'ל, כאפט מיר די שיווערס.. וועז איך זע יענע פסוקים וואו איך האב אריינגעהויבן מערדעליכע קלעפ; אין מיינע אלטע חומשים ליגן נאך די סימנים למזכרת נצח.. פלעקן פון בלוט, ראץ, ברעכאץ, און טערערן.. די פרעשער איז געווען שרעקליך, אז די שמעק פונעם נייעם חומש'ל, דערמאנט מיך שוין גלייך די צרות און שרעק וואס מיר האבן געליטן אין חדר.

דורכאויס יענע יארן, האב איך פארגאסן טייכן הייסע טערערן, און כ'האב געשפירט אז 'אין קול ואין עונה', קיינעם אינטערעסירט נישט מיינע ליידן, און כ'האב מיך געוואונטשן נעלם צו ווערן פונעם מציאות; כ'האב נאר נישט געוואוסט וויאזוי..

מיין כח הדמיון האט אלץ געארבעט - טאג און נאכט, און כ'פלעג גולם'ן - בלשון המלמדים; דאס האט פון איין זייט עטוואס פארזיסט מיינע טעג און נעכט, אבער וויפיל קלעפ און בזיונות האב איך אריינגעהויבן - צוליב דעם; דו גולם, דו הערסט נישט צו! דאס איז געווען א נארמאלע נוסח; דו וועסט נישט קענען, וועסטו כאפן שטארקע פעטש און ארויספליען פון דא..

און איך האב מיך ממש נישט געקענט אפשטעלן פון גולם'ן, פארוואס יא? ס'מיר געווען געשמאק צו קלערן אינטערעסאנטע פאנטאזיעס, אדער דורכטון - אין מיין מחשבה - יעדע סארט געדאנק; און אפילו היינט, קען איך נישט לערנען מיט א חברותא, ווייל די אלגעמיינע דרך הלימוד - איז איינפאך נישט פאר מיין געדאנקען גאנג; ווייל עפעס וואס דארף עיון און הבנה - טראכט מיין מוח אנדערש, און כאפט אויף אנדערש.

- און פאר דעם אלעם, האב איך געכאפט מכות רצח, מיט ביטערניש און געוויין; און מ'האט נישט פארשטאנען אז ס'נישט מיין שולד.

דאס איז א טראמא! וואס איז געבליבן אין זיכרון - פון יענע ביטערע יארן; ספעציעל די אלטע מלמדים שפראך, די דזשאויק פון רעדן 'פלעמיש'.. איז געווען די צייכן פון א מבול מכות - וואס האט נישט געשפעטיגט צו קומען, באגלייט מיט אפאר שאנדע נעמען; דו חולם גולם! 'פאטעטא קאפ', דו פוילעצט א גאנצע טאג.. דו 'פאנפערס' לעצטענס און קענסט נישט קיין איין ווארט!.. דאס הייסט 'געקעקעצט'.. דאס הייסט 'געכיפערט'.. רעדסט אונטערן נאז..

די מאדנע לשונות וואס מלמדים פלעגן נוצן, און די בושה'דיגע צו-נעמען אויף קינדער; דאס פלעגט בלייבן קלעבן ווי א ליימענעם זיגל - אויף לאנגע יארן.

וואו נישט וואו, האט זיך אמאל - דורך די יארן - אנגעקלעבט עפעס א גוט ווארט אויך; ווי למשל, אמאל האב איך געהערט פון איינע פון די מלמדים א טייטש; 'ייאוש שלא מדעת' - ווער ס'איז זיך מייאש, איז א צייכן אז ער האט נישט די ריכטיגע שכל..

דאס איז א גוט ווארט, וואס כ'האב נישט פארגעסן; אבער די נעגאטיווע חלק - רוב פון די חדר יארן, דאס וואלט איך זייער נישט געוואלט איבערלעבן, און נישט געוואונטשן פאר מיינע קינדער חלילה.. אויב מיר האבן געדארפט מחונך ווערן דורך בעלי דעה בעלי ירא שמים - אויף אהבת השם אהבת התורה און אהבת הבריות, ווי קומט דאס אין מחותנ'שאפט, מיט ביטערע אכזריות'דיגע שלעק, בושות ובזיונות בנפשות רכות וענוגות.

ווער ס'האט אדורכגעמאכט די חדר יארן ברמ"ח ושס"ה, האבן עהם צוויי מלאכים באגלייט - פון כיתה אלף ביז ארויף.. די טינט וועט זיך אויסלאזן און דאס ווייטאג וועט נישט פארגליווערט ווערן.. אז די בעסטע יארן - די ריינסטע יארן פון א יודיש קינד - איז פארוואנדעלט געווארן אין יארן וואס מ'קען דערפון נישט טראכטן, כי אין לי בהם חפץ.

און א דאנק גאט ב"ה - אז מיר האבן זיך געשטארקט, און אויסגעוואקסן ערליך און פיין, טראץ די אלע רדיפות; דערפאר, אז מ'זאגט; 'די גאלדענע קינדער יארן'.. הערט זיך עס ביי מיר זייער זייער מאדנע.

כ'האב געהאט געציילטע גוטע מלמדים, וואס פון זיי האב איך טאקע קונה געווען גוטע זאכן, וואס קומט מיר נאך היינט צוניץ.

אין די ערשטע כיתה אין קינדערגארטן, איז געווען זייער א פיינע מלמד - ר' מרדכי יואל האראוויץ הי"ו, און שפעטער - אין כיתה ה' - איז ער אויך געווען אונזער משניות רבי; ער האט זיך מיט אסאך ליבליכקייט אריינגעלייגט אין אונזערע שיכעלעך, און אונז געמאכט געשמאק צו קומען אין חדר.

כ'האב געהערט נאכדערציילן, אז ער פלעגט מיך מיט קונצליכע וועגן שלעפן - צו וועלן גיין אין חדר, וואס דעמאלטס איז דאס געווען א חלק פונעם מלמד'ס ארבעט, צו שלעפן די קינדער וואס ווילן נישט קומען..

אין די גאר יונגע קלאסן, איז אונזער מנהל געווען א חשובער זקן בא בימים - ר' מענדל טאמבאר ע"ה; א יוד וואס האט אדורכגעלעבט די קריג מיט צרות, און דאך 'נישט' איבערגעגעבן די קאשמארן מיט פעטש; פארקערט, ער האט מיט א געוואלדיגע אהבה אונז מחנך געווען, לייגנדיג א דגוש אין אסאך וויכטיגע הינזיכטן, און אונז געלערנט גוטע זיטן.

ער האט מחבר געווען דעם גוטן טייטש-חומש, 'משיבת נפש', און שפעטער אויף רש"י הק'; און דאס האט ענטהאלטן גאר א אויסגעהאלטענע וועג, פון טייטשען די הייליגע פסוקים און שטיקלעך רש"י - אויף א לייכטע וועג.

איך באזונדער, האב געשפירט זייער זיכער מיט עהם; ווייל וועך דער מלמד האט מיך ארויסגעווארפן פון קלאס, פאר'ן עוון פלילי פון קלאצן, אדער קומען 'איין' מינוט שפעט, אדער פיצן די נאז, אדער נישט אריינקוקן אין חומש, איז ער - ר' מענדל זכור לטוב - געווען מיין ליבליכע טרייסטער, און האט מיר געזאגט מיט א זיסע שפראך.

אוי! וואס איז געשען? שנעל שוועק אפ די הענטעלעך און פנים, און זאג דיין רבי, אז איך האב געזאגט זאלסט אריינגיין..

קיינמאל נישט קיין פסק, און קיינמאל נישט קיין פעטש, און קיינמאל נישט קיין הויעך ווארט.

געווענליך, וועך דער מלמד פלעגט ארויס פון כיתה, כדי צו טרונקן קאווע, אדער כ'ווייס נישט וואס.. האבן מיר געמוזט ווייטער זאגן הויעך - ווי א רעקארד פלעיער,

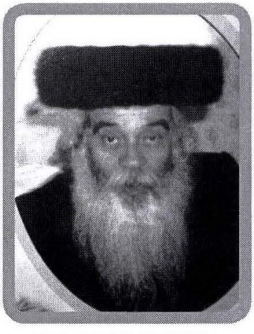
[אויב איר ווייסט וואס דאס מיינט..] דאן פלעגט דער מנהל קענען אריינבליקן אין כיתה, און אטאמאטיש איבערנעמען די כיתה פאר א מינוט צוויי.

איך געדענק, אונז פלעגן זאגן פון געוואוינהייט; 'ולבהֶמתְּך', און ער ר' מענדל - פלעגט עפענען די קלאס טיר, און אויסבעסערן - ולבהמתָּך..!! קינדער זאגטס איבער שיין! ולבהמתָּך..

נעקסטע טאג, אודך.. מיר זאגן 'ולבהמתְּך', ס'עפענט זיך די טיר '**ולבהמתָּך**'.. ביז מ'האט זיך אויסגעלערנט.

מיט אזויפיל געדולדט האט דער מנהל - ר' מענדל טאמבאר - איבער און איבערגעזאגט זיינע הערות, אבער בלויז מיט אהבה, אז מיר האבן עהם מיט אזויפיל ליבשאפט געדענקט, און ליידער עהם באגלייט אין געציילטע יארן שפעטער, מיט לעכטיגע זכרונות.

איך האב געהאט א מחיה'דיגע מלמד אין כיתה ב' - ר' אהרן בריסק הי"ו; וואס אינטערעסאנט - אז פאר עהם און נאך עהם - האט מען געכאפט מכות און ציפעס, און יענע יאר ביי עהם, האבן מיר אפילו איין פאטש נישט געכאפט! ניטאמאל איין בייזע בליק נישט; ס'נישט געווען ביי עהם קיין פארשעמען, צו שלאגן, צו סיי וועלכע אומ'באקוועמליכקייט.

אונזער מנהל ר' מענדל טאמבאר ז"ל

ס'געווען אזא לעכטיגע יאר, ממש ס'האט זיך געגלוסט און געווארט צו קומען אין חדר; ער האט אזוי שיין פארציילט די פרשת השבוע, און כ'געדענק אז ער האט אונז אמאל איינגערעדט, אז ער האט א בלויע לעקטער'ל - וואס ווייזט ווער ס'געגאנגען שלאפן שפעט, און ווער ס'וואויל אינדערהיים..

כ'מיין אז ס'נישטא אין די היסטאריע זיינע, איינער וואס האט עהם נישט געגליכן, און ברוך השם ער איז נאכאלץ מלמד; כמותו ירבו בישראל.

אבער ביי אנדערע יאר-גאנגן, איז געווען כולו גיהנום בעולם הזה.

כ'וויל נישט דא סתם באריידן מיינע מלמדים, נאר כ'האב עס פארצייכענט - כדי צו געבן אנ'צוהערן, אז קינדער געדענקן! און אז מ'איז מחנך לשם שמים, וועלן עס קינדער

מקבל זיין מיט פארשטענדעניש; און אדרבה ווי מער אהבה מ'געבט פאר קינדער, אלץ מער גוטע באצילן וועט מען פועל'ן, און זוכה זיין - זיי צו האדעוועז לטובה.

ס'גאווען אמאל אין כיתה - ביי א צווייטע מלמד, וואס איין יונגעל האט זיך אויפגערעגט, [וואס דאס אליינס, זיך אויפרעגן אויף א מלמד, איז שוין געווען א חטא בל יכופר..] און יענע קינד איז אפילו נישט געווען אינגאנצן מיט אלעמען; [ווי אין אונזערע צייטן האט מען נאכנישט אפגעטיילט די צערידערטע קינדער - פון די אלגעמיינע שעפעלעך.]

- הכלל, יענער האט זיך אמאל אנגערופן אין קלאס; איך גיי פארבערענען דע רעבעס הויז, ווייל ער האט מיך געשלאגן - און אוועקגעכאפט מיין טוי.. און פארדעם האט דער מלמד יענעם צוגעבונדן צו א קעסטל, און עהם געהייסן האלטן א פאק מיט ספרים, פאר א האלבע שעה..

ווער ס'האט אויסגעלערנט די מלמדים די סארט פיינונגען, ווייס איך נישט גענוי; אבער אין קיין יודיש ספר שטייט דאס נישט דערמאנט - אלץ מנהגי חינוך.

די נעקסטע טאג אין חדר, האט דער 'ספעשל יונגעל' טאקע געברענגט א פייער צינדער..

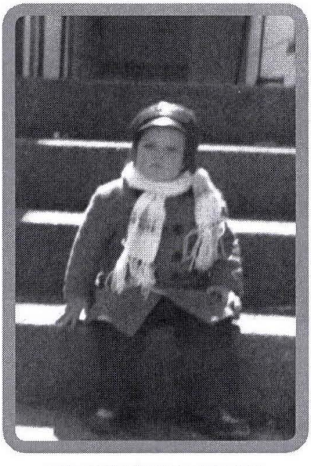
אההה!!! איז דער מלמד ארויס פון די כלים.. וואס טוט מען? למען ישמרו ויראו.. האבן אלע קינדער אין די קלאס - ואני בתוכם - געמוזט האלטן די פינגער'ס ווי א קמץ ארויף; און ער האט מיט א דיקן שטעקעלע, מערדעריש אנגעקלאפט די פינגערס - ביי אלע! און ס'האט געציפט, און ס'האט זיך געהערט קינדערישע יאמערן.. און יא! מער האט קיינער נישט געקלערט פון וועלן אנצינדן זיין הויז..

יענס געלעכטער! דאס פארצייל איך, ווייל ווי עלטער איך בין געווארן, האב איך נישט געקענט פושט זיין די מציאות, אז ביי ר' אהרן בריסק האט עפעס קיינער נישט פונקט געזינדיגט, און ביי אלע אנדערע דווקא יא.

קאפיטל צוויי

איך פלעג זייער אסאך מאל פארפאסן די באס אינדערפרי, און אז כ'האב געדארפט גיין צופיס צום חדר, איז דאס געווען א היבשע מהלך פאר מיר - ווייל כ'בין נישט געווען אזוי פלינק; כ'בין געווען א רינדעכיגע זיסקייט מיט רויטע בעקעלעך.. [ווי אלע האבן מיר געקענט, און צומאל געציפט אין די פעטע באקן..]

וען כ'האב געקענט, האב איך געכאפט דעם באס פון ר' שלמה יעקב וואלטער ע"ה, [איי א צדיק פון א יוד געווען, און אזוי פריצייטיג זיך געשיידט פון אונז.] ער האט געווארעמט דעם באס, און זיך איינגעוויקעלט אין זיין שווארצע שאל - וואס האט זיך געשלאגן מיט'ן רויטן לאנגן בארד - מיט די ווילדע רייסערישע ווינטן, אין די קוים זוניגע פרימארגענס.

איך ווארט אויפ'ן חדר באס

וען מ'האט געכאפט ר' שלמה יעקב'ס באס, איז געווען א פרייד; ער האט יעדן מקבל פנים געווען מיט אזא שמייכל.

ס'געווען א תקופה וואס ס'געווען צוגעשטעלט סקול באסעס, פון איסט-רעמעפאו; מ'האט געדארפט האבן א 'באס פאס' מיט'ן נאמען, און כ'געדענק אז אונז פלעגן פילן א חיוב - ביים אראפגיין פונעם באס - צו שעלטן די דרייוווערס; [זאלסט שטארבן היינט נאכט! און ער פלעגט ענטפערן 'יו טו'.. ווייל זיי האבן געמיינט אז מ'באדאנקט זיך..

הכלל, איך האב רוב מאל פארפאסט דעם באס.. נו, בין איך אנגעקומען שפעט אין חדר,

און דאס זענען געווען פון די עבירות וואס מ'האט געקריגן מלקות! אדער - בדד ישב מחוץ..

האב איך עס נאך אנגענומען מיט פארשטענדעניש; וואס קען מען טון אז איך בין א שלעפער, און כ'ווייס אז מ'איז זייער שטרענג מיט'ן אנקומען שפעט; און איך בין דאך נישט געקומען פינעף מינוט שפעט, נאר א האלבע שעה כאטשיג.. טעגליך!

און באמת בין איך נישט געווען שולדיג, ווייל צו גיין בארג ארויף צום חדר, א וועג וואס האט 'מיר' געמוען צוואנציג מינוט.. און רוב קארס האבן זיך 'נישט' אפגעשטעלט - געבן א היטש, ממילא האב איך פארדעם געכאפט שטראפן מידי בוקר.

טאקע א דאנק פאר די וואס האבן זיך יא אפגעשטעלט, און פארמיטן אסאך קינדערישע יסורי הגוף והנפש, מיט'ן אונז פירן די וועג ארויף צום חדר, וואס איז געווען - נישט סתם ארויף, נאר א בארג!

צוריק'טראכטנדיג ווי שטארק אויפגעברויזט איך בין געווען, פארוואס קיין איין קאר שטעלט זיך נישט אפ - מיך ארויפצונעמען דעם בארג צום חדר; דערמאן איך זיך, אז איינמאל שטעלט זיך פלוצלינג אפ א קאר, און כ'זע ווי דער דרייוער איז א טאטע פון איינער פון מיין קלאס, וואס איז אויך געווען אין קאר, און ער וויל מיך ארויפ'נעמען צום חדר.

ברוך השם.. טראכט איך פריילך, אבער דער דרייוער רופט זיך אן צו מיר; 'באמת בין איך מיט דיין טאטן אויף מעסער שטאך.. מיר זענען פארביסענע שונאים.. אבער וואס ביסטו שולדיג? פארוואס זאל איך דיר נישט א טובה טון - און ארויפנעמען אין חדר..

ס'האט מיר געמומען א האלבע מינוט צו כאפן, ווען איך באמערק זיין זון לאכט.. הייסט עס אז ער האט געמאכט א דראמאטישער ווערטל; האט ער מיר צוויי מאל מהנה געווען, זאל יענעם די זכות ביישטיין.

ויהי היום.. ויהי לשון צער, איין טאג ווען כ'האב דערגרייכט אין חדר א שעה-א-האלב שפעט; און כ'בין געווען זייער הונגעריג, בין איך אריין אין לאנטשרום - וואס איז געווען ליידיג - און געזוכט עסן, פאר איך גיי באקומען די ריכטיגע ביסן - באלד ביים זיך באווייזן אין כיתה אזוי שפעט.

דארט האט געארבעט א זכר, נישט קיין סקווערער, וואס האט געהאט א רייכע רעפוטאציע פון טשעפענען מיט קינדער; און איך האב אויך געווואוסט - אז קיין אניג באקומט מען נישט פון יענעם.. ווייל קוים טרוקענע ברויט מיט אויסגעקווועטשטע טונע פיש האט ער פארגינען.

הכלל, ער טרעפט מיך אין לאטשרום, און פרעגט מיך פארוואס איך קום שפעט; ער הייבט מיך אויף, און לייגט מיך פשוט איבער אויף זיין שויס, און פראקט מיך אן!

איך בין אנטלאפן פון זיינע הענט, און ארויפגעלאפן נעמען די 'אפציעלע שטראף'..

און ס'מיר דעמאלטס נישט געווען אזא חידוש, ווייל אונז זעמער ממילא געווען אין די הענט פון די ''מחנכים'' - כחומר ביד היוצר..

אויך ווען ס'געקומען אויסצופארשן וועגן עפעס, בין איך געווען פון די אויסגעפרעגטע.. גיי ווייס פארוואס; און ספעציעל וואס ס'האט מיר צעקלאפט, די מיאוסע שאלות, וואס א מיטל יעריגע מחנך זאל מיך פרעגן; און קלערן אז עה! א קינד כאפט נישט אז מ'פרעגט עהם אזעלכע פריוואטע - און אינטימליכע פראגעס; דאס איז מיר אלץ געבליבן א מאדנע פאקט.

און אלץ פחד, האב איך געענטפערט אלעס.. אנגעהויבן פון וואס ס'טוט זיך ביי אונז אינדערהיים, און געענדיגט ביי אומווערדיגע עפיזאדן - וואס חברים האבן געטון - און כ'האב 'געמוזט' אלעס פארציילן, ווייל אז נישט איז געפלויגן פראסקעס אן רחמנות.

אויך די פאקט, אז פונקט איך האב קיינמאל נישט געקענט דאס לערנען, האט מיך זייער צעקלאפט; און אפילו כ'האב יא געקענט, האט מען מיר געזאגט; 'דאס הייסט נישט געקענט הונדערט פראצענט'.. ממילא בין איך געווען פאר'רעכנט צווישן די שוואכע לערנערס; צווישן אזעלכע חברים, וואס זענען למעשה היינט צוטאגס גארנישט קיין נפלים..

די עטליכע חברים וואס זענען געווען פאר'רעכענט - פונקט ווי מיר - אלץ שוואכע, האט קיינער נישט געוואלט לערנען מיט זיי בחברותא, ווייל זיי האבן 'א פאטעטא קאפ'; און מיט אונז האט דער מלמד זיך געקענט קאלטבלוטיג אונטערהאלטן; און טאמער ס'האט אויסגעפעלט, האט ער אויך געגעבן פאר'ן מנהל - נהנה זיין פון א צעביסענע שטיק לעמעלע..

מיין טאטע פלעגט צאלן טייער געלט פאר פרייווען מלמדים, זיי זאלן איבערלערנען מיט מיר וואס מ'לערנט אין חדר; און טאמער ווילט איר וויסן צו ס'האט זיך געלוינט? איך געדענק גארנישט.. אבער גארנישט! וואס כ'האב געלערנט מיט זיי; נאר אזויפיל געדענק איך, אז דער פרייווען-רבי האט מיר 'נישט' געוואלט ארויסנעמען פון קלאס אינמיטן טאג, אויב יא וואלט איך מיך כאטש געפריידט..

דער פרייוועט רבי פלעגט לערנען מיט מיר ביינאכט, און אזוי האט ער געהאט א גוטע העלפער - פאר זיינע היימ'ארבעט און עסקנות - אויף מיין חשבון.. און אין די טונקלע און קאלטע ווינטער נעכט, פלעג איך ציטערן נאכדעם אהיימצוגיין; כ'האב געציטערט פון יעדן שארך.. אבער דערוואגן זאל איך מיר, נישט צו קומען לערנען פרייוועט.

איך פלעג נישט זוכה זיין צוזיין פון די מחוצפים, און אויך נישט פון די וואס האבן אלץ פארגעסן די ציצית אינדערהיים.. און אויך נישט פון די וואס האבן געהאט די פלאו, און די פיבער, און די עלערדזשיס.. ממילא האב איך בלית ברירה געמוזט אייביג - אלע טעג פון יאר זיין אין דינסט.

כ'האב געמוזט קומען אין חדר אן קיין תירוצים, ווייל טאמער האב איך זיך דערוואגט נישט גוט צופילן, האב איך ממילא נישט פארדינט קיין רחמנות, ווייל מ'האט מיינע חולשות נישט אנגענומען אלץ אמת.

איך פלעג - אפילו - כמעט קיינמאל נישט באקומען קיין טעלעפאן קאל אינמיטן חדר.. מ'האט אלץ נאר געהערט אויפ'ן מייק אויסרופן; אחים שפוטץ פאבליק טעלעפאן!!.. טאקע די אחים שפוטץ, ווי איך פלעג זיי מקנא זיין, אז זיי האבן געקענט גוט ענגליש, און האבן געהאט וועלטליכע ידיעות.

און ווען מ'האט געוואלט אהיימרופן - דורכ'ן פאבליק טעלעפאן, פלעגט רופן די 'אפערעיטאר', און זאגן אז מ'וויל מאכן א 'קאלעקט-קאל'; דאס האט געהייסן, אז מ'זאגט די נאמען פונעם רופער, און דער אפערעיטער פרעגט יענעם - וועם איך וויל רופן, און אויב ער וויל באצאלן דעם קאל; און געווענליך האט דער רופער געזאגט זיין נאמען, און דער גערופענער - האט געזאגט 'איך נעם נישט אן די קאל', און געוואוסט צוריק צו רופן אין חדר.

אבער איך האב נישט פארשטאנען, אז מ'דארף זאגן א נאמען - וואס דער אפערעיטער כאפט נישט אז ס'איז א שפיל; און כ'פלעג זאגן מיין נאמען; 'קאל צוריק'.. און דער אפערעיטער פלעגט אראפ האקן..

איך דערמאן זיך נאך א ווייטאגליכע תקופה, אין די מיטעלע חדר יארן.

איך פלעג האבן אזא פאביע, אז איך דארף ארויסגיין אין ביה"כ, ממש פינעף מינוט פון וועו מ'האט אנגעהויבן פארלערנען; און דער מלמד האט דאס נישט גורס געווען - ווי פארשטענדליך; מ'איז קוים געווען הפסקה, און די מלמדים פלעגן ניצן א דאקטארישע סטעיטמענט, [אויסגעזויגן פון פינגער..] אז אונטער דריי שעה דארף מען נישט גיין אין ביה"כ.

און אפילו מ'האט מיר שוין יא געלאזט גיין - נאך אסאך מאל בעטן און ווייגען - פלעג איך צען מינוט שפעטער נאכאמאל הייבן די הענט.. איך דארף נאכאמאל.

ס'איז א פשוטע זאך, אז פון פחד, און פון ידיעה אליינס אז מ'טאר נישט גיין, זאגט די מוח אז מ'מוז!.. און בכלל, אז דאס גאנצע לופט איז אנגעצויגן, און ס'פליען פראסקעט און מכות - פאר'ן נישט האלטן די פינגער אין חומש, צו אין גמרא; פאר'ן גולם'ן, פאר'ן נישט וויסן - אויפ'ן רגע וועג ער פרעגט - ווי האלט מען.. מה יעשה הבן ולא יפחד?

דאס האט אנגעהאלטן לאנגע חדשים - אזעלכע אטאקעס, און דער מלמד האט מיר געלאכט אין מיין פנים.. און פלעגט זאגן מיט שפאט; טוה דיר אן א פעמפער..

איך האב נישט אויסגעהאלטן - סיי די בושות, סיי די צער, אז אט אט גיי איך זיצן אין א טייך; און דער מלמד האט - סיי מיט פעטש, סיי מיט ליצנות, מיר פראבירט אפצוהאלטן; אבער ס'האט אנגעהאלטן א לאנגע צייט.

די שטרוי קענסטו האלטן..

כ'וויל נישט דא סתם זאמלען רחמנות, דאך וויל איך שילדערן - נאך עטליכע סיפורים און ספעקטאלן, וואס זענען נאך ביי מיר אפענע וואונדן - וועו איך דערמאן זיך דערפון; און איך דערמאן זיך אין זיי אסאך מאל! ציטערנדיג, צו חלילה היינט איז נישטא די זעלבע סארט רודפים - בצורת חינוך.

אין מיר קאכט אין זיכרון א איבערלעבונג, וואס האט פאסירט אין די בארבארישע 'חדר יארן'.

זייענדיג אין די עלטערע קינדערישע יארן, האבן מיר געלערנט מסכת מכות.. און טאמער האבן מיר נאכנישט גוט געקענט מסכת מכות - פון די אומזינסטע מלקות ארבעים כפול שמונים, האבן מיר דאס נאך געלערנט בעיון גדול..

און מה דאך אויף נישטיגע שטותים האט מען אריינגעהויבן קלעפ און בזיונות, על אחת כמה וכמה אויף נישט קענען די גמרא - אויפ'ן לשון, און אויף נישט ערפילן די פליכט פון א קינד אין יענע יארן, לויט די קאפריזן פון יעדע מלמד אין זיין ווילדע מוהט; אלע קינדער זענען געווען אינעם זעלבן גורל.. איינער מער, איינער וויניגער, אבער פעטש האבן אלע געכאפט.

ויהי בימים ההם, ביי רוב קינדער אין מיין קלאס איז עס געווען - והיה לשון שמחה; מ'האט געהאלטן די שפעטסטע חודש פון יאר, וועו מ'איז אריבער צוויי זמנים מיט

אסאך הארוואניע, און זיך געלאזט פארהערן מסכת מכות - אין די קליינע בחינות, און יעצט קומט די גרויסע - און אפציעלע בחינה פונעם יאר.

דער וואס האט זיך געלאזט פארהערן - ביי די קליינע פארהער, אבער איז נישט ארויס קיין 100% געקענט, האט מען נישט אריינגעלאזט צום גרויסן פארהער.

הכלל, איך האב זיך געלאזט פארהערן ביי עטליכע קליינע פארהער'ן, און כ'האב עפעס קיינמאל נישט באקומען קיין הונדערט; ביים לעצטע קליינע פארהער, האב איך געמאכט א שפיצל; אז כ'האב זיך געמאכט קליינע קאפיעס פון די גמרא בלעטער, און נאר מיט'ן געבן א בליק אין די דף הגמרא, האב איך גלייך געוואוסט די תירוצים, פשוט בעל פה איז מיר געווען שווער צו קאנצענטרירן.

איך האב די בלעטער באהאלטן אונטערן טיש, אז דער בוחן - וואס האט פארהערט יעדע פינעף קינדער אויף אמאל - זאל נישט באמערקן ווי איך קוק אריין די תירוצים.

נאכן פארהער, באקום איך פונעם בוחן א 'פארמאכטע בריוו', אז איך זאל עס איבערגעבן פאר'ן מנהל.. אבער איך בין נישט געווען קיין נער פאר זיך.. און אויפ'ן וועג - פונעם בוחן צום מנהל - האט איך געמאכט א הפסקה אין בית הכבוד, און אריינגעקוקט אינעם פארשלאסענעם צעטל, און דארט שטייט; ער האט גראדע גאנץ גוט געקענט, אבער כ'האב מורא אז ער איז נישט גרייט פאר'ן גרויסן פארהער..

און פארשטייט זיך, איך בין נישט ערלויבט געווארן אריינצוגיין צום גרויסן פארהער! און צו מיין צער איז נישט געווען קיין גרעניץ.

נאכן גרויסן פארהער, זענען די קינדער געווען גוט פארשוויצט און אפגעמוטשעט; האט דער מנהל אריינגעברענגט קליינע סאדעס, אלץ א דעפרעשמענד פאר די קינדער.. און מ'האט אויסגערופן, אז דער מנהל טיילט שטרוי'ס פאר די סאדע - אין זיין אפיס.

איך האב מיר גענומען א קאלטע סאדע, פונקט ווי אלע, אביסל אפצוקילן מיין צער - אז כ'בין נישט גלייך ווי אלע - און כ'קען נישט זאגן כ'האב געקענט ביים גרויסן פארהער.. און כ'האב זיך געשטעלט אין די רייע צו נעמען א שטרוי.

- וועו ס'קומט מיין רייע, און כ'נעם א שטרוי.. אבער דער מנהל געבט מיר א זאג; איין מינוט!.. א סאדע געבט מען פאר וועו ס'האט געהאט א פארהער.. דו ביסט דאך נישט אריין צו קיין פארהער, ממילא די סאדע געב אהער..! און די שטרוי קענסטו האלטן.. און גיי דיר אהיים..

איך בין ארויס פון זיין אפיס, און אויסגעבראכן אין א שטילע ביטערע געוויין.. מיט פארביסענע ליפן פון א יונג הערצעלע - א עם הארץ..

אויפ'ן טרויעריגע לאנגע וועג אהיים, בין איך אריבער די מנהל'ס הויז; און מיט כעס - געמישט מיט הייסע טרערן - האב איך צעביסן די שטרוי, און עס געווארפן אויף זיין

גראז.. דאס איז געווען מיין נקמה! גארנישט קיין נקמה.. ער האט מיך צעבראכן ווי א שארבן, און מסכת מכות איז געווען די אנדענק!

אלץ ווען איך גיי אריבער זיין הויז, נאך היינט - אלץ ווען איך זע עהם.. אלץ ווען כ'זע מסכת מכות אין שאנק, קלונגען די ווערטער אין מיינע אויערן; **די סאדע געב אהער, די שטרוי קענסטו האלטן!!!**

ווען כ'בין מיט מזל ארויס פון דעם אלטן מלמד, דער שלעגער, וואס האט מיך ווייניג עפעס ווען אויסגעלערנט, נאר אז איך בין א שמעקער און א גולם; בין איך צו מיין פרישע מזל - יענס מזל, אריין צו א 'נייע' רבי.

נו, א נייע יאר איז א נייע התחלה.. און קיין שלעכטע כוונות האב איך נישט געהאט, נאר אז 'תחל שנה וברכותיה', א יאר וואס כ'וועל באקומען נאר קאמפלימענטן - פון מיין נייע רבי - אויב ס'שייך אזאנס.. און כאטש נישט קיין שאנדע רייד און פעטש, ווייל כ'וויל זיין וואויל.

דער אלטע שלעגער האט אונז אפגע'פטר'ט מיט א געמאכטע שמייכל, און געטיילט פיצעלע מעקערס.. אזוי קליין ווי די שָׁמִיר וואָרעם.. אלץ מתנת פרידה; און עטליכע האבן נאך געכאפט א כלומר'שטע פריינדליכע שטופ מיט זיין שטעקן - אלץ געזעגנען פעטש, ווי איינגעפירט..

דער עולם שפאנט אריין - אין א גלייכע שורה - אינעם נייעם קלאס; ס'שמעקט שוין עפעס עלטער.. אבער דער נייע רבי שענקט אונז אזא פארביסענע פנים - מיט'ן פאדערשטע ציין אויף די שנויצען..

ס'איז שוין מיטאג צייט, און ער זאגט פאר אלע קינדער, אז ער וויל זאגן א הקדמה צום נייעם יאר - און נאכדעם וועט מען גיין עסן מיטאג.

די הקדמה איז; אז זיין בענקל טיש און שאנק - זענען קודש! און אז זיין אפגעריבענע חאלעטל, איז קודש קדשים.. ווער ס'וייסט וואס איז גוט, שטייט וייט דערפון, ווייל הנוגע בהם יומת.. און יעצט זאל יעדער גיין צום עס-זאל, און מ'זאל נישט דארפן זאגן, מיט דרך ארץ!.. און האבן גוט פארשטאנען וואס דאס מיינט; פאלגן יעדע ריר וואס דער אויבער-קאמאנדיר וועט באפעלן.

מ'מוז אויפעסן די לאנטש, ביז'ן טעלער זויס! ווייל אויף די עבירה פון בל תשחית, זענען אונזערע מלמדים זייער מקפיד - ממש עד שפך דם.. אינדערצייט, וואס כטוב לבם ב'אייער שפייז און געבראטענע צוויבל, וואס נאר מלמדים מעגן האבן..

שפעטער האט דער נייע מלמד אויסגעטיילט נייע בענטשער'לעך, ווי אלע טייטלען און בענטשן יעדעס ווארט; און ער האלט א אויג אויף זיינע נייע קעלבעלעך, ווער ווייסט וואס וועבט זיך אין זיין קאפ, העכער זיינע שארף געהויבענע אויגן ברעמען..

אין א גראדע שורה גייען אלע - מיט'ן בענטשערל אין האנט - אריבער דעם מזוזה פונעם עס-זאל; דארט שטייט ער און נעמט צוזאמען די בענטשערלעך, און אונטער זיין רוקן לויפן די באפרייטע שעפעלעך - זיך שפילען, ס'איז לאנטש!

ביים סוף שורה, גיי איך, און כ'קלער צו זיך; וואס קען איך טוהן, אז כ'זאל נושא חן זיין ביים 'נייעם רבי'?.. איך שפאן צו מיט א שמייכל אויף מיינע בעקעלעך, און כ'זאג הויעך און קלאר; רעבע! מוחל טובות!! פאר די נייע בענטשער..

איך בין נאך געווען זייער יונג, און כ'האב נישט געוואוסט וואס מוחל טובות מיינט באמת.. איך האב זיך געטראכט א טייטש, מוחל טובות מיינט 'אנטשולדיגט פאר די טירחה'.. און מיט דעם געוואלט חנפ'נען מיין 'נייע רעבע'..

דו וועסט קומען צו מיין פלאץ - נאך לאנטש! זאגט דער רבי.

ווי איך האב פארשטאנען, וועל איך באקומען כאטש פינעף לאליס.. ווי מ'וואלט געדארפט געבן פאר א חומש רש"י יונגעל, וואס באדאנקט זיך אזוי שיין פאר זיין 'נייע רעבע'..

לאנטש איז אריבער, און אלע זיצן שוין אויף די פלעצער, און איך האב שוין לאנג פארגעסן פון די קאמפלימענט וואס כ'האב געזאגט..

'ווער ס'איז געווען א עזות פנים ביי לאנטש, זאל קומען צו מיין טיש'.. קומט א שטרענגע באפעל פונעם נייעם רבי.

איך צייל ביז דריי! און אז יענער וועט נישט אליינס אהערקומען, וועט זיין אסאך ערגער..

איינס..

אלע קינדער הייבן אן ציטערן אין די הויזן..

צוויי! א האלבע כיתה זעט שוין שטערנס.. ווער ווייסט וואס הייסט א זינד - ביים נייעם רבי'ן..

און דריי!!!

משה מרדכי לאפפלער - קום אהער..!

אלע קינדער קוקן מיט וואונדער, לעפלער זאל זיין א עזות פנים? פונקט ווי א שעפסעלע זאל הייסן א וואלד חיה..

האסטו געזאגט פאר לאנטש 'מוחל טובות'?

עממם.. יא!

ס'האט אנגעהויבן פליען מכות, ביי הענט און ביי שטעקן, אז אין מיין טאש זענען געליגן חפצים, זענען זיי געפלויגן אין איינעמס אויגן אריין.. און דער מלמד פראקט און פראקט, און איך טאנץ פאר יסורים.. ביז ער האט אפגע'אטעמט, און געזאגט; אזא פארציע קומט זיך - פאר א עזות פנים..

יענע נאכט האב איך ביטער געווויינט אונטערן דעקע, און ס'מיר נישט אריין אין קאפ די פשט - פארוואס פאסט נישט פאר'ן נייעם רעבע, אז איך האב עהם געזאגט א קאמפלימענט?.. מ'מעג נישט זאגן א גוט ווארט פאר א רעבע?..

ס'איז אריבער אפאר יאר!! ביז כ'האב געלערנט פשט אין די צוויי ווערטער; אהה... מוחל טובות איז א נעגאטיוע אויסדרוק?! ואנוכי לא ידעתי.. איי וואס איז דער מלמד שולדיג?

שולדיג איז ער, אז ער האט נישט געגומען א דזשאב ביי א שלאכט הויז.. ווייל א בלינדער טויבער טיפש, וואלט גלייך געקלערט, אז א קליין קינד וואס קען קוים חומש רש"י, האט גארנישט דערביי צו באלעסטיגן זיין 'נייע רבי' - די ערשטע שעה, פונעם ערשטן טאג אינעם נייעם קלאס.. ס'מוז דאך זיין עפעס אונטער דעם, נישט סתם מ'הארגעט אן די ביינער - און סוף פסוק.

אבער היינט ווייס איך שוין, אז דאס זענען שוין געווען פון זיינע קליינע שבחים.. און כאטש צרות אחרונות משכחת את הראשונות, אבער דאס האב איך נישט פארגעסן!

איך גיי אפילו נישט אויסרעכענען די אלע סארט פיינונגגען - און סארט 'פיינונג אינסטרומענטן' - וואס מלמדים פלעגן נוצן.. ס'איז א גרויל צו רעדן דערפון!

איך געדענק נאך די סוגיא פון פלעצער, ווי די מלמדים פלעגן אויסזעצן די קינדער - לויט זייערע קאפריזן; פארשטייט זיך, אז יענע וועמען זיי האבן געגליכן - זענען געזעצן אויף די בעסטע פלעצער, און וועמען זיי האבן געוואלט אויסזויגן די נשמה - זענען געזעצן אויף די ערגסטע פלעצער; ווי צום ביישפיל - אקעגן דעם מלמד'ס נאז.. אז ער זאל קענען שיסן חפצים פאר יענעם אין פנים אריין - ווייל ער האט זיך פארקלאצט..

און ס'געווען אזא שפראך פון מלמדים; איך גיב ענק אלעס, און ענק זענען א באנדע קלעצער..

און מ'האט געקענט זען קלאר, ווי אומ'יושר'דיג דאס איז צוגעגאנגען; ווער ס'באקומט אלעס, און ווער ס'איז דער קלאץ, גולם, עם הארץ, און 'כפוי טובה'..

אוי! ס'דערמאנט מיר.. די אפקלאנג פון חדר; ס'איז געווען שטיל פון פחד מוות, און פלוצלינג הויעכע גרימאסן קולות פון מלמדים.. און פלוצלינג קינדישע געוויין; און וואו איז דער מנהל געווען, וועו די רציחות זענען פאָרגעגאנגן אלע טעג פון יאר? אלא מאי - ס'איז עהם גוט געווען אויפ'ן אינקוויזיטאר בענקל..

כי באפם הרגו..

צווישן די אזוי ערופענע מחנכים, וואס האבן אויף זייער פיקל דאס שילד פון גענוג צעבראכענע נפשות; וואס מיט זייערע שפיזיגע ווערטער האבן זיי געקענט - זייער אפט - זאגן פאר א קינד א שטעכ'וואָרט, און יענעם אונטערברעכן די פיס; און פון דארט האט שוין יענער אליין געטראפן דעם גליטשער..

ווי די באקאנטע דרוש, 'כי באפם הרגו איש' - מיט'ן נאז קען מען הארגענען.. לאוו דווקא אז יענער איז געווען שולדיג, לאוו דווקא אז יענער האט געטון עפעס אומ'ריכטיג; נאר פשוט, וויבאלד ס'האט דעם מלמד פארגלוסט א גוטע סלייס - אין א ממילא האלב צעשאקעלטע קינד, פארוואס נישט..

ומעשה שהיה.. איין אוועגט נאך חדר, דער משניות רבי איז געווען אין א גוטע מוהט, און האט געזאגט; אז ווער ס'וויל האבן א רייד מיט'ן 'עלעווויטער', קען קומען מיט עהם.. די טרעפ אראפצוגיין איז געווען פיר שטאק! און אזוי פלעגן מיר זיך דארפן ארויף און אראפ שלעפן - כאטש צוויי מאל א טאג, ארויף און אראפ, ווען די מלמדים פלעגן אלץ נוצן דעם עלעווויטער; פרעג מיך נישט פארוואס.

הכלל, אלע קינדער פון מיין קלאס האבן זיך אריינגעשטופט אינעם עלעוויעטער, דער משניות רבי גייט קוועטשן די קנעפל, און ס'גייט אראפ'פארן; און איך בין געשטאנען ביים טיר, און ס'האט זיך כמעט צוגעמאכט.. אבער זעקס און צוואנציג קינדער אינעם עלעווויטער, האבן שוואך געפיט..

רופט זיך אן דער משניות רבי - אן קיין רגע טראכטן; לעפלער! דו ביסט צו גראב.. ס'נישטא קיין פלאץ פאר דיר, און קענסט נאך צעברעכן די עלעווויטער מיט דיין וואג.. זיי מוחל גיי מיט די טרעפן! ס'איז גוט פאר דיר אביסל עקסערסייז..

אלע האבן אויסגעבראכן אין א געלעכטער - ווען ער האט מיך ארויסגעשטופט, און געהייסן גיין מיט די טרעפ..

דער משניות רבי האט מסתמא נישט געקלערט דערפון מער ווי - מאסקסימום - א האלבע מינוט, ס'געלונגען א דזשאויק; אבער מיר האט עס גע'הארגעט פאר יארן..

וואס דאס מיינט א גערעדעכץ פון א מלמד תינוקות, אין פארענט פון קינדער, איבער א אומשולדיג קינד, פאר גארנישט און פאר נישט; אפילו ווען א ממונה אין א משוגעים הויז - וואלט דאס געזאגט פאר האלב-נערווירטע מענטשן, וואלט דאס אויך געווען אבסורד!

דאס איז איין עפיזאד, וואס על הכלל כולו יצא.

ווי נאר כ'וויל מקצר זיין, כדי פארצוזעצן מיט בעסערע זכרונות אין לעבן, אלץ דערמאן איך זיך נאך און נאך עפיזאדן.. און כ'האף אז ס'איז אייך לייענער נישט לאנגווייליג, ווייל כ'האב נישט קיין ברירה, מיר איז דעמאלטס געווען אסאך מער לאנגווייליג..

אמת אז כ'האב געהאט א טייל וואוילע מלמדים, וואס האבן געטון זייער ארבעט ווי א מלאכת שמים, און זענען געווען ווי א רויז צווישן דערנער.. אבער די איבריגע זענען געווען די נמשל - דערנער כפשוטן! אזעלכע וואס האבן בלוט אויף די הענט, און פאר'רופען זיך נאך מחנכים; עד כדי כך, אז זייערע קינדער נעמען נאך איבער דעם מאסקע.

איך דערמאן זיך נאך א מעשה - פון די גאר יונגע יארן; אז איינמאל האט מען ארויסגערופן אלע קלאסן - אין די לאנגע האל - אויסגעשורה'ט אין די לענג, און ס'איז פארגעקומען א חקירה ודרישה.. וואס האט שוין פאסירט? איין מלמד האט געברענגט א בעג מיט 22 ענימעם טשאקלאד'ס, ווייל זיין קלאס האט געהאט 22 קינדער פונקטליך! און עס פעלט איינס.. ווער האט גע'גנב'ט די 22'סטע ענימעם..?

יגעת ומצאת תאמין.. מ'האט דעם גנב געכאפט, און יענעם גוט באשטראפט; די מלמדים האבן זיך גוט צעלאכט, אבער אונז איז דאס געווען - נאך א טאג מיט טויט שרעק.

און דא קומט א נקודה.

ווען א מחנך האט געדארפט אין פלאץ שטעלן א קינד, פאר'ן זיך מתחצף זיין, צו פאר'ן טון א עוולה - ווי אנצינדן א פייער, צו טשעפענען א עלטערע יוד, צו גיין ווי מ'טאר נישט, אדער טון וואס מ'טאר נישט, רעדן וואס מ'מעג נישט; איז דער 'נארמאלע מחנך' געווען געוועכט אין מיינע אויגן.

- און א ראיה צודעם, אז איך האב - נישט דעמאלטס און נישט היינט - א שלעכטע מחשבה קעגן יענעם; ווייל אז מ'איז יושר'דיג, ווייסט א קינד אויך, אז ס'קומט עהם אמאל א פעטשל, צו א קנס.

דאקעגן, אויב מ'וואקסט אויף, און מ'קען עס נישט פארצייען פאר צענדליגע יארן! איז דאס א באווייז אז מ'האט דעם קינד בא'עוול'ט.. און ס'איז פאר קיינעם נישט בייגעפאלן, אז דאס קינד וואקסט אויף גייסטיג געשעדיגט, און ווער ס'האט דעם קינד לעבעדיג באגראבן.

וועו ס'איז געקומען סוף זומער, וועו די מלמדים האבן געזומען וואקאציע פאר א וואך צוויי, דעמאלטס האבן די קינדער געמאכט א לעבן.. ס'איז אנגעקומען א סובסעטוט אין חדר!.. נאר צו דערמאנען די ווערטער 'סובסעטוט', ווערן שוין די קינדער לעבעדיג - ביז חוצפה.

האט דער סובסעטוט געהאט גענוג שכל - וויאזוי צו האנדלען מיט'ן קלאס - אז סיי ער, סיי זיי, זאלן ענדיגן א וואך מיט נחת, איז ער געווען גליקליך; אבער אז נישט, איז געווען היסטאריע.. אפילו די טאטעס האט געוואוסט, מיט איין ווארט צו מגדיר זיין דעם וואך; וואס האט מען געלערענט? ס'געווען א סובסעטוט?? אקעי כ'פארשטיי! ס'נישטא וואס צו פארהערן..

אונז זעמער געווען קינדער פון קוים זיבן יאר, און האבן מצליח געווען צו מאכן אייערשפייז פון א סובסעטוט א תמים..

יענער האט נעבעך פראבירט צו מאכן אפאר גראשן, און האט אנגענומען א וואך אין חדר - צווישן קליינע לעבעדיגע סוחרים; האט ער געקוקט רעכטס, איז געפלויגן טישוס און שאלעכטס - פון לינקס.. האט ער געשריגן לינקס, האט ער געכאפט א גלעזל וואסער - פון די פארקערטע זייט.. איך גלייב אליינס נישט - וויאזוי מיר האבן געהאט די העזה.

און ס'האט זיך געמאכט - אז ס'איז געווען א 'שטרענגע' סובסעטוט, אוי! איז שוין איינמאל געווען היסטאריע.. ער האט געפראסקעט, און די קינדער האבן רעוואלטירט מיט מחאה קולות! היתכן יעצט איז אונזער צייט פאר סחורה און פרייהייט, וואס איז דאס שטרענגקייט?

אין אזא מצב, איז קיינער נישט ארויס צופרידן.. ס'האט זיך געווויינט און געלאכט אינאיינעם, ביז מ'האט אריינגעמישט טאטעס און הנהלה; און וועו דער מלמד איז

צוריקגעקומען פון וואקאציע, אוי האבן מיר אריינגעהויבן פאר די צוויי וואכן חוצפות.. און דער שטרענגער סובסעטוט איז אריין אין אונזערע זכרונות, לדראון עולם.

סוף יאר איז געווען די זמן קבוע, ווען - דער רבי זאל זיין געזונט - פלעגט קומען אין חדר באזוכן, און אנוואונטשן די קינדער אין די קלאסן; אין די טעג בעפאר דער רבי איז געקומען, איז שוין געווען ערב יום טוב.. מ'האט געמאכט אלע סארטן סיינס - אויך עלקטרישע סיינס, און מ'האט אנגעגרייט גראמען און ניגונים - לכבוד די הייליגע באזוך; און בימינו האט עס אנגעפירט - ר' ישראל יודא סיגלער שי'.

מיינע קינדער יארן

מיינע זכרונות אלץ קינד בכלל, זענען גארנישט קיין בא'טעמ'טע.. און כאטש איך בין פון אייביג אן געווען א פרייליכער, דאך האב איך דערפון שטארק געליטן; ווייל לאנגע יארן האב איך געהייסן דער 'פאני יונגעל', וואס טוט קאמישע זאכן, און גרויס און קליין האבן מיר עמטליך פארשעמט.

דערצו, האב איך דעמאלטס נאכנישט געקענט נארמאל ארויסזאגן א למ"ד, און א רי"ש, און מיין משפחה נאמען 'לעפלער' - איז געווארן ארויפגעקלעבט אויף מיר - אלץ 'יעפיע'.. אוי! האט דאס געשטאכן ווי מיט שפיזן; וואס מאכסטע יעפיע? וואס לאכסטע יעפיע? וואס איז דיין ערשטע נאמען יעפיע?.. אפילו עלטערע פון מיר פלעגן זיך אפציעל ווערטלען מיט מיין וועג פון רעדן.

א קליינע רינדעכיגע שמייכל'דיגע יונגעל בין איך געווען, און איך בין נישט זיכער צו מ'האט אפילו געכאפט אז מ'טשעפעט מיך.. און איך פלעג זיך גיין מיין וועג, און זיך פארקלערן אין מיינע מחשבות, וואס ווילן זיי פון מיר? איך האב זיי אמאל וויי געטון?

און דאס האט פאסירט צו מיר, נישט איינמאל, נאר אסאך מאל; אין חדר, אין גאס, און אין שוהל; און וויאזוי איך בין נישט צעבראכן געווארן לחלוטין, דאס איז דאך ממש א חסד השם.

צווישן מיינע מאדנע זאכן וואס פלעג טון; אז איך פלעג אנפארבן מיין גמרא פון חדר - מיט אלע שיינע קאלירן, און כ'פלעג זאגן אז איך טו עס פאר 'זה קלי ואנוהו'.. און מ'האט געלאכט פון מיר, נישט נאר אין מיין קלאס, נאר אלע קלאסן האבן געהאט וואס צו לאכן.

קיין שווייגער בין איך נישט געווען, און דערצו בין איך געבוירן אלץ טיפע טראכטער - וואס וויל וויסן פשט פון יעדע זאך; און ווען כ'האב געהאט א מימרא אויפ'ן מויל, האב איך עס הויעך געזאגט - מיט אלע שוועריקייטן.

- ממילא האט מען פון מיר אסאך געלאכט, און כ'האב מיך געשפירט ווי א פאלקס געלעכטער; אבער כ'בין געווען אנטשלאסן ביי מיר, זאלן אלע לאכן, אבער הערן וואס כ'האב צו זאגן; היינט וועלן זיי שוין, אז א טיפש לאכט פון יענעם, און הערט נישט זיינע טיפע כוונות.

ביז איך בין געווארן צוועלעף יאר אלט, האב איך אלץ געהייסן א פאני יונגעל וואס רעדט שטותים; אבער דאן האט מיין מלמד החשוב - ר' אביגדור פעלבערבוים הי"ו - אין כיתה ח', איינמאל אויסגערופן אין כיתה; עטץ זאלטס וויסן, ער איז א טאלאנטפולע בדחן! כ'מיין אז די קינדער כאפן נישט ווי געלונגען ער איז..

און אלע קינדער האבן מיט איינמאל אנגעהויבן קוקן אויף מיר מיט חשיבות, און איך האב זיי אנגעהויבן צייגן מיינע חכמה'לעך.. און זייט דעמאלטס בין איך געווארן די 'פרייליך מאכער' פון קלאס, איידער די רחמנות'דיגע פאני יונגעל.

קאפיטל דריי

וועו איך קוק אויף די היינטיגע קינדער וועלט, אוו כ׳פראביר עס צו פארגלייכן צו מיינע יונגע יארן, איז עס אזוי אנדערש; קודם כל, איז דעמאלטס נאכנישט געווען די פולע היינטיגע שפילעריי; אוו וואס מ׳האט סך הכל געשפילט - איז געווען אין זאמד, וואס א טייל האבן פארמאגט גרויסע סענד באקסעס; מ׳האט געגראבן ערד, געזייעט שטויב, אוו געהאקט ביימער, געבויעט בודקעס, אוו געמאכט ביזנעס מיט גרויסע פאנטאזיעס..

נאך אזא טאג שפילן, איז מען ארויפגעקומען פארשווארצט פון זאמד אוו בלאטע, אוו אויסגעבראטן פונעם זין, אוו די ׳הויזן טרעגער׳ האבן קוים געהאלטן די בגדים אינעווייניג.. אוו ווי נאטורליך אז מ׳האט זיך צעריבן די האנט - צו געפאלן אויפ׳ן קני, האט מען ארויסגענומען דאס פלעשל יאָוד אוו פערַאקסייד, אוו מיט וואטע באזאלבט די שמוציגע וואונדן..

דאס דערמאנט מיך פונעם מעדעצין שאנק, וואס פון דארט האבן מיינע עלטערן אלץ גענומען דאס פאסיגע מעדעצין - פאר יעדע מיחוש; וועו די בויך האט זיך מיר געדרייעט, האט מען געשלונגן א לעפל צוויי - קאַיאָפעקטאַט - אוו ס׳האט געהאלפן, אפשר שנעלער אוו בעסער ווי די היינטיגע סחורה.

איך האב צוגעזען ווי מיינע חברים באקומען שיינע נייע שפילצייגן, איינער האט געדרייווט א צוויי רעדלדיגע בייק, אוו נאכדעם איז ארויסגעקומען די ׳סקוטער׳; אבער איך האב דאס נישט פארמאגט, בלויז א פלאכע ביגוויל פון דריי רעדער, אוו א ׳וואקי טאקי׳ וואס האט געארבעט אזוי ווייט - ווי פונעם שוהל ביז׳ן פאליש, פון מיין הויז ביז די געיט..

איך האב מיט תחנונים געבעטן מיינע עלטערן - אז כ׳וויל אויכעט א סקוטער; אבער ויבאלד ס׳האט געהייסן א גויאישע זאך, האט מען מיר קאטאגאריש אפגעזאגט; האב איך בלית ברירה געמוזט נעמען דעם וואנדער שטעקן - וואס כ׳האב אראפגעריסן פון

א ביימעלע, און צוריק גיין צום זאמד און גראז קוילעריי; נישט קיין סקוטער, נישט קיין בייק, און נישט קיין רעכטע טוי.. נאר וואס כ'האב באקומען ביי די דריי יאר, דאס האט געמוזט זיין גוט ביז די דרייצן.

איך געדענק, אז א חבר מיינע האט געהאט א סקוטער מיט גראבער רעדער, און ער האט עס געוואלט אנפילן מיט לופט; איז ער ארויף צום באס גראדזש, און געבעטן איינעם דארט - זאל אריינפאמפען לופט, מיט'ן קאמפרעסער וואס מ'נוצט פאר די באס רעדער..

יענער האט עהם געטון די 'טובה', און די סקוטער איז געפלויגן.. די רעדער האבן געפלאצט.. און א ניצחון האב איך געהאט אין אלע סקוטערס..

גראדע, די רעבישע אייניקלעך - האבן אויך קיינמאל נישט גענידט קיין צוויי רעדל'דיגע בייק, נאר די פלאכע מיט דריי רעדער; היינט קע"ה איז דא א הויף מיט אסאך אייניקלעך, אבער אין מיינע צייטן איז דאך געווען געציילטע רעבישע קינדער; דעם רבינס בן זקונים - ר' חיים מאיר, דעם רבי'נס עלצטע אייניקלעך - וואס אלע פון זיי זענען געווען עטליכע יאר יונגער פון מיר.

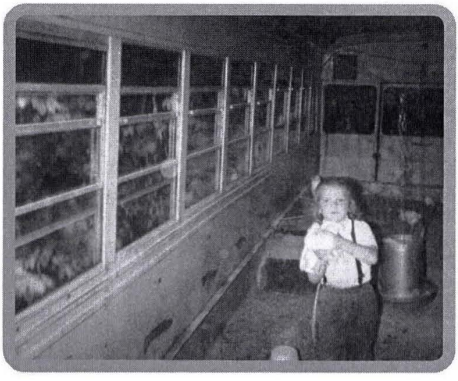
ס'דערמאנט מיך, ווען אונז פלעגן אהיימגיין פון חדר, און דעם רבינ'ס חיים מאיר שי' פלעגט פארציילן זיינע זיסע לעגענדעס, וואס ס'געווען א גרויסע ספק צו ס'האט געהאט האַפט..

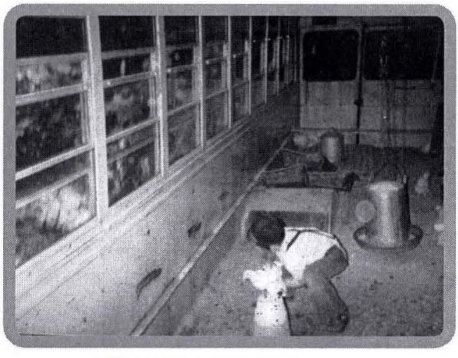
- ווייל אויף אונזערע שאלות - וואס ס'טוט זיך אין הויף - האבן מיר קיינמאל נישט באקומען פון עהם קיין קראנטע ענטפערס; ער איז געווען איידל זיס און פריינדלעך, אבער מיט אסאך קלוגשאפט, אז ווען ס'געקומען צו די סארט פראגעס, האט ער זיך געהאלטן די מויל אויף צוויי שלעסער.

ווידער די געציילטע אייניקלעך, זענען געווען נאך יונגער; און ס'געווען א מוסטער, ווי איידל זיי פלעגן גיין אנגעטון - אנדערש ווי די נייע סארטן העמעדער און הויזענס - וואס אנדערע קינדער האבן געטראגן; אגב, געדענק איך ווי דער רעבעצין פלעגט רופן די עלטערע אייניקלעך - גָלִי אַלָף און גָלִי בֵּית - זאלן אויפזוכן חיים מאיר, ווייל מ'עסט שוין נאכטמאל..

ר' חיים מאיר אלץ קינד, איז געווען - פון נאטור אויס - אסאך מער פריינדלעך, אין קאנטראסט פון ר' יעקב יוסף, וואס איז געווען מער שארף; און א שטייגער ר' יעקב יוסף האט געהאט אפילו א גבאי אין ישיבה - יעקב יוסף בש"ב גאלדמאן - וואס האט עהם צוגעשטעלט א ספעציעלע בענקל; דאקעגן ר' חיים מאיר האט נישט אנגענומען די אלע כיבודים, און זיך איינגעגלידערט אינעם כלל.

איך מאך סדר איינעם טשיקן באס

אונזער הויז איז געווען די לעצטע הויז אינעם געגענד, ארומגענומען מיט וויסטע ביימער; און אביסל טיפער איז געווען - די בית החיים פונעם סקווערן שטעטל - וואס האט געגוג פחד אנגעזייעט אין מיינע געהירן, און לאנגע נעכט האב איך געשיוועדט, און נישט געקענט איינשלאפן וועגן דעם.

אין יענע יארן, האט מיין טאטע געמאכט א שטיקל זאָג, אז ער האט געקויפט טשיקענס לרוב, און עס געהאדעווועט אין א געלע אפגענוצטע באס, אינעם וועלדל נעבן אונזער הויז; דארט האב איך מיך געזומען באשעפטיגן, מיט רשות - צו אן רשות - פון מיין טאטע.

שפעטער האט ער עס אויפגעגעבן - און געקויפט ציגעלעך; קודם צוויי ציגעלעך, און ס'עפעס אמאל געשען - אז א ווילדע הונט האט זיך אריינגעריסן פון וואלד, און פארציקט האלב-וועגס ביידע ציגעלעך; איינס ממש צו טריפה, און די אנדערע טיילווייז פארוואונדעט.

דעמאלטס האט ער עס מער באוואכט, און ס'איז געווואקסן ביז איבער דרייסיג ציגעלעך, און איך האב געמאכט א לעבן מיט זיי.. און

מיין טאטע האט מיך געלאזט העלפן מעלקן אינדערפרי די ציגעלעך; און די מילעך האט מען געטיילט פאר זקנים, פאר חולים און קליינע קינדער, וואס ציגן מילעך איז זייער געזונט פאר זיי.

כ'געדענק אפילו די אדרעסן וואו מ'האט דעליווערט.. און ס'געווען אזא געשמאקע לעבן - ווי אין א דערפעלע, און כאטש ס'געווארן א בלאטע און שמעקערי, אבער כ'האב געלעבט דערין; מ'האט געמאלקן און אדורכגעזייעט די מילעך און עס געפלעשל'ט, און פראבירט צו כאפן א רייד מיט זיי.. אבער די ציגעלעך פלעגן מיר אראפווארפן - אין די קליינע זומפ אריין.

שפעטער האבן זיך די שכנים אנגעהויבן באקלאגן - אז ס'שמעקט, און מ'האט עס געמוזט אויפגעגעבן.. און ווידער בין איך געבליבן מיט זאמד און ביימער.

די זכרונות פון די זוניגע טעג אין די זאמד, שמעקט מיך נאכאלץ אין די נאז.. איך האב זיך געהאנגן אויף צווייגן, און שפאצירט אויף גראדע ווענט, זיך צעבלוטיגט און געווויינט און געלאכט.. און כ'האב אלץ געהאט די פאניק, אז מ'מוז גיין שלאפן פרי, ווייל מ'מוז מארגן דאווענען - לערנען, נאר נישט שפילן..

חברים? ממש נישט; א האלבע קלאס האט אפילו נישט געמעגט זיין מיין חבר.. ווייל דער איז צו ווילד, און יענער איז נישט גענוג ערליך, כאילו איינער וואלט געוואלט זיין מיין חבר - און איך בין קלויבעריש..

וואס חבר ווען חבר.. כ'דערמאן מיך א סיפור; פאסירט האט דאס, ווען מ'האט אונז 'שטרענג' אנגעזאגט אין חדר, אז מ'טאר נישט שבת ארויפגיין אין ווייבער-שוהל נעמען פעקלעך - ביי א באווארפן, און ווער ס'וועט יא ארויפגיין, וועט ווערן שטארק באשטראפט.

קיין עזות פנים בין איך נישט געווען, אבער ס'האט זיך מיר פארגלוסט צו באקומען גרינגערהייט א פעקל נאש; און אזוי אויך די איבריגע פיר קינדער - וואס מ'האט געכאפט ארויפגיין, און אונזער גורל איז געווארן באשטימט די קומענדיגע וואך אין

חדר; יעדע פון די פיר געכאפטע קינדער, האט געהאט זיין מסור קעצל - וואס האט עהם גע'מסר'ט.. וועט ס'געדענקט נאך וואס פאר א מצוה דאס האט געהייסן, צו מסר'ן איין קינד דעם צווייטן, ליידער.

- און מ'האט אויסגעשטעלט 'די גאנצע חדר' אינעם האלוועי, אז אלע זאלן צוזען וואס מ'טוט - פאר איינער וואס איז ארויף אין ווייבער שול נעמען א פעקל..

דער מנהל מיט'ן לאנגע בארד האט געהויבן א שטעקן - וואס איז געווען איבערגעטעיפט מיט גרויע טעיפ - איבער א פאלן-בויגן שטעקן, אז ס'זאל גוט ציפן; און ער האט אפיר געזומען דעם ערשטן - מיט קולות; די עזות מצח! די עזות פרצוף!! די פארשעמטע יונג..

און האט יענעם אראפגעלאזט - מיט'ן גאנצן דערוואקסענעם קראפט - א ציפעדיגע פליק מיטן שטעקן.. באלד האט זיך געהערט דאס קינדערישע געווין, און איך באמערק וואו די מלמדים - מיט'ן צינישן שמייכל אונטער די גראבע וואנצעס - פארבייסן א געלעכטער, וועו די טרערן שטיקן זיך - ביי די קומענדיגע קרבנות מיט שרעק.

מיין רייהע איז געווען די דריטע; און איך זעה קלאר ווי דער וואס האט מיך ג'מסר'ט - שטייט מיט פולע הנאה, אז ער האט געברענגט שטאף פארן מנהל; מיך האט נישט געפאסט צו ווייענן הויעך, אבער מער ווי די פעטש האט מיר געציפט די בושה.. און טאקע עד היום הזה, גיי איך מער נישט ארויף אין ווייבער שול נעמען פעקלעך..

איך גלייב באמונה שלימה, אז יעדע פארציע יסורים וואס עס קומט אויף א מענטש, איז עס באשערט פון הימל, ואין לנו רשות להרהר אחריה; נאר דאך ווייסן מיר, אז מגלגלין זכות על ידי זכאי און פארקערט אויך; די פעטש וואס שלמה המלך האט געערעדט - אז חושך שבטו שונא בנו - איז ווען עס איז מיט פארשטענדליכקייט, און ביידע - סיי דער לערער און סיי דער תלמיד - זענען איבערצייגט אינעם עוולה, און אינעם קבלה לטובה בעתיד.

לעומת זה, אז מ'פראסקעט און מ'שעדיגט פיזיש און גייסטיש, פאר נישטיגע זאכן - ממש שטותים! וואספארא תועלת האט מען געוואלט ס'זאל פון דעם ארויסקומען?.. ליידער שנאה צו תורה און יהדות, נאר ווען טפילה'רישע קנאות אויף יונגע נשמה'לעך, וואס קענען זיך נישט קעגנשטעלן.

וואס האט מען פון אונז געוואלט? וועלכע זיסע זכרונות האט אונז געזאלט בלייבן פון די יונגע יארן?..

די געציילטע גוטע זיכרונות - וואס כ'האב יא פון אמאל, איז די הארציגע וויג ליד פון די מאמע; דאס האט אסאך געטרייסט און באַ'טעמ'ט געמאכט אויף די געווינסן, אבער נאר דאס! ווייל איך געדענק נישט עפעס בעסער'ס..

וואס פלעגן מיר באקומען פאר ריסעס? אמאל א איי, אמאל טשערי-טאמעיטאס.. יא אביסל פאפקארן, אזויפיל וויפיל מ'קען ציילן מיט צען פינגערס.. אין א פיצעלע סענדוויטש בעג, מיט א צעטעלע אינעווייניג, למען השם נישט פארגעסן צו מאכן א ברכה; א האדמה אויף די טאמעיטא, און א שהכל אויף די איי, ממילא וועט די פאפקארן שוין זיין געבענטשט..

אזוי פלעגט מיין מאמע נישט אויסלאזן קיין איין טאג - ביים איינפאקן די ריסעס פעקל - צוצושרייבן א צעטל, נישט פארגעסן צו מאכן א ברכה, דאס איז א מזונות, דאס איז א האדמה, דאס איז א שהכל, נישט פארגעסן!

ווען זי האט געגעבן עפעס וואס כ'האב נישט ליב געהאט, פלעגט זי אלץ זאגן; דו ווייסט וויפיל משפחות וואלטן זיך מחיה געווען מיט דעם? דו פארשעמסט די עסן.. אבער איך פלעג אזוי מקנא זיין איינעם אין מיין קלאס, וואס פלעגט אלץ ברענגען א גרויסע בעג ריסעס, מיט עטליכע זאפטיגע פרוכט, אסאך מאל מילגרוימען, און אסאך נאש; און מיר איז געבליבן - נאר צו 'שנארן ריסעס' פון אנדערע..

אבער די היינטיגע נאש?! דאס האבן מיר קיינמאל נישט געזען פאר די אויגן; און איך הער נאך, אז היינט נעמען שוין די קינדער צוויי זעקלעך ריסעס.. ס'שוין דא צוויי ריסעס הפסקות, און כדי מ'זאל נישט פאלן ווי די פליגען, דארף מען האבן גענוג נאש; און אזעלכע נאש - וואס כ'פארשטיי נישט פארוואס מ'מאכט דערויף א ברכת הנהנין.. איך וואלט געמאכט דערויף - משנה הבריות..

און אז איך דערמאן מיך פון די פרישטיג און לאנטש - וואס מ'האט צוגעשטעלט אין חדר; אוי! איז דאס געווען א איבערלעבעניש.

ביים סינק איז געשטאנען א גרויסער דזשאנדאר, געופן האט ער זיך - די לאנטש רעבע.. ער האט געהיטן ווי א לאגער אויפזעער, קוקנדיג אויב יעדער וואשט זיך, מיט א טעפל, די גאנצע הענט, און וויישט זיך אפ, און מאכט א ברכה, און ווארפט נישט די פאפיר אויפ'ן ערד, און נעמט א ברויט, און בייסט אריין..

ס'געווען א השגחה פרטית אויף יעדן באזונדער; און אך און וויי! אז מ'האט געכאפט איינעם נישט אויספאלגן די רוטין, אדער, נישט אויפעסן די 'גאנצע' ברויט מיט די ברעקלעך..

די שטרענגע אויגן פון די משגיח ביים עסן, האט פשוט שווערער געמאכט דאס אראפשלונגען; אויסער די טרוקענע - נישט אפגעבאקענע טייג, וואס האט נישט געהאט קיין טעם; און נאר ווייל ס'איז געווען אין א נישט געלונגענע מיירע, האט עס די חדר באקומען בחינם.

דערפאר, אונטער די טישן פלעגן שפעטער הענגן שטיקלעך ברויט, אנגעקלעבט מיט פיטער - צו וויסעך וואס.. וואס דער משגיח האט בחסדי שמים נישט באמערקט; יענער האט זיך גערעטעוועט די נשמה.. ווייל אויב האט מען געכאפט א געביסענע ברויט נישט אויפגעגעסן, צו א געביסענע עפעלע נאך ריסעס - אין מיסט קאסטן, אוי אוי אוי.. סכנת נפשות! וואספארא שטרענגע אויספארשונג איז פארגעקומען.

מ'קען דאך נישט אזוי ווייטער אנגיין אין א חדר, וועו ס'וועט אפגעפונען א פארוואונדעטע עפל, און מ'וויסט נישט וועו דער יונגע מערדער איז..

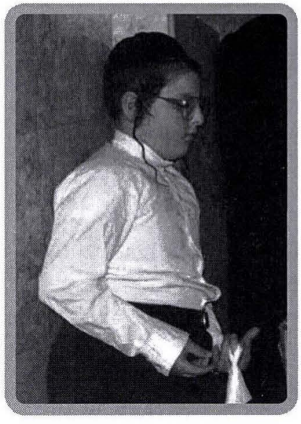
וועו מ'האט אנגעהויבן אזא אויספארשונג, האט זיך אונז אנגעהויבן דרייען די בויך פון פחד! ווייל די חשד האט געקענט פאלן אויף כאטשיג וועם נאר, א אומשולדיגע שווארצע שעפעלע, ואין מי שיתבע את דמו..

יענע משוגענע קאפריזן מאכן מיר נאך יעצט קאפווי, וועו כ'דערמאן זיך דערפון.

אמת טאקע, ס'געווען געוויסע מאכלים וואס מיר האבן זיך באלעקט די פינגער; אבער וועו האט אונז בכלל געפרעגט וואס מיר האבן ליב? מ'מוז ליב האבן אלעס!! פלעגן מיר הערן א לעקציע; עפעס א סעיף אין ראשית חכמה צו מסילת ישרים, געאייגענט פאר יונגע קינדער..

אין מיינע צייטן, האט א קינד זיך בכלל נישט געמעגט נאכגעבן די תאוות האכילה.. מ'האט נישט געהאט די אויסוואל; נאר דאס וואס מ'גיבט, דאס זאלסטו עסן! און זיך אויסלערנען אכטונג געבן אויף בל תשחית.. און וועו מ'איז געכאפט געווארן ביים מעשה, איז מען געווען געצוואונגען אראפשלונגען - ווי א געשטאפטע בעל חי - די טרוקענע טייגל - מיט טערן און ווייטאג, ביז מ'האט געבראכן! און מ'האט געבראכן..

אין חדר אריין..

אלץ גמרא יונגל

כ'האב געהאט איין מלמד, וואס כ'האב ביי עהם דאס מערסטע קונה געווען - אין אלע הינזיכטן, אסאך ידיעות יסודיות, כאטש ער האט אסאך געשלאגן, און ער האט 'אסאך' געשלאגן.. אבער ער האט נישט געהאט קיין חשבונות וועמען צו שלאגן און וועם נישט; ער איז געווען א ריכטיגע מלמד ווי אמאל, מיט'ן געפיל פון משפיע זיין ידיעות, און אויסלערנען גוט! און ער האט קיינעם נישט געזשאלעווועט.

איך געדענק אז אמאל האט א יונגל געוואלט רופן - אינמיטן קלאס - א צווייטע יונגל - מעכל; האט ער זיך געמאכט כאילו ער האט זיך צע'הוסט.. אהה מע אהההה! כָּל..

און דער מלמד קוקט עהם אן, און שרייעט.. האסטו גערופן מעכל?

ניין, כ'האב געהוסט..

יא נאר געהוסט.. און ער האט עהם אנגעריסן די ביינער.. און די כיתה האט נישט געוואוסט צו לאכן צו ווייגען.

נאך א סטארי געדענק איך גוט.

איין טאג ריקט זיך אן א יונגל אין חדר - מיט א גרויסע דורכזיכטיגע פלעסטיג זעקל, אנגעפולט מיט וואסער - אינעווייניג שווימען פינעף גאלד פיש..

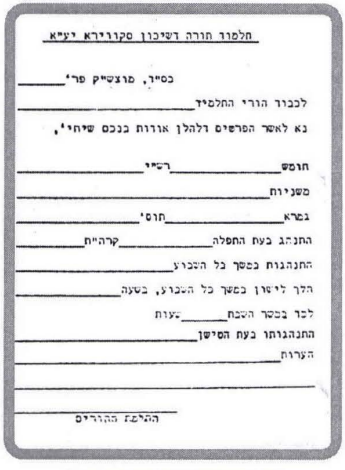
די גאנצע כיתה איז געווארן הייפער! דער מלמד קומט אריין, און זעט דעם יונגל מיט'ן גרויסן וואסער זעקל, און הייסט אלע זיך אוועקזעצן אויף די פלעצער, און פאר יענעם - אז ער זאל עס ברענגן צו זיין טיש.

דער מלמד רופט אויס; איך וועל ווייזן וואס הייסט דרך ארץ! און ער כאפט אן די זעקל, און שמייסט עס מיט'ן גאנצען כח אויפ'ן וואנט!!! ס'האט געשפריצט וואסער, און די פישלעך האבן אנגעהויבן גוססן..

אויך איך האב אריינגעכאפט יענעם יאר אן א שיעור פעטש און בזיונות, און דאס ערגסטע קאשמאר איז געווען - די 'געזעץ' פון צוריק ברענגען די 'שבת צעטל' -

אויסגעפילט; אוי! נאר צו דערמאנען די ווארט 'שבת צעטל', האט מען באקומען בויך וויי פון שרעק.

פרייטיג האט מען באקומען דעם קליינעם צעטיל, וואס האט געדארפט ווערן אויסגעפילט - און אונטערגעשריבן ביי די עלטערן; די התנהגות שבת, די קענען ביים פארהער, און נאך עטליכע פרטים מדויקים; און טאמער האט מען עס נישט צוריק געברענגט ביז מאנטיג, האט זיך אנגעהויבן א רייע קנסים; דינסטיג - זענען די קנסים אריבער צו פיזישע פראסקעס.. און פארשיקונג פון קלאס, און מיטוואך איז שוין געווען סכנת נפשות..

חלמוד תורה רשיכון סקוורירא יצ"א

כסיף, מרצשיק פרי'_____

לכבוד הורי התלמיד/ה_____

נא לאשר הפרשים דלהלן אודות בנכם שיחי',

חומש_____רש"י_____

משניות_____

בגרא_____תוס'_____

התנהג בעת התפלה_____קרה"ח_____

התנהגות בפשר כל השבוע_____

הלך לישון בפשר כל השבוע, בשעה_____

לבד בפשר השבת_____שעות

התנהגותו בעת הפישון_____

הערות_____

_____

_____

ההנהלת ההוריים

די שרעקעדיגע שבת צעטל

דער מלמד אליין פלעגט זאגן; דאנערשטיג וועט דא זיין בכיות.. ס'הערט זיך ווי אינעם קאנצענטראציע-לאגער אין מזרח אייראפע? אזוי איז עס געווען מענטאליש.

אבער אונז פלעגן וויסן, אז פרייטיג איז געווען א יום שמחה.. ווייל ס'שוין געווען נאכן פארהער, און פרייטיג איז געווען די אפציעלע טאג פון באקומען אלע גוטע זאכן, און לערנען פרייערהייט אסאך היסטאריע, ידיעות, און אלע אינטערעסאנטע ענינים.

אין אזא טאג האבען מיר געקענט קונה זיין אסאך - אין אלע הינזיכטן; ידיעות פון די וועלט ארום, און פונעם לעבן; מיין גאנצע התחלה פון זיין א 'הייסע סקווערער', האט זיך אנגעהויבן דעמאלטס; ווייל מ'האט פארציילט 'אלע' מנהגים, און 'אלע' טעמי המנהגים, נוסח, סיפורי צדיקים, היסטאריע, און אפילו אלע טאטע נייעס.

אויך דעמאלטס האב איך מיר אויסגעלערנט גוט 'יודיש שרייבן', מיט די כללים פון גראמאטיק; און אפילו די גמרא האבן מיר - נאך אלע פעטש און סטראשונגען - גוט געקענט! און דאס מוז איך מודה זיין, אז כאטש די פולע פעטש - ביי יענע מלמד - האט זיך אבער געלוינט די דורכגאנג.

אויב איז געווען עפעס, וואס כ'שפיר אז כ'האב אויפגעטון אין די יונגע יארן, איז עס - בלי ספק - אט די לימודים און רייכע ידיעות, וואס כ'האב דאן קונה געווען - אן קיין גרענעץ; ווייל דאס זענען געווען פונדאמענטן צו אסאך קענטעניסן - עד היום.

בימים ההם פלעגט זיין א 'סטענסיל מאשין', בעפאר ס'געווען אזא זאך ווי א קאפיע מאשין; און ס'געווען אזויווי א עלעקטראנישע טייפרייטער - וואס ארבעט מיט א ריבן און טינט; מ'פלעגט אריינלייגן א פאפיר אינעם מאשין, און אזא סטענסיל - א ספעציעלע טינט פאפיר -- האט ארויפגעדרוקט און קאפירט דאס ערשטע צעטל אויף אסאך אנדערע - אויפ'ן רעדל.

ס'געווען אין חדר א ספעציעלע שראנק, מיט א 'גראבע' אייזן און שלאס דערויף.. ווארשיינליך אז מ'זאל עס נישט רירן אן רשות; און דארט פלעגן אלע מלמדים נעמען זייערע קאפיעס - פון די תורות אויפ'ן וואך וואס זיי האבן געטיילט, אדער דוגמאות אין לערנען.

אויך דער וועכנטליכע ליקוטי שמועות - און די מאנאטליכע 'האיחוד' - צו די שפעטערדיגע 'מוסדותינו', פלעגט מען דארט מאכן; וואס דאס אלעס פלעגט די מוסדות ארויסגעבן - צו פארשפרייטן חסידות, אויפ'ן חדר'ס חשבון..

אין די עלטערע חדר יארן, קומען דאך צו נאכמיטאג סדרים, ווי 'משניות', 'ענגליש און חשבון'; און נאך נאכטמאל פלעגט זיין סדר 'מתמידים', אין חדר שני פונעם שול.

די 'משניות מלמדים' זענען געווען א געשיכטע פאר זיך.. רוב פון זיי נישקשה - פיינע יונגעלייט; וואס האבן גוט אויסגעלערנט גאנצע מסכתות משניות, ווי מגילה, ראש השנה, יומא, סוכה, זבחים, מנחות; און אויסער די געמאלענע פיקטשער'ס אינעם משניות, האבן מיר געהאט אסאך פאן אויך.

איינע פון די פיינע משניות רבי'ס איז געווען, ר' יואל אשר פישל הי"ו; וואס ער האט געמאכט זיכער, אז יעדע סוף וואך איז דא עפעס א סיום.. ער האט לכתחילה געברענגט נאש און טרונקען, און אויסגעארבעט א סיום אויף עפעס; ניסלעך און פאפקארן האט ער אייביג געהאט ביי די האנט, און אונז האבן עהם זייער געגליכן; סיי וואס קיין פעטש איז נישט געווען קיין רעדע ביי עהם, דאקעגן אנדערע - וואס האבן יא געטיילט קנסות און גע'שחט'ן קרבנות..

די קינדער פלעגן קויפן א מתנה פאר'ן מלמד - ביים סעודת סיום.. און מ'האט כאילו געמאכט א סורפרייז פאר עהם; אפאר וואכן פארדעם, פלעגט מען רופן פרעגן זיין ווייב - וואס מ'קען קויפן, און אזוי האט מען געוואוסט וואס ער קען דארפן.. און מ'האט עס אנגעגרייט אויף זיין פלאץ - וועו ער האט נישט געזען.

לויט מיין היינטיגע פארשטאנד און חוצפה, וואלט איך פאר רוב פון די משניות מלמדים - אריינגעשטופט א פארדארבענעם פיש אינעם כאלעטל.. אבער ס'גוט פאר

פאנטאזיעס פון נקמה; אונז האבן זיך געהיטן די לעבן, און געמוזט חנפנ'ן אט די קינדער שלעגער.. וואס מער, ווייל מיר זענען זיי געווען שולדיג די נשמה.

ס'פלעגט זיין רשעות'דיגע קנסים אין 'חדר-לאגער'.. און איינע פון זיי איז געווען - אז מ'האט געדארפט שרייבן הונדערטע מאל א פסוק - צו א חינוך פזמון; און דאס האט געווייטיגט די קינדערישע הענט נערווען, ביז ס'איז פארטיג געווארן אין צייט; ווייל אז נישט, איז עס געווען א שאלה פון פיקוח נפש..

געדענק איך, אז איין יונגעל פון מיין קלאס האט מען געהייסן שרייבן - עפעס טויזענט מאל!

- האט ער זיך געבעטן מיט טרערן - אז ס'אומ'מעגליך פאר עהם; האט דער מלמד זיך גע'ווערטעלט אויף זיין חשבון; אויב נישט מעֲגעֲלעֲך איז קישקעס.. און עהם דערויף געהייסן שרייבן פינעף טויזענט מאל!! און געווארנט, אז טאמער וועט ער מוטשענען אז ס'נישט מעגליך, וועט ער מוזן שרייבן צען טויזענט מאל.. און עס ברענגן מארגן צופרי! און טאמער נישט.. טאמער נישט??..

די סאדיזם האט נישט געהאט קיין סוף.

אבער איינמאל האט א יונגעל גוט צוגעפיקסט דעם מנהל, ווען מ'האט עהם געהייסן שרייבן הונדערט מאל - עפעס א פסוק, און ער האט עס 'אפגעטייפט' אויף א האנט-טייפרייטער - אנע לעקטער.. דער יונגעל האט זיך אנגעשטרענגט מיט אסאך עקשנות - אבי די דזשאוק זאל געלונגען, און ס'געלונגען..

אגב, ביים שרייבן דעם ביכל, האב איך געוואלט אביסל פארשטן, וויאזוי מ'פלעגט מחנך זיין די גויאישע שולעס - אין מיינע יארן; און כ'בין ערשטוינט געווארן צו טרעפן א ארטיקל, וואס שילדערט א רייע פארברעכנ'ס וואס מ'האט געכאפט א פריוואטע 'קאטוילישע' שולע, ממש צוויי יאר צוריק! ווי זיי האבן רעגולער געפייניגט יונגע סטודענטן מיט פארשידענע געפערליך ברוטאלע שיטות.. וואס אונזערע צייטן מיט 'דרייסיג יאר צוריק' איז קעגן יענס - גן עדן..

קומט אויס פון דעם, אז כ'בין נישטא צו באשולדיגן 'יודישקייט' חלילה, נאר די קרומע חינוך מעטאדן - וואס געוויסע חולה נפש - האבן זיך א מנהג געמאכט, סיי דא און להבדיל סיי דארט.

ווען ס'געקומען צו ענגליש און חשבון לערנען, איז שוין געווען א קונץ - פאר'ן מלמד - צו האלטן סדר אינעם כיתה.. מ'דארף אינ'אכט נעמען, אז אונז זענען דעמאלטס געווען גרויסע קלאסן - פון קרוב צו פערציג קינדער אין א קלאס; און מ'האט געדארפט האבן ריכטיג געדולד אונז צו האלטן אין די ראמען - נאך א טאג חדר.

ביים לערנען ענגליש - האב איך געהאט א ספעציעלע פריוועליגיע, אז כ'האב שוין געקענט אהיימגיין.. ווייל מיין זיידע לעפלער ע"ה איז געווען זייער דערקעגן - אז זיינע אייניקלעך זאלן לערנען ענגליש; ער האט געהאלטן אז מ'דארף נישט אנפילן די יונגע קעפ דערמיט, און ס'צייט וועט מ'איז אין ביזנעס - זיך אויסצולערנען די פאלקס-שפראך.

אבער שפעטער, וועט מ'האט מיט די צייט צעטיילט די לימודי חול, און געמאכט אז איין טאג ענגליש - און איין טאג חשבון, האב איך זיך שוין נישט געקענט ארויסדרייען, און כ'האב געמוזט בלייבן ביים חשבון לערנען.

איך קען זאגן, אז ס'נישטא קיין איינער וואס האט זיך דעמאלטס אויסגעלערנט ענגליש - אדער אפילו חשבון; ווייל, נישט גענוג אז די מלמדים האבן אליינס נישט געקענט קיין רעכענען און קיין ענגליש, נאר אפילו די גאנצע הלוך ילך איז געווען זייער בדיעבד'דיג; און דער באזונדערע פרינציפעל - פון ענגליש און חשבון, האט יעדן טאג געכאפט אפאר מחוצפים, און זיי משנה צורה געווען.. אז ס'האט אויסגעקוקט ווי א צעלאזטע יאטקע.

אין כיתה ו' האט מען מיר אריבערגעטוישט צו די פאראלעל קלאס; כ'ווייס נישט עד היום הזה פארוואס.. אבער דארט האבן די קינדער געהאט א מנהג, אז אין די ווינטער טעג - פלעגן זיי 'באקן עפעל' - אויפ'ן פארשטונקענעם גרויסן שטויביגער 'סטים רעדיעטאר'.. ס'האט פארשטונקען די ריינע לופט אין קלאס, און אפשר פארדעם האבן זיי עס געטון.. גיי קריך אריין אין די מוח פון קונדסים.

די סטימס אין חדר זענען געווען אזעלכע אנטיקן, ס'האט געליעקט יעדע פאהר וואכן, און געמאכט א גערידער; מ'פלעגט זיך ווערטלען, אז די גאנצע חדר-בילדינג איז צוזאמגעקלעבט פון 'סקאטש-טעיפ'.. ווייל וויפיל מ'האט פאר'ראכטן, איז עס נישט געווארן קיין שלימות; שוואכע פענסטער'ס, געשיילטע וועטן, לעכער אין די פייפס, לעכער אין די דעכער.

ס'געווען פארדעם א שפיטאל, און מ'האט נישט אויפגעהערט צו בויען און פאר'רעכטן; און ווען מ'האט נאר געבויעט און געדרילט, איז באלד געווארן יום טוב.. די פייער-בעל האט זיך צעקלונגען, און מ'איז מיט פאניק אראפגעלאפן אויפן גאס - אראפ פיר שטאק! און פאר אונז איז עס געווען פאן, כתינוק הבורח מבית הספר.

אויך ווען די 'לאנטש אינספעקטארס' זענען געקומען אין חדר, האבן מיר זיך מחי' געווען, ווייל די לאנטש פראגראם האט 'געמוזט' געבן אלע גוטע עסן - וואס די שטאט פארלאנגט; למשל אראנדש דזשוס, און אלערליי ירקות, סיי טונא סיי אייער, סיי סיריעל, דאס איז פאר אונז געווען א גן עדן..

אין אזא טאג, האבן אלע קינדער באקומען קליינע באטלעך מילעך - אין די קארטענס, און מ'האט הנאה געהאט צוזען ווי די מענידזשמענט פראבירט געפעלן -

ר' יאסל ביסטאן ע"ה

די הויכ'וויקסיגע 'אינספעקטארס', וואס דארפן קלערן אז יעדן טאג איז עס אזוי.. טאמער האבן זיי געהאט שכל צוקאפענס, וואלטן זיי געזען אונזער שמייכל, ווי איינער וואס איז יעצט באפרייט געווארן פון א הונגער לאגע..

דעמאלטס איז ר' יאסל ביסטאן ע"ה געשטאנען אין שפיץ פונעם לאנטש פראגראם, און דעמאלטס איז געווען זאטע יארן.. ר' יאסל האט פארשטאנען וואס טייטש לשובע ולא לרזון, אבער ער האט אויך פארשטאנען וויאזוי מ'קען פארדינען דערפון - אין גרויסן..

ער פלעגט אפקויפן ריזן קאוואנטומען - גע'דעמעדזשטע פאפירענע טעלערס און קאפס, און אונז האבן באקומען אלע סארט מאדנע עסצייג.. אלץ וואס ער האט באקומען פאר ביליג; און בכלל האט ער אסאך אריינגעריקט אינעם מוסדות קאסע, אז די שטאט האט זיך אפילו איין טאג געכאפט, אז ס'איז עפעס טא מאטש.. און מ'איז עהם געקומען זוכן.

ער האט זיך איינמאל געטראפן פנים אל פנים מיט א זוכער.. און יענער פרעגט עהם; אויב ער ווייסט ווי מיסטער ביסטאן איז.. און ר' יאסל זאגט עהם; אז מיסטער ביסטאן איז ממש יעצט אוועקגעפארן.. און תוך כדי דיבור האט ער זיך ארויסגעשלייכט און אפגעפיצט.. און ווען אונז זענען יענע טעג אהיים פון חדר, האבן אונז באגעגענט פרעגערס און זוכערס, וואס האבן געוואלט וויסן - ווי איז מיסטער ביסטאן.. און לבסוף האט מען עהם נישט געטראפן.

כ'מיין אז אזא שפיל האט נאר געקענט פאסירן יענע יארן; ווייל עטליכע יאר שפעטער האט מען שוין טייער באצאלט פאר די סארט קונצן.

אז מ'רעדט פון לאנטש; ווי הונגעריג מ'האט געקענט זיין - בין איך אלץ געווען אסאך הונגעריגער..

ספעציעל פלעג איך זייער ליב האבן די וועטשטיבעל סאלאט, ווייל רוב פון די עסן וואס מ'פלעגט געבן, איז געווען גוט פאר הונט און קעץ - אפשר אויך נישט.. אבער סאלאט איז געווען נאטורליך געשמאק; און כ'האב צוזאמגעגאסן עטליכע קליינע

טעלערס - וואס מ'האט געטיילט - צו איין אנגעשטאפטע טעלער, און עס מיט פלייס אראפגעשלונגען - מיט די וועלטס הונגער.

איינמאל האט מיין מלמד באמערקט.. און ער פרעגט מיר; וויפיל טעלערס האסטו גענומען? איך בין זיך מודה; זיבן טעלערלעך!

הא הא הא.. קראכט ער אויס אין א סארקאסטישן געלעכטער, און מאכט שטיל דעם לאנטש-רום; ער הייבט אויף די זיבן טעלערס, און צייגט פאר יעדן; דער יונגעל קען עסן זיבן טעלערס פאר מיטאג!!!

כאטש, וואס איז די לאכעדיגע וואונדער? די טעלערס זענען דאך געווען אזויווי קליינע גלעזלעך.. און אויך נישט אנגעפולט! אבער צו מאכן צושפאס א קינד, האט ער געהאט א גוטע אפעטיט.

גראדע, האבן מיר עטליכע יאר געהאט א גאר גוטע קעכער - ר' יודל דאסקאל, ער האט געקאכט מיט הארץ און געפיל, און פלעגט געבן יעדע ראש חודש טייערע טשאקאלאדע - פאר אלע קינדער; זיין טשולענט און זוף איז געווען באמת א מחי', אז כ'שפיר עס נאך צווישן די גוימען..

אויפ'ן צווייטן שטאק פונעם בנין החדר, איז געווען סיי די עס-זאל, און סיי די קינדער שול - פאר די עלטערע קלאסן; בעפאר פרישטיג, פלעגן די קלענערע קלאסן ווארטן - ביים טיר פונעם צווייטן שטאק, און ווען דער פרישטיג-רבי האט געעפענט די אויבערשטע שלאס, האט מען געשריגן - אפען..!!!! און ס'האבן אריינגעשטראמט אין רגעים - קיין עין הרע - הונדערטע קינדער, און הונגעריג ארויפגעפאלן אויף די פרישטיג.

נאך עהם איז אריינגעקומען א פרעמדע קעכער, וואס איז געווען קארגער ווי לוט'ס ווייב.. ער האט געקארגט אויף פלעסטיגע עסצייג, און פלעגט אליין טיילן די עסן - ווי פאר מייזלעך.. אזוי האט ער אויסגעקוועטשט מיט'ן האנט יעדע הויפן טונא, און אריינגעלייגט א קומץ - ווייניגער ווי א כזית - אין די פלאטערדיגע פעיפער טעלערס, וואס די חדר האט באקומען פאר ביליג.

צו דעם איז ער געווארן באקאנט, אלץ איינער מיט לויזע הענט.. און די גאנץ עלטערע קינדער האבן אויף עהם אנגעדרייעט א קאשע..

איין טאג האבן מיר געזען - כיתה ט' קינדער [וואס האבן יענע יארן געהאט די מאכט פונעם חדר, און אפילו מלמדים האבן געהאט פאר זיי פארכט..] ווי זיי זענען געלאפן מיט ריטן און כלי מלקות, און מ'האט דעם קעכער געגעבן - לפי השמועה, גוטע מכות אויף די זייטן.

היינט איז עס מאדנע צו פארשטיין; אבער יענע יארן - כיתה ט' קינדער - זענען געווען אין אונזערע אויגן גיבורים.. יא, די היינטיגע פרישע זיידעס! זענען געווען יענע כיתה ט' קינדער.. איך געדענק זיי ווי היינט, מיט די קינדער-הויזן-טראַגער, ווי ס'האט אראפגעהאנגען א שטרענגל שליסלעך - מעשי משה גרויס..

לכאורה האבן יענע שליסלעך נישט געהאט קיין גרויסע ניצן, ווי מיר אלע ווייסן דאס פון אלץ קינד.. אבער ס'האט געמאכט דעם רושם! און אונז פלעגן זיי נאכזינגען; כיתה ט', כיתה פרעס, בֵּי אר עס.. [בֵּי-אר-עס איז געווען עפעס א ביזנעס קאמפאני נעבן די חדר, און כיתה ט' פלעגט נוצן זייערע סטיקערס - פאר אטענטשן].

כיתה ט' קינדער האבן אייביג געהאט וואס זיי האבן געוואלט; למשל 'לויזע אייער', אייערשפייז, געבראטענע צוויבל; אונטער'ן גרויסן מחיצה - ביים עק פונעם עס-זאל, איז געווען אנגעגרייט פאר די מלמדים - מכל טיב וטוב; און ביים אפווישען די שנויצן מיט זעטע, האבן זיי זיך געגומען רעאגירן אויף אונז; אז מיר זאלן אויפ'עסן די ארעמע הארטע ברויט, וואס איז נישט געווען ראוי לאכילת כלב.

שפעטער איז אריינגעקומען א היימישע מְחַלֵּק - ר' יצחק סורקיס הי"ו, וואס איז געווען ממש דער אויסלייזער.. די פיינע עסן און רחבות וואס ער האט סערווירט, איז געבליבן א שם דבר; ווי כאילו מ'האט געעפענט דעם אייזערנעם פורהאנג.. ער פלעגט ארומגיין מיט א ריזן שיסל אויפ'ן פלייצע, און געשריגן; 'וואר דארף רעיטעך?.. וואר דארף נאך טאמאטען..? ס'גאווארן א שנת שובע..

ס'געווען נאך א מחלק - באמת א העלפער; מיט'ן נאמען - זאנוויל געלפאנד - א אוקריינישער יוד וואס האט פריש חתונה געהאט כהלכה, טאקע אינעם חדר לאנטשרום.. און איז אנגעקומען מיט'ן שיירא רוסישע יודען, נאך וואס די אייזערנע פורהאנג איז געפאלן.

און ווי מ'זאגט אז ווען ס'רעגענט גיסט.. איז דעמאלטס אויך אריינגעקומען א נייע מענעדשער - ר' לייבוש דאנציגער הי"ו; וואס צו יעדע זאך! האט ער געהאט א גראם אויפ'ן פלאץ! און ער געמענעדשט אסאך צו פארבעסערן.

קאפיטל פיר

איך האב שוין דעמאלטס אנגעהויבן זען אביסל ליכט אין לעבן, ווייל אויך א נייע מנהל האבן מיר באקומען אין די עלטערע קלאסן; וואס כאטש ער איז געווען שטרענג, איז ער אבער געווען פול מיט יושר; אנדערש ווי ביז דאן, וואס איז געווען איין גרויסע קאראפציע, און אסאך קינדער זענען געווען נרדפים - פון די הנהלה אליין; דאקעגן דער נייע מנהל - האט געהאט צוויי פרינציפן - וואס דערויף האט ער געשטראפט, און דאס זענען געווען; 'חוצפה און ליגענט'.

דער נייע מנהל, ווען ער האט אראפגעלאזט א פראסק פאר א מחוצף, איז עס געווען טאטע פעטש! אבער ס'האט זיך אויפגעהערט די קאראפציע; און אפילו די כח פון כיתה ט' האט ער מבטל געווען - און איינגעפירט א רעכטע מהלך; קיינער איז נישט געווען מער צו וויניגער, און איך האב באמת אפגעאטעמט; א שאד ער איז אריינגעקומען - ווען איך בין שוין געווען כמעט א בחור.

די יארן פארדעם פלעג איך דארפן ניצן פרייוועטס, וואס האבן געמאלקן פון מיין טאטן גרויסע סכומים - על לא דבר, און כ'האב מיך גארנישט אויסגעלערנט! ס'געווען א עבירה די גענט; ס'פלעגט זיין א ספעציעלע פארהערער - פאר די שוואכערע קינדער; ר' יעקב גרשון ראזנפעלד ע"ה, און איך בין אפילו ביי עהם קיינמאל נישט ארויסגעקומען קיין מצוין.

עפעס ביים נייעם מנהל, האב איך נישט געדארפט מער קיין פרייוועטס.. כ'האב פלוצלינג מצליח געווען; איך געענטפערט די זעלבע ווי אייביג - און פלוצלינג ארויסגעקומען א געקענטער.. א פלא! און כ'האב באקומען מתנות - פונקט ווי יעדן, און מער נישט געכאפט קיין פעטש - פאר עוולות פון א צווייטן, און אנגעהויבן לעבן - אנשטאט קייען שטרוי מיט טרערן.

בקיצור, ויהי אחרי המגיפה..

וועו איך קלער צוריק די סארט שפילעריייען וואס מיר פלעגן זיך שפילן - ביי לאנטש צייט, קען איך נישט אויפהערן לאכן; מ'האט איין שיינעם טאג אראפגעלייגט אינעם שטח פונעם חדר - א בארג מיט צעפאלענע ציגל, און שטיקער שטיינער - וואס מ'קען צערייבן אויף שטויב; און עטליכע יאר ברציפות האבן מיר געהאט פון דעם פרנסה..

ס'געווען רויטע זאמד, גרינע זאמד, און ברוינע, און די מער ווייעכערע האט זיך פארקויפט פאר אסאך מער - ווי די הארטערע זאמד.. מ'האט די שטויביגע סחורה צעריבן און אריינגעגאסן אין מילעך באטלעך, מ'האט עס פארקויפט ווייטער פאר אנדערע כיתות, אדער באהאלטן אין ערד-היילן ביז.. קיינער ווייסט נישט ביז וועו..

אונז האבן אזויפיל געגראבן און געגראבן.. ביז איינמאל הערט מען א פרייליכע צערעמאניע; כיתה ז' האט געטראפן א קוואל.. מ'האט אזוי געגראבן, אז מ'האט אריינגעלעכערט אין אונטער-ערדישע וואסער רער; אבער שפעטער זענען מיר געווואר געווארן, אז מיר פאטשקענען שוין א שטיק צייט - אין א צעבראכענע אפלויף..

דעמאלטס האבן אונז געהאט ביימער און גרויס-לאנד - ארום די חדר; און דער מנהל פלעגט זאגן, אז ער האט א קוקער וואס זעט אלעס, אפילו אונטער די שאטן פון די ביימער..

נעבן די חדר-בילדינג אויפ'ן רעכטע זייט, איז געווען א פארמאכטע גע'יט, וואס איז געווען פאר די גאנץ קליינע קינדער; נעבן יענעם הויף - אינעם קעלער, פלעגט זיין די 'חסד קאך', און אויסער די פיינע גערוך פון די געקעכצן, האבן מיר נישט געהאט גארנישט צו נאשן פון דארט..

די חדר האט געהאט צוימען, און צו די פארענט פונעם בילדינג - אויפ'ן 45 שאסיי - האט מען חלילה נישט געמעגט גיין; און אין די זייטיגע שטחים אריבער די וואלד, איז בימים ההם געווען א גויאישע קעמפ 'קעמפ מאשעלו', און מ'פלעגט פארציילן שרעקעדיגע סיפורים פון יענעם ארט; היינט איז עס שוין א שיינעם חלק פונעם שטעטל.

הכלל, האבן מיר אוועקגעשטעלט אסאך ביזנעסער אין די צייט פון לאנטש, און גאנצע כלי זמר און בעלי מלאכה, פיזישע ארבעט און ארכיטעקטור - זענען מיר געווען; און געשפענדעט די צייט אונטער די הייסע זומער מיטאגס, און האלב רעגענדיגע ווינטער טעג; ביז דער לאנטש משגיח האט געצויגן ביים אויערן; 'דו האסט נישט געהערט ארויפגיין.. צען מינוט צוריק??

איך דערמאן זיך, אז האבן אפילו געוואלט מקיים זיין עטליכע מצוות אין די תורה.. וועו אונז האבן געפונען א נעסט פייגלעך, און כאטש ס'נישט געווען כשר'ע, האבן מיר געמאכט שילוח הקן - לפנים משורת הדין..

און מ'איז ארויפגעקומען נאך אזעלכע שווערע ביזנעס שעות, האט מען דען געהאט נערוועז צום לערנען? א פייג! אבער אהיימלויפן האבן מיר זיך נישט געטרויעט; כאטש געציילטע מאל האט עס יא פאסירט, אז א יונגל פלעגט אנטלויפן פון חדר, און די דראמא האט איינגעשפאנט די הנהלה - ממש אין היסטעריע..

און פרעג שוין נישט - וועז מ'האט יענעם געטראפן, פארשטעקט אינעם אמאליגער טעלעפאן בודקע - ביים רבי'נס הויז אינדרויסן - וואס יענער האט געכאפט דערפאר..

איך דערמאן זיך א ספעקטאקל פונעם ערב שבת אין חדר.

דער מנהל ר' אליעזר פאזען, פלעגט מיט אונז יעדע פרייטיג מעביר סדרה זיין - אויפ'ן אריינגעבויעטע מייק; דאס הייסט, אלע קלאסן האבן געעפענט די טירן, און דער מנהל האט - דורכ'ן שפיגל פון זיין אפיס - געקענט זען וואס טוט זיך אינעם קארידאר; און ער האט הויעך פארגעזאגט.

מַהְפֵּךְ-פַּשְׁטָא זָקֵף-גָּדוֹל.. וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר..

און ס'געפארן די טראפן - גֶּרְשַׁיִ...ם.. און תְּלִישָׁא גְדוֹלָה תְּלִישָׁא קְטַנָּה, און קַרְנֵי פָרָה..

די מלמדים פלעגן זיך מקיל זיין אהיימצופיצן שוין, ווייל ס'שוין פרייטיג חצות, און אונז האבן דאס געקענט אויסניצן פרייערהייט.. און מער ווי איינמאל האבן זיך הייפערדיגע קינדער ארויסגעשלייכט פון כיתה - און אהיימגעפיצט, אבער דער מנהל האט געהאלטן א וואכזאמע אויג.

איינמאל אינמיטן מעביר סדרה זיין, אינמיטן א פסוק האט ער געמאכט א סוף פסוק..! און געכאפט יאסעלע אהיימלויפן.

דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ו.. עמ עמ.. סוף פסוק!! יאסעלע קום שוין צוריק!!! הערט מען א שטרענגע באפעל..

אוי האבן מיר געלאכט!

אין די לאנגע פרייטיג נאכמיטאג'ס און שבתים, האבן אונז נישט געהאט אזויפיל געקויפטע שפילעריין, אבער ס'דאך געווען א לאנגע רייע מיט וואס צו שפילן, ואלו הן; שאך, סאראטיגאו, קוגעלעך, פלעכטערס, האפ-סקאטש, קעטש, רייט-אוועך,

קווארי-טא, רבנים-גלחים, באהאלטן, רעיסעס, מעיגעך אריבערגיין, קלעזמער, בעיסעס, רעדלעך, קעסטלעך, שטריק, פאזעל'ס, שטייג העכער, מאנאפעלי.

- און נאך אסאך אייגענע פאבריקאציעס; ווי, פאלטשע רעידיאוס, פייפער'ס פון ראזשינקע שאכטלן און אלמען-ניס שאלעכטץ, איינקנייטשטע נומער פאפיר, רעטענישן, קראכן קארטון באטלעך, אויפגעבלאזענע טישוס, פאפירענע פליגער'ס, שיפן, באנען וכדו'.

שפילן קעסטלעך איז געווען גענוג סכנה'דיג, ספעציעל ווען מ'פלעגט אויפשטעלן קעסטלעך - העכער די הייעך פון א טרעילער - און אראפגליטשען דערפון.. און וואס מ'האט אלץ נישט געטון פאר ליידיג'גיין.. אבער נאר איין זאך האט מען נישט געמעגט - בשום אופן - שפילן; בּאָלי און ראויפ.

טאמער איינער פארשטייט נישט די אלע געימס וויאזוי ס'ארבעט, קען ער זיך נאכפרעגן ביי די זיידעס.. ווייל ס'נישט געקומען מיט אינסטרוקציעס - ווי ביי די היינטיגע 'טייערע' שפילצייגן; נאר ס'איז פילייכט אריבער פון טאטע צו זון בירושה..

- שפעטער איז שוין געווען די נייע קארט-געימס, און פארמעסט פון ביזנעס קארטלעך, 'צבאות השם' סטיקערס וכדו'.

ס'איז אויך געווען א מנהג ביי אונז קינדער, אז ווען מ'האט געזען ביי די מיסט א צעבראכענע מאשין, פלעגט מען עס צונעמען אויף שטיקלעך - און ארויסרייסן די ווייערס; און דערמיט האט מען געמאכט, ווינטעלאטאר'ס, לעקטער'לעך, אלארעמ'ס, און נאך קונצן - וואס מ'האט אויסגעפונען אז מ'קען דערפון פאברוצירן.

איך דערמאן זיך, אז איך פלעג האבן מיינע אייגענע קינדערישע אקטיוויטעטן; איך פלעג אויסשניידן בילדער פון רבנים - פון די אלטע 'יודישע ליכט'ס, און עס צוזאמקלעבן אויף א טאוועל, און עס פארקויפן פאר חברים אלץ -'בילדער פון רבנים'..

אין יעדע סעזאן איז געווען אנדערע שפילעריין; אין די הערבסט סעזאן - ווען עס פאלן אראפ אלע בלעטער פון די ביימער - פלעגן אונז זיך איבערדעקן מיט ריזן הויפענס בלעטער, און דערנאך ארויסטאנצן דערפון..

מ'פלעגט מאכן נוי סוכה, פון פלעסטיג קאפס וואס מ'האט געמאכט ווי א בלום - אויף א ספעציעלע וועג, און פון מילך דעקלעך שטרייפן - האט מען געמאכט רינגלעך, און פון טישוס - פילפארביגע שטערנס.. און אפילו ווען אונזער סוכה איז געווען אין א האלוועי - אין די לענג, האט מען דאס הערליך דעקארירט פון אלע זייטן.

אין די זומער פלעגן אונז פלאנצן - וואס ס'האט זיך געלאזט.. טאמעטא פאפריקע און פיקל, מעלאנע קארטאפל און בונדלעך, מיירן צוויבל רעטעך און בלומען; צו ס'יא געוואקסן צו נישט.. אבער מ'האט עס בא'וואסער'ט טאג טעגליך - די גאנצע זומער, און געוואור געווארן סוף זומער - אז די אונטערערדישע חיה'לעך - האבן פריצייטיג אויפגעגעסן די אפיקומן..

איך געדענק, אז איין טאג האט מען געברענגט גוטע פעטע ערד - צו פראמאוויטשעס גארטן - אויף דזשעקסאן עוועניו; און זיי האבן געזאגט אז איך קען נעמען אפאר קאנען ערד - צו מיר אהיים; אבער וויאזוי זאל איך עס אהיימשלעפן?..

האב איך בגניבה געגומען מיין מאמעס גרויסע קינדער-קערידזש, און אריינגעלייגט א גרויסע קארדבארד באקס, און אהיימגעשלעפט דערין א משא פון זאמד.. און די קרעידזש האט אונטערגעבראכן פונעם לאסט.. און ס'איז ארויף אויפ'ן ליסטע - פון חפצים וואס כ'האב צעבראכן א גאנג..

איך האב נישט צעבראכן 'נאר' איין זאך אלץ קינד, דורכ'ן אויספראבירן וויאזוי ס'ארבעט.. מיין טאטעס פיש טאנק מיט די פיש זענען געשטארבן, וועו כ'האב פראבירט צו טון חסד, און געבן מלוא חפניים - די פיש צו עסן..

און וויפיל הינדעלעך און ציגעלעך האב איך געצוואונגען צו עסן און טרונקען, ווייל אזוי האט מען אונז יענע יארן מחנך געווען.. איך האב אויך געוואלט זיך אויסלערנען נייען קליידער, ממילא פלעגט מיין טאטע טרעפן - יעדע פאר טעג -צעבראכן די טייערע נידל פונעם מאשין..

כ'האב אלץ געוואלט זינגען אויף א מייק, און קיין אפיקומן האב איך נישט געקענט בעטן - עולם ומלואו, פלעג איך נעמען די משפחה טעיפריקארדער - אין האנט אריין, אריינגעזינגען און אריינגעדרש'נט אין יעדע צווייטע טעיפ, מיינע הוספות חשובות..

איך געדענק, כ'האב אמאל פארקויפט מיין ברודערס פיצי קיבארד - זעקס אינטשעס לאנג, אויפ'ן שווארצן מארקעט, פאר דריי דאלער.. און אזוי האט מען געצויגן פרנסה פאר'ן סעזאן.. דאס זענען געווען איינס פון די פולע גניבות וואס כ'פלעג ארויס-דערווישן פון מיינע עלטערע ברודער'ס לעדל..

און אז מ'האט נישט געהאט וואס צו שפילן, האט מען געשפילט באהאלטן, אדער רעבעלע רעבעלע פראק פראק.. וועו האט עס געטון?? אדער פערד און וואגן; און כ'געדענק שוין אליינס נישט די אלע צעבראכענע טעלעפאן געימס, וואס איז אויך געגאנגן א מסורה מדור דור.

מיט אנדערע ווערטער, ס'געווען נאטורליכע זאכן - אנשטאט די היינטיגע טייערע שפילעריייען.

איך פלעג האבן א תענוג, זיך אראפצולייגן אויפ'ן גראז אין די זומער, און פשוט באטראכטן די וואלקענס; כ'פלעג חלומ'ן בהקיץ אויפ'ן הימל, און כ'האב אויפגעכאפט די איינגעשלאפענע פליגערס - וואס האבן פלוצלינג אנגעצינדן די מאטאר, און געמאכט סימנים אויפ'ן הימל מיט זייער רויעך; בכלל די הארמאניע פון הערן די זומער פייגלעך, און פלוצלינג זען א 'רויטע פייגל' א בלויע פייגל.. האט מיטגעבראכט דעם שמעק פונעם זומער מיט אירע בענעפיטן.

ווען איך טראכט צוריק מיינע פאנטאזיעס פון יענע יארן, דערמאן איך מיר - עפעס מאדנע פייפן - וואס מ'פלעגט הערן יעדע שטיק צייט; עפעס מאדנע פייפן עטליכע מאל, און כ'האב לאנגע יארן נישט געווואוסט קיין פשט דערפון.

שפעטער בין איך דערגאנגען די 'סוד' פון די מאדנע תקיעות.. דאס זענען געווען די שיפן ביים ברעק וואסער - אין העווענסטראו, וואס האבן ארויסגעגעבן סיגנאלן - ביים זיך ארויסלאזן אויפ'ן האדסאן טייך; און די קולות האט זיך געהערט מיילן ווייט, און פארפירט מיינע פאנטאזיעס - צו ווייטע לענדער און הויעכע רוימען..

די וועג אהיים פון חדר

ווען מ'איז שוין ענדליך אהיים פון חדר - נאך יארן! אזוי האט עס אויסגעקוקט.. האט מען געזוכט סחורה, און געלאפן ווי ס'האט זיך געלאזט, ווי א פייגל וואס ווערט באפרייט פון פאנג.

קודם כל, וואס קינדער פלעגן זען, האבן זיי באלד קונה געווען - מיט'ן קוקן - און ס'געווארן זייערס.. איך פלעג אפילו אנדערש נישט פארשטיין; כ'געדענק, אז כ'בין אראפ די בארג ביים דרייוו'וועי פונעם חדר, וואס דארט האט געוואוינט משפחות ביסטאן און שווייצמאן, און כ'האב באמערקט א רינדעכיגע לאנגע שטעקן, און ס'מיר געפעלן.. און אהנע טראכטן א רגע, שלעפ איך עס שוין..

- נישט אהיים, ווייל דארט וועט מען מיר פאָהרהאלטן; האב איך עס פארשטעקט ביי די 'ברוק'.. ווער ווייסט נישט וועגן די ברוק - וואס איז א חלק פונעם שטעטל.. דארט האט מען אסאך זאכן פארשטעקט, געקראכן אין די בלאטע און גע'רודפ'ט די פרעש..

נישט לאנג האט גענומען, און די שווייצמאנס זענען ארויף אויף מיינע שפירן, און מיך געהייסן ארויסגעבן ווי כ'האב פארשטעקט זייער שטעקן..

כ'האב א לאנגע צייט געקוקט מיט טענות אויף זיי.. הלמאי איך האב עס געטראפן, טאקע ביי ענקער הויז, אבער 'איך' האב עס געטראפן.. ווייל דו ביסט עלטער און שטערקער - איז עס געווארן דיינס?..

אהיים גייענדיג פון חדר, פלעגט מען כאטשיג ווען מאכן א סטאפ ביי 'ברוינס גראסערי' - היינט איז עס 'מעדנים גראסערי' - און פרעגן די גראסערי-מענטש טויזענט קשיות, אויף קענדיס וואס מ'האט אפילו נישט קיין געלט צו קויפן..

ס'געווען קינדער וואס האבן געהאט קרעדיט ביים גראסערי, אדער האבן זיי סתם נושא חן געווען, און זיי האבן געקענט באקומען וועלכע נאש זיי ווילן נאר; אויסער איך.. איך האב נישט געהאט קיין פראטעקציע, אבער אויך נישט קיין חוצפה.

- ווייל יענער וואס האט יא געהאט אייביג א שפראך מיט'ן גראסערי מאן, האט זיך אמאל גע'חוצפה'ט צו עפעס א עלטערע מענטש, און ר' דוד בערגער האט עס געהערט, האט ער עס פארציילט פאר'ן מנהל; און פארשטייט זיך אז פאר חוצפה האט יענער אוזי געכאפט, אז ער האט שוין פארלוירן זיין פארשטונקענע גאווה.

אבער דער מחוצף איז געווען זייער בייז אויף ר' דוד בערגער.. און נעקסטע מאל אונז זענען געווען אין שול, און יענער מחוצף האט געטראפן א סידור - וואס ס'שטייט דערין 'דוד בערגער', האט ער עס צעריסן אויף שטיקער - פאר נקמה.. און איך האב דאס צוגעזען, אבער כ'האב נישט געוואלט פארציילן פאר קיינעם.

- אבער ווי איראניש איז עס געווען, אז אפאר טעג שפעטער - האט דער יונגערע 'דוד בן משה בערגער' געזוכט זיין סידור, און עס געטראפן צופליקט..

נישט ווייט פונעם חדר איז געווען די באס גראדזש, און נעבן דעם איז געווען 'שלאומאו'ס געז סטעישען, וואס האט געהערט פאר א ספרדישע יוד.

ווי באלד מיין טאטע האט א לאנגע צייט געארבעט אין די באס קאמפאני, פלעג איך זיך מתיר זיין צו פאשענען אין יענעם געגענד; און כ'פלעג צוזען ווי מ'בויעט די 'פרענקל בילדינג' - היינט די רפואה העלט סענטער; וואס זייט כ'בין געווען זיבן יאר אלט איז עס געשטאנען רוי, בלויז שטאלענע בימס אן גארנישט; כאטש ס'האט געהייסן ס'גייט זיין א מיידל שולע, אבער קוקט אויס, אז אסאך פלענער זענען געשטארבן פריצייטיג..

אקעגן איבער די באס גראדזש - נעבן די חדר, איז אמאל געווען א ווייץ פעלד; און ס'פלעגט נאך וואקסן עפעס ווייץ, אבער מ'האט עס מער נישט געוצט.

נעבן די חדר - אנהייב וואשינגטאן דזשעקסאן - האט געוואוינט ר' שרגא פייוול מערמלשטיין ע"ה, און דארט איז געווען זיין פעקטארי פון אייזן, וואו ער האט שווער געארבעט - עד ערוב ימיו.

זיין יודענע פלעגט זייער רחמנות האבן אויף די גאסן קעץ, און פלעגט זיי טעגליך געבן עסן - און נאטורליך פלעגן זיי וואוינען אונטער אירע שטיגן; און אונז קינדער האבן

זיך אלץ מתווכח געווען, צו זי האט געקויפט די קעצעלעך - אדער זיי קומען אליינס - און זי געבט זיי סתם צו עסן.

אונז פלעגן אלץ שיצן די קעץ דארט, און זי פלעגט אונז פארטרייבן, ווי זי וואלט געווען זייער באבע..

מיט די יארן האט יודל פראנק אויפגעבויעט דערנעבן א שיינעם הויז פון שטיין - מיט א עלעוועיטער; און אונז פלעגן שמועסן, אז די קעצעלעך וועלן זיך איין טאג אריינכאפן אינעם עלעוועיטער, ארויף צום צווייטן שטאק..

בימים ההם האט יעדע מאדנע טראק איבערגעדרייעט די שטעטל.. אלע קינדער זענען עס נאכגעלאפן, און געבעטן א 'ביזנעס קארד'.. און פון די 'פאסט טראק' פלעגט מען בעטן; 'גימי א גומי'..

מ'האט שוין דעמאלטס אנגעהויבן אויסשעפן די ריזן זומפ נעבן טרומאן - וואס איז היינט גארפילד; און גאר אסאך זאמד טראקס האבן זיך באוואויגן אין שטעטל, און אנגעזייעט שטויב און גערידער; און כ'געדענק אז ו' חוקת האט מען אונז געווארנט, נישט צו גיין נעבן די טראקס, ווייל ס'איז א סכנה'דיגע טאג..

מ'פלעגט ווייזן פאר די זאמד טראקס - אויך פאר די גארביטש טראקס, אז ער זאל פייפן מיט זיין טראמפייטער.. מ'פלעגט שרייען; 'מעיק די האנק'..

כ'וועל נישט אזוי שנעל פארגעסן די ביטערע טראגעדיע, יז' אדר תשמ"ז, וואס האט אויפגעשוידערט דעם שטעטל; וועו הילד יצחק שמעון בן אביגדור אסטרייכער איז טראגיש איבערגעטרעטן געווארן - דורך א סקול באס - צום טויט! רח"ל.

- יענעם טאג איז ער אראפגעגאנגען פונעם באס, אויף קארנער דזעקסאן-וואשינגטאן, צוזאמען מיט - יבדל לחיים טובים - ארי ב"מ קאהן, וועו ביידע האבן זיך אנגעכאפט; און דער שווארצע דרייוור האט נישט אכטונג געגעבן - וועו זייער שאל האט זיך פארהאנקערט אין די טיר, און האט זיי געשלעפט אונטער'ן רעדל; ארי איז ארויס מיט צעבראכענע גלידער, אבער דער זעקס יעריגע יצחק שמעון - איז אוועק ר"ל.

יצחק שמעון איז געווען דריי יאר יונגער פון מיר, און איז געווען א שטילע וואוילע יונגעל; ער האט געהאט א צייכן אויפ'ן שטערן ביי די האר, און אזוי איז ער מיר געבליבן אין זיכרון.

געווענליך, אנשטאט אהיימגיין צו מיין הויז - נאך חדר, פלעג איך פלעג בעסער לויפן צו מיין זיידענס הויז; כאטש מיין מאמע פלעגט זיך אלץ בייזערן - פארוואס איך קום נישט באלד אהיים, אבער איך האב מיך נישט אהיימגעיאגט.

אדער איז מען געגאנגען צו א קרישמע-לייענען; דעמאלטס האט מען נאך געטיילט נארמאלע פעטע פעקלעך 'מיט אלעס' גוטס, נישט א לאלי מיט א פאטעיטא טשיפ און יוצא געווען.. אדער א פאקסי-פאפ און א טשאקלעד אדער א 'טשו טשו' טשונגאם..

אונז פלעגן זיך אסאך מאל אריבער כאפן - צו אסטרייכערס בעקעריי; און ביים גאראדזש טיר פלעגן זיך אויסקילן די נאר-וואס געבאקענע קוקיס, און אמאל מיט רשות פון ר' שמחה קאפף, אמאל אן רשות, פלעגט מען כאפן אפאר קיכעלעך - און אפ'פיצן..

אלע קינדער האבן ליב פאן, און ספעציעל זיך רייצן מיט פעדלערס, און זיי אויספראבירן ביז אויפרעגענישן; נאכן פארדרייען א קאפ, און אויספראבירן אלעס וואס קומט אין די הענט אריין.

און פונקט אזויווי די מלמדים וואס פלעגן איבערגעגעבן דעטאלן פון יעדן קינד - פאר'ן קומענדיגער מלמד, פונקט אזוי האבן די קינדער צווישן זיך איבערגעגעבן מדור לדור, פון עלטערע צו יונגערע, וועד איז א גוטע רבי, וועד איז א שלעגער.. און וועד איז סתם בטעות געבוירן געווארן..

- וועלכע פעדלער פארקויפט ביליג, און וועמען קען מען אנצינדן אין א רגע - אז ער לויפט נאך.. וועלכע זיידע געבט קענדיס - און וועלכע טיילט פעטש; וואו איז סחורה, און ווי מאכט זיך א שמחה.. און יא יא!! מארגן האט דער מנהל געפארשט און געפארשט, און איינער האט גע'מסר'ט, דער צווייטער האט געלייקענט..

איך געדענק אזא סיפור.

וויבאלד מיין טאטע איז דאך געווען בימים ההם א הצלה מעמבער, האב איך מיך איינגערעדט אז איך ווייס אסאך.. פלעג איך קומען אין חדר פארציילן מיינע ידיעות, און אסאך מאל אליינס באקן געשיכטעס און פאקטן; וויאזוי מ'מאכט סְ פִּי אַר, וויאזוי מ'האנדעלט וועו איינער טשאויקט זיך חליה, צו דערטרונקט זיך ר"ל.

איין טאג קומט אריין אין כיתה - דער מנהל, יענער וואס איז בכלל נישט געווען קיין גרויסע שטיצער מיינע, און רופט אויס בשאלה; וועד האט דא אויסגעלערנט וויאזוי מ'מאכט סְ פִּי אַר?

מיר איז שווארץ געווארן.. און פונקט שטעלט זיך ארויס א מסור קעצל, און צייגט גלייך אויף מיר.

איך האב איינמאל פאר אלעמאל גענומען דרייסט, און קעגן מיין געוואוינהייט - זיך הויעך און פעסט אנגערופען; אנטשולדיגט, נישט איך! ער האט זיך טועה געווען מיט א צווייטן!..

דער מנהל האט זיך נישט געקענט איינהאלטן, און אויסגעשאסן אין א געלעכטער.. קוקט אויס, אז ער האט זיך נישט גערעכטן אויף אזא ענטפער; און ער האט מיך ב"ה אפגעלאזט.

א צווייטע מאל קומט ער אריין אין כיתה - זייער אנגעצויגן, און זאגט שארף! שוין אפאר וואכן וואס איינער שרייבט אן די וועגט - אין די מאנטלען שטוב.. ממילא - ביז מ'גייט אהיים פון חדר, וויל איך יענער זאל זיך אליינס קומען מודה זיין; און אז נישט, וועט יענעם זיין ביטער.

איך האב גוט געוואוסט, אז דער אנשרייבער בין איך אליין.. קיין וויציאו קעמרעס איז נאכנישט געווען, ממילא האב איך נישט געקלערט - פאר קיין רגע - זיך מודה צוזיין, ויעבור עלי מה.

און ראה זה פלא! כ'הער שפעטער, אז א יונגעל מיט צוויי כיתות יונגער, א גולם קאפ, האט זיך מודה געווען.. און אוי האט ער אריינגעהויבן פאר דעם..

איך האב עס גוט געדענקט, און אין ישיבה גדולה האב איך יענעם פערזענליך איבערגעבעטן.

יעדן פארנאכטס פלעגט פארקומען א סדר הלימוד 'מתמידים'; דעמאלטס פלעגן אלע קינדער פון כיתה ז' ביז כיתה ט' מוזן ווידער קומען לערנען; נאר מ'פלעגט באקומען גוטע נקודות פאר'ן קומען צייטליך, וכדומה; און דער סדר פון מתמידים פלעגט פארקומען אינעם אמאליגער 'חדר שני' - פונעם אלטן בית מדרש; און ס'געווען היבש שטרענג.

גראדע איינמאל ווען מ'האט געהאלטן ביי דף היומי - מסכת שבת, האט אברהם אליעזר ראטנשטרייך געברענגט הרב גוקאוויצקי פון לאנדאן, צו צייגן וויאזוי ס'קוקט אויס די סוגיא פון - 'התופר שתי בתי נירין' - אויף די שפין-געצייג וואס ער האט פארמאגט; און האט מען דאס געוויזן אינעם חדר שני - אין אונזער צייט.

ווען דער רבי איז געפארן - ל"ג בעומר תש"ן - דאס ערשטע מאל קיין רוסלאנד, איז געווען א ממלא מקום - אלץ משגיח אויף מתמידים; און אין יענע צוויי וואכן האט יענע משגיח אנגעצויגן דעם עולם - מיט'ן מארקן פוינטס און נומערן; און ער האט אונז געזאגט, אז ווער ס'וועט זיין די בעסטע - פון די בעסטע כיתה - פון די בעסטע וואך - פון די מערסטע התמדה, און שמירת הזמנים, און בחינות, וועט באקומען א ספעציעלע מתנה!

און אונז האבן געלערנט און געהארעוועט - איבער די כוחות, פראבירנדיג צו זיין פון די סאמע העכסטע נומערן - צו באקומען יענע אויסדערוועלטע מתנה; און נאך די צוויי וואכן, האט ענדליך איינער 'זוכה' געווען צום סורפרייז! ווייל ער האט זיך אויסגעצייכענט דאס מערסטע אין אלע הינזיכטן; און יענער האט באקומען א 'איטאליען אייסעס'.. מיט א שטעקעלע צו לעקן..

אוי האבן אונז געשאלטן.. און נישט געוואוסט צו לאכן אדער ווייגען; אבער פאר יענעם איז עס געלונגען - צו מאכן דעם עולם לערנען צוויי וואכן, ווי קיינמאל בעפאר.

יענע ל"ג בעומר, ווען דער רבי איז געפארן מיט א פמליא פון 400 חסידים, האט עס געהייסן זייער היסטאריש; ספעציעל אז ס'געווען רוסלאנד בימים ההם, און אפשר אויך - אז שלום בער פישל איז קוים א יאר פארדעם - תשמ"ט אנגעקומען וואוינען מיט אונז, האט מען נאכנישט געוואוסט ביז דאן - וואס מיינט א מצב..

און טאקע ווען דער רבי איז אהיימגעקומען פון רוסלאנד, האט שוין דער רבי געהאט די נייע קאר - דאס ערשטע קאר וואס איז געווען געקויפט לכבוד'ן רבי'ן; און שפעטער האט עס אפגעקויפט א טייערע ספרדישע יוד - ר' שם טוב נחמני שי' פון מאנסי.

און אז מ'רעדט פון ל"ג בעומר, דערמאן איך זיך; אז ס'געווען אזא מנהג ביי כיתה ט', אז זיי פלעגן מאכן א ריזן ל"ג בעומר שיסער - פון גרויסע צווייגן, און האבן עס דורכ'ן טאג ארומגעפירט אין אלע שטעטל גאסן - מיט פאראד און מוזיק; יעדער האט געמאכט בילדער דערפון, און מוצאי ל"ג בעומר האט מען עס פארברענגט - נעבן די ישיבה גארביטש.

איין יאר האט פאסירט, אז די ערשטע רעבעצין פונעם רב - הרב ניישלאס ז"ל - איז דאן נפטר געווארן, און מ'האט געשמועסט אז ס'האט פאסירט פונעם רויעך פונעם פייער; האט מען פון דאן אויפגעהערט מאכן דעם פייער.

זייענדיג א עלטערע יונגל, האב איך איין טאג געפונען אין מיינע קינדישע ארכיוון - א אלטע 'קרעדיט צעטל' פון חדר.

- ס'פלעג זיין, אז ווער ס'האט געלערנט שעות - אין די חוה"מ טעג, האט עס פארצייכענט אויף א ספעציעלע צעטל, וואס מ'האט נאך יו"ט צוריקגעברענגט אין חדר, און מ'האט באקומען א 'קרעדיט צעטל' פונעם מנהל; און מיט דעם האט מען געקענט איינקויפן ביים ספרים סטאר, ביז א געוויסע סכום, לויט וויפיל מ'האט זיך אויסגעצייכענט.

איך האב - ווי געווענליך - נישט געהאט קיין גרויסע סכום.. און אזא נישטיגע סכום וואס איך האב באקומען, האב איך נישט געהאט עפעס נארמאל צו קויפן דערמיט; איז מיר איינגעפאלן, אז כ'גיי מזייף זיין דעם צעטיל - און צושרייבן א גרעסערע סכום, מיט'ן מעקן און צושרייבן..

איך ריק מיך אן - צו יוסף חיים פרידמאן - וואס האט געפירט די ספרים סטאר, און כ'געב עהם די קרעדיט צעטל; און ער באמערקט גלייך די פאטשקעריי.. און מיר איז שוין ארויפגעשווימען א חרטה געפיל, פארוואס האב איך מיך געדארפט דא צונארט מאכן פאר עהם..

אבער כ'האב שוין נישט געקענט צוריקציען, ווייל יוסף חיים האט אויסגעטון די גלעזער - און אנגעהויבן אריינקוקן אינעם צעטל - פון אלע זייטן, ווי ס'וואלט געווען א בלינדע בלאט-פלעק אויף א אתרוג..

איך האב עהם געלאזט מיטן צעטל, און אפגעפיצט פון דארט - אן גארנישט..

קאפיטל פינעף

וואס טוען קינדער נאך מתמידים? מ'זוכט סחורה..

און ס'איז אלץ געווען פרישע משוגעים און נרדפים, וואס זענען געווען רייפע סחורה פאר קינדערישע פאן; און אלץ זענען געווען פעדלערס ביי יודען, כי לא יחדל פעדלערס מקרב עמך.. ווען געווענליך האט יעדער שלעפער געהאט - א ניגון צו זיין טראגע..

ס'געווען 'דער גרינער מענטש' ויש אומרים 'דער זונטאג מענטש', און אונז האבן עהם גערופן 'נחשון באלאגאן'.. ווייל ער פלעגט זאגן - מאך נישט דא קיין באלאגאן..

היינט איז ער נעלם געווארן, כ'וויים נישט וואו אהין; ער איז געווען א גערעגטער - מיט א רויטער נאז, און פלעגט טרייבן די קינדער פון זיין טישל; און נתן צבי לונגער פלעגט העלפן טרייבן.. און די קינדער פלעגן דווקא - ווי בינען צו האניג - זוכן עהם צו סאקירן און אויפרעגן; מ'פלעגט אלעס טון אבי ער זאל אונז נאכלויפן.. ביי אונז איז דאס געווען פאן, אבער ביי עהם - די נערוועז און גאל!..

קינדער זענען דאך שטארק נייגעריג - פון נאטור אויס, און ווייניג פארמאכטע פלעצער האט מען געקענט פארהוילן פון אונז; א קאפ האבן מיר געהאט ריינע און קלארע, ווייל מ'האט דאך געווואוינט אין נאטור - צווישן ביימער און גראזן און ווייניג רויעך, וואס דאס איז א גן עדן אקעגן די ישיבת כרכים; מ'האט געאטעמט קלארע לופט, און געהאט אפענע קעפ פאר הייליגע זאכן.

נישט געגוג וואס מ'האט זיך אנגעשמעקט פון אסטרייכערס קוקיס - וואס האט אנגעשמעקט דעם שטעטל - יעדן בּאַק טאג, האט מען אויך ביי 'פראנקס בעקעריי' אויספראבירט זייער געדולד.. ס'געווען טרעפ אראפצוגיין צו זייער בעקעריי - אונטער זייער הויז - אויף 'פראנקס בארג'.. און די טרעפ אליינס זענען געווען א שטיק טשאקאלאד!.. און אונז פלעגן לעכצן אויף א שטיקל קאקאש-קעיק - פאר א דאלער צוויי, און זיך באלעקן די פינגערס.

אויך אין קעלער פונעם שוהל, איז דעמאלטס געווען פאלאצירט די ביזנעס פון ר' אביגדור יאסער - אראנאוויטש; און זיין ערל - וואס פלעגט שמידן אייזן - פלעגט נישט לאזן די קינדער קוקן, וועו ס'האט געבליטשקעט פינקן; אבער אונז פלעגן עהם אנלערנען דרך ארץ.. און מ'פלעגט אריינשפריצן טעפלעך וואסער - אינעם פענסטער, ביז ער פלעגט אונז נאכלויפן.. און אונז זעמער געלאפן פאר'ן לעבן! ווייל וועמען מ'האט געכאפט, האט עהם געפעלט די אויערן..

אגב, יענע סעלער פלעגט אלץ שמעקן פון פארפוילטע האלץ, ווייל דארט פלעגט מען אנהויפענען די שטיקער האלץ - פאר'ן מצה אויוועו, און ס'געווען פונקט גוט געפאסט פאר'ן שמידער - דארט צו פירן זיין מלוכה..

ס'געווען אזעלכע פיגורן, וואס אונז האבן ניטאמאל געוואוסט זייער עכטע נאמען.. האבן אונז יענעם צוגעגעבן א אייגענע נאמען..

איין פאני זיידע האט געהייסן, 'קופי יאם יאם'.. און ער פלעגט זאגן פאני ווערטער, און שפריצן וואסער - אויף וועו ס'האט אנגעירט די נאז בייס דאוועגען; כ'מיין ער האט שוין געקאלעכט דעמאלטס, אבער פאר אונז קינדער איז עס געווען איין חילוק, די עיקר פאן..

ער האט געבעטן א גלעזל וואסער, און אונז פלעגן עהם ברענגען הייסע בריעדיגע וואסער.. מ'האט געקראצט די נאז אין פארענט פון עהם, און ער פלעגט אריינשטעקן די פינגער אין די גלעזל - און זיך אפבריען - און שפריצן אויף אונז; ס'געווארן א בהלה אין שול! די זיידעס האבן געשריגן, און אונז האבן זיך פארשטעקט, און ווייטער ארויסגעוואקסן - וועו ס'שטיל געווארן.

ס'געווען נאך א קביעות'דיגער פעדלער; ר' יחזקאל פרידמאן - דער 'זיגלאַך מענטש' - וואס האט פארקויפט סיי זיגלעך און סיי זייף פאר העמדער.. פרעג מיך נישט וואס איז די צוזאמשטעל.

און צווישן די מאדנע געסט וואס פלעגן קומען מזמן לזמן, איז געווען - 'משה פייערווערקער' - וואס קינדער פלעגן רופן 'פייערלעשער'.. און נאך איינער - דער 'טויב שטימער' - א אונגארישער טויב-שטימע מענטש; ער פלעגט לאכן און מאכן פאני קולות מיט די מויל, ווייזן מיט די פינגער וואס ער האט געוואלט זאגן; און ביידע פון זיי - אז אונז האבן געזען די טאטעס לאכן, האבן אונז זיי געגלייבט בנאמנות - אז ס'איז סחורה.. און מ'פלעגט די חברה נאכלויפן.

זיי ביידע פלעגן קריכן מיט שטעקענעס, און אונז האבן זיי באגלייט ווי א חתן.. ער האט געטריבן די קינדער, און אונז האבן זיי נישט אפגעלאזט - נאר זיך צוגעכאפט צו זיי - ווי מ'קעטשט פויזענד אייווי..

- אוי די 'פויזענט אייווי' איז א מסכתא פאר זיך.. ס'פלעגט וואקסן אין די וועלדער, און ווער ס'האט עס אנגערירט, פלעגט קענען באקומען געשוואלענע בלוטערן; און לייכטזיניגע קינדער פלעגן עס דווקא אנכאפן, נישט צו דארפן קומען אין חדר צוליב די שחין אבעבועות.

איך האב דווקא קיינמאל נישט געקענט ווערן אנגעשטעקט דערפון, איינע פון מיינע שלימ'מזלנות.. יעדע צווייטע קינד האט געקענט קראנק ווערן, האבן קאפ וויי - ווען ס'האט זיך זיי געגלוסט.. און איך? אפילו כ'האב געוואלט בלייבן א טאג אינדערהיים, האט מען מיר פארשיקט אין חדר, אוועקמאכנדיג אלע פוילע תירוצים.

די שטאטישע קינדער וועלן אוודאי געדענקן, 'פֶּרֶץ'; א מאדנע איינזאמע מענטש, וואס האט נעבעך געהאט יענס לעבן - קוקט אויס, און איז הערשט געקומען למנוחה נאכן טויט; ער ליגט אין סקווירא, און זיין פוהלע נאמען איז 'פרץ רפאל ב"ר ברוך בעסלער'; גארנישט מער ווייסט מען פון עהם, נאר אז מ'האט עהם געטראפן טויט - נאך אפאר טעג ליגן, און מ'האט עהם מקבר זיין דאס בעסטע וואס שייך; זיין יארצייט איז ט"ו שבט.

ס'געווען אויך איינער - 'מיסטער מגיד' - מיט'ן דאשיק, א אונגארישער יוד מיין איך; וואס פלעגט קומען עסן פרישטיג אין ישיבה, און געגעסן בלאסע טאמאטען.. אויך איז געווען א איינזאמע יוד - ר' יצחק אייזיק ווייסקאפ ע"ה - וואס איך האב עהם קיינמאל נישט געהערט רעדן; אבער אלע פון זיי האבן געהאט א גרויס פעקל צרות אויפ'ן געבויגענעם ריקן, און די נעבעכ'דיגקייט האט זיך געקלעבט צו זיי, ווי שטויב צום קאפל.

רחמים סולטאן ע"ה

שפעטערע יארן איז געווען א ספרדישע יוד - רחמים סולטאן, וואס האט געהאלטן א סוד זיין עבר, אבער איך האב פון עהם אסאך סיפוק געגומען; ער פלעגט מיר אלץ זאגן, אז ער שמעקט אז איך האב א זעלטענע טאלאנט פון שרייבן, און כ'זאל ווייטער פראדוצירן מיינע געדאנקן אויף פאפיר, ווייל איין טאג וועל איך גאר שטארק מצליח זיין.

נו איז ער געווען געראכט?!..

ער פלעגט זיך אסאך נאריש מאכן - פאר וועס ס'האט נישט פארשטאנען צו עהם, אבער געגעבן גוטע עצות - פאר וועס ס'האט געוואוסט צו הערן פון עהם לעקציעס אין לעבן; ער פלעגט יארן לאנג איינשטיין ביים רבי'נס קעכער - ר' יודל פרידמאן, און פלעגט עסן אלע יארן פסח ביים רבינ'ס סדר.

ער איז טראגיש אומגעקומען ר"ל דורך א צעריידערטער פערזאן, און איז אפגעלעגן א לענגערע צייט - ביז מ'האט זיך נאכגעפרעגט נאך עהם - און עהם געפונען און געברענגט לקבר ישראל.

אויך איז געווען ביי אונז אין שטעטל א יוד, וואס האט געהייסן 'נחום תהילים זאגער'; ער האט געהאט א אויסגעווינטע תהילים, וואס אין פארענט - און אין בעק זענען געווען אסאך בלעטער - אנגעפולט מיט נעמען פון חולים ונצרכים; און ער האט פאר זיי מתפלל געווען; זיינע אויגן זענען אלץ געווען פארווינט, און ארומגעגאנגן מיט א פארשטויבטע הוט און צעריסענע רעקל; ער פלעגט זאגן תהילים - טאג און נאכט אן אויפהער, קאפיטל נאך קאפיטל - אן אפשטעל.

איך האב לעצטענס געהערט, אז ער איז איינמאל אנגעקומען פון ארץ ישראל, זייענדיג א תלמיד פונעם אלטן סערעט-ווישניצער ישיבה, און איז פארבליבן אין סקווירא לאנגע יארן; ביז איין טאג האט ער עולה געווען צוריק קיין ארץ ישראל, און איבערגעלאזט זיינע חפצים ביי ר' חנינא ביסטאן הי"ו, און מער נישט צוריקגעקומען; זיין יארצייט איז אין מרחשוון.

וועו אונז פלעגן אריינפארן אין שטאט - צו א חתונה, פלעגט אריינקומען אין זאל - ביי די מענער, א אלטע הונקעדיגע רעבעצין - 'קיטשי סורי' - האט מען איר גערופן; מיין מאמע האט מיר געזאגט, אז זי הייסט 'שארמאשער רעבעצין'.. זי פלעגט שנארן מיט א ריזן פאַקעט-בוק.

איינער פון די באקאנטע פעדלערס אין שטעטל, איז געווען - שעלי [עליו השלום]; שפעטער האט מען עהם גערופן די 'פעמפער מען', ווייל ער האט פארקויפט פעמפערס פאר ביליג, און פלעגט כסדר מאכן גורלות..

אבער די אלע האנדלעריי האט עהם געקאסט כוחות הגוף והנפש, וויבאלד ער איז געווען עכט רונדעכיג ווי א באלי, און היבש מאדנע - ביז רחמנות; האבן זיך די ווילדע קינדער צוגעכאפט צום פעט ביינדל, און געמוטשעט זיינע שוואכע נערוון.

ער פלעגט זיצן אין פאליש, און וויזן זיין אויסשלאג אויפ'ן פוס, אז מ'זאל רחמנות האבן אויף עהם - און קויפן זיין 'ראפל'; און אז מ'האט עהם געזאגט אז קינדער טאטשן

זיין קאר, איז ער געלאפן אויף די גראבע פוס - כמעט ביז א הארץ אטאק.. אויס מורא אז מ'גייט 'צעקראצן' זיין נייע קאר.

אויך איז געווען דער 'ראג מען'; ער פלעגט אריינהאנדלען די תמימות'דיגע פרויען, צו קויפן ביי עהם טעפיכער - אין די לאנגע ראלן; עהם האט מען צומאל געפופן יאסל, אמאל א אנדערע נאמען, אבער די נאמען 'יאסעלע' האט מען צו-סאך געגוצט.. איינער האט געהייסן יאסעלע גנב, איינער יאסל דער שלעפער; און אין יענע יארן האבן זיך געקלעבט קאליקע שנארער'ס צום שטעטל - ווי בינען צו האניג.

ס'געווען אפילו חזקות.. למשל - תשעה באב נאכמיטאג - איז יעדע יאר געקומען א בלינדער זיידע, וואס האט געהאט א בערן שטימע, און פלעגט אויסרופן; 'געבט צדקה פאר בלינדע-בלינדע קאליקע..' און די חשדנים האבן אלץ אויספראבירט זיינע קענטענישן, און שווער באשטעטיגט צו ער איז טאקע בלינד, צו א איינפאכע געלד גייציגער.

און ווי קען מען פארגעסן, פון 'חַכָם שָלוֹם'?.. ער איז געווען א טיפ גלות יוד, וואס האט געהאט א היסטאריע אונטער זיך; באמת האט ער געהייסן - ר' שלום גאלדרינג, פון ירושלים און ממקור פון אונגארן; און ער איז געווען א היבשער תלמיד חכם, מיט א שיינע משפחה און א רייע חסד אקטיוויטעטן.

נאר מ'פארציילט אויף עהם, אז ער האט אמאל געשאלטן איינעם, און ס'איז ליידער מקוים געווארן; האט ער זיך אונטערגענומען גלות - מיט אלע פרטים.. ער האט נישט גענעכטיגט אויף איין פלאץ צוויי נעכט, און זיך געלאזט מבזה זיין אויף א גאר שרעקליכע שטייגער; ער האט זיך נישט געטוישט די וועש, און געשלאפן אין מיסט; אזוי האט ער אפגעראכטן גלות - מיט ג'פעפער'טע בושות..

ער האט נישט סתם געשטונקען, נאר ווי מ'זאגט בדווקא! ער פלעגט ארומגיין נאך געלט, מיט א סאמעט בעקיטשע, און א שטריימל - מיט א ספרדישע קאשקעט צוזאמען.. האלב רעביש האלב א חַכָם.. און אונז קינדער פלעגן עהם נאכזינגען; חַכָם שָלום פון פדן ארם..

ער פלעגט קענען נודזשענען און קריכן אויף די נערוועז, און נישט איינמאל האבן עהם - עלטערע - דערלאנגט! אז ער איז ארויס א חצי נזק..

אמאל האט עהם איינער געגעבן פרישע וועש, און געבעטן ער זאל קומען דערמיט - צו זיין קינד'ס חתונה געהעריג ווי ס'פאסט; און ער איז טאקע געקומען מיט די פרישע וועש, און מיטגעברענגט די אלטע שמעקעדיגע וועש אין האנט.. צו ווייזן אז ער האט זיך געטוישט!

- ער איז נישט געווען קיין טיפש, נאר ער האט דאס אלעס דווקא געטון, צו ליידן בושות און אפקומען דערמיט.

איינמאל האט ער געמוטשעט מיין זיידן ע"ה פאר צדקה, און מיין זיידע איז פונקט געשטאנען אויף א הויעכע לייטער, און געקלאפט מיט א האמער; ער האט עהם גוט געקענט, אבער האט נישט פארשטאנען - פארוואס ער מאכט זיך אזוי נאריש.. האט ער עהם אנגגעשריגן; שלום! מאך דיך נישט ווי קיין חַכָם, און זיי נארמאל! וועל איך דיר אלעס געבן..

חַכָם שלום האט זיך געזומען שאקלען דעם לייטער - און ארויפגעשריגן; לעפלער באטשי! רעדט נישט אזוי סאך, און געבט מיר געלט..

ווי נאר ער האט עהם ארויסגענומען פון די כלים - ביים שאקלען די לייטער.. האט מיין זיידע עהם נאכגעיאגט - א האלבע גאס מיט'ן האמער.. און ר' שלום איז געלאפן פאר זיין לעבן! און געשריגן; אוי יודען.. שיצט מעך.. באשיצט מיך..

יארן שפעטער האב איך געטראפן זיין זון פון ארץ ישראל, וואס האט נארמאל מסדר געווען זיין טאטנ'ס געוואלדיגע מעשי חסד; ווי מ'געבט דארט צו עסן פון א גרויסן קיך - פאר אסאך הונגעריגע משפחות.

די אלע מאדנע באשעפענישן זענען עפעס פלוצלינג פארשוואונדן.. נישט די מענטשן און נישט זייערע ניגונים זענען פארבליבן; וואס איז געווען איז געווען, און איז מער נישטא..

איין טאג בין איך אהיימגעקומען זייער שפעט, און מיין מאמע האט מיך שוין אפגעווארט ביים טיר, זאגנדיג; טאטי איז אויפן טעלעפאן פאר דיר!..

ווי בין איך טאקע געווען?

ס'געווען א יונגערמאן וואס האט געגליטשט פון יודישקייט, און איז געווען א באוואוסטער 'שטאטס שייגעץ'; ער איז געקומען באזוכן זיין משפחה אין שטעטל, און איך - און נאך קינדער - האבן געכאפט מיט עהם א 'לאנגע' שמועס, וויאזוי ער איז אזוי געווארן..

יעצט, מיין טאטע פרעגט אויפ'ן אנדערן זייט טרייבל; ווי ביסטו געווען ביז יעצט?.. און איך האב עהם תמימות'דיג פארציילט די אמת; אז איך האב מיך פארשמועסט מיט יענעם..

ווא....א...ס???? מיט יענעם האסטו געשמועסט???

'שוין די רגע גיי אריין אין בעט 'אָן' נאכטמאל!! אז איך קום אהיים און דו שלאפסט נישט, ווייסעך נישט וואס איך טו דיר..

די קולות קלונגען נאך אין מיינע אויערן.. און איך טראכט מיר היינט; ווער ווייסט וואס איך וואלט געטון - אלץ טאטע - אין אזא מצב?.. אבער דאס איז זיכער, אז סייעתא דשמיא אויף חינוך הילדים, האט נישט מיט קולות אדער פארקערט..

קינדער נעכט

אונז האבן געוואוינט די לעצטע הויז - נישט ווייט פונעם בית החיים.. און ס'נאך בכלל נישט געווען קיין הייזער ארום, נאר ארויף די בארג; און יעדע לוויה האב איך מיטגעהאלטן פון די פענסטער, ווייל שלאפן האב איך נישט געקענט.. כ'פלעג אפט חלומ'ן ווי איך שוועב און כ'קען פליען; און ס'געווען מלא פחדים.

כ'פלעג זיך אויפכאפן אינמיטן נאכט, און זיך שטעלן קוקן אויפ'ן נאכט לאמפ, אדער זיך געלופטערט ביים וועפערייזער - נעבן די ניי-געבוירן קינד, און שטופן די שעות פון די נעכט אין שווייגעניש.. און אין מיינע קינדישע אויגן, איז א ניי געבוירן מיטגליד אין משפחה, געווען ווי א מתנה פון גאט, וואס האט מיר געמאכט גאר עמאציאנאל.

אונז פלעגן קענען זען קארס, וואס זענען געפארן אינעם פאלעסייד שאסיי - אריבער די וואלד, און דאס האט צוגעגעבן שרעק אין די לאנגע טבת נעכט; די וועלדער ארום האבן געזונגען שרעקעדיגע מעלאדיעס, פון די וואלד חיות און פויגלען, וואס זענען בימים ההם געווען - אסאך מער ווי היינט; און די קינדערישע פחדים פלעגן מיר אנכאפן, נאכט נאך נאכט.

נו, וואס פאר א קאנצענטראציע און שטארקע געהירן, האב איך געקענט האבן אין חדר צומארגענס, נאכן פארשלאפן מיט רעכט, און קומען שפעט - ווי דער וועלטס גרעסטע שלעפער?..

נאר איינמאל א יאר - ב' ניסן - ביים יומא דהילולא פונעם רבי'ן זצוק"ל, איז געווען לעכטיג ביי אונזער הויז; ווייל דעמאלטס פלעגט מען - ביי אונזער הויז - זיך וואשן די הענט נאכן עליה לציון, ביי ספעציעלע קראנען וואס מ'האט געמאכט - אינדרויסן פון אונזער הויז; און אינעם אונטערשטע שטאק, פלעגט זיין אנגעגרייט קיכעלעך און טרונקען, פאר די וואס קומען צום ציון.

העכער די פראוואזארישע בית הכסא'ס - אויפ'ן גאס דערנעבן, איז געשטאנען א טאוועל; דא קענט איר טועם זיין.. און איך האב אלץ קינד נישט געקענט פארשטיין דעם טאוועל; וואס האט די טעימה מיט'ן ארויסגיין?..

אבער אזוי א גאנץ יאר, איז געווען פחדים בלי הפסק, ווייל פון אונזער הויז ביז'ן בית החיים און ארום, איז געווען בלויז ביימער און וואלד.

יעדע שטיק צייט האבן געוואוינט אונטער אונז - פרישע געסט; ספעציעל יו"ט צייט, געדענק איך ר' וועלוול ריינמאן - א אייניקל פון ר' חיים אייזיק קראסניאנסקי - וואס פלעגט דארט איינשטיין מיט זיין משפחה; און כ'האב לעצטענס געטראפן דעם קליינעם 'חיים אייזיק' מיט א בעקיטשע.. ער איז שוין היינט א דערוואקסענער.

אויך ר' יאנקל האכהייזער ע"ה האט געוואוינט ביי אונז א לאנגע תקופה, און כ'געדענק אז זיין חיים יצחק איז געווען 'דער קליינער חיים' וואס האט דעמאלטס נאר געקענט ענגליש..

אבער וועז קיינער האט דארט נישט געוואוינט, פלעג איך מיר מאכן דארט א 'אפיס', פאר מיין ברייטע מלוכה פון.. גארנישט טון.. אבי כ'האב א אפיס..

איך דערמאן זיך א עפיזאד.

איינמאל ביינאכט איז געקומען א משולח צום טיר, און כ'האב זיך געשטופט צוזען ווער דאס איז.. און אז מ'האט מיר געוואלט אריינטרייבן אין בעט, האט מען מיר אנגעשראקן; אז דער מענטש ביים טיר איז געקומען פון נייטרא ישיבה, און ווער ס'גייט נישט שלאפן אין צייט, כאפט ער אוועק קיין נייטרא, און מ'קען נישט צוריקקומען פון דארט - ביז מ'האט חתונה..

דאס פעלט מיר אויס? צו ווערן אוועקגעכאפט קיין נייטרא.. [וואס כ'האב אליינס נישט געוואוסט וואו דאס איז אויפ'ן וועלט..] און נאך בלייבן דארט ביז וויפיל יאר?.. כ'פלעג ליגן אין בעט - און ציילן די יארן.. וויפיל יאר די קינדער וואס ווערן געכאפט קיין נייטרא, דארפן נעבעך בלייבן דארט..

אמאל פלעגט מען מיר אויססשפארן אינעם 'קעצעלע האל'.. ביי די טרעפ וואס פירן צו די בעק פון די הויז; אוי איז דאס געווען פחדים.. און איך גלייב אז מיינע געשוויסטער האבן נישט געוואוסט וואספארא עוולה זיי טוען דערמיט, אבער א שטראף איז א שטראף.

יא! די יונגע יארן!!!

און אז כ'רעדט פון די חינוך יארן - אונטער'ן שירצל פון מיין מאמע זז"ג און שטארק עמו"ש - שפיר איך א פליכט ארויסשרייבן מיין דאנקבארקייט צו איר; ווי זי פלעגט אונז אלץ פארציילן מעשיות - פון אלע יארן אינעם יודישער היסטאריע; מיט אזויפיל אמונה און ביטחון, מיט ליבשאפט צו יודישקייט; און דערביי אונז אריינגעגעבן די געפיל, ווי שטארק מ'דארף זיין אפגעזונדערט פון גוים.

- מ'טאר זיי נישט געטרויען מיט זייער געמאכטע שמייכל - פלעגט זי זאגן; ווייל הלכה בידוע שעשיו שונא ליעקב.. און דאס ליגט ביי אונז אזוי טיף איינגעבאקן - ביז'ן היינטיגן טאג.

איינמאל האט פאסירט - ווען איך בין נאך געווען זייער קליין, אז ס'געקומען צו מיין טאטן אין זיין קליידער פעקטארי - א סוחר'טע א גויטע, און ווי זי האט מיר געזען, האט זי מיר אויפגעהויבן און געגעבן א קוש.

- מיין מאמע פלעגט מיר אלץ זאגן, ווי עקל'דיג דאס איז איר געווען דעמאלטס.. און ווי עקלדיג איז דאס געבליבן ביי מיר אין זיכרון - אלע יארן; ווי מיין מאמע פלעגט אונז אלץ זאגן; א יוד רייניגט זיך און רייניגט זיך, ווי שמוציג קען ער שוין זיין.. דאקעגן א גוי, וואס - אויסער דעם וואס ער איז נישט מקפיד אויף רייניקייט - איז ער דאך ארגינעל אומריין.

די תש"מ יארן

מיינסטענס פון מיינע קינדערישע יארן זענען געווען די 'מ' יארן; און יענע לעבנס שטייגער, איז געווען היבש אנדערש פון היינט; א שטייגער, אין מיינע יונגע יארן זענען קינדער געווען הפקר פעטרישקע, און יעדע זיידע וואס האט געוואלט לערנען איינעם א לעקציע, הרשות בידו.

טאמער א קינד איז געפארן אינמיטן גאס - ווען א קאר איז אריבערגעפארן, פלעגט זיין א געהעריגע מנהג, אז דער דרייוער איז ארויסגעקומען פון זיין סטעישען-וואגן, און אוועקגעכאפט די בייק!! מיט'ן אויסרייד; כ'וועל עס צוריקגעבן פאר דיין טאטן..

כ'געדענק, אז אמאל בין איך אריינגעקומען אין שוהל אין א וואכן מיטאג, און כ'האב אויספראבירט מיין שטימע - דורך די ווידער'קול פון די ליידיגע קאפאלען אינעם היכל; און אזוי זינגענדיג, האב איך געכאפט א פארציע זידלעריין פון א זקן מלא; וואס מיינסטו דו ראצער - וואס איז דא?.. פארוואס זינגסטו דא..?

פארוואס נישט? האב איך געקלערט; פארוואס מעג יענער זיך גארגלען ביי שוכן עד, ווייל ער האט יארצייט, צו ווייל ער איז א איש מכובד.. און איך - ווייל כ'בין נישט בר מצוה, מעג איך נישט זינגען אין א ליידיגע היכל - אין א גרינעם וואכן טאג?.. כ'שטער דאך באמת קיינעם נישט.

מ'האט נישט געדארפט האבן געטון א ספעציעלע עוולה, אז א ערוואקסענער באלעבוס זאל דיר דערלאנגן א פראסק! ווי כאילו די עבירה פון פארשעמען און שלאגן, מיינט נאר חדר יונגלעך, און ער מעג.

ווייל ער ארבעט שווער א גאנצע וואך.. צו ווייל ער איז זייער א גרויסער מויל-מאכער, און אלע האבן ליב זיינע פלאפערייען, מעג ער שוין אלעס; דו קליינער! ברענג מיר א גמרא.. דו קליינער! ברענג מיר א טיי, ברענג מיר, טראג מיר.. וויבאלד איך בין קליין, און ער איז גרויס!..

און אויך די אייגענע עלטערן האבן אזוי פארשטאנען - אז איך מוז אלעס טון וואס א עלטערער הייסט, אן קיין פיפס פון מויל, אן קיין צייכן פון מרידה.

ווייל יענער האט פארגעסן זיין גלעזער אינדערהיים, האב איך באקומען די גרויסע מצווה.. שנעל לויף צו זיין הויז - ברענג עס.. און זיי שוין צוריק.. אבער שנעל! נישט מ׳זאל דארפן ווארטן, ווייל דער אלטער זיידע ברויך עס שוין! אבער שוין!!

וואס זענען מיר? ציגאנער קינדער - אפגעקויפט פון קהל - אין א מארק-טאג?.. אבער אזא פנים האט עס דעמאלטס געהאט.

איך געדענק, אז אמאל האב איך באמערקט ווי א טאוועל איז פארקלעבט האלב-וועגס, און איך האב געקלערט אז איינער האט עס דווקא געטון, כדי צו טשעפענען מיט׳ן הענגער פונעם טאוועל; דארט איז געשטאנען א טעות, א ל״ג בעומר פאגראם [אנשטאט פראגראם], וועט פארקומען מיט שיינע ריידס..

איך האב נישט פארשטאנען, אז א זיידע האט געלייענט דעם צעטל, און די בלוט איז עהם ארויף אין קאפ.. ווידער א פאגראם?.. חלילה.

און כ׳האב אראפגעריסן די צעטל - וואס האט פארדעקט די ווערטער; פלוצלינג הער איך קולות איבער מיין קאפ א זקן - גאר א בן תורה, האט געעפענט א מויל מיט רעגעניש, כמעט ביז פעטש; די עזות פנים! ווער האט דיך געבעטן צו רייסן..

זאג איך עהם; איך האב געמיינט אז איינער וויל טשעפענען יענעם..

אבער, ווער האט דיך געבעטן צו רייסן?.. האט ער מיר פאַרשריגן.

און וואס וואלט געשען, אז דער זקן וואלט מיר מסביר געווען די פראבלעם?..

איך גיי נישט אויסרעכענען אלע מיינע קליינע געשיכטעס, אבער על הכלל כולו יצא.. און יענע דור האט נישט אנערקענט, אז א קינד האט נישט אויפגעכאפט די חינוך לעקציע - אויף אזא סארט שטייגער; שוין אפגערעדט ווען ס׳איז געקומען פון כעס, און די פראסקעס זענען געפלויגן, ווי כאילו מ׳שלאגט א וואנט אָן געפילן.

האסט געריקט א בענקל - און ס׳האט געמאכט א רעש, א פראסק! אין צענטער פון א ריזן עולם.. כ׳פארשטיי יענער שעמט זיך נישט פון קיינעם, אבער איך בין דאך יא

געווארן פארשעמט? און בכלל, איך בין דאך נישט דיין זון צו אייניקל, צו אפילו מחותן, אז דו זאלסט אויסקלאפן דיינע שווערע מלחמה יארן - אויף מיינע צארטע באקן.

און איבערבעטן? וואס עפעס, איך האב געהייסן נישט ריקן דעם באנק! נישט עפענען דעם פענסטער - און ער האט יא!..

טאקע יעצט בשעת איך שרייב די שורות, האב איך געהאט אליינס אזא געשעעניש.

אום חול המועד סוכות תשע"ד, ביי שמחת בית השואבה, האב איך געגעבן א שטופ א קינד, ווען ער איז מיר געקראכן אויף די פיס.

ער האט זיך צעווייגט און אנטלאפן.

איך האב עהם אויפגעזוכט; [אויפזוכן א קינד אין סקווירא די צווייטע טעג סוכות, איז ווי זוכן א נאדל אין א בארג שטרוי..] נאך דריי טעג יום טוב, שמחת תורה אינדערפרי, האב איך עהם געפונען שטיין ביי די הקפות, און עהם געבעטן מחילה.

פארוואס? ווייל כ'האב שוין געוואוסט וויאזוי ס'שפירט..

לאמיר רעדן פון בעסערע זכרונות..

ווי אין יעדע דור טוישן זיך די לעבנס סטאנדארטן, אזוי אויך - אין די יארן וואס איך בין געווען יונג - איז געווען א אנדערע סארט לעבן ווי היינט; ס'נאכנישט געווען די אלע כלים מכלים שונים, און די אלע מאכלים והבלים משונים; מ'האט זיך געשפיעלט אין זאמד און בלאטע, און אטאמאטיש איז עס געווען א אנדערער סארט לעבן; כ'זאג נישט ערגער צו בעסער..

אין אונזערע צייטן האט מען נישט מיטגעהאלטן אלע וועלטס שטותים, ווייל מ'האט קנאפ געוואוסט וואס טוט זיך ארום און ארום; און זיכער נישט די פאליטיק וואס די וועלט האט דעמאלטס געריידערט, וואס היינט קענען קינדער מיטהאלטן - אויב זיי ווילן נאר.

די קאפ איז געווען ריין קלאר, רוף עס מצומצם.. אבער בעסער ווי אנגעשטאפט מיט דברים שֶׁמַה בכך; מ'האט נאר געוואוסט וואס טוט זיך אין שטעטל, אז 'בנימין לייזער סופר' פאר'רעכט זייגערס.. מאיר צבי גרינוואלד מאכט ציצית, און דער זיידע לעפלער נייעט רעקלעך און קאפלעך.

אין סקווירא האט מען קיינמאל נישט פארקויפט קיין שום צייטונגען, און אפילו ביכער - איז געווען זייער שטרענג וואס יא און וואס נישט; און וואס אונז פלעגן לייענען איז געווען, 'דאס אידישע ליכט', די באלייכטונגען, עונג שבת, שלשה אחים - פון בילא שטערן, יפה בעיתו, מחניים ביכלעך, עולָמֵנוּ, אייביגע שטראלען, צבאות השם א.ד.ג.

מ'פלעגט אונז אנזאגן, אז מ'טאר נישט רעדן פאליטיק! און איך האב קוים געווואוסט וואס דאס מיינט בכלל.. און וועז כ'בין איינמאל אהיימגעקומען פון קרית יואל - פון מיין זיידע באבע גאלדשטיין - און כ'האב געטראפן דארט א פאשקעוויל, און דאס געוויזן פאר חברים; אוי האב איך געכאפט דערפאר.. דו ברענגסט דא אריין פאליטיק?..

כ'בין נישט געווען זיכער וואס ס'מיינט 'פאליטיק'.. אזויווי פוטיפר? צו פוליפאס הרשע?.. איז פאליטיק א דריטע עוכר ישראל?.. ניטאמאל די וואַרט 'ציונים' האב איך געווואוסט וואס ס'מיינט - ביז כ'בין בר מצוה געווארן!

ס'פלעגן אנקומען אויף פאסט, דיקע קונטרסים וועגן 'שערי חמלה סקול דיסטריקט' אין מאנראו, וועגן איסור חֵלֶב וואס האט עפעס געהאט מיט קאשוי, און וועגן יעדע סארט מחלוקת פון יענע סארט קנאים; אבער איך האב נישט פארשטאנען קיין אות אחת דערין, און מ'האט דאס געווענליך פארשטעקט פון אונז אויך.

און אויסער די היסטארישע וועלט מלחמה, און נייעס'ן פון ארץ ישראל - וואס האט פארלאנגט קאפיטלעך תהילים, דאס האט מען אונז פארציילט - און דאס האט מען סך הכל געווואוסט; און ווי עקלדיג איז היינט צוטאגס, וועז מ'הערט זיך צוזאם אויף 'קול מבשר' - אין איין מינוט - מכל קצוי תבל יעדנ'ס בויך וויי, אריין אין די ריינע קעפ פון יונגע חדר תלמידים; ממש א שאד.

אינעם אלטן שוהל

אינעם אלטן שוהל איז געווען; א 'מאנטל שטוב', א 'ספרים שטוב', א קאווע שטוב, א פאליש, און א 'חדר שני'.

נו וועלכע שול האט דאס נישט?..

אין הכי נמי, אבער יעדע איינע האט זייער חן, אזוי אויך יענע שטיבעלעך - האט יעדע פון זיי - געהאט עפעס ספעציעל וואס צו פארציילן; און וויפיל נעגל אויפ'ן דאך, אזויפיל 'חזקות' זענען געווען.. אין יעדן ווינקל אינעם אלטן שול, צו שבת, צו אין די וואכן טעג; און טאקע צווישן די מאנטלען, פלעג איך מיך גערן וואַרעמען - און שפילן באהאלטן..

אינעם ספרים שטוב זענען געליגן ספרים - פון די ערד ביז'ן הויעכן דאך.. אויך הארטע 'צעבראכענע' קארדבארד טאוולען - לשליש ולרביע - פאר קידוש לבנה.. מיט אסאך אלטע סידורים און חומשים.

נתן צבי לונגער פלעגט זיך צומאל מרחם זיין, און צוקלעבן די צעריסענע 'אויסגעדאוועטע' סידורים; מ'פלעגט באמערקן, אז די דעקלעך זענען געווען צוזאמגעשטעלט פון ריסייקעלטע צייטונג פאפיר; ווייל ווען ס'האט זיך צעריסן א ספר, האט מען געזען צייטונג ארטיקלען אונטערן בינדונג.

אויך איז דארט געווען א בלעכענע שמות באקס, וואס אלע קינדער האבן ליב געהאט אויסצופאקן; און מ'האט געזוכט אינטערעסאנטע לייען געצייג, אלטע רצועות - זיך צו מאכן ווי א טאטע און דרייען תפילין, מיט אלטע פארשוויצטע טליתים..

מיין טאטע האט מיך נישט געלאזט ניצן די 'ציגלהיים' חומשים, וועגן עפעס א מעשה - וואס כ'האב נישט געמעגט וויסן.. אלעס איז געווען דעם נוסח; אזוי האב איך געזאגט! פרעג נישט קיין קשיות.. וועסט עלטער ווערן וועסטו קלוגער ווערן.

און אין איינע פון די ספרים שענקלעך דארט, איז געווען א הצלה שראנק, ווי מ'האט געהאלטן די זאכן וואס מ'דארף אין פאל פון נויט.

דארט אויפ'ן הונטערשטן באנק - אינעם ספרים שטוב - פלעגט ער זיך אסאך מאל צושפּארן - ר' דויד.. [דער הייניטיגער ראכמיסטריווקער רבי פון ירושלים, וואס איז געווען א איידעם ביים סערדוהעלער רב - ר' משה ניישלאס זצ"ל - דער רב אין שטעטל]; דארט פלעגט מען עהם אסאך געפונען - ליגן אין ווייסע זאקעלעך, און זיך אויסרוען פאר זיינע עבודות בקודש - אינמיטן די שטילע נאכט, אויך אין די רואיגע נאכמיטאג שעות - ווען ס'קיינער נישט געווען אין שול.

אינעם ספרים שטיבל פלעגט זיין די 'זיידע שיעור' - פון ר' מאיר אונגאר ע"ה - אויף חק לישראל א.ד.ג. און ר' נתן צבי לונגער ע"ה פלעגט אויך דארט קער נעמען.

דארט פלעגט זיין די עזרת נשים - ביי ברית'ן און תפילין לייגן מסיבות, און כ'געדענק נאך מרת פייגי לונגער ע"ה - יבלחט"א חיים לונגער'ס ערשטע ווייב, ווי זי איז געקומען מיט אזא שמייכל צו אונזערע שמחות, כאטש זי איז שוין געווען זייער קראנק און שוואך; דאס ליגט מיר אין זיכרון, מיט'ן ספרים שטיבל צוזאמען.

א שוהל'כל א חן, אבער דאך עפעס א פחד אין הארצן.

קאפיטל זעקס

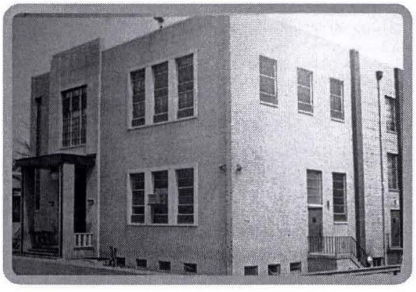
אין פארענט פונעם שול איז געשטאנען די ריזן לעקטער-טורעם, וואס האט אריבער געפירט דראטן אין די הויך - אויף ווייטע שטרעקעס; און אונטער דעם פלעגן אונז שפילן אסאך געימס, און ס'איז גראדע געווען א היבשע סכנה, בפרט אז בשעת ס'האט געריגענט - האט מען געקענט שפירן עלעקטעריק שאקס.

פאר'ן הויפט איינגאנג, איז געווען דריי פלאכע טרעפ - פון שטיין; מ'זאגט אז אונטער יענע טרעפ, איז באהאלטן געווארן די אלטע חלקים פונעם גאנץ ערשטן פארבערענטע שול; און כ'געדענק אז ביים איבערבויען צענעמען די שול, האט דער בילדהאויזער שטייטלעך צענומען דעם אלטן איינגאנג, און נעבן מיר איז געשטאנען - ר' מיילעך זילבער ע"ה - און געלאזט טרערן.. ס'האט געשטאכן ביים הארץ ווי מ'צעהאקט דעם אלטן שול.

ביי די זייטן זענען געווען ציגעל'נע גדרים; דארט פלעגט יאנקל אויסטערליץ זיך אנליינען - און זאגן וויצען - וואס איך קליינע ראצער האב קיינמאל נישט משיג געווען..

אויפ'ן רעכטן זייט - אונטער יענע אנליינער - איז געווען א גרוב; פון ווי ס'האט אלץ ארויסגעשפארט א פארע - פון די דרייער - וואס האט געטריקענט די רויטע 'קורצע' מקוה האנטוכער; און דארט פלעגט אלץ זיין אנגעלייגט א פינקע וואטע געמויזעכץ.. און בכלל איז דארט געווארן די אומאפציעלע 'סמאויק עריע'; און ס'זענען יענע יארן געווען אסאך מער רויכערער - ווי א שטייגער היינט, און דארט איז אלץ געווען אנגעווארפן - מיט פולע אויסגעברענטע צוגארעטן.

העכערן איינגאנג, איז געווען א ריזן ווייסע טאַבּע - וואס האט געדינט אלץ שיינע לעקטערל; אבער אינעם זוים פונעם טאבע האט מען געזען די זאץ.. וואו פליגען און קריכערס האבן געטראפן זייער אייביגע רוה, נאכן זיך ראנגלען אינעם לעקטער - אין חושכ'דיגע נעכט.

די אלטע שול

דריי קופערנע טירן האבן אריינגעפירט צום פאליש, און מ'האט געדארפט אכטונג געבן אז ס'זאל זיך נישט צוקלאטשען אויפ'ן האנט.. און די פאליש אליין איז געווען א שיינקייט, מיט הערליכע פארבונגען אויפ'ן דאך און וועגט, ממש א שאד אז מ'האט עס פארניכטעט; רעכטס פונעם פאליש - האט געפירט צום קאווע - און צום ספרים שטוב; און אקעגן - די טירן צום היכל בית המדרש.

פונעם לינקן זייט אין פאליש, איז מען אריין צו א קליינע קאריידאר; וואס האט געפירט צום מאנטל צימער, צו די זיידע טוילעט, און טרעפ אראפ צום קעלער; און אפילו אין דעם קליינעם קאריידאר, איז אויך געווען שענקלעך אינדערהייעך, ווייל ווי ס'נאר געווען א שטעיגל איז געווען א שענקל.. אדער פאר צרכי ציבור, אדער פאר צרכי גבאים..

- דארט איז אויך געווען די פאבליק טעלעפאנען, און ווען אומער ס'נאר געווען עפעס א חגיגה אין שול, האט מען געהאלטן אין איין קלונגען און פרעגן; דער רבי איז שוין אריין?.. דער רבי האט שוין געצינדען?.. דער רבי געבט נאך לחיים?.. ווען איז די זמן?.. ווען עפענט מען די מקוה?.. ווען איז דאס און ווען איז יענס..

- און אונז קינדער פלעגן אויפהייבן דעם טרייבל, און יענעם צושפאס מאכן..

אין קעלער איז וויידער געווען שענק מיט שלעסער.. לינקס איז געווען די חדר השיעורים - ווי די שלום זכר'ס פלעגן זיין; און רעכטס איז געווען די בתי כסאות, די וואש מאשינס, ריזן בוילערס, און מקוה; דערנעבן איז געליגן איין 'צעפליקטע' וואגן - מיט אסאך זיבן-קאנטיגע שמאטעס, וואס מ'האט געפונען 'האנטוכער'..

און ס'איז אפילו געווען א איבריגע זאך.. ווייל בימים ההם - ניצן א האנטוך נאכן מקוה - איז געווען א מאדערנע זאך.. און ווען מ'לייענט די שורות, וועט מען נישט גלייבן, אז ס'האט כמעט נישט געארבעט קיין שויער אינמיטן וואך; ס'איז בכלל געווען בלויז פיר שויערס, און ערב שבת האט דאס געדארפט זיין גענוג - פאר אכט הונדערט נפשות!!

און אז ס'האט זיך געמאכט א טרעפיק - יום טוב שני, איז שוין נישט שייך צו שילדערן.. ווי אין אוישוויץ אָן די בגדים.. און פונקט ווי אויבן אין שול - איז געווען חזקות אויף יעדע שטאנג און ברעטל.. אזוי אין מקוה איז יעדע הענגער און שטח - געווען א מקום מיוחד פאר א צווייטער נכבד; און די זקנים און מויל מאכער האבן געשריגן - ווי די פאליציי אויפ'ן הייוועי.. 'מאכטס אויף' לאָטס דערערן.. 'גע'טובל'ט און ארויס..

מ'האט געכאפט וועש.. און מוצאי יו"ט איז געווען א לאנגע רייע מיט צעטלעך; 'פארטוישט זאקן מיט א קאפל, און א שטריימעל נישט מיין סייז..

ווי איך גיי אריבער אין זכרון - דעם אלטן בית מדרש, דערמאן איך זיך זכרונות - פון יודען וואס האבן דעמאלטס געלעבט, און זענען מער נישטא; איז דאך א ענין פון מזכיר נשמות זיין 'גוטע יודען'.

ס'געווען א יוד ר' אברהם ראזנבערג, וואס האט מאריך ימים געווען ביז איבער די מאה! און כ'געדענק ווי ער פלעגט טיילן 'מינט קענדיס' פאר קינדער, און געוואונטשן און געבענטשט, און גערעדט פון משיח; ער איז געווען א מוסטער פון א ערליכע שטילע יוד, וואס מ'פארציילט; אז ער איז געווען פון די בעלי מסירות נפש יודען, אין די פריערדיגע יארן אין אמעריקא.

איך פלעג זיך דרייען נעבן זיין הויז - אלץ שכן, און ער פלעגט זיך פארענען אין קעלער מיט'ן מאכן וויין! קוקט אויס אז דאס איז נאך געווען פון די זהירות פון אמאל, נישט צו עסן און טרונקן אין די פרעמד; און נאך אלע זיינע מעלות, איז ער געווען א שטילע באשיידענער - ווי א שאטן, און מ'האט קיינמאל נישט געהערט זיין שטימע; ער האט טאקע אויפגעשטעלט א דור יראים ושלמים.

ס'געווען ר' דוד געלבמאן, וואס פלעגט קענען כאפן א יונגעלע, און מיט ליבשאפט געבן א 'שטארקע קניפ'; און זיך אונטערזינגען א מארמאראשער לידעלע.. מה אהבתי תורתך.. איי כל היום היא שיחתי.. ער פלעגט טאקע טיילן - שבועות ביינאכט - קאווע פאר'ן גאנצן עולם, און ס'געווען ווארעם - ווי זיין אייגן הארץ און געפיל..

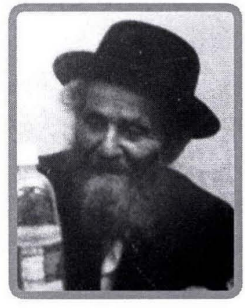
איך געדענק ר' דוד ניימאן ע"ה, א פויליש יודל אן א בארד, וואס פלעגט אלץ האבן זיין טאביק-פושקע גרייט, און געגעבן צו שמעקן גערן - פאר קינד און קייט, אפילו פאר קליינע קינדער..

ערב שבת אין די יונגע יארן

ערב שבת פון חצות היום, פלעגט שוין ר' שרגא פייוול מערמעלשטיין קומען מיט'ן בעקיטשע, אינגאנצן גרייט פאר'ן שבת המלכה; דאן פלעגט ער אנגעגרייטן זיינע שבת'דיגע פעולות לצרכי הציבור.

ווער ר' שרגא פייוול ע"ה איז געווען, איז צו קורץ צו פארציילן - אין איינס צוויי פאראגראפן; אבער אין ממש צוויי ווערטער - א יוד א צדיק - אויף מיינע גוטע ביכער.. ער פלעגט אמאל זיין א פארמעגליכער יוד, און האט גאר אסאך בייגעשטייערט פאר צרכי הכלל - בפרט צום אויפבוי פונעם ביהמ"ד; ער איז געווען אקטיוו - פון די ערשטע יארן אין שטעטל - ביז זיינע לעצטע טעג.

ר' שרגא פייוול מערמלשטיין ע"ה

אין די וואכן טעג, פלעגט ער גיין מיט א ברוינע סוט, און פלעגט ארומגיין מיט א באזונדערע פושקע - אויסער די שוהל פושקע; דערינען איז געליגן קליינע געלע ענוועלאפס, מיט גרייטע רעשט - פאר די נותני צדקה.

ער פלעגט האבן עטליכע שענק אין ביהמ"ד - אנגעפילט מקצה אל קצה - מיט סידורים, חומשים, און פאום קאפס, און וואס נישט.. אלעס וואס ער האט אליין מנדב געווען לצורכי הציבור; זיינע שענקלעך זענען געווען פארשלאסן מיט אזעלכע שלעסער - און אויף אזא וועג - אז א קאליקער האט עס געקענט עפענען מיט'ן קליינעם פינגער..

אויף א לעכעריגע קעסטל האט ער געלייגט שלעסער, און אפילו די מאגנעט-שלאס וואס ער פלעגט דערויף לייגן, פלעגט ער אליין עפענען מיט א שינוי, מיט א האמער..

איינמאל האט ער מיר געבעטן, עהם צו העלפן עפענען - מיט'ן האמער - איינע פון זיינע שלעסער אויפ'ן באלעמער; וואס די בימה אליינס האט ער אויך מנדב געווען, צוזאמען מיט אלע מענטעלעך און פרוכת'ן; דארט אינעם בימה, זענען געליגן קענדיס, און סאדע וואסער, און גלעזלעך, און סידורים און חומשים.. און וויבאלד כ'האב עהם געהאלפן, האט ער מיר געגעבן א קניפ אין בעקעלע - ווי זיין שטייגער, מיט ריין ערליכע ליבשאפט.

- אבער דאס מאל האט ער צוגלייגט; כ'וועל דיר מאכן שבת א מִי שֶׁבֵּרַךְ.. און איך - מיט מיין קינדישע ידיעה - האב נישט געוואוסט וואס א מי שברך מיינט; אבער זיינע ליבע קניפעס אין פנים, איז אויך געווג געווען.

אפילו ווען ער פלעגט זיך בייזערן, אויף די קינדער וואס האבן געטאטשט זיין פרוכת - וואס ער האט מנדב געווען, אדער ג'גנב'עט בלומען מוצאי שבועות - וואס ער האט מנדב געווען, אדער געכאפט הערינג [וואס ער פלעגט טיילן, א שבת ווען דער רבי איז נישט געווען אין שטעטל], צו חלות וואס ער האט וועכענטליך מנדב געווען; און מ'האט ארויסגעכאפט און אנטלאפן.. פלעגט ער נאכלויפן.. און כאפן דעם יונגעל, און געבן אזא קניפ אין בעקל..

- ס'האט געהייסן א פאטש.. אבער ס'האט זיך געשפירט ווי א גלעט..

אגב דערמאן איך זיך; אז איינמאל איז געקומען אויף שבת א יוד - מ'האט מיר געזאגט אז ער הייסט שמעון בראך - און יענער איז געווען א פעסטע געביין, און ער האט גע'טענה'ט אז ער האט אמאל געלערנט אין סקווער, און ער איז שולדיג פעטש פאר - מרדכי שפירא..

ס'האט אויסגעקוקט מער ווי א ווערטל; אבער פלוצלינג זע איך ווי ער האט אנגעכאפט דעם אלטן מרדכי שפירא, און עהם אראפגעלייגט - מיט זיינע צוויי פעסטע הענט - אויף א באנק, און עהם אויסגעקנעטן די רוקן..

צוריק צו ר' שרגא פייוועל.

ער האט יעדע וואך געטיילט די בילקעס - ביי שלוש סעודות, ממש ביז סוף ימיו - אין די ניינציגער'ס - און זיין גוטסקייט האט קיינמאל נישט אויפגעהערט; און פאר די זיידעס פלעגט ער אויך אנגיסן א קאפ סעלצער {קלאב סאָדע - כלשון הזקנים}..

און א וואך וואס דער רבי איז אוועקגעפארן אויף שבת, פלעגט ער דאן טיילן א פערטל בילקע - מיט א שטיק הערינג פיש - גראד פון טייך..

אבער דאס איז שוין געווען א גאנצע מערכה; די שטיקלעך הערינג זענען שטארק געהיטן געווארן, אז מ'זאל נישט כאפן צוויי שטיקלעך - חס ושלום.. און נאר קינדער מיט פראטעקציע האבן געמעגט טיילן, און באקומען נאכדעם 'צוויי שטיקלעך הערינג' - וואס איך וואלט עס נישט געגעסן - אפילו מ'באצאלט מיר.. נישט די חלה און נישט די הערינג.

בסוף ימיו, האט ער אמאל איבערגעלאזט איינע פון זיינע - פיצי קאַרן נעבן די ישיבה, נו? מ'קען זיך שוין פארשטעלן.. די בחורים האבן ליל שישי ארויפגעשלעפט דעם קליינעם קאר - אויפ'ן ישיבה דאך.. און ס'געווען אורה ושמחה; אבער מיסטער מערמלשטיין האט געוואלט דערפאר באשטראפן די בחורים, האט ער געמאלדן; אז דעם קומענדיגע שבת באקומען נישט די בחורים פון ישיבה גדולה קיין בילקעס..

זיין רויטע גאראדזש האט ער בערוב ימיו פארקויפט פאר'ן מוהל - ר' אהרן מרדכי קאהן, וואס האט עס אהינגעשלעפט קיין אייזנהאויער - ווי ס'ליגט נאך היינט דארט.

א טייערע יוד געווען ר' שרגא פייוול; ער האט נעבעך אסאך מיטגעמאכט, און ס'דא אסאך צו פארציילן פון עהם.. און זיין אמת'ע כבוד - וואס ער האט פארדינט - האט ער נישט באקומען דאהי; ער איז אוועק ז' דחנוכה - ב' טבת תשס"א, אויסגעדארט פון גשמיות, אבער זאט פון מצוות ומעשים טובים בלי ערך.

ערב שבת ביים זמן הדלקת נרות, פלעגט ר' דניאל גאלדשטיין ע"ה - מודיע זיין אז ס'שוין שבת! וויאזוי?

ער פלעגט האבן א שווארצע {לוויה} קאר - מיט א אלארעם! און נאכדעם וואס ער האט צוריק-געבערענגט דעם רבי'ן זז"ג פון קוואל מקוה, פלעגט ער אנצינדן דעם אלארעם - און פארן שנעל - פונעם שוהל ביז'ן מיידל שולע, וואס דארט איז ער דעמאלטס געווען זיין הנהלה אפיס; און אז מ'האט געהערט דעם אלארעם, האט מען געוואוסט אז ס'איז שבת.

ר' דניאל איז דאך געווען דער אפציעלע ווילידזש קלערק; און איז בכלל געווען פון די מזכה את הרבים, מיט אָן א שיעור טובות למען הכל; און אלץ האט ער געהאט בליציגע געדאנקן און ווערטלעך, און ספעציעל זיינע אייגנארטיגע מודעות אויפ'ן פאליש וואנט, זענען געווען ווי א חלק פונעם שטעטל.

צום ביישפיל; האלטן ריין דעם שטעטל, נישט נאכלויפן די גארביטש טראק, צובינדן די שיך פאר די קינדער, גיין מיט א מאנטל, ארויסנעמען די מוקצה זאכן פון טאש, נישט פארגעסן צו לייענען די ערשטע האלב מגילה; אקיצור, ער איז געווען אויפ'ן אמט.

ערב שבת אין מקוה, זענען געווען דארט איינס צוויי זיידעס - וואס די מקוה איז געווען זייערס.. זיי פלעגן דארט שווימען אויפ'ן וואסער, און אונז קינדער האבן געמוזט אויסווארטן ווילאנג זיי ענדיגן שווימען.. דעמאלטס פלעגן די קינדער ארונטערגיין אפאר טרעפ, און זיך קוים טובל'ן.. און שוין האט מען געהערט ווי טאטעס שרייען נעמען.. שנעלער נישט גע'חלומ'ט! גע'טובלט און ארויס..

דעמאלטס איז געווען בלויז איינער - וואס איז געגאנגן מיט דעם גראבן בלויע ראבער אויפ'ן פוס - אין מקוה; היינט - מיט די נייע הייגעניקע באווארענישן - זענען שוין דא מער עמפינדליכע וואס נוצן דאס.

אז איך רעדט פון זיידעס, דערמאנט עס מיר - פון עפעס וואס כ'זע שוין נישט היינט; ס'פלעגט זיין א סארט 'זיידע שיך', וואס האט אויסגעקוקט ווי א היימישע

קאקאש קעיק - איידער א שיך.. און כ'געדענק אפילו וואר ס'פלעגט גיין דערמיט; דער רב - הרב ניישלאס, ראובן שמעלצער, חיים לעפלער, און וואר ס'האט געוואלט זיין א זיידע..

דעמאלטס האט נאכאלץ געהייסן 'א בדיעבד' צו ניצן א נארמאלע האנטוך אין מקוה; ס'גאווען א וועגעלע וואו ס'גאליגן אלטע צעריסענע רויטע האנטוכער, אינעם סייז פון א אמה על אמה! און יענע אויסגעריבענע שמאטעס וואס האבן געהאט 'נאר' צוויי לעכער, האט געהייסן א גוטע..

זייף? יא קליינע כשר-זייף.. אין די פארעם פון פרענטש-פרייז שטעקלעך! און האט געגעבן די זעלבע שמעק - ווי די בליטש און די האנטוך און די בוילער.. אלעס האט געשמעקט אייניג..

נאך לעכט צינדן, פלעגן נאך אסאך געיאגטע יודען - פליען מיט די קאר אהיים; און דער רב - ר' משה ניישלאס ז"ל וואס איז שוין געווען אין די עלטערע יארן - פלעגט זיך ארויסשטעלן אינמיטן טרומאן גאס, און אפבלאקירן די קארן - און זיי געהייסן עס דארט לאזן, ווייל ס'שוין שבת.

ר' משה נפתלי ברייער פלעגט זיין ממונה - צוצושיקן צום עמוד די שלוחי ציבור; און צומאל האט ער געמוטשעט עטליכע ביז איינער איז צוגעגאנגן, און אמאל להיפוך - האט ער געדארפט מפשר זיין צווישן צוויי - וואס ווילן צוגיין..

ביים גוט שבת זאגן פרייטיג צונאכטס, פלעגן די יונגע געהויבענע חסידים - פון ר' יעקב יודא אפטערס חברה - זיך בדווקא שטופן.. און כ'געדענק פון אלץ קינד, אז וועז כ'האב דערגרייכט צו מזרח, האב איך געזען ר' חנינא ביסטאן און ר' בנימין ברוין לערנען בחברותא אוהחה"ק.

אבער וועז כ'האב געהערט ברומען נו.. נו.. פון ר' מאיר ברוין - מיט זיין לאנגע בארד און ביבער הוט, האב איך געוואוסט אז כ'בין שוין גאנץ נאנט צו מזרח.. וואו מ'האט זיך געדרייעט צו צפונית מזרחית - וואו דער רבי איז געשטאנען - ביים איינגאנג פונעם שטוב, און געזאגט פאר'ן עולם גוט שבת.

ביים טיש אין די יונגע יארן

פרייטיג צונאכטס פאר'ן טיש, פלעגט ר' נתן צבי לונגער ע"ה צושטעלן טיי מיט לעמאן; און ער פלעגט שטיין על המשמר, אז די קינדער זאלן נישט נעמען מער ווי 'איין ציקער'.

וועו כ'בין געווען א עלטערע יונגל, פלעג איך זיך גאנץ פרי - פאר'ן טיש - אריינשלייכן אינעם רבינ'ס הויז אינעם וואלט שטוב, און צוהערן ווי דער רבי לערנט פאר זיך; און כ'פלעג דאן הערן דעם רבי'ן זינגן א גמרא ניגון מיט אזא געשמאק.

וועו פלעגט אנגרייטן די טישן? פיני שמעלצער!

פיני איז אמאל געווען אלעס אין הויף; אָן פיני האט מען נישט באגלייט קיין חתן אין שול, אָן פיני האט מען נישט אנגעהויבן קיין ניגון.. פיני האט מסדר געווען די טישן, און אנגעגרייט 'אלעס' וואס מ'דארף; און מיט די יארן זענען געווען אסאך יוצר משרתים ואשר משרתיו; א טייל האבן געדינט נאר פאר א שמיטה.. א טייל האלטן נאך היינט אן די לייצעס - בחזקה..

וועמען איך געדענק מימים ההם, זענען געווען; שמואל עמרם ווייסמאנדל, שרולי גאלדשטיין, נפתלי פעלדמאן, הערשי ברייער, מושי קאפף, יעקב יוסף קאפף, און נאך; און איך רעדט נישט פון סתם שוואנצנים - וואס האבן זיך נאר ארומגעשטופט און גארנישט געטון, ווייל זיי זענען נאך היינט דא געבליבן - ווי אלטע אומנוצבארע טראקס אין גאראדזש.. נאר ס'זענען געווען נאך אזעלכע ווי - פיני שמעלצער, אבער למעשה איז פיני געווען 'זייער געטרייַ'.

וועו כ'פלעג קומען אלץ קינד צום פרייטיג צונאכטס טיש, געדענק איך, אז די באקוועמע יודען פלעגן אפ'פיצן נאך לחיים, וואס איז געווען ממש נאכן זינגען מנוחה ושמחה; ווי איינער זאגט, יוצא געווען!.. נאר שפעטער איז געווארן לחיים צום סוף טיש.

אבער איך פלעג וועלן בלייבן ביים גאנצן טיש; און כ'פלעג מיך באלעקן מיט די שיריים, פון זיסע מייערן און קאמפאוט; דאס איז געווען, וועו ס'איז מיר געלונגען - אז מיין טאטע האט מיך מיטגענומען צום טיש; אבער רוב מאל בין איך געווען נאר ביי שלוש סעודות, ווי אין די טונקל פלעג איך זען דמיונות פון מאדנע פענימער, אין די שאטנס פון די ביימער - אונטער די גאס לאמפן - וועו מ'האט געזונגען זייער ווארעם 'ברוך קל עליון'.

ביים הערינג טיילן ביי שלוש סעודות, פלעגט יאנקי שפירא קער נעמען אויפ'ן סדר; און ס'געווען אויסגעשטעלט ווי היינט חנוכה די לעיקעך - לויט די אותיות, יעדע וואך א צווייטע גרופע אותיות.

כ'געדענק, אז אום שנת תשמ"ט איז ארומגעגאנגן א שטארקע אנשטעקיגע העפאַטייטעס ר"ל; צודעם איז געווען נאך א אינצידענט, וועו ס'געווען א פולע וואך מיט חתונות, און מענטשן זענען קראנק געווארן פון די פיש - וואס מ'האט געגעסן ביים שמחה; אסאך האבן מורא געהאט צו עסן דעם רבינ'ס הערינג - יענע שלוש סעודות, און איך האב יענע וואך אויפגעגעסן אסאך הערינג מיט חלה.. אוודאי געדענק איך עס..

אויך יו״ט ביי די טישן, ליגט מיר אין זיכרון - די געציילטע אלטע ניגונים - אויף 'מלך רחמן' און אתה בחרתנו, ווי דער רבי פלעגט מכבד זיין ווי אין א רוטין - ר' זלקא קארן, ר' חיים איינהארן, ר' אנשיל וואלאדארסקי; און מ'פלעגט זינגן יעדע יו״ט די זעלבע ניגונים; היינט איז שוין דא מער סקווירא ניגונים, און אויך נאך פיוטים וואס מ'זינגט.

ביים טיש פלעגן זיצן נאר די שיינע יודען; היינט זיצן שוין געוועלטיגט בעלי בתים און חסידים אויך, נישט נאר די 'פני הקהל'.. דעמאלטס פלעגן אפילו טיפע זקנים שטיין, און די מיטל-יעריגע זענען געזעצן.. למשל מיין זיידע ר' ברוך אברהם לעפלער פלעגט שטיין! ביז די הויעכע נייניציגער - א גאנצע טיש אונטערן רבי'נס בענקל.

כ'געדענק אז מיין זיידע פלעגט זייער ליב האבן די קאשע זופ - ביים בייטאג טיש, ער אלץ אונגארישער פלעגט עס נישט האבן אינדערהיים - אלץ מנהג, און ביים טיש האט ער זיך צוגעכאפט דערצו. [ס'טאקע גוט געווען..]

איך געדענק א הונדערט יעריגער זיידע - ר' חיים שמואל ראזנפעלד - א וויזשניצער, דער שוועד פון ר' מרדכי שפירא ע״ה, וואס פלעגט זיצן קעגנאיבער דעם רבי'ן אויף א געהעריגע בענקל; און איינמאל האט פאסירט, אז ער האט איינגעדרימעלט - און פלוצלינג זיך געטראפן ליגן אויפ'ן ערד; אבער ס'גארנישט געשען.. יענע אלטע חברה זענען עפעס געווען געמאכט פון אייזן..

ר' ישעי' גבאי פלעגט דאך האלטן דעם שיסל פאר'ן רבי'ן - ביי נטילת ידים, און איך פלעג שטיין דערנעבן און צוקוקן; און ר' ישעי' פלעגט אלץ - נאכן נעמען דעם טעפל פונעם רבי'ן - זיך אריינווישן די הענט פון וואסער אין מיין פנים.. איינע פון זיינע ווערטלעך..

אמאל פלעגט דער רבי נוצן א אנדערע וויין פלאש, און דעמאלטס איז געהאנגן דערויף א קייטעלע - און דערויף אזויווי א בלעכל אין פאָרעם פון טרויבן, וואס איז געווען פון די ירושה פון - הרה״ק ר' מאטעלע מראכמיסטריווקא זצוק״ל - און כ'האב אסאך מאל באטראכט די קליינטישקע בילדער - וואס זענען געווען דערויף אויסגעקריצט - צוויי מילימעטער גרויס.. אבער כ'האב נישט געקענט כאפן געווי וואס די בילדער זענען.

ביי די טונקעלע שלוש סעודות, געדענק איך ר' חיים בערגער ע״ה - וואס איז אויך געשטאנען אונטערן רבי'נס בענקל - ווי ער פלעגט ביי מזמור לדוד אלץ זאגן הויעך די וועדטער; 'נַפְשִׁי יְשׁוֹבֵב'.. מיט א ספעציעלע תנועה; אויך ר' שרגא פייוועל מערמעלשטיין ע״ה פלעגט דארט שטיין, און פלעגט - ביי לחיים - אהינגעבן די פלעשער וויין צום טיש; וואס כ'מיין אז ער פלעגט דאס אויך וועכענטליך מנדב זיין.

און קינדער פלעגן רוב מאל שטיין אויפ'ן ארון הקודש טרעפ - אונטערן רבי'ן זו״ג - און מיטזינגען זמירות, און כאפן שיריים; יא! אמאל פלעגט מען ממש 'כאפן' שיריים..

ס'געווען עכטע טעלערס און געשיר - א גאנץ יאר, און מיט די הענט האט מען געטיילט, און מיט די הענט האט מען געגעסן.. אבער זופ, פלעגט זיין איינגעפירט, אז איינער פלעגט פיטערן דעם צווייטן - מיט'ן לעפל אין מויל אריין.. [פרעג מיך נישט פארוואס], איין טאטע פלעגט געבן א לעפל זופ - אין מויל אריין - פאר אנדערע טאטעס, און פאר די אפענע מיילער פון די קינדער; און כ'געדענק ווי דער פיטערער פלעגט מיט'שלונגען.. כאאאפ.. ביים טיילן.

אברהם דוד פריזל פלעגט טיילן לחיים וויין, און אלץ האט ער דערמאנט יעדן; בו פי גופן.. [בורא פרי הגפן..]; ער פלעגט שטיין ממש נעבן דעם רבינ'ס בענקל, און פלעגט זיין דער ערשטער צו זאגן הויעך נאכן רבי'ן; יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם..

איך האב זייער ליב געהאט די טישן, און ס'געווען מיין גוטע חלק פונעם שבת, איידער די שלעגערייי אינדערהיים - מיט געשווויסטער.. אביסל ווארעמקייט אינעם שבת איז מיר בעסער געפעלן, ווי צו טייטלען אינדערהיים אינעם זמירות, און זינגען געצוואונגענערהייט.. און טאקע דערפאר, אלץ קינד פאר'ן בר מצוה, פלעג איך שוין גיין מיט סקוועדע פיאות; ווייל כ'האב אזוי ליב געהאט זיך איינצוגלידערן - מרצוני הטוב - אינעם חסידות, בלב ונשמה.

כ'פלעג קוים ווארטן אויף שבת אינדערפרי, ווען מיין מאמע זז"ג פלעגט אונז אנגרייטן ספעציעלע מילכיגע שבת סאלאט - געשמאקע טשיז און וועטשטעבעלס - באגלייט מיט שבת לידער; דאס איז געבליבן מיינע זיסע שבת'דיגע זכרונות אין די יוגענט, פאר איך האב בר-מצוה געהאט - און מ'האט מיך געטריבן אין שוהל זאגן תהילים.

- אין אזא זמן, פלעג איך בגניבה ארויסכאפן א שטיק לעיקעך - פונעם פריזער, אנטלויפן דערמיט אין שול, און עס ערגעץ בצנעה אויפעסן..

אין חדר השיעורים - אינעם סעלער פונעם שול, זענען געווען סך הכל דריי דף היומי פארלערנערס - בימים ההם; ר' שלמה פינחס מאלאוויצקי, שלום איינהארן, און חיים יושע זילבער; און שבת אינדערפרי - פלעגט דארט פארקומען 'חברת תהילים', וואס איז פריש נתחדש געווארן דורך - ר' אייזיק האלפערט הי"ו; ער האט זייער געוואלט טיילן מתנות פאר די קינדער וואס זאגן שיין, אבער ער האט אזאנס נישט געפונען.. ווייל אונז האבן עהם געמאכט קאפוויי.

ענדליך נאך לאנגע חדשים, ווען מ'האט מצליח געווען צו ענדיגן דאס ערשטע מאל - גאנץ תהילים, האט ער ערקלערט יום טוב! דהיינו ער גייט מאכן א סיום ביי זיך אין

דיינונג רום - פאר אונזער קלאס; און כ'געדענק ווי כ'האב דעמאלטס די ערשטע מאל געגעסן 'פרוכט זופ', וואס איז געווען זייער נארהאפטיג.

אבער ווי פיין ער איז געווען צו אונז, האבן מיר עהם צוריקגעצאלט דאס פארקערטע.. כ'וואלט מיר געשעמט צו פארציילן - וואס אונז האבן עהם צוריקגעצאלט; נאכן בענטשן האבן די עזות פנימער עהם געשאנקן א מתנה, איינגעפאקט אין א האנטוך.. א צעריסענע סידור פון שול..

אבער ר' אייזיק האט נישט אויפגעגעבן אויף אונז, נאר איז מיטגעקומען מיט אונז - אין די זומער - אויף א שבת טריפ שנת תשמ"ט אין קעמפ - אויף די קעטסקילס בערג; ער האט ספעציעל געקויפט פון זיין געלט - פלעשלייטס און מתנות פאר אונזערט וועגן.

טאקע יענע מוצ"ש קעמפ, האט דער בדחן - אהרן בער ראטה - אונז פארציילט א לאנגע שרעקעדיגע באבע מעשה, אויפ'ן ברעק פונעם סוואן לעיק; עפעס וואס כ'געדענק נאך ביז היינט.. מיט איינער שמשון, וואס מ'איז עהם נאכגעלאפן.. און ער האט קוים געכאפט די אטעם, ביז ער האט זיך אויפגעכאפט פון שלאף..

און אז מ'רעדט פון די טריפ'ס אין חדר, וואס בימינו איז מען געפארן 'נאר איינמאל א יאר', אין די 'דברים' סדרות; און איינע פון די טריפס, איז געווען צו א יודישע פארק מיט'ן נאמען 'פאן לענד', וואס געהערט חסידים זענען געווען די בעלי בתים; און זיי האבן פראבירט ס'זאל נישט זיין קיין סכנות'דיגע ריידס, און אפילו אזוי האט זיך געמאכט קליינליכע פאטאלן.

אונז האבן זיך אריינגעזעצט דארט אינעם גאלף קאר, און געפלויגן דערמיט זייער שנעל; און וועז מ'האט געהייסן פארקירן די גאלף קארן, האבן רוב קינדער - אנשטאט פארקירן - גאר ארויפגעפליקט מיט'ן פולן קראפט - אינעם גדר אריין.. און ס'געווען אזא כאאס.

- אבער דאס איז שוין געווען די כשר'ע פלאץ - ווי מ'איז געפארן; ווייל די יארן פארדעם, פלעגט מען פארן צו ריזן גויאישע פארקס - שעות אוועק פון שטעטל; און דאס אליינס איז געווען היסטאריע, וועז מ'פלעגט ארויספארן פארטאגס, און אהיימקומען ביי חצות הלילה.. און דאס איז מיטגעקומען מיט א טייערן פרייז; און כ'געדענק, אז איין יאר איז געשען א עקסידענט - אויפ'ן וועג צו פענסילוועניע, און מ'איז אהיימגעקומען ממש פארטאגס.

ביים טריפ איז אויך געווען די צייט, וועז די הנהלה פלעגט מאכן די 'קאלערוואר', אויסצונארן די קינדער מיט עפעס שרעקעדיגס; און רוב מאל איז עס פיין געלונגען.

איך דערמאן זיך פון די ריזן פעקלעך נאש, וואס מ'פלעגט מיטנעמען פאר א טריפ, אוי שומו שמים! מ'האט פשוט אויסגעלייגט די גראסערי פאליצעס, און אזוי האט

די גראסערי געקענט פטר'ן אסאך אלטע סחורה.. ס'דעמאלטס ארויסגעקומען די נייע 'טשו-טשו' זיסווארג, האט מען באשטעלט גאנצע פעקלעך טשו טשו'ס..

ס'איז אויך געווען דעמאלטס א נייע גרויסע קאלירטע קענדי, וואס אנשטאט די קאליר ווייס, איז געווען דערויף א איינפאכע שטיק חֲלב'נע וואַקס.. און ווי עקלדיג דאס האט זיך געשפירט אויף די ציינער - האט מען דאך געביסן דערפון - מיט חשק.. די נעקסטע טאג האט מען געהאט 'וואס' צו ברענען, און זיין פארשלאַפט אין בעט.

שבת אינדערפרי פלעגט זיין א שיעור אין שול, דורך - הגה"צ ר' זלמן אונגער זצ"ל - וואס איז געווען דומ"ץ אין שטעטל נאכן סערדוהעלער רב זצ"ל; און ביי יענע שיעור פלעגט ר' שרגא פייוול ברענגען הייסע טיי - אין קאלירטע קריסטאלענע גלעזער, אויף א ספעציעלע האלטער - וואס האט געהאלטן זעקס גלעזער.

איינמאל שבת צופרי, האט מיר מיין זיידע ע"ה געזאגט, אז ער וויל כ'זאל מיך לאזן פארהערן ביים דיין - ר' זלמן - די ערשטע קאפיטלעך תהילים אויסנווייניג; און ער כאפט מיר אן ביים האנט, און שלעפט מיר צום דיין, און זאגט; דער דיין דארף הערן, ווי מיין אייניקל קען שוין גאנץ תהילים אויסנווייניג..

איך האב מיך זייער געשעמט, ווייל כ'האב דאך 'נישט' געקענט גאנץ תהילים; נאר די ערשטע פאר קאפיטלען.

נו זאג זאג..

און איך הייב אן זאגן.. און דער גוטהארציגער דיין ר' זלמן - הערט מיך אויס מיט א שמייכל; און נאך אפאר פסוקים, זאגט ער 'זייער פיין'.. געוואלדיג! גאנץ תהילים..

- כ'האב געוואלט מודה זיין - אז כ'קען 'נישט' גאנץ תהילים; אבער מיין זיידע זאגט 'יא' גאנץ תהילים קען ער..

- אוי איז דאס מיר געווען א פאלשע כבוד.. אבער מיין זיידע האט מיך באזונדער געשעצט, כמים הפנים לפנים - ענוני ווי איך האב עהם מעריץ געווען.

און שבת ביי מיין זיידן האב איך פיין אויסגענומען, און אסאך שבתים און ימים טובים האב איך דארט געשמאק פארברענגט; הגם ער איז געווען א ערנסטע מענטש, אבער די ביטחון עצמי - צו גיין די אייגענע וועג און זיך נישט קימערען מיט פרעמדע דעות - דאס האבן מיר ביידע געהאט אייניג; און אפשר גאר - האב איך דאס פון עהם קונה געווען.

כ'געדענק, אז די גרויסע שמש שטעקן - פאר די הויעכע פענסטערס אין שול - האט געדינט א היבשע ראלע.. ווייל מיט דעם פלעגן די נערוועזע פארקילטע 'צעהיצטע' זיידעס פארקלאפן די שויבן.. און דאן צוריקגעשטעלט דעם שמש-שטעקן אין ווינקל, און א רגע שפעטער - האט עס א צווייטער געכאפט און צוריקגעעפענט..

וועו ר' ברוך אייזענבערג ע"ה איז צוגעגאנגען צום עמוד, אוי! האט עס געשאקלט די הערצער!!! ר' ברוך איז געווען א חזן א דראמאטיקער.. ער האט געדאוועט אזוי, אז ס'האבן געדינערט ארץ ומלואה.. די ווערטער האבן זיך געטייטשט, און ער האט זיס געמאכט דעם 'ממקומך' ווי קיינער אנדערש.

און איך פלעג זיך אויפטון, אז איך קען גוט נאכמאכן זיין שטיקל ביי 'אדיירריררריר' וחזק משמיעים קול!!!!!!!!

אבער אינטערעסאנט, אז נאך שחרית פלעגן איך גיין קוקן - וועו איז דער גרויסער רודערער.. אבער א שטילע באשיידענע יוד - איז געזעצן ר' ברוך אויף זיין ארט.. נישט געשמועסט און נישט געגרויסט זיך, נאר געווען פארטיפט אין זיין ספר; ווי נישט ער איז דאס דער וואס שאקעלט אויף הערצער, און גיסט זיסע געזאנגען - מיט זיין טענאר און באריטאן.

ר' ברוך האט נישט ווייניג מיטגעמאכט אין זיין לעבן, וועו מ'האט עהם - צווישן נאך חסידישע יודען -פאראורטיילט טורמע; טראץ וואס ער איז געווען צו שוואך דאס צו דינען, און ס'נישט געווען קיין פשרה; שפעטער האט ער געכאפט א הארץ-אטאקע שבת אין שול, און מ'האט עהם קוים צוריקגעברענגט; און וועו ער איז געזונט געווארן איז ער צוגעגעגאנגן צום עמוד, און ווי ניי געבוירן - ווידער געדונערט מיט זיין שטימע.

אבער א יאר דערויף, האט ער ווידער געכאפט א הארץ אטאקע, און איז ליידער נישט אויפגעשטאנען דערפון; יהא זכרו ברוך.

אויך פלעגט יעדע שטיק צייט קומען אויף שבת - א זיידע, ר' אהרן קעסלער ע"ה; און וועו ער פלעגט עולה זיין לתורה, האט ער געזאגט דעם 'ברכו את השם המבורך' - מיט אזא געשרייי! אז די ליימענע שול קופאלען האבן זיך דערוועקט..

קאפיטל זיבן

דעמאלטס איז נאך געווען א גאנצע דור מלחמה איבערלעבער, און ס'האט אויסגעזען, אז ס'נישט געווען גענוג זיידעס פאר אלע קינדער - צוליב די מלחמה; דערפאר האבן די געציילטע זיידעס געפירט מעשה טאטע, און קאמאנדעוועט און באפוילן וואס זיי האט זיך געוואלט.

איך געדענק גענוג שלעגעריי אין שוהל; אויף וואס? ס'צו קאלט.. ס'צו טונקל.. ס'צופיל גערודער.. ס'טויג נישט דאס, ס'טויג נישט יענס.. כ'קען נישט זיצן מערב - וועגן די פען.. און נישט דרום וועגן די עירקאנדישען.. מאך צו די פענסטער.. מאך אויף די טיר.. כ'וויל הערן דאס לייענען; ניין! מאך צו די טיר, ס'ציט אריין א צוק..

- אז דו קענסט נישט הערן די לייענען, זאג דעם בעל קורא זאל לייענען העכער, אדער זאלט עטץ ביידע אהיימגיין.. כ'האב געזאגט מאך צו... כ'האב געזאגט לאז אפען.. ס'געגאנגען קולות, און נישט איינמאל הענט.. אויף נישטיגע זאכן האט אויסגעבראכן א היסטעריע.

איין זיידע האט געטיילט קענדיס, איינער מאנדלען, א דריטער ציפעס - פאר ליבשאפט, און א אנדערער פראסקעס פאר בלוט דרוק.. און אמאל זענען געפלויגן פראסקעס, פון זיידע צו זיידע.. נישט דווקא נאר אויף קינדער.

ס'געווען די לאלי מענטש, די קענדי מענטש, די נערווענזע זיידע, די לאכעדיגע זיידע; און אונז קינדער צווישן זיך, האבן גע'פסקנט - ווער ס'קאלעכט, און ווער ס'איז נאך יא נוצבאר.. אונז האבן געוואוסט 'פונקטליך', נאך בעסער ווי די זיידעס אליינס, ווי אלט יעדער איז, און וויפיל געלט יעדער האט, און ווי קלוג און שטארק יעדער איז..

ר' חיים פאל ע"ה פלעגט טיילן רינדעכיגע פרעצל, ר' משה ברוין ע"ה - מאנדלען און ענימעס'ס.. זיין ברודער ישעי' ע"ה פלעגט טיילן באלי קענדיס.. מיסטער קליין ע"ה פלעגט געבן לאליס בקביעות; מיסטער קליין איז געווען א רעטענישׁ אין מיינע אויגן - אלע יארן.

- משה קליין האט ער געהייסן, מיט א כזית קאפל; זיינע קינדער דאקטוירים און פראפעסארן, און ער האט געקענט א גוטע יודיש, און פלעגט אריינקומען פון די שכינות - יעדע שבת, און טיילן לאליס; כ'וויס נישט פארוואס אזא סארט יוד האט געוואלט מנין, און פארוואס דווקא ער האט געטיילט לאליס..

מיין פעטער - ר' משה לונגער [אדער ווי זיין משפחה פלעגט עהם רופן 'אַבַּא'] ע"ה, פלעגט אויך צומאל טיילן, וואס ער האט געהאט אין טאש.. און יעדער האט געוואלט הערן א הויעכע 'ברויכעע'..

אגב, מיין מומע - מרת לונגער ע"ה - מיין זיידע'ס עלצטע קינד - זי איז פאר מיר געווען א מוסר השכל פונעם אלטן דור; א קאפיע פון מיין זיידע ע"ה, וואס די עלטער האט זיי נישט אפגעשטעלט פון אויפטון אויפ'ן וועלט; און פון איר האב איך געהערט אזויפיל אויטענטישע היסטאריע, און איר ארץ פון כולו חסד איז געליגן אין יעדע פון אירע פעולות; און כ'האב ווייניג געזאגט.

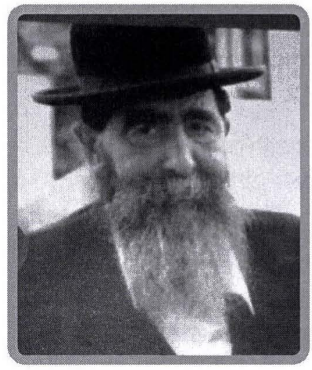
אקעגן איבער זייער הויז, האט געוואוינט 'באבטשו קארן'; זי פלעגט געבן צוויי ניסאלאך, פארוואר ס'געגאנגען פאר איר געברויך - אין גראסערי..

ס'געווען א פרייליכער יוד, געהייסן האט ער ר' מעכיל דירנפעלד ע"ה; און ווער האט געגלייבט אז כ'וועל דארפן אמאל שילדערן ווער ער איז געווען? כ'האב געמיינט איעדער געדענקט עהם נאך..

באמת איז ער געווען א יוד פול מיט יסורים ומיחושים, אבער אונז האבן עהם געקענט אלץ די בדחן פון שטעטל.. לאמיר זאגן - ווי מנשה לוסטיג אין די צעלאזטע צייטן! אבער אסאך מער.. ער האט געקענט אנשטעלן א שפיצל אזאנס, אז מ'קען אנפילן גאנצע בלעטער מיט זיינע מעשי קונדס..

למשל, ווען ס'געווען א באווארפן, [וואס ס'נישט אזוי אפט געווען א באווארפן] און מ'האט אויפגערופן דעם חתן צום תורה, האבן זיך אלע קינדער געשטעלט מיט די אויגן - און אויסגעשטרעקטע הענט אויף ארויף - צום הויעכן ווייבער שול, און געמורמעלט הויעך - באבעס און מאמעס! ווארף צו מיר 'אלע' פעקלעך..

ווי נאר דער גבאי ר' ישעי' האט אנגעהויבן זינגען, האט זיך גענומען פליען ווייסע פעקלעך, צומאל מיט אויסגעווועפטע פאפקארן - און שטיין הארטע ראזשינקעס.. אבער פונקט דעמאלטס, פלעגט ר' מעכיל דירנפעלד געבן א דעק איבער מיט זיין טלית - א גאנצע סטאדע קינדער.. יעדער האט געשריגן.. און זיך ארויסגעשלייכט פונעם טלית, געזוכט די קאפל, און פראבירט נאך צו כאפן פעקלעך - פון אלע זייטן.

ר' מעכל דירנפעלד ע"ה

מעכעלע האט געלאכט.. און האט שוין געהאלטן ביים צווייטן שפיצל - אין די אנדערע עק שוהל..

ר' מעכל דירנפעלד'ס שטיקלעך זענען געווען משמח צוזיין; נישט אזוי ווי אנדערע נערוון קריכערס, וואס מאכן די אלטע אויסגעוועפטע טשעפערייען; קיצלען מיט א ציצית אין די אויערן, און געבן א פליק אויפ'ן גענאק, און ביז דו האסט דיך אויסגעדרייעט, האסטו נישט געזען קיינעם.. גיי זיי מסביר די סארט דזשאוויקס..

אגב, אין די שפעטערע יארן, פלעגט זיין זון - החסיד ר' ישראל משה דירנפעלד שי' - האלטן זיין טלית העכערן רבי'ן זז"ג - וועו ס'געפלויגן פעקלעך ביי א באוואנרפן; ווייל ס'פלעגט פאסירן, אז ס'איז געפלויגן אויפ'ן רבי'ן מיט ווילדקייט - יענע אמאליגע גרויסע פעקלעך, און ער האט געהאלטן אז ס'נישט קיין כבוד.

שבת ביים דאוונען און לייענען, בין איך נישט געווען ערלויבט צו גיין שפילן אינדרויסן, ווי אסאך אנדערע קינדער; ווייל אין שוהל קומט מען נישט שפילען.. איי אלע קינדער שפילן יא אינדרויסן?..

מ'האט געשפילט אינדרויסן 'בעיסעס' און באהאלטן און קעטש, און וואס נאר ס'האט זיך געלאזט; אבער איך האב געקענט פלאצן פאר קנאה, און די דאוונען האט ביי מיר איבערגעלאזט יענס טעם.. נאכן דארפן זיצן צוגענאגעלט צום באנק; ממילא פלעג איך קלאצן אויפ'ן הויעכן בלויע דאך - פונעם שוהל - וואס איז גראדע געווען גאנץ שיין געפארבט.

כ'פלעג באטראכטן יעדע קנייטש אויפ'ן דאך.. און ס'איז דארט געווען א שטיקל אפגעריבענע קאלעך, וואס איז געווען אין א פאָרעם פון א קליינע טערמוס; און כ'פלעג זיך אלץ וואונדערן וואס ס'מיינט.. עפעס בעסערס האב איך ממילא נישט געהאט וואס צו טון.

אין די דאקס פון די שול ערקאנדישען, איז אלץ געווען גאנצע פייגל נעסטן, ממש ס'געהאנגן שטרוי און בלעטער; און אין יענע יארן - וועו יעדער האט געהאט

'חזקות' - האבן די פייגל ווארשיינליך אויך געקענט נוצן דעם טענה.. אגב, יעצט ווען איך שרייב; דעם יאר - תשע"ו - אינמיטן דעם רבינ'ס פסח סדר פארטאגס, האט זיך א פייגעלע פארבלאנדזשעט אין שול, און געפלויגן איבערן חלל ההיכל; קען זיין ס'איז צוריקגעקומען צו קברי אבות..

צום סוף לייענען פלעגן שוין אלע קינדער אריינקומען, און אסאך מאל האט מען דווקא געווארט אויפן סוף לייענען, כדי צו קענען שרייַען - מיט אלע טאטעס; חזק חזק ונתחזק.. באבי פראנק באקט קאקאש קעיק.. אדער; שופטים ושוטרים תיתן לך.. אלע טשיקענס שרייַען קוקוריקו..

איך פלעג מיך - צומאל - יא ארויסכאפן פאר אפאר מינוט, ביז מיין טאטע האט געכאפט אז איך פעל, איז ער שוין געקומען שרייַען מיין נאמען אינדרויסן.. האסט געזאגט דו גייסט נאר אין ביה"כ?.. אינדרויסן לאז איך נישט גיין בשום אופן!

למעשה, אמאל ווען כ'האב מיך ארויסגעכאפט פון שוהל - נאך א באווארפן, האב איך מיטגעהאלטן א ספעקטאקל, וואס איך קען נישט פארגעסן.

פלוצלינג קומט צו פליען א שטורעם ווינט.. א טאטע שלעפט ארויס א קינד ביי די פליגלען, און ביי די טרעפ פון שוהל לייגט ער עהם איבער - און פראקט אריין אן רחמנות.. וועסט נאך ווייַנען? וועסט נאך ווייַנען?.. און דאס עקשנות'דיגער קינד ווייַנט נאך מער - און ווארפט זיך מיט 'עזות', און דער טאטע פראקט אריין עד כלות הנפש.

איך קען גוט דעם קינד היינט, ער האלט יודישקייט אינעם לינקע טאש - פון די קורצע דזשינס הויזן.. און די אויסרייד איז, אז עפעס פלוני האט מיט עהם געטשעפעט.. און ווער האט די אויסריידי? זיין טאטע!! איך בייס מיר די ליפן פאר אנטוישונג; אלע האבן געזען וויאזוי ער האט אנגעפראקט זיין זון מיט אכזריות, און אויב אין שוהל האט דאס פאסירט, איז געדרינגען, אז אינדערהיים האט מען קיין אייזקרים נישט געטיילט..

א צווייטע מאל איך האב מיך ארויסגעכאפט, האט פאסירט אזא מעשה.

איך בין נאך געווען בערך זעקס יאר אלט, ווען די ישיבה בית רוזמאן - אין פארענט פונעם שוהל, איז נאכנישט געווען אויפגעבויעט; ס'איז פאר לאנגע יארן געשטאנען נאר די פונדאמענט, און דערינען א טייכל וואסער; און מ'פלעגט הערן די פרעש און היישעריקן דארט זינגען.

ס'איז געווען אינמיטן לייענען, ווען א יונגעל פון מיין קלאס - נישט צו קלוג.. איז אריינגעקראכן אינעם לאך פונעם פונדאמענט; און מיר איז באגאנגען א ווילדע משוגעת,

און כ'האב אראפגעלאזט אויף זיין קאפ א ציגל! און אפגעפיצט אין שוהל אריין.. מיט פחד פון וואס כ'האב דא אנגעמאכט.

באלד האט מען געהערט א יאמערליכע געוויין; דער יונגל איז אריינגעקומען אין שוהל, וועז ס'גיסט זיך בלוט פון זיין קאפ.. און איך הער ווי מיין פעטער רופט זיך אן; נו נו! באלד וועט מען כאפן דעם ווילדן יונגעל..

ער האט גארנישט געוואוסט, אז איך בין דאס דער ווילדער יונגל; און באמת ווייס איך נישט פארוואס כ'האב עס געטון, קען זיין איין סיבה; ווייל יענער איז אייביג געווען [און נאך היינט..] א קלעבעדיגער.. און כ'האב עהם געוואלט אפשאקלן פון מיר.

ער איז געווען אזא סארט יונגעל, וואס היינט וואלט ער זיכער געלערנט אין א ספעשל מוסד.

וועז דער רבי פלעגט דאוונען מוסף פאר'ן עמוד, פלעגט מען - בימים ההם - נישט צוזאמלויפן און ארומנעמען דעם רבי'ן - אזויווי היינט; ווייל ס'דעמאלטס בכלל נאכנישט געווען אזויפיל יונגע חסידים, וואס האבן זיך געשטופט ארום דעם רבי'ן ביים פאָר-דאוונען.

אבער מיין טאטע פלעגט מיר ארויפשיקן אהין - וועז דער רבי האט געדאוונט - צו געבענטשט ר''ח; און כ'בין געווען פון די געציילטע וואס פלעגן שטיין נעבן דעם רבי'ן, און אויסהארכען מוסף; צופעליג בין איך דערפון 'נישט' נמאס געווארן..

דארט ביי מזרח, איז אייביג געווען מער צושטופט; אקעגן די ארון הקודש, איז געווען א לאנגע דיקע אויסנ'ארדענטליכע טיש, וואס האט געהאט א געמיינע לאך - ביי איין זייט; אבער קוקט אויס, אז ס'געווען צו א גוטע טיש, עס אויפצוטוישן מיט א צווייטע.. און ביי יענעם טיש זענען געשטאנען אפאר גרויסע משפחות; ר' יושע פרידמאן ובניו, ר' יוסל ביסטאן ובניו, און ר' דניאל גאלדשטיין מיט זיינע וועכנטליכע געסט.

ר' יוסל ביסטאן פלעגט דאוונען שנעל, און ס'האט זיך געהערט ווי ער טשיפטשעט ווי א פייגל.. ר' דניאל פלעגט זיך אלץ פארענען מיט געסט בעלי תשובות, און איינמאל שבת, האט איינער פון די געסט געגעסן ביי אונז, און אינמיטן די סעודה - פרעגט ער מיין טאטן; פארוואס דאוונט מיסטער ביסטאן; טשיפ טשיפ טשיפ... זים זים זים..

און די ענטפער איז געבליבן הענגן..

ביי די זייטיגע טישן זענען געזעצן - צווישן אנדערע - קופערמאן און גרינבערג, ר' יצחק און ר' מאיר ברוין ע"ה - מיט זייערע גרויסע משפחות; יעדע זיידע מיט זיינע אייגענע הנהגות - האט געהאט א חן.

כ'געדענק אז ר' משה ברוין - דער פלאמבער - וואס איז גראדע געזעצן נעבן אונז ביי מערב, האט איינמאל געלאקערט אויף איין ווילדער יונגעל, ווייל יענער פלעגט אריבערגיין די רייע טישן און ציפן יעדעם.. ר' משה האט עהם איינמאל געכאפט! און מסדר געווען..

אין יענע יארן, איז שבת אין שול געווען א צייט פון 'טאביק שמעקן'; די אמאליגע טאביק שמעקערס - אדער בעסער געזאגט - די אמאליגע טאביק טיילערס, האבן נישט פארגינט א שמעק טאביק פאר קינדער - נאר פאר טאטעס! פרעג מיך נישט די מקור פון 'דעם' קארגשאפט.. און ביז נישט לאנג צוריק, האט נאך ר' ליפא טויבנפעלד ע"ה - געהאט זיין 'טאביק ביכל', ווי ער האט פארצייכענט וועד ס'האט ביי עהם באשטעלט טאביק..

מיט די יארן, האט מיין טאטע אויך אנגעהויבן ארומגיין ביים דאוונען - און געבן דעם ציבור 'א שמעק טאביק'; און נישט ווי די פוילישע מיט קארגשאפט - פון א קליינעם ביקסל, נאר מינט, און נאר פאר זיידעס.. ניין, מיין טאטע האט געגעבן צו שמעקן פאר יעדן, פון א רונדעכיגע פושקע - אזוי גרויס ווי א סאלאט קאנטעינער.. און פארשידנ'ערליי געוכן; ווי עס פאסט זיך פאר א אונגארישער מיט הארץ און געפיל.

ביים סוף מוסף, פלעגן מיר הערן א גאר הויעכע שטימע שרייען - אמן! יהא שמיא רבא.. דאס איז געווען - מיסטער מארקאוויטש! ר' שרגא פייוול מארקאוויטש ע"ה פון ארץ ישראל, וואס איז געווען א לענגערע גאסט אין שטעטל; ער האט געוואוינט נעבן אונזער הויז, און פלעגט אייביג רעדן פון משיח.

ער האט געהאט א ווייסע בארד, מיט א 'ריזן' ברייטע שטריימל; און ער פלעגט שרייען מיט די גאנצע כח, אמן! און פלעגט אויך וואונטשן - טאג און נאכט - אזעלכע ברכות וואס האט מיט ביאת המשיח; אונז קינדער פלעגן זינגען אויפ'ן גאס, טראם בארם בארם.. מיסטער מארקאוויטש.. באם בארם בארם.. מיסטער מארקאוויטש..

שבת בייטאג נאכן דאוונען, וועו יעדער האט זיך שוין אהיימגעקליבן, האט ר' אייזיק ראטנבערג ע"ה נאך געהאלטן אינמיטן דאוונען; א תמימות'דיגע יוד געווען ר' אייזיק, און צומאל - וועו מ'האט שוין אנגעפולט די פארענטשעס צום טיש, האט ער נאך געהאלטן אינמיטן זאגן - יעדע וואכ שטייט און דייטלעך..

און דער רבי זז"ג פלעגט אהיימגיין די שפעטסטע; און ווי מאדנע ס'הערט זיך היינט, אבער כמעט קיינער איז נישט געבליבן אין שול - און נאכגעגאנגען, נאר די קליינע לעפלער יונגעל..[מנשה לוסטיג] און ר' יוסף חיים קאהן ע"ה, אויך ר' יושע גבאי האט זיך נאכגעשלעפט..

איך האב ליב געהאט צו באגלייטן דעם רבי'ן פונדערווייטענס, און זיך צוהערן ווי ר' יוסף חיים רעדט מיט'ן רבי'ן - געדאנקן אויפ'ן פרשה; און דער רבי זז"ג פלעגט זאגן; נו ר' יוסף חיים.. ווי האלט מען אין אור החיים הקדוש?.. און ר' יוסף חיים הכהן פלעגט - מיט זיין אייביגע שמייכל - זאגן גוטע ווערטער, און פלעגט זאגן מיט ענויות; כ'האב צוגעלייגט א אייגענע פורים תורה..

דעם רבי'נס אייניקלעך - וואס זענען נאך געווען גאנץ קליינע יונגעלעך און מיידעלעך - פלעגן קומען צו לויפן און שרייען; 'זעידי זעידי'.. גוט שבת זעידי.. און דער רבי פלעגט זיי 'אלע' אנכאפן די הענט, און גיין צוזאמען - צום עלטער באבע - די אלטע רעבעצין טראני ע"ה - זאגן גוט שבת.

דאס איז געווען א שטיקל ווע, ביז איר הויז [וואס איז געווארן נאכדעם 'בית טראנא' - בית פינחס, און היינט די אפיסעס פונעם הויף]; דארט אויפ'ן פארטש פלעגט זי זיצן, און ווען דער רבי איז געקומען, איז זי געווארן פריילעך - און פארגעסן אירע עלטערע צרות; און ביז דער רבי איז אהיימגעגאנגען, פלעג איך שטיין אונטער'ן בוים און צוקוקען..

און דערפאר פלעג איך כאפן הויעכע פסקים - אינדערהיים - יעדע איינציגע וואך; 'גרויסע חסיד וואס דו ביסט'.. דו שפארסט צו די שוהל??..

אין די זומער ביי שלוש סעודות, פלעגט מיין טאטע לערנען פרקי אבות - מיט הגאון ר' געציל פריעד שליט"א, [היינט איז ער משגיח רוחני אין טעלזער ישיבה - אין ויקליף קליוולאנד אוהיו]; ער פלעגט וואוינען אין שטעטל, און זיין רעבעצין איז געווען די באקאנטע מנהלת רוחני - אין מיידל סקול.

איי ר' געציל, ווען ער האט זיך צעפייערט אויפ'ן קול - מיט א שטיקל גמרא.. און ער פלעגט אונז קלאפן אין ריקן - מיט א תורה ניגון מיט א ליטווישע תנועה; נו משה מרדכי! וואס האט מען געלערנט.. ער האט ליידער נישט זוכה געווען צו קינדער, און זיין גאנצע חיות איז אלץ געווען - א חידוש בתורה; און אויף זיינס א גלייכן קען מען זאגן דעם פסוק; לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי.

ער פלעגט עסן מַצה פאר שלוש סעודות, און אונז אויך געבן פון די פרישע געשמאקע מצה; און ס'איז פאר אונז געווען א גוטע נאש.. ווייל אונז פלעגן דאס נישט באקומען מפסח לפסח.

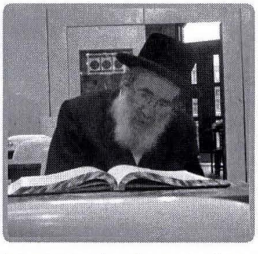
כ'דערמאן זיך, אז אמאל פאר שלוש סעודות, האט דער רב - הרב ניישלאס זצ"ל - אויסגעקלאפט אין שוהל; 'די עירוב איז צעבראכן'..

און איך בין דאן געווען - נישט ווייט פון די בר מצוה, און כ'גיי צו צום רב - און כ'זאג; כ'מיין אז איינער איז יעצט געקומען זאגן, אז מ'האט עס פאר'ראכטן.. און דער רב שרייעט אויף מיר; אז כ'זאג צעבראכן, פארוואס זאגסטו פאר'ראכטן?..

היינט-צו-טאגס, וועלן איך שרייב די שורות, באגעגען איך א רגש'דיגע ציטואציע; וועלן איך זע יעדן אינדערפרי - ר' בערל גאלדמינצער שי' - גיין אין שוהל; איך זאג גיין אין שוהל.. ער וויל גיין, ער ווערט אונטערגעהאלטן פון באהעלפערס - וואס העלפן עהם ממש גיין.

דאס געבט מיר א מיש אויף א בלעטל זכרונות, פון צענדליגע יאר צוריק; איך בין קוים געווען פינעף יאר אלט, וועלן כ'האב מיך איין שבת נאכמיטאג געטראפן זיצן - נעבן די אלטע רעבעצינס הויז - אויפ'ן גאס אליינס; איך ווייס נישט וויאזוי כ'בין דארט אנגעקומען, צו מיין טאטע האט מיר פארגעסן אין שול, צו איך האב אהינשפאצירט אליינס.

ס'געווארן טונקעל - די צייט פון שלוש סעודות - און כ'בין געזעצן אויפ'ן סיידוואלק, און געווארט אז איינער זאל מיר אהיימנעמען.. שוין באלד מוצאי שבת, און כ'האב מורא אהיימצוגיין אין די טונקל, און כ'האב אנגעהויבן ווינען אויפן קול.. כ'געדענק עס ווי ס'וואלט יעצט פאסירט; איך האב געציטערט פון דאס ערגסטע, און מענטשן גייען אהין און אהער, און קיינער שטעלט זיך נישט אפ.

הרה"ג ר' בערל גאלדמינצער שי'

מיין יונגע מוח האט שוין באגריפן גרויסע טענות.. היתכן, אז ס'גייען אריבער אסאך טאטעס און אסאך בחורים, און קיינער שטעלט זיך נישט אפ פרעגן פארוואס איך וויין?.. איך בין געזעצן א לאנגע צייט, און שוין געווארן הייזעריג פון ווינען.. אבער קיינער האט זיך נישט אפגעשטעלט, אלע זענען אריבערגעלאפן און מיך געלאזט זיצן אונטערן גאס לאמפ און יאמערן..

וועלן פלוצלינג האט ר' בערל, דעמאלס א יונגערמאן נאך, זיך אפגעשטעלט און מיך געפרעגט פארוואס איך וויין, און וויאזוי איך הייס, און וואס ער קען העלפן..

איך געדענק עס זייער קלאר, ער איז געווען אויפ'ן וועג צום שוהל, און האט מיך אנגעכאפט ביים האנט און געטראגן אין שוהל אריין - אויפגעזוכט מיין טאטן, וועלן מ'האט שוין דארט געדאווענט מעריב.

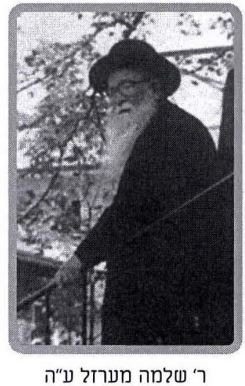
איך קען נישט פארגעסן דעם פאסירונג, און כ'האב אלע יארן געקוקט אויף ר' בערל - מיט אזא הכרת הטוב; אין די צייט וואס כ'האב געמיינט איך בין א פארלוירענער - צו די וואלד חיות, צו די טונקלקייט פונעם נאכט - ווער ווייסט.. האט ער מיר אויסגעלייזט פון פחד און טרערן..

היינט, ווען איך 'לויף' צום דאוענען, און 'ער' שלעפט זיך מיט יסורי הגוף און זיכער מיט יסורי הנפש, ציפט עס מיר ביים הארצן; ר' בערל האט מיך אין יענע פחדים'דיגע מינוטן ארויסגענומען מאפילה לאורה, רבוש"ע נעם עהם ארויס פון זיינע געבינדענע יסורים; ברוך מתיר אסורים וזוקף כפופים, זיי שוין ר' בערל אוזר בגבורה.. ווייל איך האלט נישט אויס צו זען ווי ער פיניגט זיך אזוי; הייליגער גאט אין הימל! מאך עהם לעכטיג.

מוצאי שבת, ווען מיין טאטע פלעגט ארויסגיסן די ווין פון הבדלה - אויף די גאס טרעפ, זאגנדיג; מזל וברכה.. און ווינטער אין די שניי, זענען די פורפעל פלעקן געבליבן בברכה - ביז די נעקסטע שבת.. האט עס מיר געגעבן א הייליג געפיל ביז'ן היינטיגן טאג.

פארשידענע לייטן

אמאל האט מען נישט געהערט אין ביהמ"ד די סקווערע נוסח התפילה ווי היינט; ס'געווען אסאך בעלי בתים - פוילישע, אונגארישע, מיט שטאפענע הוטן, דריי-פערטל רעקל, בלויע רעקלעך און שטריק גארטל'ן; איינער האט דעמאנסטרירט פאפא, איינער בעלז, איינער סאטמער, און איינער סתם א גראד גייער.

ר' שלמה מערזל ע"ה

כ'פלעג נישט קיין סאך קומען אין שול - אין די וואכן טעג, נאר אין די ימי החנוכה; און פון דעמאלטס געדענק איך, אז דודו בלעכשער [ר' דוד שמואל שמעלצער ע"ה] פלעגט ברענגען זיינע בלעכענע סחורה; מנורות און טאצן, און נאך כלים מכלים שונים - צום פארקויפן; און אויך דער שול מנורה וואס ער האט געמאכט, פלעגט דאן אנצינדן - ר' אלחנן קופערמאן ע"ה.

ס'געווען א חסידישער יוד מיט די שמונה בגדים - ר' שלמה מערזל ע"ה - א אלטער בעלזער חסיד פון גאליציע, וואס האט געוואוינט ביי אונז אין שטעטל.

ער פלעגט האבן א קביעות'דיגע חברותא, מיט - ר' הערשל סורקיס שליט"א - יעדן פרייטיג נאכמיטאג אין

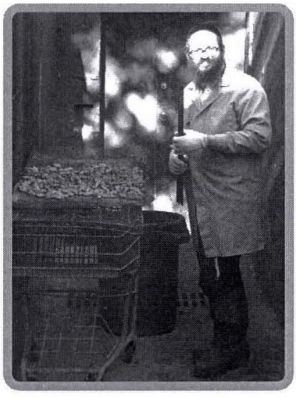
שוהל; און וואר ס'קען ר' הערשל סורקיס, דארף איך נישט פארציילן וואס מיינט א גאון א חסיד און א עניו אינאיינעם; ר' הערשל פונקט ווי היינט, האט געהאט א שטילע איידעלע שטימע און באנעמונג.

ווידעראום ר' שלמה מערזל, האט געהאט א הויעכע שרייעדיגע און אויסגערייכערטע שטימע, אז די בית מדרש האט שיווערירט פון זיין קול.. און כ'האב מיך אייביג געשטעלט קוקן מיט רחמנות, ווי ר' שלמה 'שרייעט' אויף ר' הערשל, ממש קולות.. דו פארשטייסט נישט די רש"י? קוק אריין.. און ר' הערשל - מיט התנצלות - האט זיך געדינגען אויף א פשט.. און ר' שלמה האט עהם פארשריגן מיט א תוספות.

ר' שלמה האט אין מיינע אויגן אויסגעזען, ענגוי ווי דער בילד פון רש"י הקדוש - רבינו שלמה יצחקי זי"ע.. אזא דמיון האב איך געהאט אויף עהם; און כ'האב מיך אלץ געוואונדערט אויף ר' הערשל, אז ער באקומט אזעלכע קולות - און לויפט נישט אוועק.. נאר קומט נאכאמאל און נאכאמאל - יעדע וואך לערנען מיט עהם.

ר' שלמה האט נישט זוכה געווען צו קינדער ר"ל, און האט זיך איינגעהאנדלט דאס חלקה נעבן דער הייליגער בעלזער רב זי"ע - אויפן הר המנוחות; און דארט נישט ווייט ליגט ער, ר' שלמה בן ר' יעקב ע"ה, זיין יארצייט איז ב' חשוון.

צווישן אלע קינדערישע אנשויאונגען, פלעגן אונז שטיין און צוקוקען ווי - ר' משה יעקב סיגלער ע"ה - פלעגט בראטן די לעבער, פארן רבי'ן און פארן שטעטל; און מיט'ן רייכערנ'דע פיפקע אין מויל, וואס די געשמאקע געזעך פונעם לילקע האט זיך פארטראגן - ווי די לעבער און רויעך - ווייט ווייט, האט ער אונז אריינגעגעבן פארשידענע לעקציעס.

החסיד יאנקל דירנפעלד שי'
בּראָט די לעבער אין הויף

היינט האבן מיר דאך זיין תלמיד - אונזער ידיד החסיד יאנקל דירנפעלד שי', וואס מאכט כשר און בּראָט די לעבער פארן רבי'ן זז"ג; אבער ר' משה יעקב סיגלער איז דאך געווען א מסכתא פאר זיך.. אונז פלעגן דאוונען שבת אויף זיין טיש, די לעצטע טיש אינעם אלטן שול, און כ'פלעג הערן פון עהם אסאך.

די לעצטע טיש איז געווען די 'לאפפלער טיש', און אין פארענט איז געווען די 'סורקיס טיש', אין

פארענט פון דעם די 'לונגער טיש' - ווי דער זיידע ר' ברוך אברהם איז אויך געשטאנען, און פארענט פון זיי - איז געווען אברהם יעקב אונגאר און מרדכי זלמן פעלדמאן; און דארט איז אויך געווען א טיר צום גאס, ווי ר' שלמה האפמאן - דער שול גבאי - איז געזעצן, און נעבן עהם איז געליגן די שמש שטעקן..

ר' משה יעקב סיגלער, וואס האט קובע מקום געווען אויף אונזער טיש, איז געווען א מקורב ביים קוממיות'ער רב - ר' בנימין מענדלזון זצ"ל, וואס האט עהם ממנה געווען אלץ אנפירער פון אלע שמיטה פראיעקטן, און ער האט דאס אנגעפירט ביז זיינע לעצטע כוחות; און ווען מ'האט געזאגט שמיטה! קוממיות! האט עס געמיינט - ר' משה יעקב סיגלער..

ר' משה יעקב איז געווען א היבשער ת"ח און ידען נפלא; צודעם האט ער אויסגעלערנט אלע כשר מאכערס - אין די סקווערע שחיטה - וואס און וויאזוי מ'ברויך כשר מאכן.. ער איז געווען א פעסטער געביין, און ער האט נישט געדארפט קיין הילף און קיין שלוחים; ווייל וואס ער האט זיך נאר מתעסק געווען, האט ער - מיט זיין פיזישע און גייסטישע כח - אויסגעפירט בשלימות.

און שבת ביים דאוונען, האט ר' משה יעקב געדונערט מיט זיין שטימע, ספעציעל יום טוב ביי די פיוטים און יוצרות; ביי די נענועים איז ער ממש געווען אין די לופטן.. אז דאס גאנצע סביבה נעבן אונז האט מיטגעשמייכעלט - מיט זיינע פרייליכע געטענץ.. ער האט אויסגעלעקט יעדעס ווארט אין זיין יעב"ץ סידור, און זיין חומש היכל הברכה איז געווען מלא טאבאק; אזא מנהג האט ער געהאט, אריינצולייגן דארט די איבריגע טאבאק וואס ער האט געשניפט מלא קמצו.

איי האט ער געפלאקערט מיט זיינע דרשות - בין תפילה לתפילה; א אינטערעסאנטע מדרש, א דרוש, א געדאנק, א היסטארישע עפיזאד; און קיינער האט זיך נישט דערוואגט עהם סותר צוזיין.. און אז אונז האבן זיך אמאל פארקלאצט אויף עהם, האט מען געכאפט א מוסר דרשה.. דו יונגאלע.. כאפ אן דעם סידער - און דאוון..!

יוה"ק, פלעגט ער האבן א אתרוג, וואס איז געווען אריינגעשטעקט דערין פול מיט בשמים, כדי צו מאכן א ברכת הריח; און ער איז געווען אין סקווירא - דער 'ארץ ישראלדיגע יוד' - וואס מ'האט מכבד געווען מיט ארץ ישראלדיגע ניגונים - סוכות ביי שמחת בית השואבה; און ער פלעגט טאקע זינגען 'יבנה בית המקדש יבנה' - אויפ'ן פיוט פון 'אבן שתיה' פון די הושענות; און גאנץ סוכות און שמחת תורה איז ביי עהם געווען 'הויעך יום טוב'..

ביי שמחת בית השואבה אין שוהל, ווען ס'פלעגט נאך זיין א גאנצע בענד כלעזמער, האט ר' משה יעקב סיגלער געזינגען אויפן מייק; 'מתי מתי מתי מתי מתי.. תמלוך בציון..

אז מ'רעדט שוין פון שמחת בית השואבה; איין יאר האט זיך איינער פון די
בעטלערס אריינגעכאפט אינעם טענצל, און יענער האט געהאט א פנים ווי א מ
האבן זיך די קינדער איינגערעדט - אז ער איז א פארשטעלטע מענטש, און מ
יענעם ממש צעטרויטן די נשמה - ער זאל אראפנעמען זיין מאסק.. ביז מ'הא
געכאפט אז ס'איז זיין עכטע פנים..

ר' משה יעקב האט מיר אמאל געווײזן - ביי די הקפות שמח"ת, ווען דע
פאר'רעכט די גארטל - ביים איבערנעמען דעם ס"ת פון ר' שאול וואל זצוק"ל; א
כ'וועל אויפ'פאסן, וועל איך זען ביים רבי'ן אסאך ענליכע זאכן, וואס איז צום שט
ווי יעדע ריר האט ביים רבי'ן א חשבון.

איך געדענק ווי ער האט מיך און מיין טאטן געהרופן צו זיך אהיים צו קידוש,
הפסקה נאך די הקפות שמחת תורה; און ער פלעגט זיך אנטרונקען אזוי, אז ע
געווען בגילופין, און געזאגט תורות און פרייליכע געדאנקן.

ימים טובים בימי הנעורים

אויף אונזער טיש פלעגן זיצן נאך חשובע יודען - וואס זענען געקומען אויף יו"
זיי זענען א חלק פון מיינע זכרונות פון די יוגענד.. צום ביישפיל; ר' פישל שמעלצע
פלעגט שטיין גאנץ דאוועננען, ר' שלמה גאלדמאן - א ברודער פון ר"ר אליעזר
מ'זוועהיל, (וואס פלעגט דארט זיצן - כ'ווייס נישט פארוואס); א עלטערער יוד -
מאליק (נישט דער פלאמבער, נאר א צווייטע יאנקל, א שניידער גאר).

אויך ר' יאנקל פעלדמאן פון מאנטריאל, און ר' אייזיק האלפערט; און אמא
אפאר מענטשן אנע נעמען.. וואס האבן קונה שביתה געווען ביים לעצטן טיש.

ס'גאווען א פוילישער יודל, ר' אברומ'טשע ליכט ע"ה, וואס איז אויך געזעצן
אונזער טיש; ער האט נעבעך נישט געלעקט קיין האניג אין לעבן, און זיינע ת
זענען געווען מיט יאמערליכע בכיות; איך האב שפעטער געהערט, אז זיין אי
טאכטער - א צוואנציג יעריגע מיידל - איז פארברענט געווארן אין א שריפה ר"ל.

און ווען ער פלעגט קומען אויף סקווירא, פלעגט ער גיין אויפ'ן בית עולם -
איר ציון, און זיינע היסטערישע געשרייען און געוויינען - האבן זיך געהערט ווייט
אז ס'האט געריסן דאס הארץ; איך געדענק עהם נאך פון ווען כ'בין געווען גאנץ
און יעדע איינציגע יום כיפור פלעגט ער מאכן מיט מיר די זעלבע ווערטל; א
הונגעריג.. געב מיר אויך אביסל נאש..

ס געבט אשאקל אין הארצן פון נאסטאלגיע, וועו איך קלער צוריק פון די ימים
ם בימי הנעורים; וויאזוי ס'האט אויסגעקוקט יענע צייטן אין אונזערע אויגן; חנוכה
זיך אנגעהויבן, וועו מ'האט אראפגענומען פון בוידעם די 'חנוכה באקס', אן פורים
מ'האט אראפגענומען דעם 'פורים באקס'.. אבער פורים איז נישט געווען איין
ס - נאר עטליכע.. ווי ס'פאסט זיך פאר א משפחה פון פארשטעלערס..

פסח פלעגט די מאמע - ווי א מנהג - פארציילן וועגן 'גאדל' - א מעשה פון די מנחם
ל ביכער; אן יאר איין יאר אויס, איז גאדל געווען דער פסח געשיכטע; שבועות,
געווען די וואונדערליכע געשיכטע פונעם בעל האקדמות - ביים אריבערגיין דעם
סמבטיין, אויך די סיפור מסירת נפש פון 'דער גר צדק פון ווילנא' איז געווען אויפ'ן
אזוי יעדע יום טוב האט זיך זיינע געשמאקע געוכן אן נאסטאלגישע לידער אן
רים.

ז כ'רעדט פון ניגונים, דערמאן איך זיך פון די רעקארד-פלעיערס אן קאסעטעס,
ואו מ'פלעגט אויסהארכן די אלע מעלאדיעס; יענע וואס מיין מאמע פלעגט אונז
פון געבורט - ביים שלאפן אן אויפשטיין, אדער זיצנדיג אויפ'ן 'ראקער-טשער'
ונז געבן אנצוהערן לידער פול מיט אמונה; סיי פון יו"ט ערליך, סיי פון די אמאליגע
י' לידער, סיי לידער וואס זי האט געברענגט פון אירע קינדער יארן.

יין מאמע האט געהאט א גאנצע ביכל אפגעשריבן, זייער אסאך לידער פון אמאל;
כשעת זי האט געמישט די סיריעל יעדן אינדערפרי, האבן מיר זיך אויסגעלערנט
ר - פול מיט אמונה וביטחון; *'איך גלייב מיט מיין גאנצע אמונה אז משיח וועט*
ן, כאטש ער טוט זיך פארזומען, דאך וועט ער זיכער קומען, איך גלייב מיט מיין
ע אמונה.. די לידער ליגן אונז אין די נשמה - טיף איינגעווארצעלט.

ון נאך אזעלכע אינטערעסאנטע לידער ווי - 'פעטער שלמה האט געהאט א
עם'.. וכדו', וואס גייען דאך מיט מדור דור.. און אונז קינדער האבן פאבריצירט
ענע ניגונים; אמאל אויף ר' אברומ'טשע לאנגסאם, אמאל אויף ר' שמעון בוים,
ל אויף א דריטן.

מר ר' אברומ'טשע מיט'ן קוטשמע.. שטערן לערנען כאפט מען פעטש.. אדער; *ר'*
ון בוים עסט א פלוים.. יְרֻעַם הַיָּם, דו בִּיסט א בְּאָם, חֲכָם שָׁלוֹם פון פַּדָּן אֲרָם..

' שמעון בוים ע"ה האט געוואוינט אין שטעטל א משך יארן; ער האט געהאט א
ן מוח, און איז געווען א מלמד מיט אסאך שאיפה - אז מ'זאל קענען חומש רש"י
אלע מפרשים - ספעציעל די עיקר שפתי חכמים.

קאפיטל אכט

איך געדענק דאך נאך 'דעם רעקארד פלעיער'; ווי מ'פלעגט זאגן - ער זינגט ווי א צעבראכענע רעקארד פלעי'ער.. וואר ס'וועיסט וויאזוי ס'האט געארבעט - מיט'ן נאדל און פלאטע, און ס'פלעגט זיך אפשטעלן ביי איין פונקט, און איבער און איבער שפילן.. און אויף אונזער בוידעם האב איך שפעטער געפונען, עטליכע רעקארד'ס פון החזן יאסעלע ראזנבלאט, און כ'האב דאס שטארק ליב באקומען.

שפעטער זענען געווען די גראבע טעיפ-ריקארדערס און טעיפס, וואס האבן זיך כאטשיג ווען פארהאנקערט, און זיך געלאזט אויסשלעפן די ברוינע גלאנציגע ריבּען; דאס האט אזויפיל עגמת נפש אנגעמאכט - אויף געלונגענע קאסעטעס וואס זענען געגאנגען לאיבוד; און אונז קינדער האבן אזוי ליב געהאט אריינצורעדן אין יעדע טעיפ..

באמת האט מען אונז נישט ערלויבט אנצורירן דעם טעיפריקארדער, אבער מיט די צייט איז עס געווארן ווי א שפילצייג, און ס'האט געשפילט טאג און נאכט - די זעלבע טעיפ.. און ס'האט זיך שוין געטון דעמאלטס - מיט'ן רעקארדירן יעדע חתונה, יעדע זאך.

אגב, ווען אונז פלעגן פארן צו א חתונה אין שטאט אריין - אריבער דעם האדסאן-ריווער, איז יעדע זאך איז געווען אינטערעסאנט ביז גאר; אה, קוק דארט פארט א שיף!.. א עראפלעין.. א מאטאר-בייק.. אלעס איז ביי אונז געווען חידושים; די גאנצע וועג ווען מ'איז געפארן, האט מיין טאטע ג'דרש'נט חינוך לעקציעס.. ווען מ'האט געזען גוים דזשאַגען, האט מען אונז געזאגט; קוק נישט דארט.. זיי לויפן אין גיהנום.. וואר? גארנישט..

דארט פארט מען צו 'הארלעם'.. וואו? ווייז נישט מיט'ן פינגער!.. ווייל זיי קענען מיינען אז דו ווילסט שיסן.. 'הארלעם' האט יענע יארן געהייסן די שרעקעדיגסטע געגענד - ווי מ'קומט נישט ארויס גאנץ.. נאר שחורים האבן דארט געוואוינט; און דאס איז שוין אויך היינט היסטאריע, ווייל ס'איז שוין היינט נישט קיין מקום סכנה.

עכ"פ, יעדע איינציגע חתונה האט מען רעקארדירט די מוזיק, כ'ווייס נישט פאר וועמען.. ווייל ס'ליגט היינט ערגעץ אין א סטארעדש.. אבער פון יענע אלטע קאסעטעס, הערט מען די סטיל פון די אמאליגע חתונה מוזיק; ס'דאך נאכנישט געווען אזא זאך ווי א 'וואן מען בענד', און אויך נישט די היינטיגע קלאפער-געצייג און בום באקסעס..

ס'געווען איינפאך א כאפטע קלעזמער - ווי מ'זאגט; אמאל א 4 מען בענד, אמאל א 5 מען בענד; א טראמפייטער, א פויקער, א פייפער און א פיאנא, און אמאל אויך א חליל; א רייכערע חתונה - וואס אין יענע צייטן איז געווען אסאך אזעלכע - איז געווען א 8 מאן בענד; אויך א פידלער, א גיטאריסט, און א טראמבאון; און אז כ'זאג א רייכע חתונה, לאוו דווקא אז ס'געווען געלט.. נאר יענע צייטן האט מען נאך 'געמוזט' דאס האבן - ווייל ס'פאסט אזוי..

ווען איך בין אויפגעוואקסן, איז הערשט ארויסגעקומען די סידי פלעי'ער, און נייע נושאי כלים אין א רייהע; אזוי אויך א קאמפיוטער - ווען ס'איז ארויסגעקומען פארן פאבליק, איז עס געווען זייער תמימות'דיג.. און נאר גרויסע 'קאפ ארבייטער' האבן עס געגנוצט, ווייל פאר עפעס אנדערש איז עס נישט געווען נוצבאר.

קיין מייקראסאפט איז נאכנישט געווען דאן, און אוודאי נישט די היינטיגע אפליקאציעס; ממילא איז נישט געווען וואס צו שפילן דערויף.. האבן עס אפילו טאטעס נישט געזוכט צו באקומען, און ס'אפילו כמעט נישט געווען צו באקומען.. פרעג איך אייך, איז היינטיגע צייטן ווי אמאל? ס'געווען א אנדערע אטמאספער דורכאויס; צו ס'געווען בעסער? זאג איך נישט אינגאנצן..

די מצה בעקעריי פלעגט זיין אינעם קעלער פונעם ביהמ"ד, און די וואכן פאר פסח - ווען מ'פלעגט באקן מצות אין חבורות - פלעגן אונז מפעם לפעם באלאגערן דעם בעקעריי; ס'דאך געווען זייער אינטערעסאנט צוצוזען די ספעציעלע חומרות - ביים רבי'נס מצות.

יודא הערש געלבמאן - דעם רבי'נס שיבער - וואס גייט ערב פסח מיט'ן קאשקעטל ביי הלל.. און ווי ער שיעבט מיט א 'האלצערנע' לאפאטע, און יעדעס מאל פלאקערט די לאפאטע מיט א פרישקייט.. און ר' ישעי' גבאי פלעגט זיך אומקוקן - און צומאל שרייען אויף די וועלגערער'ס; נישט מאכן קיין זאקן און הויזן מצות..

איינמאל האט פאסירט, ווען מ'האט געבאקן פארן רבי'ן, און אויך דעם רבי'נס עלטסטע קינדער האבן דעמאלטס דארט געבאקן; און אונז קינדער האבן געשטערט, האט מען פשוט פארשפארט דעם טיר אויף אונז.

ס'געווען דעמאלטס נאך מעריב, און אונז האבן פראבירט צו אויפמאכן די טיר מיט אלע ווענגן, אבער ס'נישט געלונגען.. האבן אונז אויסגעלאשן די 'מעין סוויטש' פונעם

בעקעריי - וואס איז געווען אויבן אינעם האלוועי; אזוי אז ווען מ'וועט ארויסקומען פונעם בעקעריי - צוריק אנצוצינדן די לעקטער, וועלן אונז אריינשטראמען אינעווייניג..

איך געדענק אז ס'געווארן אזא בהלה, אז א גאנצע מיירע איז געגאנגען אין גארביטש.. ווייל אין די טונקל קען מען נישט ארבעטן.. און אזויווי די מנהג בימים ההם - איז געגאנגען פעטש און פחדים, ביז מ'האט דערשנאפט די מחוצפים.. און ס'געווארן סדר.

און אז מ'רעדט פון פסח, געדענק איך, אז דער רב - הרב ניישלאס ז"ל האט פארלאנגט, אז מ'זאל טוישן די נאמען פון 'לעידי פינגערס' - צו בעיבי פינגערס..

אום פסח באגעגענט מען נאך היינט, די אמאליגע סארט גלאזערנע קדם וויין באטלעך; ס'פלעגט האבן אזעלכע צוויי אויערן ביים שנאבל.. וואס א תינוק בן יומו האט אפשר געקענט אריינלייגן די זרת דערין; געוויסע האבן געהאט נאר איין אזא אויער.

ווען ס'געקומען צו ביזת הים, איז אוודאי נישט געווען קיין סדר; אבער איין זאך וואס איז מיר געווען מאדנע, אז ס'פלעגן זיין חזקה פלעצער ארום דעם רבי'נס בענקל, און יענע שוואנצנים האבן זיך נישט געהאלטן ביים אוועקריקן פון דארט - א גאנצע צייט; און נאכן ביזת הים, פלעגט מען זיך 'רייסן' הענט און פוס, ווער ס'זאל האבן דעם רבי'נס מצה טאש.

ווען ס'געקומען צום בעל שם טיש, און ר' יאנקל מאשעל - וואס טיילט מצה - לאורך ימים ושנים טובים, פלעגט מען שוין קענען באקומען גאנצע מצות אויך; און ווען מ'האט געהערט זינגען ר' אברהם חיים שפיטצער ז"ל - אדיר במלוכה.. אויף זיין חזנות'דיגע שטימע, האט מען געוואוסט אז מ'האט שוין אנגעהויבן טיילן..

די שטענדיגע מחלקים אין הויף - ר' נפתלי גאלדקלאנג און ר' פנחס בערגער - האבן געטיילט פארן ציבור, פיש, בארשט, זופ, פלייש און קאמפאט; די אמאליגע ריזן סלייסעס קארפ, פלעגט גיין אין מיסט - ענווי ווי מ'האט עס סערווירט.. אבער מיט די בארשט און קארטאפל האט זיך דער עולם דערקוויקט.

דער רבי פלעגט טיילן מצה-כרעמזל, ווייל אמאל פלעגט מען נאך אסאך זאכן טיילן; און ס'געווען א ניגון וואס ר' משה וואלטער פלעגט אנהייבן, און מ'האט געזאגט - אז ס'איז א מקובל'דיגע ניגון פונעם קריעת ים סוף; איך בין דאך דארט געווען - און כ'געדענק נישט דעם ניגון..

ווען ס'זענען געשוואומען די העלצער אין סינק, געמישט מיט פיש, בארשט, קארטאפל און פאסטערנאק, איז שוין געווען מוצאי יו"ט.. די פייפס האבן שוין נישט געהאט קיין כח - פאר אזויפיל פראדוקטן.

להבדיל דזשוליי 4, וועו די שכינות'דיגע גוים פלעגן ארויפשיסן 'פייער קרעקער'ס - מיט פארשידענע פארבן און פארמען, פלעגן די פרומע לייט מוחא זיין, אז ס'אסור דאס מיטצוהאלטן; ס'מאכט בלינד די אויגן און פארשטאפט די קאפ פון לערנען..

און אז מ'רעדט שוין פון דעם; געדענק איך, ווי אונז פלעגן - מזמן לזמן - זען ביינאכט, ווי גרויסע לעקטער פראדזשעקארס שיינען אויפ'ן הימל; ס'איז ווי ארומגעפארן פיר לאנגע פאסן - אדער פיר באליס - און זיך צוזאמגעקראכט; ביז מיר זענען דערגאנגן, אז דאס איז א סימן אויף א נייע געשעפט - וואס האט זיך גע'עפענט אין די אום'געגענד.

וועגן י"ז בתמוז דערמאן איך זיך; אז ביי מיינע צוויי יונגערע ברודער, פינחס און יואלי, זענען ביידע ברית'ן געווען שבעה עשר בתמוז - מיט צוויי יאר אפגערוקט; און ווי באלד ס'געווען א תענית - און איך בין נאך געווען א קינד - האב איך דאן געטרונקן די כוס וויין נאכן ברית.

אינעם הייס'ן זויערע קלימאט פון תשעה באב, פלעג איך מיר ביי קינות - ליבערשט ארויסשארן צום חדר שני; דארט האט מען שוין געשפירט ווי משיח איז געבוירן.. ס'געפלויגן באָבקעס ווי די מנהג; און צווישן אלע צדקה גייערס - וואס שטערן קינות, פלעגט אויך יעדע יאר קומען - ר' יאנקל מילער שליט"א; ער איז שוין דעמאלטס געגאנגען מיט שווארצע זאקן און בעקיטשע אינדערוואכן.

כ'האב דעמאלטס קוים געוואוסט ווער ער איז, אבער כ'האב געזען אז ווען ער איז אנגעקומען, איז געווארן מונטער.. ער פלעגט גיין פון טיש צו טיש, און שנארן צדקה פאר 'בנין בית המקדש' - אזוי פלעגט ער זאגן; און אז מ'האט עהם געפרעגט, ס'גייט דאך אראפקומען א ביהמ"ק השלישי פון הימל? האט ער יעדעס יאר געהאט א צווייטע תירוץ דערויף.

- איין יאר, וואס טוט זיך מיט שיפינג ענד הענדלינג?.. א צווייטע יאר, ס'פאסט צו געבן - דעם מלאך וואס וועט עס ברענגען, א 'טיפ'..

די שווערע עבודה פון בויען תשעה-באב-בענקלעך, וואס איז געווען פארבינדן מיט גניבות פון האלץ און נעגל מן הבא בידינו.. דאס איז שוין א פארווייגטע פרשה; יעדער האט געשלעפט געביידעס, מאנכע פון האלב צעבראכענע מעבל, און מאנכע צוזאמגעקלאפטע בענק פאר צען אירע.. און מוצאי ת"ב איז אלעס ארויסגעפלויגן פון שול, ווי דער שמש וואלט געזאגט; ומחה השם דמעה.. ארויס מיט די דזשאנק יאַרד.

דער שמש אין מיינע צייטן, איז געווען היבש א שטרענגער; ערבי שבתות און ימים טובים איז געווען ממש א איסור אריינצוטרעטן אין שול - ווי אויפ'ן הר הבית, ווייל.. מ'קליענט! און פאר קשיות האט מען געקענט בייקומען הייסע פראסקעס.. און דער פארשאלטענער פוילישע ערל - האט נקמה גענומען אינעם יודישע פאלק; מיט'ן אויסרייד, אז מ'האט אריינגעוואקט ווי ער האט געוואשן.

- וואס געוואשן ווען געוואשן?.. ס'שוין געווען טרוקן! אבער ער האט נישט אריינגעלאזט.. און טאמער האסטו געוואלט שנעל עפעס נעמען, האסטו געכאפט דעם נאסן מאפ אין פנים! א רשע געווען דער בוגדאן שר"י; א כפרה די אלע פוילישע שוויינען בימים ההם, ממש א עקל האט באנומען זייער אנוועזנהייט; די היינטיגע ספאנישע עבדים זענען שוין ליבערשט - ווי די פוילישע אנטיסעמיטן, וואס האבן ארויסגעוויזן זייער האס - אויפ'ן העכסטן אלערט.

דאס גאנצע פארקויפן די עליות - ר"ה און יו"כ, איז פאר מיר מיט מיינע עלטערע ברודער - געווען א זיסע שוואויל.. ר' חיים בערגער ע"ה האט אויסגערופן די עליות ליציטאציע; 'צען טויזענט דעם כהן'.. נו?? פלעגט ער פרעגן מיט'ן האנט - צו איינער וואס האט זיך בטעות אויס'געסטרעשט ביי הפסקה.. אפשר וויל יענער קויפן פאר צען טויזענט דעם לעיווי..

און מיט ר' חיים האט מען זיך געקענט ווערטלן.. און אונז פלעגן עס גוט אויסנוצן, ווען ביי יעדע צווייטע עליה האבן אונז אויפגעהויבן די האנט, ווי כאילו אונז ווילן עס קויפן.. יעדעס מאל די זעלבע דזשאויק, און ר' חיים איז נישט נמאס געווארן פון אונז, נאר געפרעגט מיט א געמאכטע תמימות; 'צוועלעף טויזענט'? עלעף טויזענט? יא? ניין? און ער האט געלאכט פון אונז..

- יעדע צוויי מינוט האבן מיר עהם געציצקעט און געדרייעט דעם קאפ, אבער ער האט מיטגעשפילט..

און אז כ'רעדט פון חיים בערגער, דערמאן איך זיך, אז אין די וואכן טעג - ווען ס'געווען א ברית - פלעגט ער הויעך זאגן; וכרות עמו הברית - ביים דאוונען - חזן וקהל, אפילו ער איז נישט געווען בעל תפילה, נאר לכאורה וויל ער איז געווען מוהל.

ראש השנה ביי הפסקה, פלעגן די צוויי באקאנטע בעלי חסד - ר' ישראל אונגאר ע"ה און יבדל לחיים טובים - ר' שמחה גרינבערג שי' שניידן לעיקעך פאר די הונגעריגע מתפללים - הקטנים עם הגדולים; און ר' ישראל אונגאר פלעגט מען הערן אויסרופן; ווער האט נאכנישט קיין קאווע.. און ר' שמחה פלעגט שרייען ליבליך; קינדער נעמטס אוועק די האנט פון די לעיקעך - ווען איך שנייד, וויל אז נישט, וועט עטץ עסן פינגערס..

ר' ישראל ב"ר מאיר אונגאר איז נעבעך פריצייטיג נפטר געווארן - אום ט"ז תמוז תשס"ט - פון א שווערע גריפע וואס האט דאן געצירקעלט ווי א עפידעמיע רח"ל; ער

האט איבערגעלאזט זיין שותף ־ ר' שמחה - איבערצוגעבן פאר די פרישע דור בעלי חסד, די קאווע צוקער מזונות, און ווייעכע זיך-קושענס פאר זקנים.

מיטל נאכט ראש השנה צו מעריב, פלעגט צוגיין - הרה"ח ר' יו"ט שטערן ז"ל - א יוד א ת"ח און א כהן מיוחס, וואס פלעגט דאוונענען מיט א ספעציעלע נוסח; מ'פלעגט עהם רופן ר' יו"ט שני, ווייל ס'געווען דעמאלטס זיין חזקה צו דאוונענען, פונקט ווי ר' אליעזר פאזען - אום שביעי של פסח, און אנדערע בעלי יארצייט אין זייערע חזקות.

די נאכט צו ערב יוה"ק, פלעג איך עטליכע יאר העלפן מיין זיידע'ס נעפיו - ר' משה לעפלער ע"ה - צו מאכן די 'וואקסענע לעכט' פאר'ן רבי'ן און משפחה; ער פלעגט דאך דאס מאכן אלע יארן ־ בחזקה, און אונז פלעגן עהם העלפן - אינעם קעלער פון ר' יושע פרידמאן - וואו מ'האט אויפגעקאכט די שטיקער וואקס - אין גרויסע טעפ הייסע וואסער.

- ער פלעגט נאכדעם איינקנעטן די ווייעך געווארענע וואקס, און אריינוועלגערן די דיקע קנויטן - וואס די רעבעצינס האבן דערויף געזאגט תחינות, און געגעבן אריינצולייגן אין די יוה"ק לעכט.

איך געדענק ווי - ר' משה יעקב סיגלער - פלעגט ערב יו"כ מאכן כשר די הונדערטע עופות מיט א שמחה ־ מיט'ן פיפקע אין מויל; און ווען ער האט געזאגט אויף א עוף 'טרייף', האסטו געקענט אויפווייזן הונדערט מאל - אז ער איז זיך טועה און ס'האט נישט געהאלפן.. ווייל איינמאל ער האט געזאגט איבערשלאגן, איז איבערשלאגן.. און ווען ער האט געזאגט ־ כשר! האט ער געדונערט מיט זיין שטימע.. כ-ש-ר...!

פון מיינע שענסטע זכרונות מימי הרחמים והרצון, איז געווען ווען דער רב ־ ר' משה ניישלאס - פלעגט פאָר-דאוונענען כל נדרי; די נוסח וואס ער האט געזאגט אויף; ויאמר ה' סלחתי כדבריך.. האט מיך - קליין הערצעלע - צעשאקעלט ביז גאר!

אבער ווען ס'געקומען צו נעילה, האט מען פון עהם שוין נישט געהערט קיין נוסח, ווייל ער פלעגט אזוי שנעל יאגן - צו ענדיגן ביים זמן; איך האב טאקע קיינמאל נישט געהערט פונעם רב - די ספעציעלע אויספירליכע נוסח פון נעילה ־ אזוי שנעל האט ער געדאוונענט; און אפילו ווען ר' ישעי' גבאי פלעגט עהם ווייזן, ער זאל זאגן פאמעליכער מיט'ן נוסח, האט ער געווייזן ארויף - צום ווייבער שול.. זיי פאסטן..

כ'געדענק אז יארן שפעטער, ווען ר' חיים ברים זצ"ל פלעגט דאוונענען נעילה, האט מען איין יאר געווארט דער רבי זאל ארויסקלאפן - אז מ'קען שוין זאגן 'שמע ישראל' סוף נעילה; און עהם האט געדוכטן אז מ'האט עהם שוין געהייסן זאגן, האט

ער אנגעהויבן הויער.. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל..! און מ'האט עהם געוויזן - נאכנישט! האט ער צוגעווארט, און אפאר מינוט שפעטער האט מען געוויזן - יא! ער קען זאגן; האט ער ממשיך געווען .. ה' אלוקינו ה' אחד..

כל נדרי נאכט נאכן דאוונען, ווען מיין טאטע איז אריין אין רבי'נס דאוונען שטוב - צו געבן א קוויטל, פלעג איך מיטגיין; און כאטש דער רבי רעדט נישט אויס, אבער איך פלעג אויסשטרעקן מיין האנט, און דער רבי האט מיר צוריקגעגעבן די האנט.

יום כיפור בייטאג, פלעגט מיר מיין זיידע ארויפשיקן אין ווייבער שול - צו פרעגן וויאזוי די באבע פאסט; און זי האט צוריק-געשיקט פרעגן - וויאזוי די זיידע פאסט.. און ס'געווען א מוסטער אויף שלום בית, וואס אפילו יונגעלייט וואלטן געמעגט נאכמאכן; ווען מ'איז פארטון מיט'ן מחזור, און מ'פארגעסט דעם לעבנס-שותף אונטער'ן מחיצה.

אונז פלעגן צומאל פראבירן זיך אונטער'הערן דעם רבי'נס עבודה - דורכ'ן קעלער - וואס איז געווען אונטערן רבי'נס שטוב; אבער מ'האט נישט געקענט באמת הערן, נאר אמאל אמאל.

מוצאי יום הקדוש איז אלץ געווען פריילעך; אבער דאס באגלייטן של כבוד - וואס איז היינט איינגעפירט פאר'ן כהן הגדול בצאתו מן הקודש, דאס איז געווארן מיט די יארן; דהיינו, דאס ערשטע יאר ווען מ'האט אנגעגרייט פאקלן און מוזיק, האט דער רבי אנגעהויבן אהיימגיין צופיס - ווי געווענליך - דורך די מערב טיר; און ס'האט אויסגעקוקט אז דער רבי כאפט נישט אז מ'מיינט עהם.. און ס'קען גאר זיין, מ'האט אפילו נישט מודיע געווען פאר'ן רבי'ן..

- און שלמה יחזקי' אונגער איז צוגעגאנגן צום רבי'ן זז"ג, און געזאגט; מ'האט אנגעגרייט פאר'ן רבי'ן א באגלייטונג.. האט דער רבי זיך אנגערופן; **נו! רצון יראיו יעשה..** און איז געגאנגען צום רבינ'ס קאר - וואס איז געשטאנען גרייט; און דאן האט מען דאס ערשטע מאל אהיימבאגלייט דעם רבי'ן זז"ג - מיט געזאנג און כבוד.

ווען איך בין געווען א בחור אין ישיבה גדולה, בין איך געווען 'דער' וואס האט אנגעהויבן די געטענץ - אין פארעגט פונעם רבינס הויז.. נאך וואס דער רבי איז אריין אין שטוב; און שפעטער איז געווארן א גרעסערע ציבור - וואס האבן מיטגעטאנצן, ביז היינט - ווען רוב שטעטל טאנצט האנט בייַ האנט - מיט ריין חסידישע התלהבות.

סוכות, פלעגט דעם רבינ'ס 'גרויסע' סוכה זיין אינעם ווארט-שטוב אינעם רבינס הויז; וואס איז געווארן אנגעשטאפט בייַ די טישן - ווי א הערינג פעסל.

קינדער האבן בכלל נישט געקענט מיטהאלטן גארנישט, ווייל ס'קוים געווען פלאץ צו כאפן די אטעם; נאר ביי לחיים פלעגט מען אריינלאזן די קינדער - 'אדורכלויפן'.. און דעמאלטס האב איך געזען אביסל - וואס טוט זיך אינעווייניג; מענדעלע פרידמאן האט שוין בימים ההם געהאלפן טרייבן; שנעלער האלט די האנט..

די טאטעס זענען געשטאנען מיט'ן קאפ אריינגעדרייעט אין די סכך, און די שוועסטער פון די סכך - מיט די צעשטרויבעלטע שטריימלעך האבן זיך צוזאמען געפלאכטן - אינעם איבערגעפאַקטע פארשוויצטע סוכה; און נאך לחיים, איז מען געלאפן כאפן די אטעם אויפ'ן פרייע הויף.

א שיינע הויף געווען, און למען הרחבת בית המדרש 'הגדול', האט מען א היבש ביסל זכרונות פארווישט פונעם שטח.

חול המועד האבן מיר געהאט יום טוב!! מ'האט געקענט מיינען, אז עפעס בעסערס איז נישט פארהאנען..

ווען וועלט איז געווען וועלט.. און ס'געקומען די 'גרויסע' ריידס, וואס ישראל חיים קארן האט אנגעפירט אלץ א הכנסה פאר די כולל אברכים; און מ'פלעגט הערן דעם פזמון פון ישראל חיים - אויפ'ן מייקריפאון; 'קינדערלעך! די האורסי איז דא.. קויפטס טיקעטס און גייטס ארויף..!!

ס'געווען עטליכע גרויסע ריידס, האָרסיס מיט וועגענער, און אנדערע שוואוילעריייען וואס קינדער האבן ליב; גאז-באלאנס און קאטען-קענדי, וואס האט געמאכט די סביבה אויסקוקן - ווי עפעס פריליכערס איז נישטא.. און צענדליגע באלאנען זענען בטעות ארויפ-געפלויגן צום הימל, און די מאמעס האבן געמוזט קויפן נייע.. ווייל די קינדער האבן אזוי פארפירט, ווי פארלוירן א אויג אין קאפ.

די חוה"מ ריידס ביי די סקול

צומאל איז געווען פריוואטע שטילע ריידס, און אמאל ריזיגע מצבים; ס'געווען אמאל וואס ס'איז גארנישט געווען.. נאר יוסי צימענט האט געמאכט ריידס - מיט א לאנגע גאלף קאר - פון פופצן סיטס; און דאס איז געווען 'פאן'..

אין די גוטע צייטן, פלעגן אונז יעדע חול המועד פארן איין טאג קיין ווילִיאמסבורג, צו באזוכן מיין מאמעס עלטערן -

זיידע באבע גאלדשטיין; און דאס איז געווען א רייזע מיט נאסטאלגיע, ווייל זיי פלעגן אונז אויפנעמען מיט אזא פרייליכע ברוך הבא! ווי מיר קומען פון א צווייטע עק וועלט..

איך האב נאכגעהערט, אז וועו איך בין נאך געווען צוויי יאר אלט, פלעגט מיין משפחה פארן זומער צו 'סאני קרעפט' אין מאנראו; אבער איך געדענק גארנישט פון דעמאלטס.

וועו אונז זענען געווען זייער קליין, פלעגן אונז נאך פארן ־ חוה"מ - צו בראנקס זו; און אונז פלעגן אפילו באגעגענען דארט דעם רבינס ר' חיים מאיר אלץ קליין קינד ־ צוזאמען מיט'ן רעבעצין זז"ג; איין מאל האב איך מיר פארלוירן - אינעם ריזן זאא, און ביז כ'האב געטראפן מיין משפחה, האב איך אריינגעכאפט אפאר שעה - צו זען דארט אלע סארטן פייגעלעך..

שפעטערע יארן זעמער שוואך אוועקגעפארן; נאר אז מיין טאטע האט געארבעט ביי די באסעס, האט ער איינמאל געדרייווט א באס פאר א סקול, בין איך דעמאלטס געווען - אין 'אדוונטשער לענד' ־ און אויסגענוצט די קינדערישע חוה"מ, איינמאל אין עטליכע חול המועד'ס..

ערב שביעי של פסח, פלעגן קומען אסאך מענטשן צום ציון, אלץ ערב די יארצייט פונעם שאפראנער רב זצוק"ל; און אונז פלעגן יאר יערליך האבן א גאסט - עפעס א נשמה יתירה.. וואס האט זיך מיטגעכאפט מיט'ן ווילימסבורגער באס, און געקומען עסן כרעמזלעך ביי אונזער הויז; און מיין טאטע האט עהם שיין מכבד געווען.

אום חול המועד סוכות, פלעגט מיין טאטע ארויסנעמען זיין 'אקארדיען', און שפילען ־ אין די סוכה - ניגונים וואס מיר האבן געגליכן; דעם אטאמאטישער אקארדיען - וואס האט געארבעט אויף לופט - האט מיין טאטע באקומען אלץ דרשה-געשאנק ביי זיין חתונה; און כ'האב נאכגעהערט פארצייללן, אז אין יאר תשכ"ח - דאס לעצטע פורים ביים רבי'ן זצוק"ל, האט ער דעמאלטס געשפילט דערמיט - ביים טיש.

אבער אונז האבן דאס געהערט שפילן - נאר חול המועד סוכות, אבער כאטשיג וועו בשתיקה, פלעגן אונז אליינס אויספראבירן - און שפילן דערויף, וועו מיין טאטע האט מעלים עין געווען.

בימים ההם [פאר די צייטן פון מאטי גרינוואלד], פלעגט מען דאוונען און פירן טיש - שבת חול המועד סוכות ־ אין ישיבה; ווייל מ'האט געדארפט בויען די 'האלצערנע פארענטשעס' - פאר די הקפות, און דאס האט געדויערט עטליכע טעג, ביז די שול איז ווידער גרייט געווען צום דאוונען; און יענעם שבת, האט זיך אלעס אריינגעקוועטשט אין א 'נאך שמאלערע' היכל ווי דער שול..

און אינטערעסאנט, אז די זעלבע שכנים פון שול האבן זיך ווידער געטראפן זיצן אינאיינעם - אין ישיבה; און כ'געדענק אז - למשל ר' בערל לעווין - וואס איז אויך געווען אויף אונזער טיש, פלעגט זאגן די מגילות און יוצרות, פונקט ווי ער לערנט אלץ - הויער און געשמאק..

ר' בערל מיט ר' משה יעקב סיגלער פלעגן זיך אל. לאזן הערן ביי די יוצרות, ווי כאילו זיי וואלטן געווען די בעלי פייטנים אליינס.. זאל עס זיין אינעם סוכות מחזור, צו שבת הגדול ביי 'פלימו אומר'.. און כאטשיג ווען ביי די הפטורה - האבן זיי פשוט געשלונגען די ווערטער מיט דארשט.

צו מנחה - אין אלע געיאגטע צייטן - פלעגט אלץ זיין דער בעל תפילה - ר' בנימין לייזער סופר שי' - וואס האט געדאוונט 'כמעט' אזוי שנעל ווי דער דיין - ר' זלמן.. אבער ר' זלמן האט דאך געהאט מוסף, האט מען געגעבן פארן זיידע סופר דעם מנחה מקריב צוזיין.

שמחת תורה - אין די אנהייב 'מ' יארן, ווען איך בין קוים געווען א בן חמש למקרא, איז קוים געווען די אייזערנע דריי שטאקיגע פארענטשעס; און אפילו אויף דעם, איז שוין געווען 'חזקה פלעצער' און שטופערייען.. מ'האט זיך אלץ געשטופט, אייביג!

דער רבי זצ"ג פלעגט טאנצן מיטן ספר'ל - אויף אסאך א גרעסערע שטח, און זיך געמוזט היטן נישט אריינקלאפן אין די קינדערלעך, וואס האבן געשפירט א זכי' טאמער האבן זיי אנגעריבט דעם רבי'נס בעקיטשע.. שפעטער ביי די האלצערנע פארענטשעס, האט שוין יאנקי שפירא ארויפגעטריבן אלע קינדער אויף די הויעכע שטאקן.

ביים ארון הקודש, אונטער א בלאקאדע פון 'איין' צוזאמלייג באנק [יענע בענק אינעם אלטן שול, וואס האבן זיך געבויגן און געשפאלטן], האבן אזוי זיס געטאנצן די געציילטע רבי'שע אייניקלעך, מיט די רינדעכיגע קאשקעטלעך און קליינע בעקיטשלעך.. זיי האבן זיך אנגעכאפט האנט ביי האנט, און געטאנצן מיט'ן טאקט; היינט זענען זיי שוין באלד זיידעס.. אט יענע פרחי כהונה, וואס האבן בא'חנ'ט דעם מזרח, צווישן די זקנים, חסידים ואנשי מעשה.

די ארון הקודש איז געווען א שיינקייט, געבויעט הויעך - מיט הערליכע מארמאר-שטיינער און קופערנע בלעכעלעך - וואס האבן באצירט דעם מזרח; אויך די פרוכת איז געווען א שווערע שטיק - שיין אויסגענייעט; און ר' שרגא פייוול מערמלשטיין ע"ה - וואס האט דאס אלעס מנדב געווען - פלעגט אלץ אראפטרייבן די קינדער פון דארט, ווייל ס'האט עהם זייער נערווירט ווי די קינדער שלעפן דעם פרוכת, און ס'פלעגט טאקע פאלן שטיקער פון דעם.

ר' שרגא פייוויל מערמעלשטיין פלעגט אלע יארן ברענגן א קושן - אונטערצולייגן ביים עמוד ביי די הקפות - פאר רבותינו הק'; זיין גאנצע הארץ איז געווען - מטיב צוזיין פאר יודען, און ער פלעגט דאן אויך טיילן 'שמחת תורה פענער' - פאר די קינדער מיט גוטהארציגקייט.

באמת, וואס האט ער נישט מנדב געווען? אלץ האט ער געטיילט.. חנוכה - דריידלען, פורים - גראגערס, תשליך - פישעלעך, יוה"ק - כורעים פאפיר, תשעה-באב - שפארעלעך פאר די לעכט, און וואס ס'האט אויסגעפעלט האט ר' שרגא פייבל געהאט פאר דיר..

צוריק צו שמחת-תורה.

אנהייב די נ' יארן, האט מען שוין געבויעט האלצערנע פארענטשעס - ארום די גאנצע היכל - ביז'ן ווייבער שול אינדערהייעך; און מיט דעם אלעמען איז געווען 'אזוי' צעשטופט! כאטש מ'האט יעדעס יאר צוגעלייגט מער, און געמאכט מער פראקטישער - פאר'ן רבי'ן און פאר'ן ריזן ציבור.

פון מיינע זכרונות יענע יארן, געדענק איך ווי - הרה"ח ר' יודל שפיטצער - זיך שטופן ביי הושענות אין פארנט פונעם רבי'ן, און פון די אמאליגע שטופעריי אום דעם רבי'ן, איז ער אזוי געפלויגן.. און כ'האב עהם אזוי געשוינט, ווי ער ראנגעלט זיך צוזיין נעבן רבי'ן בשעת'ן ארומגיין די בימה.

כ'געדענק נאך עפעס; אז ס'געווען נאך הקפות ביינאכט, און מ'האט געוואלט ווי שנעלער אריינברענגן דעם באלעמער אין צענטער, אז דער רבי זאל נישט דארפן ווארטן; פונקט דעמאלטס האט זיך א איינע פון די אלטע עזות פענימער אקעגנ'געשטעלט, און געשריגן; דער רבי קען ווארטן.. און די יונגע מסדרים האבן עהם אנגעכאפט ביי די פאָלעס - און פארשליידערט! אז ער האט דערנאך אויסגעקוקט כְּשַׁסַּע הַגְּדִי.. מיט'ן אויפגעפליקטן בעקיטשע.

שמחת תורה ביים 'קלאטשען טיש', פלעגט דער רבי זז"ג נאך דעמאלטס טיילן האלעפטשעס - מיט א לעפל, פאר יעדן באזונדער.

איך געדענק, אז ימים טובים ביים טיש, פלעגט ר' חיים יושע פשעמיש ע"ה - מיט די דיקע זיידע גלעזער, דרייען מיטן האנט צום קאפעלע, וואס האבן געזינגען יענע זמירות וואס ער האט געברענגט קיין סקווירא.

ווינטער בימים ההם

נאך סוכות, דאס 'סכך פארברענען' בימים ההם, איז געווען א גאנצע צערעמאניע אין שטעטל; און אגב, אין סקווירא אליינס פלעגט וואקסן אסאך סכך, און ווער ס'האט נישט געוואלט צאלן פאר בינטלעך סכך, האט אליינס געשניטן זאנגן - ביי די פולע זומפן ברעגעס ארום דעם שטעטל.

נאך סוכות האט מען געמאכט א ריזן שייער - פון אלע סכך פונעם גאנצן שטעטל, ביז ס'האט זיך אנגעהויפענט - ווי כ'געדענק אויב איך דמיון נישט.. א שטח פון כאטש הונדערט פיס לאנג; און עטליכע טעג שפעטער, האט מען אראפגערופן די פייער לעשער, און זיי האבן אנגעצינדן דעם 'ריזן פייער' - לעיני כל השטעטל, וואס זענען זיך צוזאמגעקומען מיטהאלטן דעם ספעקטאקל.

איין יאר מאכט זיך, אז א היציגע יונגעל האט פריצייטיג אנגעצינדן 'בלויז איין' שטיקל סכך - פאר פאן.. און די גאנצע הויפן האט זיך אנגעכאפט - כאש לנעורת, און ס'גאווארן יום טוב אין די וואכן; און דער מנהל האט שוין געהאט ארבעט פאר'ן נייעם יאר..

נאך א זאך וואס איז שוין היינט היסטאריע; איז די 'שקצים'.

היינט איז שוין דא אפציעלע שמירה, אבער דעמאלטס איז געווען אזוי; אז ווען מ'האט געשריגן - ש-ק-צ-י-ם!!! דאס טייטש - א קאר מיט גוים זענען אריינגעקומען אין שטעטל.. געווענליך פרייטיג צונאכטס; און די בחורים און יונגעלייט זענען געקומען צו לויפן, און מ'האט זיי צע'מזיק'ט די זייטן.. אסאך אגדתא'ס זענען פארהאנען פון יענע שקצים'ס.

שבת אין סקווירא איז אלץ געווען געסט, אבער למשל שבת חנוכה, איז געווען פון די שיינע שבתים וואס ס'זענען געקומען אסאך געסט; ומידי דברי בו, דערמאנט עס מיר די געשמאקע היימישע גערוכן - וואס דערטראגט זיך אין אזעלכע ערבי שבתות אין די ווינטער; דאס קען מען קוים שילדערן, ווי אנגענעם און היימיש ס'האט זיך געשפירט דאן, ספעציעל ווען ס'נאך געווען א קליין שטעטעלע - מיט וואלד און ביימער.

יעדע יאר פ' בשלח פלעגט קומען דער ראצפערטער רבי ע"ה; ער איז געווען אביסל מאדנע, און פלעגט זאגן, אז ווען מ'לייענט די שירה - 'סוס ורוכבו' איז דאס מרומז אויף 'ראטפערד'.. און ער פלעגט טיילן פאר קינדער, ביכעלעך מיט סיפורי צדיקים, וואס ער האט געלאזט דרוקן.

ס׳פלעגן קומען אסאך רעבעלעך מזמן לזמן, אבער איך געדענק אלץ קינד נאר געציילטע; ווי ־ דער זידיטשובער רבי, סאמבאר׳ע רבי, ר׳ מעכעלע מ׳נתני׳; ר׳ מעכעלע איז געווען אינטערעסאנט, אז ער האט באמת געהאט א געוואלדיגע תוכן, און דער רבי זז״ג פלעגט עהם אלץ זייער מכבד זיין, אבער ער איז אנטלאפן פון הנהגה.

ער פלעגט אלץ רעדן און רודערן, אז מ׳דארף אפצוהיטן די קינדער פון קוקן טעלעווישען ־ כאטש אונז האבן נישט געהאט קיין השגה - פון וואס ער רעדט בכלל..

געווענליך אז מ׳האט געזאגט ס׳איז א שבת פון געסט, האט עס געמיינט, אז ׳מישָא געשטעטנער׳ איז אנגעקומען.. ׳מִישָא׳ ־ ר׳ משה יודא געשטעטנער ע״ה - איז געווען א שם דבר ביי אונז קינדער אויך; ער איז געווען א שטארקע חסיד, און פיזיש שטארק אויך..

למשל, ראש השנה וועז דער רב - ר׳ משה ניישלאס זצ״ל - איז געווען ש״ץ פאר מוסף, איז ער געווען זיין גבאי; און וועז דער רב איז געגאנגען הכנות פאר מוסף - און יעדער האט זיך שוין געשטעלט דעם לאנגן שמו״ע, האט מִישָא געמאכט א וועג ארויס פאר׳ן רב.. און ער האט עהם אויך געהאלפן ביים פאלן כורעים.

על כל פנים, שבת חנוכה איז מישא אלץ געקומען, און טאקע ו׳ מקץ - ערב שבת ז׳ דחנוכה - ממש ביים זמן - האט מען עהם געברענגט פון מאנטריאל - לקבורה אין שטעטל; ווייל דאס איז געווען זיין וואונטש וואס ער האט אנגעזאגט; כאפט׳ס אָן מיין פעקל ביינער, און שליידערט׳ס מיר אריין אין א לאך ־ אבער נאר אינעם סקווערן בית החיים.

ער האט נעבעך נישט געהאט קיין קינדער; משה יודא אלי׳ בן אליעזר דוד, יהא זכרו ברוך ונשמתו תהא צרורה בצרור החיים.

קאפיטל ניין

אום חודש טבת איז דאך 'ניטל', און אוודאי די גרויסע שנייען און פרעסטן; געדענק איך פון די שפעטערע 'מ' יארן, אז ר' משה האלצלער ע"ה - וואס איז געווען דער קאנטראקטאר ביים בויען דעם שטעטל - האט איין יאר געווינזן סליידס פונעם שטעטל'ס היסטאריע, און נאך אינטערעסאנטע 'סייענטיסטישע אויפדעקונגען'.

אונז קינדער פלעגן עהם נאכמאכן אין חדר, מיט זיין אונגארישע נוסח פון רעדן.. ווי ער איז מפרש יעדע סלייד ווי א שווערע תוספות..

שפעטער האט - יחיאל שמואל פריד - אויך געווינזן סליידס, פון די ערשטע רייזע וואס א גרופע פון שטעטל זענען געפארן קיין אוקריינא; אויב כ'געדענק גוט, איז ר' יחיאל שמואל דעמאלטס פלוצלינג שוואך געווארן, און האט זינט דאן אויפגעהערט רייכערן; שפעטער האט אויך - ר' בערל ראזנבערג - די פאטער פון ר' הענדל ראזנבערג, געווינזן סליידס - פון ארץ הקודש.

אינעם 'ליקוטי שמועות' - וואס איז ערשינען יענע יארן דורך די מוסדות, איז געווען א באשרייבונג אין פארזעצונג - דורך ר' משה האלצלער - און מיט זיין פענע-נאמען 'משה בן יונה' האט ער געשילדערט באריכות, די אויפבוי פונעם הייליג שטעטל שיכון סקווירא.

ר' משה איז נפטר געווארן - אום מוצאי חג הפסח תשנ"ג; ער איז געווען א תמימות'דיגע טייערע יוד, און אסאך היסטאריע וואס איז דא היינט, איז עהם צו-פארדאנקן, ווייל ער האט אלץ פארצייכענט און אפגעכאפט; און בכלל האט ער דאך געהאט זיין דזשאב פון 'תרגום האלצלער', זייענדיג א איבערזעצער, שרייבער, און דער סקווערע 'פאבליק נאטערי' שטאטס-מאן.

שפעטער אין די נ' יארן, פלעגט זושא שמעלצער מאכן 'א ניטל פלעי', און רוב שטעטל פלעגט קומען קוקן; ס'דא ממילא נישט געווען וואס צוטון אזא טאג.

איינס פון די בעסטע ימים טובים ביי קינדער, איז דאך 'פורים', און דאס טוט פארנעמען א נאסטאלגיש בלעטל אינעם זיכרון קעמערל פון די יונגע יארן; בפרט, מיין ברית איז דאך געווען אום פורים, האב איך דאך אלע רעכטן צו זיין פורימ'דיג.

ס'האט אלץ אויסגעזען, אז פורים ווי יענע יארן איז מער קיינמאל נישט געווען.. באמת איז עס נאך געווען א קלענערע שטעטל, און יעדער - ממש יעדער - האט צוגעגעבן צום שמחת פורים; אנגעהויבן האט זיך עס תענית אסתר, ווען די קינדער פלעגן באקומען פושקעס פונעם חדר - אריינצוברענגן געלט, לכאורה פאר די מתנות וואס מ'טיילט סוף יאר.

און נאך פורים האט מען באקומען אזעלכע נישטיגע מתנות - פאר די שענסטע סכומים וואס קינדער קענען ברענגן; אז פאר פופציג דאלער, האט מען באקומען אפאר קרעיאנס.. און פאר הונדערט דאלער - אויך א גראבע קאלערדיגע מעקער.. נאר די מעקער האט געהאט עפעס אזא גוטע שמעק - עפעס ווי מ'שוועבט אין א בשמים גארטן..

אין אנהייב די 'מ' יארן, פלעגט חיים לונגער האבן יעדע יאר א 'פורים קאר'.. וואס איז געווען אראפגעשניטן די דאך מיט א זעג, און אט די אלטע טראנטע האט אויסגעקוקט אזוי רחמנות'דיג.. אנגעשטאפט מיט די עשרה בני המן דאמיס; ער פלעגט טרייבן דעם אויטא, מיט'ן שטופן די געז-פעדל מיט א שטעקן, און אינעם אנדערן האנט האט ער געהאלטן א 'ציגעלע' צוגעבינדן..

חיים פלעגט זיך אנטרונקן ווי לוט, און האט אפילו אמאל געכאפט א טבילה אין מקוה - מיט די ציגעלע.. און ווען ער האט ביים טיש געוואלט געבן לחיים פאר'ן רבי'ן - מיט'ן ציג, האט מען עהם שוין אוועקגעשלעפט ביים קארג..

ביים ערשטן פורים טיש, געדענק איך - ר' משה בוקסבוים שליט"א - ווי ער פלעגט תמימות'דיג שטיין קעגן דעם רבי'ן, מיט א שטרויענע הוט, ווען א געז-באלאן - אין פאָרעם פון א פיש - האט זיך געהויבן ביז'ן הויעכן שול קאפאל; דאס אליינס - זיין טרוקענע תמימות, און אט דעם פיש באלאן - יעדעס יאר ווי א מנהג, איז געווען א חלק פונעם פורים אין שטעטל.

שפעטערע יארן פלעגט מיין שוואגער - ר' יצחק יואל ברויער - שיכור ווערן אויף א רביעית יין.. און דער עולם האט הנאה געהאט, ווען ער פלעגט בְּלִי יודעין ארויפטאנצן אויפ'ן טיש - ביים רבי'ן; ביז מ'האט געמאכט א 'קונץ' - אז שיכורים זאלן נישט קענען שטיין אויפ'ן טיש.. דעמאלטס איז ער געבליבן טאנצן צווישן אלע שיכורים אויפ'ן פלאר..

איי איי איי.. דערמאן איך זיך פון 'דוד קאהן' ע"ה, ס'באנעמט מיר א שוידער - אבער א מילדע שמייכל אויך; דוד קאהן איז געבוירן אין שטעטל צו - ר' יוסף חיים

הכהן קאהן, און האט אין זיין קורצע - אבער זאטע לעבן פון צרות, נישט געהאט קיין איין גוטע מינוט.

ער פלעגט לאנגע יארן ארבעטן ביי 'קדם' וויין פארבריק, און אנגעהויבן פון פורים נאכמיטאג - ביז שפעט ביינאכט, איז ער געווען געשטראנדעט איין פוס אין א קדם באקס.. אנגעטרונקן מיט וויין ביז איבער'ן נאז; אבער נישט סתם שיכור.. נאר שיכור!! אלע קינדער האבן געוואוסט, אז פורים שיכור מיינט 'דוד קאהן'.

ער איז געווען א וואוילע גוט הארציגער יוד, און האט קיין פלוג נישט געטשעפעט, אבער נעבעך יעדע פלוג האט געהאט ניצחון אויף עהם.. קוים וואס ער האט חתונה געהאט אלץ אלטע בחור, און געהאט איין זון און איין טאכטער; האט אויסגעבראכן א פייער אין זיין הויז, און ער איז כמעט אריינגעטאנצן אינעם פייער - צו ראטעווען זיין טאכטער.

אביסל שפעטער איז זיין יודענע נפטר געווארן, און ער האט שפעטער חתונה געהאט מיט א צווייטע, אבער גאר א צווייטע.. וואס האט עהם געלייגט אין דער ערד!.. ער איז פון איר קראנק געווארן, און נאך עטליכע יאר זיך מוטשענען ה"י, האט ער אונז איבערגעלאזט שאקירט, און אין - ו' תמוז תשס"ז - איז ער אוועק לחיי נצח; אלעס איז חשבונות פון הימל ואין לנו רשות להרהר; יהא זכרו ברוך.

לאמיר ממשיך זיין מיט גוטע זאכן.

אין די אנהייב 'נ' יארן, איז דאס ערשטע נאכט פורים פארגעקומען - אין שול - א שפיל, לטובת חסד דשיכון סקווירא; ווי היימישע יונגעלייט - אין שפיץ פון אייזיק ווייס - האבן אויסגעשפילט צוויי פארשטעלונגען, איין יאר נאכן אנדערן; 'וולאדימיר טוט תשובה' און 'די יאטקע אין קראקא'.

פאר'ן צווייטן טיש פלעגט זיך דער רבי - בימים ההם - וואשן אינדערהיים אינעם ווארט-זאל, און מ'האט פארלאשן די לעקטער און אוי האט מען זיך געשטופט; היינט איז דאס שוין אויך אין שול.

קינד און קייט געדענקן יענע יארן פורים - וועו 'יוסי און אבי פיאמענטא' - זענען געקומען שפילן ביים צווייטן פורים טיש; יוסי - מיט זיין גיטאר, און זיין ברודער אבי - מיט'ן פלוט, איי איז דאס געווען לעבעדיג, לאכעדיג, און לוסטיג! באמת פורימ'דיג; ס'געווען חסידיש געהאפקעט, און די אויערן זענען טויב געווארן פון געזאנג; אבער ס'געווען א פרייד מיט נשמה, א פורים מיט אלע טעמים.

אהרן דוד סורקיס פלעגט זיך פארשטעלן מיט א ברוינע בעקיטשע - און רונדעכיגע שווארצע גלעזער, און האט אויסגעקוקט ווי ר' מאטעלע מ'ווישניץ; ער פלעגט זיך ארויפשטעלן נעבן פיאמענטא, און מאכן לעבעדיג מיט א רבישע שטעקן; אויך אייזיק

וויי פלעגט אויפקומען יעדע יאר מיט מאדנע וועגן - וויאזוי זיך צופארשטעלן - אז מ'האט עהם נישט דערקענט; ווייל זייענדיג קליינוויקסיג, פלעגט ער זיך שטעלן אויפ'ן פארענטשעס - צווישן די קינדער.

און וועז פורים איז אריבער, האט מען קוים געקענט ווארטן אויף 'פאן חדר' - אום פסח צייט; נישט אז 'פאן חדר' איז געווען עפעס גן עדן, נאר דאס איז געווען דער 'יובל' צייכן פון פרייהייט.. אז מ'קען זיך אויפ'ן קאפ שטעלן - און שפילן לאנגע שעות, ווייל ס'נישטא קיין חדר..

און אין דעם פרילינג סעזאן האט די מצה אויווען - נאך אין סעלער פונעם אלטן שול - שוין ארויסגעגעבן א פיינע מצות גערוך, אה! די לעכטיגע סעזאן וואס כ'האב אלץ אזוי געליבט.

אויך וואס כ'געדענק פון מיינע יונגע זכרונות, איז ווען 'גאווערנאר קאומא דער ערשטער' איז געקומען אין שטעטל, און געגראבן דעם ערשטן שאוועל - פאר די 'קאומא דירות קאמפלעקס'; דעמאלטס האב איך דאס ערשטע מאל געזען מענטשן נוצן א שירעם - צוליב די זון.. ווייל ס'געווען גאר א הייסע טאג.

א צווייטע מאל ווען ער איז געקומען, האט מען אונז אויסגעלערנט שרייען לכבודו; 'וועלקאם גאווערנאר'.. און אז ס'האט פונקט אויסגעבראכן א רעגן, האט מען עהם פארבעטן אין שול אריין; און פאר'ן שמש - ר' בנציון ליכטער - האט עס נישט געשמעקט, האט ער זיך אנגערופן מיט ביטול; אם פגע בך.. משכיהו לבית המדרש..

וואס וועט פון מיר ווערן?

יעדע פרימארגן פלעגט מיין טאטע ספעציעל קומען פון שול - מיר אויפוועקן, און אין חלום האב איך געהערט זיינע טריט - נאך פון דערווייטנס.. און באלד אויפגעשפרונגען פון בעט, און שוין געשטאנען מיט'ן העמד און הויזן אין האנט - נאך פאר ער האט דערגרייכט מיינע ד' אמות.

נישט אז כ'האב מורא געהאט אז ער גייט מיר שלאגן; נאכמער, איך געדענק בכלל נישט אז מיין טאטע זאל מיר אפילו איינמאל געבן א פאטש; אבער די פחד פון זיין געשריי, איז געווען שטערקער און שרעקעדיגער - ווי סיי וועלכע כח; און אפילו א לייכטע קלאפ זיינע - מיט'ן פינגער אויפ'ן טיש, האט זיך געהערט - ווי א ריזן האמער אויף א ריכטער'ס באלעמער.. ווייל אלעס איז געגאנגען מיט א רמז, מיט א קלאפ אין טיש.

און מער פון אלעס האט מיר געשטערט, אז נישט נאר קיין קאמפלימענט - וואס כ'האב יא גוט געטון - האב איך קיינמאל נישט באקומען, נאר אז יעדע זאך איז צוגעגאנגן מיט א געשרייַ; דאס אליינס האט פארפרוירן די אייגענע געפילן.

מיין טאטע פלעגט זיך אפרעדן אויף אונז; 'אלע מתמידים זיצן שוין לאנג און לערנען', און דא שלאפט מען אין די טאג אריין..

דאקעגן - מיין מאמע תחי' - האט נישט געקענט איינזייען דעם סארט פחד, די סארט מורא בשר ודם.. און ווען מיין טאטע האט נישט געקענט קומען וועקן, פלעגט זי 'פראבירן' מיר אויפוועקן; און זי האט פראבירט מיט דרשות און צערטלעריַען, און אזעלכע סטראשונגען - וואס האבן נאך מער איינגעשלעפט..

געב א קוק ווי די זון באקט שוין, און דו ווערסט שוין באלד אליינס אפגעבאקן.. מ'קען פארפוילט ווערן פון ליגן אזוי לאנג און פאָפענען.. פליז שטיי אויף.. לאמיך נישט ווארטן דא אזוי לאנג.. כ'מוז גיין ווייטער מיט מיין ארבעט.. נו??!!

איך מוז באטאנען, אז מיינע באקאנטע טאלאנטן - קומט דירעקט פון איר; זי איז זייער טאלאנטפול, און דאס האט מיר אלץ צוגעבינדן צו איר, כאטש אז זי איז נישט געווען איינשטימיג - מיט אלץ וואס איך טו; און כ'מיין אז מיינע עלטערן האבן - עד היום - נישט באגריפן מיין דרך החיים, און אוודאי נישט - וויאזוי איך לאז מיין בן יחיד מחונך ווערן אויף זיין אייגענעם ווילן.

און איך האב טאקע אנגענומען גאנץ א אנדערע מהלך ווי זיי, ווייל איך האב איינגעזען - צוויי עיקר נקודות אין חינוך; צוויי פונקטן, וואס איך האב אלץ געהאלטן אלץ יסודות, נאך פאר די היינטיגע מחנכים האבן זיך געלאזט הערן..

נומער איינס.

א טאטע מיט א קינד מעגן יא זיין חברים; און נישט זיי מעגן, נאר מוזן זיין חברים! איי מ'דארף האבן דרך ארץ? נישט געזארגט, מיט די ריכטיגע אהבה און אפענ'קייט, בלייבט נאך גענוג בעלות - פון עלטערן אויף קינדער, זיי צו לערנען וואס איז ריכטיג און וואס נישט; על כל פנים, מיט'ן צווינגען - איז זיכער נישטא קיין טשאנס, צו פועל'ן ביי א קינד - אז ער זאל בלייבן מיט'ן דרך וואס מיר ווילן.

ווייל - חנוך לנער על פי דרכו, לויט זיין וועג, גם כי יזקין לא יסור ממנו, אז ער זאל אליינס וועלן - מרצונו הטוב גיין אויף דעם וועג, ביז'ן טיפן עלטער; און דאס איז דאך נישט מיין חידוש, נאר א פסוק אין משלי.

און כ'האב מיר איבערצייגט ביי מיין אייגענע זון, ווי גערעכט איך בין; אז כאטש ער האט גאנץ אנדערע צילן - ווי מיר - אין לעבן, דאך 'שמעקט' ער וואס איך וויל - און וואס איך האלט; און כאטש כ'וועל עס עהם נישט זאגן.. וועט ער זיך אנשטרענגן מיר צו מאכן גוט שפירן.

נומער צוויי.

א קינד איז נישט ווי א חיה! וואס מ'קען עס טרענירן - ס'זאל וואקסן 'פונקט' ווי איך וויל.. יעצט גיי, יעצט שטיי, וואש דיך אפ, שאקל דיך אפ! זיי שטיל, רעדט הויך, בייג דיך ארויף, בייג דיך אראפ.. ס'איז פשוט נישט נאטורליך, אז ס'זאל אנהאלטן וועז ער ווערט דערוואקסן; און ס'טוט נאך אפילו שאטן אויף זיין געזונט.

דערפאר לאז דעם קינד אליין וואקסן! לאז עהם אפ! פיניג נישט; הייס עהם נישט - ווי א שיק הונט - יעדע רגע אין טאג; מאך, טוה, לויף, זיץ, שטיי.. פונקט ווי דו האסט נישט ליב - אז מ'זאל דיר שטיין אויפ'ן נערוועז; פשוט שפיר יענעמ'ס וועלטל, און לאז יענעם אויף לעבן..

אוודאי, אז דו זעסט אז ער גייט ממש אין וואסער אריין.. בסדר, ביי א פרשת דרכים - איז צייט צו ניצן די עבודת החינוך; אבער ווילאנג ער טוט נישט קיין דבר האסור - צו דבר מסוכן, פעלט נישט אויס מעורר צוזיין - וואס ער טוט יא, און וואס ער טוט נישט.

פארגעס נישט, אז א קינד איז בכלל נישט מחויב במצוות; כאטש דיר שמעקט עס גראדע נישט, אבער עהם שמעקט עס יא.. און ער הייסט דיך נישט וואס צוטון - וועז עהם שמעקט נישט וואס 'דו' טוסט אמאל.. יא! קינדער שעמען זיך אמאל מיט'ן טאטן אין שול, מיט'ן מאמען אין געוויסע מצבים; קינדער שפירן צומאל פונקט ווי איר שפירט.. און נישט ווייל ער איז דיין קינד, האסטו עהם אין די האנט, און מעגסט עהם טרייבן ווי א עבד.

די עקשנות פונעם אמאליגע חינוך - אויף יעדע נישטיגע זאך - אז מ'מוז עס טון, און מ'קען זיך נישט ארויסדרייען, האט גורם געווען אזא פרעשור, אז קינדער האבן פשוט געזוכט - די ערשטע געלעגנהייט - צו אנטלויפן צו דער פריי.

ס'פשוט נישט מעגליך געווען אקעגן צו זאגן א טאטן.

און דאס קומט נישט פון וועלן טרייבן די קינדער, נאר דאס האבן זיי געזען ביי זייערע עלטערן, אז א טאטע מוז 'מחנך' זיין א קינד - אויף טריט און שריט; און לאוו דווקא ווייל ס'האט מיט הלכה צו א מנהג, נאר מענטשליכקייט און נארמאלקייט איז געוואנדן, וואס מיר שמעקט!

אמאל האט דאס געהייסן חינוך, און אויף דעם מהלך בין איך מחונך געווארן; אז ס'געקומען צום סעודת שבת, האט מען געדארפט זינגען שלום עליכם און זמירות - הויך און 'שטייט' יעדעס ווארט.. און טייטלען מיט'ן פינגער אינעווייניג, אז כ'האב געמיינט איך גיי אראפ פון זינען! בלי גוזמא.

כ'געדענק, אז אונזער אלטע דייניגע רום האט געהאט איין ספאט - ווי ס'פלעגט זיך אונטערקרעכצן - וועז מ'האט געטרויטן דארט; און אויך יענס האט מיטגעקלאגט.. די געצוואונגענע זמירות.

וואס האב איך געקענט טון? וואס קען איך נאך היינט טון? אז זינגען זמירות איז מיר געבליבן - עפעס וואס מ'מוז אריבער-שוויצן.. און כ'קען זאגן איין זאך, עד היום הזה זינג איך נישט קיין זמירות! פאר קיין געלט אין די וועלט; מיין יודענע ע"ה פלעגט מיר מוטשענען כ'זאל זינגען זמירות, ביז כ'האב איר איינמאל מגלה געווען קלאר; אז זינגען זמירות שבת - איז ביי מיר פארקערט פון עונג שבת.. ס'איז מיר א קאשמאר! ביטע, פארלאנג עס נישט פון מיר.

ביים סעודה האט געמוזט זיין שטאק שטיל! ווייל שבת טאר מען נישט רעדן קיין נארישקייטן.. און אז כ'וויל, קען איך זאגן א דבר תורה!.. און אז כ'האב זיך געוואלט אויפשטעלן פון פלאץ - אינמיטן סעודה - און סתם ארומגיין, האב איך געשפירט אז איך בין מחלל שבת! ס'פאסט נישט! דער אייבירשטער וואלט מיך שוין געלאזט, אבער מיין טאטע וואלט עס נישט פארשוויגן..

א גאנצע וואך בין איך געווען אונטער די חדר'ס שטרענגע מסגרת, און אז ס'געקומען שבת, וואלט איך זיך מחי' געווען זיך אביסל אויסצולופטערן.. נישט זיצן ווי א ליימענע שטיק; נאר ער האט זיכער נישט געכאפט - ווי וויט דאס אלעס האט מיר נערווירט; ווייל טאמער יא, וואלט ער עס לכאורה נישט געטון.

און אפילו דאס - וואס מ'האט געהייסן די קינדער צו טון חסד פאר אנדערע - קעגן זייער ווילן, אדער אלץ מוותר זיין פאר אנדערע, איז לדעתי אויך געווען אומ'ריכטיג; ווייל צוזיין 'צו' גוט, איז אויך נישט גוט, ווייל דעמאלטס שלאגט עס אויס ערגעץ אנדערש; אדער אין שטוב, אדער אין טאש, אדער אינעם אייגענעם לעבן; ווייל אז מ'לאזט זיך טרעטן - וועלן מען צעטרויטן.. און בכלל, צו זיין א גוטער אויפ'ן קינד'ס חשבון, איז גלאט א עוולה.

איך האב יענע יארן - אלץ קינד - אראפגעשריבן עטליכע פונקטן, און דאס קעפן פונעם צעטל איז געווען; חינוך אין מיין יוגענד פארשטאנד.. און כ'האב עס לעצטענס ארויסגענומען פון מיינע ארכיוון, און איבערגעלייענט; און כ'זע נישט היינט, אז איך זאל זיך האבן טועה געווען, מיט סיי וואס כ'האב געהאלטן אנדערש פונעם חינוך פונעם עלטערן דור - לויט ווי זיי פלעגן פארשפרעכן.. וועסט עלטער ווערן וועסטו מודה זיין! - קיינמאל..

און דאס ווייס איך, אז מיין טאטע האט חלילה נישט געמיינט קיין בייזן, ווייל ער איז גראדע א אויסגערופענער בעל חסד; ער האט א היבש רייכע רעפוטאציע פון מעשים טובים - פון אלע יארן ביז היינט; דאך, אז מ'איז 'צו' גוט, קען עס זיין היפוך כוונה חלילה.

אלע מיינע קינדער יארן געדענק איך, ווי מיין טאטע פלעגט זיך אפגעגעבן מיט געסט און בעלי תשובות; איינער איז געווען האלב משוגע, א צווייטער א 'געזונטער' אויסניצער.. און מיין טאטע האט זיך אוועקגעגעבן לייב און לעבן - זיי אויסצולערנען יודישקייט און 'מענטשליכקייט', פאר די באים מארץ אשור ומארץ מצרים.

פון דעם פאקט האט איך גראדע יא הנאה געהאט, ווייל ביי אונזער שבת טיש - איז פארדעם נישט געווען די מושג פון קאלער סאדע און ענליכע תענוגים - ווי קעטשאפ כאריין פיקעלס; ביז יענעם טאג ווען מיין טאטע האט אריינגענומען א ארחי פרחי - צוזאמען מיט יענעמ'ס מאמע.. און זיי האבן זיך געלאזט מכבד זיין - נישט סתם; און אזוי האבן אונז אויך געלעקט א ביינדל..

- זיי האבן זיך נישט געלאזט מיט תירוצים, אז ס'נישט געזונט, ס'צו שפענדעריש; זיי האבן פארלאנגט וואס ס'האט זיך זיי געגלוסט - מיט א פוהלע מויל, און זיי האבן עס באקומען.. און פון די אלע מצוות ומעשים טובים, האב איך זיך אויסגעלערנט; אז מ'קען טון חסד - אבער מיט א גבול! ווילאנג מ'ווערט נישט אליינס די רחמנות.

דער זיידע ר' ברוך אברהם ז"ל

באמת, די אלע גוטע זיטן פון חסד ומעשים טובים, שטאמט פון מיין זיידן - מיין טאטנס טאטע - ר' ברוך אברהם ע"ה; וואס ער איז געווען א גיבור הרוח, און האט באוויזן די אלע סארט חסד אקטיוויטעטן - ברוב אונים.

אבער ביים זיידן איז עס געווען א אנדערע הלכה; קודם כל, איז ער געווען פון די פריערדיגע יאר הונדערט, וואס האט זיך וויניג געקימערט מיטן היינטיגן הלוך ילך; נו וואס האט מען געקענט ערווארטן פון עהם?.. אז ער זאל פארשטיין די היינטיגע נייע דור, וואלט געווען א חידוש! ספעציעל אין די סוגיא פון חינוך, אז ער זאל זיך צופאסן צו די היינטיגע 'דעליקאטע' מוחות?..

און צווייטענס, האט ער זיך נישט געלאזט קלאפן פון כאטשיג ווער; א טובה איז א טובה, אבער די ביטחון עצמי בלייבט אייגנארטיג.

איך פלעג דאך אסאך פארברענגן ביי מיין זיידן ע"ה, און ספעציעל די סעודות שבת ויום טוב, האב איך ליב געהאט צו זיין דארט; פארוואס טאקע? אמת אז ער איז געווען היבש עקסטרעם, אבער ס'געווען 'מיין בחירה' עהם נאכצוגיין און נאכטון.

מיין זיידע איז דאך געווען א אויבערלענדישער יוד, און פלעגט זיך פירן אשכנזישע מנהגים; האט ער מיר אמאל חול המועד געזאגט - שטיל אין די אויערן; איך האב היינט געלייגט תפילין בצנעה, ווייל איך בין אויפגעוואקסן אלץ אשכנזישער - וואס לייגן תפילין חול המועד, אבער ענק נישט.

אין די זומער שבתים, פלעגט ער נאך מנחה פארלערנען 'פרקי אבות' - פאר אלע אייניקלעך וואס האבן געוואוינט אין שטעטל סקווירא; דא רעדט מען פון צענדליגע עלטערע משתתפים - למשפחת לונגער, פישל, און לאפפלער; און ער האט ארויסגעלייגט פרוכט און קוקיס בשפע פאר אלע.

און צומאל פלעגט ער זיך אויפשטעלן און פארלערנען דעם גאנצן פרק - אויסעניוועניג - מיט צוגעמאכטע אויגן; דעמאלטס פלעגן די קלענערע אייניקלעך כאפן אפאר קוקיס - און נעלם ווערן.. ווייל זיי האבן נישט געהאט צופיל נערוועז דערצו, נאר זענען געקומען לכבודו.

ווען ס'געווען זייער הייס, פלעגט מען ארויסלייגן אפאר טישן אויפ'ן גאס, און אזוי פארלערנען; און וויאזוי ס'האט זיי נישט געשטערט די מאסקיטאס וואס האבן געביסן, וויסעך נישט; ווייל מיר האט עס נערווירט.. אבער עהם האב איך ליב געהאט סיי ווי סיי, און כ'האב נישט געוואלט ער זאל זען אז כ'בין אוועקגעגאנגן.

וויסי וואסער

נאכן ענדיגן לערנען 'פרק', האט מען געזאגט קדיש דרבנן מיט גרויס מנין; [דעם מנהג האט מען אנגעהאלטן היבש נאך זיין פטירה]; שפעטער האט ער זיך געוואשן שלוש סעודות - נאר מיט מיין טאטע און מיינע ברודער - און ער פלעגט דאן אויך מאכן קידוש על הכוס, און געזינגען בני היכלא כפי נוסח אשכנז; און ס'ליגט מיך נאך אין טעם, ווי מ'האט סערווירט די פיינע קריספי חלה מיט 'בּאָטל-פיש' - און 'ווישי וואסער' סעלצער..

אויך, דעמאלטס פלעגן אסאך מענטשן אין שטעטל - לאזן גראבן אייגענע וואסער קווועלער ביי זייער הויז, אנשטאט צו נוצן די שטאטישע קראן וואסער; און היות אונז האבן געהאט אזא קוואל, און מיין זיידע האט אויך געוואלט דאס טרונקן, פלעגן אונז עהם ברענגן יעדע שבת - עטליכע באטלעך קוואל וואסער.

כאטש איך האב קיינמאל נישט פארשטאנען זיין סלאוואקיש-דויטש-יידיש, דאך האב איך מיך אויסגעלערנט צו פארשטיין זיין אמאליגע שפראך; למשל וועז ער פלעגט מיר זאגן, 'ברעג מיר די צודאַקל'.. האט עס געמיינט די 'טלית קטן' - וואס דעקט צו די קערפער.. און נאך ענליכע זאצן; אבער כ'האב זיך אין אלגעמיין מיט עהם גוט פארשטאנען.

ער איז דאך געווען א געלונגענער שניידער, און האט מיט דעם אויפגעהאדעווועט זיינע קינדער; ממילא איז מיין טאטע אויך געווען א געבירענער 'שניידער', וואס האט געקענט שניידן ריזן רייעס ווארע - אן קיין פארזעענישׂ; און וועז כ'בין געווען גאר קליין, האט מיין טאטע דאן געארבעט פאר גרויסע טעקסטיל קאמפאניס, און אויפגענייעט שווימ-הויזנ'ס א.ד.ג.

דער זיידע האט גענייעט קאפלעך און קאשקעטלעך, [וועגן דעם האב איך געמוזט גיין מיט א קאשקעטל..] און דער פעטער חיים לעפלער האט גענייעט - און פארקויפט מענער מלבושים; און די אמאליגע קאפלעך איז געווען ווי זייד גלאנציג.. ספציעל וועז ס'איז געקומען אין באירונג מיט וואסער.

- און יענע אמאליגע קאפלעך זענען געקומען - מיט א קנעפל אויפ'ן שפיץ, אז וועז דאס קנעפל איז אראפגעפאלן, איז געבליבן א שטעכיגע נאגל אינדערמיט; און וועז א מלמד האט געגעבן - פאר א קינד - א קלאפ אויפ'ן קאפ, האט ער באלד געכאפט א שטאך! אלץ שכר..

מיין זיידע פלעגט זייער אפט קומען באזוכן אין מיין טאטעס פעקטארי, און 'אויפפאַסן' אויף די ארבייטער; דארט האבן געארבעט צענדליגע ארבייטער; רוב פון זיי שווארצע גוים, און אויך געציילטע יודישע באבעס - וואס האבן אראפ'געקליפט די פעדימער - וואס זענען געבליבן הענגן.

כאטש דער זיידע איז געווען - אינעם פעקטארי - בלויז א גאסט, דאך האט ער געפירט מעשה באלעבוס - און געגעבן שטרענגע באפעלען; ער איז געווען א פעסטער כאראקטער, און מיט עהם האט מען זיך נישט געקענט אמפערן..

איינמאל האט ער געהייסן פאר א שווארצע גוי אין די ארבעט, צו טון עפעס; און יענער האט זיך צעלאכט און עהם אנגעפיפן.. האט מיין זיידע אויפגעהויבן א האמער! און מיט קולי קולות ארויסגעיאגט דעם ערל פון די פעקטארי.. דער ערל איז אנטלאפן פאר זיין לעבן, און מיין זיידע איז עהם נאכגעלאפן מיט'ן האמער, און געשריגן אויף יודיש; א גוי לאכט פון א יוד? דו רשע! גיי דיר אהיים פון דא..!!!

דאס איז געווען מיין זיידע! א גיבור פון איין זייט, און א הארציגער בעל חסד פונעם אנדערן זייט מטבע; און דאס האב איך פון עהם געלערנט, און ער איז געווען מיין מוסטער - אויף וועם איך האב ארויפגעקוקט; יודישע שטאלץ און יודישע רחמנות.

צווישן די יודענעס וואס האבן געארבעט אין מיין טאטעס פעקטאריי, איז געווען - די באבע שטיינער לאורך ימים ושנים; און זי האט אזוי געהיטן יעדע רגע וואס זי האט געארבעט, און געציילט די פרוטות וואס זי האט באקומען פאר'ן ארבעט, ווייל זי האט נישט געוואלט גנב'נען..

זי האט אנגעהויבן ציילן - ווען זי האט אנגעהויבן ארבעטן! נישט ווען זי איז אנגעקומען; און אויפגעהערט ציילן ווען זי האט אויסגעלאשן די מאשין - צו אראפגעלייגט די שערל, נישט ווען זי האט אנגעטון די מאנטל אהיימצוגיין.

מיין מאמע פלעגט אונז דאס פארציילן, אלץ א לעקציע פון ערליכקייט און ישרות; און זי פלעגט אונז דאס אזוי אריינבאקן, אז עס איז געבליבן ביי אונז איינגעווארצעלט; יענעמס געלט איז טרייף, פון גניבה דארף מען זיך היטן, ווייל אין הימל איז מען זייער מדקדק אויף גניבה - אפילו אויף א שווה פרוטה.

כאטש געוג זאכן וואס מ'פלעגט אונז דערציילן אלץ קינד, זענען געווען באבע מעשיות.. איינפאך אויסגעזויגן פון פינגער..

ווי למשל, אז די ברוינע 'בּאָנאַן' - איז 'בּענענע האניג'.. און אז מ'גייט מיט א שירעם ווען ס'רעגענט נישט, גייט רעגענען ביים חופה.. אדער אז מ'גייט אריבער א מענטש - אדער דורך א פענסטער - וואקסט מען נישט העכער.. און אז מ'טרונקט הבדלה וויין, וואקסט א לאנגע בארד.. און אז מ'לייגט אונטערן קושן א ארויסגעפאלענע צאן, קומט א מלאך געבן א קוואדער.. [מסתמא נישט דער שרעקעדיגע בּוגי-מֶען, ווייל ער איז דאך א מלאך רע..].

אבער אמת'ע זאכן גייט אריין אין א קינד'ס מוח, און גם כי יזקין לא יסור ממנה.

ווען מ'קוקט היינט אן די מהלך החינוך, איז עס אזוי אנדערש פון דעמאלטס; אמאל האט מען איבערגעלייגט א קינד און געגעבן א מַשפּנתָּא! מ'האט אריינגעשמיסן ריכטיגע מלקות.. ס'געווען גאנץ א אנדערע סארט מהלך החיים; היינט, ווען א טאטע איז מכבד זיין קינד, איז דער קינד מכבד דעם טאטן.. כאטש אסאך ווילען נישט אראפשלונגען דעם טויש, אבער איינער וואס האט שכל אין קאפ, שלאגט זיך נישט מיט'ן מציאות.

אמאל, ווען מ'האט געבעטן פון די עלטערן כאטשיג וואס, האט מען עס באקומען מיט איין באדינג; 'וועסטו זיך באפלייסן אין לערנען?'.. דעם פזמון האט מען געזינגען - אפילו פאר די גאר נויטיגע זאכן, ווי א חומש פאר'ן נייעם חדר יאר; און כ'רעדט שוין נישט פאר א נייע פאהר שיך אדער הויזן.. און איך פלעג טאקע טראכטן שטיל; כ'קען נישט צוזאגן אז כ'וועל מיך באפלייסן.. ווייסטו וואס, געב מיר גארנישט..

ביים עסן האט מען אונז אלץ געלערנט דרך ארץ.. און כאטש אונז האבן געקענט אמאל זען - ווי אינמיטן כיתה בייסט דער מלמד איריין אין א עפל, און מיט איין בייס! פארניכטעט ער דעם גאנצן עפל - מיט די קערלעך און געדערים אינאיינעם.. ס'האט געקענט זיין ענוג אזעלכע מאדנע זאכן - וואס האט נישט געשטימט מיט דעם וואס מ'האט אונז אלץ געלערנט; אבער מ'האט דאך געציטערט צו שטעלן פראגעס, איז עס געבליבן מיט; 'אזוי האב איך געהייסן'..

איין יאר ל"ג בעומר פארנאכטס - האט פאסירט, אז כ'האב ארויפגעשאסן פיילן אין די לופט, און צוויי פיילן זענען געפאלן אויפ'ן דאך פון אונזער הויז - צוויי שטאק הויעך.. און איך האב מיך אנגערופן צו מיין טאטע; מ'קען נעמען דעם גרויסן לייטער - און עס לייגן אויפ'ן פארטש - אויפ'ן צווייטן שטאק, און עס אראפנעמען..

אזוי?? זאגט מיין טאטע; קריך טאקע ארויף און נעם עס אראפ..

איך קלער נישט קיין צוויי מאל, און הייב אן ארויפקריכן; אבער ביים זעקסטן טרעפל, ווען כ'האב שוין געזען ווי שרעקעדיג ס'איז אויפ'ן שיעפע דאך, האב איך שוין געזאגט ניין ניין.. איך קען נישט מער..

ניין דו מוזט! האט מיין טאטע באפוילען, וועלנדיג מיר געבן קוראזש; און ער האט מיך נישט געלאזט אראפקומען, ווילאנג כ'ברענג אראפ די צוויי פיילן.. ס'האט נישט געהאלפן קיין טרערן און בקשות, כ'האב געמוזט קריכן און קלעטערן מיט שרעק, ביז כ'האב דערגרייכט ביידע פיילן - און זיי גענומען מיט זיך.

אבער כ'האב געשפירט ווי כ'קוילער מיך אראפ פון די הויעכע דאך - יעדע ליאדע סעקונדע! ממש טויט שרעק.

א צווייטע מאל - געדענק איך, האט מיין טאטע געברענגט א 'היילאו' - וואס מ'רופט היינט א פאַרקליפט, און געוואלט כ'זאל מיך ארויפשטעלן אויף דעם - אויף א סקיט, און ער וועט מיך ארויפ'פירן העכער דעם עפל-בוים, נעבן אונזער הויז; ווייל ער וויל כ'זאל מיך אויסלערנען נישט מורא האבן.. און דערביי אראפקלייבן עפל לכבוד שבת..

ביי פינעף פוס אינדערהייעך - איז נאך געווען פאן.. צוביסלעך הייבט ער מיך אויף דרייסיג פוס הויעך.. און שרייעט פון אונטען, נו רייס אראפ עפל..

כ'האב זיך געשעמט צו וויינען, און ס'נישט געווען מעגליך עהם צו זאגן ניין; אבער ער האט געהאט א טענה! אז זיין טאטע פלעגט עהם אויך אויסלערנען אזוי, געוויסע

זאכן.. און אז זיין טאטע האט עהם געצוואונגען - זיך שטעלן אויפ'ן קאפ, ממילא דארפן אלע דורות אחריו - זיך שטעלן אויפ'ן קאפ מיט צונג ארויס?..

כ'גדענק, אז אמאל האט מיין טאטע מיר 'געהייסן' אראפהאלטן א דיקע אייזן - מיט די פוס, ביז ער שניידט עס אדורך; די אייזן איז געווען ווי א קָף יְוָנִית, און כ'האב עס אזוי לאנג געהאלטן - ביז מיין געדולדט האט געפלאצט, און כ'האב געטוישט פוס.. און די אייזן האט אריינגעזעצט אין זיין שטערן!

כ'האב געמיינט אז איך בין פארטיג.. יעצט גייט ער מיר דערלאנגן; אבער ניין.. ער האט געצויגן די פנים פון ווייטאג, און איינגעהאלטן זיין אטעם און געזאגט; געב אכטונג נעקסט טיים..

כ'בין געווען אזוי ערשטוינט, אז אפילו כ'בין געווען אזוי נאכלעסיג, קען ער אמאל פארבייסן די ליפן אויכעט.

ס'געווען אנדערע זאכן, וואס פאר זיך איז עס געווען זייער שיין; ווי למשל זינגען ניגונים - שבת אויפ'ן וועג אהיים פון שול; וועז יעדער גייט אריבער און קוקט אונז אן, און כ'בין ממש דערשטיקט געווארן פון בושה; אבער ער זאגט; זינג שיין מיט.. לויף נישט פאראויס, כאפ אן מיין הענט - און שלעפ נישט די פוס ביים גיין.

איך האב גראדע ליב געהאט די ניגונים, און כ'וואלט מיך נישט געשעמט צו זינגען אמאל - אליינס אויפ'ן גאס; אבער אז ער האט מיך 'געצוואונגען' דערצו - וואך איין וואך אויס - האב איך מיך שוין געשעמט; און דערפאר האב איך - די ערשטע געלעגנהייט - געמאכט פליטה, און געלאפן מיין אייגן וועג.. אמאל צום זיידן, אמאל סתם זיך פארשלעפט, אדער פארשטעקט.

קאפיטל צען

קינדערישע זכרונות

אונז 13 געשוויסטער - בלי עין הרע - זענען שוין פון געבורט-אויס געווען אקטיארן.. און יעדע טעיפ וואס האט געשפילט, האבן מיר עס אויסגעשפילט אין אקטן.. צו ס'געווען די פורים טעיפ 'מגילת בודאפעסט' פון חיים באנעט, צו שושנת יעקב און אמעריטשקע פון ר' יו"ט ערליך ע"ה; עוד יוסף חי - פון ר' ברוך אייזנבערג, און יעדע ניגון וואס מ'קען דערפון מאכן מטעמים..

פון מיין טאטעס 'סחורה ביזנעס' האבן אונז געהאט לאנגע 'טאָטאָ'ס.. דאס זענען געווען די פייפערס; און די בעזים איז געווען די גיטאר, און די בראנזענע שבת לייכטער - די טראמפייטער, און די קאכ-לעפל און גארביטש-קען די פויק.. און מיט דעם האט מען געזונגען אלע מאדנע ניגונים.

א גאנצע יאר האבן אונז אליינס געמאכט כלי זמר - פון א צווייג, פון א טעפל, פון א בעזים, פון א רער; דאס האט נאך מיין טאטע מיר פארציילט; אז אלץ קינד, פלעגן זיי אויסשפיצן א מאנדל-שאלאכטץ, אדער א אפריקאט קערל, און געמאכט דערפון א פייפערל; אונז פלעגן כאטש וועז - בלאזן אין די קליינע ראזשינקע שאכטלעך - און ס'געווארן א פייפער..

און אונז פלעגן זיך פארשטעלן אין מאדנע בגדים - אין יעדן גרינעם מיטוואך; אבער פון וואו האבן אונז געהאט פארשטעלעכץ - אויסער פורים טעג? וועל איך אלעס פארציילן און נישט באהאלטן.

מיין טאטע פלעגט אריינ'נעמען משפחות נצרכות - צו איינזאמע יודען, צו וואוינען אין די דירות אונטער אונז - פאר לאנגע תקופות; און איינער פון די תושבים, האט געהייסן ר' יאנקל מאליק ע"ה; ס'איז דא אין מיינע זכרונות נאך א יאנקל מאליק - דער פלאמבער, אבער יאנקל מאליק וואס האט געוואוינט בייא אונז, האט געארבעט בייא מיין

זיידע לאפפלער - אין קאפל פעקטארי; קוקט אויס אז ער האט נישט געהאט קיין משפחה און קינדער.

- ער האט שפעטער איבערגעלאזט א שפע פון הוטן, שניפסלן, רעקלעך; און דאס האבן אונז געגנוצט - יעדן טאג א צווייטע..

שפעטערע יארן פלעגט ער קומען - נאר אויף ראש השנה און יום כיפור; און וועז ער פלעגט עסן ביי אונז די סעודה, פלעגט ער מיך נעמען אויפ'ן שויס, און געזינגען מיט פרייליכע טרערן אין די אויגן - דעם זמר'ל.. 'לערנען לערנען, לערן מיר כסדר.. לערנען גמרא, חומש מיט רש"י, פרעגן מיר א קשיא..'

דער צווייטער יאנקל מאליק, איז א פלאמבער; א תמימות'דיגער יודל, וואס אונז האבן עהם שוין גוט געקענט - נאך יענע יארן; און מיט זיינע ארבעטס קליידער דערמאנט ער; פון יענעם יודל - וואס דער בארדיטשובער רב האט געטראפן שמירן די רעדער פונעם וואגן, און דאוועננן..

למעשה, מיט די יארן זענען אלע מיינע געשווויסטער אויסגעוואקסן די זאכן.. און איך בין געבליבן אליינס - דער שפאס מאכער; ווייל זיי האבן זיך געשעמט פונעם סביבה - און איך נישט, האט מען מיך געלאזט אליינס אויפ'ן בינע.

אויך דעמאלטס - אין די גאר פריע יוגענד, פלעגן אונז אויפשטיין זייער פרי, און ווארטן ביז מיין טאטע גייט אויפ'פיקן זיידעס - און זיי טראגן אין שול אריין; און וועז מ'האט געהערט מיין טאטעס קאר אוועקפארן, איז געווארן אור במושבותינו..

מ'האט שוין געהערט די 'גארביטש טראק' וויינען.. מיט'ן קוויטשעדיגע נאכ'שטימע - ביים צעקוועטשען די גארביטש און זיך אפשטעלן ביי יעדע הויז; דער גארביטש טראק האט זיך געהערט, ווי ער ענייצט און 'יאוענט' מיט'ן פארשלאפענע פארטאגס.. און אונז פלעגן זיך רייצן מיט זיי, און קלאפן אויפ'ן פענסטער.

אויך די פרימארגן פייגלעך האבן צוגעגעבן צום הארמאניע, דעם ראָבּ-פויגל האט מען געהערט שרייען 'האַא האַא' ווי כאילו שאַא שאַא.. מ'שלאפט נאך.. און צומאל האט אויסגעבראכן א געשלעג - צווישן די פייגלעך און מאוקאש'עס, אויף די שיריים פון די גארביטש קענס; און אויך צווישן אונז געשווויסטער האט זיך געמאכט ענוג און נאך געשלעגן, און אפילו היסטערישע דראמע'ס צום געדענקן..

- געדענקן מיינט, אז אונז האבן זיך נישט געשלאגן אויף א ציפ און א שטויס - יוצא געווען.. ניין! וועז ס'פלעגט פארקומען א ברודער-קריג, איז עס געווען מלחמת

גוג ומגוג.. וויבאלד אונז זענען - אין אלגעמיין - געווען אזוי איינגעצוימט, ממילא, וועז ס'געווען א פרייע מינוט - אן א השגחה, איז געגאנגען קלעפ מיט'ן גאנצן קראפט.

מער ווי איינמאל האט עפעס ערנסט פאסירט.

מיין עלטערע שוועסטער - איז געווען א 'גִיבּוֹרָה'.. האט זי מיר אמאל דערלאנגט כמו שכתוב! און איך האב - פאר אויפברויז - געכאפט א אייזערנע שערל, און איר געווארפן אין שטערן; זי האט באקומען א טיפן שניט, און מיין טאטע איז געקומען צו פליען פון שול, און פארבינדן איר קאפ מיט אפאר שמאטעס - פון די פעקטארי; איך בין געווען פארשטעקט פאר פחד.. ביז מ'האט איר אפגעפירט אין שפיטאל.

א צווייטע מאל - בין איך געווען דער צוביילטער.. אבער וועז מ'האט געהאָצקעט, איז עס געווען מיט אזא ברודערשאפט; ווייל באמת האבן אונז זיך זייער ליב געהאט, נאר אמאל איז עס פארגאנגען ביז פראסקעס..

איי זכרונות..

וואס נאך איז געווען אמאל?..

די אנדרייער טעלעפאן

אמאל א טעלעפאן איז געווצט געווארן דורך א אנדרייער! מ'האט מיט'ן שפיציג'סטן פינגער געדרייעט א רעדל - וואס האט געהאט נומערן; יעדע נומער האט מען געדארפט נאכאמאל דרייען 'באזונדער', און נאך א האלבע מינוט דרייען און דרייען, האט מען געקענט געוואויר ווערן - אז ס'געווען א טעות ביי 'איין' נומער.. אדער, אז ס'האט זיך נישט גוט געדרייעט, אדער ס'איז ביזי, אדער ס'מער נישטא אזא נומער..

ביז מ'האט געקענט שעלטן אז יענער הייבט נישט אויף, האט ענומען א פינעף צען מינוט.. און היינט, נאך איין דרוקן דעם 'רידייל קנעפל', שעלט מען שוין!.. מ'איז היינט פשוט שנעלער אנגעצויגן, ווי דער רייטער וואס לויפט שנעלער ווי דאס פערד..

יענע יארן, פלעגן אלע נומערן אין שטעטל זיך אנהייבן - 354, און מיט א יאר צענדליג שפעטער, האט זיך פארמירט אסאך נומערן מיט די נייע נומערן - 362, און דאס האט געציגט אויף די ריבוי אוכלוסין קע"ה; אויך פלעגן די 'לייסענס פלעיטס' פון ניו יארקע קארן - זיין געלע, און שפעטער ווייסע - מיט א בילד פון די סטעטשו-אף-ליבערטי.

די לייסענס פלעיטס - פון ניו דזשורסי פלעגט זיין מער בלוי; און כ'געדענק ווי איינער אין שטעטל האט געהאט אין פארנט - א פלעיט פון ניו יארק - און פון די בעק - פון ניו דזשערסי; כ'ווייס נישט פארוואס, אבער כ'האב כמה פעמים געזען ווי די פאליציי שטעלט עהם אפ - פאר דעם סיבה, והיא פלאי.

אמאל א רעקארד אינעם פלעיער, א קאסעטע אינעם ריקארדער, אפילו א טעלעפאן, א פרידזשידער, אזוי יעדע מאשין - האט מיט איין קלאפ פארשטאנען.. און זיך גענומען ווייטער ארבייטן פלייסיג; קוקט אויס ס'געווען אזוי געבויעט - לויט'ן דעמאלטס'דיגע חינוך..

היינט, אז א מאשין כאפט נאר איין קלאפ - בטעות, איז א עבירה געווען די הוצאות - און ס'איז א סיומא דלעלם.. קלוגע מאשינען, הייקל און נערווירענד; און אז ס'ארבעט פאר צען מינוט בלי הפסק, איז עס שוין א בָּאנוס! ביז ס'כאפט א טעכנאלאגיע קרענק, און ס'איז נישט מוציא שנתו..

בכלל, אמאל האט מען געקענט אפטון א גניבה-שטיקל און נעלם ווערן.. היינט, פארן בטעות דרייען די נאז, ביסטו פאראנטוואָרטליך פאר די גרעסטע באשולדיגונג.. די זיידעס האבן געהאט 'צען נעמען' און נישט אויסגעגעבן א איבריגע פעני.. היינט איז מען צען מאל שפענדעריש - פאר איין גוטן נאמען..

ווער געדענקט דען נישט די טראמא - אין די קינדער יארן ביים 'דענסטיס'..

אין אונזערע קינדער יארן, איז געווען א דענטיסט - דאקטאר ברעטנער; זיין אפיס איז געווען אינעם אמאליגער 'יעלאו בילדינג' - אויף ראוד 45 מעין סטריט; שפעטער האט ער געהאט די ציין האקעריי - ביי זיך אין בעיסמענד, אין פאמאנע מאוינט-אייבי.

אונז קינדער האבן זייער נישט ליב געהאט דעם דענטיסט, ווייל ער פלעגט זיין זייער שטרענג, און צומאל אפילו טיילן פעטש פאר'ן ווייטען.. יא אזויווי איר הערט! ער האט געדרילט, און אז דו האסט געווייטנ, האסטו געכאפט א פראסק!.. און איינמאל איז טאקע ארויס א קלאנג, אז 'דאקטאר ברעטנער' איז געשטארבן.. און ס'געווארן א יו"ט ביי די יוגענד'טום.. און אלע קינדער האבן זיך שוין געפריידט; מער וועט מען נישט דארפן פיצן די ציין..

אבער למעשה איז עס געווען א פאלשע קול.. וואס - קוקט אויס - א אויפגערעגטע יונגע פאציענט האט פאבריצירט.. און די פרייד איז שנעל נעלם געווארן; אבער מיט די יארן האט ער איבערגעגעבן דעם אפיס - פאר א ארטאדאקסישער יוד - דר. סימקעס, וואס איז געווען א פיינער.

דארט ביים דענטיסט, פלעגט מיר מיין שוועסטער פארצייליך קינדער סטאריס - פון די כינעזיע גיבורים און באבי טילדי פון פאפקארן הויז.. ביז ר' דניאל גאלדשטיין האט

שפעטער געלייגט יודישע קינדער ביכלעך, ביי אלע רפואה פלעצער אינעם געגענד; ס'דאך נאכנישט געווען די 'רפואה העלט סענטער' קליניק, ממילא פלעגן אונז פארן צום קינדער-דאקטאר - קיין 'פאַדוניע'.

- דארט זענעם געווען דריי דאקטורים; 'יאָנג, רענסקי און בערגער', וואס האבן געקענט א גוטע יודיש; און אלץ פארן געבן א נידל שטאך, פלעגן זיי זינגען א מי שברך - און געזאגט 'יעמוד'.. און וועז כ'האב דאס געהערט, האב איך שוין פארשטאנען אז איך גיי יעצט ווייגען..

איינע פון די מיחושים וואס כ'פלעג ליידן, איז געווען פונעם אריינגעוואקסענעם נאגל - ביים טאטע פוס פינגער; און ס'פלעגט זיין א דאקטאר - דר. פישמאן - וואס פלעגט קומען צום הויז, און באהאנדלען די נעגל; אבער ער האט נישט אלץ געמאכט א גוטע ארבעט; זעמער בימים ההם געגאנגען צו א פוס-דאקטאר - דר. בּאָלדינגער - וואס פלעגט - אגב - קומען לערנען מיט ר' יו"ט שטערן ע"ה - אין שול.

אבער איך האב עהם פיינט באקומען - ווי קיינער אזוי.. ווייל איינמאל האט ער מיר ארויסגעשניטן א נאגל, און עס ממש עוקר מן השורש געווען.. אז ס'נישט געווען מעגליך - עד היום הזה - אז יענע נאגל זאל צוריק-וואקסן קרום; אבער ער האט עס יענע מאל געטון 'אן איינשלעיפן', און געבּאַרבּער'ט אויף מיינע רויע נערוועז, און געריסן שטיקער מיט א שערל; דערביי רעדנדיג אויפ'ן טעלעפאן צו איינעם..

איך האב זיך געווארפן און געשריגן, און ער האט מיך אגעקוקט - ווי מ'קוקט אן א הונדל פאר'ן שחיטה.. ווי מ'זאגט, רוה איין!.. און כ'האב ממש געשוואוירן, אז כ'וועל מער אין מיין לעבן נישט זען זיין פנים..

וואו כ'פלעג יא ליב האבן צו גיין, איז געווען צום גלעזער סטאר; איך האב אפילו א צייכן אין מיין חומש - אין כיתה ה' - דינסטיג פ' אמור תשמ"ז - האב איך אנגעטון גלעזער; ווייל דעמאלטס האט מען באשלאסן, אז איך דארף האבן גלעזער; און די פלעק אינעם חומש - פ' אמור - האב איך זייט דעמאלטס געקענט זען אסאך קלארער..

אונז פלעגן גיין צו 'געלבּ גלעזער סטאר', און ס'געווען א באזונדערע לעקציע פון קאסטומער סערוויס, וויאזוי דער אייגענטומער - ר' יוסף הערש געלב שי' - פלעגט אנפראבירן א פּאָר ברילן פאר א קאסטומער..

ס'האט געקענט זיין די ערגסטע גלעזער פרעים - אזויווי 'קעצעלע גלעזער' - אויב איינער ווייסט וואס איך מיין.. אבער ר' געלב פלעגט עס דיר אנטון, ווי ס'וואלט געווען די שענסטע ארטיקל.. אזוי און אזוי.. קוק אין שפיגל.. זייער שיין! הערליך.. פלעגט ער זאגן און שמייכלען.

אין די 'מ' יארן, זענען געווען באקאנט די - היפי'ס - דאס זענען היימלאזע מענטשן, מיט ווילד באוואקסענע האר און בערד; מ'זאגט, אז א גרויסע חלק פון זיי, זענען געווען יודישע קינדער, וואס זענען נעבעך געבליבן יתומים - צו לעבעדיגע יתומים - פון צעבראכענע שטובער; און זיי פלעגן גרופעס-ווייז זיך צוזאמען לעבן; און גראדע, ווי ווילד זיי האבן אויסגעקוקט, זענען זיי נישט געווען אזוי שעדליך; אונז האבן מער מורא געהאט פון די שחורים, ווי פון זיי.

הכלל, איז געווען אין אונזער געגענג, איינער פון דעם סארט; וואס מ'האט עהם גערופען 'דער מלאך המוות'.. ווייל אזוי האט ער אויסגעקוקט.. און ער פלעגט זיך באשעפטיגן מיט'ן שניידן ביימער; און יעדע בוים אין שטעטל - וואס האט געדארפט ווערן אראפגעשניטן, האט זיך 'דער מלאך המוות' דערמיט אפגעגעבן.

ער האט געהאט א 'מלאך המוות טראק'.. דאס האט געווארפן נאך א גרעסערע פחד.. נאכמער ווי זיין באוואקסענע פרצוף - און לאנגע בארד, און נאכמער ווען די טראק איז געפארן.. די מאטאר האט אזוי געגריצעלט, אז ס'האט געדאכטן אז ס'פארט אויף קעסטל'דיגע רעדער..

דער מלאך המוות פלעגט ארויפקריכן אויף די שוועלסטע ביימער, און מיט ווילדקייט זיי איינגענומען; און די ביימער האבן זיך שנעל מכניע געווען.. ער האט צו 'קיינעם' נישט גערעדט! אפגעטון די ארבעט, געזומען באצאלט, און מארגן איז ער פריש דא געווען - פאר א פרישע סכנה'דיגע בוים.

אמאל, איז רוב שטעטל געווען פול מיט וועלדער, און די קליינע חיה'לעך האבן געהאט גענוג פלאץ ווי זיך אויסצובאהאלטן; יעדע ווינקל אין שטעטל האט געהאט זיין שארט-קאט, און אויף רוב שארט'קאטס האבן זיך די שכנים ערקלערט בעל הבית, און עס פראבירט אפצושליסן.

אויך 'פראנקס בארג' איז אמאל געווען - אסאך העכער ווי ס'איז היינט, און אסאך מער שרעקעדיגער.. צוליב די אמאליגע מאדנע וואלד דערנעבן; און דארט העכער, איז געשטאנען די אמאליגע עלעקטעריק זוילען, וואס האבן אריבער געפירט וויירס - ווייטע מיילען; און אויף יענע בארג, פלעג איך חלומ'ן אין חדר - אז יענס איז הר המוריה.. און בימים ההם האבן אונז געקענט יעדע שטיין אין שטעטל - אויפ'ן נאמען..

אסאך פלעצער אין שטעטל, וואס איז אמאל געווען א סכנה אריבערצוגיין - מפחד בלילות, איז היינט שוין דורכזיכטיג, אויסגעהאקט פון ביימער, אויסגעלער'ט פון נעסטן און דוכטעניש; דאס האזל דער ראקון, די סקאנק און קעצל, מאוקאש און גראוינד-האק, האבן פארלוירן זייערע היימען; אויף די פארשידענע פייגלעך האבן מער נישט געטראפן קיין פאסיגע פלעצער פאר נעסטן.

דאס האט פאסירט, נאך וואס די 'נ' יארן האבן אריינמארשירט אין דינסט.. און אויסגעהאקט רוב פון די וואלד ביימער; און היינט איז טאקע מער נישטא אסאך

סארטן ביימער, וואס אונז פלעגן באטראכטן - און אפילו האבן נוצן דערפון.. ס'געווען א 'עוועגרין בוש' וואס פלעגט האבן קליינע טשעריס - נישט צום עסן, אבער אונז קינדער פלעגן - כאטשיג וועו - אריינקווועטשן אזאנס פאר איינעם אין האנט אריין.. און ס'פלעגט זיך רופן 'שלום עליכם בעריס'.

אויך פלעגן אונז זען א סארט ביימל, וואס האט פארמאכט די בלעטער ביינאכט, און זיך געעפענט מיט'ן זון אויפשיין.

ס'פארגעקומען נאכאנאנדער 'שילוח הקן' - נישט דווקא אויף טויבעלעך, נאר אויך פאר די סקאנק'ס און ראקונס.. וואס מ'האט דערקוטשעט און געטריבן, געכאפט אין קעידזשעס, און פראבירט פטור צו ווערן פון זיי; און ספעציעל ביים רבינס הויז - זענען געווען אנגעלייגט נעסטן, און וועו ווייסט צו ס'נישט געווען גילגולים - פון יענע מתנגדים שעומדים עלינו בכל דור ודור..

ווען ס'געווארן טונקל אינדרויסן, פלעגן אונז זיצן ביים פענסטער, און צוזען ווי די גאסן לעמפ ראנגלען זיך מיט'ן אור וחושך; אמאל איז געפאלן א שניי, און אין די זומער איז עס געווען א וואלקען פון פליגן און מאסקיטאס - וואס האבן געשוועבט ביים לאמפ, און געמאכט אונזערע חלומות גאר היפנאזירט.

אקעגן אונזער הויז איז געווען דעמאלטס ליידיג, און נאר א טיפע וואלד האט מען געזען; אבער אריבער דעם וואלד האט מען געזען - אינעם חושך - פינקען בליטשקענען נאכאנאנדער, דאס זענען געווען די לעקטערס פון קארן - אויפ'ן 'פאלעסיידס' הייווע, וואס איז דארט אריבערגעלאפן.

איינמאל ביינאכט הערן אונז א וויטע גערודער, עפעס איינער שנייד ביימער.. און אונז האבן געוואוסט אז דער מלאך המוות טראק - קען ארבעטן ביז שפעט ביינאכט, אבער מ'זעט דאך נישט קיין לעקטער אין וואלד? ווי דען שנייד ער? מ'זעט גארנישט, זולתי קול..

אבער פלוצלינג שיסן אונז אלע אויס אין א געלעכטער; לא דובים ולא יער.. ס'נישט דער מלאך המוות, און מ'שנייד נישט קיין ביימער.. נאר אונטער אונז האט געוואוינט א חסידישער יונגערמאן, א פלאם פייער, וואס פלעגט פראווענען עבודת השם לאנגע שעות; און ער האט געלערנט - און זיך אונטער'געזונגען - און איינגעשלאפן.. און ס'האט זיך אונז געדאכטן, כאילו איינער שנייד ביימער אין די מרחקים..

ווען דער יונגערמאן פלעגט מאכן קידוש - פרייטיג צונאכטס, האבן אונז שוין געהאלטן אינמיטן די סעודה, און די הויז האט געציטערט פון זיין געשריי; יום השישי!!!

און אז מ'רעדט שוין פון יענע וואלד, דערמאן איך זיך, וועז ס'האט דארט אמאל אויסגעבראכן א וואלד פייער; פארוואס ברעכט אויס א פייער פלוצלינג?.. מיין מאמע זז"ג פלעגט אונז הייסן אויסגיסן די אלטע זופ און טשולענט - אין וואלד, אז די קעצלעך זאלן נישט קומען נעבן די הויז; און אויך וועז מ'האט פארברענט חלה, פלעגט מען עס מאכן נענטער צום וואלד; און אמאל האט מען נישט אינגאנצן פארלאשן דעם פייערל..

- האבן אונז געהאט סחורה נאך נאכטמאל.. וועז די 'וואַלד־פייער־לעשער-טראק' איז געקומען, און ס'געווען לעבעדיג אין שטעטל.. זיי האבן אזוי סאך וואסער געשפריצט - כדרכם, אז ס'איז דארט געווארן א טייכל, גענוג פאר תשליך און מים שלנו צוזאמען.

און היסטארישע פייערס געדענק איך עטליכע; שוין אפגערעדט פונעם היסטארישע פייער - אין בוטשער סטאר - מיט יארן שפעטער, וואס האט מער אויפגעטון ווי אפגעטון.. אבער דאס איז געווען איינס פון די פייערס, וואס זענען אריין אין מיין זכרונות קעמערל - למשמרת; ווייל ס'געווען שווער צו פארלעשן, ביז די 'וואלד פייער טראק' האבן עס ענדליך באקעמפט.

נאך א היסטארישע פייער, וואס האט אונז גוט דערשראקן אין די נאכט; איז געווען איינמאל חנוכה ביי אסטרייכער - לינקאלן קארנער וואשינגטאן; וואו ס'האט אויסגעבראכן א פייער - פון א מנורה לעכטל.. און איינמאל בדיקת חמץ נאכט, האט אראפגעפלאקערט א ריזן טייל פונעם קאמפלעקס הויז - ביי טעפט לעין קארנער דזשעקסאן; וועז איינער האט 'גוט' בודק חמץ געווען - לאור הנר - און ס'געווארן לאור האבוקה..

אבער גאר שוידערליך איז געווען איין פייער, פרייטיג צונאכטס - א האלבע שעה נאך לעכט צינדן; ביים הויז פון זושא פריזל, מרדכי שמואל קארן; אויך א גרויסע קאמפלעקס פון דירות, נאנט צום קארנער לינקלאן-וואשינגטאן; וואו ס'האט אראפגעברענט א היבשע חלק - ביז'ן קעלער; וואס דארט איז געווען א 'שפילצייג געשעפט' און אויך פאר 'הויז געברויכען', און אלעס איז געגאנגען אין אש!

די ווייטאג האט דאן געפאטשט אין פנים, און דאס קען איך נישט פארגעסן, ווי די משפחות זענען ארויס נקי מכול.. אן קיין רעכטן העמד, ווייל מ'איז ארויסגעלאפן פונעם פייער - מיט'ן נשמה אין האנט; און כ'געדענק אז ביידע משפחות - פריזל און קארן - האבן זיך זייער שווער ערהוילט פונעם שאדן, און זענען געווארן בלוטיגע נצרכים אונטער א שטונדע.

מיין טאטע זז"ג האט ברוב חסדיו - אריינגענומען משפחת פריזעל - צו זיך אונטן אין א דירה; און א לאנגע צייט האבן זיי דארט געוואוינט, ביז מ'האט איבערגעבויעט זייער דירה; נאר איך געדענק א קאמישע עפיזאד, אז איינמאל האט א קאַרן יונגעל מיך נאכגעשריגן, 'יעפיע'.. אנשטאט לעפלער; האב איך עהם צוריק-געשריגן.. 'פארברענטע קארן'..

אגב דערמאן איך זיך; אז ס'געווען א מלמד וואס פלעגט זאגן, 'שטיי דא - אט אויף דעם בַּאַלַאַטע'.. און איך האב דאך ליב געהאט געלעכטער'ס, פלעג איך עס נאכמאכן פאר חברים; אבער כ'האב נישט געוואוסט וויאזוי מ'זאגט עס, האב איך געזאגט 'אטא די באלאטא'! האט מען מיר דאס צוגעלייגט צו מיין שפעט נאמען.. יעפיע אטא די באלאטא..

א לאנגע צייט פלעגן מיר חברים נאכשרייען מיט דעם צו-נאמען; און גלייבט'ס מיר בנאמנות, אז די בושה האט מיר ממש רואינירט, ווייל ס'האט מיר זייער ווי געטון.

ווען איך בין געווען אין כיתה אלף, איז געווען א ערנסטע פייער אינעם בנין ה'חדר, און מ'האט דאן פאלאצירט די קינדער אין די 'גרוס' סקול בילדינג; האבן די מיידלעך געהאט וואקאציע אפאר וואכן.. און טאקע אין כיתה א' האבן אונז געהאט א ממלא מקום - דער אלטער ר' אלימלך רוקח ע"ה, וואס האט אונז אויסגעלערנט זייער שיינע לידער, וואס איך בענק זיך צו זיי.

אינעם אלטן שול איז 'אסאך מאל' געווען פייער'ס; אמאל צוליב דאס, אמאל צוליב יענס..

מער ווי איינמאל האט זיך אנגעצינדן א פייער - פונעם 'האנטוכער דרייער' - פון די מקוה האנטוכער; ווייל מ'פלעגט דעם דרייער אנשטאפן ווי א גאנז פארן שחיטה.. האט זיך דער מאטאר נוקם געווען, און פארשווארצט דעם קעלער, למען ישמרו ויראו..

א אנדערע מאל האט פאסירט א פייער אויספלאץ - פונעם מצה בעקעריי, וואס איז נאך געווען אינעם קעלער פונעם בית המדרש; דעמאלטס פלעגט 'ארי שמעלצער' הייצען דעם אויוון, און 'ער' איז געווען א געלערנטער גיבור, אז ער האט געקענט באווגן - 'דעם שווערן אייזן' - וואס מ'האט גענוצט צו צעזייען די האלץ-קוילען - אינעם ציגל אויוון.

- און איינמאל האט ער פשוט פארגעסן צו עפענען דעם דעקל פונעם קוימען - אויפ'ן דאך, און פלוצלינג האט גאנץ סקוועד געשמעקט פון צלי אש ומצות..

זכרונות פון מיין געסל

און אט נאך אביסעלע זכרונות, פונעם שטעטל.

יעך האב נאך פארכאפט צו קענען א שיין ביסל זקנים וזקנות, מיט זייערע טיפ'ן און הלוך ילך; און אז מ'הייבט אן פארציילן, קומען דאך די שכנים - די ערשטע אויפ'ן רייהע; אבער ווען כ'וועל זאגן 'מיינע שכנים', אינעם שפראך פונעם שטעטל בימים ההם

- פאר אריבער דרייסיג יאר צוריק - איז עס אנדערש ווי מ'זאגט היינט, א שכן מימין ומשמאל.

למשל, אויף פערציג ראזעווועלט - ווי איך האב געוואוינט - נעבן די בית החיים, און ביז ארויף די גאס - ביז'ן מיידל שולע - האט דעמאלטס געהייסן נאנטע שכנים..

אונזער הויז איז געווען ארומגענומען פון דריי זייטן מיט וואלד! און ווייטער אראפ אין וואלד, איז געווען די בית החיים; און ווען ס'געווען א לויה, האב איך אלעס מיטגעהאלטן, צו כ'האב געוואלט - צו נישט.. און כ'געדענק, אז יעדע ערב שבת פלעג איך זען ווי דער גבאי - ר' יושע פרידמאן, אויך ר' ישראל אונגאר - ביידע באזונדער - זענען געקומען צו פארן צום אוהל פונעם רבי'ן זצוק"ל, און אנגעצינדן א לעכטל - וואס ברענגט א וואך צייט.

איינמאל שבת זענען עטליכע שקצים - פון די אנדערע זייט בית החיים - אריינגעשפרונגען, און געמאכט דארט חורבנות; זיי האבן אנגעצונדן א פייער פון די פולע קוויטלעך - אינעם אוהל פונעם רבי'ן ז"ל - אין סאמע שבת קודש, פונעם יארצייט לעכט וואס האט דארט געברענט; און ס'געווארן א איבערדרייענישׂ, און ווידער אביסל לעבעדיג - אין אונזער טויט שטילע סביבה.

נעבן אונזער הויז איז געשטאנען א טאוועל, ארויפגעקלאפט אויף גאר א דיקן בוים, ווי ס'געשטאנען; יעדער איינער איז געבעטן צו געבן איין דאלער פאר חברה קדישא; און אונטער דעם איז געווען א רייע מיט פושקעס; און יעדע יאר - ב' ניסן - פלעגט ר' דניאל גאלדשטיין זיצן נאך געלט, און שרייענ; חברה קדישא א דאלער! חתנים צוויי דאלער, קינדער אָן מאנטלען גייטס אהיים..

יעדעס מאל וואס דער רבי זז"ג פלעגט קומען צום בית החיים, פלעגט מען זיך אפשטעלן - און דער רבי איז ארויסגעקומען פונעם קאר, און איינגעלייגט צדקה אינעם פושקע.

דער בריט-באוואקסענער בוים - אויף וואס די טאוועל איז געווען אנגעלעהנט - האט פארשטעלט פון זען דעם בית החיים; ביז אום יאר תשמ"ה, ווען ס'איז געווען א היסטארישע האריקעין, אז ס'געפלויגן די שטערקסטע ביימער; און כ'געדענק אז א קליינע מיידל דאנציגער - אונזער שכן - איז ארויסגעפלויגן פון א פענסטער פון די שטארקע ווינטן; דאן איז אויך יענע בוים געפאלן א גאנג! און די גאנצע סצענע צום בית החיים - איז געווארן אפען.

- יענע טאג איז ליידער נסתלק געווארן אין מאנסי, הרה"ג ר' שמעלקא טויבענפעלד זצ"ל.

די אנדערע זייט פון אונזער הויז, איז געווען א היבש גרויסע הויז, ווי ס'האבן געווואוינט - די איידימער פון ר' דויד פעלבערבוים ע"ה; יוסף יושע קעניג, און הערשל יארעסלאוויטש, און אונטען אין קעלער איז געווען 'יארעסלאוויטש'עס סקול סופליי געשעפט'.

כ'שרייב ר' דויד מיט'ן יוד, ווייל ס'געווען נאך א ר' דוד פעלבערבוים - אויפ'ן זעלבן גאס ארויף; און אמאל האט מען דעם ערשטן געפון - דער רויטער פעלבערבוים - ווייל ער האט געהאט א רויטע בארד, און די אנדערע די שווארצע.. אבער איך געדענק זיי ביידע מיט ווייסע בערד; ממילא פלעגן אונז זיי רופן, די 'געילע פעלבערבוים' פון ארויף די בארג - אין די געילע הויז; און די 'שיך סטאר פעלבערבוים' - ווייל ר' דויד'ס פרוי האט געפירט דעם 'שיך געשעפט'.

און זי - מרת פעלבערבוים זכורה לטובה - איז געווען א ספעציעל וואוילע נשמה, און פלעגט באזארגן יעדן מיט א פאסיגע שיכל - מיט געטריישאפט; איר שפראך האבן אלע קינדער געקענט; 'דאס איז א פיין שיין שיכל - שעפעלע'.. מיין משה יוסל טראגט דאס אויכעט.. [איר עלצטע אייניקל האט געהייסן משה יוסל].

ער ר' דויד איז געווען א דייקן און יודע ספר, א תלמיד פונעם אלטן קאסענער רבי'ן ז"ל, און פלעגט זיך האבן זיינע חומרות; ערב פסח און ערב יו"כ האט ער אנגעטון א פלאכע ביבער הוט, וועו א גאנץ יאר איז ער געגאנגען מיט'ן אונגארישער טשולענט טאפ.. און אגב, מיין טאטע פלעגט אויך יענע יארן גיין מיט אזא שטאפענע הוט.. ביז איך בין בר מצוה געווארן, דעמאלטס האט ער - צווישן אנדערע - אויך געטוישט צו א סאמעטענעם הוט.

לכתחילה האט ר' דויד געוואוינט איין הויז ארויפצו, און האט זיך נאר שפעטער אריינגעצויגן אינעם הויז נעבן אונז; דעמאלטס וועו - ר' מעכל רובין מיט זיין יודענע ע"ה - איז געקומען וואוינען אין שטעטל, און האט איבערגענומען יענעם הויז פון ר' דויד, וואס האט זיך געצויגן אינעם הויז נעבן אונז.

זיי ביידע זענען געווען באשיידענע גוטע יודען; ר' יחיאל מיכל בן חיים צבי הכהן רובין-גליקמאן ע"ה האט נעבעך נישט איבערגעלאזט קיין קינדער, און זיין יארצייט איז, ג' כסליו; ס'באקאנט א עובדא, ווי דער רבי זצוק"ל האט אויסגערימט דאס האנט-ארבייט פון זיין יודענע, וואס זי האט אויפגענייעט ביי האנט - א מענטעלע פאר'ן גאלדענעם ס"ת.

וועו ר' דויד פעלבערבוים האט געמופט, האט ער צוזאמגערופן אלע קינדער פונעם גאס, און אלע אין א ריי האבן אריבערגעטראגן זיינע פולע ספרים - צום נייעם דירה; און ער האט נישט געהאט בלויז הונדערט ספרים, ניין! נאר א בית מלא ספרים - טויזענטע ספרים.. און ס'האט גענומען א לאנגע צייט אריבערצוטראגן דעם פארמעגן.

און פארשטייט זיך, אונז זענען באלוינט געווארן פאר'ן העלפן; אבער ס'איז געווען א אקטיוועטי פאר אונז קינדער, אז אונז האבן אריבערגעמופט דעם אלטן זיידע און באבע פעלבערבוים - צום נייעם דירה.

און מיט די שכנים פלעגן אונז זיך - גענוג און נאך - שלאגן, און צומאל זיך אויך באפריינדן מיט'ן מאכן פלעי'ס און געימס; אבער וועז ס'האט אויסגעבראכן א געשלעג, האבן די עלטערן און זיידעס מיטגעהאלטן, און געסטראשעט, ווי א געהעריגע קריג.. און בכלל אינעם גאנצן שטעטל - איז דעמאלטס געווען די שטייגער, אז א זיידע האט נקמה געגומען פאר זיינע אייניקלעך - און אייניקלעך פאר'ן זיידן..

קאפיטל עלעף

אויפן בארג ארויף האבן געוואוינט די דאנציגערס; פון די זיידע באבע - ביז די אייניקלעך לדורותם.

דעמאלטס האבן צוויי באבעס געדרייווט א קאר אין שטעטל; באבי דאנציגער און באבי האלצלער, ביידע זאלן דערלעבן משיח'ן.. און קינדער פלעגן פארציילן אזא לעגענדע; אז אמאל האט באבי האלצלער ־ מיסיס שרי - אריינגעקראכט אין ר' דניאל גאלדשטיינ'ס קאר; און זי האט געזאגט אוי! איי עֶמ סורי.. האט ער געזאגט; איי עֶמ דניאל..

און באבי דאנציגער האט געהאט א שטעקן אין איר קאר, און זי פלעגט סטראשענען - אז וועלכע יונגעל ס'וועט פארן אינמיטן גאס - וועז א קאר קומט, וועט זי שלאגן..

אזויווי אין יעדע משפחה מיט קאזינס - איז דא ענליכע נעמען, איז אויך ביי די דאנציגער'ס געווען צוויי קאזינס - מיט די זעלבע נעמען; פלעגט מען הערן ווי זיי שרייען זיך - פון פארטש צו פארטש; "קאזען.. קאזען!!!" און אז מ'האט זיי געהערט שרייען, האט דאס געמיינט - אז ס'דא סחורה..

ארויפצו האט געוואוינט - ר' שלמה האפמאן - דער גבאי פונעם שוהל בימים ההם, און זיין זוהן ־ ר' מענדל האפמאן, וואס האט דעמאלטס געפירט די הצלה; און יענע יארן פלעגט די הצלה טראק אלץ זיין פארקירט ביי זיין הויז; און די באבע האפמאן האט אונז אלץ געווארענט, נישט צורירן די פייפ וואס איז ארויסגעקומען פון זייער סעלער, ווייל ס'האט אלץ ארויס געפאמפט די וואסער פון דארט.

און איינמאל האט זי מיר געכאפט ביי די מעשה, און געזאגט; אז די קומענדיגע מאל גייט זי אפהאקן מיינע הענט.. אוי האב איך געציטערט..

מיין טאטע איז אויך געווען א הצלה מעמבער, און האט מיט די צייט באקומען א גוטע רעפוטאציע; פון אסאך פעלער וואס ער האט ממש געראטעוועט לחיים - אין גאר

ערנסטע מצבים; און דעמאלטס האבן די הצלה מעמבערס נאר געמעגט האבן א 'גרינע' לעמפל, אבער מיין טאטע האט אפילו די גרינע - קיינמאל נישט געגנוצט.. ווייל ער איז נישט געווען קיין וויכטיג-מאכער, נאר עס געטון לשם מצוה.

ס'נישט געווען דעמאלטס קיינער - וואס געבט אכטונג אין מקוה ערב שבת, פרעגטס מיך נישט פארוואס.. און מער ווי איינמאל האט מיין טאטע געראטעוועט א קינד - וואס האט זיך דערטראנקן אין מקוה, און אן רחמנות ארויסגעקלאפט די וואסער פון עהם, ביז ער איז צום אטעם געקומען..

ס'געווען א קינד וואס פלעגט - פון שטארק ווייגען - אפט חלישׂ'ן; און מיין טאטע פלעגט ניצן דעם איר אלטן וועג, און מיט איין פראסק אין פנים - האט דאס קינד אויפגעוואכט.

וועו דער אלטער מערמלשטיין האט נעבעך פארלוירן זיין זון, ר' יוסף בנימין מערמלשטיין ע"ה, איז אויך מיין טאטע געווען - דער וואס האט פראבירט עהם צוריקצוברענגן; אבער ליידער איז עס נישט געלונגען, און ער איז דעמאלטס נפטר געווארן זייער יונג; אום כ"א טבת תשמ"ו.

- איך געדענק נאר פון דעמאלטס, אז כ'האב קוים געווארט מיין טאטע זאל אמאל ניצן דעם גרינעם לייט; און יענע מאל האב איך עס געזען ארבעטן, וועו ער איז געפלויגן צו יענע 'קאויד וואן' קאל.

אונז זענען דאך געווען אזויווי שכנים מיט'ן סקול, דארט ווי אלע חתונות פלעגן פארקומען; און אונז האבן זיך געשפירט הויפט מחותנים, און פלעגן ביי יעדע חתונה שטיין 'לאנגע שעות' ביים פענסטער פונעם זאל.

ס'נאך דעמאלטס נישט געווען די 'וואן מען בענד', נאר גרעסערע בענד'ס מיט שפילער'ס; איינס האט זיך גערופן, 'קול מצהלות', איינס 'נגינה', איינס 'פרייליך', און אונז זענען געווען מבינים, וועו ס'איז די בעסטע, און וועמענס דראָמער איז א חיה.. און וועו ס'שטאמט פון וואו.. און וועו אונז האבן געהאט א משפחה חתונה, פלעגן די קינדער מאכן קליינע באבלעך - פון קאלירטע פאפיר - אדער פון די 'ברוינע חדר טישוס'.. און דאס וואו רפן אויפ'ן חתן..

אויך די עלטערע פלעגן האבן מנהגים - למשפחותם לדורותם, וואס האלט שוין הייגט כמעט נישט אן; למשל, מ'פלעגט וויסן אז ביי א 'לונגער חתונה' - טאנצט מען מיט א באטל אויפ'ן קאפ, און מ'מאכט ברוגז טענץ; און ביים זינגן הנה מה טוב ומה נעים, איז געווען א גירסא; אַמַא לונגער.. שבת אחים גם יחד.

און פונקט ווי אונז זענען געווען שכנים מיט'ן סקול, איז 'קופערמאנס פיש סטאר' אויך געווען אונזערע שכנים.. און טאקע דארט איז פארגעקומען אסאך סחורה..

דארט איז דאך פארגעקומען די מעשה - מיט'ן פיש וואס האט געהעדט.. וואס לפי דברי זלמן ראזען, האט מען איינמאל פלוצלינג געהערט א שטימע פון א פיש - אני צריך תיקון - און דאס פיש איז אויסגעמישט געווארן צווישן אנדערע, און זלמן האט זיך דערביי צעשניטן א פינגער - פון איילעניש און ערשטוינונג.

שיעף אקעגן איבער קופערמאן, איז געווען די בודקע פון ר' מאיר צבי גרינוואלד - דער ציצית מאכער - וואס דארט פלעגן די גאר יונגע קינדער גיין באזוכן אין די טריפ וואכן.

ביים פיש סטאר האט זיך געענדיגט די גאס - אדאמס, און ס'געווען א טיפע וואלד; נאר מיט די יארן האט מען געעפענט דעם פורהאנג, און ס'געווארן א נייע סקווער! א בארג אראפ און א רייע גאסן, און נייע פענימער אויף די הייזער.. כ'זאג נישט; די קעצעלעך וואוינען שוין דארט - זינט מ'האט געפאנגען דעם ערשטן פיש!..

מער ווי איינמאל האבן אונז בייגעוואוינט, ווי - די ראזען ברודער למשפחת קופערמאן - האבן זיך צע'אמפערט, און ס'האט זיך כמעט געענדיגט מיט פעטש.. וועז איינער האט אריינגעשפארט דעם צווייטן אינעם בודקע, און דערויף האט דער צווייטער ארויסגעשפארט דעם ערשטן פון הויז..

איינמאל האט פאסירט - נאכמער א שרעקעדיגערע עפיזאד; אז פאר איינע פון די שכנים האט זיך פארגלוסט צו שיסן חיה'לעך אין וואלד.. מיט אזא רעוואלווער וואס שיסט א שטיינדל, און געבט א ציפעדיגן פליק פאר'ן בעל חי - כדי להמית, אבער פאר א מענטש איז דאס נישט אזוי שעדליך.

פלוצלינג, רופט יענער אויס; אלע קינדער זאלן אנטלויפן, ווייל איך גיי שיסן.. און כרגע כמימרא פליעט א בּוּלעט - אריין אין א יונגעל'ס פוס..

יענער לויפט אהיים מיט א געווייר, און דער טאטע קומט שוין צו לויפן - מיט אנגעשמירטע וואנצן פון נאכטמאל.. און קרייעט אויפ'ן העכסטן טאן! דו רוצח!!! געב אהער דעם שיסער.. איך רוף די פאליציי.. דו רוצח!!!

ס'האט זיך געענדיגט מיט א קאנפליקט פון וועדטער, ווייל יענער האט זיך 'נישט' דערשראקן, און קיין פאליציי איז נישט געקומען; אבער מיר איז עס געבליבן אין זיכרון..

היינט קוקן אויס די הייזער, ווי אונטער יעדע 'מילעך צאָן' וואקסט א בּאַק צאן.. איז אונטער יעדע 'באבע הויז' שטייט א קאמפלעקס מיט דירות, ברוך השם; אין די הייעך און אין די בריידט, פאר די צאצאי צאצאינו.. פרישע לעכטיגע דורות מיט נחת.

ביז מ'האט אנגעהויבן צוצובויען צום שטעטל, איז קודם געווען 10 גאסן, ואלו הן; וואשינגטאן, זשעקסאן, טעפט לעין, אייזנהאואר, טרומאן, דזשעפערסאן, לינקאלן, רוזעוועלט, אדאמס לעין, מאנראו לעין; און אין די תש"מ יארן, איז צוגעבויעט געווארן - ווילסאן, קליוולאנד, העריסאן, ביוקענען; אין די תש"נ יארן, האט די ווילעדזש געבויט א נייע געגנט - ארום די אלטע גאסן, ואלו הם; בוש לעין, קלינטאן, רעגן, גארפילד.

אין די תש"ס יארן, האט מען אנגעהויבן בויען - נעבן די פריערדיגע נייע גאסן - אבער מיט אידיש-הייליגע נעמען; אליק, קאריץ, שטערן (לזכרון הנדבן ר' חיים ובנו אברהם שטערן ז"ל), אוסטראה, זיטאמיר, בארדיטשוב, אוסטילע; אין די תש"ע יארן, האט מען צוגעלייגט; אניפאלי, מעזריטש, פולנאה, טיטיעוו.

און ס'מער נישטא - כמעט - קיין וועלדער און קיין חיה'לעך.. און דאס שטעטעלע איז געווארן א שטאט - א באשיידענע פעסטונג לתורה ולחסידות - וואס באלייכט אלע וועלטן.

אין יענע יארן האט מען אנגעהויבן איבערמאכן אלע סיידוואלקס - פון פעך צו צעמענט, און אסאך ברייטער און שענער; טאקע אויך קארנער וואשינגטאן און בוש, האט זיך געעפענט צום 'נייעם סקווירא', וועו מ'האט דארט אויסגעבויעט די נייע גאסן.

פארדעם איז דארט אריבערגעלאפן די 'ברוק', וואס האט געזאמעלט אלע רעגן וואסער; און איז געלאפן אריבער די גאס וואשינגטאן - וואו די פרויען זאגן תשליך, און אונטער טעפט לעין ביז דזשעקסאן קען מען עס זען; און יענע ברוק האט אמאל געהאט מער סטאָריס.. וועו ס'נאך געווען א ארטיקל אין שטעטל, ווייל עפעס אנדערש - אויסער די ברינעם און די ברוק - איז כמעט גארנישט געווען צו זען.

כ'קען נישט זאגן גארנישט.. ווייל אונז פלעגן וויסן יעדע מאדנע זאך - וואס יעדער אין שטעטל - האט אין זיין גארטן; למשל אין פראנט פון יוסף חיים פרידמאנ'ס הויז, זענען געווען גרויסע באס-רעדלעך וואס אין דעם איז געוואקסן בלומען; און בייַ 'האלצלער תרגום' זענען געווען ריזן ווייסע שטיינער, וואס אונז פלעגן פראבירן צו טאנצן פון שטיין צו שטיין..

בייַ דער אלטער שמעלצער נעבן די ישיבה, איז געווען ריזן בייַמער - וואס ער האט טעגליך באוואסערט - און ס'געוואקסן!.. ווידער בייַ געלבמאן, בייַ לעפלער, בייַ פרידמאן פלעגן זיין עופות און בהמות; בייַ ר' שלמה מערזל'ס הויז איז געווען מער בייַמער אין צען פוס, ווי גראז אין גאנץ סקווירא.. און זיין הויז האט אויסגעקוקט פארשטעקט אין א וואלד.

נעבן אברומטשע לאנגסאם'ס הויז, וואו די ברוק איז געווען דאן אפען - פאר מ'האט געמאכט דעם 'קלינטאן-בוש גאס', האט אמאל פאסירט, אז יצחק אהרן וואזנער בהרב ר' יוחנן שליט"א - איז דארט אמאל אריינגעפלויגן.. וועו זיין ווילטשער האט זיך אראפגעגליטש - די בערגל וואס איז דארט געווען; אוו ער איז געווארן שטארק פיזיש געשעדיגט, אוו מ'האט עהם האספיטעליזירט מיט סטיטשעס איבער'ן גאנצן פנים.

יצחק אהרן לרפו"ש פלעגט וואוינען זיינע יונגע יארן ביים איש החסד - ר' יושע דירנפעלד הי"ו - וואס האט זיך פאר עהם אווועקגעגעבן למעלה מן המשוער, אוו האט בזכות זאת געזען אסאך ישועות.

אויך דאן פלעגט זיך דרייען ביי לאנגסאם, א נעבעך קינד - שבתי גרינוואלד, וואס פלעגט פאר אויפמערקזאמקייט זיך וואלגערן אינעם וואסער אפלויף; בימים ההם איז נאכנישט געווען קיין ספעציעלע אנשטאלטן - פאר די סארט נשמות, אוו זיי פלעגן זיך דרייען אין די גאסן, אדער העכסטנס גיין אין חדר מיט אלעמען, אוו כאפן שלעק - ווי כאילו זיי זענען מיט אלעמען.

וועו איך דריי מיך צוריק צו אונזער בעק-יארד, דערמאן איך זיך - נאך א גאנץ בינטל זכרונות; פון די פאַרעם וואס מיין טאטע האט דארט געהאט; ס'דאך געווען ליידיג פון הייזער, האבן מיין טאטע דארט געפלאנצן טאמעטאס אוו שאר ירקות; אוו האט דארט געהאדעווועט - סיי הינדעלעך, ציגעלעך, אוו אפילו פישעלעך; אוו איך האב מיר דארט אסאך געפאָרעט, אוו געמאכט יום טוב אין די וואכן..

פון אונטער אונזער הויז, איז פארהאנען א שארט'קאט - וואס מ'קומט אן אהין קיין מאנראו לעין; דארט אריבער וואוינט - ר' טובי' צימענט - דער געווועזער אויסנאמליכער גוטע ישיבה קעכער - פאר לאנגע יארן.

ס'פלעגט אמאל זיין עטליכע העלצער פאר א סימן, כאילו זייער לאט גרייכט ביז אינמיטן די שארטקאט; אבער כ'מיין זיי האבן פיין פאנטאזירט, ווייל אונזער מלוכה פירט אריין אין גרויסע שטחים - פון אלע זייטן; דאס איז שוין צענדליגע יארן א חילוקי דיעות, ואין אני המכריע.

פון די ארגאניש-געפאשעטע גרויסע הינער, דערמאן איך זיך עפעס אינטערעסאנט; אז צווישן יענע הינער, האבן זיך געפונען עטליכע גרויסע רוסטערס; א רוסטער - דאס איז א זכר האן - מיט קאלירטע פעדערן אוו א שטאלץ הויעכע קרוין; אוו ווי איך געדענק גוט, אז וועו ס'האט געטאגט - ביים עלות השחר, האט ער זיך אויסגעצויגן דעם העלדזל, אוו ארויסגעלאזט הויעכע תנועות - מיט אזא ביטחון עצמי..

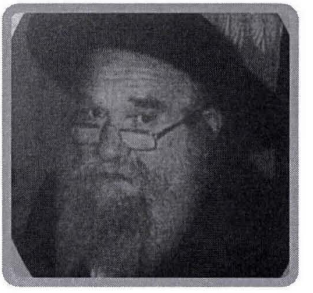
קו..קו!!! רי..קו...קו!!! - עטליכע מאל - קו..קו!!! רי..קו...קו!!!

וואס דאס באדייט אין לאטיינישׁ, ווייס איך נישט.. אבער ס'האט אנגעזאגט א פריש נייעם פרימארגן, מיט געזונטע טוי און לעבהאפט אינעם באגינען.

מ'האט אמאל געבעטן מיין טאטן, אז מ'דארף האבן ביים רבי'ן אין הויף - לעבער פאר שבת, און ס'איז עפעס געווען א מאנגעל; אויב מיין טאטע וואלט געלאזט שעכטן א 'רוסטער' פאר'ן רבינ'ס וועגן, לכבוד שבת קודש; און אוודאי, מיין טאטע הארצן גערן מסכים געווען, און ער האט מיך אויך מיטגענומען צום רבינ'ס הויז, מיטצוהאלטן ווי מ'גייט עס שחט'ן.

מ'קומט אן צום איינגאנג, וואס איז דעמאלטס געווען - אזויווי אלע ערשטע הייזער פונעם שטעטל - אז אריינצוגיין צום קעלער, האט מען געעפענט צוויי גרויסע אייזערנע דעקלעך, און דערנאך איז מען ארונטער אפאר טרעפ, און דאן האט מען געקענט עפענען די טיר - אריינצוגיין אין קעלער.

די שווארצע דעקלעך פלעגט מען קענען פארשליסן מיט א גראבן שלאס; און פרעג מיך נישט פארוואס מ'האט געברויכט - דעם מאדנעם שווארצן אייגאנג - און די איינפאכע טיר-שלאס איז נישט גענוג געווען.

דער שוחט - ר' משה יצחק גרינוואלד ז"

דאס איז געווען - דארט ווי ס'היינט די רעמפ אראפ צום פסח קאך; יענע געסל פלעגט מען רופן 'קעצן עווענוי'.. צוליב די גילגולי קעץ וואס האבן זיך דארט געקלאמערט.. און פלוצלינג זע איך דעם אלטן שוחט - הרה"ח ר' משה יצחק גרינוואלד ע"ה, א שוחט מיט'ן גאנצן קנאק און אויסזען.. ער איז געווען א רויטער, און מיט'ן פלאכע ביבער הוט אנגעטון, האט ער געהאלטן דעם 'חלף' צווישן די ציין.. און ארויסגעזייעט זיינע באפעלן.

כ'מיין אז א הינדעלע וואס האט עהם געזען, האט שוין געקענט כאפן א הארץ-אטאקע - נאך פאר'ן שחט'ן.. אבער אונזער 'רוסטער' - דער שטארקער זכר האן, האט מען געדארפט האלטן מיט כח, און דער שוחט האט דאס געקענט!

ס'האט גענומען א אויגען בליק, און דער ווילדער האן איז געווען מאכטלאז.. מ'האט עהם גע'שחט'ן לכבוד שבת; אבער דאס איז נישט געווען סתם א שחיטה - אויף א הינדעלע א קליינס, נאר א מלחמה מיט'ן טאטע האן, און איך האב עס מיטגעהאלטן.

אין מיינע צייטן

אז מ'רעדט פון פלייש, היינט ווערט פארקויפט און געגעסן בהמה פלייש לרחצה; אבער אין מיינע יונגע יארן, האב איך זעלטן געזען פאר די אויגן א שטיקל בהמה פלייש, און מ'האט עס בכלל נישט געהאט ביי אונז אינדערהיים.

מ'האט יא פארקויפט עפעס סאלאמי ביים בוטשער, וואס ר' דוד געלבמאן האט זיך געפאָרעט דערמיט; און אלעס איז דאן געווען אינעם רויטן שאפינג סענטער; די בוטשער, די גראסערי, די שיך סטאר, די קליידער סטאר, און האוים סענטער; יעדע באלעבוס מיט זיינע דיסציפלינען.

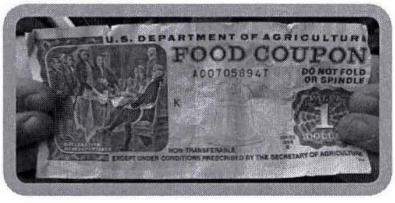
אין גראסערי האט ר' יוסל גראזינגער ע"ה געהאלטן, און ר' משה נפתלי ברייער ע"ה האט געפירט חשבונות - זיצענדיג אויפ'ן העכערן שטאק ביי א פענסטערל - העכער די פאליצעס פון די קינדער ווינדלען; ר' בערל לעווין פלעגט אנפילן די שעלוו'ס; און שאולי ראזנבלום - זאל האבן א גאנצע רפואה - ער האט געפירט דעם געשעפט.

- שאולי האט פונקטליך געוואוסט וואס מיין מאמע דארף פון גראסערי; ווייל טאמער האבן אונז עפעס פארגעסן, האט ער געפרעגט מיט זיין שטילע שטימע; 'היינט דארפן ענק נישט קיין טשיז'?..

ס'נאכנישט געווען דעמאלטס אלעס אין פלעסטיג - ווי היינט; די סאדע וואסער איז אמאל געווען אין גלאזערנע פלעשער, און כ'געדענק ווי מ'פלעגט טרונקען 'וויטי וואסער'; עפעס א געזונטע מינעראל וואסער, וואס איז געווען אין א גרינע באטל - מיט א לעבל פון פאוס דערויף; און אפילו ווען ס'שוין יא געווען פלעסטיג באטלעך, האט עס געהאט אזא בסיס אונטער דעם.

וואס איז אמאל געווען פון פאפיר, גלאז, אייזן, האלץ, איז היינט פלעסטיג; ווייל אפילו די שאפינג בעגס איז אמאל געווען פאפיר; און אז ס'האט גערעגענט, ביסטו אהיימגעקומען מיט די צעפליקטע ברוינע פאפיר זעקלעך.. מ'האט געצאלט מיט 'פאפירענע עסן געלט', נישט מיט א קארטל און נישט מיט וואלטשערס; ווען כ'פלעג מוטשענען מיין מאמע - אויב כ'מעג האבן א 'פוד-סטעמפ' דאלער, האט זי עס אסאך גרינגער געגעבן.. ווייל ס'געווען ממש ווי טישוס.

שפעטערע יארן זענען די מוסדות ארויסגעקומען - מיט די פלעסטיגע וואלטשערס, קיופאנס, און ווייסעך וואס נאך קונצן..

אמאליגע 'עסן געלט'

וועו מ'האט געשניטן ברויט אינעם גראסעריס 'סלייסער מאשין', איז איין צענדל געווען צעבראכן, און אלץ איז געווען 'איין' גראבע ברויט.. מ'פלעגט וויסן אז די עק פונעם ברויט טארן יונגלעך נישט עסן; פונקט ווי א יונגעל טאר נישט עסן וואס מ'קראצט אויס פונעם שיסל; פארוואס? אן א פארוואס..

כ'האף נאר, אז ס'נישט די זעלבע מקור - ווי וואס מ'פלעגט זאגן, אז היטלער האט געהאט טשיקן פוס.. און וועו מ'נוצט א שירעם וועו ס'רעגנט נישט, רעגנט ביים חופה..

ביים וועש סטאר האט געקלונגען א גלעקל - ביים אריינקומען, און דער אלטער ר' מאיר ברוין ע"ה - מיט'ן לאנגן בארד, האט געקלאפט מיט'ן האנט-רעכענער; און ס'נישט געווען קיין צייט צו קוועלקלען און שפילן, געקויפט באצאלט און א גוטן טאג..

און יענע גלעקל, האט מיר דערמאנט וואס אונז פלעגן נוצן פורים; אויך ר' דוד שטיינער ז"ל פלעגט יעדע פורים מיט אזאנס גלעקל'ן - און בעטן צדקה.

ביים האוים סענטער האט מען אלעס געקענט קויפן.. און כ'געדענק וועו מ'פלעגט טאקע דארט קויפן 'וואָל-פעיפער' - וואס מ'פלעגט בימים ההם אסאך נוצן - אנשטאט פארבן.

אינעם שאפינג צענטער, האט זיך יעדע עטליכע יאר געטוישט ביזנעסער; געשעפט הולך ו'געשעפט בא; דארט איז שוין געווען א הוט סטאר, א שיך סטאר, א פיש סטאר, א טעיק-אויט, א קענדי סטאר, און נאך אסאך זאכן עד היום הזה; ביז וועו - אין די לויף פון יארן - איז געווארן מער און מער ביזנעסער און געשעפטן אין שטעטל.

ביי 'לעפלערס קלאודינג' האט מען אויך פארקויפט הוטן; און דעמאלטס איז נאר געווען די אלטע 'סעלקאו הוטן', וואס איז געווען ווייעכער פון פאפיר.. כ'דארף נישט פארציילן פון 'דער מענטש מיט'ן טראק'.. ווייל ער איז נאך אין די אדערן.. אבער שוין דעמאלטס האט ער פארכאפט די קונים - מיט זיינע לייכטע קונצן.

ר' שלמה יעקב וואלטער ע"ה האט געהאט א סטאר 'קריעיטיוו' - פאר שיינע זאכן אויפצוהענגן אין הויז; משה יודא פישל - וואס וואוינט היינט אין ארץ ישראל - האט פארמאגט א 'פרוכט סטאר' אין קעלער פון זיין הויז, נעבן פראנק'ס בארג; דארט האבן קינדער זיכער נישט געזוכט קיין מציאות..

א שוסטעריי - נעבן יושע דירנפעלדס הויז - דורך הנדיב ר' חיים וואלטער, שפעטער שבתי דייטש, און נאך שפעטער להבחל"ח דוד מרדכי אהאראנאוויטש ע"ה.

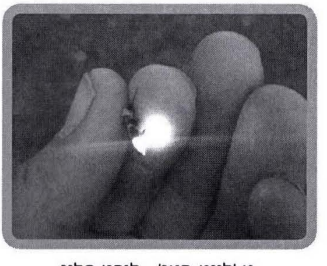
מיין טאטע האט געהאט 'זיין' פעקטארי, ווי מ'האט געגייעט אסאך סארטן סחורה, אין די צוויי אונטערשטע שטאק פון אונזער הויז; ר' מעכל דירנפעלד ובניו - האבן געהאט זייער עלעקטערישן באזע - אויף טעפט לעין; יודל דירנפעלד האט אנגעפירט - 'צביס קאר סערוויס', וואס האט געהאט גענוג קאָנקורענץ - ווי אין יעדע ביזנעס.

- ספעציעל וועז ס'זענען געווארן טעקסי קאמפאניס ווי שוועמלעך; ווי 'ראן טעקסי', לא-קארטאוסי, הצלחה, ברכה, ישועה ונחמה.. אלע סארטן נעמען.

דעמאלטס איז נאכנישט געווען די אלע גראפיקס און דעזיינס - פונעם קאמפיוטער; פלעגט זיין - אהרן בי"ח פרידמאן און קלמן יונתן שטערן - וואס האבן קאליגראפיש געמאלעוועט און געשפריצט גרויסע טאוולען, לויט'ן געברויך.

צוריק-טראכטנ'דיג מימים ההם, האב איך געכאפט א שנעלע שפאציר - ארום דעם 'אלטן שטעטל'..

ביים ענדע פון די גאסן, טרומאן און אייזנהאויער - וואס איז היינט גארפילד - איז דעמאלטס געווען א גרויסער זומפ! קאטשקעס זענען געשווימען צווישן די סכך זאנגען, און די 'דייניג-נידלס' זענען געפלויגן הלוך ושוב - ווי קליינע דראונס.. די פרעש און היישעריקן האבן געזינגען און געקלינגען, אז ס'האט דארט אויסגעקוקט ווי אין מדבר; און היינט איז דארט א נייע שטיק שטעטל אויסגעבויעט, ווי כאילו די גאנצע זומפ איז געווען א חלום..

א 'לייט-באג' - ליכט פליג

אמאל זענען בכלל געווען אסאך מער נאכט קולות - פון די חיה'לעך למיניהם, און אויך בייטאג פון די היישעריקן אין די הויעכע גראזן; די 'לייט בּאגס' האבן צוגעגעבן פונקן - צום הארמאניע פונעם זומער נאכט, און מ'האט אלץ גענוצט פלעשליטס אין די שארטקאטס, וועז מיליאנע מאסקיטוס האבן געשוועבט איבעראל - צוליב די טראפישע קלימאט; און דערפאר האט מען דאן געהאט סקרין בודקעס - וואס איז היינט נישטא מער.

און אז ס'זענען געווען ביימער, פלעגן זיין מער חיות, און מ'האט טאג און נאכט געפאַנגן סקאַנקס' ראַקונס מאוקאשעס און גראונד'האָקס; אבער היינט - וועז די אלע ביימער זענען געווארן אויסגעראטן - איז אלעס פארשוואונדן.

די ישיבה איז געווען היבש אנדערש ווי היינט, די שול אויף גאנץ א קלענערע מאססטאב; אין א ווינטער שניי, האבן אונז דעמאלטס געקענט אראפגליטשן 'פראנקס בארג' - גראד ביז'ן טיר פונעם שול - מיט איין גזירה שווה.. און אז א דערוואקסענער האט זיך פארגלוסט צוגיין אויפ'ן גלוטשיגע בארג - וועז אונז האבן געגליטשט - איז ער געווען אומשטאנד מיטצופליען ביזן שול..

איך קוק גוט אן דעם 'ברינעם' - ביי ר' ישעי גבאי'ס הויז - וואו מ'שעפט 'מְבאֵרה של מרים' יעדע מוצאי שבת פארן רבי'נס הבדלה, און מים שלנו פאר די מצות, און איך קלער.. וועל ווייסט צו ס'וועט אויך נישט אמאל נעלם ווערן; מ'פארציילט, אז מ'האט אמאל געטראפן א אלטע בחור - דריי אזיגער פארטאגס - זיצן אויפ'ן ברינעם, זאגנדיג; אויב יצחק ויעקב אבינו - אויך דוד המלך האבן געפונען זייער זיווג ביים ברינעם, אפשר וועט עס עהם אויך געלונגען..

אויף 'בעיבי אייזעהאוער' פלעגט אמאל זיין פאַרקירט 'בקביעות' אסאך באסעס; טאקע דארט ווי ס'איז געווען די שריפה פון ר' משה מנחם טויבנפעלדס הויז - פארדעם דעם רבינ'ס יעקב יוסף'ס הויז, דארט פלעגט מיין טאטע אנווארעמען די באס יעדע פרימארגן, און מוצאי שבת נאכן זמן.

מיינע זכרונות וועגן די 'סקווערע באס' - היינט 'מאנסי טרעילס' - האט זיך אנגעהויבן ווען מיין טאטע האט אנגעהויבן ארבעטן דארט; ווייל אין יאר תשמ"ה, האט זיין נעפיו חיים לונגער - דער בעה"ב פון די קאמפאני - פארלוירן זיין ערשטע יודענע ל"ע; און מיין טאטע - זעענדיג ווי ער איז זיך מייאש פונעם ביזנעס צוליב דעם טראמא, האט איבערגענומען די לייצעס.

און א רונדע פון צען יאר, פון תשמ"ה ביז תשנ"ה, האט מיין טאטע זיך מקריב געווען בלב ונפש לטובת דעם קאמפאני, און דערמיט דערהאלטן דעם ביזנעס אויף גאר א הצלחה'דיגע שטאנד; ביז ס'האט זיך אנטוויקלט אלץ א אומ'שאצבארע גאלדנגרוב - ווי ס'שטייט היינט.

און כ'זאג טאקע 'בלב ונפש' - האט זיך ער זיך אוועקגעגעבן פאר דעם; ווייל כ'געדענק, אז די צען יאר וואס ער האט דארט געארבעט, האט ער נישט געהאט קיין געהעריגע שלאף, קיין געהעריגע שבת, קיין געהעריגע צייט פאר אונזער משפחה; ס'זענען אויפקומען אנדערע קאמפאניס - וואס האבן קאַנקורירט, און ס'האט געקאסט אסאך כוחות און ציפעדיגע עגמת נפש, ביז מ'האט אדורכגעשוויצט יענע קאשמארן.

פון גאנץ פרי פארטאגס, ביז זייער שפעט אין די טיפע נאכט שעות, האט ער געפירט דעם קאמפאני; נישט נאר מיט'ן זיצן ביים דעסק און קאפ ארבעט, נאר מיט'ן פארשמוציגן די קליידער און הענט ארבעט; ווי מ'זאגט - פינעף און צוואנציג שעה א טאג.. און וואס אלץ ס'האט נאר אויסגעפעלט אין יעדע אפטיילונג.

פון יענע צייטן געדענק איך, אז מיין טאטע מאמע זענען געפארן קיין העמילטאן קאנאדע, צו א חתונה פון א דרייווער א בעל תשובה - אחים בערגער - האט יענער געהייסן; און אויך, אמאל האט מען מיך מיטגענומען צו א מסיבת פרידה - פון א צווייטע דרייווער - 'חַנָן', וואס האט עולה געווען קיין ארץ ישראל; אבער בכללות איז ער כמעט נישט געווען אינדערהיים, און ס'קען זיין ס'אפילו געווען א טובה..

ענדליך נאך צען יאר, איז ער אויס פון דעם געשעפט; וועלן ס'האט אנגעהויבן שמעקן פון קריגעריי קעגן עהם, האט ער געזאגט; מיין טאטע ע"ה האט מיר געלערנט, טוֹב פַּת חֲרֵבָה וְשַׁלְוָה בָּהּ - ס'בעסער צו עסן טרוקענע ברויט רואיג אין פרידן, מִבַּיִת מָלֵא זִבְחֵי רִיב - איידער א פולע פארמעגן וואס מ'פארדינט פון געשלעג.

און כאטש ער האט דארט 'שיין' פארדינט, אבער קיין רואיגע לעבן האט ער נישט געהאט; און דאן וועלן ער איז אויס פון דארט, האט ער וידער אנגעהויבן א אייגענע שניט-קראם, מיט'ן אויפנייען היימישע בגדים ביי זיך אין קעלער, אויף א קליינע פארנעם; דער רבי האט עהם געהייסן נעמען א סעילסמען, האט ער געהאט איינער א אלטער נודניק - חיים אליעזר הענרי - וואס האט געברענגט קליענטן לרוב.

שנת תשמ"ז

דעם יאר - תשמ"ז - האט דער רבי זז"ג חתונה געמאכט א טאכטער, מיט ר' יעקב יוסף האגער - א אייניקל פון מאנסי ווישניץ; און דאס דערמאנט מיר צוריק, וויאזוי א חתונה - ספעצילע א רעבישע חתונה - האט דעמאלטס אויסגעקוקט; א גרופע קלעזמער, וואס בלאזן און האקן אריין - דאס גאנצע ענערגיע - אינעם שיינקייט פון א מעלאדיע.

אונז קינדער פלעגן נאכשפעטן דעם פייפער פון יענע חתונה, ווי ער איז רויט געווארן פון אנשטרענגונג.. אבער די לעבעדיגקייט פונעם ארקעסטרע איז געווען - דווקא נישט פון א בום באקס, צו פון פארטויבענדע ספיקערס; נאר א נאטורליכע מענטשליכע בענד, א פיאנא, גיטאר און פויקער; און דאס האט עפעס אזאנס לעבעדיג געמאכט, וואס די היינטיגע מאשינען קענען נישט ערפילן.

יענע חתונה איז געווען אין מאנסי, און די סדרנים פלעגן דעמאלטס גיין מיט א סאמעטענעם ארעם באנד, וואס איז געווען אויסגענייעט דערויף - די ווארט 'סדרן' - אויף א בלויע וואר; און בלויז איינער האט געהאט אזא ארעם-באנד מיט'ן אויפשריפט - 'סדרן ראשי' - מיט א רויטליכע קאליר; ר' ברוך בוקסבום איז געווען דער טשערמאן פונעם שמחה, דהיינו, ער האט אויסגערופן אויפ'ן מייק אלע מודעות.

אינמיטן די סעודת החתונה, איז א וויזשניצער חסיד - אלטמאן - אוועקגעפאלן אין חלשות; יענער איז געווען איינער פון די סדרנים ביים שמחה, און די אנדערע סדרנים האבן פראבירט מיט שטריימלען עהם צו ברענגען לופט, אבער ס'געווען עפעס ערגער פון היץ; מ'האט געשמועסט אז איינער האט עהם פאר'סמ'ט, און ער איז נפטר געווארן.

- זייענדיג א קינד פון ניין יאר, האט מיך עס געמאכט זייער אומעטיק, און נאכמער - אז קיינער האט נישט געוואוסט קלאר וואס ס'האט באמת פאסירט; אגב, דערמאנט מיך עס אויך, פון א טייער לעכטיגע יוד - ר' נחום האס ע"ה - וואס איז געווען דער דרייוור פונעם ווישניצער רבי'ן, און פלעגט אסאך קומען קיין סקווירא אויך; ביז ער איז יארן שפעטער נעבעך פריצייטיג אוועק ל"ע.

איך געדענק, אז די חתונה האט זיך פארצויגן ביז'ן נץ החמה; אזוי פלעגן זיין אלע רעבישע שמחות בימים ההם, און אין מיינע זכרונות הערן זיך נאך די פרימארגן געזאנג פון די פייגלעך - וועז כ'בין אהיימגעקומען.. ווי א שטייגער מ'הערט מוצאי פסח נאכן בעל שם טיש, אדער שבועות פארטאגס..

ס'ליגט מיר אין זיכרון, אז ביי איינע פון די שבע ברכות אין שול, איז געווען צוויי פארשטעלטע קונצן-מאכער, וואס האבן באוויזן אחיזת עינים - מיט'ן שפאצירן אין די לופט - אדער עפעס ענליכ'ס, און מ'האט זיי פארשיקט.

אויך יענע יאר תשמ"ז, האט מען געפייערט דעם חנוכת הבית פונעם בנין 'בית רוזמאן', וואס איז צוגעבויעט געווארן מיט פראכט און שיינקייט - צום אלטן בנין הישיבה - בית גרוס; און כ'געדענק אז משפחת פראנק האט מנדב געווען דאס גרעסטע חלק, אבער זיי האבן נישט געוואלט מ'זאל שרייבן זייער נאמען, ממילא האט מען עס גערופען 'בית רוזמאן' וואס זענען דאן געווען די פילאנטראפן אויפ'ן כבוד באלעמער.

די רויזמאנ'ס האבן גלייכצייטיג מנדב געווען א נייע ספר תורה, און נאכן הכנסת ספר תורה, איז פארגעקומען א רייכע סעודה - אויבן אינעם היכל הישיבה; און אין יענעם גלעגנהייט איז ערשינען - דאס ערשטע מאל אין היסטאריע - א סקווירא ספר; ס'איז געווען די ערשטע סקווירא זמירות לשבת, אין א קליינעם פארמאט.

אגב, אויפ'ן ערשטן סקווערע סידור האט מען געארבעט יארן לאנג.. פרעג מיך נישט פארוואס; און ביז דאן, האט יעדער סקווערער חסיד געדאווענט אין א של"ה סידור, און וועז ס'נאך לאנגע יארן ערשינען די סקווירא סידור, איז דאס געווען א נחלת הכלל, און ס'קוקט שוין היינט אויס ווי א דבר פשוט.

ביי יענעם מסיבה אין ישיבה, זענען די בחורים און קינדער נישט ערלויבט געווארן אנטייל צו נעמען; און איך געדענק, אז די עלטערע בחורים האבן געלאקערט אויף א קאר - וואס איז געווען פארקירט נעבן דעם טיר פונעם בנין; די בחורים האבן געוואוסט, אז אין יענעם קאר ליגן די באקסעס מיט נייע זמירות'ן, און זיי האבן געוואלט ארויס'לקח'נען פון דארט אפאר שטיק, נאך פאר מ'טיילט עס אויס אויבן.

איך, זייענדיג א קינד, האב געהאט א שטעקעלע פונעם הכנסת ס"ת פאָהן, און א בחור האט ארויסגעכאפט פון מיין האנט דעם שטעקן, און דערמיט אויפגעפיקעווענט דעם טיר פונעם קאר טראנק.. וואס כ'וויים נישט צו היינט וואלט מען אזוי געקענט עפענען א קאר - אבער ס'האט זיך געעפענט, און מ'האט געכאפט..

אלע בחורים האבן גע'כאפט זמירות'ן און אנטלאפן, און אויך איך האב געכאפט א זמירות'ל - און אהיימגעלאפן; און אין מיין קינדישע הארץ האב איך געבעטן גאט - זאל מיר מוחל זיין פאר די גניבה.. כ'געדענק די שולד געפיל וואס כ'האב געהאט אויפ'ן וועג אהיים; און מ'האט געהערט זייער וויט, דעם ווידער-קול פון די לעבעדיגע געזאנג אין ישיבה; יוסף ה' עליכם.. עליכם ועל בניכם.. ברוכים אתם לה' עושה שמים וארץ..

איך דערמאן זיך א אינטערעסאנטע פאסירונג פון א צייט שפעטער.

די אלטע בנין הישיבה 'בית גרוס', איז יארן פארדעם געבויעט געווארן, דורך א עושר מיסטער גרוס, לעילו נשמת זיינע עלטערן; און יארן לאנג האט מען באקומען פון עהם שיינע נדבות; ביז איין טאג האט דער אלטער גרוס זיך באקלערט, אז ער וויל קומען באזוכן זיין בנין.

א פחד איז באפאלן די עסקנים, ווייל דעמאלטס איז שוין געווען - נאכן חנוכת הבית פונעם נייעם בנין בית רוזמאן, און זיין אלטע בנין 'בית גרוס' האט אויסגעקוקט ווי א אלטער שטיבל אין מאה שערים.. כ'געדענק נאך גוט די אלטע ישיבה, ווי ס'האט אויסגעקוקט אינעווייניג זייער נאכגעלאזט; יארן שפעטער - ווען איך בין געווען אין ישיבה קטנה - האט מען עס פריש רענאַרווירט.

הכלל, מיסטער גרוס קומט צו פארן.. האט מען אנגעגרייט א גאנצן פמליא פון די חדר קינדער - און ישיבה בחורים, וואס האבן עהם עמפאנגען אינעם הערליכע לאבי פון בית רוזמאן; און כ'געדענק די פארצווייפלונג, ווען ער האט ביים אנקומען אין לאבי - באמערקט א צווייטנס נאמען.. ביז מ'האט עהם פארפירט מיט קונציגע וועגן, און פארווישט דעם דורכפאל.

טאקע די לאבי פון בית רויזמאן, איז בימים ההם געווען א פראכט פון א חדר כניסה; ס'געווארן דארט אויפגעבויעט א הערליכע שיינע מעבל שטיק, ארום דעם איז געווען א פאסיגע מאלדינג, וואו דערינען איז טאקע געשטאנען די שמות הנדבנים פון די נייע חדרי לימודים; און דערין איז חֲנ'האפטיג אריינגעשטעלט געווארן א מיניטשער - פונעם בנין הישיבה זעלבסט.

דאס האט געמאכט א עלטערע יוד - וואס האט געהאט קונצליכע הענט, און ער פלעגט טאנצן ביי חתונות מיט זיינע קונץ געבויען - אויף די ציין; ער האט געהאלטן

אויף א בעזים שטעקן א גאנצע רייע באן שינעס, און דערויף האט ער געלאזט לויפן עלעקטראנישע באן וועגעלעך, מיט קליינע טעוועלעך 'מזל טוב', און נאך פארשידענע קליינע קונסט שטיקן.

ער איז געווען א מאדנע מענטש, און פלעגט קענען האלטן א טיש צו א שווערע באנק אויף די ציין - און טאנצן געדאטשקע, און דערפאר האט מען צומאל געדארפט באצאלן..

ער דערמאנט מיך - פון א ענליכע יוד פון ירושלים, וואס איז נפטר געווארן אין די 'ע' יארן; יענעם געדענק איך שוין מיום עמדי על דעתי, ווי ער פלעגט זיך ארומדרייען ווי א קבצן, א רעקל מיט ריזן טאשן אנגעשטאפט מיט דאלערס, און א הויקער איבער זיין קערפער - ווי א געלט מאשין.. וועט איר פרעגן, ווי וועלן זיי נעלם מיט די יארן? דארט אהין פון וואו זיי קומען..

צוריק צום לאבי.

אין יענעם הערליכן לאבי, פלעגן פארקומען די קבלת פנים'ס - פאר די חתנים תלמידי הישיבה; אויסגעשלאסן, אויב דער חתן איז געווען א פרעמדער, פלעגט יענער נתקבל פנים ווערן - אין חדר שני פונעם אלטן שול; און צווישן די 'פרעמדע חתנים' וואס זייער קבלת פנים איז געווען אין חדר שני פון שול, איז געווען - דער טונקעלער גר - ראובן אדאמס, וואס האט געקענט גוט פידל שפילן.

ער איז אנגעקומען קיין סקווירא, א חתן געווארן, און חתונה געהאט מיט א גיורת - א' עקב תשנ"ז, און די בעלי חסד פון שטעטל האבן עהם באזארגט מיט וואס מ'דארף; און נאך א תקופה איז ער נעלם געווארן - געווי ווי ער איז אנגעקומען.. און אריין אין היסטארישע זכרונות, צווישן די פולע נשמות יתירות וואס קומען און גייען..

קאפיטל צוועלעף

אום שנת תשמ"ח, איז פארגעקומען די אבן הפינה פונעם בנין הכולל; און די מסיבת לעקעך ולחיים, איז פארגעקומען אויפ'ן שטח צווישן דעם רבי'נס הויז און די שול, וועו די נייע ביהמ"ד איז נאכנישט געווען צוגעבויעט.

די רעגן און בלאטע האט פארשמירט אלעס ארום, און אויף יענעם שטח איז געווען אסאך לעכער; אבער מ'האט פלייסיג געשלעפט די פארענטשעס - פול מיט מענטשן דערויף - פונעם מעמד הנחת אבן הפינה, צום ארט וואו מ'האט צוגעגרייט די לעקעך ולחיים.

פלוצלינג איז איין פארענטש אריינגעפארן אין א גריבל, און ס'האט זיך איבערגעקערט אויפ'ן פנים.. און דער היינטיגער גבאי - ר' אהרן פרידמאן הי"ו, איז געשעדיגט געווארן אויפ'ן שדרה ביין!

מסיבה נאכן כולל'ס אבן הפינה

ס'געווארן א בהלה, אבער ב"ה ער איז - נאכן באהאנדלונג - געזונט געווארן בשלימות; דאך, נאך אזעלכע ענליכע עפיזאדן וואס פלעגן אמאל פאסירן, האט מען זיך געלערנט א לעקציע אויף זהירות, ספעציעל אויף פלעצער ווי ס'דא א גרויסע ציבור; און ס'איז צוביסלעך איינגעפירט געווארן 'סדר', וואס איז ביז דאן געווען א מאדערנע ווארט..

דער רבי זז"ג האט באלד מיטגעארבעט מיט די נייע סדר, אבער ביז די עלטערע עולם האט אנגעהויבן פארשטיין דעם שינוי, האט נאך געמומען אפאר יאר.. נאך וואס מ'איז אזוי מתפלל, אז ס'זאל חלילה נישט צושטערט ווערן קיין שום שמחה, און די הייליגע השראה זאל ברענגן נאר גוטע השפעות.

ווען אונז זענען אריין אין די עלטערע קינדער קלאסן, האט מען שוין געדארפט אויפשטיין פריער, און קומען דאווענען אין חדר - צוזאמען במנין; פלעגן די בחורים אין כיתה ט' - וואס זענען געווען אין מקוה - ארויפ'פארן פון ביהמ"ד צום חדר - מיט ר' דניאל גאלדשטיין'ס קאר; און אונז האבן שוין געוואוסט פונקטליך אלע זיינע הדרכות, וואס ער ערווארטעט פון אונז אויסצופאלגן.

קודם, א גוט.. און מיר האבן געדארפט ענטפערן - מארגן..! אנטון א מאנטל ווייל?.. ס'קאלט!.. אויפהעיבן די שמוץ פון די?.. ערד!

און מ'האט זיך אריינגעקוועטשט אין זיין קאר - וויפיל בחורים ס'איז געגאנגן.. איינער האט געהאלטן זיין טלית בייטל, און איינער זיין רענצל, און ער האט זיך אנגעטון די שאל און הענטשיך - כאטש די קורצע רייזע, און כאטש בלויז אין א קאר.. און אויפ'ן קורצע וועג ארויף, האט ער אלץ אנגעצינדן א תורה טעיפ.

ביים איבערנעמען זיין טלית בייטל - ביים אנקומען אין חדר, האט ער אלץ געהאט זיינע ברכות צו וואונטשן - אלץ דאנק; זאלסט זוכה זיין צו ברענגען ביכורים אין ביהמ"ק!!

ר' דניאל פלעגט מיט-דאווענען מיט אונזער מנין יעדן טאג; ער איז געווען דער קדיש-זאגער און מוסר-זאגער וועז ס'האט אויסגעפעלט.. און דערביי אונז איינגע'חזר'ט זיינע שטענדיגע הוראות, אויף דרך ארץ און מידות טובות.

ר' דניאל פלעגט פארזאגן ברכות, און ביי 'שלא עשני גוי' האט ער געזינגן א קורצע ניגון; ער האט דאך געארבעט אלץ 'ווילעדזש קלערק', פלעגט ער האבן זיין אפיס - נעבן די קראנען פונעם לאנטשרום; און וועמען ער האט געכאפט ביים האנט, האט יענער געדארפט אויפהייבן 'אלע' טישוס פון די גאנצע שטאק..

דער משגיח ביים דאוונען איז געווען ר' אנשיל לונגער שי', וואס פלעגט טיילן 'דזשעליס' פאר וועד ס'דאוונט הויך; און ער פלעגט אזוי לאנג שטיין און וואַרטן, ביז 'יעדער' האט געדאוונט הויך.. און געמאכט זיכער אז 'יעדער' באקומט א דזשעלי.

ר' דניאל פלעגט געבן אלץ א בר מצוה מתנה, 'די תורה קוואל'; בתנאי אז מ'וועט זאגן א תורה פאר'ן טאטן ביים סעודה; און ס'מיר און מיינע ברודער'ס היבש צוניץ געקומען, ווייל דאס האט מיך אויסגעלייזט פון דארפן יעדע וואך זוכן א תורה, צו באפרידיגן מיין טאטן.

ר' דניאל האט דאך געהאט זיינע אייגענע חידושי תורה, און אסאך געשמאקע ווערטלעך; און איך גיי נישט דא אויסרעכענען - אלע זיינע גוטע ווערטער און תורות, אבער ווער ס'געדענק עהם, האט גענוג תורות פון ר' דניאל אויפ'ן צונג..

ער פלעגט דאך ביי יעדע וואכנאכט אין שטעטל קומען - און פארציילן 'די סגולה וואכנאכט מעשה' פונעם בעל שם זי"ע, וואס יאנקל שפירא האט היינט צוטאגס איבערגענומען; און נאכן ענדיגן פארציילן, פלעגט ר' דניאל זיך אליינס מכבד זיין מיט א ניגון.. און ער האט געזינגען 'זרעא חיא וקימא', און געמאכט לעבעדיג.

און ווען ס'געווארן א אנלויף מיט מענטשן - ביי א וואכנאכט, פלעגט ער אויסרופן; מ'בעט די ערשטע גרופע זאל זיך אויפשטעלן, און צולאזן די נעקסטע גרופע..

כיתה ח'

די יאר פאר איך בין געווארן בר מצוה - שנת תש"ן - האב זיך אנגעהויבן א נייע תקופה אין מיין לעבן; און ווי געשריבן, האב איך ביי דעם עלטער, שוין אנגעהויבן שפילן א ראלע פון א משמח - אנשטאט עפעס א פאני יונגעל; איך האב אנגעהויבן שמעקן א אנדערע סארט לופט, און ס'האט זיך ביי מיר געטוישט די מצב, און כ'בין גאר געווארן זייער פארלאנגעריש.

מ'האט מיר אינדערהיים באקלערט - אלץ איינער וואס פראבירט צוזיין קלוגער פון די מצב, און מיין טאטע האט זיך נאכגעפרעגט ביי יעדע דריטער - וואס האט זיך פאר'רופן מחנך, וואס מ'טוט מיט מיר, אז כ'זאל ווערן ערנסט און דערוואקסן; כ'האב נישט פארשוינט - ווער ס'האט פראבירט מיר צו מאכן ביליג, און אזוי ארום האט מען מיך אינדערהיים געשפעט; דו מיינסט ביסט א בן יחיד?..

איין טאג איז מיין טאטע אהיימגעקומען מיט שטילע נייעס, אז ער האט זיך גוט נאכגעפרעגט, און מ'גייט מיך שיקן לערנען קיין ארץ ישראל - אין ישיבת חתם סופר!.. א מאדנע פלאן, א קינד פון צוועלעף יאר זאל פלוצלינג פארן קיין ארץ ישראל - לערנען

אין א ישיבה, וועו כ'בין קיינמאל פארדעם נישט ארויסגעפארן פון ניו יארק.. נאכמער, כ'בין קיינמאל פארדעם נישט געווען אוועק פונדערהיים - אפילו אויף איבערצושלאפן בייא שכן איבערנאכט.

- אפילו וועו מיין מאמע האט געהאט א קינד, ביך איך קיינמאל נישט געגאנגען וואוינען בייא צווייטן.

אין מיין מוח האט שוין אנגעהויבן ווירבלען פריילעכע מחשבות, גאלדענע פאנטאזיעס.. וואס טייטש איך גיי קיין ארץ ישראל - אין גן עדן אליין.. אלעס איז מיר געווארן גלאנציג, און כ'האב געציילט די טעג און וואכן, וועו מ'גייט מיר שוין פאַקן די פעק און מ'גייט לעבן..

ס'איז שוין אריבער א חודש צייט, און כ'האב מיר נישט דערוואגט צו פרעגן איבריגע פראגעס; אבער פון מיין מאמע האב איך פראבירט ארויסצובאקומען - וועו די פלאן וועלט ערנסט.. אבער וואס? לא דובים ולא יער.. זיי האבן געזאגט אזא פלאן, אבער מיר האט מען נישט פארציילט, אז נאך אפאר טעג איז עס געבליבן אויס פלאן..

כ'בין געווארן זייער אנטוישט; כ'האב אזוי שטארק געוואלט מאכן א טויש אינעם עתיד, כאטש אוועקפארן אין א אנדערע חדר; אין שטאט אריין, נאנט צו ווייט, אבער נישט אינדערהיים; מיינע גאלדענע חלומות האבן אנגעהויבן פלאצן, און כ'האב אנגעהויבן מוטשענען מיין מאמע, היתכן, פארוואס האט מען אויפגעגעבן דעם פלאן.

מיין מאמע האט אנגעהויבן מיט א טוץ אויסריידן, אז ס'נישט גוט פאר מיר דארט; די עסן איז צו שארף אין ארץ ישראל, די מענטשן זענען צו ווילד, די ישיבה איז צו שטרענג; און אויב כ'וואלט געפארן - וואלט איך נישט געקענט אהיימקומען פאר אפאר יאר.

די מציאות האט מיר געלאכט אין פנים, און כ'בין געבליבן אינדערהיים.. צוריק צום אלטן חדר, צוריק צו די חברים; יענע סארט חברים, וואס קיין חברותא האט קיינער נישט געוואלט זיין מיינע, ווייל איך בין א קלאצי.. און מ'זוכט בעסערע חברותות איבערצו'חזר'ן די גמרא.

נאך א זאך האט מיר גוט וויי געטון.

ס'געווען א גרופע קינדער, וואס פלעגן יעדן טאג גיין לערנען אין אוועגט - אין הויז פון ר' משה שפוטץ - עפעס משניות וכדומה; ס'האט געהייסן, אז נאר קינדער מצויינים וועלן דארט אנגענומען, אבער עכ"פ איך נישט.. און נישט אז כ'האב געוואלט שטארק לערנען.. אבער די עצם זאך, אז איך בין פסול - צוזיין פאר'רעכענט פון די עליטע דרגה פון 'א גוטע קאפ', דאס האט מיך זייער געבורטשעט אין געדאנק.

אזויווי אלע קלאסן אין יענע צייטן, האבן אונז געהאט אין קלאס - א הויפט, אדער הויפטן פון די קלאס; דאס זענען געווען, זעלבסט געקרוינטע קינדער, וואס האבן געווען אויף יעדן כרצונם.

חוץ מזה, האבן אונז געהאט אין קלאס, צוויי פאהר 'דרילינגס'; איינס 'די שפוצקעלעך' און איינס 'די ליכטעלעך', פון משפחת שפוץ און ליכטער; זיי האבן אראנדזשירט א סדר הלימוד, פאר וועך ס'האט געוואלט לערנען אפאר מינוט - אונטן אין הויף ביי מיטאג צייט; ס'האט געהייסן 'בית לימוד'.. אבער די הנהלה האט עס מבטל געווען, ווייל ביי מיטאג דארף מען זיך אויסלופטערן.

אין די עלצטע כיתות פון חדר, האט מען געלערנט מסכתות בבא מציעא, בבא קמא, און מסכת מכות; און אט די לעצטע מסכתא, האט איבערגעלאזט ביי מיר א שווערע רושם, וועך כ'בין גע'פסל'ט געווארן ביים גרויסן פארהער, אז כ'האב נישט געקענט.

אזויפיל געדענק איך, אז מתנות האט מען געטיילט - נאר פאר וועך ס'האט געקענט 'די בעסטע', אבער פעטש? איש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף.. איין יונגעל האט געדארפט גיסן וואסער, און וועך די מלמד האט געכאפט די מעשה, האט די גאנצע כיתה באקומען פעטש - מיט די גאנצע כח, אויף ביידע הענט פלאכן.

עכ"פ, א יאר פאר'ן בר מצוה, האב איך זיך אליינס געזומען אין די הענט אריין; איך האב זיך מער נישט פארלאזט אויף די פרייווענט רעבעס למיניהם, וואס האבן סתם געזייגט געלט - און גארנישט פארקויפט; און כ'האב דאן געהערט א פלאן - כ'דענק נישט פון וועמען - צו נעמען דעם פעדער אין האנט אריין, און אפשרייבן אלעס וואס כ'וויל גוט געדענקן.

האב איך פשוט אראפגעשריבן א בלאט גמרא אויף יודיש! אזוי קלאר ווי כ'האב עס פארשטאנען; און אזוי די זעלבע זאך א וואך שפעטער - נאך א בלאט, און אזוי האב איך איינגע'חזר'ט צענדליגע בלעטער, ביז כ'האב מצליח געווען צו קענען אויסענווייניג - וואס כ'האב געלערנט - אפילו אינמיטן שלאף.

דאס האט גורם געווען, אז כ'האב אנגעהויבן באקומען א טעם אין גמרא, און כ'האב דערמיט באקומען א אפעטיט אין לעבן! ווייל פארדעם, פלעג איך שטילערהייט ווייענען און בעטן צום הימל; כ'זאל קענען שמייכלען פאר א סיבה, נישט סתם זיך משוגע מאכן - ווי כ'פלעג אייביג ליב האבן צו טון.. און כ'האב ביז היינט א גוטע וועג פון חזרה, אז וועך כ'בין אויפגעשטאנען אינדערפרי, פלעג איך איבערטראכטן - בערך - וואס כ'האב געלערנט נעכטן.

אויך דעמאלטס האב איך זיך פאר'פרומט, און אויפגעגעבן אסאך קינדערישע תענוגים; און דערביי אנגעהויבן צוזאמ'קניפן סקווערע פיאות - אויף א קביעות; כאטש אז פאר מיינע עלטערן האט עס נישט געשמעקט - אז איך וועך 'צו' פרום.. אבער איך

האב מיך אויסגעלאכט, ווייל איך האב געשפירט וואס איז גוט פאר מיר, זאל מיר קיינער נישט איינטיילן אז ס'איז צו סאך.

די קינדער שפילערייען; בערעלע מאך אויף די טיר.. רייט אוועך, באהאלטן, רבנים, האט מען איבערגעלאזט פאר די יונגערע; די קינדער טעיפס 'רץ כצבי' און 'עוד יוסף חי', קינדער וועלט און ברכות פאר קינדער, איז שוין נישט געווען אינטערעסאנט; אנשטאט דעם, פלעגן אונז שיצן חיות, כאפן פרעש און היישעריקן, פלאנצן און האקן האלץ און ביימער; און די היציגע יארן האבן זיך אנגעהויבן..

אום חודש מרחשוון, איז פארגעקומען די הנחת אבן הפינה - פאר'ן ישיבה 'בית העלעלער'; און ר' אברהם משה זילבערמאן שליט"א - דער באקאנטער געלונגענער טשערמאן - האט געדינערט מיט זיין שטימע ביים מסיבת לחיים - נאכן גרונדשטיין לייגן דורכ'ן רבי'ן זז"ג; זיין שטימע האט זיך געהערט ווייט ווייט אויפ'ן מייקריפאן: 'יואל נתן העלער האט צוגעזאגט א טויזענט.. און צוויי טויזענט און צען טויזענט און צוואנציג טויזענט..

ער האט גערעדט בשבחו פונעם אלטן נדבן - וואס האט שוין דעמאלטס נישט געלעבט, און דערמיט געוואלט פועל'ן, אז די קינדער זיינע - זאלן מקיים זיין דברי המת; און די בנין האט מען טאקע גערופן על שמו החשוב; אבער למעשה האט זיך די געבוי פארשלעפט א משך פון צען יאר! ביז מ'האט געקענט אריין - אין א פארטיגע בנין; און אסאך טויבעלעך און פייגעלעך, האבן דארט דערווייל אויפגעשטעלט דורות - שלשים ורבעים..

אום ל"ג בעומר תש"ן, איז פארגעקומען די היסטארישע חסידישע צוריקקער, ווען דער רבי זז"ג - און ריזן פמליא חסידים - האבן גערייזט דאס ערשטע מאל קיין אוקריינא - רוסלאנד, על קברי אבות.

מיין טאטע איז גראדע נישט געפארן, ווייל פונקט דעמאלט האט זיין שותף קרוב און חבר - חיים לונגער - חתונה געהאט די צווייטע מאל אין ארץ הקודש, דעריבער האט ער געמוזט זיין דארט; און אונז קינדער האבן אויסגענוצט די גלעלעגנהייט, ווען רוב מנין ובנין פונעם שטעטל איז אוועקגעפארן, האבן אונז געמאכט יו"ט אין די וואכן - יענעם ל"ג בעומר, מיט פייער'ס און שוואוילעריי, פונקט ווי קינדער אן השגחה פון עלטערע.

איך געדענק נאך גוט, פרילינג תשמ"ח, די סאמע ערשטע מאל וואס א גרופע חסידי סקווירא זענען געפארן קיין אוקריינא; מ'האט דעמאלטס מיט גרויס השתדלות וסייעתא

דשמיא, ווידער אנדעקט די מקומות הקדושים פון די הייליגע אבות החסידות; און בפרט דאס ציון המצויינת פון קודש הקדשים - מרן הרה"ק ר' מאטעלע מטשערנאביל זיעוע"י, דאס מקום וואס איז באקאנט אלץ מסוגל פאר אלע ישועות - אויף א הימלישע שטייגער.

און ווען יענע קבוצה'לע איז אנגעקומען צוריק אהיים - צו ניי סקווירא, געדענק איך מיר שטיין אויפ'ן הויפט גאס - זיך שפילן, וועו פלוצלינג הערט מען פייפן נאכאנאנד.. שמואל דוד לונגער האט זיי אהיימגעברענגט מיט'ן באס, און איז גלייך צוגעפארן צום רבי'נס הויז, און קינדער פון די גאנצע שטעטל זענען זיך צוזאמגעלאפן, צו הערן א ערשט-האנטיגע גרוס פון די פרייליכע אנטדעקונג.

ס'געווען אינמיטן זומער תש"ן, וועו ס'האט אויסגעבראכן די היסטארישע 'גאלף וואר' - די 'איראקער מלחמה' דורך 'סאדאם כוסעין' ימ"ש; וואס האט געהאט אין טרוים איינצונעמען דעם מיטל מזרח, און בעיקר דעם הייליג לאנד, אונטער זיין באזיץ.

ער האט זיך באלד אנגעשטויסן מיט א קעגן-קריג פון די וועלטס מאכטן, און ס'געווארן א ערנסטע קריג! און די מצב האט אנגעזייעט פחדים אין די הערצער- טאג און נאכט; יענע אנגעצויגענע תקופה, האבן מיר געהערט נאכאנאנד, ווי די מלחמה וועלט שטערקער און ערנסטער.

אום ווינטער תשנ"א, איז די מצב געווארן גאר אנגעצויגן; דער רשע האט געשאסן 'סקאד מיסעלס' צו וויכטיגע צילן אין ארץ ישראל, און מ'האט מורא געהאט אז ער גייט שיסן טויטליכע געזן; מ'האט אין א"י געטראגן געז מאסקעס, און פארקלעבט די שויבן; כאטש רוב מיסעלס האבן ב"ה נישט געשעדיגט קיין ערליכע מקומות, איז מען אפגעקומען מיט פחד מוות, שיצענדיג זיך אין בונקערס מפחד אויב.

ס'דעמאלטס ערשינען א צייטונג 'די חרדישע טריביון', וואס איז אנגעקומען אין די פאסט; און האט פורץ געווען דעם גדר אין שטעטל, ווי צייטונגען האבן נישט פארנומען קיין ארט, און ראדיא אוודאי נישט; און משום פחד המלחמה איז הותרה הרצועה, צוליב די שרעק און נייגער, צו וויסן ווי די מצב האלט - ביי אחינו בני ישראל בארץ הקודש - האבן זיך אסאך מתיר געווען - צוצוהערן צום ראדיא.

די אויפגעקלערטע זענען געווארן בעלי דרשנים, און פארציילט וואס זיי האבן אלץ געהערט און געזען; וואס ס'טוט זיך אפ אינעם איינגענומענעם לאנד 'קאָוועיט', דורך די איראקע מיליטער מיט גרויס אכזרות.

מיין זיידע לאפפלער ע"ה - וועו ער האט געהערט וועגן דעם מלחמה - האט ער אזוי געציטערט; ער איז דאך שוין אריבער גאר אסאך אין לעבן; אנגעהויבן, וועו ער

אליינס האט געדינט אלץ זעלנער - ביים ערשטן וועלטס קריג - אום יאר תרע"ד, און איז געשטאנען מיט'ן פנים צום שונא, אפגעריקט אינגאנצן צוואנציג מעטער! אזוי האט ער מיר אליינס פארציילט.

- ווידער שפעטער איז ער געווען א פליט פונעם האלאקאוסט, פארלירנדיג א ווייב מיט צען קינדער! אויפ'ן בלוטיגע ערד אין אייראפע; און יעצט שנת תשנ"א, איז ער שוין געווען 92 יאר אלט; און איך געדענק, ווי ער האט מיר געפרעגט איין טאג מיט שיווער; וואס וועט דא זיין?.. איך האב נישט קיין כח פאר נאך א וועלט קריג.. ס'נישט פאר מיינע נערוון.

אונז קינדער אליין האבן גע'חלום'ט גאנצע נעכט פון די שרעק, און ווי גרויס די שרעק - אלץ גרעסער איז געווען די שמחה, ביים הערן די מפלה פונעם שונא - אום פורים תשנ"א, מיט גרויס פייערונג; למעשה האט מיין זיידע ע"ה נישט דערלעבט צו זען די גוטע ענדע, די קומענדיגע יאר פורים, וועו מ'האט באזיגט דעם שונא, און עהם אראפגעקלאפט - פאר כאטש צוויי צענדליגע יארן.

די צווייטע טאג חנוכה תשנ"א, איז געווען די הסתלקות פון די אלטע רעבעצין - טראנע ע"ה; וואס מ'האט געברענגט למנוחת עולמים - אינעם שפעטערדיגע נייעם אוהל, נעבן דעם אוהל פונעם רבי'ן זצוק"ל.

איך געדענק, אז יענע יאר יוה"ק אינדערפרי, האט זיך פארלאשן די גרויסע נשמה ליכט, וואס איז געליגן ביים ארון הקודש - נאך אינעם אלטן שול; און וועו זי איז אוועק אום חנוכה, האט מען זיך דערמאנט אינעם מימרא, וואס איר הייליגע זיידע - הרה"ק ר' ישכר דוב מבעלזא זצוק"ל - האט געזאגט אויף איר; עס פעלט איר נאר דאס קאלפיק.. און ווי פאסיג, אז חנוכה איז די איינציגע זמן - וואס אין סקווירא גייט דער רבי מיט א קאלפיק.

וועו ס'איז ארויסגעקומען די ספר הקדוש 'שארית לפינחס', פון איר פאטער הרה"ק ר' פיניעלע מאויסטילע הי"ד זצוק"ל, האט דער רבי זז"ג - ביי די חנוכה תורות - נאכגעזאגט עטליכע לאנגע תורות פונעם נייעם ספר; און געקאכט און געלעבט דערמיט, צום חסידישע פארגענוגן פון אלע צוהערער.

אין פאקט, האט מען יענעם יאר מחדש געווען דאס ערשטע מאל, אויפצובויען 17 שטאק האלצערנע פארענטשעס, פאר'ן רבי'נס הדלקת נרות חנוכה; אבער מ'האט עס נישט געקענט נוצן, ווייל דער רבי איז געזעצן שבעה ל"ע אינדערהיים און דארט געצינדן.

מ'האט דאן פארציילט א אינטערעסאנטע פאקט; אז זייט די פטירה פון ר' מענדל טאמבאר ע"ה - כ"ב תמוז תשמ"ח - ביז דריי יאר שפעטער אצינד, איז די בית החיים געווען ווי געשלאסן; קיין איינער איז נישט נפטר געווארן!.. און פון וועו די אלטע רעבעצין איז אוועק, האט מען אין די קומענדיגע תקופה אהין באגלייט א רייע זקנים.

- דער ערשטער איז געווען מיין זיידע ע"ה, וואס איז נפטר געווארן ממש א וואך דערנאך, זייענדיג דער עלצטער אין שטעטל; א חודש נאכער, איז נפטר געווארן ר' דוד שמואל שמעלצער ע"ה, און נאך.

איך גיי נישט שילדערן בפרטות די לויה פונעם אלטן רעבעצין, ווייל דאס שטייט שוין באשריבן דורך אנדערע; אבער דאס וועל איך זאגן אין קורצן, אז כ'שפיר א זכי', אז כ'האב פארכאפט צוזען די לעצט געבליבענע פון יענע גענעראציע - די חֲנ'וודיגע דור הקודם, וואס זענען געווען הימל ווייט פון אונז - נייע אמעריקאנע געבוירענע; און דאס האט שטארק געטוישט דעם אמאליגער אטמאספער - אויף אייביג.

ביז דאן, איז געווען די אלטע רעבעצין מיט די יונגע רעבעצין; ביים היינטיגן רעבעצין איז דאס הויף געווארן מער קעניגליכער ווי בעפאר, ולא כל הרוצה, יבוא ויטול.. ס'געווארן סדר ומלוכה.

ביים אלטן רעבעצין ע"ה איז געווען צוהילף מרת פערל ע"ה, מרת זאלמענאוויטש ע"ה, מרת לאוואנסקי ע"ה, מרת מונדלאק ע"ה; וואס האבן זיכער געהאט א משפחה - און א געשיכטע מיט זיך, אבער איך ווייס עס נישט..

גראדע מרת זאלמענאוויטש געדענק איך יא; און כ'מיין אז זי מיט מרת פערל זענען געווען רוסישע, און האבן אסאך צוגעהאלפן אין ספעציעלע זמנים - בעת הצורך; איר זון - זינדל זאלמענאוויטש, איז אמאל געווען א איבערשפרעכער - פאר אונז קינדער; וועו דער מעיאר פון אלט-סקווירא איז געקומען פאר א באזוך אין שטעטל, און ר' זינדל האט איבערגעטייטשט זיינע ווערטער אויף יודיש, און כ'געדענק ווי ער האט אנגעהויבן; ליבע קינדער ליבע חברים..

איך געדענק אויך 'אביסל' - די רעבעצין פון ר' משה גבאי ז"ל, ווי מ'האט איר גערופן - רעבעצין ווייס ע"ה; זי האט געוואוינט ביי ר' מעכל דירנפעלד אונטן, און האט אייביג מיט א שמייכל געטיילט גוטע זאכן פאר אונז קינדער; מ'זאגט, אז דאס אליינס - צו זיין ר' משה'ס רעבעצין, איז א ראיה וואס א צדיקת זי איז געווען; און ס'געווען וואס האבן אנגעוויזן אויף ישועות - וואס זיי זענען געהאלפן געווארן - דורך אירע ברכות.

מיין זיידע מיין מורה דרך

א משך פון ניין יאר, מיום עמדי על דעתי, האב איך מיך באהאפטן מיט נשמה שטריק, צום פערזעונליכקייט פון מיין זיידע [מיין טאטעס טאטע] ר' ברוך אברהם לאפפלער ע"ה.

טאקע ווייל ער איז געווען אזוי נאנט צו מיין לעבנס'ציל, פונקט ווי מיין באגער, צוזיין א גיבור הרוח און זעלבסטשטענדיג; אויפטון אויף די אייגענע האנט, און זיך נישט שרעקן פאר קיינעם, נאר פון גאט ב"ה דעם איינעם; און קען גאר זיין, אז דאס זעלבסט האב איך קונה געווען ביי עהם - מיין ליבע אומ'פארגעסליכע זיידע; וואס אויב מ'זאגט די ווארט היסטאריע, שפיגעלט עס אין עהם, אסאך מער.

וועז כ'בין נאך געווען גאר יונג, פלעג איך - גלייך נאך חדר אהינגיין צו מיין זיידעס הויז, און דארט בלייבן ביז שפעט; און ס'איז געווארן מער און מער א קביעות, און די געשרייען און טענות פון מיין מאמע - פארוואס איך קום נישט באלד אהיים, האט נישט געהאלפן.

איך האב געצויגן צו עהם ווי מיט מאגנעטן; כמים פנים אל פנים, האט ער מיך באזונדער ליב געהאט, און אנשטאט צו פארברענגען במילי דעלמא, פלעגן אונז לערנען חשובע יסודות אין עבודת השם, און אין איינוועגס אויך אביסל היסטאריע פונעם אלטן היים, וויפיל כ'האב פארשטאנען..

און ס'איז אזוי געווארן, אז כ'פלעג שוין קומען צו עהם אויף שבת'דיגע סעודות, און נאר איך! און יום טוב פסח אלע סדרים; אזוי ווייט, אז איך געדענק נישט אלץ קינד א סדר ביי מיין טאטע, ווייל כ'בין געווען ביי מיין זיידע - מיום עמדי על דעתי; און בשעת אונז האבן געגעסן שלחן עורך, האט ער געזאגט די - איגרת פון הרה"ק ר' שמשון מאוסטראפאלע זי"ע - כדי אונז נישט אויפצוהאלטן; און זיין סדר פלעגט טאקע נעמען גאנץ שנעל.

א וואך פאר חנוכה - שנת תשנ"א, איז געווען די חתונה פון מיין ברודער יעקב יוסף; און מיין זיידע האט אלעס מיטגעהאלטן, געזונט און פריש.

יענע חנוכה, האט ער זיך פלוצלינג געשפירט זייער נישט גוט, און ער האט שטארק געבראכן און געפיבערט; פלוצלינג האט ער זיך דערמאנט, אז דאס זעלבע האט ער געשפירט מיט יארן צוריק, אין די צייט פונעם רבי'ן ז"ל; און דאן האט עהם דער רבי ז"ל אנגעזאגט, אז ער זאל זיך אנטאן ווארימע אונטערהויזן, און די פיבער וועט אוועקגיין.

ער האט דאס יעצט מיט שמחה פארציילט, און באלד אזוי געטון; און אויך יעצט שבת חנוכה - איז דאס פיבער וואונדערליך פארשוואונדן, און ער האט געזונט און שטארק ממשיך געווען בחיים - ביז א וואך נאכער, וועו ער איז פלוצלינג אוועקגעפאלן אין א הארץ אטאקע, אן קיין שום מיחושים בעפאר.

איינע פון די חנוכה נעכט, האט א אייניקל פון שטאט - געברענגט זיינע קינדער - צום זיידנס חנוכה לעכט צינדן, און האבן דערביי אפגעכאפט מיט א 'וויידיאו מאשין' דאס צינדן; און היינט וועו איך זע דעם וויידיאו, דערמאנט עס מיר נאסטאלגיע ביז גאר.

צווישן זיינע - קרוב צו - פיר הונדערט אייניקלעך, האב איך זוכה געווען צוזיין דער איינציגער, וואס האט זיך געפונען מיט עהם דאס מערסטע - אין זיינע לעצטע יארן; און דער איינציגער - וואס האט עהם באגלייט די לעצטע מינוטן פון זיין לעבן עלי אדמות

איך געדענק יענע פרייטיג צונאכטס, ביים אהיימגיין מיט מיין ליבע זיידע - וואס איז געווען 92 יאר אלט; ער האט דאן גוט געזען אויף די אויגן, און געגאנגען אויף די אייגענע פוס, און כ'האב נישט גע'חלומ'ט, אז אין געציילטע מינוטן וועט ער מער נישט דא זיין מיט אונז.

וויבאלד איך בין געווען כמעט בר מצוה, האט ער מיך געבעטן, אז ביים פשעטל זאגן - א חודש ארום, זאל איך זאגן הויען, ער זאל קענען גוט הערן; און דאן - וועו אונז זעמער אנגעקומען צו זיין הויז, האב איך געהערט פון עהם זיינע לעצטע וועכטער; **אימער זאלסטו געדענקן גוט, וואס אין תהילים שטייט; 'חסד ומשפט אשירה', סיי ס'איז פאר א מענטשן גוט, סיי ס'איז בייזן באשערט דעם מענטשן, אימער ברויך מען זינגען צום באשעפער..**

דאס איז געווען פאר מיר - א גאר שטארקע לעבנס לעקציע, אין די קומענדיגע זמנים אין לעבן..

דאן האט ער מיך געזאגט גוט שבת, און איך בין אהיימגעגאנגען; און עטליכע מינוט שפעטער, האט ער געכאפט א פלוצלינגע הארץ אטאקע, און איז נפטר געווארן - פאר'ן מאכן קידוש.

אינמיטן אונזער סעודת שבת, איז מען געקומען רופן מיין טאטן; אז די זיידע שפירט זיך נישט גוט, און מ'פירט עהם אריין אין שפיטאל; מיין טאטע האט גוט פארשטאנען וואס ס'האט פאסירט, ווייל ס'נישט געווען עולה על הדעת - פאר די לעצטע פאר יארן, אז זיין טאטע זאל זאגן; כ'שפיר נישט גוט - און כ'גיי אין שפיטאל..

הכלל, מוצאי שבת איז געווען די לוויה; ווי נאנט צו פיר הונדערט אייניקלעך האבן עהם באגלייט למנוחות עולמים, און מ'האט עהם באהאלטן אינעם שורה פונעם שאפראנער רב זצוק"ל; וואס איז אויך די זעלבע ליניע ווי דער רבי זצוק"ל זי"ע.

איך געדענק, אז ביים לויה האט מען אריין באגלייט אין פעלד - מיט עטליכע הבדלות, וואס האבן געברענט ביז'ן באהאלטן; און אויך דער נייטערער רב - ר' שלום משה אונגאר זצ"ל איז געווען אנוועזנד, ווייל מיין זיידע איז געווען שטארק אקטיוו פאר ישיבת נייטרא אלע יארן; איך בין אומוויסענד צוגעגאנגען צום נייטרא רב - און געגעבן שלום, און ער האט נישט צוריקגעגעבן; און כ'האב שפעטער געכאפט, אז מ'געבט נישט קיין שלום אין בית החיים.

פארשטייט זיך, אז רואיגע נעכט האב איך נישט געהאט - פאר די קומענדיגע תקופה, דער זיידע איז מיר געשטאנען פאר די אויגן ממש, און כ'האב געשפירט ווי ער באגלייט מיך אין די קומענדיגע שריט אין לעבן.

אין די קומענדיגע יארן, ביים יארצייט, האב איך באשריבן באריכות אין עטליכע קונטרסים, הנהגות ישרות, ביאגראפיע און היסטאריע - פון מיין ליבע זיידע עלי אדמות; ווייניג האבן געהאט אזא אנגעפולטע לעבן - מיט פאסירונגען און דורכלעבונגען; פון יונגערהייט אין די ישיבות פון גאלאנטא - מיט זיינע באקאנטע רבי'ס; און זייענדיג אינעם חבורה פונעם הייליגן ר' אהר'לע ראטה זצוק"ל - בעל שומר אמונים.

ווייטער ביים ערשטן וועלט קריג - אויפ'ן פראנט ממש! ווי ער האט מיר אליין געשילדערט די פחדים, אז נישט מער ווי צוואנציג מעטער האט אפגעטיילט, צווישן די צוויי-זייטיגע שלאכט שטאנדן; און ביידע זייטן האט מען געשטעלט יודישע יונגע זעלנער, און מ'האט געהערט נאכאנאנד שרייען - שמע ישראל!..

נעבעך שפעטער נאכן האלאקאוסט, ווי ער האט פארלוירן אין אייראפע א ווייב מיט צען קינדער הי"ד, און געבליבן מיט פינף טעכטער; און וועון ער איז אריבערגעקומען קיין אמריקא, האט ער זיך מיט די צייט - מיט מסירת נפש אריינגעצויגן אינעם סקווערן שטעטל, נאר כדי ממשיך צוזיין ערליכע דורות; און ער האט מצליח געווען דערמיט, און איך האב זוכה געווען - דאנקן גאט ב"ה - צוזיין אויפגעצויגן אויף זיין שויס - און עררייכן גוטע זיטן.

קאפיטל דרייצן

מיין תפילין לייגן

מיינע נייע תפילין, האבן שוין אויף מיר געווארט א לאנגע צייט.. ווייל בימים ההם איז געווען א לאנגע רייע - ביים סופר הרה"ח ר' משה אונגער הי"ו, און מיין טאטע האט מיך שוין איינגעשריבן, א היבשע פאָר יאר פאר'ן בר מצוה.

די תפילין לייגן איז פארגעקומען - א חודש בעפאר'ן ווערן דרייצן - ווי די מנהג, און אונז זענען אינפארמירט געווארן, אז דער רבי זז"ג וועט דעמאלטס זיין אויף אפרוה - אויף די בערג - אינעם סקוווערן זומער קעמפ אין סוואן לעיק; נו, דארף מען דאך פאַקן פעק און אהינפארן, צו פראווענען דארט דעם תפילין לייגן; דאס טייטש, א תפילין לייגן מיט קוים א מנין, וואס מ'ברענגט מיט - מיט זיך - די סעודה, און אלעס איז בזעיר אנפין.

מ'האט טאקע אפגעבאקן א סעודה פאר א מנין, און מיין מאמע האט אראפגענומען פון די הויעכע פאליצעס - דעם גרויסן בעקעלע - וואס איז אנגעגרייט פאר שמחות, און מ'האט אלעס ווארעם איינגעפאקט; מ'האט אלעס אריינגעשטופט אין איין קאר, און מ'פארט ארויס אין וועג - אויף די הויעכע בערג, וואס איז היבש פארשנייעט.

גליטשט זיך דאס איבערגעפילטע קאר - מיט א איבערפלוס פון מיטפארערס אין משפחה - אויפ'ן שנייאיגע ראויד 17 שאסיי, ביז מיר זענען ענדליך אנגעקומען אהין, און געטראפן א שטילע סביבה; בלויז דעם כלב שמירה האט מען געהערט - פונעם אנדערן עק קעמפ, און אונז זענען געקראכן אין די שניי - מיט די באקסעס עסן - ביז'ן הויז אריין, ווי דער רבי האט זיך געפונען.

ס'שוין געווען דארט נאך א משפחה, משפחת ריעדער, וואס האט געברענגט א בחור'ל צו לייגן תפילין - דאס ערשטע מאל; און אונז האבן מיטגעברענגט אפאר מענטשן פאר מנין; מיין טאטע און צוויי ברודער און א קרוב, זעמער שוין געווען פיר,

דער רבי מיט די גבאי - זעקס, נאך דריי פון די אנדערע משפחה - אויסער דער בחור'ל - איז שוין ניין.

- און ס'אלץ אהינגעקומען אויף מנין - א עלטערע ליטווישער רב אינעם געגענד - הרב פישביין, וואס האט זייער אויסגענומען מיט זיין ענוה און התנהגות; האבן מיר געהאט ממש צען יודען! מיט א שמיץ אריבער, ווייל אפילו ס'אלץ געווען נאך עטליכע, אבער זיי זענען נישט געווען יעצט פאר מנין, נאר פאר עסקנות דארט.

און כ'וועל נישט פארגעסן, דעם געשמאקן טעם וואס האט זיך מיר דארט געשפירט, זייענדיג מיט קוים א מנין - מיט'ן רבי'ן און איין גבאי; און דער רבי האט נישט פארמאכט די טיר - פונעם פריוואטן צימער - א גאנצע צייט, און ס'איז געווען זייער היימיש.

דינסטאג פרשת בשלח תשנ"א, האב איך זוכה געווען צו לייגן די ערשטע מאל תפילין - דורכ'ן רבי'ן שליט"א; ווי דאס געדענק פון פרישע לעדערנע רציעות און בתים, זענען ביי מיר געבליבן איינגעקריצט, אינעם נאסטאלגישע קעמערל פון זיסע זכרונות.

- ביז'ן היינטיגן טאג, ווען כ'נעם ארויס די תפילין - און קוש זיי, שפיר איך די שמעק פון די בתים; די אנגענעמע אטמאספער - ווען דער רבי זז"ג האט מיך ארויפגעדרייעט די רצועות, און געלייגט דעם של ראש - מיט א שטארקע הידוק.

- די בלוט אין קאפ און אין האנט געווען געשפאנט - פונעם שטארקן הידוק - וואס דער רבי האט געמאכט; אבער מיין התרגשות מיט'ן זאגן די הייליגע יהי רצון און פסוקים, און דעם רבינס ווארעמע ברכה; 'דאוועננען אין א סידור.. נישט רעדן אין די תפילין'.. די ווארעמע ברכות שפעטער - אויף התמדה און הצלחה, האט מיר געגעבן דעם געדענקפולע געפיל.

איך האב גלייכצייטיג אויך געשפירט, אז דער זיידע ע"ה הארכט מיר אויס - פון גן עדן הויעך, און קוועלט נחת ווי כ'זאג דעם פשעטל, און לאזט זכותים מיך באגלייטן - אויף גוטע שריטן.

אויפ'ן וועג אהיים איז שוין געווען א פאנטשער, די איבערגעפילטע קאר האט געכאפט א פלעט אין איין רעדל.. און גיי זוך אינמיטן ווינטער - אויף די הויעכע בערג - א רעדל פאר רפואה..

מיט'ן שאל איינגעוויקעלט פון קעלט האט איינער פראבירט שאפן א רעדל, און א צווייטער האט קאנטראלירט די טרעפיק, און געוויזן די קארס און טראקס זיי זאלן אונז אויסקרויזן - און פארן פאראויס; די קעלט האט געשניטן, און מ'האט זיך הינקעדיג -

צוגעשלעפט צום נענטסטן סערוויס סטעישען - א לאנגע שטרעקע; און אונז זענען לבסוף אנגעקומען אהיים - אנע כוחות, אבער פריילין, אבי מ'איז געפארן אויף שמחות.

מיר פערזענליך האט נישט געשטערט, אז די תפילין לייגן איז געווען אויף אזא קליינעם פארנעם; נאר איין זאך יא, אז קיין מתנות האב איך נישט באקומען פון כמעט קיינעם; די געפיל פון א בר מצוה בחור - וואס קריגט מתנות, האב איך נישט געהאט; און שפעטער האט מיין טאטע ערקלערט, אז אויך די בר מצוה קען מען מאכן אין חדר - פאר מיין כיתה ־ און שוין!

דא בין איך שוין געווארן זייער אויפגעברויזט; כאטש א שיינע בר מצוה סעודה - פארגינט מען מיך אויך נישט? און מיין מאמע איז אפירגעקומען מיט איר נחמה רייד; דו וועסט נאך האבן א גרויסע חתונה..

ביי די שלושים פון מיין זיידע ע"ה, וואס איז אויסגעקומען צוויי טעג פאר מיין בר מצוה, איז געווען א חתונה אין די משפחה; סיי ביים שלושים סעודה און סיי ביים חתונה, איז מיין טאטע צוגעשטאנען צו מיר, אז כ'מוז גיין צום מייק - און זאגן די פשעטל.. יעדער וויל הערן, און ס'קען זיין - מ'וועט דיך געבן דרשה געשאנק.

איך האב זיך געקלערט, בין איך אינגאנצן פארנערט?.. איך וועל מיך אויפשטעלן אינמיטן א חתונה פון א קאזין, צו אפילו ביים שלושים ־ זאגן א פשעטל פון א בר מצוה?.. איך האב זיך גע'עקשנ'ט, און אוודאי נישט געזאגט דעם פשעטל.

מיין בר מצוה סעודה איז טאקע געווען - אין די ביהמ"ד פונעם חדר, און מיין מאמע האט געבאקן א פאטעטא קוגל, און נאך א דריי פערטל שעה - איז געווען געענדיגט מיט'ן בר מצוה.. און מיך צו בארואיגן, האט מיין טאטע געזאגט; אז כ'קען גיין אין ספרים סטאר, און אנפילן א ליסטע מיט ספרים - וואס כ'וויל, און ער וועט עס באצאלן; האבא יך טאקע אזוי געטון, און איינגעקויפט אסאך סעט'ס ספרים, און רוב פון זיי האב איך קיינמאל נישט געענדיגט..

אונזער מלמד אין כיתה ט', איז געווען - הרה"ח ר' דוד אויסטערליץ שליט"א - וואס האט אונז אויסגעלערנט טיפע השגות אין יעדע רוחניות'דיגע זאך; זיינע קונטרסים און ליקוטי ענינים, וואס ער האט געדרוקט און געטיילט פאר אונז, האבן אסאך געהויבן אונזערע ידיעות אין תורה ועבודה.

איך געדענק גוט, ווי ער האט אריינגעטייטשט חסידישע מושגים אין די גמרא - וואס מ'האט געלערנט אין כיתה; אונז האבן דאן געלערנט מסכת פסחים, און ווען ער האט פארגעלערנט די ערשטע דף; וַיְקָרָא אֱלֹקִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וכו' לַמֵּאִיר וּבָא קָרָאוֹ יוֹם וכו' לַמַּחְשִׁיךְ וּבָא קָרָא לַיְלָה וכו'.

- האט ער אפציעל אזוי פארגעלערנט - קְרִיֵּה רַחֲמָנָא לְנָהוֹרָא וּפַקֵּדֵיהּ אַמְצָוָתָא דִּימָמָא; דער אייבירשטער זאל העלפן אז דאס לעכטיגקייט זאל הייסן טאג, וְקַרְיֵיהּ רַחֲמָנָא לַחֲשׁוֹכָא וּפַקֵּדֵיהּ אַמְצָוָתָא דְּלֵילְיָה; דער אייבירשטער זאל אפהיטן די ענין פון חושך הייסט לילה - מ'זאל זיין אפגעהיטן דערפון.

נאכמיטאג אין כיתה ט' האבן אונז - אנשטאט משניות - געלערנט שו"ע הָרַב הלכות תפילין; און געווי ווי כ'האב נישט געקענט הלכות טלית פאר'ן חתונה, פונקט אזוי האב איך געקענט הלכות תפילין.. אבער דאך, האבן אונז טאקע נישט געהערט מיט די תפילין - אזויווי דער רבי האט אנגעזאגט - און אונז פלעגן דאוונענען אין א של"ה סידור - אינעווייניג מיט ערליכע הרגשים.

וועז כ'בין געווארן א בחור, פלעגט מען זיך טועה זיין אז כ'בין א רעביש קינד.. ווייל פעטער חיים לעפלער האט מיר צוגעפאסט א ענוג ברייטע הוט, ס'זאל מיר שטיין פאסיג, און כ'האב אויסגעזען בכבוד'דיג.

וועז כ'בין געווארן בר מצוה, האב איך אנגעהויבן לערנען - דעם הייליגן ספר מאור עינים, און זייט דעמאלטס האב איך זיך דערפון קיינמאל נישט געשיידט; אט די הייליגע ספר, האט מיין זיידע ע"ה זייער ליב געהאט, און ער פלעגט דאס שענקן פאר אלע זיינע בר מצוה אייניקלעך; ווייל ער האט געדענקט, אז ער פלעגט לערנען אין ישיבה אין א חבורה'לע - מיט הרה"ק ר' אהר'לע ראטה זצוק"ל, אין דעם ספר הקדוש.

מיין זיידע ע"ה פלעגט אלץ זאגן, אז דער ספר מאור עינים מאכט לעכטיג די אויגן, און דאס האט מיר טאקע געמאכט לייכטן אין לעבן; מיט איין גזירה שווה - פון מיין בר מצוה ביז'ן היינטיגן טאג - ועד בכלל.. און איך האב שוין לכאורה אדורכגעלערנט דעם ספר צענדליגע מאל.

מ'פלעגט שמועסן צווישן אונז קליינע בחורים, אז מאור ושמש איז לייכטער, און מאור עינים איז שווער צו פארשטיין; אבער איך האב נישט פארשטאנען - פארוואס מ'זאגט אזוי, ווייל איך האב שוין דאן פארשטאנען - און ארויסגענומען הויפענעס חיזוק און הדרכה - פון דעם הייליגן ספר מאור עינים; און כ'האב געשפירט ווי עס לייכט אויף מיין נשמה, וועז כ'האב נאר מעיין געווען דערין.

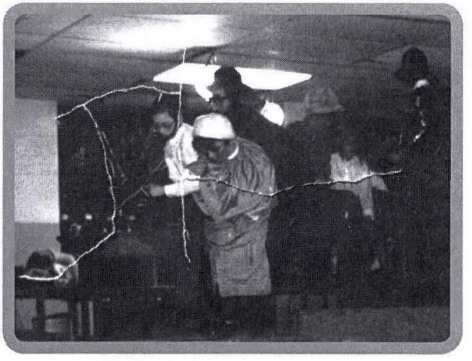
אום חודש אדר תשנ"א אין כיתה ט', האב איך דאס ערשטע מאל באטרויטן די טריבונע; זייענדיג א אקטיאר אינעם חדר פלעי - פאר פורים; און דער מנהל - ר' ישראל בנימין בערגער שליט"א - האט גע'פסק'נט, ווער ס'טויג פאר די גרויסע חלקים, און ווער

פאר די קלענערע; און איך בין געווען אויפ'ן ליסטע - פון די גרויסע פאַרטס, אבער מיין בושה האט מיך נישט געלאזט נעמען א גרעסערע פאַרט, נאר א קליינע.

אבער! ס'האט נישט געהאלפן זיך צו באהאלטן, ווייל זייענדיג פארשטעלט ווי א מאמע פון א יונגעל - וואס באגלייט איר זון לערנען תורה - בין איך געווען אזוי נאטורליך פארשטעלט, און כ'האב דאס אזוי גוט אויסגעשפילט; אז דער עולם האט זיך געקוילערט פאר געלעכטער, און געקלאטשט מיט אייפער - ווי גוט כ'בין געווען.

ס'האט אבער נאך געדויערט א יאר צענדליג, ביז איך האב מיך באוויזן אויפ'ן טריבונע אן בושה; אבער שוין דאן האב איך באקומען די טיטול - נאטורליכע אקטיאר.

איך געדענק נאך עטליכע שפילן פון די עלטערע קלאסן; איין קלאס העכער אונז, האט געשפיעלט די סיפור פון 'השר מקוצי', און ר' ביינוש משב"ק - איז געווען ר' שמשון מקוצי מבעלי התוספות זצ"ל, און אָשי גרינבערג איז געווען דער שיף קאפיטאן.

ביים כיתה ט' פלעי, איך בין די מאמע, משולם גרינוואלד - די טאטע, און די יונגל - גבריאל יוסף זילבערמאן

ס'איז יענע יאר חול המועד פארגעקומען א ריזן 'יוסף שפיל' אין שטאט; פארשטייט זיך, אז אונז האט מען נישט געלאזט פארן; און יענס איז נישט געווען די ערשטע - און נישט די לעצטע גרויסע שפיל, ווייל אין אונזער מוזיק-קלאזעט איז געליגן היבש אסאך קאסעטעס - פון אמאליגע שפילן; דער העלדישע סאלדאט, שפאנישע אינקוויזיציע, די לעצטע געדאנק; וואס די דזשאוקס פון 'זעמל' אויף יענע טעיפס, האט יעדער געקענט אויסענווייניג..

פארוואס מ'האט דאס געמעגט הערן, אבער נישט גיין צו די שפילן? איז מיר געבליבן א הענגענדיגע פראגע - עד היום.

און כ'האב נייעס! כאטש איך שעם זיך דאס צו פארציילן - מצד מה; אז דאס ערשטע מאל וואס כ'האב געקוקט ווידיאו'ס, איז געווען טאקע בשתיקה - בימי חול המועד; ווען כ'בין געווארן געוואר ס'האט א מאשין - מיט ווידיאו קאסעטעס, און היות כ'האב ממש נישט געהאט וואס צוטון גאנץ חול המועד, בין איך אהינגעגאנגן צו יענעם אינדערהיים, און יענער האט מיר 'מזכה געווען' מיט שמחת החג..

און פון דעם האב איך שוין באקומען חשק און ידיעה - אויף נאך און נאך שפילן אויף ווידיאוס, אז כ'האב דערפון גע'חלומ'ט וואכן שפעטער ביים לערנען; ממילא האב איך נישט געוהט, ביז כ'האב געטראפן נאך צייטן, ווי חנוכה, ניטל, תענית אסתר, וועו יענער האט מיר איינגעלאדענט - צו זען נאך און נאך; אלץ א דאנק דעם, וואס מ'האט מיר אפגעהאלטן חול המועד, פון - חס ושלום - זיך גיין לופטערן נארמאל.

יענע יאר פורים תשנ"א, איז געווען דאס ערשטע מפלה פונעם שונא ישראל אין איראק - סאדאם כוסעין ימ"ש; און פאר תענית אסתר, האט ר' משה יעקב סיגלער אזוי פארפירט - אין א התעוררות דרשה אין חדר, ווי ער האט אונז אויפגעהייטערט צו זאגן תהילים, און איינרייסן פאר א ישועה אין הייליג לאנד.

א טאג פאר תענית אסתר, האט מען שוין קובע תפילה געווען; און ס'געווען דינסטיג - וועו מ'זאגט אינעם יום - קפי' פ"ב וכאחד השרים תיפולי.. האט מען געהאפט צו באזיגן דעם שונא ישראל - מיט תפילה ובקשה.

אויפ'ן דאך פונעם ישיבה, האבן די בחורים געמאכט צוויי ריזן 'מיסעלס' פון קארדבארד, און אויפגעהאנגן א איזרעילישע פאן; און עטליכע אונגארישע זקנים האבן עס זאפארט קריטיקירט..

יענע צייט פון חודשי אדר ניסן, זייענדיג שוין א בחור, בין איך שוין געווען 'כשר' אנצונעמען דעם דזשאב פון מאלן ווייץ - פאר געלט; און אונזער נעקסט-דאָר שכן - ר' דויד פעלבערבוים ע"ה - איז געווען א באזונדערע מחמיר מיט זיינע ווייץ, און זיינע ווייץ האט מען געדארפט מאלן ביי עהם אינדערהיים; האב איך - מיט ישישכר יואל אונגער - אנגענומען דעם ארבעט, און לבסוף פארדינט א פעטע מטבע.

כ'פלעג כאטשיג וועו טועם זיין פון די ווייצלעך, און אז כ'האב געהערט אז ס'איז א מאכל בהמה, האב איך אויפגעהערט..

אלע בחורים פלעגן מאלן ווייץ פאר'ן רבי'ן; דארט האט מען געדארפט אסאך בחורים און כוחות, אפצומאלן די ריזן קוואנטום ווייץ פאר די מצות, וואס מ'טיילט פאר'ן עולם - וואס קומט צום רבי'ן אויף יו"ט; און איין יאר האט דער בעל כח - מאָכי ביסטאן - אפגעמאלן דריי שעה אין איין צי.. הונדערט פונט ווייץ! לצורך בית הרבי.

די הייליגע זמנים פון אדר ניסן - זענען ביי מיר אלץ געווען גאר באליבט, און ס'האט געהאט א אנדערע טעם אלץ בחור'ל - ווי אלץ קינד; און קען זיין אז דאס לערנען מאור עינים האט דאס צוגעגעבן.

די טייערע בחורישע יארן..

יא! ס'האט זיך אנגעהויבן די בחורישע יארן, וואס האט זיך למעשה געצויגן פאר צען יאר!.. און כ'האב גארנישט געוואוסט אז כ'וועל זיין אזוי לאנג א בחור, און שפעטער גאר צוריק ווערן א בחור..

כ'בין געווען זייער 'הייפער' - ווי א יונגע בחור, און כ'פלעג אינדערהיים שטיין אויף די נערווען, אז מיינע געשוויסטער פלעגן מיך אפט טרייבן מיט קולות, ווייל כ'פלעג זיי איינפאך ארויסנעמען פון די כלים..

און יענע יאר שבת הגדול תשנ"א האט עס פאסירט, ווען מיין יונגערע שוועסטער האט געשפילט א געים, און איך האב צושטערט די געים.. און זי האט מיר אנגעהויבן נאכלויפן מיט א שטעקן.. און לויפן'דיג צום טיר - וואס פירט אראפ די שטיגן - האט זי צוגעהאקט די טיר נאך מיר.. און מיין שיך האט זיך פארהאנקערט; און כ'בין אראפגעפלויגן מיט'ן קאפ אראפ.. אלע צוואנציג טרעפ אין איין רגע!!

כ'האב מיך געטראפן אונטן אויפ'ן פלאר - אָן באוואוסטזיין, ווען פון מיין נאז גיסט בלוט, און מיין קאפ און האנט זענען פארגליווערט; כ'בין געווען פאר'חליש'ט פאר צוויי מינוט, און זיך קוים געקענט רירן.

זי האט אויסגעבראכן אין א געוויין, זעענדיג וואס זי האט געטון, כאילו זי איז דא שולדיג.. און ס'האט זיך אנגעהויבן א שרייעריי; מ'האט נישט געוואוסט אויף ווען צו שרייען, ווייל דער שולדיגער ליגט אונטן א שטאק אראפ, צעביילט און פארבלוטיגט; און מיין באבע לעפלער ע"ה - איז פונקט דארט געווען, און האט - מיט איר שפראך - באווייזט די סצענע; 'שוין! מ'האט קאַפּוט געלייגט א יונגעל..'

ביז מוצאי שבת בין איך געליגן אין בעט - א צעקאלישטער, אנהאלטנדיג די נאז ס'זאל אויפהערן בלוטן; איך האב געשפירט קראנק און שוואך, און ויבאלד כ'האב געכאפט א גוטן זעץ אין קאפ, האב איך נישט געוואוסט פונקטליך וואס איז מיר געשען.

נאכן זמן האט מיין טאטע מיר אריינגעטראגן אין שפיטאל; און נאכן וואכטן שעות ווי יארן.. בין איך אנגעקומען צום באהאנדלונג; און זיי האבן געזאגט, אז מיין רעכטע האנט איז געשעדיגט; און מיין קאפ? סתם א גרויסע בייל.

ווייל בשעת'ן אראפ'פליען, האט מיין האנט געכאפט דעם שטארקע זעץ, און די ביין האט זיך טיילווייז געשפאלטן; דאקעגן מיין קאפ האט געכאפט לייכטערע זעצעס - ביי עטליכע טרעפ; און זיי האבן געזאגט, אז ויבאלד מיין קאפ האט א קישעלע פון הויט.. {מיין שטערן איז געווען זייער ספאנדזשי אלץ יונגע בחור..} האט דאס געהיטן; ב"ה נאך א מזל..

ביז ל"ג בעומר בין איך געגאנגען - אויפ'ן רעכטן האנט 'גיפס', און ס'מיר געווען כמעט אומ'מעגליך צו שרייבן; און אז איך זאל נישט קענען שרייבן, אוי איז דאס

מיר געווען א צרה.. ווייל דעמאלטס פלעג איך שוין שרייבן א טאג בוך - פאר מיר אליינס; און דארט איז - מערקווירדיג מיט א וואקעלדיגע שריפט - פארצייכענט מיין איבערלעבעניש..

עד היום הזה, קען איך שפירן מזמן לזמן - א שטיקל מיחוש ביי יענעם ביין; אבער ב"ה ס'איז בסדר, און כ'לעב מיך גוט מיט מיין שוועסטער.. און וועו איך זאג אזוי לאכעדיג - אז כ'לעב מיך גוט מיט איר, איז דאס אויך - ווייל זי האט נאך אפאר מאל, געשפילט א היבשע ראלע אין מיין לעבן.

א צווייטע מאל, אינמיטן זי האט געשריבן א טעסט פון סקול, האב איך זיך גערייצט מיט איר; און זי האט - מיט'ן פענסיל-שפיץ - מיר געגעבן א מזכרת נצח אין האנט! וואס מ'זעט נאך עד היום - א גרויע צייכן.. און דריטענס; וועו ס'געקומען די צייט פון שידוכים, האט מען גוזר געווען אויף מיר, אז כ'מוז איר לאזן חתונה האבן פאר מיר; און מ'האט מיר איבערגעהיפט.

ס'איז פארלאפן א יאר, און אונז גרייטן זיך אריינצוגיין אין ישיבה קטנה.

איך האב אזוי שטארק געוואלט אוועקפארן לערנען, אזויוי עטליכע אנדערע בחורים; עטליכע זענען - מיט פראטעקציע - געווארן אנגענומען אין מאנטריאלע ישיבה, עטליכע אין בארא פארק, עטליכע אין ווילליאמסבורג; און איך האב זיך פארגלוסט צו פארן קיין מאנטריאל, אבער די סוף פסוק איז געווען - ניין!

כ'בין אריבער ווי רוב כיתה - אין ישיבה קטנה, אבער חברותות האט זיך שוין יעדער געכאפט, אויסער איך.. און כ'זע שוין וואספארא התחלה מיין ישיבה יאר הייבט זיך אן, וועו מ'דארף זיין באזארגט מיט כאטש פיר חברותות; פארטאגס, פארמיטאג, נאכמיטאג, און ביי נאכט סדר.

איך האב נישט נושא חן געווען ביי קיינעם; אפשר שבת קען איינער באשטיין צו לערנען מיט מיר - אפאר מינוט.. ס'מיר געשטאנען טרערן אין די אויגן, און כ'בין צוגעגאנגען צום מגיד שיעור און געזאגט אפען; איך האב נישט קיין איין חברותא!

ער האט צוגערופן צוויי טיכטיגע בחורים'לעך, און זיי צעטיילט! איינעם האט ער געהייסן לערנען מיט א צווייטן, און דעם צווייטן האט ער געזאגט שטילערהייט - וואס מיין חבר האט מיר איבערגעזאגט; אויב וועסטו לערנען מיט עהם, וועסטו מן השמים זען הצלחה - אסאך מער ווי אלע..

און כ'האב אנגעהויבן לערנען מיט יענע חברותא - וואס האט זיך פאר מיר שטארק איבערגעגעבן, און מסביר געווען מיט אסאך געדולד יעדע זאך אין גמרא; כאטש כ'האב

מיך אסאך פארקלאצט, האט ער מיך געדולדעט; און כ'האב מצליח געווען צו פארווישן מיינע לעצטע טרערן, און מצליח געווען מיטצוהאלטן על הסדר.

כ'האב גוט פארשטאנען די גמרא - פון פרק 'חזקת הבתים' אין מסכת בבא בתרא, אז איך האב אזוי ליב באקומען דעם מסכתא, אז סוף יאר האב איך געדענקט - יעדע בלאט! מיט אלע מפרשים וואס מ'האט אויסגעשמועסט.

כ'האב מיך שוין אפגעלאזט פונעם געדאנק - אוועקצופארן; ספעציעל ווען יענע יאר, תשנ"ב, איז געווען א יאר מיט פרייליכע תקופות, און כ'האב מיך געפריידט צוזיין אינדערהיים; דער רבי זז"ג האט חתונה געמאכט זיין זון - ר' יעקב יוסף שליט"א, און דעמאלטס האט א רבישע חתונה געמיינט - ממש בין הזמנים סעזאן - ביז נאכן לעצטן שבע ברכות.. די חתונה איז געווען אום י"ב שב"ט, און די ישיבה איז געפארן אויף רעדער.. ס'געווען יו"ט אין די וואכן.

יארן שפעטער, ביי ר' חיים מאיר'ס חתונה, האט מען דאס מתקן געווען - כפי רצון קדשו פון רבי'ן זז"ג, אז די שמחות האבן נישט צושטערט די סדרי הישיבה; פארקערט, מ'לערנט 'לכבוד די שמחה' - מער, אלץ דורון דרשה.

מ'האט דעמאלטס נישט געוואוסט עפעס בעסער'ס, ווי אויפבויען האלצערנע שטאקן - און עס אזוי לאזן ביז א וואך נאך יו"ט.. און אלע פלייש, פיש, און אפ'פאל, פלעגן שימלען און שמעקן - ביז ס'האט זוכה געווען צו ווערן גערייניגט - א וואך נאכן שבע ברכות..

די גאנצע שמחה איז געווען פלאנירט מיט 'קארפן קעפ' כאילו; און ס'האט געמוזט פאָרן ענוי - ווי ס'געווען איינגעוואוינט פון די פריערדיגע חתונות, אין לשנות; גראדע ביי דעם שמחה האט מען מוסיף געווען, א טויער ביים רבינ'ס גאס, א 'גמרא טויער' ביים אלטן שול איינגאנג, א פאָרשטעלונג פון קברי אבות, א לעקטער-פורהאנג-סיין, לויט די דעמאלטס'דיגע מושגים - וואס איז געווען א גאנצע עסק.

ממש פארן יום החופה, האט 'יענע שמחה קרוין' אראפגעטראסקעט אין זאל.. און מ'האט עספיעט עס שנעל צו פארערכטן - אז ס'זאל דינען לכבוד ולתפארת ביים גרויסן חתונה - אין וועסטשעסטער - וואו די חתונה איז פארגעקומען; ביי יענע חתונה, האט רבי אנגעהויבן קלאפן מיט ביידע הענט - ביי די לעבעדיגע געזאנגן.

די שבת שבע ברכות איז געווען אין בארא פארק - ביים מחותן - דער טשערנאבלער רבי שליט"א, און ס'האט קוים עספיעט אריינצונעמען די פולע געסט פון איבעראל; און ס'נישט געווען קיין פארגלייך צו די היינטיגע סדר.

ביים מצוה טאנץ - פרייטיג צונאכטס, איז כמעט נישט געווען קיין אינטש פלאץ ווי צו שטיין - פאר מיר.. און איך האב טאקע מְוַוהֶר געווען - פון קלעטערן און זוכן א פלאץ אין אזא געדרענג; און ווען מיין טאטע האט מיך געטראפן נאכן טאנצן, און געווואויר געווארן אז כ'האב עס פארפאסט; אוי! האב איך באקומען קאלטס און ווארעמס.. 'פארדעם ביסטו געקומען אהער'?..

כ'געדענק, אז מיינע טערערן זענען נישט פארפרוירן געווארן, כאטש די גאר געפרוירענע וועטער - יענע פרייטיג צונאכטס.

יעדע שמחה ברענגט דאך - מיט זיך - אינטערעסאנטע דעטאלן, און געסט און מצבים; איז דעמאלטס אויך געווען א פרישע גאסט אין שטעטל; א מאדנע עלטערע פוילישער יודל אן א בארד, מיט'ן נאמען 'אייזיק וואלגא'; ער האט געהאט מיט זיך א היסטאריע, אז ער האט ביים צווייטן וועלטס קריג מצליח געווען צו ראטעווען, דעם אלטן - מתתי' פריזל.

דער 'מאַטעס רעטער' - ווי מ'פלעגט עהם רופן, איז אריינגעפאלן אין שטעטל יענע תקופה, און איז געווארן דער שפילצייג פונעם יוגענד; מ'איז עהם נאכגעלאפן ווי ער איז געגאנגען..

אין די היסטאריע פונעם שטעטל, זענען שוין אסאך אזעלכע סארט עלעמענטן געקומען און געגאנגען; און מ'פלעגט זאגן, אז דא איז די לעצטע באס סטאנציע.. און אזעלכע נשמות יתירות - אויב האבן זיי נישט געוואלט זאגן זייער עכטע נאמען, פלעגט מען זיי 'געבן' א נאמען..

און אלץ קינד האבן אונז געקענט אלע נע ונד'ניקעס אויפ'ן נאמען; דער גאלדנ'געיטער רעבע, דער 'דידן נצח' מענטש, 'דער וועקיום קלינער', יוסף איזאק, גרשון חנוך.. דער 'געשמאַק' בחור; למשל, דער גאלדנגעיטנער, אז מ'פלעגט עהם גריסן א גוטן! האט ער געענטפערט; נישט א גיטין נאר א קידושין!.. אזא פאביע האט ער געהאט.

יעדע פון די נעמען, האט געהאט נאך זיך טשיקאווע סיפורים - צום לאכן און צום ווייגן; איינער איז געווען הונקעדיג, איינער מאדנע, א צווייטער צו קלוג.. מ'האט אלץ חושד געווען, אפשר איז איינער פון זיי א שפיאן - פאר אומגעוואונטשטענע אויערן; מי יודע? און ווען אונזער 'אייזיק וואלגא' איז נעלם געווארן, איז שוין געווען נאך צוויי געסט ביים האנט..

און מ'דארף דאך אזוי אכטונג געבן מיט די דעליקאטע נשמות, ווייל זיי זענען טאקע לאכעדיג, אבער אינעווייניג איז א פייכטע צעבראכענע נפש - ביז'ן גרונד.

צוריק צום ערשטן כיתה אין ישיבה קטנה.

אונז האבן געלערנט אינעם גרויסן שטוב - די בית מדרש קטן פונעם ישיבה קטנה - וואס איז פאקטיש געווען די דאוונענען שטוב פאר די ערשטע כיתה, און ס'נאך דעמאלטס געווען אפען צום אמאליגן גרויסער לאבי; און כאטשיג ווען, פלעגט דער נאכמיטאג משגיח ־ ר' זושא פריזעל הי"ו - נאכלויפן און אריינטרייבן די בחורים אין קלאס, ממש ווי א קינדערגארטן מלמד פראבירט צוזאמ'האלטן די שעפעלעך, אז זיי זאלן זיך נישט צעלויפן..

- אין פאקט האט מען היינט מער דרך ארץ פאר א משגיח.

נעבן די כיתות, איז געווען די אפציעלע קאווע-צימער פונעם 'גאנצן' ישיבה; דאס הייסט, אז אויך די ישיבה גדולה פלעגט קומען דארט 'בקביעות' זיפן א גלעזל ווארעמס; ביז ס'איז געווארן איבערגענומען פון אלטע בחורים - בריונים, און מ'האט עס אויפגעלעיזט.

אין מיינע זכרונות פון יענעם ווינטער, געדענק איך א געשמאקע שבת - וואס כ'בין די ערשטע מאל אוועקגעפארן 'אליין'.. כ'בין געפארן אויף א שבת קיין קרית יואל ־ צו מיין זיידע און באבע גאלדשטיין; און ביז כ'בין אנגעקומען אהין, האב איך געהאט צו הערן קולות, ווייל כ'האב כמעט פארפאסט דעם באס.

מיין זיידע האט געוואוינט אין די 'שווימערס הייזער' ־ אויף ישראל זופניק דרייוו; און ס'איז געווען א הויעכע שניי יענעם שבת, וואס שניי האב איך דאך זייער ליב.. און כ'האב געשפירט א געשמאקע געפיל פון אייגנקייט, אין א רואיגע שטילע אטמאספער.

מיין זיידע האט מיך פארגעהאלטן נאך שבת, היתכן ביים מיר אויסרופן צום תורה - אינעם ישמח משה שול דערנעבן - האב איך געזאגט צו שטיל די ברכות; ס'וואלט עהם געווען א כבוד - ווען זיין אייניקל פון סקווער זאגט הויעך די ברכות.. אבער איך האב מיך געשעמט - מיט מיינע סקווערע פיאות און הברה.. אבער ס'געווען א שבת צום געדענקן! און ס'געווען אזא מחי'.. אז כ'האב עס נישט פארגעסן.

ווייל ווען האב איך געהאט די געלעגנהייטן אמאל אוועקצופארן? אפילו חול המועד, איז נישט געווען קיין רעדע צו פארן ערגעץ - זיך לופטערן; ווייל חול המועד דארף א בחור לערנען!..

יענעם יאר תשנ"ב, האט מען אנגעהויבן בויען דעם נייעם שול; דאס הייסט צובויען צו די אלטע, וואס איז שוין געווען זייער קליין; און מקודם איז געווען אנדערע פלענער,

וויל למשל, צו בויען אויף 'פראנקס בארג' - א גאנץ נייע שול פאר שבת קודש; אבער ס'געבליבן אויף נישט.. האט מען זיך יעצט אריינגעווארפן אינעם פלאן, צו איבערמאכן דעם אלטן שול - אויף א גרעסערע פארנעם.

אנגעהויבן האט זיך עס - ממש א וואך נאכן שמחת החתונה אין הויף, וועו מ'האט - מיט'ן נדבה פון הנדבן ר' שמחה לעפלער ע"ה - אנגעהויבן דאס ערשטע שלב, פון גרובען פרישע פודאמענטן; און ס'געווען ממש בהשגחה פרטית, אז יענע פרייטיג פ' משפטים - וואס די טרעקטער האט אנגעהויבן צו גרובן, איז ר' שמחה נפטר געווארן - נאך א לענגערע שווערע מחלה; און ס'זיכער געווען בזכותו, דאס נייע בוי פראיעקט.

דורך די צייט פון בויען, פלעגן קומען צו פארן ריזן טראקס - מיט שטאלענע זוילען, און אָן א צאל צעמענט טראקס - פאר די פונדאמענטן; און ס'געווען א בחור אין מיין כיתה, וואס האט אראפגעשריבן יעדע פרט ממש, יעדע טראק וואס איז געקומען און געגאנגען, און די נומער פונעם טראק, און די צייט פונעם קומען און גיין.

- ער האט עס פארצייכענט לאנגע חדשים אין א צי, און עס געהאלטן פאר זיך; איין טאג האט עהם געדוכטן אז מ'וויל עס ארויסבאקומען פון עהם, האט ער - לפי דבריו - פארברענט אלע צעטלעך.. און ס'קען זיין אז ער האט עס נישט פארברענט, און האט נאר אזוי געזאגט, כדי מ'זאל נישט נישטערן נאך זיינע כתבים.

דאס בוי ארבעט האט זיך פלייסיג געריקט פאראויס, און ס'געקומען א שטאק נאך א שטאק; און לויט'ן פלאן פונעם אינדזשענער - כדי צו קענען צוזאמהאלטן די אלטע מיט די נייע שול - דארף מען לייגן צוויי ריזן מעכטיגע זוילען, אין די לענג פונעם היכל העתיד להיבנות; און וועו דאס איז פארגעקומען, איז עס געווען א היסטארישע סצענע.

ס'געווען א לענגערע ארבעט, וויאזוי מ'האט געלייגט די ספעציעלע גרויסע זוילן; אז וואכן פארדעם האבן אינזשענערן גע'טעסט די זוילן, צו זיי זענען גרייט צו ווערן אויפגעהויבן; נאכדעם וואס מ'האט עס געליפערט אין שטיקלעך, און נאך ליגנדיג אויפ'ן ערד, האט מען עס באהאפטן צו א הונדערט-פוסיגער זויל.

מ'לייגט ארויף די ריזן זוילען

אין א פרייטיג איז דאס פארגעקומען, וועו ספעציעל שטארקע קרעינס האבן געזאלט אויפהייבן די זוילן; און אנשים נשים וטף זענען געשטאנען אין גרופעס; אויף גאניקעס,

אויף דעכער, און ווי נאר מ'קען מיטהאלטן - ווי די צוויי מעכטיגע זוילן ווערן אויפגעהויבן - און מחובר לטהור.

ר' משה האלצלער ע"ה - וואס פלעגט כאפן בילדער פון אלעס - האט זיך יעצט ארויפגעשטעלט אויפ'ן דאך פונעם ישיבה, און נישט סתם; נאר אויפ'ן העכערן דאך! איבער'ן היכל הישיבה גדולה - אין צענטער, און דערויף געשטעלט א לייטער! און אזוי געכאפט בילדער.. און שמייכלענדיג זיך אנגערופן; אוי וועלן ענק מיך נאך דאנקן פאר די בילדער..

אנדערע וואס האבן אויך געהאט קאמערעס [וואס איז נישט געווען אזוי מצוי ווי היינט..], האבן אפגעכאפט ר' משה האלצלער, ווי ער שטייט אויפ'ן לייטער און פאראייביגט זכרונות..

ר' משה האלצלער ע"ה איז אלץ געווען דער - וואס האט געהאט די קאפ אויפ'ן פלאץ, און פארשריבן און פאטאגראפירט אלעס אין שטעטל - צו יעדע צייט; אויך די אויספירליכע באריכט ביים בויען דעם שטעטל, איז פון עהם.

אין שול האט מען זיך נישט געקענט געפונען יענע פרייטיג, צוליב די סכנה; האט דער רבי זז"ג געדאוונט אין ישיבה, און טאקע פונעם דאך - ווי מ'האט געקענט אריינקוקן דורך די היכל דאַך פענסטערס - האבן אונז מיטגענהאלטן ווי דער רבי איז זיך מתעטף בטלית און לייגט תפילין, וואס מ'קען זעלטן מיטהאלטן.

יענעם יאר ב' ניסן - היבש שפעט נאכמיטאג - בעצם יומא דהילולא פונעם רבי'ן זצוק"ל, איז פארגעקומען די הנחת 'אבני הקודש' צום נייעם חלק שול; דאס זענען געווען שטיינער - פונעם גאנץ ערשטן שול, און פונעם שטוב פונעם רבי זצוק"ל שטוב, אויך פונעם אלטן הויף אין אוקריינא; וואס דער רבי זז"ג האט דא פריש געלייגט, און דערביי געזאגט פסוקי תהילים.

דער ציבור ביים סעודת הילולא - יענע יאר, איז געווען אן קיין מספר.. ס'געווען אזא אנלויף און שטופעניש - צום געדענקן.

דאס התרגשות האט גאר געשטיגן, וועז הרב ר' אברהם חיים שפיטצער ז"ל האט געהאלטן א היסטארישער דרשה; זיינע ווערטער ליגן נאך אין זיכרון ביי אלע, ווייל ס'האט זייער צעפלאמט די הערצער; ווי ער האט געשילדערט, וועז ער האט געהאט די זכיה אנצוהאלטן דעם הייליגן קאפ פונעם רבי'ן זכרונו לברכה - אינעם טאג פונעם הסתלקות.

..וועז כ'האב אנגעהאלטן צוקאפענס - האב איך מיר געקלערט; דער קאפּ! האט בלויז געטראכט גוטס פאר יודן.. דער קאפּ! האט בלויז געטראכט הייליגע זאכן.. דאס מויל! האט בלויז געדעדט גוטס אויף יודן.. די אויגן! האבן נאר געוואלט זען גוט'ס אויף יודישע קינדער.. די אויערן! האבן בלויז געוואלט הערן גוטע בשורות פון יודען..

דער עולם האט ביי זיין דרשה געלאזט טרערן ווי א טייך.

די אבני קודש האט מען געלייגט דארט - ווי מ'האט ארויסגעבויעט דעם רבינ'ס דאוענען שטוב, און אויף די הייליגע מטבעות וואס דער רבי זז"ג האט אריינגעלייט אינעם יסוד, האט מען שפעטער גוט פארדעקט מיט צעמענט, מיט שטארקע שמירה.

קאפיטל פערצן

א חודש בעפאר - אום ז' אדר תשנ"ב - וועז כ'בין געווארן פערצן יאר, איז געבוירן געווארן אין סקווירא - דאס צווייטער קינד אום ז' אדר; דאס טייטש די צווייטע ברית אום פורים - אינעם היסטאריע פונעם סקווערן שטעטל; און כ'געדענק אז הרה"ח ר' שלמה דוב הערצל שי' איז צוגעקומען צו מיר, און פארציילט; אז דער רבי שליט"א האט דערמאנט דערוועגן, אז איך בין געווען דער ערשטער ברית - פורים אין שטעטל - מיט פערצן יאר צוריק.

א יאר דערויף, האט דער רבי זז"ג אליין געפראווועט א ברית פאר א אייניקל - אום פורים; דאס ברי"מ פון הרב מרדכי בן הרב יושע'לע טווערסקי חדב"ן, וואס איז געווען בעצם יום הפורים - און ס'געווען א שמחה כפולה ביום ששון ושמחה; און ביים גרויסארטיגע וואכנאכט סעודה, אינעם ערשטע נאכט פורים באישון ליל, האט יודעלע בי"ח פרידמאן - שטומער'הייט משמח געווען דעם רבי'ן און משתתפים, און דער רבי האט ארויסגעווייזן שטארקע הנאה.

מ'האט דעם יאר איבערגעבויעט דעם אלטן ישיבה קטנה בילדינג, און ווי קליינע בחורים, פלעגן אונז אלץ אריינשטעקן די נאז ביים ארבעט; און איין נאכט האב איך זיך אריינגעכאפט אהין, און אין די טונקל באמערקט א קען וואַרנישׁ; האב איך דערמיט אנגעשמירט דעם דעקל פון מיין של"ה סידור - אז ס'זאל גלאנצן, און ס'איז אויסגעקומען אזוי בחוריש געפארבט - למזכרת..

ביים מסיבה - לכבוד די התחדשות פונעם ישיבה קטנה - איז ערשינען א בראשור, און דערין איז געווען באשריבן א מאמר, וועגן דעם היסטאריישער 'עפלבוים' - אלץ גאסט רעדנער.. וואס די בוים האט אלץ שוין מיטגעלעבט, אז גרויסע בנינים האבן זיך פאר איר געבויגן, און אסאך פעולות האט מען געטון - אבער איר נישט געקענט עוקר מן השורש זיין; ווי נאר ס'פאלט אראפ א צווייג, ווערט דערפון א פרישע וואַרצל - פאר איר עקשנות'דיגע אריכות ימים..

כאטש מ'האט איבערגעמאכט אלעס, און מ'האט געקויפט נייע טישן און בענק; אבער איין טיש איז געבליבן דינען אינעם ישיבה קטנה - פאר נאך עטליכע יאר, דאס איז געווען א אויסנ'ארדענטליכע גרעסערע טיש, וואס מ'זאגט אז דער רבי זצוק"ל האט נאך געפירט דערויף די טישן - ביים זיין אין ישיבה נאכן שריפה פונעם שול; און דער מגי"ש החסיד ר' משה ברוין שליט"א האט דאס יעצט ענעוצט.

אז מ'רעדט שוין פון החסיד המובהק ר' משה ברוין שי'; געדענק איך, אז ס'האט פאסירט אמאל, אז ויבאלד ער איז קליינ-וויקסיג, און ער איז ביי הפסקה געשטאנען איבערגעבויגן איבער א ספר, האט א געוויסע ווילדע בחור ארויפטאנצן אויף זיין רוקן - מיינענדיג אז ער איז א בחור'ל.. אבער ווען דער בחור האט געכאפט אויף וועמען ער האט געטאנצן, איז ער אנטלאפן פאר בושה..

און נאך עפעס געדענק איך פון עהם; אז אמאל האט א לייכטזיניגע בחור זיך באליידיגט אויף עהם, און האט פארברענט די דעקל פון זיין גמרא.. אונז זענען דעמאלטס געווען נאך אין כיתה ט', און איין טאג ברענגט מען אריין אין חדר א בחור, און מ'זאגט אונז; דער בחור האט פארברענט זיין מגיד שיעור'ס גמרא דעקל, און ער באלאנגט נישט אין ישיבה.. דאס איז געווען יענעמס קנס - פאר א טאג צייט.

אויב כ'האב נישט קיין טעות, איז דאס יאר נפטר געווארן די רעבעצינס מאמע - רעבעצין לייטשע מוויזניץ ע"ה; און כ'געדענק, אז מ'האט בעפאר דעם אסאך מאל אויסגעזאגט תהילים - ביים רבינ'ס מנין.

די יו"ט פסח תשנ"ב, איז ביי מיר אריבער אביסל שווער; ווייל מיינע גלעזער שפּאַקילן פלעגן זיך שנעל צוקראצן, ממילא האט מען מיר געקויפט לכבוד פסח - ספעציעלע עכט גלאזערנע לינדזן; און ערב יו"ט האט א יונגערמאן מיר געשטופט - און געטרויטן אויף מיין גלעזער, און די גלאז האט זיך געשפאלטן.

מיין טאטע האט מיר באשולדיגט פאר אלעס, און כ'האב אנגעהויבן טאנצן פון די הויט, און געוואלט אנטלויפן פונעם מציאות; אבער מוצאי פסח איז מיר שוין געווארן פרייליך אויפ'ן הארצן, ווען מיין ברודער חיים יצחק איז א חתן געווארן, און כ'האב פארווישט מיינע טרערן.

דאן האט מען שוין געברענגט די ערשטע זוילן פאר'ן נייעם שול, און פייוויש לאנגסאם - וואס איז געווען דער קאנטראקטאר, האט געמאכט זיכער - בדרך לא דרך - אז די ספק פרוכט ביימער זאלן נעלם ווערן פון דארט..

אויך ארום אונזער הויז האט מען אנגעהויבן בויען נייע הייזער, און ס'געווארן אביסל לעבעדיגער אינעם סביבה; כאטש אונזער הויז איז נאך געבליבן אלטמאדיש.

דעמאלטס האט זיך אנגעהויבן די עפאכע - פון אזא זאך ווי א 'האט ליין'; א שטייגער ווי היינט קול מבשר, איז דאן ערשינען די האטליין פון חב"ד - היכל מנחם; און מ'איז געזיצן שעות אויפ'ן טעלעפאן און געדרוקט קנעפלעך, מיט וואונדער אויפ'ן נייעם אנדעקונג און באשעפטיגונג; דעמאלטס איז אויך קאמערעס געווארן מער ביליגער - און צום געפונען ביי יעדן אין טאש, אטאמאטיש איז ארויסגעקומען נייע אויסגאבעס מיט בילדער.

אויך דאס סקווירא חסידות האט אנגעהויבן איבערפרישן דאס הויט; ווען מ'האט געשמועסט, אז דער פרישער יונגערמאנטשיק - מאטי גרינוואלד - איז זייער טיכטיג, און גאנץ מעגליך אז ער וואלט געקענט זיין שמש אינעם 'גרויסן' שול; און ס'דעמאלטס נישט געווען קיין בעסערע ווערטל ווי דעם; וואס? מאטי גרינוואלד שמש?? אינעם גרויסן שול?..

ווייל מ'האט געוואוסט, אז צוזיין שמש אין די 'גרויסע' שול, דארף מען זיין א עלטערע דערוואקסענער, מיט א פולע בארד און שרעקעדיגע מאכט.. און מאטי גרינוואלד האט קוים דעמאלטס חתונה געהאט.

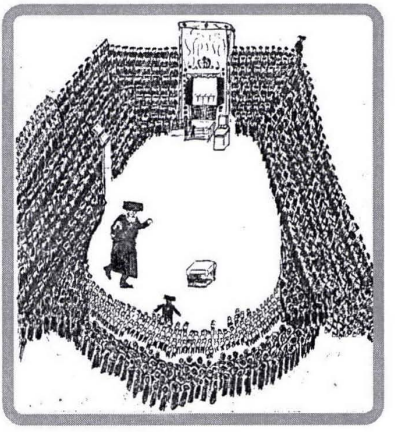
אבער די עסקנים - ובראשם הערשי ברייער - וואס האט געזען וויפיל מאטי האט געהאלפן ביים רבי'שן חתונה, און פארשפּאָרט אזויפיל נארישע מיטינגס - נאר טשיק-טשאק אויסגערעכנט, אנגעגרייט, און געטון צום זאך! האט הערשי ברייער שטארק גע'שתדל'ט, אז מאטי זאל איבערנעמען די לייצעס.

ס'האט נישט פאסירט איבערנאכט - ווייל ס'האט געדארפט אריבערגיין די הסכמה פונעם שול גבאי - ר' שלמה האפמאן; אבער ווען ס'האט פאסירט, איז געווארן אזא מהפיכה לטובה - וואס איז נאך היינט צוטאגס א חידוש! ווייל מאטי האט נישט איבערגענומען די ווירטשאפט פון אויסלעשן די לעקטער - די רגע ווען מ'דאוועט נישט, אדער דאס ענליכס..

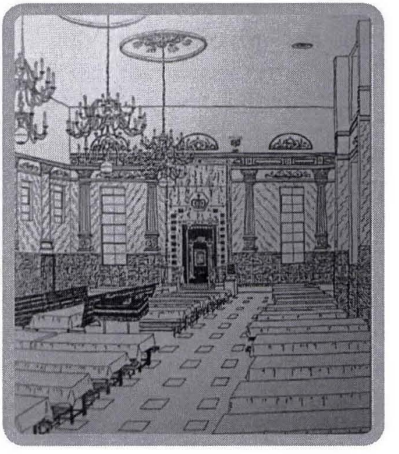
מאטי האט גענומען אויף זיך א אויפגאבע, פון זיין שמש פונעם שול, פונעם טיש, פון אלע שמחות, פון אלע נסיעות, פון אלע מאורעות אין הויף - אינדערהיים און אין די פרעמד.

די הויעכע וועגט פונעם אלטן שול - איז קיינמאל פארדעם נישט געוואשן געווארן; ביז איין טאג האט - פינחס גרינוואלד - מאטיס ברודער - ארויפגעקלעטערט למעלה מעשרה טפחים.. און געגעבן א גוטע וויש - מיט א מקוה האנטוך, און ס'האט זיך אנטפלעקט די הערליכע פעינטינג פונעם שול.

שפעטער האט ר' שלעימע האפמאן שוין באשטעלט אפאר רוסישע פעינטער, וואס זאלן איבערפארבן פארשידענע חלקים - העכערן ארון הקודש; און ס'וידער געווארן שיין ווי ס'פאסט זיך; און מאטי - צוזאמען מיט זיינע יונגערע ברודערס - האבן דאן געמאכט זיכער, אז די שול ווערט ריין, אבער ריין! און אפגעשטויבט די שויבן, טירן,

דער רבי טאנצט הקפות אינעם אלטן היכל
אילוסטראציע ביי יוחנן פעלדמאן

און פענסטערס, און אלעס - אן קיין באזונדערע רַעַש!

מאטי האט באוויזן עד היום, עפעס וואס קיין איין שמש האט נישט באוויזן; ספעציעל אין דעם הינזיכט פון איינשפאנען די יונגע - פרומע - בחורים עהם צו העלפן במלאכת הקודש, שטופן, שלעפן, בויען, און אנגרייטן אלעס וואס פעלט אויס; פלינק און געניט, לכבוד דאס מקום, די הויף, און דאס גאנצע מלוכה.

מאטי האט דאן געלאזט באשטעלן נייע 'הויעכע' פארענטשעס, וואס 'משה שולמאן' האט צוזאמגעשמאלצן; און ער האט זיכער געמאכט צו געפונען גוטע רעדלעך, וואס קענען פארטראגן די הייפערע געטענץ - פון די אומצאליגע חסידים אויף די שטאקן; און דער עולם איז געשטיגן ביי די טישן גאר אין די הייעך..

דעמאלטס האט זיך אנגעהויבן די גייסט - פון נאכזאגן דעם רבי'ן די חרוזים, די נוסח, און ממש 'טאנצן' ביי די לעבעדיגע ניגונים; נישט ווי פארדעם, ווען ס'פלעגט אלעס זיין מער איינגעהאלטן און רואיגער; און דער רבי זז"ג האט אוודאי ארויסגעוויזן צופריידנהייט - פון דעם שינוי לטובה און עליה בקודש, אז דער רבי אליינס האט געטון מער פעולות, צו צייגן אז מ'זאל נאך מער טאנצן, און טאקע צוזאמען מיטזאגן - זמירות פיוטים און נייע ניגונים.

ס'איז דאן פארבעסערט געווארן דאס סקווירא לוח אויך - לטובת המוסדות - מיט א פולע רשימה פון די מוסדות התורה והחסד, און אלע שטיבלעך ברחבי תבל.

וויבאלד אונז האבן זיך געוואלט שפירן - פונקט ווי אלע חסידישע בחורים - אין ישיבה גדולה, ממילא האבן אונז אויך געמאכט חסידישע 'חברות'; אז מ'פלעגט זיך צוזאמקומען יעדע פרייטיג צונאכטס - פאר'ן טיש, און א יונגערמאן פלעגט קומען פארלערנען אור החיים הק' פאר אונז.

געוועלנליך פלעגט קומען - הרה"ח ר' משה יעקב בי"ש ביסטאן שליט"א; און דאס תענוג חסידי וואס ער האט אין אונז אריינגעברענגט, איז געווען נתפעל צו ווערן; ער האט פארזיסט דעם אור החיים הק' - מיט זיינע אייגנארטיגע משלים, וואס האט באצויבערט יעדע סארט בחור; און יעדער האט געקוואלן תענוג, פון די שיינע אגדות ודברי תורה וואס ער האט אריינגעפלאכטן.

און א וואך וואס ער האט נישט געקענט קומען, איז כמעט נישט געווען קיין בחורים ביים צוזאמקום.

איך געדענק זייער גוט זיינע געשמאקע שמועסן; ווי ער פלעגט חוזק מאכן פונעם אמעריקאנעם פרעס, און די ליידיגקייט פון באלבאטישקייט, און דאס לעבן פון פארגעניגן וואס מ'שפירט אלץ חסיד; הלוואי וואלט געווען נאך צענדליגע ר' משה יעקב'ס.. וואלט געווען ווייניגער ארויסגעפאלענע נשמות.

זיינע משלים פלעגן מיר באגלייטן אין מחשבה א גאנצע וואך, ווי איך פלעג קלערן דערפון - וויאזוי מ'קען לעבן מיט א חסידישע טעם, און זיך הייבן פון די חיצוניות - אינעם גשמיות'דיגע וועלט; אז אפילו וען די קאלטע ווינטער טעג זענען געקומען, און די רייצענדע מאכלים האבן געשמעקט פון די שטובער, האט אבער געקלונגען אין מיינע אויערן ר' משה יעקב'ס ווערטער..

- צען טראקס קארטאפל.. דריי הונדערט טאצן פיצא און קעיק.. דאס באגלייט אזא איינעם - וואס ליגט אין גשמיות כל ימי חייו.. א אויסגעלערנטע שאנק פון תורה, מוסר, וחסידות, א לעבן מיט עכטע הנאה און גליקליכקייט - און דערצו שכר און תענוג ונחת פון די קינדער און דורות - דאס באגלייט א חסידישע יוד אינעם ווייטן וועג.

שנת תשנ"ג

ראש השנה תשנ"ג, ביים זאגן תחל שנה וברכותיה, האט מען באנייעט דעם נייעם היכל; אבער ס'נאך געווען פראוואזאריש, ווייל די אלטע היכל און חדר שני - די כולל - זענען נאך געווען אפגעטיילט מיט ווענט, פונעם נייעם גיגאנטישע היכל; אבער א דאנק וואס מ'האט לכבוד יו"ט געגאסן א צעמענט'ענעם פאדלאגע, האט מען זיך שוין ארויסגעלאזט אין א שפאציר - איבערן נייעם חלק.

ס'געווען אזא נחיצות צו פארבריטערן דעם שול - לריבוי המתפללים, ווייל די אלטע היכל איז יעדע שבת געווען אזא געדרענג, שוין אפגערעדט א שיינעם שבת צו יו"ט; און אפילו די טישן און בענק האט מען - ברבות הימים - אפגעהאקט די זייטן פון אלע זייטן.. אבי ס'זאל ווערן אביסל מער הרחבה, און דאך האט עס נישט צוגעגעבן קיין סאך פלאץ.

מ'פלעגט דאך זיצן מער ווייניגער משפחות-ווייז אויף א טיש, און יעדע טיש האט געהאט זיינע געצייכנטע טיילס.. ווי מ'איז געווען געצוואונגען זיך אריין צו האלטן די אטעם.. ווייל א אינטש ארויס - איז שוין געווען א צווייטנס זיץ פלאץ..

איך געדענק מיין שווערע געפיל - פונעם געדראנג, אז כ'האב נישט געקענט פארליידן די שלוחי ציבור וואס ציען אויס מיט'ן נוסח, און איך דארף שטיין צוקוועטשט - מיט'ן סידור אין האנט; ווייל קינדער האבן אוודאי נישט געהאט קיין זיץ פלאץ, בין איך געשטאנען צווישן צוויי טישן צוזאמ-געקוועטשט.

שפעטער האט אמאל פאסירט, וואס מ'איז פרייטיג צונאכטס צוריקגעגאנגען צום אלטן היכל - אויף איין תפילה, (אפשר וועגן א בלעק-אויט), און ס'האט אויסגעקוקט - פונקט ווי דער באקאנטע משל; ווי איינער האט פראבירט נאכן אריינשטופן א קוה אין שטוב, נאך אריינפאסן אויך זיין פאמיליע אינעווייניג..

- דער עולם קיין עין הרע האט זיך שוין אויסגעשפרייט, און מ'איז שוין געווען איינגעווואוינט צו מער רחבות אינעם נייעם היכל, און פלוצלינג גייט מען צוריק צום ד' על ד'.. דאס איז געווען א גוטע ביישפיל, וואס מ'האט פארדינט מיט'ן נייעם היכל; וואס כאטש ס'נאכאלץ נישט געווען אויפגעמאכט די וועגט אינצווישן, דאך איז די נייע היכל אליינס - געווען פול גרעסער.

די נייע יאר תשנ"ג, איז מיר נאך שווערער געווארן דאס לעבן אין ישיבה - און צווישן חברים; נישט ענוג אז כ'האב נישט געהאט קיין חברותות, האב איך בכלל פארלוירן חשק צום גאנצן שפיל.. מ'לערנט, מ'חזר'ט, מ'מאכט בחינות, יא געקענט - נישט געקענט..

איך האב געזוכט א וועג צו אנטלויפן פון דעם, און געוואלט לערנען וויאזוי 'איך' וויל, און וואס איך וויל, און נישט דארפן זיך פארהערן - און אפגעבן א דין וחשבון! איך האב געשפירט ווי איך בטל אפ וואכן און חדשים - אויב נישט אפאר יאר.. בלויז מיט'צו'טאנצן מיט'ן סדר הישיבה, און שפילן דעם געים פון א חזרה, א בחינה, א בחינה גדולה.

און וויפיל איך קוק צוריק, בין איך געווען כשר געזעכט; ווייל אפילו היינט איז מיר שווער צו לערנען אויף דעם מהלך, און ספעציעל איז מיר שווער צו לערנען מיט א חברותא; ווייל פאר מיין מהלך המחשבה והמוח, איז יענע סדר ומסגרת נישט געווען געאייגנט.

האב איך דען נישט געוואלט לערנען? איך פלעג אזוי מיטלעבן ביי די שיעורים; די שיעורים זענען געווען א מחי', מ'האט אויסגעזעדט מפרשים אויפ'ן בלאט גמרא; אבער ס'גענקומען צום חזר'ן, דאן בין איך ארויסגעפאלן; ווייל קיין חברותא האב איך נישט געהאט, און באמת האב איך נישט געדארפט.. ווייל מ'לערנט אפילו נישט מיין מהלך, און קיינעם קימערט נישט מיין אפגעשלאגנקייט.

און ממילא האב איך קיין איין נארמאלע מארק אויפ'ן בחינה - אוודאי נישט באקומען, פארוואס יא?..

למעשה האט זיך גע'עפענט א שפאלט פון ליכטיגקייט, ווען מ'האט מיר מסדר געווען א פרייוועט חברותא - הרב ר' שמואל דוד גליק שליט"א - א ריכטיגע חסידישער יונגערמאן, מיט גענפיל און איבערגעגעבנקייט; און יעדע פעני וואס מיין טאטע האט עהם באצאלט, האט זיך אויסגעצאלט.

ער האט אנגעהויבן מיט מיר א פרישע מסכתא, מסכת סוכה; און אונז האבן דאס צוזאמען אויס-געהארעוועט - פון דעקל ביז דעקל; און אום חול המועד סוכות תשנ"ד, האב איך געמאכט א סיום - מיט הארץ פרייד - אין אונזער סוכה אינדערהיים; און ר' שמואל דוד האט באקומען פון מיר דעם טיטול; 'מיין מסכת סוכה רבי'.. און כ'האב קיינמאל נישט פארגעסן מסכת סוכה.

מ'האט אינמיטן יאר פראבירט צו נעמען פאר מיר - נאך א יונגערמאן - פאר א חברותא, אבער יענער איז נישט געווען געטריי, און ס'געווען א שאד די געלט, א שאד די צייט; יענער האט נישט געהאלטן דערביי..

און איך האב ווידער אנגעהויבן ווייענען טאג און נאכט, איך וויל זיך ארויסזען פון דעם מסגרת; כ'וויס אליינס נישט וואס איך וויל יא.. אבער אזוי איז נישט קיין תכלית אין לעבן; כ'וועל ענדערש האקן האלץ און שעפן מים שלנו, ווי איידער זיצן און קלאצן בעל כורחי - שעות אויף שעות - פון מיינע טייערע.. בחורישע.. יארן..

- א געלעכטער אויפ'ן העכסטן אַקטאָווע..

איינמאל שבת נאכמיטאג - ביים אהיימגיין פון שול, האט מיין טאטע זיך ענומען רעדן צו מיר אפענהארציג; פארציילנדיג, אז אויך ער האט געהאט די שווערigקייטן אלץ יונגע בחור, און ברוך השם ס'געווארן בעסער.. ממילא זאגט ער מיר, אז אויך פאר מיר וועט נאך איין טאג זיין גוט..

דאס האט מיר געגעבן אסאך קוראזש אויף ווייטער, און איך קלער היינט; הלוואי וואלט ער אלץ געריעדט דעם שפראך צו מיר..

איך וויל פארציילן א מעשה שהיה, וואס האט פאסירט אין ישיבה קטנה.

איינמאל ביי הפסקה - פאר מנחה, האט א בחור פון אונזער כיתה - זיך א לאז געטון צום ריכטונג פונעם קאווע שטוב, און דארט האט א ישיבה גדולה בחור - א אויסווארף - עהם געגעבן א ציגארעטל במתנה.. און דער בחור פון אונזער כיתה האט נישט לאנג געקלערט, און עס אנגעצינדן - דורך די פייער אונטערן קעסל וואסער - און עס פאר'רויכערט מיט א געלעכטער.

- ער איז דוקא געווען פון די שטארקע מתמידים, און גהייסן פון די בעסטע חברותות; אבער צו זיין מזל, האט דער מנהל באמערקט זיין שפיל מיט פייער..

מ'הייבט אן מנחה, און פלוצלינג הערט זיך א קלונגעדיגע פראסק אין חלל! יענע בחור האט געכאפט אזא פראסק אין פנים, אז זיין גלעזער קאפל און הוט זענען געפלויגן.. און אויך זיין ארויפגעדרייעטע פיאות אויפ'ן אויערן - האבן זיך אראפגעקייקלט.. אז ער האט אויסגעקוקט צעפראסקעט! ווי מ'זאגט.

און מ'הערט ווי דער מנהל שרייעט; ביי מיר אין ישיבה וועסטו נישט רייכערן קיין ציגארעטן.. ס'נישט קיין הפקר וועלט..

אלע האבן געוואוסט, אז דער מנהל איז גערעכט; ווייל דעמאלטס - א בחור מיט א ציגארעטל, האט גהייסן זייער א שטארקע פירצה; אבער די פראסק איז געפלויגן אויף אזא בחור, וואס כאטש ער איז געווען א מתמיד עצום, האט ער נישט פארשוויגן זיין כבוד; און פון יענעם טאג, האט ער פארמאכט די גמרא, און עס מער קיינמאל נישט געעפענט!

יענע בחור איז געווארן פון די נושרים, און האט שפעטער געהאט א רייע מיטמאכענישן אין לעבן; און אלעס האט זיך אנגעהויבן - פון יענעם החלטה - צו טוישן זיין לעבן סטיל, פון מתמיד - צו נקמה אינעם מנהל.. אבער נקמה אויף וועמען?! א רחמנות פון א מעשה.

יענע יאר איז געשען נאך עטליכע שרעקעדיגע זאכן.

איינע פון זיי איז געווען, דאס ערשטע מילדע אטענטאט - פון אראבישע טעראר - אויפ'ן טווין-טאויערס; וועו א מיני-וועו האט עקספלאדירט, און טיילווייז געשעדיגט

די אונטערשטע שטאקן; און האט אנגעמאכט א שרעקליכע כאאס - יענע ערב שבת שטונדן - אויף אלע הייווּעיס און טונעלן.

יענעם יאר - אין די ווינטער, איז נעבעך ר' מעכיל דירנפעלד אומגעקומען פון א עקסידענט; דאס האט פאסירט, ווען א ווילדער באס דרייוער - א קאנקורענט פון מאנסי טרעילס בימים ההם - האט נקמה געגומען, און אראפגעשטויסן זיין קאר פונעם ראויד; נאך וואס די קאר דרייוער האט עהם געוואלט אפ'סלאויען - פון זיין ווילדע פליען.

די לויה איז געווען הארצרייסענד; זיין זון מאטי דירנפעלד - וואס איז געווען דער קאר דרייוער - איז אויך פארוואונדעט געווארן, און מ'האט עהם געברענגט מיט א בעטל צום לויה; און ער האט אזוי געיאמערט אויפ'ן קול, אז אפילו א דומם האט געווויינט און געשיווערט; מ'האט נישט געקענט גלייבן, ווי פלוצלינג איז ר' מעכיל אוועקגעקומען; ער איז נאכנישט געווען קיין זיבעציגער, און איז אזוי טראגיש אומגעקומען.

כ'מוז פארצייכענען אפאר נישט געשמאקע אינצידענטן - וואס האבן פאסירט אין יענע יארן.

קודם די טראגעדיע וואס כ'האב נאר נאכגעהערט; וועגן א יונגערמאן 'לאבין' - וואס האט געהאנדלט מיט דימאנטן, און מאפיאנערן האבן עהם ל"ע אראפגעווישט פון מאפע; ביז מ'האט עהם - נאך א לאנגע צייט זוכן - אפגעפונען אין וואסער, מיט נישט נארמאלע סימנים.

ווידער די טראגעדיע מיט'ן סאטמארער שמש - ר' יחזקאל ווערצבערגער - וואס איז אויך געווען א קרבן לחיים פון אונטערוועלטניקעס, און איז געשאסן געווארן איין פארטאגס, צום שוידער פונעם גאנצן יהדות החרדית; און ס'געבליבן לזיכרון ביי אלע - מיט טרערן, ווייל ר' יחזקאל איז געווען באליבט ביי אלע שיכטן.

כאטש איך בין נישט אויפגעוואקסן אין די שטאטישע נייעס, אבער וויבאלד מיין מאמע איז געקומען פונעם סאטמארע טעפל, פלעגן אונז אטאמאטיש נאכהערן וואס טוט זיך דארט; און אגב, בימים ההם - ווען מיינע עלטערן פלעגן פארן צום יארצייט פונעם סאטמארער רב זצ"ל אין מאנראו - האבן זיי אונז מיטגענומען.

צווישן די באוואוסטע געשעענישן בימים ההם, איז געווען די געשיכטע פון א היימישע מיידעלע 'שרי פעלדמאן', וואס איז פארלוירן געווארן אין א ריזן וואלד; און איז בחסדי השם אפגעפונען געווארן - נאך נאכאנאנדע זוכענישן - פון היימישע הארציגע יודישע ברודער.

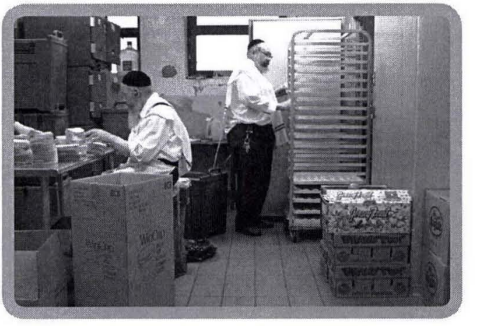
און כ'האב נאכגעהערט, אז יארן פארדעם האט אזאנס פאסירט מיט א קינד - יושע'לע באב"ד - וואס איז געווארן שפעטער א שוואגער מיט יוסף חיים פרידמאן;

אז ער איז געווען פארלוירן אין וואלד - עטליכע טעג! ביז מ'האט עהם בחסדי שמים געפונען.

- כאטש פארלוירענע קינדער איז א שכיח'דיגע זאך, וואס ביי אונז יודען דרייעט מען דאך איבער די וועלט ביז מ'געפונט אפ דאס קינד; אבער יענע געשיכטעס האט זיך ארויסגעשטעלט צוזיין עפעס באזונדער שאקירנד - ביז'ן גוטע ענדע.

אבער נישט אלעס איז געווען אזוי שווארץ יענע יארן; ס'געווען עטליכע גוטע זאכן אויך..

קודם האב איך יענע יאר געהאט א ברודערס חתונה, וואס האט שוין פארזיסט דעם לאנגווייליגער יאר אין ישיבה; און בכלל, אין פאקט איז אלעס ארום - געווען זייער גוט צוגעשטעלט; בפרט מוז איך דערמאנען לטובה, די ספעציעל נארהאפטיגע עסן פון - ר' טובי' צימענט שי' - דער אויסערגעווענליכער גוטע קעכער אין ישיבה - בימים ההם.

ר' טובי' און ר' מרדכי ביים ארבעט

ר' טובי' צימענט איז נאך דעמאלטס געווען קעכער במלוא חפניו.. און ר' טובי'ס טשולענט, זופ, פערפל, צו וועלכע נאר מאכל ער האט געמאכט, האט מען זיך באלעקט די פינגערס מיט זייער נארהאפטיג'קייט; און מ'האט געקענט עסן זיינע עסן אפילו קאלטערהייט - האט עס געהאט אלע טעמים - מער ווי סיי וועמענס הייסער'הייט.

אז מ'פלעגט פרעגן ר' טובי', וואס ער לייגט אריין - אז זיינע עסן זענען אזוי נארהאפטיג; האט ער געענטפערט איינפאך; גארנישט באזונדער, אביסל פעפער זאלץ און שוין.. אז ס'האט זיך געהערט פון זיינע וועלטער צוויי פשטים; אדער מאכט ער זיך תמימות'דיג, ווייל ער געבט נישט ארויס די סודות פון קאך; אדער האט ער פשוט הצלחה אין די הענט, און ס'איז זיין גוטע מזל.

ווידער ר' מרדכי מאשעל לאורך ימים ושנים - ביז'ן היינטיגן טאג, איז דער אחראי אויפ'ן עס-זאל און עסן, ארום די זייגער; און טאמער קען איך ארויסגעבן געשיכטעס, קען ר' מרדכי ארויסגעבן 'גאנצע שענק' מיט ספרי מלחמות והיסטאריע.. אויך פון

פרידנס-צייטן, וואס ער האט אלץ מיטגעלעבט - מיט דורי דורות בחורים און זייערע שטיקעס.

כ'גדענק ווי היינט, ווי אנדערש ס'איז אמאל געווען די באציאונג - צווישן בחורים און ר' מרדכי.

ווען מרדכי האט ארויסגעטראגן די גארביטש, האבן עטליכע ישיבה גדולה בחורים געקענט פלינק אריינשפרינגען אין קאך, אפשיילן אין רגעים עטליכע קארטאפל, עס שטעלן פרעגלען אויפ'ן פייער.. און ווען מרדכי איז אביסל צו פרי צוריקגעקומען, האט מען געזען בחורים אנטלויפן.. און אויפ'ן געז-רענטש באבעלט א גניבה.. און ער שרייעט נאך די יונגאטשעס - אן ערפאלג.

מ'האט בימים ההם צוגעשטעלט עסן - אסאך מער און געשמאקער ווי היינט, ממש ווי אין א רעסטוראנט - מכל טיב וטוב; ממילא, פארוואס האט נאך אויסגעפעלט געבראטענע קארטאפל צו אלע טעמים? כ'האב יענע בחורים קיינמאל נישט פארשטאנען.

ס'פלעגט זיין צוגעשטעלט פאר די בחורים - צענדליגע אייזערנע מעסערס און שיילערס; א גרויסער מעסער-שארפער אויפ'ן וואנט, און א טיש אויסגעליגט מיט 'גרויסע קעסטלעך' ירקות - פון אלע סארטן.

יענע אלטע קליינע לאנטשרום, וואס האט זיך געפונען - דארט ווי ס'היינט פארבויעט מיט די פליישיגע און מילכיגע פריזערס - דארט האבן געגעסן 'אלע' בחורים, סיי פון ישיבה גדולה און סיי פון ישיבה קטנה, און ס'נאך געווען בריווח פלאץ.. און דאך האט מען דעמאלטס צוגעשטעלט - אסאך מער - ווי פאר א מחנה סאלדאטן אויפ'ן קריגס פראנט..

ווען ר' טובי' האט פארקלאפט דעם קאך טיר, האט מען געוואוסט אז ס'קומט גאר א גוטע לאנטש..

די ליידיג-גייער פון ישיבה גדולה, פלעגן זיך רייצן מיט אונז - יונגע בחורים פון ישיבה קטנה - און הייסן ברענגן דאס און יענס.. און אנשטאט גיין לערנען אויבן, האבן זיי געקולעצט, און זיך אונטערגעהאלטן אויף יענעמס חשבון; און כ'געדענק, ווי איינער פון זיי האט געהאט א קינדערישע וואסער-גאן, און האט אריינגעלייגט הייסע גריס, און געשפריצט דערמיט - אויף וועך ס'איז געגאנגען נאנט צו זייער טיש.

מ'פלעגט מאכן שפאס פונעם טונקעלער קלינער, אז מ'פלעגט אפרייסן די טישטעך אינמיטן.. און ווען ער האט געוואלט אראפשלעפן דעם טישטעך, האט ער זיך געטראפן מיט א פערטל טישטעך אין האנט.. און איך האב אמאל געזען, ווי ער פאַסט אויף פון דערווייטענס - וועך ס'צערייסט עס; האב איך זיך אנגערופן הויך; דער משגיח קוקט שוין..

זייט דעמאלטס האט מען עהם געפונען - דער גוי דער משגיח.. און ער האט געמיינט, אז די ווארט משגיח איז א קללה, [אפשר טאקע..] און ער פלעגט טיפען מיט'ן בעזעם, וועו ער האט געהערט א בחור שרייעט עהם נאך - משגיח.. דאָונט סעי מאשגיא.. האט ער געשאלטן!

א קורצע צייט דערוויך, האט ער זיך אפגעזאגט פון אמט; און כ'האב געהערט פון מרדכי, אז ער איז צוריקגעפארן קיין העיטי - אלץ עושר.. און ביים אנקומען אהיים, האט מען עהם דערשאסן - און בא'גנב'ט זיין פארמעגן.

אין צווייטע כיתה ישיבה קטנה, האט אויסגעבראכן א מחלוקה צווישן אונז און די דריטע כיתה, ווייל אלץ האט זיך די עלצטע כיתה געשפירט מלך אויפ'ן יונגערן; זיי האבן דאן געבויעט א נייע בימה, און אונז האבן עס נישט געמעגט אנרירן.. און פארשטייט זיך אז מ'טארנישט, וויל איך דאך יא.. און ס'געגאנגען פעטש.

איך האב נאך אין מיינע ארכיוון, אוועקגעלייגט א צעטעלע, וואס אונז האבן ארומגעווארפן מיט שאנדע אויף זייער גאווה; און דאס איז א מזכרת נצח - אז אונז האבן געזיגט.

ס'פלעגט זיך דרייען אין סקווירא א אמשינאווער יונגערמאן - ר' שלמה קופיץ ע"ה - וואס איז געווען א איידם ביי ר' דניאל גאלדשטיין ע"ה; ער איז נעבעך אוועק יונגערהייט, נאך א תקופה וואס אויך זיין יודענע איז נעבעך אוועק.

- אבער דעמאלטס, וועו ס'פארגעקומען די געפעכטן אין ישיבה קטנה, האט ער - מיט זיין פוילישע שארפקייט - פראבירט צו מאכן סדר; כאטש קיינער האט עהם נישט געבעטן.. אבער ער האט עס געמיינט ערנסט, און האט טאקע מסדר געווען, אז די עלטערע כיתה - די בעלי גאוה - זאלן שלום מאכן מיט אונז, און זאלן זיך האלטן אין די ראמען.

דאס זענען געווען יונגע נארישע געשיכטעס, וואס האבן נישט צוגעגעבן קיין חכמה; אבער בימים ההם פלעג איך זיך שוין צו-שארן צו טאלאנטפולע בחורים, און קונה געווען פון זיי אינטערעסאנטע עפיזאדן - פון היסטאריע און טאלאנט; ביניהם, האב איך זיך היבש אסאך אנגעהערט פון ר' מאטל פריד - וואס וואוינט היינט אין בעלגיע; ער האט מיר געגעבן די רייץ אויפ'ן טאלאנט פון שרייבן, וואס קוקט אויס, אז כ'האב עס געהאט אין כח, און נאכנישט בפועל.

טאקע מאטי פריעד, האט מְאַרגֵן געווען אינעם בנין הישיבה - די לעבעדיגע געטענץ - לכבוד שמחת בית השואבה; דערפאר וואס 'בחורים אין די יארן' האבן נישט געשפירט באקוועם, צו טאנצן אין שול - מיט'ן עזרת נשים העכער זיך.

מאטל פריד איז בימים ההם געווען דער ממונה און אחראי - אויף דעם רבינ'ס מצות, און ער האט שווער געארבעט, פונעם קלויבן ביז'ן באקן - לצורך בית הרבי; מיט'ן

הילף פון יעקב יוסף שטיינמעץ, וואס האבן צוזאמען בשמחה אויסגעפירט - נאך א רייע אקטיוויטעטן.

אין דעם יאר תשנ"ג, האט זיך אנגעהויבן דאס היסטארישע שוועירע קאפיטל, ווען די מוסדות איז געווארן באשולדיגט - מיט'ן נעמען געלט פון רעגירונג פראגראמען - אומ'געזעצליך; און כאטש רוב שטעטל איז געווען איינגעשריבן אינעם פראגראם, און זייערע נעמען זענען געווען גע'חתמ'ט אויף דאקומענטן, האט אבער די רעגירונג אנגעקלאגט - בלויז א האלבע מנין באשולדיגטע; ווייל דאס גאנצע דריידל איז געווען אנגעפירט דורך יחידים.

און כאטש דאס געלט האט געזאלט זיין א הכנסה פאר די מוסדות, האבן עס אבער די עסקנים אינווועסטירט אין ריעל-עסטעיט, וואס האט געשיינט דעמאלטס ווי גאלדענע רווחים, און איז צום סוף געגאנגען קראכן; ווי דאס משל, געגעסן פארדארבענע פיש, פעטש געכאפט, און פון שטאט געפלויגן..

אין די פריע חדשים פון יאר תשנ"ג, האט שוין געשמעקט די לופט מיט פחד יום הדין; ס'איז געווען מער ווי איין אנטלאפענער, אויס פחד אז עהם מיינט מען; און ונסתם ואין רודף.. דווקא די אנטלאפענע פון אנהייב, האט מען גארנישט געזוכט..

די שוועירע מצב האט געפיניגט די געהירן, און מ'האט נישט געזען א וועג ארויס פונעם פלאנטער; ווייל די רעגירונג האט נישט געוואלט איינגיין אויף א פשרה - פון א געלט קנס, וואס וואלט געווען צופרידן'שטעלנד; און אט די שוועירע תקופה האט זיך געצויגן אכט יאר, מיט שוועירע מיטמאכענישן; און ס'געווען אקעגן יעדע לאגיק און יושר, פארוואס אנדערע האבן - אין אזעלכע און ערגערע פארברעכנס - באקומען א פשרה'דיגן פלי-בארגען, און דא נישט.

ס'איז געווען קלאר, אז די שולד איז נישט די עוולה, נאר די מציאות פונעם שטעטל; הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב.. מ'לעבט אין ציל - אין א אנדערע וועלטל - און דאס האט געקרענקט פאר די קטיגורים למיניהם, מער ווי דאס עצם פארברעכן.

ס'געווארן קלארער, אז די ישועה דארף זיין עפעס אויסטערליש העכער; ווייל די פשוטע עצות האבן נישט געהאלפן, און אלע עסקנים 'למיניהם' האבן געהויבן הענט, אויסער דער רבי אליינס; און איך געדענק ווי שטארק די לחץ אין הויף איז געווען - אויפ'ן העכסטן אלערט, נאך שעות פון מיטונגען, און דאס גאנצע סקעדשול ביים רבי'ן איז געווען אינגאנצן איבערגעדרייעט.

שטענדיג איז דער רבי מצליח צו פאַרשטעלן יעדע צייכן פון זארג - מיט זיין לעכטיגע שמייכל, אבער דעמאלטס איז נישט געווען קיין פארשטעלעכטס; עד כדי

כך, אז דער רבי האט געוויסע מאל - אהיימגייענדיג פון שול נאך א שווערע מיטינג - געהאט אזעלכע פארביסענע ליפן און קנייטשן, וואס מ'זעט קיינמאל נישט.

כאטש מ'האט גוט געוואוסט אז די מצב ברענט, האבן אונז בחורים נישט מיטגעהאלטן אלעס; אבער ס'געווען פונקט ענוג, אז ס'האט געהערשט א פחד אין די שטעטעלישע גאסן, און מ'האט נישט געוואוסט ווען די רדיפות וועלן זיך אויפהערן.

יעדע זאך וואס האט זיך באוואויגן מאדנע, האט מען חושד געווען אין שפיאנאזש.. אפשר איז דאס א נאכפאלגער; מ'האט יעדע פרעמדע קאר חושד געווען, און ענוג מאל איז געווען - פארוואס חושד צוזיין, ווייל ס'טאקע געווען שמעקערס - דא און דארט.

ממילא, שפעטער ווען מ'האט ענדליך געהערט דאס ענדגילטיגע שווערע פסק דין, האט מען געכאפט דעם אטעם, נאך אכט יאר אנגעצויגנקייט.

אינמיטן יענע יארן - אין די חנוכה סעזאן - איז אמאל אויסגעקומען א שווערע תקופה בתוך המצב; און דער רבי איז ארויסגעקומען זייער שפעט - פאר מעריב - אז הגה"ח ר' יושע כהן זאל צינדען די שול מנורה; און פלוצלינג האט איינער געווארפן א ריזן האנטוך אויפ'ן מנורה, און פארלאשן אלעס אויף איינמאל; נאכדעם וואס דער רבי איז שוין געשטאנען אפאר לאנגע מינוטען - און פראבירט צו כאפן די צייט.

ווי דער רבי האט דאס געזען, האט דער רבי זיך אנגערופן שארף; ווען מ'וועט לאזן.. וועט מען אויסווארטן; און דער רבי האט נישט געווארט ביז מ'צינדט נאכאמאל אן די מנורה, נאר אריין אין שטוב אין איילעניש.

די ארומיגע וואס האבן דאס געהערט, האבן זיך דערשראקן; און געראטן דעם בחור ה'ווארפער' - אז ער זאל איבערבעטן דעם רבי'ן אויף די עגמת נפש; און דער רבי האט שפעטער געזאגט פאר דעם בחור; אויף אט די זאכן וועלט נישט געזאגט - כל המרבה הרי זה משובח.. אויף גוטע זאכן בעט מען נישט איבער.. איר זאלט זען פון היינט מאל אן, צו טון גוטע זאכן..

קאפיטל פופצן

בימים ההם האט זיך די דור געטוישט, אבער צום גוט'ן - נישט פארקערט; ס'געווארן איינגעפירט מער און מער חסידישע פעולות, ווען ס'זענען אונטערגעוואקסן יונגע חסידים'לעך, און דאס פנימיות איז געווארן נאר בעסער - און אסאך בעסער.

לדעתי, האט דער רבי ז"ל נישט געהאט דאס - בחיים חיותו, און וואלט זיך מחי' געווען מיט אזא דור - ארגינעלע חסידים בתמימות ושלימות; מיט'ן נוסח, לבוש, לשון, והתנהגות; און נישט נאר, האבן זיך די היינטיגע חסידים נישט וואס צו שעמען קעגן אמאל, נאר אדרבה, זיי זענען די פירות מחשבה - אויף וואס די אבות החסידות האבן אזוי ארויסגעקוקט.

כאטש געוויסע ענינים זענען געווען באזירט אויף פנימיות, ווי א שטייגער - דאס נישט אפציעל ארויסגעבן חסידישע כתבים וכדו' - איז אבער אין די דאזיגע יארן בטל געווארן; מ'האט אנגעהויבן יא ארויסגעבן, און נאך פראדוצירן פרישע חסידישע ווארע; און באזונדער מיט'ן שרייבן און ארויסגעבן חידושי תורה, וואס דאס איז קלאר געווארן פארלאנגט פונעם רבי'ן זז"ג - נישט איינמאל.

אמאל איז דאך דער עולם געווען אסאך קלענער, און ווען ס'געקומען סוכות, האט שלום לעיזער פרידמאן אויפגעשטעלט ממש א בודקע - פאר די קאווע; יא, שלום לעיזער איז געווען דעמאלטס - ווער ס'האט אנגעגרייט 'מלוה דמלכה' יעדע וואך, ספעשל א' סליחות; און די זיידעס וואס האבן נאך געטראגן הוטן שבת - ווי משה און ישעי' ברוין - האבן געזונגען זמירות, און אויך 'סאלא קאקאש'.

- מאיר ברוין האט געגעבן טונא סאלאט, אביגדור יאסער - ירקות זופ, ר' משה נפתלי די יושקע; און געבראטענע חלה און קוגל - האט שלום לעיזער געברענגט פון סורקיס, און מ'האט געכאפט!.. און נאכן ענדיגן מיט א טענצל, האט משה ברוין געזאגט הויעך - דעם ברכת השבוע; א גוטע וואך, א מזל'דיגע וואך, א געזונטע וואך, א פרייליכע וואך, ישועות מיט רפואות, מיט אסאך גאלדענע רענדלאך..

דורכ'ן וואך - אז ס'געהאנגן א 'מצאתי מעות' צעטל, האט מען נאטורליך געוואוסט ווער ס'איז דער טרעפער.. אז מ'האט יענעם אונטער-געשטופט געלט אויף שבת, און ער האט עס תמימות'דיג אויסגערופן..

די אמאליגע קאווע שטוב יודען - אדער ווי ס'האט זיך אנטוויקלעט - די לעצטע מנין.. האט דאך געמאכט דעם חותם פונעם שול דורכאויס די טאג; אבער ווען ס'געווען חאָגע, און ר' יאנקל שטערן ע"ה האט נישט געמוזט גיין צו די ארבעט - אין שטאט, האט ער דאך געהאט מער צייט - פארצוזעצן זיינע וויכוחים מיט אלתר פרידמאן - אויף גראדע ווענט..

דעמאלטס איז נאכנישט געווען די תקנה, אז נאכן רבינס מנין - מאכט מען נישט קיין מנין אויבן אין שול; און ס'פלעגן זיך פארשלעפן מנינים ביז היבש שפעט - נאך חצות.

איין טאג, ווען דער רבי איז אהיימגעגאנגן פון שול - בערך צוויי אזייגער, און דאן פלעגט נאך דער רבי גיין דורך די מערב טירן; און ס'איז געשטאנען א מנין אינמיטן לייענען, און דער רבי האט זיך אפגעשטעלט - ווי די הלכה - ביז מ'ענדיגט לייענען; און כאטש דער רבי איז אנגעקומען ביי די ערשטע עלי', האט דער רבי צוגעווארט ביז צו הגבה.

און דער בעל תפילה - מאיר רייצנשטיין - דער בעל קורא - יעקב משה אשרי - און אויסרופער - שימשי גליק, האבן זיך איבערגעבליק, און האבן געוואלט מכבד זיין דעם רבי'ן מיט הגבה.. איך בין געשטאנען דערביי, און געזען ווי זיי צייגן דעם רבי'ן צו גיין הגבה, און דער רבי האט זיי איגנארירט - מיט'ן קוקן זייטוועגס; אבער אז מ'האט זיך אפגעשטעלט ווארטן, האט דער רבי זיך אויסגעדרייעט - און געוויזען מיט'ן האנט; נו.. נו.. מ'זאל זיך צו יאגן..

און איינער האט שנעל געמאכט הגבה, און דער רבי איז אהיימגעגאנגן; באלד איז געווארן א געלעכטער פון בושה - פון וואס ס'האט דא פאסירט; און מ'האט צוריקגעלייגט דעם ספר תורה מיט געטענץ - ווי כאילו שמחת תורה אין די וועלט; און איינער האט שוין געמאכט א גאנצע שערורי' - אז מ'דארף איבערבעטן דעם רבי'ן.. מ'דארף איבערבעטן די תורה.. און מיר איז עס געבליבן בזיכרון - אלץ היסטאריע.

לאמיר זיך צוריקקערן צו מיין אייגענע געשיכטע.

איך בין עלטער געווארן, און מ'האט גוט געוואוסט אז איך דארף נישט זיין אינדערהיים.. פשוט דער כלל פון 'הוי גולה למקום תורה' האט געמיינט מיר אויך; ווייל

צווישן די געשווויסטער בין איך געווען זייער ווילד, און כ'האב אסאך פארפירט; איך האב זיך געשלאגן מיט מיינע עלטערע ברודערס - מיט'ן ווארפן וועש און חפצים וואס כ'האב נישט געדארפט - אויף זייערע בעטן; און גנב'נען חפצים וואס האט מיר פארגלוסט - פון זייערע שיפלאדן.

את חטאי אני מזכיר.. אז איך פלעג זיך כסדר אונטערהערן - אונטערן טיר - מיין מאמעס טעלעפאן געשפרעכן; און געווענליך 'אונטערן וואנט הערט מען דאך די אייגענע שאנד' - זאגט די וועלט.. און כ'האב געהערט ווי זי רעדט זיך אפ פון הארצן - וואס זי ליידט פון מיין ווילדקייט.

יענע צייט האט מען איבערגעפארבט אונזער קאך לכבוד פסח, און כ'האב געוואלט צייגן וואספארא שמאטע וועגט מ'בויעט היינט, האב איך - אנע טראכטן א רגע - א שטויס געגעבן אין וואנט, און כ'האב געטראפן מיין פוס אין די וואנט.. כ'בין געווען זיכער אז כ'וועל פאר דעם אזוי כאפן.. אבער ס'אדורך בשלום; אבער שטיל בייסנדיג די ליפן, האבן מיינע עלטערן ערנסט געקלערט, אז איך דארף זיין אין א דארמעטארי.

אבער קיינער האט מיך נישט געוואלט אננעמען אין ישיבה - אין די פרעמד; ווייל מ'האט געזוכט מתמידים און גוטע קעפ, און מיין טאטע האט נישט געהאט די פראטעקציע - וואס פעלט אויס מיך אריינצוריקן אין א פאסיגע ישיבה; בין איך געבליבן פונקט ווי אינדערהיים - אין ישיבה, אפ'קלאצענדיג טעג און חדשים - אן גארנישט טון תכלית; כ'האב פארביסן ציין און נעגל, און געשטופט די טעג; נישט געלעבט נארמאל - און נישט געלערנט קיין ווארט.

מ'זעט מיין נוי סוכה וועריטקעל-בליינד'ס

גראדע אויף יו"ט סוכות האב איך געמאכט א אינטערעסאנטע נוי סוכה, מיט'ן פארבן א ריזן פאפיר פון באקן-פאפיר; און כאטש וואס כ'בין נישט קיין מעלער, האב איך געמאלעווועט גאנץ שיינע קאליגראפישע בוכשטאבן - און אושפיזין סימבאלן; און דאס צעשניטן אויף שמאלע פאסן, און ארויפגעקלעבט אויף די וועריטיקאַל בליינדס - ביים פענסטער, און ס'געווען זייער שיין.

מ'האט שוין אריינגעטרעטן צוויי וואכן אינעם ווינטער זמן - תשנ"ד, און דערווייל איז עס געבליבן די זעלבע; איך זיץ אין דריטע כיתה ישיבה קטנה, פאר'חלומ'ט אין

גלות.. פלוצלינג האב איך באקומען א רוף פון ר' יצחק שטיינער - וואס איז דעמאלטס געווען דער העכסטע יועץ ומחנך - און ער פרעגט מיר; וואלסטו געגאנגען לערנען אין ישיבת תולדות יעקב יוסף אין וויליאמסבורג?..

יא! זיכער..

אפשר וואלסטו געוואלט פאר דיין טובה וועגן, בלייבן איין קלאס אראפ.. און איבערגיין די צווייטע כיתה אין ישיבה קטנה?

מסכים!.. איך האב מסכים געווען, ווייל פון מיין יעצטיגע כיתה האב איך נישט געהאט קיין סאך ניצן; ממילא האט מיר נישט געשטערט צו בלייבן א כיתה, און פארזעצן מיט א פרישקייט אין א נייע מקום.

ס'האט קיין בעסערע זאך נישט געקענט זיין ווי דעם.. און כ'האב געפאַקט פעק, און געפארן לערנען אין שטאט!.. און פון דא און ווייטער, האט זיך אנגעהויבן די ערשטע צוויי לעכטיגע יארן אין מיין לעבן; 'תולדות' איז געווען א תקופה יפה אין מיין לעבן, אין אפטייטש פון גאלדענע יונגע יארן, מיט הצלחה'דיגע רעזולטאטן.

יענע יאר - ווען כ'בין געפארן לערנען אין 'תולדות' - האט מען געעפענט 'אין שטעטל' - א נייע מסגרת פאר שוואכערע בחורים, וואס האבן נישט מיטגעהאלטן די לימודים אין ישיבה; יענע ישיבה איז געווען אינעם הויז פונעם אלטן רעבעצין ע"ה, און אנשטאט ווי מ'האט עס ביז דאן געהרופן 'בית טראנא', האט מען עס יעצט אנגעהויבן רופן - בית פינחס; אין אנדענק פון איר פאטער - הרה"ק ר' פיניעלע אויסטילער הי"ד זצוק"ל.

און אינטערעסאנט, אז אין תולדות בין איך גארנישט געווען קיין שוואכער.. פשוט מ'האט דארט געהאט בעסערע באציאונגען און מחנכים; און כאטש אלע זענען זיי געווען פון סקווירא, זענען זיי אבער געווען אויסגעצייכענט מיט גאר א גוטע חינוך סיסטעם.

און ס'איז עד היום א פאקט, אז פון די בעסטע תלמידים וואס א סקווירא ישיבה האט פראדוצירט, איז פון תולדות! - פון איינפאכע בחורים, סיי וואס האבן געהייסן שוואך ערגעץ אנדערש, און סיי וואס וואלטן געווען בינונים, האט תולדות באויזן צו מאכן פון זיי לייטן; אלע זענען געווארן פיינע פירות - און איך בין איינער פון זיי!

אה! די תולדות יארן..

אינעם דריטן וואך פונעם ווינטער זמן - תשנ"ד, בין איך ענדליך אנגענומען געווארן אינעם ישיבה קטנה - תולדות יעקב יוסף דחסידי סקווירא וויליאמסבורג; אט דער ישיבה איז געווארן מיין אכסניא - פאר די קומענדיגע צוויי יאר, איינס בעסער פון צווייטן.

און דער עיקר דאנק פאר מיין אנגענומען ווערן אין תולדות, איז ר' יצחק שטיינער - זאל געזונט זיין, וואס וואוינט היינט אין ארץ ישראל; ער איז געווען 'דער מחנך' און ווארט-זאגער בנוגע אזעלכע פעלער; און כ'געדענק אפאר מאל, ווי מיין טאטע פלעגט פרעגן פונעם רבי'ן זז"ג - וועגן חינוך, און די ענטפער איז געווען; 'פרעגט יצחק אליעזר'.. ער איז דעמאלטס געווען דער אפציעלער מסקנה - ביי יעדע שאלה אין חינוך.

באלד די ערשטע וואך - אנקומענדיג אין שטאט אריין אין ישיבה, האט ער מיך ארויסגערופן אויף א שפאציר.

[און כ'דארף צולייגן, אז ער איז אלץ געווען א פארנומענער מענטש, און זיינע שפאצירן און שמועסן האבן גענומען מינוטן! און כ'האב געשפירט, אז ער געבט אוועק טייערע מינוטן פאר מיר.] - ער האט מיר געפרעגט וויאזוי איך שפיר ווענן דעם טויש, און מיר באלד מבטיח געווען; דא וועסטו מצליח זיין.. ס'נישטא וואס מאריך צוזיין, עלה והצלח!

די קורצע ווערטער זענען געווען די התחלה, און די גוטע איינשפריץ פאר'ן גוטע עתיד.

ר' יצחק שטיינער פלעגט אויך זיין - דער וועכנטליכע בוחן - יעדע סוף וואך אין ישיבה.

און כ'געדענק ווען ער איז קומען פארהערן, האט ער אנגעהויבן פרעגן א שאלה - דעם ערשטן בחור; און גלייך דעם צווייטן בחור, און א דריטע בחור, און נישט געווארט צו לאנג אויף קיינעמס ענטפער.. ווייל אויב מ'האט נישט געענטפערט גלייך, האט ער געזאגט שארף; א האלבע כיתה קען נישט די סוגיא! נעקסטע וואך וועל איך ממשיך זיין פארהערן - אויב מ'וועט קענען!!

אסאך מאל האט זיך אזוי געענדיגט די פארהער, און אונז פלעגן זיך ארומקוקן צווישן זיך, נישט וויסנדיג צו לאכן צו טרויערן.. ווייל ביי עהם האט געמיינט קענען - ווען מ'ענטפערט אין איין רגע! נישט קיין חילוק וועלכע שאלה, פון וועלכע סוגיא אין די גמרא.

- און מ'האט געדארפט לערנען גרונטליך, און שארף ענטפערן, אז ער זאל זיין צעפרידן; אבער דאס האט אונז אויך אנגעשארפט, ווייל אונז האבן שטארק פראבירט יא צו קענען.

נישט יעדן איינעם האט ער אזוי שארף געהאנדלט; פאר געוויסע שוואכערע, פלעגט ער פרעגן א גרינגע שאלה, און זיך צומאל אפשטעלן - און זיי לאזן טראכטן; אבער טאמער האבן זיי דאס אויך נישט געענטפערט, האט ער זיי אויך געזאגט דעם זעלבן פסק..

ס'געפארן א סיסטעם, און מ'האט געהאט שטארק רעספעקט פאר ר' יצחק, ווייל זיין ווארט איז געווען די מכה בפטיש; ער האט מיט איין בליק גע'פסק'נט, ווער ס'איז מצליח - און ווער ס'פאנפערט.

די קומענדיגע 24 חדשים וואס כ'האב געלערנט אין ישיבת תולדות, איז געווען איין קייט פון הנאה, בגשמיות וברוחניות; איך ווייס נישט וואו אנצוהייבן און ווי צו ענדיגן; די מחיה'דיגע לעבן וואס כ'האב געהאט דארט, סיי וואס כ'האב מצליח געווען מיט חברים, מיט חברותות, מיט די לערנען; מיט יעדע זאך וואס ס'פעלט אויס פאר הצלחה - פון א בחור אין ישיבה.

ביים אנקומען דארט, האב איך גלייך באקומען פאסיגע חברותות - אן קיין שווערigkייטן, און א באקוועמע בעט אין דארמעטארי, ווי איך האב מיך שנעל איינגעגלידערט צווישן געשמאקע נייע חברים; און זאכן האבן אנגעהויבן פארן מיט'ן מזל ארויף..

א שלעפער בין איך נאכאלץ געבליבן.. און מ'פלעגט מיך מזמן לזמן קנס'ן פאר'ן קומען שפעט צום שיעור, פאר'ן קומען שפעט אין דארמעטארי שלאפן; און כאטש ס'נאר געווען איין שטאק ארויף, האב איך זיך אלץ פארשלעפט.. היינט ב"ה האב איך זיך שוין אפגעוואוינט פון שלעפעריי, אבער דעמאלטס פלעגט עס זיין א רוטינע זאך.

איינמאל האט דער מגיד שיעור שוין געפלאצט פון מיין שטענדיגע שפעט קומען, און האט מיר געזאגט גאנץ ערנסט; דארפסט ברענגען א קוואדער פאר קנס! און קומענדיגע מאל וועסטו ברענגען פופציג צענט!! און דעמאלטס וועסטו עס 'נישט' צוריקבאקומען - אפילו סוף זמן.. און אויך פאר דיין טאטע גיי איך עס נישט צוריקגעבן..

איך האב געוואלט לאכן.. אבער כ'האב געזען אז ס'ערנסט; אזוי גייט עס דא, גאנץ אנדערש ווי כ'בין געווען צוגעוואוינט - אז מ'צאלט די הויזן פאר יעדע קאפריז וואס א מחנך גייט ווילד; דאס גאנצע באנעמונג דארט, איז צוגעגאנגען מיט צוגעלאזנקייט; די חינוך איז געווען מיט זיידענע הענטשיך, מיט פארשטענדליכקייט - צו יעדן לויט זיין מצב.

- לא בחינם האבן אלע תלמידים דארט מצליח געווען, און אוועקגעשטעלט א נארמאלע לעבן.

איך געדענק, אז מתחילה וועז האב איך געוואלט רופן דעם מגיד שיעור, האב איך געשריגן.. משגיח!! ווייל אין סקוועירע ישיבה אין שטעטל, רופט מען - דער וואס ענטפערט קשיות ביי חזרה נאכן שיעור - משגיח; אבער דא אין תולדות הייסט דער שלאפן אויפזעער - משגיח, און איך האב דאס נישט באלד געוואוסט.

און אז כ'האב געשריגן 'משגיח', האט עס געהייסן א זילותא צום מגיד שיעור, און ער האט מיך אנגעקוקט שטרענג, און געזאגט שטיל; 'רעד מיט דרך ארץ, וועל איך קומען דיר ענטפערן..' און מיין חברותא האט מיר אויפגעמערקט, אז מ'טארנישט רופן משגיח, מ'רופט מגיד שיעור..

איינע פון מיינע חברותות, איז געווען דער היינט באקאנטער זינגער - שלומי דאסקאל הי"ו - איינס פון די פולע וויזניץ בני ברק'ע בחורים, וואס האבן געלערנט אין תולדות בימים ההם; ווייל זיי האבן נאך דעמאלטס נישט געהאט א אייגענע ישיבה; און איך משה בנציון שטיין, לייבי פאללאק, און ישראל מערינג, האבן געלערנט אין אונזער כיתה, און ביים דאוונענען פלעגן זיי זינגען דעם וויזשניצע נוסח, און אונז צייגן מיט'ן האנט ווי שיין ס'איז..

שלומי דאסקאל איז נישט געזעצן שטיל.. ער האט געבינדן ספרים, געמאכט שענק און לאקערס; ער האט מנדב געווען א גאנצע שורה מיט נייע ארטסקרול סידורים, און געפירט א רעדל אין ישיבה.

כ'געדענק ווי ער פלעגט מיר מסביר זיין - מיט גאנצע דרשות, וועגן קונץ און ידיעות אין מוזיק; וויאזוי מונה ראזנבלום פירט זיין ארקעסטער, און ווי זיין ברודער יאנקי לערנט זיך אויף זיין שטימע - און איז פון מונה'ס קאפעליע; און כ'האב נישט געוו'חלומ'ט, אז שלומי אליינס וועט ביום מן הימים - אנקומען אויפ'ן שפיץ לייטער פון נגינה.

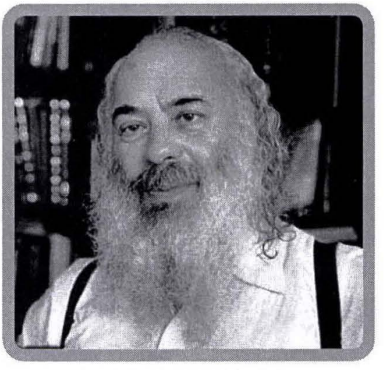
יענע יאר תשנ"ד, איז פארגעקומען די גרויסע שמחת הנחת תפילין פונעם רבינ'ס יונגסטע קינד - ר' חיים מאיר זאל לעבן, און דאס איז געווען א שמחה מיט אלע טעמים אין פריידן; ווייל ס'שוין געווען א לענגערע צייט - פון וועז ס'פארגעקומען א תפילין-לייגן אין הויף; ווייל זיין עלטערע ברודער ר' יעקב יוסף דעם רבינ'ס, איז גאנצע אכט יאר עלטער פון עהם; ממילא איז די שמחה יעצט געווען א התחדשות, מיט פרישע כוואליעס שמחה.

יענע ערב שבת קודש, האט ר' חיים מאיר - דעם רבינ'ס, צום ערשטן מאל אנגעטון א קאלפיק, און אוודאי סקוועירע פיאות, ווערנדיג א בחור'ל מיט זעלטענע חן; און איך

האב זיך געדרייעט נעבן דעם רבי'נס הויז, כדי מיטצוהאלטן די געסט וואס קומען געבן בר מצוה מתנות - פאר'ן פרישן בחור'ל.

און איך זע פלוצלינג איינער מיט א ווייסע טשופ און א קליינע קאפעלע - מיט בַּאַבי פינס, אבער מיט לאנגע פיאות.. א חסידישע העמד מיט די גרויסע רינדעכיגע פַּאָלעס, און א שווארצע וועסטל; יענער קומט ארויס פון דעם רבינ'ס הויז - אויבן, און שמייכעלט צו יעדן, און עטליכע שמייכלען צו אים - און רופן אויס מיט עקסטאז; אה ר' שלמה..

איך הער פון א חבר מיינע, אז ער הייסט קארליבאך; ער איז א אינטערעסאנטע מענטש, מ'זינגט זיינע ניגונים - אבער מ'האלט נישט פון עהם ביי חסידים; און איך זע אז ער גייט אין שול - צום מקוה, גיי איך עהם נאך.. און כ'הער ווי ר' משה האלצלער ע"ה ווערטל'ט זיך מיט עהם; שלמה'לע.. ביסט גרייט צו קומען זינגען דא א לכה דודי? אדער ביזט דיך נאר געקומען מטהר זיין אין אונזער מקוה.. חחח און ביידע לאכן..

הרב שלמה קארליבאך ז"ל

און ר' שלמה פארציילט עהם, אז ער האט באקומען א הזמנה צום תפילין לייגן, האט ער געברענגט א מתנה פאר די בר מצוה בחור; אבער ער קען נישט קומען אויף שבת.

דעמאלטס האב איך אנגעהויבן נאכשפירן - ווער דאס איז ר' שלמה קארליבאך; אט דער וואס האט גורם געווען - מיט זיינע הארציגע מעלאדיעס, אז איך זאל - מיט די יארן - פארגיסן אסאך טרערן פון טיפ'ן נשמה, אין שווערע צייטן אין לעבן; ספעציעל איין ניגון, וואס ווען כ'האב עס געהערט דאס ערשטע מאל, האב איך נישט געוואוסט וואו זיך אהינצוטון פאר התרגשות; די ניגון - מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָךְ, מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה.. געוואלדיג!

און איך בין צופרידן אז כ'האב עהם כאטש איינמאל געזען; ווייל היינט ווייס איך שוין, אז ער איז געווען גאר אנדערש - פון וואס מ'האט דאן געוואוסט וועגן עהם; ער איז געווען א טייערע יוד, א היבשע ת"ח, א אוהב את הבריות ומקרבן לתורה - אויף א ספעציעלע פארנעם; ווייט פון כבוד און פוץ, כאטש היבש מאדנע..

א יאר דערויף - אום תשנ"ה - האב איך געהערט מיט צער, אז ר' שלמה'לע איז פלוצלינג נפטר געווארן; און אינטערעסאנט, אז זייט דעמאלטס איז זיין נאמען געווארן גאר באוואוסט איבעראל; אז ס'געווארן מיט די צייט א באזונדערע טיפ אינעם יודישער נגינה - קארליבאך סטייל - וואס ער האט דאס נישט דערלעבט.

ער האט דאך געמאכט טויזענטע בעלי תשובות, און כאטש בימים ההם האט מען עהם נישט אזוי מקרב געווען, איז ער היינט פארבליבן טייער אינעם יודישער היסטאריע.

איז ווי האב איך געהאלטן פאר א גוט יאר, אין די גאלדענע תולדות יארן..

א יעדע זונטאג פלעגט מיין טאטע מיר באגלייטן צום ווען, וואס האט מיך געטראגן אין ישיבה - אויף א גאנצע וואך, און פרייטיג אהיימגעברענגט; און דאס עצם פארן און קומען יעדע וואך, דאס אליינס איז מיר געבליבן ווי א זיסע מזכרת.

ס'געווען א באשיידענע שיירה'לע; דער דרייוער איז געווען ר' מעכיל ברייער הי"ו, וואס זיין גרויסע 'ווען' איז אלץ געווען ציכטיג ריין פריש און געשמאק, אז ס'געווען א עונג ערב-שבת צו כאפן א זיסע דרימל, אויף די ווייכע בענק פונעם פופצן פאַסאַזשיר ווען.

ר' מעכיל איז געווען א מלמד אין די קליינע קלאסן אין תולדות, און עטליכע מלמדים פלעגן טעגליך פארן מיט עהם; ר' פינחס בערגער הי"ו, ר' חיים שלמה ברוין הי"ו, דער מנהל ר' מרדכי נתן פריעזעל הי"ו; און פארשטייט זיך, אז די פארענט זיצן האבן זיי געהאט, און די אונטערשטע בענק זענען געווען פאר די יונגע בחורים - די וועכענטליכע פאסאנדשירן, און נאך געסט מזמן לזמן.

יעדע זונטאג פארטאגס האט מען געדארפט זיין גרייט, נאך פאר די זון האט אויפגעשיינט; און אונז זענען שוין געשטאנען גרייט - נעבן די שול - מיט א הייסע שאָל קאווע אין האנט, און אינעם אנדערן האנט - די האנט באגאזש מיט די פריוואטע צוגעהערן פאר די וואך; וועש און צרכים, פיינע מאכלים וואס מיין מאמע תחי' האט מיט ליבשאפט אריינגעלייגט.

- און מיין טאטע האט אויך צוגעלייגט זאכן, ווי 'בראוני בארס' און קענדיס און טשיפס, אמאל עפעס צו לייענען - און צו הערן; אזוי אז די באגאזש איז געווען אנגעפולט - מער פון זייער ליבשאפט ווי עפעס אנדערש.. איך האב געשפירט די געשמאק - פון נעמען דעם קליינעם וואליזע יעדע זונטאג, וואס האט מיך באגלייט אויפ'ן וואך, און פרייטיג אהיימקומען מיט א ליידיגע זאק; ווי געזאגט, פיל עס אן!..

אונז פלעגן שטילערהייט מיטהאלטן די געשפרעך - פון די פארענט זיצענדע מלמדים; אויך זייער שיעור קבוע, ווי חיים שלמה מיט פינחס האבן בחברותא זיך פארגעקוקט די לימודים; און וועז חיים שלמה פלעגט טוישן די לעמפל אויפ'ן דאך - אז זיי זאלן קענען לערנען, פלעגט ער לייגן די קליינע שרויפלעך אויף פינחס'ס הוט, אז ס'זאל נישט פארלוירן גיין; וועז פינחס דרימעלט איין האלב וועגס, און וועקט זיך אויף ביי יעדע באמבס אויפ'ן וועג..

מעכיל ברייער איז געווען זייער א גוטע דרייוער; גלאט און שנעל, פונקטליך און געטריי, און אונז האבן געקענט אויסרעכענען אויף די מינוטן - וועז מ'וועט זיין - פונקטליך וואו; פון שול צום פאלעסיידס, פונעם וואשינגטאן בריק ביז'ן טונעל, און פון דארט ביז די וויליאמסבורג בריק - וואס איז געווען אפאר גאסן אוועק פון אונזער ישיבה; דאן האט שוין די זון אויפגעשיינט, וועז אונז זענען אנגעקומען מיט פרישע כוחות אין ישיבה.

אזוי אויך פרייטיג - אויפ'ן וועג אהיים; אויפ'ן מינוט איז ר' מעכל ארויסגעפארן, און די מלמדים זענען געקומען צו לויפן די לעצטע רגע - מיט שאפינג וואס זיי האבן געקויפט אין שטאט; און מעכל פארט שוין.. און איז אויפ'ן בריק, אויפ'ן שאסיי.. אויפ'ן פאלעסיידס; און ביז א שעה גענוי, אין שטעטל צוריק.

איך דערמאן זיך א מעשה - צווישן אסאך מעשיות אויפ'ן וועג..

איינמאל זונטאג, וועז מ'איז אראפ פונעם וויליאמסבורג בריק - ביי קארנער 'ראבלינג', און פלוצלינג קארן פייפן און ווייזן - אז די וועז געבט ארויס א געדעכטע רויער..

- אין סעקונדעס האבן זיך אלע ארויסגעקאולערט פונעם וועז.. און איך האב פארלוירן מיין גלעזער און הוט, זיך טרעפנדיג אויפ'ן ערד אינדרויסן.. מענטשן האבן אונז געהאלפן זיך אויפשטעלן און זוכן די גלעזער, און ס'ברוך השם נישט געווען קיין ערנסטע זאך.

אויך חנוכה, פלעגן אונז אהיימקומען יעדע לעכטל באזונדער, און צוריקפארן - צומארגנס מיט א פרישקייט; און ס'גארנישט געווען אזא לייכטע רייזע - אין די ווינטער טעג - זיך ארויסצולאזן יעדע אווענט מיט א פולע וועז, אין די הויעכע שנייען וואס האט באטראפן יענע וועטער'ס; און מ'האט נאך געוואלט אנקומען צום רבי'נס צינדן - יעדן טאג!

די שניי, און די ענגע צייט, און די טעגליכע רייזע א גאנצע וואך, איז געווען א באזונדערע איבערלעבעניש.

אינעם ווינטער פלעגט פאסירן, וועז ס'האט זיך אראפגעלאזט א שווערע שניי, און די וועז איז נישט געווען אין סערוויס, און מ'האט זיך געוואלט זען אויף שבת אין

סקווירא; און אז מ'האט 'זוכה' געווען צו כאפן דעם באס, און מ'האט געטראפן ווי צו 'שטיין' אויפ'ן פולע באס; איז מען אנגעקומען נאך לאנגע שעות אינדערהיים - אויסגעמאטערט ווי די גלות.

נישט אלע בחורים זענען געפארן צוזאמען מיט אונזער פאסאנדזשיר-ווען, נאר ס'געווען נאך וועגן; אבער אונזער 'וועג' איז געווען די הצלחה'דיגסטע וועג, צוליב די פונקטליכקייט און גוטע מאשין; דאקעגן אנדערע, האבן זיך אלץ געמוטשעט מיט די סטעישען-וואגן מיט וואס זיי זענען געפארן, און אין שניי איז עס געווען יענס היסטאריע..

איין איבעלעבעניש געדענק איך גוט.

אין איינע פון די אוועגטן - אויפ'ן וועג צו א לעכטל ביים רבי'ן אין שטעטל; דער דרייוער האט געזען אז ס'וועט שוין שפעט, און ממש פארן וואשינגטאן בריק האט זיך געמאכט א טרעפיק - צווישן עטליכע לאנגע טרעילערס - וואס האבן עהם דווקא נישט געלאזט זיך רירן, און ס'האט זיך אנגעהויבן א שטימע געפעכט..

זיך אנצוהייבן מיט טרעילער-דרייוערס איז נישט קיין געוואונטשענע זאך! אבער מעכי - אונזער דרייוער האט געזומען דרייסט, און ג'טענה'ט אז די צייט טרייבט עהם, און ער האט נישט קיין כח צו זייערע שפילעריין..

- ער האט קונצליך אויסגעקרויזט איין טרעילער, און באלד נאך צוויי.. און ער פליעט א באזיגטער.. אבער די טרעילערס האבן זיך אויפגעוועקט מיט צארן, און געזומען אונז נאכרייטן מיט משונה'דיגע שנעלקייט.. כ'געדענק עס ממש ווי יעצט, אונזער נשמה האט אנגעהויבן פלאטערן.. און מעכי האט ארויפגעצויגן די ספיד נאך העכער.. און האט מצליח געווען זיך אריינצושלייכן צום וואשינגטאן בריק, און ס'געלונגען..

אבער, זיי פליען אונז נאך זייער שנעל; מעכי האט פראבירט צו פליען נאך שנעלער, און כ'קוק צוריק און זע זייערע העד-לייטס שפיזן צו אונז; זעקס טרעילערס פראבירן אונז צו כאפן!.. און וועז איין טרעילער איז שוין געווען זייער נאנט, האט מעכי זיך בליץ שנעל אריינגעדרייעט אין די פאלעסיידס עקסיט.. מיט'ן נשמה אין האנט! והיתה לנו הרווחה..

יענע נאכט, ביים כאפן א טבילה צום הדלקת נר חנוכה, האבן אונז געלויבט גאט ב"ה, נאך די פחד און איבערלעבעניש, שהחיינו וקיימנו והגיענו..

וואס נאך זאל איך פארציילן - פון מיינע צוויי גליקליכע יארן אין תולדות - וואו ס'האט זיך געלעבט מיט תורה ונחת בשלחן אחד; איך האב דארט געלערנט, ביז'ן ענדע יאר - תשנ"ה.

דאס עסן איז אויך געווען גוט, כאטש ס'געווען טעג - וואס מ'האט פארביסן תירוצים פאר נאכטמאל..

דער אפציעלע קעכער איז געווען - אברהם שלום וועבער - מקהילת פאפא, און ווען ער האט געוואלט, האט ער אונז געגעבן גוטע שפייז; אבער ווען דער מענעדשער - ישראל מילער - האט געפאנפערט מיט'ן נישט צושטעלן די ריכטיגע פראדוקטן צום קאכן, האט שוין דער קעכער אויסגענוצט די געלעגנהייט, און אונז אויסגעשפילט מיט א בדיעבד'דיגן נאכטמאל.

עטליכע מאל, נאך א לאנגע טאג פון יגיעת התורה, האבן די 'קאלבחורים' - וואס זענען געווען געשטעלט צו טיילן די עסן - געזוכט די נאכטמאל, און באמערקט אז די געז ארבעט פלייסיג, און די פלאם איז פארלאשן אונטער די רויע פלייש.. און צומאל איז די רויע טעם געווען א תירוץ, אז ס'איז א נייע וועג פון קאכן.. אבער אין אלגעמיין האבן אונז זיך נישט געקענט באקלאגן, ווייל ס'רוב מאל געווען צוגעשטעלט זייער נארהאפטיגע עסן.

אונז זענען קיינמאל נישט געבליבן הונגעריג, נאכדערצו, ווען אפציעל האבן געוויסע בחורים געהאט די שליסלען פון קאך, און ארויסגעגעבן וואס מ'האט געדארפט; איך אליין בין געווען א לאנגע צייט דער מחלק, און פון איין זייט אויסגענוצט די פירערשאפט כרצוני.. און פון די אנדערע הענט געכאפט ווילדע פסקים - פון די אויסגעהונגערטע חברים - וואס האבן נישט געקענט דערליידן מיין סבלנות, אויף זייער ליידיגע מאגען..

אינדערפרי איז אויך געווען פיינע פרישטיג'ס; מ'פלעגט כסדר מאכן א ריזן פלאכע טאפ מיט אייערשפייז, און דאס האט מען געמישט און געפרעגעלט, ביז די בחורים האבן גע'ענדיגט דאוונענען; מ'האט געעפענט א קליינעם טירל, ווי צענדליגע בחורים זענען געשטאנען מיט טעלערלעך, און באקומען 'הויפענס' אייערשפייז.

א יעדן טאג האט דער קעכער אויפגעקאכט - א גרויסן טאפ מיט הייסע קאווע און קאוקאו מילעך; און מ'האט זיך דערקוויקט, און צו'געשלונגען גאנצע כזיתים - פון די נארהאפטיגע המוציא - פון בייגעל'ס בעקערייי; וואס האט באמת נישט געדארפט קיין פוטער דערויף, ווייל ס'האט אליינס געהאט די ברכה בעיסה.

ביי לאנטש, וועל איך נישט לייקענען - וואס אונז פלעגן טון; ווען דער קעכער האט זיך דערוואגט ארויסצולייגן תירוצים.. און ס'געווען א פאנפערדיגע לאנטש, פלעגן מאנכע אנכאפן דעם גרויסן שיסל, און עס געווארפן צו די ווילדע 'סיגאל' ים פייגלעך - וואס האבן געגעסטעט אויף די דעכער.

דארט האט יארן לאנג געארבעט - דורכ'ן טאג - א קרעפטיגער שחור מיט'ן נאמען 'באָסטער'; ער האט באמת געווארפן א פחד, און האט זיך געהאלטן באלעבוס אויפ'ן קאך און עס-זאל; און קיינער האט זיך נישט דערוואגט זיך אנצוהייבן מיט עהם.

אז מ'איז געווען שיין צו עהם, איז ער געווען שיין דיר; למשל, די מחנכים פלעגן באקומען יעדן טאג געבראטענע צוויבל - צו זייער טישל; דער גרויזאמער בּאָסטער, פלעגט - ממש יעדן טאג - נעמען דעם טאפ פון די געבליבענע צוויבל און אויל, און עס שטעלן אין סינק און אריינגיסן זייף.. ווייל ער האט געהאלטן, אז בחורים דארפן נישט קיין געבראטענע צוויבל.. און אפילו די 'בחורים מחלקים', האבן נישט געקענט לייגן א האנט דערויף.

ער פלעגט זיך אויפטון, אז ער רייניגט שוין דעם 'גאנצן' חדר צענדליגע יארן.. אזא גיבור! אזא טשעמפיאן - וואס האט געמאכט שרעקן קליינע בחורים.. און איז געבליבן לאורך ימים - מיט'ן בעזים אין האנט.. א השגה פון א שחור.

און אז מ'רעדט שוין וועגן גויאישע השגות.. דערמאנט מיך עס פונעם גוי וואס האט געלייגט נייע טיילס - אין אונזער היכל הישיבה אין תולדות; די פראיעקט פון לייגן נייע טיילס, איז געווען 'פינחס שפיטצער' - וואס איז שוין דעמאלטס געווען א עסקן; ער פלעגט אויך יעדע וואך מאכן צוויבל קוגל, פאר'ן ציבור וואס קומט זיך צוזאמען אין שטאט - לערנען אור החיים הק'.

בכל אופן; נאכן ענדיגן לייגן אלע טיל'ס, זאגט דער גוי - וואס האט גוט געריטן מיט'ן פרייז - אז ער דארף מער געלט, פארוואס? ווייל ער האט געדארפט אויסרעכענען וויפיל טיילס צו לייגן, און מ'האט עהם נישט געזאגט פארדעם; ממילא? האט ער געדארפט נוצן זיין קאפ, און פאר'ן נוצן זיין קאפ בעט ער מער געלט..

די בחורים האבן דארט שטארק אריינגעארבעט לטובת הישיבה; כ'געדענק טאקע, אז ס'איינמאל געווען א שבת התוועדות אין שטאט, פון אלע תלמידי הישיבה - פון שטאט און פון סקווירא; און איינע פון די תלמידים - חיים ברויער - האט געמאכט א נייע ניגון לכבוד השבת, און 'וועבער דער קעכער' האט געהאט א געלעגנהייט, אריינצוריקן נאך אלטע עסן - אין די פרישע קוגל וואס ער האט פארקנעטן..

קאפיטל זעכצן

ווי קען איך פארגעסן פונעם 'דאך'.. די גרויסע פלאכע דאך פונעם ישיבה, וואס האט זיך געגרעניצט מיט די פענסטערס פונעם דארמעטאריי - פון איין זייט, און מיט'ן דאך פונעם סאטמארן בנין בית רחל - די אנדערע עק; און ביים זוים, איז עס געווען פארשטעלט מיט א ריזן קוימען.

אונז בחורים האבן געגוג אויסגענוצט דעם דאך, כאטש ס'באמת געווען אסור צו באטרעטן דארט; אבער ס'נישט געווען אזוי שטרענג, און די משגיחים און הנהלה האבן אומ'אפציעל פארקוקט.

די דריטע זייט פונעם דאך, איז געווען 'העיוואדר' סטריט; ווי די קארן אונטן זענען געווארן טעגליך פארפלעקט - מיט שיריים וואס אונז האבן געפיטערט די ווילדע ים פייגל'ן.. און די אנדערע זייט דאך, איז געווען טיף אראפ - די יארד - ווי מ'פלעגט טאנצן טובים מאורות נאך קידוש לבנה; שיעף אקעגן די דאך - איבער'ן יארד - איז געווען די ישיבה קטנה פון סאטמאר - אויף ראדליטש; און ביי יעדע שניי, פלעגן אונז אהינ'ווארפן סנאו-באלס מיט לאזונגען..

אוי האבן זיי אריינגעכאפט ברכות און מתנות; און צומאל פלעגט מען אריינלייגן רויע אייער אין די סנאו באלס.. און וועז דאס האט דערגרייכט איר ציל, האט דאס אפגעקלונגען מיט אפלאדיסמענטן פון אונז אלע.. און קללות פון די צד שכנגד - אויף די סקווערער'ס.. און אונזערע שטאטישע בחורים, האבן אונז אויסגעלערנט וואס צו שרייען - פאר די סאטמארע עזות פענימער.

אקיצור, ס'געווען ווינטער אויפ'ן דאך..

און זומער האט א היץ פארקאכט די דאך, אז מ'האט זיך געקענט אויסגליטשן פון די הייסע טאַר; פלעגן אונז וויניגער ארויסגיין, נאר ארויסגעווארפן מתנות פון די פענסטערס, פאר די 'עראפלאן פייגלעך'; די סיגאל'ס זענען ווי עראפלאנען - מיט

זייערע מאנעווירין, און אונז פלעגן אויסנארן די ווילדע פויגל - מיט'ן ווארפן א טישו.. און די סיגאל'ס האבן ארויסגעשיקט א שפיאן, צו באטראכטן אויב דאס איז עסן.

און זיי פלעגן כמעט 'אלעס' עסן! און כ'ווייס נישט וויאזוי זיי האבן געקענט 'אזויפיל' עסן, ווייל ווא‌ס מ'האט געווארפן, האבן זיי אויפגעגעסן אין רגעים; און האלב איז טאקע געגאנגען אויף די קאַרן אונטן.. אבער נאך א גרעסערע חידוש איז געווען, אז אונז פלעגן אריינלייגן אייזערנע נעגל - אין א שטיק פוטער - און דא‌ס ווארפן אין די לופט; און זיי האבן עס געכאפט פון די לופט - און אראפשלונגען, און עס לכאורה איבערלעבט..

- זעלטן האבן אונז געזען א טויטע פייגל פון זיי; זיי פלעגן קומען פון די האדסאן טייך, און נעסטן אויף די בית רחל דאך, און ווארטן אז אונזער קעכער זאל געבן תירוצים.. האבן זיי געקענט לעקן א פעטן ביינדל.

ס'זענען געווען בחורים ווא‌ס פלעגן מאכן 'רעיסעס', און לויפן פון איין עק דאך צום צווייטן; אזעלכע ריזיקאלישע שפילעריין, פלעגט מיר כאפן א פחד צוצוקוקען.

איינמאל האט אברומי ברוין - ווא‌ס איז געווען א שטארק ביינער'דיגער און א גוטע לויפער - געמאכט א פארמעסט מיט אברהם ברוך סעקולע - מיין רום-מעיד אין דארמעטארי; זיי זענען געלאפן פון די בית רחל דאך - ביז די גלאזערנע פענסטערס פון די דארמעטארי.

- און אברהם ברוך האט עס געמאכט! אבער שוין צו גוט.. ער איז אריינגעלאפן מיט כח אין די פענסטערס - און זיי צעשאסן! און ער האט באקומען א טיפן לאנגער שניט!.. אוי איז געווארן א יללה.. ער האט באלד צוגעזאגט פאר ר' מאיר בעל הנס - א ריזן סכום.. און די הצלה לייט האבן קוים אפגעשטעלט דא‌ס בלוט - און עהם אפגעפירט אין שפיטאל; און מ'האט בחסדי שמים מצליח געווען אויסצוריניגן זיין האנט - פון די פיצלעך גלאז.

פשוט וואלט מען פארשטאנען, אז ס'האט פאסירט וועגן די אומ'פארזיכטיג'קייט פון לויפן ווילד; אבער אונז האבן עס דעמאלטס אנדערש אויסגעטייטש.

- ער איז דאך געשלאפן אין מיין שטוב; און יעדע אינדערפרי נאכן אפגיסן נעגל וואסער, פלעגט ער עפענען די פענסטער צום דאך, און ארויסגיסן די נעגל וואסער.. און וועו דא‌ס האט פאסירט, האבן אונז זיך איבערגעבליקט, און פה אחד צוגעשאקעלט; אז דארט ווי ער האט אויסגעגאסן די נעגל וואסער - איז א מקום סכנה! און מ'האט דא‌ס נישט בּאַ'אָבאַכט.

פאר די נעקסטע תקופה איז ער ארומגעגאנגען א צע'מזיק'טער, מיט'ן באנדאזשירטן האנט; אבער ער איז נאכאלץ געבליבן דער זעלבער.. אונז פלעגן אזוי פריינדלעך פארברענגן, און זיך געטיילט מיט'ן ביסן עסן, און געלעבט ווי איין משפחה

ממש; אזוי ווייט, אז ווען איינעם האט געפעלט וועש, האט מען זיך געבארגט.. אמאל א קאפל, אמאל זאקן און אפילו פאַנטאָפל..

ווען אונז פלעגן גיין שלאפן, פלעגט ער קענען כאפן מיינע סליפערס אנשטאט זיינע.. אבער כ'האב נישט מקפיד געווען, ווייל אונז האבן ביידע געהאט ענליכע משוגעת'ן.. די חידוש איז געווען, אז ער איז געווען א פארקאכטער פוילישער אפשטאמיגער, און איך שטאם דאך פון אונגארישע; און ער פלעגט נישט זאט ווערן פון אויפווייזן, אז זיין בלוט איז רויטער.. און איך פלעג עהם מאכן צע'נאר'ט.. אבער ס'געווען מיט א פריינדליכקייט.

דער משגיח פלעגט לאכן פון אונז ביידע, אבער אזעלכע גוטע חברים האב איך נישט געהאט אינדערהיים.

אין תולדות האב איך מיר אפילו געמאכט א שטיקל פרנסה'לע, אז איך פלעג פארקויפן לעכט - צו צינדן פאר יארצייטן; כ'פלעג ארויסלייגן טעגליך - א רשימה פון אלע יארצייטן, און אזוי האט מען 'יעדן טאג' פריש געקויפט לעכט פון מיר - און געצינדן.. און מיט די צייט, האב איך צוזאמ-געזומען די נישט אפגעברענטע לעכט, און עס פריש פארקויפט - האלבע לעכט פאר האלב פרייז.. און אזוי אנגעזאמעלט א שיינעם סכום 'טאשן געלט'.

און פאר פורים, האב איך זיך בגניבה אוועקגעכאפט - מיט א שטאטישע חבר - אפאר גאסן אראפ פונעם ישיבה, וואס איז געווען שוין א גויאישע געגענד; און אונז האבן איינגעקויפט סחורה פאר פורים.. וואס איז סחורה פאר פורים?.. פאן סנעפס, ציגארעטן, פאן ספרעי, וכדו'; אבער וויאזוי וועל איך דאס נוצן, אז מ'וועט מיר מסר'ן - אז איך האב די פרעמדע סחורה?..

האב איך עס פארשטעקט אין מיינע שמוציגע זאקן, און עס אהיימגענומען קיין סקוועך; און דארט עס באהאלטן אונטער אונזער הויז - ווי מ'האלט די גראז-שניידער און זאלץ פאר די שניי; און כ'האב עס אזוי גוט באהאלטן, אז ס'איז געבליבן ליגן דארט ביז חול המועד.. און דעמאלטס - וועו כ'האב עס געוואלט נוצן, האט עס שוין געהאט אויסגעוועפט - מיט א שמעק פון ערד און פארעך.. א כפרה אלע זינד.

טאקע ביים פורים מסיבה אין תולדות, בין איך מכובד געווארן צוזיין 'דער גבאי' פונעם פורים רב - מיילעך פערבער; און זאלט איר נישט מיינען אז ס'געווען א קליינע דזשאב.. דער פורים רב איז געווען יוצא צוזיין, און איך אלץ גבאי - האב געמאכט דעם ארבעט.. אז אפילו א געוויסע מגיד שיעור וואס האט זיך פאר'עקשנ'ט נישט צו לאכן, האט אויך סוף כל סוף אויסגעקראכט - וועו כ'האב געמאכט פורים פונעם פורים רב..

ס'געווען א גראסערי ביים קארנער, וואס האט געהייסן שטערנ'ס גראסערי - און בלשונינו - 'שמיקוס גראסערי'; שמיקו איז געווען א רחמנות'דיגע עלטערע בחור, וואס זיין מאמע - א אלמנה האט געפירט מיט עהם די געשעפט; און אונז פלעגן זיך ארויסכאפן צו יענע גראסערי, צו קויפן א נאש צו א סענדוויטש; און אונז פלעגן מער הנאה האבן צו הערן די באבע - מיט שמיקו רעדן, מער ווי די גאנצע מקח וממכר..

אין ישיבה פלעגט מען עס נאכזינגען; שמיקו ווי ביסטו.. בחור'ל וואס וויסטי.. דער סענדוויטש קאסט בלויז איין טאלער!

און דאס?? דאס קאסט שוין צוויי טאלער.. בחור'ל.

פארוואס קאסט דאס צוויי.. נאר ווייל ס'האט א פעפער?..

און זי פלעגט זאגן; ניין ניין! דאס קאסט א טאלער, ווייל ס'האט טונע פיש, און אויך טאמאטא, און אויך מייענעיס, און אויך פיקל.. און דאס קאסט 'צוויי טאלער', ווייל ס'האט סיי טונע פיש, סיי טאמאטע, אויך מייענעיס, אויך פיקל, און דערצו האט עס א פעפער'ל.. פארשטייסטע? מיז איך בעטן צוויי טאלער!!..

אזוי פלעגן אונז פייניגן - און זיך דינגען אויפ'ן פרייז, כדי צו הערן ווי זי איז מסביר איר דרשה..

און אונזער מקוה, איז געווען דער 'פאפא מקוה'; און ס'געקומען ווי א סעט, מיט'ן פאפא שמש.. און דאס גרעסטע געווינס איז געווען, ווען דער שמש האט אונז נישט געכאפט ביים האנט, ביים אריינלויפן אין מקוה - אן באצאלן.. ס'נאכנישט געווען די מאשין וואס מ'לייגט אריין געלט - אדער א קארטל; און יעדן טאג פלעגן אונז - מיט איין שטורעם - אריבערלויפן דעם שמש ביים טיר, און אריינפראלן אין מקוה..

ווען ער האט אונז געכאפט - און פארגעהאלטן, היתכן מ'באצאלט נישט; פלעגן אונז האבן גרייט א זאק מיט תירוצים.. איך האב עהם איינמאל גע'ענטפערט; איך בין א פרעמדער.. איך קום נישט פון סקוועד.. [די פרעכע ליגענט האט געשיינט אויף מיינע רויטע באקן, ווי מ'האט קלאר עזעזן די געקניפטע סקווערע פיאות..]

א צווייטער האט געזאגט; כ'האב געלייגט אין פושקע.. א דריטער; כ'האב נישט.. א פערטער איז אנטלאפן, א פינפטער האט געמאכט מיט עהם א חשבון - אז ער ניצט נישט קיין זייף, און נישט קיין האנטוך, און נישט קיין שויער, און נאר פאר'ן זיך טובל'ן - באצאלט ער נישט..

אבער סוף כל סוף פלעגן אונז יא עפעס אריינווארפן דארט אין פושקע, אבער ס'געווען מער געווינס - ווען מ'האט עהם אויסגעשפילט..

ווען מ'איז אריין אין פאפא שול, האט מען כאטשיג ווען געקענט הערן 'קַץ' און

ברוך יאמרו.. ווייל אונז בחורים פלעגן דווקא פארשפעטיגן די דאוועגען אין ישיבה - און אפילו באצאלן קנס געלט פאר'ן שפעטיגן - כדי צו קענען דאוועגען פאר'ן עמוד אין פאפא.. ווייל אין סקווער האט מען נישט געלאזט בחורים צוגיין צום עמוד.

איינמאל ראש חודש האב איך מיטגעהאלטן, ווי 'אלע' מנינים אין פאפא זענען געווען סקווערע בחורים - די בעלי תפילות; און כ'בין אריין אין גרויסן היכל, זע איך דער פאפא רבי אליינס - שטייט און קוקט צו, ווי נתי פריזל.. א נידריגע יונג בחור'ל פון די ערשטע כיתה אין ישיבה קטנה, זינגט הלל!..

ס'געווען איינער א מאדנע מתפלל דארט, וואס פלעגט טאנצן און קלאטשן ביים דאוועגען - אויף א משונה'דיגע שטייגער; ער איז געווענליך געווען א פשוט'ע מענטש, אבער וועו ס'געקומען צום דאוועגען, פלעגט ער אזוי טאנצן און קלאטשן.

און כ'האב געהערט דעמאלטס - די אורזאך דערפון; אז ער איז געווען אין אוישוויץ, און האט צוגעזאגט, טאמער וועלט ער גאראטעווועט, גייט ער א גאנץ לעבן מתפלל זיין בכוונה עצומה; איך האב קיינמאל נישט באשטעטיגט דעם סיפור, אבער דעם מענטש האב איך געזען - מאדנע טאנצן און קלאטשן..

איין טאג אין ישיבה, האט מען געהערט קולות און געוויינען פונעם דערנעבן'דיגע סאטמארער ישיבה - אויף ראטליטש; און נאכן שיעור, בין איך שוין געוואויר געווארן - עפעס וואס כ'האב נישט געוואוסט ביז יענעם טאג

ה' איירו!!! דער טאג וואס סאטמאר מאכט תשעה באב אין די וואכן.. און אזעלכע קולות און געשרייען, אז ס'האט געקענט דוכטן - אז דער שונא איז יעצט אריין אין אלט-שטאט ירושלים.. און מ'רייסט הימלען אז ס'זאל כאטש בלייבן א מזומן ערליכע יודען.

איך האב קיינמאל פארדעם נישט געוואוסט - די גאנצע געשיכטע פון ציונים; אויך נישט די איבריגע פאליטיק פון אגודה און מזרחים וכו', ווייל אין סקווירא האט מען נישט געדארפט דערפון; און באמת האט עס טאקע נישט אויסגעפעלט צו וויסן, ווייל ביים געוואור-ווערן האט עס גארנישט מוסיף געווען קיין יראת שמים - ביי אונז יונגע בחורים.

ר' דניאל גאלדשטיין ע"ה

יענע יאר איז פארגעקומען עטליכע היסטארישע פאסירונגען; מקודם, אין שטעטל האבן אונז פארלוירן אפאר גוטע יודען; אום ח"י סיון איז נפטר געווארן ר' דניאל גאלדשטיין ע"ה.

אויך ר' יצחק ברוין ע"ה [איצי באטשי], וואס איך האב עהם גוט געקענט, און געדענק זיין שטימע - ביים ערליך הויעך ענטפערן אמן אין שול; זיין עקשנות אויף מסורה און מנהגים, איז א פאקטישע ירושה ביי זיינע ערליכע דורות נאך עהם; דאס איך בין דאך אליינס עדות - ביי מיין יודענע ע"ה - וואס איז געווען אזוי שטארק צו היטן יעדע מנהג און מצוה, ביז מסירות נפש ממש.

אום חודש תמוז, איז געווען די הסתלקות פונעם ליובאוויטשער רבי זצוק"ל - אין ניו יארק, און פונעם קלויזנבורגער רב זצוק"ל - אין ארה"ק; און כלל ישראל האט פאר'ריסן מיט צער, נאך אזעלכע היסטאריש יודישע פיאנערן פונעם געווענעם דור.

דער רבי זז"ג איז בהשגחה געווען דער אייניציגער - צווישן אלע גדולים רבנים ואדמורים - וואס איז געווען ביים באהאלטן דעם ליובאוויטשער רבי'ן זצוק"ל; וואס ווי באקאנט איז דער רבי שטארק אויסן - נישט צוזיין ביי קיין הספדים - און דווקא יא אונטער'ן מיטה, דאס נענטסטע וואס שייך.

- און ווי כ'האב געהערט מפי עד ראיה, איז דער רבי זז"ג אויך געווען - ממש אונטער'ן מיטה, ביים באגלייטן דעם סאטמארער רב - דער בעל דברי יואל - אום כ"ו אב תשל"ט, און ביים באהאלטן. זיעועכ"י.

און אז כ'רעדט שוין פון סאטמאר, דערמאן איך זיך פון א מוצאי שבת - נאך וואס דער רבי איז געקומען קיין וויליאמסבורג; דער רבי פלעגט דאך קומען צוויי מאל א יאר אויף שבת - קיין וויליאמסבורג, און אז אונז זענען געווען אין ישיבה דארט, זענען אונז געווען די מארחים פאר די פולע געסט.

יענע מוצאי שבת וואס איך רעדט, איז נפטר געווארן א סאטמארע יוד - ר' פישל באב"ד - וואס איז געווען א משונה'דיגע טאלאנטפולע מעלער; ער האט געמאלעווועט רוב היימישע גרויסע טאוועלן בימים ההם - מיט זיינע בלויזע הענט! יארן לאנג פלעגט זיין אויף די פאשקעס טראק - א גרויסע מיקו-מאויז מיט די פאשקעס נאש, דאס איז געווען זיינע פינגער אפדרוקן; און זייט ער איז אוועק, איז נישט געווען זיין גלייכן - פאר יארן.

טאקע 'פאשקעס נאש' - אז איך דערמאן שוין - דאס איז דאך געווען טרייף ביי אונז.. בכלל, צווישן די געציילטע נאש קאמפעניס וואס זענען יענע יארן געווען; ליבערס, שופרעס, פאשקעס, טאמער האט דער רב - ר' משה ניישלאס ז"ל - נישט געגעבן זיין הסכמה, איז עס געווען ממש ווי טרייף צו עסן.

און וועגן די שבת ווען דער רבי איז געווען אין שטאט.

- דעמאלטס ווען אונז זענען געווען קליינע בחורים, האבן אונז אויסגענוצט די געלעגנהייט - צוזען וואס טוט זיך ביי אנדערע הויפן; זעמער ארומגעלאפן א האלבע

שבת צו ווי מער בתי מדרשים; און געכאפט קוגל און סאדע - ביי פאפא, ראצפערט, ספינקא, סאטמאר, קרעטשניף, צעלים, און ווער נישט.. און יעדע פאר מינוט צוריקגעלאפן צום שטיבל, צו פרעגן ווי מ'האלט..

ביי שלוש סעודות - געדענק איך - האב איך זיך שנעל אריבערגעכאפט צו הערן ר' הערשעלע ספינקער זצ"ל, ווי ער פלעגט וויינען אויפ'ן קול ביים זאגן תורה; און אויך ר' זיידל קרעטשניפער שי' פלעג איך וויזיטן.. צו באקומען א גרויסע טעלער פיינע קוגל.

אום שבועות צייט, פלעגט קענען זיין 'עלעקטריק קורצשלוסן'; צוליב די פלוצלינגע שלאקס רעגנס - די זומער'דיגע זון שויער'ס - וואס פלעגן זיך אראפלאזן, און האבן געקענט אומווארפן ביימער - וואס האבן צעריסן די וויער'ס; און נאך אזעלכע ווילדע רעגנס, האט די זון - אזוי תמימות'דיג - צוריק אויפגעשיינט, ווי כאילו ס'גארנישט געשען..

כ'געדענק שוין נישט וועלכע יאר, אבער כ'מיין אז ס'געווען דעם יאר - ווען ס'האט פאסירט; אז שבת פ' נשא אינמיטן 'כתר', האט זיך געהערט א שרעקעדיגע 'דינער קראך'! און אז כ'זאג שרעקעדיג, מיין איך צו זאגן, אז נישט נאר יונגע קינדער - נאר אפילו עלטערע יודען האבן געגעבן א טרייסל פאר שרעק! און דערנאך האט אויסגעבראכן א שלאקס רעגן, און נאך אפאר מינוט האט זיך עס אפגעשטעלט.

ווי ערשטוינט איז דער עולם געווען, ווען ביים זמן - מוצאי שבת - איז מען געווואר-געווארן, אז אין די זעלבע צייט פונעם קראך אין סקווירא, איז אין ארץ ישראל ביים זמן שלוש סעודות, נסתלק געווארן - הרה"צ ר' מאטל טווערסקי ז"ל - בנו בכורו פון האדמו"ר מראכמסטריווקא - ב.פ. שליט"א; וואס די עלטערע דור אין שטעטל האבן זיך געהאלטן נאנט מיט עהם, און געשפירט, און פארשטאנען דעם פחד למפרע.

אין זומער קעמפ

לאמיר פארציילן פון די זומער סעזאן אין 'קעמפ', ווען איך בין דארט געווען - תשנ"ד און תשנ"ה.

אלע יארן אלץ קינד, פלעג איך חלומ'ן צוזיין אמאל אין די 'סקווערע קעמפ'; דארט ווי ספעציעלע 'מיוחסים קינדער' פון שטעטל - פלעגן צומאל גיין אויף א וואך צוויי; און ווייל מיין טאטע איז נישט קיין עסקן, האב איך געמוזט אויסגיין פאר קנאה.. אבער

יעצט איז עס א ווירקליכקייט; מיין חלום אוועקצופארן לערנען ערגעץ, און צו גיין אין קעמפ, איז ב"ה מקוים געווארן.

א נייע וועלט, מ'גייט שווימען.. מ'גייט האקן א לעבן.. ס'איז א פאקט; צו מיין שמחה איז נישט געווען קיין גרעניץ, און כ'האב מיך אליינס געציפט, צו ס'אמת אז כ'גיי טאקע אין קעמפ.. כ'האב ארויפגעלייגט מיינע פעקלעך אויפ'ן גרויסן טרעילער - וואס טראגט אלעס ארויף אין קעמפ, און דעמאלטס האב איך שוין געוואוסט אז ס'איז נישט קיין חלום.

די אינדזשוימענט אין קעמפ, אקטיוויטעטס און קאלערווארס, קעמפ-פייער'ס און פארשטעלונגען; דאס אלעס איז באמת געאייגענט פאר די קינדער פון שטאט, וואס פארברענגן דעם זומער אויף די בערג; אבער אונז בחורים האבן אויך - אין איינווענג - מיטגעהאלטן מיט זיי, און זיך אויסגעלופטערט אויף די בערגיגע נאטור.

ווען כ'קוק צוריק, זע איך קלאר, אז די בלעטער גמרא און שלחן ערוך - וואס אונז האבן דארט געלערנט, האבן אונז נאך די בעסטע קוֹלָט געווען און פארשטאנען; צוליב די ריינע לופט אונטער שאטן פון ביימער און הימל, דאס האט אסאך צוגעגעבן צום השלמה אין קניני רוחניות.

און ס'געווען תורה שיש עמה מלאכה; אונז האבן זיך אליינס געוואשן די וועש, מסדר געווען די בעטן און שטוב, אויפגעוואשן א פלאר, א ביה"כ - וואס איז איבערגעלאפן; אונז זענען געווארן עלעקטערישנס, פלאמבערס, און בוי מייסטערס; אמאל אויך האלץ האקער'ס און וואסער שעפער'ס.. וועלכע מלאכה ס'האט נאר אויסגעפעלט, וואס מ'האט געוואוסט אז - 'אם אין אני לי מי לי'..

אונז האבן געהאט די נויטיגע געצייג, און אונז האבן עס גענוצט - לאו דווקא פאר א צורך.. מ'האט געהאקט ביימער און צווייגן, געגראבן לעכער און גרעבויערט וועגס; פשוט אויסגעגעבן די היציגע געמיט.. און אין קעמפ האסטו זיך געקענט אויסגעבן אויף א בוים, צו אויספלאטשקענען א וואסער - מיט'ן גאנצן געשמאק, אן איינעם זאל עס קימערן.. מ'האט געלעבט מיט'ן כאלאט'ל און בּאֶלי-הוט, ווי א דארפסמאן אויפ'ן פעלד.. און ס'האט געהאט אלע טעמים.

לאמיר שילדערן אונזער סדר היום אין קעמפ.

מ'איז אויפגעשטאנען היבש פרי, און געגאנגן אין מקוה - וואס איז געווען מחוץ למחנה - יעדער מיט זיין קאלירטן האנטוך אויפ'ן פלייצע; און מ'האט שוין געקענט הערן די הינער קריין.. דארט אינדרויסן פונעם מחנה - וואו ס'האט געוואוינט דער גאנצ-יעריגער שומר פונעם קעמפ - מר. פאַנטשאוֹ - וואס האט פארמאגט א קליינמעסיגע שטאל, פאר זיינע עופות בהמות און חיות.

אין מקוה איז געווען א היבשע געדראנג, און נאך גוט אז ס'איז נישט געווען קיין גלאז אין די פענסטערס - אינעם מקוה שטוב, אזוי אז די היץ האט זיך פריי ארויסגעלאזט; און די פיינע גערוך פון די פרימארגן טוי, האט אריינגעדרינגען אין די אויסגעוואשענע נשמות.

די וואסער איז געווען נייניציג פראצענט קלאָרין - און איין פראצענט וואסער.. מ'האט זיך פלינק גע'טובל'ט, געכאפט די בגדים, און טרעטנ'דיג אין די זאמד'פולע פאדלאגע, האט מען זיך שנעל געזען אינדרויסן - פונעם שוויץ קאמער.

ביים ארויסגאנג איז געווען א קראן, ווי ס'איז געשטאנען די שעות ווען מ'שליסט יעדן טאג די מקוה - 'מטעם הכמוס'.. און איך האב זיך געמאטערט צו פארשטיין דעם 'טעם הכמוס' - פאר לאנגע וואכן, ביז איינער האט מיר בשתיקה אלעס מגלה געווען.

די זינען שטראלן האבן אויפגעשיינט צווישן מזרח ביימער, און צוגעגעבן צום כמארע פונעם קלימאט אויף די בערג; און אונז האבן אריינגעאטעמט פיינע קלארע לופט - פונעם הייליגן באשעפערס נאטור, אזוי ריין און געשמאק.

מ'האט זיך געזעצט לערנען א שעה לפני התפילה - געווענליך די פארקוקן שיעור - אין איינע פון די בודקעס אינעם שטח; יענע בודקעלעך זענען געווען געאייגענט פאר די חדר קינדער, אבער אונז האבן עס גענוצט אין די פארטאגס שעות - ווען זיי זענען נאך געשלאפן, אויך ביינאכט פאר די צוזאמ'קום; און דורכ'ן טאג, האט מען געלערנט אינעם גרויסן היכל הביהמ"ד פונעם קעמפ, וואו מ'האט געלערנט בחברותא - גמרא שו"ע און חסידות.

נאר דאס אליינס, זיך צו דערמאנען די פארטאג'ס שיעורים אין די בודקעס, ברענגט מיר צוריק נאסטאלגישע געפילן.. דער מגיד שיעור האט זיך נעבעך געגארגעלט - מיט זיינע מראי מקומות וואס ער האט צוזאמגעווארפן; און ארום אויף די צוגענאגעלטע בענק, זענען געווען אויסגעשטרעקט צוויי מנינים בחורים, וואס א טייל האבן געקלאצט, און א טייל געשלאפן..

אינמיטן די שיעור האט מען זיך אויפגעכאפט! ווען די הויכ'הילכער פונעם קעמפ האט אנגעהויבן זינגען, אויפצוואווען די קינדערלעך - האט עס געזינגן; אוֹדָה לָקֵ-ל לָבָב חוֹקֵר.. בָּרָן-יַחַד כּוֹכְבֵי בֹקֶר.. איך האב אזוי הנאה געהאט פון דעם געזאנג; ס'געווען א נשמה לידל ווי פון גן עדן.. איי אוֹדָה לָקֵ-ל לֵבָב חוֹקֵר.. בָּרָן-יַחַד כּוֹכְבֵי בֹקֶר..

דעמאלטס האבן אונז זיך ארומגעקראצט די זייטן, און אפגעצייילט די מאסקיטאו ביסן, וואס מ'האט באקומען דורך די קורצע שלאף.. אזא מאסקיטאו האט געקענט אנמאכן א געשווילעכץ - פון א אינטש רינדעכיג.. זיך אנ'עסן פרישטיג און אפ'פליען צו א צווייטן..

דורכ'ן טאג האט מען אזוי פלייסיג געהארעוועט, אז ביז היינט קען איך - אינמיטן שלאף - זאגן יענע סוגיות, ספעציעל הלכות בישול ומוקצה; איי איז דאס געווען א חיים של תורה.

מ'האט געקענט צאפן בלוט, און תורה איז געפלאסן.. לכאורה זענען די מאסקיטוס דארט געווען גאָלע רוחני.. אנגעפולט מיט אונזער חיות; און די פייגלעך און טשיפ-מאָנקס האבן געקענט אויסגיין פאר קנאה, ביים זען אונזער מלחמתה של תורה, וואס איז זיסער ווי זייער שפרונגערייי פון בוים צו בוים.

ס'געווען דארט איינע פון די מגידי שיעורים, א עלטערע יוד א חסיד וירא שמים - ר' יחיאל מיכל ב"ר יחזקאל שרגא הכהן שווארץ - וואס האט מיט זיין צורה און התנהגות - געריעדט מער ווי יעדע מוסר דרשה; ס'איז בכלל געווען זייער ריין דאס באנעמונג, אנדערש ווי די שטיקעדיגע לופט אין שטאט; און אנשטאט די געוודער פון אטאמאבילן און באנען, זענען געווען דא - נאטוריליכע געזאנג פונעם באשאף.

און וואס איז מכח שווימען?

איך בין נישט געווען פון די פרומע סעקטע, וואס האט זיך מעולם נישט געוואשן משבת לשבת.. ניין, איך האב מיך פיין געוואשן, און זיך אפילו געלאזט וואוילגיין - אינעם ריזן שווים-באסיין; איך האב זיך גאנץ כמעשה אויסגעלערנט שווימען, כאטש נישט בשלימות, ווייל כ'קען עד היום נאכנישט די בעסטע שווימען; און אריינדייוועון - על אחת כמה וכמה נישט.. אבער כ'קען נישט גענוג אפדאנקן די השגחה, פאר יענע געשמאקע צייטן.

אויך דאס עסן אין קעמפ, איז געווען זייער געשמאק און נארהאפטיג; דער הויפט קעכער איז געווען א ארץ ישראל'דיגער תימנ'ע בעל משפחה, וואס זיינע געקעכטצן האבן געהאט אלע טעמים - ווי די מן.. און נאכן ענדיגן אפקאכן א טאג, פלעגט ער - פארנאכטס - זיך אוועקלאזן צום סווימינג-פול מיט א ציגארעטל, און זיך אויסציען די ביינער; און איך האב עס עהם פארגינט..

בכלל ווען ס'קומען שבת קודש, האט מען געשפירט די קדושה איבעראל; און אויב א גאנצע וואך איז געווען א תענוג רוחני וגשמי גם יחד, זענען מיינע שבתים אין קעמפ געווען - מעין עולם הבא; ס'האט מיר אסאך געהאלפן אויפ'ן עתיד, וויאזוי מסדר צוזיין א שבת טיש - אין מיין אייגן וועלטל; ווייל איך האב מיך דארט אויסגעלערנט פירן א אייגענע לעבן, ספעציעל מיין אייגענע שבת סעודה.

די אכט שבתים פון קעמפ, בין איך געווען אין מיין אייגענעם רשות, און קיינער האט מיר נישט געטריבן; ביים עסן האב איך גענומען צייט פאר זיך, און ווען דער עולם האט געכאפט מעלאנע נאכ'ן טשולענט, האב איך קוים געזוכט לחם משנה..

- כ'האב מיר גענומען א ווינקל, און רואיג געגעסן, און אונטערגעזינגען וואס כ'האב ליב געהאט.. און דער הייליגער שבת איז נישט געווען לאנגווייליג.

יעדע שבת נאכמיטאג, פלעגט מען אראפ-שפאצירן דעם בארג צום 'סוואן לעיק'; און איך פלעג באטראכטן די וואסער פאנאראמע - וואס איך גלייך זייער שטארק - און דערווייל זיך פארטיפן אין מיינע מחשבות און פאנטאזיעס.. דאס איז מיר געווען א ריכטיגע עונג שבת ומנוחה.

אונז פלעגן זיך אפשטעלן ביים 'קעלי ברידזש', און בַּאַ'אָבאַכט דאס לופטיגע סביבה, דאס האט נאטורליך אויסגעלופטערט די געהירן - צו געזונטהייט; אלץ הלכה אויס, האבן אונז - אום שבת - נישט געקענט גיין אסאך ווייטער; אבער אנדערע געלעגנהייטן זענען אונז געגאנגען נאך ווייטער.

ביים זיך שפיגלען אין די אָזערע וואסערן, האט מען געזען - פון צייט צו צייט - א פישעלע זיך אדורכשלייכן אונטערן בריקל; דארט נעבן דעם לעיק, האט א גוי געבויעט זיין הייזקע - אליינס מיט די אייגענע הענט - און אונז פלעגן אלץ מיטהאלטן ווי האלט ער שוין, דער בוימייסטער - מיט זיין הייזל; און ער האט עס היבש פאכמאניש געבויעט.

ביים וואסער פלעגן זיצן 'פיש כאפער', און כאפן קאָרעס-פישלעך פאר שוואויל טאג; און ביים כאפן א פישל, פלעגן זיי עס קענען אפילו צוריקשליידערן אין טייך.

ס'געווען איין שבת נאכמיטאג, ווען כ'בין געשטאנען מיט חברים ביים לעיק, און צווישן די עטליכע פיש כאפער, איז געזעצן דארט א אלטער מענטש אליינס, מיט א פישער-רוט אין האנט; און פלוצלינג געבט ער זיך א רוף אן צו מיר; ווי שיין זענט איר, מיט אייערע חסידישע לבוש..

האב איך געכאפט אז ער איז א יודיש קינד; האב איך עהם אנגעהויבן אויסצופרעגן די נשמה..

און ער האט אנגעהויבן פארציילן; מיין עֲיידים און טאכטער האלטן מיר אין שטוב.. זֲעי האבן מיר אהערגעבראַכט כאפן פיש.. איך קאָן ניט האלטן שָׁבּת, איך האב קיין ברירה ניט..

פרעג איך עהם; פון ווי זענט איר פונדערהיים?

איך קום פון קיעוו.. מיין זעידע און טאָטע זענען געפארן צום רבי'ן ר' דוד..

ווער? ר' דוד'ל סקווערער? באמת?? איר זענט אמאל אויך געווען דארט?

יע יע.. נאר איינמאל.. נישט קיין סאך..

און איר האט געזען דעם רבי'ן?..

איך האב געזען דעם רבי'ן איינמאל.

עטליכע חברים רופן זיך אן צו מיר שטילערהייט; גיי גלייב עהם.. ער האט געזען ר' דוד'ל סקווערער!!??

האב איך עהם טאקע געפרעגט; זאגט מיר ביטע, וויאזוי האט אויסגעזען דער רבי?.. מיר ווילן זייער הערן.

דער טאָטע האט מיר געזומען אלץ קינד - אמאל אויף ראש השנה.. און איך האב ניט געקאנט אריינגיין אין שול, ס'איז געווען זייער אסאך מענטשן.. אבער ווען דער רבי איז אהיים פון שול - פאר יום טוב, דאן האב איך עהם געזען..

נו, וויאזוי האט ער אויסגעזען?

אה.. ער איז געגאָנגען אזא זיידענעם דזשוביצע ווי איר קינדערלעך געיט.. אבער זעֶיער לאָנג ביז'ן ערד..

האט ער געהאט שטיוול? א שטריימל? א קאלפיק?

מ'האט געזען ווייסע זאקן פון אונטן.. און צוקאפענס א געבויגענע הוט! יע א סאמעטענעם געבויגן הוט.

ער מיינט מסתמא דער ליובאוויטשער רבי.. צעלאכן זיך חברים ארום; אבער איך דערמאן זיי, אז אויפ'ן בילד פון מרן ר' דוד'ל סקווערער זצוק"ל, גייט ער טאקע א סאמעטענעם הוט - פשוט אביסל געבויגן פון ווייעכקייט צום פארענט.

און מיר ווילן עהם ווייטער פרעגן.. אבער ער ווייזט אונז צו זיין שטיל, ווייל זיין איידים איז צוריק געקומען; און דא האט זיך עס געענדיגט!

די עפיזאד האט מיר געגעבן א לעבעדיג בילד - צום אמאליגער היסטאריע; אז איך האב געזען א יוד, נעבעך א פארבליבענער פון דעם חורבן אייראפע, אבער - לויט די סימנים - האט ער ווארשיינליך געזען דעם הייליגן צדיק דער רבי ר' דוד'ל זי"ע.

קאפיטל זיבעצן

אום מוצאי תענית - שבעה עשר בתמוז און תשעה באב - פלעגט מען גיין אויף א לאנגע הייק; דעמאלס איז מען געגאנגען ווייטער פונעם טייכל - אויף לאנגע שטילע שטראז'ן; און אויפ'ן וועג פלעגן זיך די הונט לאזן הערן - בשם זייערע בעלי בתים..

איך האב נישט אזוי ליב געהאט די הייק'ס, ווייל יעדע קלימאט טויש, ספעציעל ווען כ'פלעג אנהייבן שוויצן, פלעגט מיין נאז אנהייבן גיין בלוט; דאס איז אלץ געווען ביי אונזער משפחה - אין די יוגענד; אבער אז יעדער גייט אויפ'ן הייק, כאפט מען זיך אן די נאז - אפילו ס'בלוט, און מ'גייט..

א טייל מאל האבן די גוים גערופן פאליציי אויף אונז, אז 'כאילו' אונז שטערן די נאכט רואיגקייט.. און דאס האט אויך צוגעגעבן צום שפאציר, ווען אונז האבן זיך געטראפן אקעגן בליטשקענ'דיגע לעמפלען, און הויער ביינער'דיגע סטעיט פאליציי; די פארביסענע תושבים דארט - רוב פון זיי פון די איירישע ראסע - האבן געטראפן א סיבה צו פארשיקן די יודעלעך פון זייער סביבה; זעמער פשוט ווייטער געגאנגן, און זיי געלאזט שעלטן.

כ'געדענק אז איינמאל נאך א גרויסע פארהער, אין א זוניגע נאכמיטאג, האט אונז דער מגיד שיעור ארויסגענומען אויף א ווייטע שפאציר; און ער האט פארקירעוועט מיט אונז - אונטער א הויז, און אונז געווינזן, אז ווען מ'קריכט אראפ דארט א בארג, איז דא א שיינע וואסער-פאל.

- אונז זענען אלע אראפגעקראכן דעם בארג, און ס'איז דארט געפלאסן א נאטורליכע קוואל וואסער - פון א דערנעבנ'דיגע בארג; און דער מגיד שיעור רופט זיך אן; בחורים! נאך פאר איינער מאכט א בהלה.. לאמיר כאפן א געשיקטע טבילה אינעם קוואל..

אונז האבן בליץ שנעל אראפגעוואלפן די בגדים, און 'כמעט' אלע האבן מצליח געווען - אריינצוטאנצן אינעם 'אייז קאלטע וואסער'.. די שטיינער האבן געשניטן

אין די פוס, אבער אזא טבילה האט געהאט אלע טעמים.. אן א האנטוך, אין א הייסע זומער טאג, אין א כשר'ע קוואל, און נאך בגניבה.. אונז האבן געכאפט די בגדים, און צוריקשפאצירט צום קעמפ, אויפגעמונטערט און פריש.

די לעבנסשטייגער אין קעמפ, האט גוט אפגעמאלן דעם 'גולה למקום תורה'; אז מ'האט זיך צוגעוואוינט - אז מ'דארף נישט אלעס האבן; און אפי' מ'האט נישט אלעס, דאך קען מען שטייגן אין רוחניות, און זיין צופרידן בגשמיות.

די קאווע יעדן צופרי, האט מען ארויסגעזייעט פון צווישן בינען.. און די פרישטיג מיטאג נאכטמאל - האט מען אלץ געמוזט גוט קוקן, צו פליגן האבן זיך נישט באזעצט אינעם טעלער.. די געלעגער'ס זענען נישט געווען - ווי אין א האטעל, און די בתי כסאות און קראנען זענען איבערגעלאפן יעדע צייט; וויפיל דער געטרייע קעמפ מענעדטשער - ר' נתן לויבער הי"ו - זאל נאר האבן אריינגעלייגט כוחי כוחות, האט מען דאך געלעבט בלויז אין א קעמפ!

אז א עירקאנדישן מיט א פרידשידער, א וואש מאשין און א דרייער, זענען געווען אריינגעשטעקט ביי 'איין' פלאג.. אוודאי האט עס גורם געווען א עלעקטער קורצ'שלוס.. און נתן לויבער 'מוז' עס פיקסן, און ווי שנעלער..

ספעציעל אינעם בחורים בּאָנק - האבן מען געלעבט ווי אין א וואלד, אז אפילו פענסטערס זענען נישט געווען; און די לעקטער האט געפלאצט יעדע ליאדע מינוט, און מאסקיטאס האבן באגלייט בחדר משכבך ובמשארותך; מ'האט זיך ג'טובל'ט די פוס פלאכן אין וואסער פאָדעלס - וואס האבן זיך געשלענגעלט פונעם סינק - צו אלע שטיבער.

אבער עם כל זה, דאס לערנען אין קעמפ איז געווען לעכטיג און טיפזיניג, מיט ריין קלארע מוחות; ווייל מ'האט געלעבט אנע איבריגע זארגן, און מיט רוחניות דורכאויס.

און טאקע דאס באזוך פונעם רבי'ן שליט"א - יעדע סוף זומער - האט צוגעגעבן לעבהאפט; וועז דער רבי פלעגט געבן א 'צענטראלע לאנגע שמועס' אין עיקרי דרך העבודה, וואס יעדע יוד דארף וויסן; און יענע שמועסן זענען געווען א שם דבר, אז ס'איז - מיט די יארן - געווארן דער שמועס פונעם יאר, פארן שטעטל אויך; וועז צענדליגע באסעס זענען געקומען צו פארן - ספעציעל צום שמועס.

מ'פארציילט, אז נישט לאנג פאר אונז, איז געווען א משגיח אין די בחורים בּאָנק - א רבי'ש קינד און א קרוב צום רבי'ן שליט"א; האט זיך יענער דערוואגט צו זאגן פארן רבי'ן - ביים באזוכן די בחורים בּאָנק - אז דער רבי זאל וויסן אז די בחורים פאלגן נישט דעם משגיח..

דער רבי - במתק לשונו - האט געשמייכעלט און ממליץ טוב געווען; עה! יעדע בחור איז א משגיח פאר זיך, און איר זענט נאר צו דערמאנען, אז זיי זאלן אכטונג געבן אויף זיך..

- אבער יענער האט נישט נאכגעלאזט; דער רבי זעט נישט, אז אפילו א מזוזה איז נישטא ביים טיר?.. [ס'איז אראפגעפאלן, פון אריין און ארויס שטופן גרויסע חפצים], און דער רבי איז ווידער ממליץ טוב; עה.. יעדע יוד איז א מזוזה פאר זיך..

פארשטייט זיך, אז נאך וואס דער רבי איז אהיימגעפארן, האט יענער משגיח באקומען זיין פארציע.. ווי מ'זאגט; ס'האט שפעטער נישט געטויגט.. [מ'האט עהם אריינגעכאפט אין א טערקישע טלית, און אנגעבראכן די ביינער - פאר דעם חוצפה..]

סוף קעמפ, פלעגט מען מאכן א קעמפ פייער, און אויך א גרויסע קעמפ פלעי, אבער די פארפרומטע הנהלה האט פארבאטן די בחורים מיטצוהאלטן דעם קעמפ פלעי; פארוואס? ווייל מ'קען לערנען אין די צייט.. [קען זיין, אז וויבאלד אויך די פרויען פלעגן קומען זען די שפיל, דערפאר האט מען אונז נישט געלאזט גיין.]

הכלל, געדענק איך, אז מ'האט געמאכט א ספעציעלע 'מבצע' אום חמישה עשר באב ביינאכט, אז מ'גייט לערנען אין די נאכט אריין - עטליכע שעה בלי הפסק - אנשטאט צו גיין זען די 'קעמפ פלעי'; אבער איך בין דאך אלץ געווען א יוצא מן הכלל, און ספעציעל ווען מ'רעדט פון א פלעי, בין איך דאך א מחותן..

אלע בחורים האבן טאקע פלייסיג געהארעווט - אין שול פונעם קעמפ, און איך שטיי און קוק די גרויסע פלעי, וואס איז געווארן אויסגעשפילט דורך די מדריכים; און אינמיטן קוקן פארגאפט, באמערק איך, ווי עטליכע מגידי שיעורים שטייען ביים פענסטער - און קוקן די פלעי..

איך האב פארביסן די ליפן פאר געלעכטער, ווי זיי האבן געלאזט די בחורים תמימות'דיג הארעווען אין שול, און זיך גענומען די פריוועליגיע מיטצוהאלטן דעם שפיל.. א געלעכטער איז ווייניג געזאגט.

בעפאר איך בלעטער ווייטער מיין לעבנס ביכל, וויל איך נאך פארציילן איין עפיזאד פון קעמפ.

ס'געווען די לעצטע טאג פון קעמפ, און די בחורים קענען נישט שלאפן אזא נאכט, ווייל מ'פראבירט נאך אריינצוכאפן סחורה - וויפיל מ'קען אריינאטעמען און שלונגען.. אבער פונקט דעמאלטס, ווען איך האב געזוכט צו שטופן די נאכט, באמערק איך אינעם עס-זאל פונעם קעמפ - ר' יוסל הערשקאוויטש ע"ה; איך כ'טרעף עהם זיצן, און גארנישט.. בלויז זיצן!

יוסל הערשקאוויטש ע"ה איז געווען א עלטערע מאדנע געשטאלט; זיין היסטאריע איז געווען אביסל פארנעפלט, ווייל ער פלעגט כמעט נישט רעדן צו קיינעם, און איז

גראדע נישט געווען קיין נאַר; ער האט קיינמאל נישט חתונה געהאט, און איז געווען א אלטע שלעפער - מיט צעלאזטע בגדים און אפענע שיך; א גרויע פלעסטיג הוטל, א בלויע אפגעריבענע הויזן און מאנטל; און דאס מיסטעריע פון עהם האט געשריגן - ביז טויב צו וועלן - דרשינו!

יוסף בן אברהם הערשקאוויטש ע"ה, נפטר כ"ג אייר תשנ"ח - אזוי שטייט אויף זיין מציבה אין סקווערן ביה"ח; מ'פארציילט עפעס, אז ער איז געווען א זעלנער אינעם אמעריקאנע מיליטער, און זיינע רייכע געשוויסטער האבן עהם אינגאנצן פארלאזט, ווייל ער האט זיך אויסגעקליבן צו היטן שבת און זיין ערליך.

אבער קיינער האט עהם נישט געקענט פארטייטשן לפי המציאות, ווייל א קלוגע מענטש איז ער געווען, ווייל ווי ער האט געוואלט אנקומען איז ער אנגעקומען; אז מ'פארציילט, אז אפילו וועז דער רבי זז"ג האט חתונה געמאכט אין הייליג לאנד - איבער'ן ים, האט ער געטראפן א וועג אהין, און קיינער ווייסט נישט עד היום הזה - וויאזוי..

איך געדענק פון אלץ קינד, ווי כ'פלעג זיך אוועקשטעלן עהם באטראכטן, און ער פלעגט אויף ענגליש געבן א שטילע שריי; ווי דא יו לוק עט מי?.. ער איז געזעצן שעות ביים מערב זייט שול, שטיל איינגעבויגן און געקוקט! נישט אין קיין ספר נישט גארנישט, נאר געשטאנען אדער געזיצן; און עטליכע מאל האט מען עהם געטראפן איינגעקארזשעט דרימלען - ביים שמות באקס אין ספרים שטוב.

וואו אימער מ'האט עהם נאר געטראפן, האט מען אלץ געזען - גיין! און גיין.. און גיין.. טאג און נאכט; וואו ער האט געצילט אין זיין לעבן, און בכלל וואו ער האט זיך אויפגעהאלטן אויפ'ן ערד קוגל? ווייס איך נישט; אבער דא אין קעמפ האב איך עהם עטליכע מאל געזען זיך דרייען; און איינמאל האב איך עהם אפילו געטראפן שווימען - אינמיטן טאג - אין די שווים באסיין.

מ'פלעגט זאגן, אז ער קען זייער גוט שווימען, און איך האב עס קיינמאל פארדעם נישט געגלייבט, ווייל ער האט פארמאגט אזא הויקער! ממש ווי א האלבע לבנה - אן א גוזמה; און אט דא אין סווימינג-פול האב איך געזען אז יא! ער שווימט ווי א מומחה, טאקע מיט'ן הויקער.. אבער ער שווימט שטייט און רואיג, און זיינע פאר'גלות'טע הויט און ביינער - שלאגן זיך מיט'ן וואסער, און ער שטרעקט 'אביסל' אויס זיין פארפיניגטע קערפער, נעבעך.

לאמיר קומען צום פינטל.

די לעצטע טאג פון קעמפ, און איך זע יוסל הערשקאוויטש איינזאם און שטיל; גיי איך צו עהם, און מיט א פעסטע אפמאך - אז איך גיי עהם מאכן רעדן; זאג איך עהם, אז כ'וויל עהם געבן עפעס עסן.. רופט ער זיך אן; איי דאנט ניד..! אפשר וויל איר שלאפן? איך געב אייך מיין בעט!..

זאג ער מיר; אהה יעס! איי עמ טייערד..

איך האב מיך ארויפגעכאפט אויפ'ן מצוה הבא לידי; און כ'נעם עהם אונטער ביים ארבל, וואס איז געווען היבש אלט און פארלאטעט - און מיט א געפערליכע געוך, און איך ברענג עהם אריין אין מיין שטוב; ווי מיינע חברים האבן שוין ארויסגעפאַקט זייערע חפצים, און נאר איך שלעפער האב נאך געהאט די בעט-געוואנט אויסגעלייגט.

יוסל האט זיך אנידערגעלייגט אויף מיין בעט - וויפיל ער האט געקענט.. ער האט באמת נישט געקענט ליגן נארמאל, ווייל זיין הויקער האט עהם נישט געלאזט ליגן; און ספעציעל די בעטן אין קעמפ - זענען געווען אזוי פלאך! האט ער געקענט - אדער אויפהייבן זיין פוס אינדערהייעך, אדער זיין קאפ אין די לופטן - און זיין פוס אויפ'ן בעט.. יענס געלעכטער; נעבעך.

ביי האלבע נאכט, האב איך געכאפט א בליק וואס ער מאכט.. און יא, ער שלאפט פיין.. און איך האב מיך אזוי געפרייד‌ט! ממש א מצוה, ספעציעל פאר אזא איינער וואס נעמט 'קיינמאל' פון 'קיינעם' נישט קיין טובות.

צומארגענס האב איך געהערט, ווי מ'מאכט חוזק פון מיר; דער אלטער יוסל איז געשלאפן אין דיין בעט? האסט דיך נישט גע'עקלט? וואס האסטו מיט עהם??.. און איך האב מיך נאך פאר'ענטפערט, אז איך האב ממילא נישט געהאלטן ביים שלאפן נעכטן, וואס האט מיך געשטערט עהם צו געבן מיין בעט?

אבער מיין ענטפער איז זיי נישט אריין אין קאפ.. און כ'מיין, אז פאר יענע חברים גייט עס נאך 'היינט' נישט אריין אין קאפ! אז דוקא אזעלכע יודען איז א מצוה צו צווינגן צו עסן און שלאפן, נישט פאר מכובדים און פיין שמעקערס.

שנת תשנ"ה

וועו ס'קומען די הייליגע טעג מיט'ן חודש אלול - איז געווארן הערבסט; די קילע ווינטן האבן געטריבן די בלעטער אן רחמנות.. און מיר מישן דאס יאר בלעטל.

ס'מיר געווען זייער שווער צו זאגן תכלה שנה, ווייל כ'האב אין דעם יאר אנגענאשט אסאך; טאג און נאכט זיך אנגעלייענט ליטעראטור, און אויסגעהערט חסידישע לעקציעס אויף קאסעטעס; דערמיט האב איך געגומען ריכטיגע צילן אין לעבן, וואס האט אויפגעפלאמט מיין נשמה אין חסידות - ביז גאר.

איך האב פארשאפט עטליכע קאסעטן פון - הגה"ח ר' יעקב יודא אפטער שליט"א - פון די פראמינענטע ראש החברות דחסידי סקווירא, וואס האט געפייערט מיט זיינע

דרשות אין מיין הארץ; און דאס האט מיר נאכמער נענטער געברענגט - אינעם ריכטיגע עבודה בחסידות - ע"פ דרך טשערנאביל וסקווירא, זיך צו ווארעמען אינעם לעכטיג הייליגער שיין.

איך האב יענע טעיפס געהערט יעדע נאכט אין דארמעטארי, און כ'האב באלד אויפגעכאפט, אז דא רעדט מען פון טיפזיניגע יסודות בחסידות; ממילא האט דאס געפאנגען מיין הארץ און מוח, און כ'האב געלעכצט אויף נאך און נאך; און מיט די צייט, בין איך געווארן א שטארקע אנהענגער - פון ר' יעקב יודא - שלא בפניו, און פאר די קומענדיגע יאר צענדליג, איז דאס נישט ארויס פון מיין טעיפריקארדער..

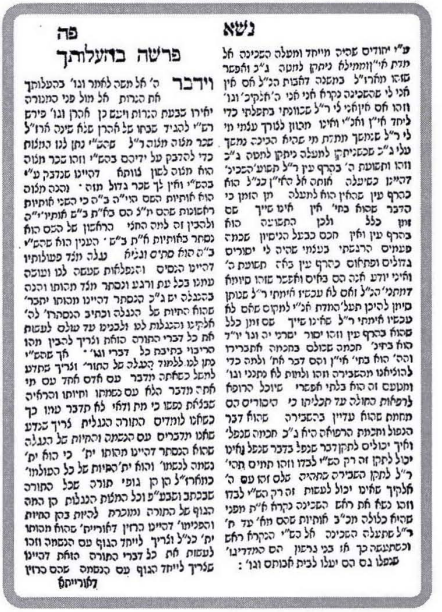
ווען כ'האב זיך מיט יארן באקענט מיט זיינע אריות שבחבורה; ווי מ'פלעגט זיי דעמאלטס רופן - די אפטער'סטן - האב איך געזען פאר זיך א בילד פון די אמאליגע תלמידי הבע"ש זי"ע! וואס ער ר' יעקב יודא האט מיט זיין כח אוועקגעשטעלט - אזעלכע ערשטקלאסיגע חסידישע יונגעלייט - לגאון ולתפארת; און ער האט אויפגעהויבן דאס קרן ורוח החסידות אויף אזא שטאפל, וואס בלי ספק - דער מייסד השיכון האט אויף אט דעם געצילט און זיך געוואונטשן.

איך האב זיך משלים געווען אויך אין זייטיגע לימודים; סיי חומש רש"י - וואס כ'האב געענדיגט מיט א טייל מפרשים - אינעם ספעציעלן 'המאור' חומש; וואס איינע פון די מחנכים - נאך אין שטעטל - האבן באוואויגן מיין טאטן זאל עס מיר שענקן במתנה, און יעצט האב איך עס גוט גענוצט.

אויך פלעג איך זיך צו'כאפן צו די יחידים - וואס זענען אויפגעשטאנען פארטאגס, און זיך געזומען א זייטיגע מסכתא פון ש"ס, און עס אויסגעהארעווען עד תומה; ס'איז קלאר אז כ'האב באקומען שטארק חשק צו לערנען, עפעס וואס כ'האב נישט געהאט קיינמאל פארדעם; ספעציעל מיין לעבנ'ס ספר - דער הייליגער ספר מאור עינים - איז געווען ביי מיין זייט, וואו אומער איך האב זיך געפונען.

יענע יארן האב איך געהערט א געוואלדיגע זאך, אז אמאליגע חסידים - ווען זיי האבן געוואלט עפעס מזכיר זיין ביים רבי'ן - און זענען געווען ווייט אוועק; האבן זיי אריינגעלייגט א קוויטל - אינעם מאור עינים ביי פרשת נשא; דארט וואו דער מאור עינים שרייבט אפענע ווערטער.

- 'ואין חכם כבעל הניסיון וישועת השם כהרף עין' - אז ער אליינס האט געהאט יסורים און איז כהרף עין געהאלפן געווארן פון הימל; און חסידים האבן עס גענוצט אלץ סגולה, און עס פארציילט פאר די דורות ווייטער.

נשא

פה

פרשה בהעלתך

וידבר ה' אל משה לאמר וגו' בהעלותך
את הנרות אל מול פני המנורה
יאירו שבעת הנרות ויעש כן אהרן וגו' פירש
רש"י להגיד שבחו של אהרן שלא שינה הרי"ע
שבר תנוה מעצה ר"ל שכשי' נתן לבו הקדוש
ברוך הוא לשלום בשביל ישראס וזהו שכתוב תנוה
הוא תנוה לבן צוותא ועלה תקיים שנאמר ע"ש
בכתי"ו ואין לך שבר גדול מזה וכתוב תנוה
כוח ותוקיים הפסוק ויהי בשלח פרעה כ"ש כי הנני
לשלוח את המלאך ע"ש בס"ד ע"ש בתוקיי"ר
ולכאורה זה לשון התלוין של הפסוק הוה
נשבר בתוקיים ח"ת ע"ש בס"ד הענין הוה שכתוב
כ"ש הוה פתוס ונפלא עלה תלך פעולותיו
להיות הפסוס והעלותיו שנשמה לנו ושוכח
מהנו בכל עת וענש ונשבר תלך תקוותו וזכה
בשבילה זה ע"ש בשבתו דהיינו ותוכחו יתבר
שכוח שתוות של הענוה בהשפרה' (ה'
תלקיט) ובשלות לנו ולבניהם עד שלום לעשות
את כל דברי התורה הזאת ולירא לפניו מהו
שריבוי פרישה בל' דברי וגו' לך שכתי"ו
מהו לנו ללמוד קבלה של החוץ' ועניך שהוצו
להיל כשאתה מדבר עם פרס אחד עם פני
אתה מדבר בלה עם שתהו ותיוהו וחלילים
בשבילה נשמו כי מת ולפי לה תדבר מהו כך
כשלוה לומדים התורה הקדושה צריך שכתוב
שתהו מדברים עם הבשמה והחיות של הקבלה
שכוח שבשבר פרישה מהותו יח' כי הוה יח'
נשמה לנשמו' והוה יח' השיות של כל העולמו'
כתורה"ל הן הן גופי תורה שכל התורה
שבתוב ובכתי"ו וכל התלמ הקבלה הן התה
הנוף של התורה ומהכרת להיות בהן השיות
והפנימו' דהיינו הרזין דתורה', שהוה מהותו
יח' כל"ל וצריך לייחד הנוף עם הנשמה וזהו
נעשות את כל דברי התורה הזאת דהיינו
צריך לייחד הנוף עם הנשמה שהם הרזין
דתורה

אויך איך, ביים הערן דעם נהגה טובה - געצייטלט חדשים איידער כ'בין געקומען לערנען קיין תולדות - האב איך פארשריבן אויף א צעטעלע מיינע הארץ בקשות, און עס אריינגעלייגט אינעם באשטימטן בלאט; און ב"ה ס'האט אנגעהויבן פליסן ישועות און הצלחות להפליא.

אגב, אין מיינע בחורישע יארן - פלעגט זיין איינגעפירט, אז יעדע יו"ט האט געהאט א ספעציעלע סדר פון לימודי חסידות, וואס מ'האט געלערנט - צוזאמען מיט די געוועניליכע לימודי חסידות; למשל פאר חנוכה - בני יששכר, פאר פורים - די קדושות פונעם קדושת לוי, פאר פסח - מגן אברהם, פאר שבועות - בחודש השלישי.

ואין חכם כנעל הנסיון, שכמה פעמים הרגשתי בעצמי שהיה לי יסורים גדולים ופתאום נהרף עין נתה משועת ה' ומיני יודע תגת הס הס נתיס.

מ'קומט צוריק אין שטאט לערנען אויף נאך א יאר - שנת תשנ"ה, א יאר פון הצלחה גדולה אין אלע הינזיכטן; פון התמדה וידיעת התורה, פון הנאה גשמי ורוחני; ס'איז געווען די צוויי ערשטע גליקליכע יארן פון מיין יוגענד, ווייל כ'האב דאן אנגעהויבן שפירן אז איך לעב פאר א צוועק.

אינדערפרי האבן אונז געהאט א פיינע מגיד שיעור, ר' ראובן מרדכי גרין שליט"א, וואס כ'האב גראדע געהאט ביי עהם א גוט'ן בלעטל.. אז וועז מיין חברותא פלעגט זיך באקלאגן - אז איך מאך עהם לאכן, האט מיין חברותא געכאפט דעם פסק, און מיר האט ער געדזשאלעווענט.. ווייסעך נישט פארוואס.

איך דערמאן זיך, אז כ'האב געהאט א אנדערע חברותא - שמואל אהרן ברוין - וואס איז געווארן מיין שוואגער עטליכע יאר שפעטער, וועז כ'האב געטראפן מיין באשערטע

- בזיווג ראשון - זיין שוועסטער אין לאנדאן; ער איז געקומען דא קיין ניו יארק לערנען, און אונז זענען געווען א גוטע 'לערנען חברותא'.

מאכט זיך אמאל - אז ער האט מיך דערצערענט, האב איך עהם געשאסן א טעפל מילעך אין פנים אריין.. און זיין 'נייע הוט' איז געווארן ווייס; האט ער מיר דערלאנגט א פראסק מיט זיינע ברייטע לאפעס, אז מיין פנים איז כמעט געווארן צוקנייטשט ווי א שטיקל פאפיר.. איך האב גע'בוכה'ט און געשליקערצט.. און ער האט געפלאקערט פאר אויפרעגעניש; און ר' ראובן מרדכי האט געהאט א דילעמא, וויאזוי צו באהאנדלען דעם בליץ קריג.

- א חברותא זעמער געווען פיינע, אבער ביי לאנטש זעמער געווען שלעגערס.. און דא גייט א הייס צושפילטע קריג, און ער וויל קיינעם נישט מחייב זיין; לבסוף האט ער געמאכט שלום צווישן אונז, און מ'האט זיך צוריק אריינגעווארפן אין לערנען.

אונז פלעגן האבן אין ישיבה א טעגליכער קדיש זאגער, א עלטערע יוד - ר' בנימין זאב ווינטערניץ - וואס פלעגט אויך קלויבן געלט פאר כולל שומרי החומות; און ער פלעגט זאגן קדיש בנשימה אחת אזוי; עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו.. וואו איז דער פושקע.. צייל מיר אפ די געלט!.. און אמאל האט ער געזאגט אויפ'ן קול; עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן.. וואו איז דער בית הכבוד..

איינמאל האט ער געהאט יארצייט, איז ער צוגעגאנגן צום עמוד; און ביים ווארטן אנצוהייבן הויעך שמונה עשרה, רופט ער אויס צום מגיד שיעור; ר' ראובן מרדכי! מ'קען שוין אנהייבן?.. און דער מגיד שיעור ווייסט עהם; יא!

הייבט ער אן.. ברוך אתה ה' מגן אברהם.. עממ עמם ניין.. אלוקי אברהם אלוקי יצחק אלוקי יעקב.. און דער עולם האט זיך געווארגן פאר געלעכטער..

נאכן דאוועגען, אז אונז האבן עהם געפרעגט צופיל פראגעס, פלעגט ער אונז אפ'פטר'ן; נו, גייטס לערנען אביי ורבא..

אונז האבן געהאט נאך א באזוכער אין ישיבה; א היבש אלטע יוד אן א בארד מיט א דאשיק - יוסל ליבערמאן - האט ער געהייסן; נאכט נאך נאכט, פלעגט ער קומען אין קאך אריין, און אויסלייגן די טעפ - מיט די מויל.. ער איז געווען אומשטאנד צו עסן גאנצע טעפ בנשימה אחת! ווי ער וואלט געפאסט משבת לשבת רצופות.

מ'האט פארציילט, אז זיין וויב פלעגט עהם אויסהונגערן, כדי אכטונג צו געבן אויף זיין געזונט.. אבער ער פלעגט זיך אריבערכאפן צו אונזער ישיבה - אקעגן זיין הויז - און

האט זיך מנדב געווען אויסצואוואשן די טעפ.. ער פלעגט ממש אויסלעקן די טעפ, און אראפשלונגען אלעס וואס איז געבליבן..

איינמאל האבן ווילדע בחורים עהם באווארפן מיט געקאכטע צוויבל - פון די זופ; און ער האט זיך נישט געפוילט, נאר זיך אראפגעבויגן און עס אויפגעגעסן.. און אז מ'האט עהם ווייטער געווארפן מיירן, איז ער אריינגעלאפן אין א קלאס-צימער זיך צו שיצן; אבער ער האט געהאלטן די טיר האלב-אפען, כדי די מיירן און צוויבל וואס מ'וואפט, זאלן אריינפליען.. און ער האט עס אויפגעגעסן.

איך האב עהם אזוי געשוינט, אבער גיי האלט אפ משוגענע בחורים - וואס כאפן זיך צו - צו א אומבאהאלפענע הונגעריגע זקן, וואס ווייסט נישט פון זעטע..

אלע מיינע מגידי שיעורים דארט - זענען געווען גאר פיינע און ערפארענע מחנכים; אבער אט דעם יאר האב איך זוכה געווען, צו זיין אונטער'ן השפעה פון א מגיד שיעור - א יחיד במינו; דאס איז געווען דער נאכמיטאג מגיד שיעור - הרב ר' אברהם יושע איינהארן שליט"א - וואס איך טייטל אויף עהם מיט'ן פינגער, אלץ איינס פון די געצייטע - וואס האבן געמאכט א מהפיכה לטובה אין מיין לעבן.

ער אליין - ר' אברהם יושע - האט אונז נאכגעזאגט א ווארט, פון א תלמיד פון דער סניגורן של ישראל - הרה"ק ר' לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע - ווי יענער שרייבט; אלע קענען אונזער רבי - ר' לוי יצחק בן שרה סאשע - אלץ א גוט-זאגער אויף כלל ישראל.. אבער אונז תלמידים האט ער געטרייבערט די אדערן!!

- דאס הייסט, אז מיט זיינע אייגענע נאנטע תלמידים, האט ער געהאנדעלט מיט נישט ווייניג שטרענגקייט; און די זעלבע זאך זאג איך כלפי מיין ליבע מגיד שיעור דעמאלטס - ר' אברהם יושע, אז ער האט מצליח געווען מיר מסדר צוזיין! מיך שטעלן אין פלאץ, און מאכן פון מיר א מענטש; וואס איז געווען א איבערטויש פון מיין פריערדיגע לעבנ'ס שטייגער - צו א בריה חדשה ממש.

ער האט געלייגט נישט ווייניג לחץ, אבער מיט א פונקטליכע חשבון און שטוינענדע 'ימין מקרבת' להפליא; אזוי אז יעדע שריט איז געווען הצלחה און דערגרייכונג.

איך געדענק וועז אונז האבן געלערנט הלכות בישול און מוקצה, ספעציעל די סוגיא פון 'חריות של דקל', סיי אין שטאט סיי אין קעמפ; אז מ'וואלט אונז אויפגעווועקט אינמיטן שלאף, וואלטן אונז געקענט יעדע קנייטש אין די סימנים, ישר והפוך.

סוף ווינטער, וועז מ'האט געפילעווועט אויפ'ן גרויסן פארהער, און ער איז ארומגעגאנגען מזרז זיין יעדן באזונדער; די מצב איז געווען אזוי געשפאנט; עד כדי כך - אז כ'געדענק - אז מיין ערשטע 'ווייסע האר' אין מיין פיאות, האב איך געטראפן יענע

טעג פאר'ן פארהער.. און איך האב עס אפילו אוועקגעלייגט - אינעם לעצטן בלעטל פון מיין שו"ע, למזכרת..

אבער ס'געווען א נחת און א פרייד - נאכן ענדיגן די זמן; אויסגעקאכט מיט תורה און יגיעה, מיט התמדה און דערגרייכונג אין ידיעת התורה, און אין מידות טובות להפליא.

איך האב געשפירט, אז ר' אברהם יושע האט זיך ספעציעל אפגעגעבן מיט מיר - מיט גוטן און בייזן; און ביי א געוויסע פאל האט ער געשפירט, אז אפשר טייטש איך עהם אויס שלעכט.. האט ער מיר איין טאג גערופן אין א זייט, און געגעבן א מתנה - דעם ספר 'אור האמת' - תורות וואס דער הייליגער קדושת לוי האט געשריבן, אין נאמען פון זיין רבי - דער גרויסער מגיד פון מעזריטש נבג"מ זיעועכ"י.

די ספר איז געווען א יקר המציאות, ווייל ס'נישט געווען צו באקומען אין די געשעפטן; און פון די געציילטע וואס ס'געווען צו באקומען יענע יארן, האט ער מיר געשאנקן; און ער האט צוגעלייגט - גאנץ קלאר, אז דאס איז א באוויזן, אז די לחץ וואס איך לייג אויף דיר דעם יאר, איז בלויז דיר אויפצוהייבן און בויען.

אגב געדענק איך גוט, ווי ער האט מיר אויסגעלערנט די חשיבות פון זאגן ערליך - און מיט הודאה רבה - די ברכת אשר יצר; און אז ס'איז א סגולה קעגן יעדע קרענק ה"י; און זייט דעמאלטס, פראביר איך טאקע אינזין האבן יעדעס ווארט, און ס'געבט א געהויבענע אמונה'דיגע געפיל, אין יעדע פיזישע און גייסטישע מצב אין לעבן.

זיין מהלך איז געווען זייער הצלחה'דיג, און פונעם מהלך אליינס - האט מען געקענט לערנען וויאזוי צו מאכן א מהלך..

למשל, מזמן לזמן פלעגט ער זאגן - ביי נאכט סדר, אז יעדער זאל נעמען 'פאר זיך' א לימוד - 'מה שליבו חפץ'; א ספר צו א מקצוע, צו חסידות, הלכה, מוסר צו אגדה; און ער איז ארומגעגאנגען און אבזערווירט יעדן - וואס מ'האט אויסגעוועלט; און ער האט יעדן - לויט זיין נייגונג צו יענע נושא - אויסגעשלייפט און מזרז געווען, אז מ'זאל ארויסקומען דערמיט קלאר.

ער פלעגט ארבעטן אויף א שיטה, אז טאמער איינער האט געשמועסט ביים חזר'ן, האט ער זיך געמאכט בלינד.. דהיינו, אז ער האט זיך געמאכט ווי ער רעדט אונז איין - אז ער וויל אונז איינרעדן - אז ער באמערקט נישט.. כדי מ'זאל זען אז ער זאל טאקע נישט באמערקן - וועז מ'וויל שמועסן..

דאס דערמאנט מיך פון א דראמא-קאמישע פאסירונג.

ס'געווען א בחור - א אויבער חכם, וואס פלעגט אלץ פרעגן ביים פארלערנען - חוצפה'דיגע שאלות אין לערנען; דהיינו, נישט אז ער האט אזוי שטארק געוואלט וויסן

פשט, נאר פשוט צו מאכן א געלעכטער; און קוקט אויס, אז ער האט אונטערגעשאצט ר' אברהם יושע - וואס פלעגט זיך מאכן ווי א תמים, און ענטפערן זיינע קשיות, ווי כאילו ער כאפט נישט - ווי יענער מאכט א געלעכטער פון יעדע זאך וואס ער לערנט פאר.

איינמאל, ווען יענער האט זיך אנגערופן - אינמיטן פארלערנען - אויף א צופעליגע גרייז פון א מימרא אין גמרא, האט זיך ר' אברהם יושע אנגערופן שטרענג; אויב דאס איז געווען א א חוצפה וואס דו האסט יעצט געטון.. הייב דיך אויף, און גיי ארויס פון דא!

און ווען יענער האט זיך אויפגעהויבן, רופט זיך אן ר' אברהם יושע; אויב טאמער איז עס נישט געווען קיין חוצפה, דעמאלטס זעץ דיך אראפ! בלייב דא..

און ווען יענער האט זיך אוועקגעזעצט, זאגט ער נאכאמאל; אבער טאמער איז עס יא געווען חוצפה.. שטעל דיך אויף די נידריגע עזות פנים, און גיי דיר פון דא.. כ'וועל נישט לאזן אזא מחוצף אין מיין כיתה! גיי ארויס.. שוין! און יענער הייבט זיך אויף - און וויל ארויסגיין; זאגט ער עהם - אבער, אויב איז עס נישט געווען אלץ חוצפה, קענסטו זיך אראפזעצן.. און זעץ דיך טאקע אראפ..

אבער! אויב איז עס יא געווען חוצפה.. וויל איך אז דו זאלסט דיך אויפשטעלן יעצט - און ארויסגיין..

און גלייך זאגט ער עהם; אבער דאך! אפילו ס'געווען חוצפה, וויל איך זאלסט זיך צוריק אראפזעצן.. ווייל דערמיט האב איך איינמאל פאר אלעמאל געוואלט צייגן א מחאה! אז ווען א מגיד שיעור מאכט א טעות, אפילו ער איז מוחל אויף זיין כבוד, אבער מיט א עזות פנים קען מען קיין תורה נישט לערנען..

אוי האט דאס אונז אויפגעשאקלט! אבער כאטש אויף די ריכטיגע בחור..

ער איז געווען היבש כיטרע, אבער ער האט דאס נישט גענוצט אקעגן די תלמידים - ווי מאנכע אין די יסטאריע פון מחנכים למיניהם פלעגן טון, מיט'ן כאפן קרבנות מיט שפיצלעך; ניין! ער האט גענוצט אלע כוחות און חכמות, וויאזוי ס'זאל זיין 'חנוך לנער על פי דרכו' - פון יעדע איינציגע תלמיד לטובתו.

אזא מחנך איז זעלטן צום געפונען; און איך האב ב"ה זוכה געווען יענע יאר - צו א היסטארישע התעלות, און מיט יארן שפעטער - צו נאכפאלגענדע הילף אין מיין לעבן, פון עהם זעלבסט.

לאמיר אביסל פארציילן פונעם דארמעטארי.

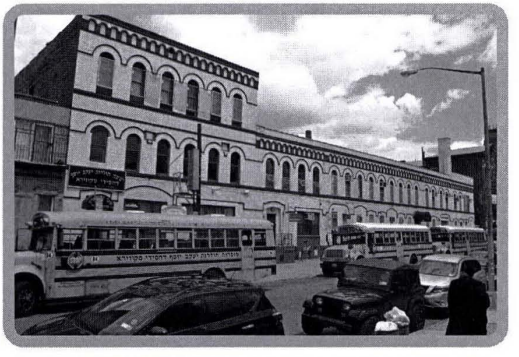
ביינאכט, ווען דער משגיח - ר' יעקב יודא טויבענפעלד - פלעגט לייגן שלאפן דעם עולם, און פארלעשן די לעקטער; פלעג איך קלאצן אויף די פינקעלדיגע שטאטישער הימל, וואס האט אויסגעקוקט גאנץ אנדערש ווי אינדערהיים.

די הימל אין שטאט איז געווען האלב לעכטיג, און דאס גאנצע פארקער פון שטאט, האט געגרידזשעט אין די אויערן - א גאנצע נאכט, און זיך אפגעשפיגעלט אינעם הימל; אבער כ'האב זיך צוגעוואוינט דערצו, און איינגעדרימעלט בעל כורחי; און ווען ס'פלעגט רעגענען, האב איך געקענט זען קלארע 'בליצן פאסן' איבער'ן הימל טעפיך, ממש נאנט צום פענסטער.

ווען דער משגיח האט געשפעטיגט צו קומען - אדער איז צו פרי אהיימגעגאנגען, אוי! וואס ס'האט זיך אפגעטון אין דארמעטארי.. ווי א אנאנימער סיגנאל, האבן אלע בחורים דערשמעקט - אז דער משגיח איז נישטא, און ס'געווארן טאג - אין געציילטע רגעים..

אין אזעלכע מצבים, פלעגט זיך פלוצלינג באווייזן - ר' מאיר דוב טערקלטויב ע"ה - דער נאכט שומר אין דארמעטארי; און אונז האבן קיינמאל נישט געווואוסט, ווען ער איז יא אין שטאט - און ווען נישט; ווייל ער פלעגט אנקומען אינמיטן נאכט, און אוועקגיין פאר שעות, און צוריקקומען אין א רגע..

ווען אונז האבן דערשמעקט אז קיינער איז נישט אויפ'ן וואך, פלעגן אונז אפילו פארשטעלן דעם וועג ביים איינגאנג, אז טאמער דער משגיח קומט פלוצלינג אן, זאל עהם נעמען אפאר מינוט - ביז ער וועט אוועק'ריקן די בענק און טישן, און ביז דעמאלטס - וועט שוין יעדער זיין צוריק אין בעט.

די דריטע שטאק איז די דאמעטארי און דערנעבן די 'דאך'

איך פלעג ביישטייערן מיט גאנץ קלוגע איידיעס, וואס איז צוניץ געקומען אין חודש אדר; וואס איז אלץ געווען מיין אושפיזין..

איינמאל האב איך אריינגעלייגט א גרויסע טעיפריקארדער - אין די גראבע פייפ פון די סענטראל עירקאנדישאן; און דאס האט געקענט

אריבערטראגן דעם מוזיק צו אלע שטיבער.. און ווען מ'האט באקומען די סיגנאל - אז די לופט איז פריי, האט מען אנגעצונדען דעם בום-באקס.. און ליהודים היתה אורה! ס'גאווארן לעכטיג אין אלע שטיבער, מ'האט זיך געזומען טאנצן אויף די מאטראצן.. און צו די שמחה איז נישט געווען קיין גרעניץ, דער משגיח איז נישטא.

געצייטלטע בחורים האבן געשריגן גזל שינה, און זענען געווען עלול צו מסר'ן פאר'ן הנהלה; זיי האבן געהייסן די נייאיווע שוטים, וואס האבן די געלעגנהייט צו האבן פאן - און פארשלאפן עס..

- אבער וועו ס'געקומען צו א דין וחשבון, און דער מנהל האט אונז פארגעהאלטן די נעקסטע טאג; האט אונז באזומען א קעלט!.. פאר די הנהלה איז נישט געווען פרעמד די בחורישע טאקטיקן, אבער צובאהאלטן א טעיפריקארדער אין די עירקאנדישאן, דאס איז זיי נישט איינגעפאלן..

דער משגיח פלעגט קענען מאכן אונטערזיכונג - אין די שענק פון די שטובער, ממילא פלעג איך באהאלטן מיינע אוצרות - אין א צעבראכענע טייל אויפ'ן דאך; אדער אין א צעשפאלטענע שיטראק אין די וואנט; און איין זונטאג האב איך געברענגט פון סקוווער א זעקל מיט אויסגעברענטע בעטעריס.. ווייל כ'האב געוואוסט, אז אויב מ'האט צו סאך בעטעריס, כאפט עס דער משגיח צו..

- און איך לאך נאך ביז היינט, ווייל דער משגיח האט עס קונצליך אווועגעכאפט.. און מסתמא ליגן נאך ביי עהם אין לעדל - דרייסיג אויסגעברענטע בעטעריס..

איינמאל האט לוי גרינוואלד געכאפט א לאך אין קאפ, און איינער האט גערופן הצלה; אבער דער משגיח האט זיך אויפגערעגט - אז מ'האט גערופן הצלה!.. ווייל דאס טייטשט, אז ס'גייט זיין יום טוב אין דארמעטארי היינט נאכט? און בכלל, וואס מיינט דאס מ'רופט אן זיין רשות, און ער קען עפעס נישט באהאנדלען זיינע שעפעלעך אליינס?..

ער נעמט ארויס פון זיין שאנק א 'גרינע קריעם'; אט דעם קריעם האט ער געגעבן אנצושמירן פאר יעדע מיחוש.. פאר בויך וויי, קאפווי, ריקן וויי, פוס וויי; אונז האבן דעם קריעם גוט געקענט..

די הצלה לייט קלאפן אויפ'ן טיר - מ'זאל זיי עפענען; און דער משגיח שרייעט צו זיי; איי דאנט קאל יו..

און איינער איז געלאפן צום אנדערן טיר - און בשתיקה אריינגעלאזט די חברה לייט.

ס'געפלויגן יענע נאכט פראסקעס.. אבער וועו דער משגיח האט איינגעזען - כי כלתה עליו הרעה.. האט ער פלוצלינג אויסגעדרייעט דעם דאשיק, און געברענגט דריי באקסעס זאפטיגע ארענדשעס, איבערצובעטן דעם עולם.. און ס'האט זיך געטון א

געכאפעכט'ס.. האט ער אודך געטיילט פראסקעס.. און א טייל האבן געווינט, א טייל האבן געלאכט.. אבער יענע נאכט וועלן אונז נישט פארגעסן..

קאפיטל אכצן

דער משגיח פלעגט טרייבן שלאפן די בחורים - פון אלע סארטן, און דאס איז געווען יענס עבודה קשה; ספעציעל ווען ניישטאדט און פריזעל פון די יונגע כיתה, האבן זיך געמאכט ווי קליינע מייזעלעך, און געקענט איינעם גוט אונטערציפן, און אנשטעלן א פני תם..

אין וויליאמסבורג בכלל, איז דא א שפע פון מייז למיניהם; אבער ביי אונז אין דארמעטארי האבן זיי געליטן מיתות משונות - דורך די בחורים למיניהם.. דאך זענען אונז נישט פטור געווארן דערפון; אפילו בייטאג אינמיטן שיעור, ווען דער מגיד שיעור איז שטיל געווארן א וויילע, האט מען געקענט פלוצלינג זען א מייזל - זיך אריבערכאפן פון איין לעכל צום צווייטן, לענגאויס די שטוב.

ווען איינער האט אויסגעשריגן אין דארמעטארי - א מייז!!! איז געווארן וואכנאכט.. איין בחור האט נאר געדארפט מאכן א סקאנדאל, און די מערכה האט זיך אנגעהויבן..

ס'נישט גרינג צו זיין א משגיח צווישן בחורים; און כ'מוז זאגן, דער נאכט משגיח איז געווען געטרייי אויף זיין אמט; ער האט מיך אלץ געמוטיגט - ווען כ'בין געווען אין א שלעכטע מוט, און מסדר געווען שלעגרייען צווישן בחורים, און צווישן דארמעטארי שטיבער.

איינמאל האט ער מיך אפילו געגעבן א לאנגע מוסר דרשה, פארוואס איך טויש נישט מיין זאקן משבת לשבת.. און איך האב עהם געזאגט - אז ס'פשוט מיין פוס שוויצט; האט ער מיר געזאגט אין קורצן; אז דו ווילסט שלאפן מיט חברים אין איין שטוב, מוזטו טון עפעס - אז ס'זאל נישט שמעקן, אפילו טוישן יעדע שעה אין טאג..

ער האט מיך געלערנט מענטשליכקייט צווישן חברים, און וויאזוי מ'קלויבט זיך צוזאם; און כ'בין געווארן מער מענטשליך - פון כאטשיג ווען; און איך קען קלאר זאגן, אז די קרעדיט פון תולדות - איז פאר די סארט מחנכים - וואס האבן געטון זייער ארבעט לשם שמים, מיט הארץ און געפיל.

ס'גראדע געווען איינער פון די מחנכים - וואס איז מיר געגאנגן אויפ'ן נערוועז; און לדעתי, האט ער 'גארנישט' אויפגעטון פאר מיר לטובה.

איינמאל האט ער מיר געפרעגט, צו איך זאג אויס תהילים שבת אינדערפרי; האב איך עהם פארציילט, אז איך האב געזאגט ביז קאפיטל מ', און ס'האט מיר גענומען צוויי שעה; האט ער אויסגעשאסן אין א געלעכטער.. און יענע געלעכטער האט מיר געשטאכן ווי מיט שפיזן, און גורם געווען - כ'זאל אפילו יענע קאפיטלען אויך נישט זאגן מער - פאר א לאנגע צייט.

כ'געדענק, ווי איינמאל נאך פסח האט ער מיר געזאגט; כ'האב געזען ווי דו טשעפעסט דיין עלטערע שוועסטער - חול המועד פסח אויף ענקער פאָרטש!.. מ'טאר נישט אנרירן א פרוי - אפילו א שוועסטער; דאס האט מיר אזוי אויפגערעגט; ווי קומט ער אריין אין מיין פריוואטע לעבן - אינדערהיים?.

א צווייטע מאל האט ער מיר פארגעהאלטן; מ'האט מיר פארציילט אז די טובל'סט קינדער אין מקוה ערב שבת?..

האב איך עהם געזאגט, אז איך נעם מיין קליינע ברודער אין מקוה, און העלף עהם זיך טובל'ן.

אבער עממם הייבט ער אן קעקעצן.. זוך דיר בעסערע מצוות!.. ווי האלטסטו מיט תהילים שבת אינדערפרי?..

וואס זיין כוונה איז געווען פון לייגן לחץ - ווייס איך נישט; אבער אין תולדות האב איך זיך שוין אויסגעלערנט 'זעלבסט-זיכערקייט', און כ'האב מיך מער נישט דערשראקן פון יעדע מויל מאכער; איך האב שנעל געשמעקט - ווער ס'מיר געטריי, און ווער ס'איז א בלוט זויגער.. און מיט אזא איינער וואס האט געלייגט אומזינסטע פרעשור, האב איך נישט מיטגעארבעט; זאל זיין וואס זאל זיין.

אבער אין אלגעמיין, האב איך זייער הנאה געהאט דארט, ווייל רוב מחנכים זענען געווען גאר גוט; און כ'האב אויך געהאט אסאך פאן אין תולדות! עפעס וואס כ'וואלט קיינמאל נישט געהאט אינדערהיים.

איך דערמאן זיך א לאכעדיגע ערציילונג אין תולדות.

איינמאל האט דער מנהל אריינגערופן א באקאנטע מחוצף - אין זיין אפיס, און פרעגט עהם; האסטו געזאגט 'פיגע' פאר דעם משגיח?.. [דער בחור האט געהאט א לויזע מויל, און פלעגט אלץ זאגן 'פיגי' פאר כאטשיג וועם].

מער האט דעם מנהל נישט אויסגעפעלט.. דער בחור האט ארומגעפויקט - וואס דער מנהל האט עהם געפרעגט; און זייט דעמאלטס, איז עס געווארן די דזשויק פונעם יאר; האסטו געזאגט פיגע?..

צוריק צום דארמעטארי.

מאכט זיך איינמאל, אז 'געציל אונגאר' האט געגאסן אפאר טעפלעך וואסער אויפ'ן בעט פון זיין שטוב שכן - שמואל אהרן ברוין, דערפאר ווייל שמואל אהרן האט אריינגעווישט זיינע פוס פלאכן אין געציל'ס בעט געוואנט..

און ווען שמואל אהרן האט געוואלט אריינקומען אין זיין שטוב - זיך נוקם זיין, האט געציל געוויזן אז ער איז גארנישט קיין שוואכלינג, און געדזשוכעט דעם טיר מיט זיין פוס; אז ווען שמואל אהרן האט זיך פראבירט אריינשלייכן אינעם טיר שפאלט, האט ער געזאלט כאפן דעם אייזערנעם טיר אין פנים.

אבער למעשה, האט דער משגיח - הרב טויבנפעלד - באמערקט דעם געשלעג, און האט 'איבערגענומען' שמואל אהרן, פראבירנ'דיג צו עפענען דעם טיר; ווען געציל ווייסט גארנישט אז ס'איז דער משגיח, און זעצט מיט'ן גאנצן קראפט - דעם טיר אין זיין פנים אריין..

ווען געציל האט זיך געכאפט אז ס'איז דער משגיח, האט ער נאכגעלאזט דעם טיר, און אין א אויגנבליק זיך ארויסגעכאפט פון דארט, און אנטלאפן.. אבער דער משגיח איז עהם נאכגעלאפן מיט רוגז.

ווער ס'געדענק דאס אויסשטעל פונעם דארמעטארי דארט, וועט בעסער פארשטיין דעם סיטואציע; אבער לאמיר עס מסביר זיין.

צו אנטרינען פונעם דארמעטארי, קען מען דורך צוויי וועגן; אדער גראד - דורך די טרעפ וואס פירן אראפ נעבן דעם ביהמ"ד - און וויטער אראפ צום גאס; אדער, גייט מען צו די אנדערע טרעפ - ארום און ארום א געדרייעטע קאריאדאר - וואס פירט ארונטער צום לאנטשרום, און פון דארט איין אין ביהמ"ד, און פון דארט קען מען ווידער אראפגיין צום גאס אינדרויסן.

געציל איז געלאפן דורך די געדרייעטע וועג, וואס ביים קארנער פונעם האלוועי איז דא א לעקטער סוויטש באקס, און דער משגיח האט - לויפנ'דיג - געכאפט דעם אטעם ביים סוויטש באקס, און געספינט.. ביז ער האט געכאפט אז געציל איז שוין לאנג אונטן..

- איז ער צוריק געלאפן די אנדערע וועג, צו איבעראשן געציל ביים ביהמ"ד טיר.

אבער געציל האט מיט אזא שטויס-קראפט קעגן-געשטויסן דעם ביהמ"ד טיר, און אראפגעלאפן די שטיגן ווי א פלינקע מייזל, אז דער משגיח איז געבליבן אונטערשטעליג..

נו, ווי לויפט א בחור - מיט פידזשאמעס און נאכט קאפל - אינמיטן נאכט? האט דער משגיח געהאט ניצחון! און עהם אזוי אויסגעשפארט..

וואס ס'האט זיך אויסגעקאכט נאכדעם, געדענק איך נישט; אבער דאס איז מיר געבליבן אין זיכרון אלץ געלעכטער.

ס'איז ביי אונז געווען גלוי וידוע, אז דער נאכט משגיח - הרב טערקלטויב - וואכט אויף אונז גוט! און יעדע שארך וואס ווערט געהערט אינמיטן נאכט, איז ער באלד דא..

איך פלעג פארברענגן גאנצע נעכט - מיט'ן לייענען ביכער אן א שיעור; גאנצע ביכער און ספרים האב איך אויסגעלייענט בימים ההם, און גאנצע סעריעס פון קאסעטן אויסגעהערט - אין די טיפענישן פונעם נאכט; און אין יענע יארן האב איך נאך דאס מערסטע צוזאמ'געלייענט אין מיין לעבן.

אבער ס'האט מיר געשטערט די פיס טריט קוויטשען - פונעם משגיח; ווייל ער האט זיך ארומגעדרייעט אינעם קארידאר - אהין און צוריק.. און איך האב אפגעמאכט אז איך דארף עהם אנשטעלן א שפיצל! כאטש אסאך האבן שוין פראבירט עהם איבערצוקליגן, אבער איך האב אפגעמאכט - אז מיר גייט עס געלונגען; אזוי אז ער וועט אפילו נישט טראכטן פאר א רגע - אז איך בין עס געווען.

איך בין געשלאפן אין א שטוב - מיט נאך דריי גראבע חברה; און זיי פלעגן הויעך שנארכעצען - ממש ווי די מאפלער פון א דאבל-טרעילער.. און וועו כ'האב געהערט די משגיח'ס טריט דערווייטערן זיך - צו די אנדערע עק האל-וועי, לעש איך אויס מיין נאכט לעמפל, און נאר מיין שכנ'ס איז געבליבן ברענען, ווי ער פאפט אוועק מיט א אפענע מויל לאור הנר.

- דאן הייב איך מיר אויף פון בעט - שטיל ווי א מייזל, און גיי צו צום אייזערנעם טיר - עקב צד אגודל, איך מאך עס אויף, און מיט'ן גאנצן כח געב איך עס א קלאטש צו!.. און פיץ צוריק - אין א אויגן בליק - אין מיין בעט; איינגעוויקעלט אין מיין דעקע ביז איבער'ן נאז..

דער משגיח קומט ספאנטאניש צו לויפן; און כ'הער ווי ער קומט נענטער, און זעט מיין חבר ליגן אויסגעשטרעקט אונטער'ן לעקטערל.. דער משגיח געבט עהם א זעץ אין האנט! 'דו שלאפסט נאכנישט?'..

יענער כאפט זיך אויף מיט שרעק, און פרעגט; וואס? וואס? גייט פאר..

איך האב כמעט אראפגעביסן א שטיק ליפן פאר געלעכטער.. און כ'האב מיך איינגעהאלטן מיט כוחות נישט אויסצופלאצן.. און דער משגיח שרייעט אויף עהם; שלאף איין! און מאך נישט דא קיין מעשיות..

אקיצור ס'געלונגען! בעסער ווי גוט.

כ'דערמאן זיך נאך עפעס וואס איז מיר געלונגען..

וועו מ'האט פלוצלינג אנגעהויבן חוקר ודורש זיין, וועו האט אנגעפירקעלט די וואנט אין דארמעטארי; אוו איך בין עס געווען.. וועו כ'האב אויסגעמאלעווועט אויף די וועו - האלב שושן הבירה אוו די עשרת בני המן.. אוו ויקצוף ההנהלה מאוד וחמתם בערה בם; אבער ס'נישט געווען קיין ווידיאו-אייס, צו קענען זען וועו ס'טוט וואס.

אוו עפעס א בחור פוו די יונגערע כיתה - וואס איז אייביג געווען דער שעיר לעזאזל - האט זיך אליינס מודה געווען! אוו ער האט אריינגעהויבן פונעם מנהל - אחת למעלה ושבע למטה.. אוי האב איך עהם געשוינט.. ווייל, נישט גענוג מ'לייגט אלעס אויף זיין נאמען, איז ער זיך נאך אליינס מודה?.. גיי פארשטיי א שלימזל.

אבער איך האב יענעם בחור איבערגעבעטן - אין ישיבה גדולה.

א שיין ביסל היסטאריע האט זיך אפגעשפילט דעם יאר - שנת תשנ"ה.

אום חודש טבת, איז פארגעקומען א היסטארישע רייזע דורכ'ן רבי'ן אוו חסידים - קיין ארץ הקודש; אוו אט די רייזע איז געווען די צייט, וועו חסידות סקווירא האט אנגענומען א שטארקע וועדונג פונקט; וואס ביז דאן איז אלעס געווען 'פנימי', מ'האט נישט געלאזט ארויסגעבן דעם רבינ'ס תורות, אוו קאסעטן אוו אנדערע אויסגאבעס - אזויוי אלע אנדערע הויפן.

אבער פוו יענעם רייזע אוו וויטער, האט זיך אפציעל אנגעהויבן א דירעקטע ציל - אויף אדרבה; אז אלץ 'כבוד בית סקווירא' געבט מען יא ארויס; אוו כאטש מ'האט ביי אונז געהאלטן צו ארבעטן אויף פנימיות, אבער ס'שוין געקומען א צייט וואס ס'איז א צורך גדול - דווקא יא צו פארשפרייטן חסידישע אקטיוויטעטן אוו ליטעראטור; ארויסצוגעבן די אינעווייניגע לעכטיגקייט צו די וועלט.

דאן האט זיך אנגעהויבן די ערשטע קערנדלעך פוו די 'שמועסן בחצר הקודש', אין א רובריק וואס איז ערשינען אינעם 'מאנטריאלע אויסגאבע' - דורך החסיד ר' ברוך נתנאל האכהייזער שליט"א; אבער ס'איז הערשט דריי יאר שפעטער געווארן א אפציעלע אויסגאבע - פאר זיך; אויך די וועכנטליכע בלעטל 'לקראת שבת', האט זיך דאן אנגעהויבן אנטוויקלען - מכח אל הפועל; צוזאמען מיט די ספרי מכון 'משכנות יעקב', שפתי תהילה, פתגמין קדישין, אוו נאך.

איך געדענק ווי איך האב מיך צוגעכאפט דערצו, אוו זיך דערקוויקט מיין יונג הערצעלע - מיט דארשט, פונעם רייגעם קוואל פוו חסידישע סיפורים אינעם אמאליגע

היסטאריע; ס'דאך נישטא עפעס זיסער'ס, ווי דאס ריינע און ארגינעל-ווייעכע שפראך פונעם רבי'ן זז"ג; ווי דער רבי ענטפערט יעדע שאלה בחכמה ותבונה, און צום נקודה.

איך בין דאך באמת געווען א יאר עלטער, און מיין ארגינעלע כיתה איז שוין געווען אין ישיבה גדולה; ממילא, ווען כ'בין געווארן זיבעצן יאר אלט - כאטש כ'בין נאך געווען אין תולדות - בין איך ספעציעל אהיימגעקומען, כדי אריינצוגיין צום רבי'ן זז"ג, הערן די 'זיבעצן שמועס' ביי מיין יום הולדת - ווי איינגעפירט.

דאס איז די ערשטע פריוואטע שמועס וואס מ'האט ביים רבי'ן; און די שמועס ביי זיבעצן יאר - איז בענין טו"ב ואין טוב אלא תורה; און אז כ'בין געווארן זיבעצן אום חודש אדר, דערמאנט דער רבי וועגן 'מחיית עמלק און קימו וקבלו; און פירט אויס שטענדיג; אז מ'קוקט אינעם אור פונעם בעל שם ותלמידיו ותלמידי תלמידיו.. דאס גיבט אריין א לעכטיגקייט, א חיות אין א שבת און אין א יו"ט וכו'..

- אבער 'א לאטישע שידוך' וואונטשט נאכנישט דער רבי אזוי שנעל.

און ווען כ'בין אריין מיט מיין טאטן - אום הושענא רבה תשנ"ה - מיט א קוויטל; האט זיך שוין מיין טאטע געזארגט וועגן א שידוך פאר מיר, ווייל כ'בין שוין זעכצן און א האלב.. האט ער געזאגט פאר'ן רבי'ן, זאל מיר וואונטשן א לאטישע שידוך, ווייל אין א האלבע יאר ווער איך זיבעצן..

דער רבי האט זיך געמאכט ווי ער הערט נישט קלאר.. און האט בדיעבד געוואונטשן, עהם צוליב צוטון.

אין די ימי הספירה, איז פארגעקומען די גרויסע שמחת הנחת תפילין פונעם רבינ'ס עלצטער אייניקל - הרב יעקב יוסף בהרה"צ ר' אהרן מענדל שליט"א.

די שמחה איז געווען אזוי דערהויבן, אז די התרגשות איז שווער צו באשרייבן; און צוליב די ימי הספירה איז נישט געווען קיין מוזיק, נאר עלעקטראנישע פויקן און קאפעליע זינגערס; ולכבוד השמחה האט מען באצירט דעם הויף מיט הערליכע שמחה טאוולען; ספעציעל העכערן אויבנאן, איז געווען א - גראנדיעזער גלאררייכער מיַסטערווערק - א 'וועריטיקאַל סיין', מיט שיינענדע קאלירן.

- דאס איז געווארן אהערגעשטעלט, דורך אהרן ברש"ר גאלדקלאנג און חברים; וואס האבן דאס אויסגעארבעט מיט פול טאלאנט און פארשטאנד; דהיינו, אז ס'האט גענארבעט מיט פאקטישע וועריטיקעל בליינד'ס, איבער'טוישנדיג פארשידענע פסוקי שמחה - מיט לעקטערלעך א גאנצע צייט.

- און אין צענטער, איז געווען א אויסגעקריצטן גלאז - מיט'ן סימבאל פונעם שמחה - און גרויסע בוכשטאבן, וחסד ה' מעולם ועד עולם וכו' וצדקתו לבני בנים; אויף דעם הויפט פסוק האט דער מלחין - ר' משה מאיר קאטה פארפאסט א רגש-שמחה'דיגע געזאנג; וואס האט זיך געזינגען פון הערצער און מיילער - מיט פול עקסטאז.

אין יענע תקופה איז פארגעקומען א שארפע חילוקי דעות - צווישן דעם היינטיגן סאטמארע רבי ־ ר' אהרן, און דער מאנסי וויזשניצער רבי ־ ר' מאטעלע; און ס'האט גהאלטן אזוי געשפאנט, אז ר' מאטעלע האט געזאגט קלאר, אז כאטש ער איז א זיידע פונעם סקווערן בר מצוה בחור'ל ־ דורכ'ן איידעם ר' אהרן מענדל, אבער אויב ר' אהרן טייטלבוים ־ וואס איז א שוואגער פונעם רבי'ן זצ"ג - וועט ערשיינען ביים סעודה, וועט ער 'נישט' קומען..

למעשה, אונזער רבי שליט"א - דער באקאנטער אדון השלום ־ האט געוואלט אז ביידע שוואגערס זאלן יא קומען; דערפאר האט דער רבי פאר'ארבעט מעשים, און איז אליינס אראפגעפארן צום שוואגער אין מאנסי, און זיך געבעטן אז ער זאל נישט צושטערן די שמחה, און פאר זיינעט וועגן - און פארן כבוד פונעם רבי'ן זצוק"ל - זאל ער נאכגעבן, און יא ערשיינען בראש המסיבה.

און ווי פארשטענדליך האט דאך דער רבי די ברכה פון 'וכל אשר יעשה יצליח'.. און ווען דער רבי שליט"א איז אהיימגעקומען ־ ביים פועל'ן אז דער ווישניצע זיידע וועט קומען - האט דער רבי באמערקט, אז זיין שניר ־ ר' אהרן מענדלס רעבעצין שטייט אויפ'ן גאניק, און ווארט אויף א גוטע בשורה.. האט דער רבי געעפנט די טיר פונעם קאר ־ נאך האלב פאָרנ'דיג, און ארויסגעשריגן; יא! ער קומט.. ער קומט..

אלע וואס געדענקן יענע צייט, געדענקן אויך וויאזוי ס'האט זיך אויסגעקאכט; מ'האט דאן געשמועסט, אז דער סקווערער רבי מוז זיין א געשילטער פסיכאלאג.. אז ער האט באוויזען איבער'צורעדן דעם ווישניצער רבי - צו טוישן זיין שטאנד.

און כאטש ר' מאטעלע מיט ר' אהרן האבן זיך נישט געגעבן די האנט, אבער זיי זענען ביידע געזעצן בראש השלחן; צו די אומגלויבליך - צו'זעענדע אויגן פון מאסן פארזאמעלטע, פון נאנט און ווייט; דאס האט ווידער איבערצייגט, אז אונזער רבי מיט זיין געטליכע חכמה - איש אשר רוח אלוקים בו - קען אלעס באווייזן.

שמחת הנחת תפילין פון ר' יעקב יוסף בראַ"מ שליט"א

אלע געדענקן, ווי ר' אהרן מענדל'ס יעקב יוסף

- דער חתן המצוות - האט אזוי געקאכט מיט די געזאנג, און געשפרונגן אויפ'ן בענקל - שוין ביי זיין תפילין לייגן; און איז אלץ יונגווייז שוין געווען א שטיק התלהבות ביי יעדע דבר רוחני; און כ'דערמאן זיך, אז ווען ער האט שפעטער אנגעטון ברילן, האט ער מיר פארציילט - אז דער רבי זז"ג האט עהם דאן געוואונטשן; דאז"ה גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ..

ס'האט אמאל פאסירט, אז צוליב זיין גרויס התלהבות און זיך שאקלן, האט זיך ביי הבדלה אנגעכאפט זיין קאלפיק.. און ער איז דערמיט געבליבן - אביסל אפגעברענט - ביז'ן חתונה.

ישיבה גדולה

די צוויי זאטע יארן אין תולדות - איז געקומען צו א ענדע.. מ'האט זיך אנגעהויבן גרייטן אריינצוגיין אין 'ישיבה גדולה', און דער מגיד שיעור האט געגעבן א דרשת הכנה - לכבוד דעם; די ווערטער 'ישיבה גדולה' האט זיך געהערט אזוי מאדנע, ווייל שוין אלץ קליין קינד - האב איך גע'חלומ'ט פון דעם מאמענט; ווען כ'וועל זיין א גרויסע בחור, און קענען טון וואס איך וויל.

אין מיינע אויגן - איז ישיבה גדולה געווען די מקום און צייט, וואו מ'קען לעבן אן דאגות; און איך האב מיך נישט וווייט טועה געווען, ווייל מיינע ישיבה גדולה יארן זענען טאקע געווען - הפקר פעטרישקע!.. אויסער דא און דארט, ווי מ'האט זיך אנגעשטויסן מיט'ן משגיח צו מנהל; אבער אין אלגעמיין, איז עס געווען אויפ'ן אייגענעם אחריות.

כ'וועל זאגן דעם אמת; נישט פאר יעדן איז עס אזוי געווען, ווייל די דארמעטארי בחורים - די וואס האבן נישט געוואוינט אין סקווירא שטעטל - זענען יא געווען מער אין קאנטראל; אבער אונז סקווירא תושבים, האט די הנהלה נישט געהאט די מאכט צו קאנטראלירן.

אין די ערשטע פאָר חדשים - ווען מ'איז אריינגעקומען אין ישיבה גדולה, איז אוודאי אלעס געווען אינעם מסגרת, און יעדער האט זיך געמאכט נייע חברים - פון נאנט און ווייט, און מ'האט זיך געטראפן פאסיגע חברותות צום לערנען; אבער איך האב מיך ווידער געטראפן מיט'ן אלטן פראבלעם; אן חברותות און אן א תכלית; אויף צו שמועסן איז געווען גענוג חברים, אבער אויף צו לערנען א שיעור גמרא, פארדעם בין איך שוין נישט גוט געווען..

נו וואס האב איך געטון? איך האב געמאכט סדר פאר מיר, און אנגעהויבן לערנען אייגענע לימודים; און אין די ישיבה גדולה יארן האב איך למעשה געענדיגט - א שיין ביסל אייגענע לימודים.

דאס ערשטע האב איך אנגעהויבן לערנען 'חק לישראל' מיט אלע פירושים; אויך די זוהר'ס דארט - אפילו די שווערע שטיקלעך - האב איך נישט אויסגעלאזט; און כ'האב מצליח געווען איינצוקויפן ידיעות - אין אסאך חלקי התורה.

און אויסער מאור עינים, האב איך אויך אנגעהויבן לערנען אור החיים הק' על הסדר; און ס'האט מיר למעשה געגומען צו ענדיגן - אכט יאר! היבש נאך וואס כ'האב חתונה געהאט; אבער כ'האב געלערנט א בלעטל נאך א בלעטל, און אזוי - און נאר אזוי - בין איך סוף כל סוף אנגעקומען צום אנדערן זייט דעקל; פון בראשית ביז דברים.

מיין לערנען אוהחה"ק האט זיך אנגעהויבן - טאקע בהשראת ר' משה יעקב ביסטאן - וואס האט ווידער פארגעלערנט אויך אין ישיבה גדולה, און האט שטארק געערעדט בשבח הלימוד; דאס האט מיר געשטופט צו פראבירן אנהייבן דעם נייעם לימוד.

קודם האב איך געלערנט איין שטיקל, אבער כ'האב איינגעזען אז דאס איז נישט פאר מיר.. האב איך פארמאכט דעם ספר מיט א קוש.. אבער באלד האב איך עס נאכאמאל געעפנט, און פראבירט צו פארשטיין דעם ערשטן שטיקל - אין פרשת ויקרא - וואס איז גראדע באוואוסט אלץ שווערע שטיקלעך; אבער כ'האב ווידער געזען אז ניין, ס'נישט פאר מיר!

דאך האב איך מיט עקשנות אפגעמאכט, אז ס'טאקע נישט פאר מיר, אבער די ערשטע שטיקל 'מוז' איך פארשטיין!.. און פונעם ערשטן שטיקל איז געגאנגען די צווייטע שטיקל - מיט היבש קאנצענטראציע; ווייל כ'האב געוואלט אליינס וויסן, אז איך פארשטיי טאקע וואס איך לערן.

- און זייט דעמאלטס האב איך עס שוין נישט פארמאכט.. נאר געלערנט 'מזמן לזמן' נאך א שטיקל און נאך א שטיקל; אמאל א וואך שפעטער, און אמאל אפילו א חודש שפעטער.. כ'האב אלץ געמאכט א קנייטש ווי איך האלט, און ממשיך געווען אין די נעקסטע געלעגנהייט; ביז כ'האב עס מסיים געווען - אכט יאר שפעטער - בשלימות.

דעמאלטס נאכן ענדיגן, האב איך 'נאכאמאל' אנגעהויבן דעם ספר; און ס'האט שוין דאן גענומען האלב צייט, פיר יאר! וועו כ'האב עס מסיים געווען צום צווייטן מאל - מיט גייסטישע צופרידנהייט; און דאס צווייטע מאל - וואס כ'האב עס מסיים געווען - בין איך שוין געווען נאכאמאל אליינס.. דהיינו, איך האב עס געלערנט אין די קאמפליצירסטע צייטן - וואס כ'האב נאר געהאט די לעצטע פאָר צענדליגע יארן.

כ'האב זיך זייער גוט געשפירט מיט מיין נייע כיתה - זייענדיג ארומגענומען מיט איידעלע יונגע תלמידי חכמים, וואס זענען טאקע היינט אויסגעוואקסן - אפילו מורה הוראה און אישי חינוך להפליא.

זייענדיג נאנטע חברים, האב מיר דער היינטיגער דיין פון בני ברק - הרה"ג ר' יעקב אייזנבערגער שליט"א - געבעטן איך זאל גראמען ביי זיין קבלת פנים - וועז ער האט חתונה געהאט; און אזוי אנדערע חברים וואס האבן מיר אלץ געגעבן גוטע געפילן פון חיזוק - איידער די עלטערע כיתה וואס האט מיר בכלל נישט נאנט געהאלטן; נאר מיט געציילטע פון די עלטערע כיתה - מיין אמת'ע עלטער - האב איך נאך היינט שייכות.

און אין די יעצטיגע כיתה וואס איך האב מיך איינגעגלידערט, האבן מיר דערלעבט צוזאמען צייטן - פון ליידן און פריידן..

אין ישיבה גדולה האבן מיר נעבעך פארלוירן א חבר שבחבורה - יעקב צבי ב"ר פינחס אונגאר ע"ה - וואס איז געווען א אמת'ע חסידישע קנאק, און איז יונג נפטר געווארן; אזוי בכלל, וועז ס'האט פאסירט סיי וועלכע מאורע אינעם חבורה, האט מען באמת מיטגעשפירט איינער מיט'ן צווייטן.

מיין נאנטסטע חבר איז געווען ווער?.. וועגדט זיך אויף וועלכע סוגיא.. אויף פארברענגן איז מיין חבר געווען - יעקב יוסף ב"פ בערגער; אויף פריינדליכע וויכוחים - הרב יעקב יוסף כהן פון ב"ב; אויף טיפע שמועסן - יעקב ב"מ בערגער; אויף יעדע זאך האב איך געהאט א באזונדערע חבר - וואס איז מיר דאס בעסטע צוניץ געקומען, אויסער א חברותא צו לערנען..

אין די ערשטע כיתה ישיבה גדולה, איז פארגעקומען עפעס - וואס ס'גלייבט זיך נישט היינט אויף אונז; ס'דעמאלטס געווען א נייע 'יודישע' ראדיא סטעישן - קאנאל 1300, וואס - איך ווייס קלאר - אז רבים וטובים האבן זיך 'דעמאלטס' מקיל געווען צוצוהערן דערצו; אפילו מלמדים - אויפ'ן וועג אריין אין שטאט.. עד כדי כך.

און ווייל - צום שיעור פונעם מגיד שיעור אין ישיבה גדולה - האבען אונז געהאט קנאפ נערווען, האבן אונז געהאט 'עירפאונס' - און מיטגעהאלטן יומם.. און שפעטער גאנצע 'ולילה'.. צו די 'יודישע'-רעדיו; און מ'איז דערפון גארנישט קלוגער געווארן.. ווייל ס'רוב צייט האט געשפילט יודישע לידער, און אויך בויך ווייען - פון האלבע היימישע דאגות טראגערס..

איין זאך וואס איך קען נישט פארגעסן פון ישיבה גדולה, איז עפעס וואס כ'האב אליינס מיטגעהאלטן - און געזען די רעזולטאטן; אז איין נאכט סדר - אין ישיבה, האט א לייכטזיניגער בחור אנגעצינדן א טישו - ביים מיסט קאסטן - אין וואש רום, און האט עס געלאזט ברענען.. און כאטש כ'האב יענעם אנגעשריגן און אויך פראבירט עס צו פארלעשן, האט יענער זיך 'מתגבר' געווען, און עס געלאזט ברענען.

און ווי די נאטור פון פייער, האט זיך דאס גארביטש קאנטעינער אנגעכאפט אינגאנצן; און די רויעך איז אריין אין היכל הישיבה, און די 'פייער אלארעם' האט זיך הויעך צעשריגן; און.. פייער לעשערס, סחורה אין שטעטל, די ישיבה ברענט..

ס'בליצט און ס'טוט זיך.. קיינער ווייסט נישט ווער ס'האט עס געטון.. אבער איך האב יא געוואוסט - אבער נישט געוואלט פארציילן קיינעם.

למעשה זענען די מידיע לייט אנגעקומען - און דאס באריכטעט אויף די נייעס; און צומארגענס האט דער רבי געשיקט אין ישיבה א מעסעדזש - אז ס'האט עהם זייער וויי געטון וכו'; און ויהי ערב ויהי בוקר, יענער בחור האט חתונה געהאט, אויפגעשטעלט א משפחה, און מאכט זיך היינט פאר א פרומער ערליכער.. - כאילו ער האט קיין פלוג נישט געטשעפעט אין זיין לעבן.

איך האב נאך היינט נישט די האַרץ יענעם פארצוהאלטן דערויף; כאטש ער האט שוין אסאך מיטגעמאכט אין לעבן.. ליידער! אבער די פאקט אז בציבור הייסט ער א 'נארמאלער' מענטש, און פריוואט איז ער נאך דער זעלבער בהמה! דאס שלונג איך שווער אראפ - און כ'קען עס נישט פארגעסן; וואס הייסט, אז האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף?.. הלוואי זאלן מענטשן זיין אפגעהיטן - מיט דעם ויראת מאלוקיך.

אנהייב ווינטער - שבת פ' לך-לך תשנ"ו - איז דער רבי געפארן אויף א שבת אין די פרעמד; יענע שבת איז געווען די יו"ד פון רחל אימנו, און ס'איז אנגעקומען די ידיעה פון ארץ ישראל, אז דער ראש הממשלה - יצחק רַאבִּין - איז דערשאסן געווארן, דורך א רעכטער אקטיוויסט - יגאל עמיר - ווייל 'רַאבִּין' האט געוואלט צוריקגעבן די מתחם פון קבר רחל פאר די אראבער.

סוף חודש חשון - איז געווען א היסטארישע שניי זאווערוכע, און ס'געווען גוטע סחורה פאר זושא שמעלצער, וואס האט ארויסגעשטופט קארן פונעם שניי - פאר א נתינה פאר 'תולדות'.. און דערביי געכאפט בילדער, זיך צו שפייזן פאר די קומענדיגע יארן..

שבת שקלים צייט, איז יעדע פאָר יאר געווען א זאווערוכע; און ס'דא וואס געדענקן פון א יאר צענדליג, און קלערן אלץ, אז די פריערדיגע הויעכע שניי - יארן צוריק שבת שקלים - איז נישט צוגעקומען צו יעצט; אבער כבר היה לעולמים.

ליידער איז דעמאלטס פריצייטיג אוועק - ר' ארי' ווייס ע"ה - א לאנגיעריגע באס-דרייוער, א וואוילע יוד; וואס איז געפאלן פון א לייטער אין די גליטשיגע שניי, און האט עס נעבעך נישט איבערגעלעבט; אויך ר' שלום אליעזר פרידמאן האט פארלוירן א טאכטער, וואס האט אונטערגעגליטשט א באס, און עס נישט איבערגעלעבט רח"ל.

אגב, געווענליך ביי א לויה בימים ההם, פלעגט דער רבי זז"ג באגלייטן ביז אנהייב ראזעווועלט עוועניו, און ווארטן ביז מ'זעט שוין נישט קיין באגלייטערס; און ביים

ביים מערב טיר; לוי האלט די טיר, אונטערן רבי'ן איז ר' ישעי', בנימין סיגלער, איך, און ר' ח"מ ברא"מ

צוריקגיין - דורך פראנק'ס בארג - האט זיך דער רבי אנגעלעהנט אויף ר' אהרן מענדל און ר' איציק שליט"א.

דאן פלעגן נאך די בחורים גיין צו לויות, און איינמאל - נאך די לויה פון די באבע קופערמאן ע"ה - וואס איז געווען כחום היום אינמיטן ישיבה, האט דער רבי זז"ג געווארט ביים ביהמ"ד - מ'זאל ארויסברענגן וואסער; און די בחורים האבן זיך געשטעלט צוזען - ווי דער רבי ווארט.. און פלוצלינג האט זיך דער רבי אויסגעדרייעט - און געגעבן א זאג; 'מקען גיין לערנען..

פארשטייט זיך, די גאס איז געווארן ליידיג אין א אויגנבליק..

און ביי די לויה פון ר' משה וואלטער ע"ה, איז שוין געקומען א הוראה פונעם רבי'ן זז"ג בזה הלשון; דער טאטע ז"ל האט מיר נישט געשטופט צו אזעלכע מצוות.. און ממילא האט מען עס פון דעמאלטס אפגעשטעלט.

דאס דערמאנט מיך א צווייטע עפיזאד; וועו איינמאל איז דער רבי זז"ג אהיימגעקומען - פרי פארטאג'ס - פון א שבת אין דער פרעמד, און ווי דער שטייגער האט מען באגלייט דעם רבי'ן פון אנהייב שטעטל; האט דער רבי גע'עפענט די פענסטער, און געזאגט; אנשטאט זינגן זאל מען ליבערשט לערנען משניות אויפ'ן וועג - ביז'ן שול; לכאורה, ווייל מ'זאל נישט אויפווועקן קיינעם מיט'ן זינגן אויפ'ן גאס - אין אזא פריע שטונדע.

קאפיטל ניינצן

אינעם ערשטע כיתה ישיבה גדולה, האבן אונז געלערנט אינעם בית רוזמאן בילדינג אויבן; און כ'בין דאס יאר שוין געווארן אכטצן יאר אלט, בין איך גלייכצייטיג - אין מיין יום הולדת - אריין צום רבי'ן זז"ג צום 'אכטצן שמועס'; און דער רבי הייבט אן דעם שמועס; אכטצן איז ח"י! וחי בהם שטייט דאך..

- און דער רבי זז"ג הייבט אן האקן אויפ'ן טיש - פיר מאל, און דאן חזר'ט איבער פיר מאל; אבער מ'דארף זיין בשמחה.. מ'דארף זיין בשמחה.. מ'דארף זיין בשמחה.. מ'דארף זיין בשמחה..

איך האב נישט פארשטאנען, פארוואס דער רבי איז מיר אזוי מזרז צוזיין בשמחה.. יא, מיין טאטע האט זיך שוין זייער געזארגט - אז כ'בין שוין אכטצן יאר - מיט א שמיץ אריבער; ווייל אום הושענא רבא - ווען ער טראגט אריין - ווי זיין חזקה - 25 ערבה ריטלעך פארן רבי'ן, האט ער געזאגט פארן רבי'ן, אז כ'בין שוין 'ממש' ניינצן..

אכצן יאר אלט

געוואלד! כ'בין נאך א בחור.. מ'קען מיינען כ'בין שוין הונדערט און אכטצן.. אבער מיין טאטע האט זיך זייער געזארגט; און דעמאלטס, האט מיר דער רבי זז"ג געוויזן אז כ'זאל זיך צובייגן - און זאגט מיר; **מיט שמחה קען מען אלעס פועל'ן..** איך האב געזאגט אמן! און געטראכט; בסדר גמור, כ'וועל ווייטער זיין בשמחה און זוכה זיין צו א שמחה..

- איך בין דאך געווען א בחור צווישן בחורים, און בכלל נישט קיין אנגעזעצטע בריאה..

פארקערט! אלע האבן מיר געקענט אלץ א פרייליכער בחור, א דזשאויקער.. און דער רבי זאגט מיר מ'דארף זיין בשמחה?..

אבער כ'מיין, אז אין די קומענדיגע יארן שפעטער, האב איך למפרע שוין פארשטאנען - וואס די וועלטער האבן געטון באדייטן.. ס'געווען א ווייטע בליק, אז מיט שמחה קען מען אלעס פועל'ן..

איך בין ערליך אריין צום רבי'ן - יעדע יום הולדת, פון 17 ביז 23, און יעדע שמועס איז געווען אנדערש געפארעמט; אבער אינמיטן איין שמועס, האט אנגעהויבן קלוגען די טעלעפאן - ביי ר' ישעי' גבאי'ס שטוב.

בימים ההם פלעגט זיך ציען די פראוועגען - ביז דריי אזייגער פארטאגס, און די בחורים זענען אריין די לעצטע; קומט אויס, אז דאס האט שוין געדארפט זיין היבש שפעט, און ר' ישעי' איז שוין לאנג אהיימגעגאנגן; און אז די טעלעפאן האט געהאלטן אינאיין קלונגען אן אויפהער, האט זיך דער רבי אפגעשטעלט - אינמיטן די שמועס - און מיר געזאגט; קוקט אויס, א יוד וויל מזכיר זיין.. גייט'ס רופטס ר' יושע..

ר' יושע איז געווען פארנומען אין קאך, אנגרייטן נאכטמאל פאר'ן רבי'ן, און ער איז געקומען צו לויפן; און וועז כ'בין צוריקגעקומען, איז שוין דער רבי געשטאנען ביים טעלעפאן - גרייט אויפצוהייבן.. ר' יושע האט אויפגעהויבן, און יענער האט סתם געוואלט פרעגן עפעס פון ר' ישעי'.. אבער דער רבי האט זיך אזוי געזארגט.

דאס דערמאנט מיר נאך א מעשה, וואס האט פאסירט אין יענע יארן.

ס'געווען שטאק שטיל אינמיטן א קאלטע ווינטער נאכט, און ס'עפעס געשען - אז ס'נישט געווען קיין הייצונג און עלעקטריק - ביי ר' יצחק שפיטצער מו"ץ; ווי ער האט דעמאלטס געוואוינט נעבן די שול - אינעם אלטן הויז פונעם ראכמסטריווקער רבי'ן - ווי ס'שטייט היינט די טישן זאל.

הכלל, איז ר' יצחק אריבערגעקומען - מיט די גאנצע משפחה און פיצלעך - אינעם ווארטזאל פונעם רבי'נס הויז, און געזומען טיי פונעם קאווע צימער; פלוצלינג זעט ער דעם רבי'ן אליינס - קומט אראפ מיט דאכענעס און קושנס, און הייס וואסער פאר א באטל פאר'ן בעבי..

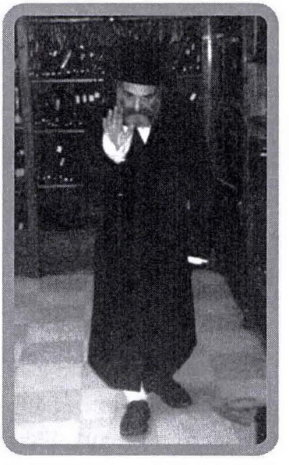
ער האט געבעטן דעם רבי'ן זאל זיך נישט מטריח זיין, אבער דער רבי האט געזאגט; אז ס'קומט עהם נישט אויס צוטון די סארט חסד - אזוי אפט..

איז ווי האב איך געהאלטן מיט ישיבה.

על כל פנים, אין ישיבה גדולה האב איך קיין סאך נישט אויפגעטון אינעם מסגרת הישיבה, און נאר געמאכט זיכער - אז כאטש מיינע אייגענע לימודים זאל איך דעקן טאג טעגליך.

וועז ס'געקומען סוף חזרה אין ישיבה, און מ'האט געטיילט 'בחינות'.. נו וואס האב איך געזאלט טון, אז דער משגיח ר' אנטשל שטיינער האט געזאגט - אז 'יעדער' מוז מאכן די בחינה, אפילו מ'קען נישט.. האב איך עהם צוליב געטון! און געענטפערט יעדע שאלה פון מושכל ראשון.. און אפאר שאלת האב איך געשריבן 'אֵין', וואס קען מיינען ניין, און קען מיינען 'יא' אין אראמיש.. און מיין בחינה איז צוריקגעעקומען מיט'ן חתימה פונעם משגיח - 'לגניזה'..

החסיד ר' משה געשטעטנער ע"ה

כ'האב כמעט פארגעסן צו שרייבן וועגן - ר' משה געשטעטנער ע"ה - א ברודער פון הגאון ר' נתן געשטעטנער פון א"י; ר' משה איז נעבעך געווען אלע יארן שוואך אויף די נערוועז, און האט געמוזט זיין אונטער באהאנדלונג; און זיין קרוב - ר' מרדכי שווארץ - פלעגט עהם ארויסנעמען פון זיין אנשטאלט - קיין סקווירא - זיך אויסצולופטערן, און ער פלעגט זיך אסאך דרייען אין ישיבה.

ער איז דאך געווען א אוצר מלא - פון ווארעמע חסידישע ווערטער און געדאנקן, און איך האב אזויפיל זיך אנגעהערט פון עהם; וועז ער פלעגט קומען אין ישיבה, איז ער געזעצן אינעם קאווע שטוב, און ער האט ממש געשפרודלט מקורות'דיגע חסידישע מאמרים; און איך האב אסאך פארצייכענט פון עהם, ווייל ער איז געווען זייער מקורות'דיג, און ס'דא אסאך צו פארציילן פון עהם.

וועז דער משגיח פלעגט קומען טרייבן אין קאווע שטוב, פלעגט משה געשטעטנער זאגן; הושיעה ה' כי גמר חסיד.. אז מ'רעדט חסידות, זאגט ער, לאמיר לערנען גמרא.. ער איז אוועק אום ח' שבט תשע"ח, תנצב"ה.

ווי שטענדיג אין מיינע יונגע יארן - בין איך קיינמאל נישט געווען פונקטליך מיט קיין זמנים; און נאך שפעטער, האב איך בכלל פארפאסט גאנצע סדרים אין ישיבה, ואין פוצה פה ומצפצף; עד כדי כך, אז אמאל - וועז כ'האב געזוכט סחורה - ביי נאכט סדר, און דער מגיד שיעור פונעם אנדערן כיתה האט פארגעלערנט פסקי הלכות, האב

איך אריינגעשטופט א לאנגע טישו דורכ'ן פלאג, און ס'האט זיך געטון א געלעכטער אינעווייניג..

- נאכן שיעור, קומט יענער מגיד שיעור צו מיר - אומגעראכטן, און געבט מיר א כאפ ביים האנט, און טרייבט מיך ארויס פון ישיבה; און איך האב מיך נישט באוויזן אין ישיבה - א וואך צייט.. און נעקסטע וואך טרעפט מיר 'מיין' מגיד שיעור, און פרעגט מיר ווי איך בין נעלם לעצטנס?.. און ער זאגט מיר; איך וויל דיר יעדן טאג ארויסווארפן - פאר'ן קומען שפעט, אבער דו קומסט בכלל נישט.. אזא פנים האט עס געהאט.

און גלייבט מיר, ס'נישט גוט געווען צוזיין א פרייע פויגל - אן א עול און אן א תכלית; ווייל ווען איך קוק צוריק, זענען יענע טעג געווען אזוי ליידיג.. שפעטער ווען כ'בין ארויס פון ישיבה גדולה - נאך דריי יאר אפ'גולמ'ן - טעג וואכן און חדשים, האב איך הערשט אנגעהויבן לערנען; נישט סתם, נאר 'הארעווען'.

די יארן פון ישיבה גדולה - איז געווען איין גרויסע פארלוסט פון טעג, און די יארן נאך ישיבה גדולה - א תקופה פון לעכטיגע זכרונות און גוטע טעג און 'נעכט'..

ווי דערמאנט, איז נאכט סדר געווען א פאסיגע צייט פאר פאן.. און איינמאל בין איך געזעצן אין א ליידיגע כיתה, איז פלוצלינג ערשינען דער משגיח, און ער האט מיך געכאפט מיט א טעיפריקארדער! אבער דאס איז נאכנישט עק וועלט, איך האב געהאט א טעיפ פון 'מרדכי בן דוד'.. דאס איז בימים ההם געווען א עוון פלילי..

וואס? מ'הערט א טעיפ אין ישיבה? און נאך עם.בי.די.??.. ער האט אוועקגעכאפט דעם טעיפ, און עס מיר הערשט צוריקגעגעבן סוף יאר; מיט א תנאי, אז כ'זאל מער קיינמאל נישט ברענגען אזא טעיפ אין פאבליק!

בימים ההם, ווען 'ביפערס' איז געווען די סעלפאן פון היינט, און טשענעל-ראדיא פונקט ווי אינטערנעט היינט, איז מרדכי בן דוד געווען אזוי אסור, נאך ערגער ווי א קול אישה.. און ס'האט געהייסן א פירצה אין יודישקייט; כ'רעדט שוין נישט פון א קעמרע, וואס קיינער האט נישט געהאט; ווייל ס'געווען כאילו מ'זינגט האָראַ ביי כל נדרי.. אזוי מאדנע! נישט אזוי אסור ווי נישט פאסיג.

אבער איך האב גראדע יא פארמאגט - אין די טיפענישן פון מיין ביזעם טאש - א 'דיספאזעבל קעמרע'; ויהי היום.. איך האב געכאפט א בילד - ווי א גראבע בחור ליגט אויסגעשטרעקט - אויף א באנק אין ישיבה.. און כ'האב נישט געגלייבט אז איינער האט באמערקט; למעשה האט איינער יא באמערקט; יענע 'איינער' איז געווען דער זעלביגער מסור-קעצל אין חדר, דער זעלבע נאז-שטעקער אין ישיבה, און עד היום - ועד בכלל..

יענער האט פארציילט פאר'ן גראבן בחור, און דער גראבער איז מיר באפאלן, און צוגענומען מיין קעמרע - און עס גע'ממית'ט..

איך האב נישט געהאט קיין טענות אויף דעם גראבן בחור, ווי אויפ'ן מסור קעצל! און ס'נישט קיין סוד, אז אזויווי מ'איז אלץ קינד, אזוי איז מען אלץ בחור, און אלץ יונגערמאן, און אלץ באלעבוס, און אלץ זיידע.. אויב מ'טוישט נישט די שלעכטע זיטן באצייטנס.

די זעלבע חברים וואס כ'בין מיט זיי אויפגעוואקסן אין חדר, און דארט געדענק איך זיי אלץ - מסור קעצלעך, שלעגערס; די זעלבע זענען זיי געבליבן אין ישיבה גדולה, נאר זיך פארעלטערט - ווי אלטע מאלפעס - מיט שלעכטע מידות.

איין גוטע זאך האב איך יא אויפגעטון יענע יארן, אז כ'האב אנגעהויבן מיין 'אפציעלע' קאריערע אלץ שרייבער.

אמת אז איך האב שוין אנגעהויבן שרייבן עטליכע יאר בעפאר, ווי צום ביישפיל - די לעבנס געשיכטע פון מיין זיידע ע"ה, און נאך ענליכע מאמרים; נאר יענס איז געווען 'אומאפציעל'; אבער אין ישיבה גדולה האב איך אנגעהויבן שרייבן מיט זאפט!.. מתחילה סתם לאכעדיגע פאמפלעטן, וואס כ'האב געדרופן 'חברה בולעטין'; וואו כ'האב באשריבן די געפעכטן צווישן חברים און חבורות אין ישיבה; און ס'געווען אָן תוכן, בלויז הומאריש פירקלעררייען.

אבער נאכן שרייבן די צענטע ארטיקל על הסדר, איז דאס גאנצע חבילה בלעטער נעלם געווארן! און כ'האב עס - עד היום הזה - נישט געטראפן.. און איך האב א חשד, אז דער זעלבער קנאי וואס האט מיר גע'מסר'ט מיט'ן קעמערע, האט געהאט א יד - אינעם פארשוואונדן ווערן פון מיינע כתבים, ווייל ס'איז ליצנות..

אבער מיט די צייט האב איך אפגעלאזט די נארישקייטן, און אנגעהויבן שרייבן ערנסטע מאמרים - פון מיינע מיט-לעבונגען אינעם סקווערן הויף; א יום טוב, א יומא דפגרא, שמחות און היסטארישע זמנים; און יענע קונטרסים האב איך פארקויפט פאר אפאר טאלער, און ס'האט געהייסן 'בְּצֶל סקווירא' - אינעם חסידישן שאטן.

כ'פלעג הערן מענטשן קריטיקירן, אז כ'האב נישט קיין רעכט ארויסצוגעבן זאכן אויף סקווער'ס נאמען; און בכלל, כ'דארף טוישן די שפראך וויאזוי איך שרייב, ווייל דאס פאסט נישט.. יענס פאסט נישט..

אבער נאך א מזל כ'האב מיך נישט אפגעשטעלט, נאר ממשיך געווען ווייטער, מיט מיין שטענדיגע ציל - צו פארשרייבן אלעס וואס איך לעב מיט; אויב איז עס אין א

הייליגע סביבה, צו אין א היימישע אטמאספער, איז עס דאס; אויב איז עס אין פרעמדע טעריטאריע, צו ענגע מצבים, איז עס ליידער יענס.

אין צווייטע כיתה ישיבה גדולה, האב איך אנגעהויבן ארויסגעבן א חודש'ליכע חסידישע בלעטל - מיט'ן נאמען 'הַמְאַחֵד'; וואס האט געזאלט מעלדן די הצלחה פון די דריי חסידישע חבורות - אין אונזער פארגרעסערטע כיתה, וואס צוזאמען זענען אונז געווען אונזער 80 חברים; און רוב פונעם בלעטל איז געווען חסידישע וועלט אויפ'ן חודש, און זיסע קורצע מאמרים - פונעם חסידיש'ן היסטאריע.

גלייכצייטיג האב איך געשריבן א בלעטל - מיט'ן נאמען 'בְּתוֹכֵינוּ' - די נייעס וואס האט זיך אפגעטון אין ישיבה 'בתוכינו'.. און ווי נאר אונז האבן ארויסגעגעבן אזעלכע בלעטער, האבן שוין אנדערע כיתות נאכגעמאכט.. און אונז אפילו איבערגעשטיגן.

ב"ה היינט, אז איך מאך א סיכום פון מיינע פארשריבענע זכרונות - פון ליידן און פריידן, זע איך, אז ס'איז גאנץ כמעשה אינטערעסאנט - מיט א ניכטערן בליק אויף צוריק; כאטש ווי ביטער ס'געווען ביים שרייבן, אבער זיסער צו האלטן נאכדעם..

וואס נאך האב איך געטון אין מיין ליידיגע צייט?

כ'פלעג שפילן אויף מיין טאטנס 'אקארדיען'; מיין טאטע האט עס באקומען ביי זיין חתונה - אלץ דרשה געשאנק, און ער פלעגט שפילן דערמיט חול המועד סוכות אין אונזער סוכה; אבער אונז פלעגן עס ניצן אלץ א האַבּי א גאנץ יאר, מיט'ן אויסשפרייטן און צוזאמלייגן די אקארדיען שפאלטן - לויט'ן ריטעם.

און ווי שווער ס'געווען עס צו האלטן - מיט די פאסיקעס איבער'ן ריקן - איז אבער דאס שפילן דערויף געווען א גייסטישע פארגעניגן.

באמת איז נגינה ביי אונז - משפחת לאפפלער - א געבוירענע חוש, וואס דער זיידע ע"ה האט געברענגט מיט זיך אין זיינע געניסן; און יוצאי חלציו האבן זיך דערמיט גוט אויסגעצייכענט, בפרט משפחת לונגער און פישל; מיין טאטע זצ"ל - אלץ קינד - איז געווען דער איינציגער סולן אינעם סקוורן קאפעליע - דורך ר' חיים פריד ע"ה.

אזוי ארום האב איך זעלבסט זיך אויך באנוצט מיט דעם חוש; און כאטש כ'קען גאנץ כמעשה זינגן און חזנות'ן.. דאך האב איך עס קיינמאל נישט אויסגעארבעט; און ס'געבליבן ליבערשט א אייגענע הנאה - ביני לבין עצמי, און אפשר א קאמישע מעטאד - פאר די וואס ליבן מיינע קאמעדיע שטיקעס.

וואס נאך האב איך געטון פאר ליידיג'גיין?..

כ'האב פראבירט מיין מזל, צו מאכן וויין; דהיינו, כ'האב געשאפט אפאר הענגלעך טרויבן, און עס אויסגעקווטשט, און געשטעלט אין א קילע ארט - לויט ווי כ'האב

באקומען אנווייזונגען - און עס אזוי געלאזט שטיין; ביז כ'האב איינגעזען, אז 'איך קען קיין ווייַן נישט מאכן'.. ס'האט געטויגט אויף כפרות..

איך האב ליב געהאט צו ארבעטן אויף א שטילע שטייגער, און נישט אויפרייסן די וועלט, דעריבער האב איך מיר באשעפטיגט - מיט וואס כ'האב אלץ געהאט א גלוסט; צו גריבלען און זאמלען וואס מער וויסנשאפט, סיי רוחניות'דיגע און סיי היסטארישע וואַרע - ווי אומער.

- דערפאר, האב איך אין יענע טעג געמאכט א דורכדרינגליכע איבערזוך - איבער מיין זיידע לאפפלער'ס ארכיוון און דאקומענטן; דאס איז געליגן אוועקגעפאקט אין בוידעם, און ס'האט קיינעם נישט אינטערעסירט; אבער איך האב דארט געניטשטערט לאנגע שעות, און דערפון ארויסגעזייעט אינטערעסאנטע זאכן.

א שיינע ביסל דאקומענטן האב איך מיטגעטיילט - צו נוצן פאר'ן נייעם ביכל 'שיכון סקווירא', און כ'האב גראדע קיינמאל נישט באקומען דערפאר קיין דאנק; און כ'רעדט שוין נישט פון דעם, אז יענע ביכל איז בכלל נישט געווען גוט געשריבן, און נאך דורך א פרעמדער שרייבער.

מיין זיידע ע"ה פלעגט אוועקלייגן יעדע איינציגע צעטל, אפילו שנארער בריוון און פלייערס; בכלל אויף וואס ס'געשטאנען יודישע אותיות, האט ער נישט אוועקגעווארפן אין מיסט - נאר אוועקגעלייגט; דעריבער איז אפגעהיטן געווארן גאנץ אינטערעסאנטע דאקומענטן - פון א יאר פערציג בעפאר - וואס איז היינט גאר אינטערעסאנט.

פון מיין טאטע'ס ספרים שרענק - איז אפגערעדט - אז איך האב שוין געהאט אדורכגעבלעטערט 'אלע' זיינע ספרים - וואס כ'וויים נישט צו ער וויסט אליינס וואס ער פארמאגט; און כ'האב דארט געפונען גאר אסאך אינטערעסאנטע 'אלטע' ספרים, וואס האט מיר געגעבן אסאך גייסטישע פארגעניגן, פון די פולע ידיעות וואס איך האב דארט ארויסגעשעפט.

איך האב אלעמאל געהאט א שטארקע נייגער-געוואוינהייט, אויפצוהייבן יעדע צעטל פון גאס; און עד היום טו איך אזוי - צוליב ערפארונג - ווייל כ'האב שוין געפונען אסאך אינטערעסאנטע דאקומענטן, אויף דעם שטייגער; א טייל זענען פארלוירן געווארן בטעות - פונעם בעל האבידה, און א טייל זענען אוועקגעווארפן געווארן בלי דעת - נישט טראכטנדיג אז איינער - ווי איך - קען עס געפונען און אוועקלייגן..

צווישן פאפירן וואס כ'האב געפונען די לעצטע צוואנציג יאר, איז געווען א צעטל - וואס ס'געווען קאפירט דערויף איינעמס פאספארט, סאשל סעקיורעטי קארט, און פריוואטע נומערן פון באנק.. א צווייטע מאל האב איך געטראפן - אין די שניי - צעריסענע פאפירן, וואס האט געצויגן מיין נייגער; און כ'האב מיט אסאך געדולדט עס צוריק צוזאמגעקלעבט, און דארט איז געווען א סודות'פולע שליחות - פון א חשובער פערזענליכקייט אין שטעטל..

- אין יענעם צעטיל איז געשטאנען, 'ביטע צעריסן און פארניכטן, נאכן אויספירן דעם שליחות'.. האט יענער שליח געמיינט, אז אין שניי קען מען נישט טרעפן א צעריסענע דאקומענט?.. למעשה האב איך עס יענעם צוריקגעגעבן, און געצייגט, ווי אומ'אחריות'דיג דאס איז געליגן - תחת ציפור השמים..

איינמאל האב איך געפונען א קאפי פון א דאקומענט, וואס איינער האט לכאורה געלאזט פליען מיט די ווינט; און דארט שטייט - דאס פונקטליכע אינפארמאציע - וואס דער דאקטאר האט צו זאגן וועגן זיין זונ'ס צושטאנד - אין כראנישע געזונט.. מ'דארף זיין אזוי געווארענט, נישט איינפאך לאזן אוועקפליען אזעלכע פאפירן, נאר עס גונז זיין - אדער צונישט מאכן.

און אז כ'רעדט פון מיינע זאמלעריי; אין יענע בחורישע יארן, פלעג איך אוועקלייגן יעדע צווייגל פון א עפל - וואס כ'האב באקומען פונעם רבי'ן זז"ג.. און יעדע קלייניקע זאך, וואס האט מיר געדוכטן אז ס'איז א זכי' צו האלטן; און מ'קען נישט וויסן, אז אין יארן ארום וועט עס טאקע זיין א אנטיק.. אבער אין די לויף פון מיינע מיטמאכענישן און וואנדערונג, האב איך פארלוירן א גרויסע חלק פון 'די סארט' גנזים..

היינט וואלט איך אוועק - מער ווי איך האלט; אבער דעמאלס האב איך מער געקליבן.. און שלמה המלך זאגט שוין; ס'דא א צייט צו קלויבן, און ס'דא א צייט אוועקצואווארפן..

דאס זענען געווען א טייל פון מיינע שוואנצאנעס - בימים ההם, און דער משגיח אין ישיבה - ר' אנשיל שטיינער -פלעגט מאכן פון מיינע זאכן א טרוקענע געלעכטער, מיט זיין אייביגע אויסרוף: הבלי הבלים.. הכל הבל!

אינעם שבעה פונעם רב - הרב ר' משה ניישלאס זצ"ל - וואס איז אוועק ז"ך אדר א' תשנ"ז, איז פארגעקומען נאך היסטארישע אינצידענטן.

דעם רבינס שוויגער - דער וויזניצער רבי - ר' משה'לע איז פונקט געווען אויף א באזוך אין ניו יארק, און ס'איז פארגעקומען די ברית מילה פון - הרב ר' ישעי' משולם זושא בן הרה"צ ר' אהרן מענדל שליט"א - און דער עלטער זיידע איז געקומען באשיינען דעם שמחה; און וואס כ'געדענק אזוי מיט נאסטאלגיע, איז ווי ר' משה'לע האט פארגעזינגן ביים סעודת ברית, 'שירה חדשה' בנוסח ויזניץ, און ס'געווען א היסטארישע שמחה.

יענעם אינדערפרי האט פאסירט, אז ר' יוסף שלמה הירשלער האט געכאפט א הארץ אטאקע ר"ל, און איז דערפון מער נישט אויפגעשטאנען, און דאס האט געמאכט זייער צעמישטע געפילן; אין א האלבע יאר שפעטער איז ער נפטר געווארן.

מוצאי פסח - כ"ט ניסן, איז נפטר געווארן מיין ליבע באבע לאפפלער ע"ה, נאך עטליכע יאר יסורים ה"י; און ווען די מיטה איז אנגעקומען אין שטעטל, האט זיך אראפגעלאזט א שטארקע שלאקס-רעגן, וואס האט באלד אויפגעהערט און די זין האט צוריק אויפגעשיינט; דאס האט ביי מיר געמאכט א שטארקע רושם פון טרערן - אבער נחמה אויך.

ד' אחרי איז געבוירן למז"ט - 'צווילינג יונגלעך' צו ר' שלמה יחזקי' אונגער - וואס האט זוכה געווען צו א ברכה - א יאר בעפאר - פון ר' חיים ברים זצ"ל, נאך וואס ער האט עהם - בהשגחה פרטית - דערמונטערט אין א שווערע מצב.

מיינע עלטערע בחור'ישע יארן

מ'זאגט; די יארן לויפן! נאר די טעג קריכן.. ביי מיר זענען די בחור'ישע יארן גארנישט אזוי געלאפן.. און נישט נאר ס'האט שפאצירט גאר שטייט, נאר ס'איז נאך שפעטער צוריקגעקומען אויך..

כ'האב געוואוסט, אז מיין טאטע פראבירט זייער שטארק - צו טרעפן א שידוך פאר מיר, און כ'האב אויך געוואלט עפעס טון דערצו; האב איך אנגעהויבן זוכן עצות און סגולות, און אויספראבירט אלע סארט סגולות, תפילות, מחשבות, השתדלות - אז כ'זאל טרעפן א שידוך; למעשה האב איך אויספראבירט כמעט אלע סגולות.. יעדע פערציג טעג א פרישע סגולה..

כ'האב געצינדן לעכט, געזאגט אז ישיר, שיר השירים, תהילים פון ר"ר ברוך ממעזיבוש, קאפיטעל קכב, אלע מיני סגולות וואס כ'האב נאר געהערט און געוואוסט; און כ'האב נישט געשפירט אז איך קען נאך עפעס מער טון.

כ'געדענק ווי מ'פלעגט מיר טשעפענען; דו מיינסט דו קענסט וואוינען מיט א פרוי?.. און איך האב געזאגט מיט א זיכערקייט; גליקליך וועט זיין - ווער ס'וועט מיר באקומען..

און אז כ'בין שוין געווארן ניינצן יאר 'אלט', האט עס ביי מיין טאטן אויסגעקוקט - אז ס'איז כלו כל הקיצין.. און ער האט געפרעגט דעם רבי'ן זז"ג - מיט זארג; וועלכע סגולה זאל ער אנוועגדן פאר מיינעט וועגן? האט דער רבי עהם קלאר געזאגט; מ'דארף נישט קיין סגולות, דער אייבירשטער וועט העלפן..

ס'באוואוסט, אז דער רבי זז"ג איז נישט קיין שטיצער פון די אלע סגולות למיניהם; און דעמאלס איז געווען א רוח פון פארן קיין ווילעדניק - צו ווערן א חתן; און אויך דאס האט דער רבי צוריקגעוויזן, און געזאגט; די צייט וועט קומען אי"ה.

ס'האט זיך געטוישט א יאר אויפ'ן קאלענדער - שנת תשנ"ח; און איך ווער שוין 20 יאר צו מזל; און מיין יונגערע שוועסטער איז שוין ניינצן.. מיין טאטע האט שוין חתונה געמאכט פינעף קינדער, אלע ביי די אכטצן; און דא שטייען שוין צוויי - אין די צוואנציגער יאר, און שדכנים מוטשענען פאר'ן טאכטער - מער ווי פאר'ן זון..

האט ער אנגעהויבן קלערן מיך 'איבערצוהיפן'; פשוט - א כלה מאכן מיין יונגערע שוועסטער - פאר מיר; מ'האט מיר איין טאג פלוצלינג געפרעגט, אויב כ'בין מסכים צו לאזן מיין יונגערע שוועסטער א כלה ווערן - אויב מ'וועט עפעס אנטראגן..

מ'האט מיר נישט געזאגט - אז מארגן גייט זיין די שידוך.. און איך האב גלייך געזאגט אז כ'בין מסכים, אבי מ'זאל מיר נישט מוטשענן; און כ'האב גארנישט געכאפט, ווי שטארק ס'וועט מיר שפעטער וויי טון.

ביי מיין צוואנציגסטער יום הולדת

מ'האט מיר - שוין פון די זיבעצן יאר - געפייניגט; גיי אזוי, שטיי אזוי, מענטשען קוקן.. גיי שנעלער נישט קלאצן, נעם א ספר אין האנט - און קוק נישט ארום אין שול.. און ס'מיר שוין געגאנגן אויפ'ן נערוון - דאס גאנצע שפיל; און בכלל, וועו מ'האט מיר געפרעגט צו כ'בין מסכים, האב איך ממילא נישט געהאט קיין ברירה - ווייל מ'וואלט מיר ממילא געסקיפט; נאר מ'האט מיר געפרעגט, יוצא צוזיין..

ס'גאווען דעמאלטס א טאג פאר מיין געבורטס-טאג, און כ'האב געוואלט אריינגיין צום רבי'ן - פאר א 'צוואנציג שמועס'; און מיין טאטע זאגט מיר, אז ער וויל מיטקומען.. ערלעדיגט, קום מיט!

אונז גייען אריין צוזאמען, און מיין טאטע זאגט פאר'ן רבי'ן - אז איך בין שוין מסכים..

- הער איך ווי דער רבי רופט זיך אן; איך וויל עהם אליינס פרעגן.. און הייסט מיין טאטן ארויסגיין פון שטוב.

כ'בין געבליבן אליינס אין שטוב; און דער רבי הייבט מיר אן מסביר זיין - וואס מיין טאטע וויל טון; און זאגט מיר, אז אפילו כ'זאג מסכים, ווייסט ער אז ס'נישט קיין לייכטע געפיל.. ממילא - זאגט מיר דער רבי - אז ער האט געהייסן פאר מיין טאטן, אז אויב ס'מאכט זיך יעצט א שידוך פאר מיין שוועסטער, זאל עס זיין א סוד - פאר דריי חדשים.. און אפשר וועל איך ביני לביני א חתן ווערן, וועלן ביידע זיין געהאלפענע.

די נעקסטע אינדערפרי ווען כ'בין אויפגעשטאנען, בין איך געווען שאקירט צו הערן פון מיין מאמע, אז מיין שוועסטער איז א כלה - מיט 'ליפא שמעלצער'.. ער איז געווען 'איין' טאג יונגער פון מיר, און איז געווארן צוואנציג - די זעלבע צייט ווי איך.

מיין מאמע האט מיר פארציילט, אז ביים שטילן שידוך שלוסן - אין רבינס הויז, האט דער רבי קלאר געזאגט - און אפילו שטרענג אויפגעפאדערט - פון די צד החתן; אז פון יעצט חודש אדר, ביז נאך שבועות - זאל די שידוך זיין א סוד! מ'זאל נישט דארפן נאכאמאל דערמאנען.. ס'זאל זיין א סוד ביז נאך שבועות..

דערווייל איז געקומען פורים.. איז לאמיר פארציילן פונעם פורים שפיל - אויפ'ן רבינ'ס טיש - אין יענע יארן.

דעמאלטס איז נאכנישט געווען קיין לאנגע שפיל, נאר א קורצע סקיצע - פון געציילטע מינוטן.

צום ביישפיל; אין יאר תשנ"ה, האט ישראל משה שפיטצער - דער מעיאר פון שיכון סקווירא - אויסגעשפילט ביים צווייטן פורים טיש {וואס איז געווען מוצאי שבת}, ווי א יודל - ר' תנחום - גייט גלות ליידן, און פלוצלינג, פונעם געבויגן היטל און קורצע רעקל, ווערט ער נתגלה מיט א גאלדענעם לבוש און ווייסע זאקן, און קומט מבשר זיין די גוטע בשורה, אז נישט לאנג וועט מען נאך ליידן, ווייל ס'קומט שוין די ישועה.

אויך אין די פריערדיגע יארן, פלעגט זיך צומאל איינער ארויפשטעלן - נאך וואס דער רבי האט געגעסן די פלייש - און געזאגט אביסל בדחנות, אדער פארגעשטעלט עפעס פרייליכס.

איין יאר האט זיך אויך ארויפגעשטעלט יודל פרידמאן - וואס פארשטעלט ווי 'משה בן פיגלא', און האט פארגעשטעלט א סקיצע - ווי די ישועה ווארט אויף א הסכמה מלמעלה; און ווען מ'האט אויסגערופן - מסכים? האט איינער א שיכור אונטער'ן רבינס בענקל - ביים ארון הקודש - געשריגן 'כולנו מסכימים'.. און דער עולם האט זיך אומגעראכטן היבש צעלאכט.

עטליכע יאר אין א רייהע, האט - ר' משה גרובער פון וויליאמסבורג - אויפגעטרעטן אלץ פורים רב; און ס'געווען צום וויינען פון געלעכטער.. נאר וויבאלד ער האט זיך צו שטארק פאר'רעדט - אקעגן עטליכע מקורבים, איז ער געפס'ט געווארן צוזיין פורים רב; ווייל ס'באקאנט, אז דער רבי איז מסכים אז מ'זאל משמח זיין - מיט איין באדינג! אז מ'היט זיך די דיבור; דהיינו מ'רעדט נישט בריייט, און מ'מאכט נישט חוזק פון אנדערע, אדער פון הייליגע הנהגות.

ס'אפילו געווען יארן - וואס ס'איז גארנישט באזונדערס פארגעקומען; און איין יאר ווען ס'געווען פורים המשולש, געדענק איך - ביים סוף שלוש סעודות - האט זיך ר' משה יעקב סיגלער ע"ה צוזאמען מיט להבחל"ח זיין זון אברהם - ארויפגעשטעלט טאנצן א ארץ ישראל'דיגן טאנץ - פאר'ן רבי'ן זו"ג; און דאס איז יענע יאר געווען 'די פאָרשטעלונג'.

דורכ'ן יום הפורים, פלעגט - אלע יארן וואס איך געדענק - שפילן מוזיק אויפ'ן ישיבה דאך; נאר יענע יארן פלעגט מען יאר יערליך דינגן גרויסע ספיקערס, און דאס האט געקאסט גרויסע געלטער - וואס האט געדארפט געדעקט ווערן פון פריוואטע קעשענעס; ביז מ'איז צום שכל געקומען, און געבויעט די הויכ'הילכערס אויפ'ן דאך פונעם ישיבה, און אפילו א גאנץ יאר ארום, דינט דאס גוט פאר אלע סארט צוועקן.

בנוגע מיר; איך פלעג אוודאי זיכער מאכן זיך צופארשטעלן עפעס יוניק.. אמאל האב איך אנגעשמירט דאס פנים מיט קאווע, און זיך ארומגענומען מיט א געשטריקטע זאק - פון די ווייץ, און ס'האט סיי געשמעקט, סיי אויסגעקוקט ווי ארויסגעוואקסן פונעם אדמה..

איין יאר האב איך צוזאמגעשטעלט פון מיין טאטעס שניידעריי, א פולקאלירטע קאפל פון שווים הויזנס, און בגדים פון תחש און ססגונא.. און אזוי יעדעס יאר - וואס כ'געדענק אליינס שוין נישט - וואס נאך כ'פלעג זיך אלץ פארשטעלן, ווייל משגעת'ן האחרונות משכחת הראשונות..

יענע יארן פלעגט נאך קענען ערשיינען 'אומאפציעל' פורים אויסגאבעס; ווי 'הישיבה', פורים ליקוטי שמועות, פורים מוסדותינו וכדו'; אבער וויבאלד ס'געווען געשריבן אויף פערזענליכע מענטשן, האט מען עס אפגעשטעלט.

האב איך געהאלטן ביים שילדערן יענעם יאר תשנ"ח - ווען מ'האט מיך געסקיפט, און מיין יונגערע שוועסטער איז א כלה געווארן; און מ'האט טאקע געהאלטן דעם סוד ביז מוצאי שבועות.. דאס איז געווען א פאקטישע מופת פונעם רבי'ן זו"ג; אז די מחותנת'טע האט זיך איינגעהאלטן אזוי לאנג.. כאטש זי האט שוין יא געוואלט 'ערב שבועות' אויספויקן די נייעס, און זי האט געזופן ר' ישעי'-גבאי פרעגן.

ר' ישעי' האט איר געגעבן אזא פסק אויפ'ן טעלעפאן, אז זי איז געפרוירן געווארן - ביז מוצאי יו"ט..

דעמאלטס מוצאי שבועות - ווען מ'האט אפציעל ארויסגעגעבן דעם שידוך - האבן מיר עטליכע 'גוטע' פריינד געמוטשעט אויף א ענטפער; פארוואס האט מען דיך

געסקיפט? עפעס מוז זיין אונטער דעם.. פארוואס איז ליפא בעסער ווי דיר?.. און איך האב אנגעהויבן שפירן זייער אראפגעקלאפט; גאנצע נעכט האט מיר געמוטשעט די פראגע אין קאפ; וואס איז דא פארגעגאנגן? פארוואס האב איך מיר געלאזט?..

כ'האב מיך אנגעהויבן שפירן ווי 'א אלטע בחור' - וואס מ'האט געמוזט איבערהיפערן.. און צוביסלעך אויך אנע חברים פון מיין כיתה; ווייל, אדער האבן זיי חתונה געהאט, אדער סתם ארויס אויפ'ן גאס ארבעטן - אדער שווינדלען..

האב איך מיר אריינגעזעצט צווישן די חסידישע 'פעניאקעס'.. וואו מ'האט פארברענגט אין רבינ'ס הויף - טעג און נעכט; און זייט דעמאלטס האט זיך - פאר מיר - אנגעהויבן א נייע תקופה, א תקופה וואס איז דווקא געווען פון מיינע גוטע יארן; ווען כ'האב אויסגענוצט די נעכט בלימוד התורה - מער ווי די טעג.. און דערצו געמאכט א בחורישע לעבן.

אה! וואס פארא חסידישע געשמאק - האב איך דאן געהאט.. אין די - קורצע אבער - רייכע תקופה; ממש חירות ממלאך המוות, חירות ממשגיחי ישיבה.. חירות פון סיי וועלכע עול; און כ'האב אין יענע תקופה זיך אסאך משלים געווען בתורה, מסיים זייענדיג עטליכע ספרי קודש, מסכתות שלימות, און ס'געווען געלעבט!

אזא לעבן - נישט חתונה געהאט - איז באמת נישט קיין תכלית, ווייל מ'האט נישט קיין סדר החיים; אבער ס'דאך נישט געווען בְּיָדַי, ווייל כ'האב דאך נאכנישט געפונען מיין זיווג; ממילא, כאטש פאר יענע תקופה האב איך געהאט א גוטע התנצלות - פארוואס צו פראוועגען אין די נעכט אריין.

צוזיין א עלטערע בחור - א שוואנץ - וואס לויפט נאך דעם רבי'ן, און אויסער דעם רבי'ן וויל ער נישט וויסן פון די גאס, וויאזוי קען מען זיך באקלאגן אויף עהם?!.. אבער מ'האט זיך אויף מיר יא באקלאגט; וואס הייסט מ'שלאפט אדורך זמן קריאת שמע? מ'דאוועגט דריי אזייגער נאכמיטאג? ווען דער עולם עסט נאכטמאל עסט ער פרישטיג.. און ווען יעדער שלאפט - איז ער אויף, א פארדרייעטע סדר.

אבער פאר מיר איז דאס געווען לעכטיגע נעכט!.. ס'האט מיר אזוי וויניג געקימערט - וואס מ'באקלאגט זיך אויף מיר.. נאך חצות הלילה, ווען אלע זענען שוין געשלאפן, האב איך זיך אנגעשפארט אויף א גרויסע גמרא, און געבלעטערט הייליגע ספרים נאכאנאנד; שעפנדיג הייליגע טיפע רעיונות, קלויבנדיג רוחניות'דיגע ענינים.

איי איי איי יענע לעכטיגע נעכט.. איך וועל קיינמאל נישט פארגעסן די השראה וואס האט דאן געהערשט.. צוויי אזייגער ביינאכט, די שטעטל שלאפט שטיל; נאר אמאל עטליכע שלעפערס צעשאקלען די נאכט, און די השכמה יודען שטייען שוין אויף.. געווענליך עלטערע יודען און געציילטע מתמידים.

איך הער נאך יעצט זייערע טריט - מיט די נישט צוגעמאכטע שיך בענדלען.. ר' מרדכי שווארץ מיט זיין גמרא איבער'ן האנט - און האנטוך אויפ'ן האלדז, ווארעמט זיך אין א ווינקל און לערנט; ר' בערל לעווין, וואס לערנט אויפ'ן קול; ממש עולם הזה - ווי ער לערנט אזוי געשמאק - ווי איינער וואס קייעט א גוטע לעיקעך אויף ביידע באקן..

און ר' משה גראזינגער ע"ה - וואס איז געווען פון די עלצסטע אין שטעטל בימים ההם - ווי ער פלעגט זיך אונטערברימען א ספעציעלע תנועה'לע ביים לערנען; און ווען ער פלעגט זיך צומאל פארטיפן אין די מפרשים, דאן האט ער זיך אונטער-געזינגען א 'תיקון חצות מעלאדיע'.

- כ'געדענק נישט אקוראט דעם תנועה, אבער בערך אזוי ארויף; אוי אוי, אוי אוי אוי..... ווי די נשמה בענקט זיך צום לעכטיגקייט אינעם האריזאנט, וואס שוועבט איבער די גלות נאכט.. אבער שטראלן דערזעען זיך שוין - ווי דער אור חדש על ציון תאיר.. אזא געפיל פלעג איך שפירן ביים הערן זיין תנועה'לע.. מ'האט געקענט אויסגיין פאר מתיקות, ביז ער האט זיך אפגעשטעלט זינגען, און פארגעזעצט לערנען ווייטער..

איך פלעג קענען איינדרימלען פון דעם תנועה'לע אליינס.. כ'האב מיך אויסגעשטרעקט - מיט די הענט איבער'ן גמרא, און פלוצלינג זיך געטראפן דריי שעה פארשלאפן.. ווען די גמרא איז נאס פון שלאף-שפייעכטס; און אסאך גמרות און ספרים - האב איך אזוי אדורכגעווייקט.. אה! יענע זאפטיגע נעכט לאורו של לילה כיום האיר.

זיי - די שומרי לילה - האבן דארט געלערנט יעדע חצות לילה ביז'ן נץ; נאר איך בין געשלאפן רואיג, און זיך אויפגעכאפט - צוויי מאל שעה..

קאפיטל צוואנציג

איינמאל אינמיטן נאכט, ווען די לעקטער פון שול איז שוין געווען פארלאשן, און כ'בין טיף געשלאפן אויף א גרויסע גמרא.. נעבן די איינגאנג פונעם צפון טיר - ווי מ'קומט און מ'גייט צום רבינס הויז; און פלוצלינג הער איך א רעש, און ווי איך הייב אויף די קאפ, זע איך - אז אין היכל הגדול איז פלוצלינג לעכטיג - אלע לעקטערס זענען אנגעצינדן.. עפעס טוט זיך דארט ביים מזרח.

איך בין שנעל געוואור-געוואָרן, אז היות מ'האט דעמאלטס געבויעט דעם נייעם ארון הקודש, און מ'האט געוואלט ווייזן פאר'ן רבי'ן זז"ג די ארבעט, איז באישון לילה געווען די בעסטע צייט; און קוקט אויס - דער רבי איז מיר אריבערגעגאנגן - אויפ'ן וועג צום היכל, און כ'האב גארנישט געוואוסט..

איך האב געכאפט מיין הוט, און אפגעפיצט פון דארט.. כאטש ס'האט אוודאי אויסגעקוקט אזוי נאטורליך, ווי כ'ליג אויסגעצויגן איבער א גמרא.. אבער כ'האב זיך דאך געשעמט.

איך האב אין יענע צייט אנגעהויבן מער נוצן מיין חוש פון שרייבן, און באשריבן מצבים אין הויף; און יענע חיבורים וואס כ'האב געשריבן בימים ההם - אינעם היימישער אטמאספער - איז שוין היינט היסטאריע.

ווען דער רבי זז"ג האט צו-מזל א שידוך געשלאסן מיט'ן בן זקונים - ר' חיים מאיר', האבן מיינע הרגשים געקאכט - און כ'האב פראבירט עס אפצומאלן מיט טינט אויף פאפיר, אבער ס'האט זיך מיר שווער אינגעגעבן; כאטש וואס די לייענער האבן גאר הנאה געהאט, איז אבער ביי מיר געבליבן אסאך הרגשים אין הארצן - פון יענע לעכטיגע טעג, וואס כ'האב נישט געהאט גענוג שפראך - זיי אויסצוגעבן פון הארץ און מחשבה.

איך בין געזעצן לאנגע שעות און געשריבן, זיך געטונקען אינעם הויפ'ס נייעס, און ממש געלעבט בבית חיינו מיט נשמה און לעבהאפט; אלץ וואס האט געהאט מיט סקווירא, בין איך געווען אינפארמירט; און יעדע קליינע מסיבה - ווי דער רבי איז ארויסגעקומען פון שטוב, בין איך געווען אונטער די פוס..

פון יעדע לעקעך ולחיים האב איך טועם געווען; עד כדי כך, אז אמאל נאך חצות היום - ביי א משפחה שמחה - איז צו מיר צוגעקומען ר' ישעי גבאי ע"ה - וואס איז געווען באקאנט מיט זיינע גלייך ווערטלעך, און זעענדיג מיינע נאסע פיאות פון מקוה, זאגט ער מיר; געב דיך שנעל א וואש! אז נישט וועט אלעס איבערבלייבן..

כ'מיין אז ס'נישט געווען עפעס - וואס איז פארגעקומען אין הויף בימים ההם - וואס מ'האט געקענט מיטהאלטן און איך בין נישט דארט געווען; ביים לייגן סכך איינעם 'גלאזערנע סוכה', ביים פארברענען די קנויטן מוצאי חנוכה באישון ליל - אין די שארפע פרעסטן; כאטש דער עולם פלעגט נישט אזוי מיטהאלטן אלעס ווי היינט.

און איך געדענק, אז איינמאל האט זיך דער רבי דערשראקן, וועו א שטיקל ברענענדיגע פאפיר איז געפלויגן מיט די ווינט, און געלאנדעט אויף א פארשנייעטע ביימל; און ר' ישעי' - מיט זיין הומאר - רופט זיך אן; עה, די בוים וועט זיך נישט אנכאפן..

וועו כ'זאל שרייבן טשיקאווע עפיזאדן פון ר' ישעי, און נאכמער פון ר' יושע גבאי, וועל איך נישט אזוי שנעל פארטיג ווערן..

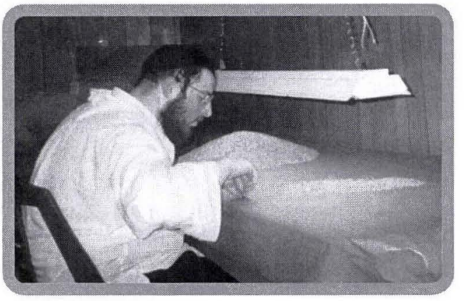
איינמאל - נאך מיין חתונה - וועו כ'בין געקומען קיין סקווירא פון לאנדאן, האב איך זונטאג אינדערפרי געבעטן פון ר' יושע א יוד-בֵּית-ל'.. און ער זאגט מיר; רוף מיר מיין אהרן.. און וועו זיין זון איז געקומען, זאגט ער עהם; גיי זאג מאמע לעבן זאל באקן נאך חלה, ווייל ער דארף א י"ב חלה..

און ווי ער האט זיך צעלאכט מיט'ן בייסן זיין אונטערשטע ליפן, און ציען די נאז ביז'ן ביזעם טאש..

און וועו געדענקט נישט, ווי ר' יושע פלעגט זיך ראנגלן מיט ר' מאטל ניצלעך - ביים גוט-וואך-זאגן, ווייל ער האט זיך נישט געלאזט אוועקשלעפן - וועו ער האט געוואלט רעדן לענגער מיט'ן רבי'ן.. אבער עוד חזון למועד, ס'נאך דא אסאך טינט אינעם פעדער, און אסאך צו פארציילן.

מ'האט דעמאלטס געזוכט, איינער וואס קען קלויבן ווייץ פאר מצות מצוה.

דהיינו, ס'דאך דא מחמירים וואס באצאלן אז מ'זאל פאר זיי ארויסקלויבן די אויסגעוואקסענע - פון די ווייצלעך; און אויך דער רבי - פאר זיך און די קינדער - עסן מצה בלויז פון געקליבענע ווייץ; איז ווער ס'קלויבט פאר'ן רבי'ן, יענער באקומט אויך די דזשאב'ס - פון די אנדערע קליענטן.

איך קלויב דעם רבי'נס ווייץ

איך האב גערן געקענט באשטיין צו קלויבן פאר'ן רבי'ן די ווייץ - אלץ א זכיה; און איך האב אויך געהאט געניטע אויגן - צו באמערקן קלייניקע זאכן, ממילא האב איך מיר צוגעשארט צום עסק, און שנעל אויפגעכאפט - רוב 'אויסגעוואקסענע ווייצלעך'; און איך האב איינגעזען, אז דאס קלויבן ווייץ איז 'א חכמה מער ווי א מלאכה'.

פאר א משך פון דריי יאר, בין איך געווען דער 'ווייץ קלויבער' פאר'ן רבינ'ס מצות שמורה; און איך האב מצליח געווען אדורכצוזיין אונטער מיין השגחה, איבער הונדערט פונט ווייץ - יעדע יאר; און דאס הייסט ווייניג, אבער גענוג פאר דעם רבי'ן און קינדער, דהיינו די מענער, וואס באקן דאס ספעציעל ערב פסח; און דאס האט געסטייעט - כאטש ביז נאך די צווייטע טעג יו"ט.

בקיצור - וויאזוי דאס איז צוגעגאנגען - איז אזוי.

די זעק ווייץ האבן זיך געטרוקענט אין א בוידעם - פון תמוז צייט, און דאן האט מען אויסגעקאָפּעט די קערנדלעך פון די זאנגן, און געווינט'שוויפעלט; יעצט האט מען עס אריבערגעברענגט - איינגעהילט אין א 'פעלצל' - ווי די מנהג, און עס הויפענ'וויי אויסגעשפרייט אונטער א לעקטערל; ארויסנעמענ'דיג די געשוואלענע צו געשפאלטענע, און ווייטער געשארט - כלאחר יד - די געקליבענע ווייץ.

דעם רבינ'ס ווייץ איז געווען לייכטער צו קלויבן, ווייל ס'געווען גאריסן על פי מנהג - ביי האנט; אבער די אנדערע וואס די מאשין שנייד, ווערט אסאך מאל צעהאקט; און ס'שווערער מבחין צוזיין - וואס איז אויסגעוואקסן - און וואס איז בלויז צעקלאפט; און וועט כ'האב געדארפט קלויבן 'ספעלט קערנדלעך', איז עס געווען דאפעלט שווערער! ווייל דארט זענען אין פאקט דא אסאך מער מצומחים.

מתחילה פלעגט מען קלויבן אינעם אלטן מצה בעקעריי - אינעם קעלער פונעם שול; און ביים איבערבויען דעם שול, האט מען גענוצט ר' יצחק שפיטצער'ס הויז - ווי מ'האט שפעטער אויפגעבויעט דעם עלעגאנטע 'טישן זאל'.

אגב, פאר מ'האט צעווארפן יענע הויז, ווי כ'געדענק נאך זיין זיידע - ר' בנימין זאב שפיטצער ע"ה - וואס האט דארט געוואוינט, איז דערנעבן - אויפ'ן ארט פונעם בנין הכולל - געווען צוויי סקרין בודקעס, וואס מ'זאגט אז דער רבי ז"ל פלעגט דארט לערנען; און כ'האב געהערט, אז מיין זיידע לעפלער ע"ה האט עס געבויעט, און ס'שפעטער געווארן אנגעווארפן מיט שמות זעק, און איינס איז שוין בימינו געווען איינגעפאלן.

שפעטער, ביים בויען דעם טישן זאל, האב איך געקליבן דעם רבי'נס ווייץ - אינעם הויז פונעם אלטן רעבעצין ע"ה; און אלץ געשאנק - שלא ע"מ לקבל פרס - פאר'ן קלויבן דעם רבינ'ס ווייץ דריי יאר, האט דער אויפזעער פון דעם רבינ'ס מצות - באלד צוואנציג יאר - ר' יעקב יוסף בן ר' מענדל פעלבערבוים, מיר שפעטער געשאנקן איינס פון דעם רבינ'ס אייגענע העמדער; וואס געווענליך באקומען עס די קנעטער'ס פון די ערב פסח מצות.

איך האב זיך אוודאי זייער געפרייט מיט דעם הייליגן געשאנק, און דאס איינציגע מאל וואס כ'האב געגוצט דעם העמד - עד היום, איז געווען ביי מיין חופה - אין לאנדאן.

וען ס'געקומען פסח אין הויף, האב איך אוודאי גארנישט פארפאסט; ספעציעל אינמיטן נאכט, וואס דעמאלטס איז דאך געווען מיינע טעגליכע שעות.. און מ'האט דאן פארברענגט אין רבינ'ס פסח קאך, און געהאלפן וואס ס'האט אויסגעפעלט; ווי שיילן ריזן קוואנטומען ירקות און פרוכט, לצורך די גרויסע ציבור וואס עסט פון דעם קאך - דורכאויס יו"ט, און ספעציעל ביי די סדרים.

איך בין געזעצן דארט ווי א ראש החברה.. און שעות אויף שעות פריילעך געמאכט דעם עולם, און דערביי אפגעשיילט זעק און קעסטלעך קארטאפל, פאסטערנאק, עפל און מרור.

טיף אינמיטן נאכט - נאכן ענדיגן פראווען - איז דער רבי ארונטערגעקומען אין קאך, ביים כשר'ן די כלים, ביים מאכן די 'צוקער-וואסער', ביים בודק זיין די לעבעדיגע פיש; און ביי אלעס בין איך געווען דערביי, אויסער ביים באזוכן די 'ירושה זאכן'; וואס דארט האט נאר געקענט זיין - ווער ס'האט זיך פארהערט טויזענטע בלאט גמרא, און איך בין דאך קיינמאל נישט געווען אויסגעשטעלט אויף קיין פארהער..

איך האב ב"ה זוכה געווען צו עסן - צענדליגע סדרים ביים רבי'ן זז"ג; אנגעהויבן פון וועו כ'בין געווען זיבעצן יאר, עד היום - וואס כ'בין ממשיך וויפיל כ'קען נאר, ויעזור ה' הלאה; די סדר איז געווען מיין חיות פון א גאנץ יאר, און יו"ט פסח בכלל - איז מיין יו"ט! איבער אלע הייליגע ימים טובים בישראל.

כאטש איך האב מיך אסאך געדרייעט אין הויף, בין איך אבער אינעם חמצ'דיגע קאך נישט געווען קיין תושב; ווייל כ'האב געלאזט די פיזישע הילף - פאר די אומצאליגע יוצר משרתים, און איך האב בלויז צוגעקוקט פון די זייט - ווי אלע שוויצערס מאכן סדר..

בימים ההם איז געווען קעכער - יודל בן ר' יושע פרידמאן - און שפעטער איז געווארן קעכער - נחמי ברייער - און וועו ער איז ארויס, האט מען אויפגענומען דעם היינטיגער הויפ'ס קעכער - יושע העשל פעלבערבוים לאי"ו - וואס איז א איידעם ביים שטענדיגער 'אונטער-גבאי' - מענדעלע פרידמאן - וואס יאגט אייביג 'שנעלער'.. און ברענגט אלץ דעם רבי'נס מאכלים צום טיש.

איינמאל האב איך געהאלפן ר' יושע - דעם רבינס שטוב גבאי - צו באצוקערן די וויין אום חודש מרחשוון, וועו די וויין גייט ארויס פון פרעס; און כ'האב זיך פארפלעקט מיין נייעם טלית קטן, ביים אריינגיסן די וויין אין די קליינע פעסלעך; האב איך דאן געזען וואו מ'האלט די פעסער וויין, אינעם שאנק - אינעם סוכה שטוב, דארט ווי דער עולם שאקלט ביים רבי'ן לולב.

מ'האט דאך יענע יארן איבערגעבויעט דעם שול, און דערפאר זענען אסאך זאכן געגאנגן גלות.. פונעם סעלער צום ווייבער שול, און פון דארט צו א אנדערע ווינקל, ביז ס'האט פריש קונה שביתה געווען - אינעם נייעם שול.

למשל, די כולל איז אמאל געווען אין ווייבער שול, און וועו מ'האט געבויעט די גרויסע בנין הכולל, איז די ווייבער שול געבליבן - דורכ'ן וואך - א פראוואזארישע ארט פאר - 'כולל אגודה' - פאר פרישע יונגעלייט אין ישיבה; געמישט מיט עלטערע בחורים אין די לאנגע יארן.. און דארט האט די 'מלוה מלכה' אויך געטראפן א נעסט - אין די גלות טעג פון איבערבויען דעם שול אונטן.

דעמאלטס זענען נאך אסאך זקנים געווען א חלק פונעם מלוה מלכה, ווי א שטייגער די אחים ברוין, ר' חיים דוד גרינבערג, ר' משה נפתלי, און נאך, און בחורים האבן זיך נישט געטראפן דאס פלאץ דארט; אבער איך מיט - מיין נאנטע חבר - החסיד לוי יצחק גרינוואלד, האבן זיך גענומען די חוצפה, און זיך אריינגעזעצט צווישן די אלט-

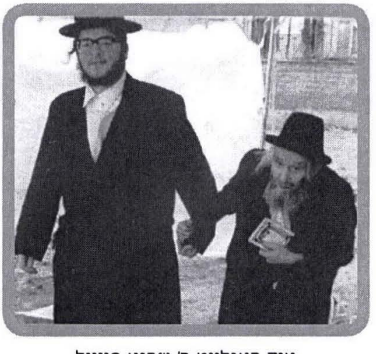
געזעצענע.. און בּוֹצַע געווען אויף א בּאַרכע, און אן בושה זיך אריינגעשטעקט די נאז אין אלע שטיל-הויעכע שמועסן..

ס'דערמאנט מיר, ווען איינמאל בין איך געזעצן - כמעט ביז'ן עלות, און אויסגעהערט 'יחיאל שמואל פרידי' - וואס איז א היבשע ידען - און ס'האט געפלאסן ידיעות פון אלע ענינים; געב איך עהם א פרעג מיט געוואגטקייט; אז אויב ער איז טאקע אזא חכם, פארוואס ברויך ער נאך שווער ארבעטן אין שחיטה, וועלן ער וואלט שוין געדארפט - מיט זיין חכמה - זיצן בכבודה של עולם, מיט די פוס ארויף?..

זאגט ער מיר מיט א קרעכץ; כבר אמר שלמה המלך - לא לחכמים לחם..

ס'איז אריבער א תקופה, און נאך בחורים האבן זיך מיטגעכאפט מיט אונז, און ס'גענוארן א געזעמל פאר בחורים אויך; אבער דאן האבן עטליכע - וואס האבן זיך געהאלטן חשובים - אפגעפיצט פון דארט, אלץ ירידת הכבוד פאר זיי..

מיין געטרייע חבר - לוי יצחק גרינוואלד - איז געווען זייער נאנט און בייהילפיג פאר החסיד הישיש - ר' חיים איינהארן ע"ה - א גאר איבערגעגעבענע משרת ביים רבי'ן אין הויף; אזוי ארום האב איך אויך געגאסן פראטעקציע, ווען ס'האט אויסגעפעלט.

איך באגלייט ר' שרגא פייוול

זיי פלעגן רייניגן דעם רבינ'ס דאוון-שטוב טעגליך, און האבן עס געמאכט א מקום סגור; ווייל ביז דאן האט יעדער געקענט אריינשפאצירן אהין, און אפילו דרייען יוצרות מיט דעם רבינ'ס פריוואטע חפצים; אבער זיי האבן געלייגט א שטארקע שלאס, און געמאכט דארט סדר.

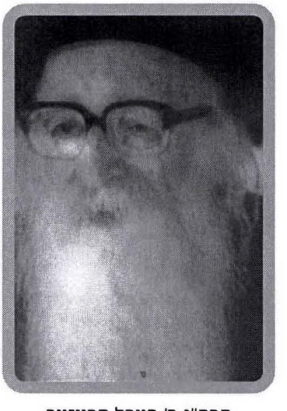
און אז איך האב זיך געדרייעט אונטער די פוס, האט מיך ר' חיים אינהארן איינמאל געפרופן אויף א מיטינג - איך מיט עהם.. און ער זאגט מיר ערנסט; הער אויס דו לעפלער! ס'האבן זיך געזעצט נעכטן א קאמיטע פון די קהילה, און ס'געבליבן א מסקנה, אז ס'נישט קיין תכלית אז דו דרייעסט דיך ארום ליידיג.. מ'דארף עפעס טון מיט'ן טאג.

- דערפאר, האב איך מיט ר' שרגא פייבל מערמלשטיין אפגעמאכט, [- האב איך שוין געזעגן וועלכע קאמיטע און קהילה איך האנדל דא..] אז ער וועט דיך אריינ'נעמען אין זיין אייזן פאבריק; ער וועט דיר שיין באצאלן.. אויך דיין טאטע וועט מסכים זיין; און אז דו וועסט זיין באשעפטיגט, וועט דיר גוט זיין..

איך האב כמעט אראפגעביסן א שטיק ליפן - כ'זאל נישט אויספלאצן פאר געלעכטער..

ער האט זיך - אדער געמאכט א תמים, אדער - באמת נישט געוואוסט, אז מיסטער מערמלשטיין האט שוין לאנג נישט קיין פאבריק; אבער עסקנים זענען זיי ביידע געווען.. און האבן מיר באמת געוואלט העלפן; און פון אזעלכע עסקנים האט זיך קיינער נישט באליידיגט.

אום מוצאי שבת פ' וישלח תשנ"ט, איז פארגעקומען א היסטארישע סעודת פרידה, לכבוד'ן ראש ישיבה - הגאון הגדול לממשלת התורה הרב בערל קרויזער זצ"ל - וואס האט געדינט 22 יאר אלץ ראש ישיבה, כולם שווים לטובה.

הרה"ג ר' בערל קרויזער
ראש ישיבה

ביים מלוה מלכה לכבודו, איז ערשינען א קונטרס - מיט די נעמען פון אלע זיינע תלמידים; און אויך עטליכע שיעורים, וואס זיין יונגער תלמיד מובהק - ר' יודל דאנציגער שי' - האט זיך משתדל געווען צו פארצייכענען און ארויסגעבן.

ביים סעודת פרידה, האט דער אלטער ראש ישיבה זיך אויסגעדרוקט מיט התרגשות; הַדָּרָן עַלָּךְ סקווירא וְהַדְרָן עֲלָן, דַּעֲתָן עָלָךְ סקווירא וְדַעֲתָךְ עַלָן. לָא אֶתְנַשֵּׁי מִינָךְ סקווירא וְלָא תִּתְנַשֵּׁי מִינָן, לָא בְּעָלְמָא הָדֵין וְלֹא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי.. און דער עולם האט זיך וואוירעם געזעגענט פון ראש ישיבה, וועו אין נאמען פון אלע תלמידים האט געערעדט - ר' יוסל ראזן שליט"א, און אין נאמען פונעם גאנצן קהילה - ר' אברהם משה זילבערמאן הי"ו.

וכבוד גדול עשו לו.. מ'האט דעם ליבע ראש ישיבה - הרב קרויזער - באגלייט מיט פאקלען און געטענץ ברחובה של עיר, וועו ער וואונטשט זיינע תלמידים פון אלע יארן; און ער האט קלאר איבערצייגט פאר יעדן סקעפטיקער, אז ער געדענק אלע זיינע תלמידים אויפ'ן נאמען!.. עפעס וואס מ'האט זיך נישט געוואכטן.

איך זעלבסט האב נישט געהאט קיין ספעציעלע שייכות מיט'ן ראש ישיבה, אבער כ'האב געהאט א חלק אינעם איבערשרייבן זיינע שיעורים - וואס זענען געווען א

געשמאק צו הערן; ספעציעל די וועג וויאזוי ער האט געזאגט א פלפול, האט זיך דערין געהערט דאס לעבהאפט און געשמאק וואס ער געבט ארויס - בשעשוינ דאורייתא.

אום אלול תשנ"ט, האט חתונה געהאט מיין ידיד - יעקב יוסף סופר - וואס האט מיר אסאך ארויסגעהאלפן ביז דאן, און נאכמער אינעם צוקונפט; און אלץ הכרת הטוב, האב איך געמאכט א איבעראשונג, און פלוצלינג ערשיינט - און אפגעשפילט - ביי איינע פון זיינע שבע ברכות'ן, ווי א ליטוואק וואס רעגט זיך אז מ'מאכט סעודות מיט מוזיק - וועו מ'האלט שוין טיף אין חודש - אלול!..

אין איינע פון די יארן, איז פארגעקומען א מאדנע חתונה, וואס אלע האבן גערודערט דערמיט; סטרולעוויטשעס חתונה.. א מחותן - וואס האט זיך אויפגעריסן, מיט'ן שפענדן אבנארמאלע געלט סומעס פאר זיינע קינדער'ס חתונות; איין קינד האט ער משדך געווען מיט'ן ספינקא הויף אין ווילאמסבורג, און איין קינד אין לאנדאן; און דער עולם האט דארט געכאפט מציאות'ן.. אבער א קורצע צייט שפעטער, האט מען עהם געשטעלט פאר דין וחשבון..

אויך איינע פון יענע יארן - כ'געדענק נישט גענוי וועלכע יאר - האט מען אויפגעהערט נוצן געשניטענע סכך - פאר'ן רבי'נס גרויסע סוכה; און אנשטאט דעם האט 'מאטי דירנפעלד' פארגעלייגט פארן רבי'ן א בייפאַל, צו נוצן דינע ביימער-שטאמען - ענליך צו דיקע בעמבא; וואס איז אסאך לייכטער ביליגער און דויערהאפטיג.

ביז דאן פלעגט דאס 'סכך שניידן' פארן רבי'ן זיין א גאנצע מערכה.. ס'זענען ארויסגעפארן באסעס און גרויסע לאסט וואגענען, און די צענדליגע בחורים האבן געזיכעל'ט הונדערטע סכך בינטלען; דאס איז געווענליך געווען - אויפ'ן ריזן ליידיגע שטח - נעבן לע-גווארדיע לופט-פעלד אין ניו דזשערסי; און ס'געווען א גאנצע מצב, אבער אויך א שווערע עבודה.

כאטשיג עטליכע, האבן געמוזט יערליך פארוואונדעט ווערן.. פון די זעג מאשינען, און אהיימקומען מיט באהאנדלונג; אבער זייט מ'האט אנגעהויבן נוצן די דיקע 'כמו בעמבא' סכך, האט מען געקענט נוצן די בחורישע כוחות - פאר בעסערע עבודות אין הויף; אבער העכערן רבי'נס פלאץ, דאכט זיך, לייגט מען נאכאלץ עטליכע בינטלען - פון די געווענענע סארט סכך.

שנת תש"ס

אום שלוש עשרה מידות תש"ס, האט פאסירט א גאר שטארקע רעגן שטורעם - נישט סתם; און יענע יאר האט מען נישט געקענט גיין תשליך אויף ווילסאן - ווי

מ'פלעגט גיין בימים ההם - ווייל ס'איז זיך אנגעלאפן א טיפער טייך, אינעם נידריגן טייל פון וואשינגטאן; די אלטע גמ"ח, און ארחות חיים אפיסעס - אויף וואשינגטאן - זענען דערטרונקען געווארן בלי להציל דבר.

דער רבי און חסידים האבן פלינק - אינעם ווילדן רעגן שטורעם - זיך אריבערגעכאפט צום הויז פון ר' אליעזר פאזען, צו זאגן תשליך; און קיין איין שירעם איז נישט געבליבן גאנץ, און קיינער איז נישט ארויס טרוקן.. ס'האט געבושעוועט און געריסן הויעכע ביימער, און ס'איז ווי גערעכטן - געשען א לעקטעריק קורצ-שלוס.

נאכן לחיים אין שול - לאור הנרות, האט מען באגלייט דעם רבי'ן אהיים - מיט א 'לאמטערנע'.. און ביים שטוב האט דער רבי הויעך געוואונטשן בברכה; **ותשליך במצולות ים כל חטאתם.. טיף טיף!! ס'זאל זיך גארנישט ארויסזען..**

און ווען מ'האט דאס געהערט פונעם רבי'ן מפורש יוצא, האט מען שוין גוט געוואוסט, אז ס'קומט א געשמאקע יאר..

ז' כסליו, איז געווען דער גליקליכער טאג, ווען דער רבי זז"ג האט אונטערגעפירט אונטערן חופה זיין - בן זקונים ר' חיים מאיר שליט"א; וואס איז געווארן א איידים ביי ר' הערש מיילעך האלברשטאם שליט"א מ'בארנוב, איידים פונעם ראכמסטריווקער רבי שליט"א, און זון פונעם קיוויאשדער רב זצ"ל.

ס'איז געווען א שמחה לשעה ולדורות; און כ'האב שפעטער ארויסגעגעבן מיינע הרגשים און מיטלעבונגען - פון יענע טעג - אין א באזונדערע חיבור, באגלייט מיט בילדער; און דאס איז געווען איינע פון מיינע פעולות לכבוד די שמחה בפרט, און וואס ס'האט מיר געהאלטן טעטיג און צופרידן בכלל.

כ'וועל ציטירן אינטערעסאנטע שורות פון יענעם קונטרס - 'די חתונה' - מיט אירע היסטארישע מעמדים.

..דעם רבי'נס וואונטש ווערט פארווירקליכט, א סקווערע שמחה מיט אלעס; אלעס פון סקווירא, אין סקווירא, מיט'ן סקווערע חן וקדושה, מיט'ן סקווערע ספעציאליטעט..
[אז מ'האט פראבירט צו מאכן אלעס אין שטעטל, און בלויז פון סקווערע פראדוקציעס.]

..עס דערגרייכט א קוואנטום פון פופציג אייזערנע זוילן - צוואנציג פוס הויעך; דאס זענען די לעקטער שטאנגן פאר די שמחה; א נייע פאטענט, אז מ'קען עס איינדרייען ווי א שרויף, וואס איז אסאך שטארקער, שענער, און גריגער.

..מ'גרייט זיך צום חתונה פונעם רבי'נס יונגסטן קינד, א זעלטענע תקופה.. די שווערע אינצידענט וואס האט גורם געווען זארג, ווען דער שמש האט זיך געטראפן אין א קריטישער מצב, חסדי ה' שלא עזב חסדו.. [א אייזערנע פארענטש איז ארויפגעפאלן אויף מאטי גרינוואלד, ביים אריבערפארן די ארט פונעם צוואת ר' יהודה החסיד קוימען, און ער האט זיך בניסי ניסים שנעל ערהוילט.]

..דער שמש לויפט אהין און צוריק, ערלעדיגענ'דיג מיט איין האנט - מער ווי א צווייטער מיט פופצן ידים..

..א גוזמא איז נישט אלץ א ווערטל! די צאל לייט וואס רעכענען זיך צובאטייליגן ביים שמחה; צוואנציג טויזענט לייט איז א געשפרעך... 12 הונדערט זיצן מיט די ארומיגע פארענטשעס, פון אונטן ביז ארויף - איבער'ן גאלעריע ביז'ן דאך - וועט ערמעגליכן א שפע מקומות מיט הרחבה.. די חופה שטאנגן ווערן פריש געשטעלט, צוליב די ווינטן וואס ראנגלען זיך מיט די פלייסיגע סדרנים.. דער רבי זאגט אפענע דיבורים; 'אונז מאכן חתונה ז' כסליו', מ'זאל פועל'ן אלעס גוטס'.. דער רבי וואונטשט פאר יעדען, ס'זאל נמשך ווערן די שמחה..

ס'ליגן דארט דאס גאלדענעם וויין פלאש מיט'ן גאלדענעם טאץ - געקויפט לכבוד דעם שמחה דורך החסיד ר' יצחק כ"ץ..

דער וויזניצער רבי - דעם רבינ'ס שווער קומט אן מיט א שטראם באגלייטער, און דער רבי קומט ארויס מקבל פנים זיין - און ס'טוט זיך א געדרענג אזאנס, ווער וויל נישט זען די מאמענט פון פגישת צדיקים; די סדרנים שרייען געוואלד, דער עולם זינגט מיט עקסטאז, ווען דער רבי גייט אקעגן דעם שווער - זיך אנרופנדיג "מאכטס אויף"!

ר' אברהם משה זילבערמאן פותח פיו בחכמה, מיט גראמען און זאצן מלא תוכן, יעדעס ווארט געמאסטן און רגש'דיג... דער רבי ז"ל זאגט צו זיין הייליגע זון, כ'זעי וואס דו האסט מיט מיין ירושה געטון; כ'קען דיר נישט גענוג דאנקן און לויבן, כ'וועל דיר ווייטער שיקן השפעות פון אויבן..

ס'טאנצן חסידים ואנשי מעשה וסגולה ורב חן, האנט געשלאסן דאס גאנצע חסידות צוזאמען, ומלכם בראשם..

שוין עטליכע חדשים פאר'ן שמחה, האב איך אריינגעלייגט אסאך ענערגיע און מחשבה צוגלייך, מיט וואס איך קען ביישטייערן צו דעם דאזיגן שמחה - כי רבה הוא; און כ'האב ארויסגעבן מיינע געפילן אין א באזונדערע קונטרס, און אויספראבירט מיין בעסטע קענטעניס, צו באשיינען דעם שמחה בבית צדיקים.

איך האב איין נאכט פארפאסט צוויי שיינע ניגונים; איינס - 'כי עמך מקור חיים' און די צווייטע - 'ענבי הגפן', וואס האט 'נישט' זוכה געווען צו ווערן געזינגען - צוליב א אייפערזיכטיגע סיבה פון איינע פון די ממונים; און ס'האט מיר היבש געשטערט, אבער ס'זיכער - גם זו לטובה.

דערביי האב איך געזוכט מיט וואס כ'קען העלפן די 'יוצר המאורות', יענע וואס האבן געארבעט יומם ולילה אויף די שיינע טאוולען - לכבוד השמחה; און כ'האב געהאט ביי מיר אין באזיץ - א פידל, האב איך דאס פארבארגט, אז מ'זאל דאס נאכמאכן אין גרויסן; אבער ס'איז קיינמאל נישט צוריקגעקומען צו מיר.. זאל אויך זיין א כפרה.

יענע פידל האב איך געקויפט, מיט די געלט וואס כ'האב באקומען פון מיין טאטע, וועו כ'פלעג עהם העלפן אויסלייגן ריזן ראל'ס סחורה - אין זיין שניידעריי, און דערפאר פלעגט ער מיר געבן אפאר טאלער, פאר די לאנגע שעות וואס כ'האב געהאלפן; מיט די צייט האב איך מיט'ן אפגעקליבענעם סומע - געקויפט א פידל, אבער כ'האב קיינמאל נישט אנגעיאגט זיך אויסצולערנען - געהעריג שפילן דערויף.

יענע נאכט וואס מ'האט אויפגעהאנגן יענע גרויסע פידלען אויפ'ן ביהמ"ד פראנט, האב איך געהאלפן א גאנצע נאכט - פאר ר' יואל הערש טויב שי' - צו מאכן א ריזן קוואנטום מיט 'שלישקעס' לכבוד די שמחה; יואל הערש טויב פלעגט בימים ההם מאכן די סארט באשטעלונגען - פאר זיין פרנסה, און ער איז געווען אנהייב - פאר 'כל טוב קיואסק' האט זיך געעפנט - דער וואס האט פארקויפט די סענדוויטשעס אין שול, נעבן די קאווע.

ס'מיר בייגעפאלן א דריטע געדאנק - לכבוד השמחה; צו לאזן אויפנייען א באזונדער שיינעם 'עמברוידערי' ארבעט - אויף א ווייס ציכטיגע טישטוך - מיט גאר געהויבענע פסוקים און מאמרי חז"ל; ווי צום ביישפיל; וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךָ שֹׂרֵק כֻּלָּה זֶרַע אֱמֶת; אֵלּוּ שֶׁבַע מִדּוֹת שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים לַצַּדִּיקִים, כֻּלָּם נִתְקַיְּמוּ בְּרַבִּי וּבָנָיו.. וכדומה.

און כ'האב מיטגעטיילט מיין געדאנק - מיט די נאנטע 'געווארדיע' פונעם רבי'ן - כדי צו הערן וואס זיי עצה'ן; האט מען מיר געזאגט, כ'זאל דאס פארציילן פאר דעם רבי'נס קינדער - אין פרטים, און הערן אויב ס'דא עפעס וואס מ'דארף דערויף מעגליך אכטונג געבן - צוליב סיי וועלכע ענין; האב איך געשיקט מיין חסידישער ידיד - יאנקל דירנפעלד שי' - צו ווייזן דעם פלאן דיאַגראַם פאר ר' אהרן מענדל שליט"א; און אזוי האט ער געענטפערט.

א] מ'זאל אכטונג געבן נישט ארויפצונייען די קאליר רויט; ב] די פסוקים איז אפשר כדאי צו ניצן אנדערע פסוקים -מער שמחה'דיגע פסוקים; ג] די מגן דוד סימבאל זאל מען נישט לייגן, הגם ס'איז א גוטע זאך, אבער מ'קען דאך נישט וויסן - וועט ס'גייט אלץ זיצן ביי דעם טישטוך ביי שמחות, איז בעסער אז נישט.

ס'טאקע געווארן אויסגעזייעט דערויף - אנדערע פסוקי קודש, ווי צום ביישפיל; תְּנָה יְשׁוּעוֹת לְעַם עוֹלָם, לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם; אַחַת נִשְׁבַּעְתִּי בְקָדְשִׁי אִם לְדָוִד אֲכַזֵּב וכו'; כ'האב געשפירט אזא זכיה דאס צו מאכן, און ס'האט זיך טאקע געשפירט ווי א הייליגע זאך, ווייל ס'האט מיר אפגעקאסט דמים - תרתי משמע..

ס'האט מיר געקאסט א היבשע מאס געזונט ביים מאכן דעם טישטוך, צוליב דאס עגמת נפש וואס כ'בין אריבער דערמיט; ווייל אסאך דעטאלן וואס כ'האב געבעטן, זענען נישט געמאכט געווארן - געווי ווי כ'האב געוואלט; און נאך אלעמען איז עס פארטיג געווארן - די לעצטע מינוט! וועו איך האב עס שוין באשטעלט א האלבע יאר פאראויס.

ממש ערב שבת אויפרוף, בין איך געפארן אפנעמען דעם טישטוך; און יענער האט זיכער געמאכט, אז פאר זיין רבי וועט ער מאכן עפעס מער קנאקעדיג.. וואס פון דאן אן, איז אזא טישטוך געווארן א חפצא - אין אלע הויפן.

א חסידישער פריינד מיינע, האט מיר פארדעם אינפארמירט, אז דער רבי זז"ג גלייכט נישט קיין מתנות; ממילא, וועו כ'האב עס אריינגעטראגן צום רבי'ן - ממש ביים זמן - און געזאגט; דאס איז לכבוד די שמחה!.. האט דער רבי געקוועלט עס איבערצונעמען.. האב איך עס פשוט אריינגעשטופט אינעם רבי'נס האנט, און ר' אהרן פרידמאן - דער שטוב גבאי - האט עס איבערגענומען.

מ'האט דעם טישטוך אנגעהויבן נוצן מוצאי שבת - ביים צווייטן פארשפיל, און ס'איז אוודאי געווארן אויסגעשפרייט פאר'ן רבי'ן - אינעם נאכט פונעם גרויסן חתונה - לתפארת ולכבוד.

ביים סעודת עניים, וועו כ'בין געגאנגן נעמען א קוואדער - וואס דער רבי טיילט פאר בחורים, האט א חבר מיינע געזאגט פאר'ן רבי'ן; וויבאלד כ'האב מנדב געווען דעם שיינעם טישטוך, זאל דער רבי מיר געבן א דאלער - וויי פאר א יונגערמאן.. כדי כ'זאל זוכה זיין צו טרעפן א שידוך בקרוב.. האט דער רבי דערויף רעאגירט; מ'קען פועל'ן מיט א קוואדער אויך.. דער אייבירשטער זאל העלפן א לייטישע שידוך.. אפילו נישט צוליב דעם טישטוך..

די מפה של שמחה

כ'האב מיך זייער געפרייידט דאס צו הערן; ווייל איך האב טאקע נישט געקויפט דעם טישטוך - אלץ א ברכה פאר א שידוך, נאר פשוט צו באשיינען דעם רבינ'ס שמחה; ווייל לדעתי

זענען אלע אנדערע טאוולען נישט קיין ברי קיימא, און דאס איז כאטש עפעס - מער זאכליך און דויערהאפטיג.

שפעטער, אינמיטן איינע פון די שמחה טעג, איז עס שוין געווארן שטארק פארפלעקט; האט איינער פון די הויפ'ס געהילף אריינגעשטופט דעם טישטוך - אין א ביליגע האנטוך וואש-מאשין, און ס'איז ארויסגעקומען צוקנייטשט און צעצויגן - ארויס פון פאָרעם.. און ווען כ'האב דאס געזען, האב איך געשפירט - ווי דאס בלוט לויפט מיר ארויף אין קאפ - און ווארפט מיך אום!!

דאן איז אפירגעקומען א גוטע חבר מיינע פון אלע יארן - יעקב יוסף בריי"פ סופר - וואס האט עס אהיימגענומען, און שנעל פארׂראכטן ווי ניי; דורך ארויסשניידן די שטייפע וואַרע - אונטערן עמברוידערי געווענב, און ער האט צוריק גלאט אויסגעבּיגעלט די סחורה; און ב"ה, עד היום דינט די 'מפה של כבוד' - א שיינקייט פאר די שמחות אין הויף - שוין כמעט צוויי צענדליגע יארן

קאפיטל איין און צוואנציג

מוצאי די חתונה פון ר' חיים מאיר דעם רבינ'ס, איז באלד געשלאסן געווארן די שידוך למז"ט - פון די עלצטע צוויי אייניקלעך ביים רבי'ן זאל לעבן און געזונט זיין; דער חתן - הרב יעקב יוסף בהרא"מ און הכלה - הרבנית מרגלית בהר"י; אום י"ט כסליו איז פארגעקומען די וואַרט, וועו דעם רבי'נס עלצטע קינדער זענען געווארן מחותנים למז"ט; און אום ל"ג בעומר, האט מען באשטימט די חתונה, אויף א יאר ארום - כ' שב"ט - בשעה טובה ומוצלחת.

איך האב - ווי מיין שטייגער בימים ההם - באשריבן די שמחות אין די רייע, און אויך דעם רבי'נס היסטארישע רייזעס - די קומענדיגע סעזאן; און עס ארויסגעגעבן פאר'ן היימישן יונגע ציבור חסידים, וואס האבן שטארק הנאה געהאט דערפון.

טאקע אדר ראשון תש"ס, האט דער רבי געמאכט א היסטארישע רייזע קיין לאנדאן, און איך האב געפלאנט זיך מיט צוכאפן; אבער היות איך בין קיינמאל בעפאר נישט געפלויגן מיט א פליגער, און כ'האב נישט געווואוסט וויאזוי מ'עסט דאס.. האב איך אנגעהויבן פיבערן מיט אסאך צוגרייטונגען; מקודם האב איך געדארפט מאכן א פאספארט, א פאספארט בילד, און אנגרייטן א ריזן ליסטע פון זאכן - וואס מ'קען אלץ דארפן איבער'ן ים.

מ'האט זיך איינגעשריבן ביי די וועד הכנסת אורחים, און כ'האב שוין פאנטאזירט ווי איך גיי דארט ווערן אויפגענומען מיט כבוד און איבעראשונג; און איך האב שפעטער פארצייכענט א קונטרס - פון דעם רייזע אהין - אבער נישט מער.. ווייל וועו כ'בין דארט אנגעקומען, בין איך געווארן ביטער אנטוישט.

מ'איז אנגעקומען פרייטיג אינדערפרי קיין לאנדאן; און מ'האט מיר געהייסן שפאצירן מיט מיינע פעקלעך - אפאר גאסן אראפ פונעם שטיבל, ווי דארט איז דא ליידיגע בעטן - פאר 'אלע' אלטע בחורים וואס זענען מיטגעקומען..

איך האב דאך שוין מיטגעהאלטן רייזעס מיט'ן רבי'ן אין די פרעמד, און כ'האב געוואוסט, אז אזא אכסניא שמעקט מיר נישט.. איך האב באמת געמיינט, אז כ'גיי ווערן איינקוואורטירט ביי א ווארימע היימישע שטוב; און דא שיקט מען מיר זיך לופטערן אליינס?.. האב איך זיך פשוט אויסגעלייגט דארט אין שטיבל - אויף א באנק, און אויסגעבראכן אין א שטילע געוויין, און באלד איינגעשלאפן.. אזוי ערשעפט בין איך געווען.

ווען כ'קלער היינט צוריק, טראכט איך; אפשר מזלי חזא - מיין מזל אז איך גיי דארט אנקומען - און נישט לעקן קיין האניג.. מעגליך דאס האט מיר ערשיטערט..

אבער פלוצלינג קלאפט מיר עמיצער אויפ'ן אקסל.. פארוואס גייסטו נישט אין דיין אכסניא? פארוואס ביסטו פארווייניט? וואס האט פאסירט?.. און איך האב זיך פראבירט ארויסצודרייען; ס'גוט, איך דארף נישט קיינעמס טובות.. איך וויל זיך זען צוריק אין ניו יארק, זהו!!

ניין ניין, קום מיט מיר! איך טראג דיר אהין צום דירה פון די בחורים, און כ'זאג דיר צו - ס'דא דארט פיינע בעט געוואנט - פריש און ריין, און גיי כאפ א אטעם - פאר ס'פאלט צו דעם שבת קודש.

איך האב זיך געלאזט שלעפען.. און יענער האט מיר אהינגעטראגן מיט די געפעק, און כ'בין אריינגעפאלן אין א ווייעכע געלעגער - ביז'ן שקיעה.. כ'בין טיף געשלאפן, און זיך אויפגעכאפט מיט א צופרידענע געמיט, און פראבירט זיך דערפרייען מיט'ן שבת - און מיט'ן היבש פרעמדע ציבור.

שבת בייטאג האט מיר איינער אריינגעמורמעלט אין די אויערן.. מ'קוקט דיך נאך דא - פאר א שידוך.. פיר דיך אויף לייטיש..

דאס האט מיר זייער פארדראסן; אויב כ'בין געקומען דא זיך אויסלופטערן, פארוואס שפאנט מען מיר איין - מיט לחץ?.. און איך האב געטראפן דעם סקוועלן דיין שליט"א, און זיך אויסגערעדט פון הארצן; און ער האט מיר היבש בארואיגט און געזאגט; מאך דיך נישט צוטון.. נוץ אויס דעם רייזע - וויפיל ס'גייט..

אור ליום ז' אדר שני תש"ס, בערך 3:26 פארטאגס, בין אריין צום רבי'ן זז"ג - אויף א יום הולדת שמועס - ווערנ'דיג 22 יאר אלט; און כ'ברענג דא אראפ מיין 22 שמועס.

ווען כ'בין אריין - און געזאגט פאר'ן רבי'ן זז"ג - אז איך בין היינט געווארן 22 יאר; האט דער רבי געפרעגט ר' יושע גבאי, אויב ס'נאך דא עמיצער וואס וויל אריין; און ווער ער האט געזאגט ניין, האט דער רבי אנגעהויבן.

22 איז דאך ב״ך יברך ישראל עפעס..

כ׳פארשטיי מ׳גייט אדורך אביסל שוועכער זמנים, כ׳פארשטיי טאקע כ׳פארשטיי; אפילו וועז איר קומט נישט אריין אין שטוב, טראכט איך אויך אמאל פון אייך.

דער רבי האט מיר געפרעגט, צו מ׳הערט עפעס שידוכים; און כ׳האב געזאגט, אז איך האב גארנישט געהערט; האט דער רבי מיר געזאגט; **דער טאטע דערמאנט מיר אמאל פון הווא-אמינות, דארף מען דאך עפעס, פון די הווא אמינות זאל ווערן א מסקנה..**

און דער רבי האט זיך פארטראכט א ווייליע, און נאכדעם געפרעגט; **עפעס פון ענגלאנד?**

און אז כ׳האב געזאגט, אז כ׳ווייס נישט דערפון; האט דער רבי געפרעגט **'וויאזוי גייט דאס לערנען'?..** האב איך געזאגט; ברוך השם.

דאן האט דער רבי ממשיך געווען; **באמת די תורה וואס מ׳לערנט איז דאך פאר די נשמה, אבער נאכדעם פארן נאמען; כ׳זאג נישט פאר דעם, אבער ס׳שאדט נישט צום נאמען אויך.**

כ׳האב פריער נאכגעזאגט, אז די עבדו את ה׳ בשמחה, א יוד לעבט מיט אמונה אז אלעס וואס דער אייבירשטער טוט איז לטובה; און דער אמת אריין, נישט יעדער איינער וואס האט געטון א שידוך א האלבע יאר פריער - מיינט אז ער האט געטון א בעסערע שידוך; ס׳דא אזעלכע וואס האבן געטון שידוכים א האלבע שעה שפעטער - און זייערע שידוכים זענען אויף א גאנץ לעבן געווען אסאך בעסער - פון די וואס א האלבע יאר פריער.

לאוו דוקא, ס׳איז לאוו דווקא; מיר ווייסן דעם כלל - כָּל עֲבָרָה לְטוֹבָה - ס׳איז דא אמאל א עכבה וואס איז יא לטובה; ס׳מוז נישט מיינען - אז די וואס האבן געטון פריער - מיינט אז ס׳איז בעסער; דארף מען האבן אמונה מיט ביטחון מיט חיזוק, איז מען ממשיך טאקע ס׳זאל זיין גוט.

כ׳וואלט געקענט ברענגן צענדליגע דוגמאות, פון די וואס האבן געטון ביי אכצן ניינצן יאר - און די גאנצע לעבן איז גארנישט אזוי געשמאק, און די ביי איין און צוואנציג - און ב״ה טרעפן אזוי אן, און דאנקן דעם אייבירשטן; אז א עכבה איז זיכער א מין פון לטובה.

מ׳דארף האבן אמונה, און דער אייבירשטער וועט אייך העלפן; ס׳איז קיין ספק נישט אז דער אייבירשטער וועט העלפן, נאר בעטן צום אייבירשטן ס׳זאל זיין בקרוב.

עפעס א חודש באמת פון מרבין בשמחה; דארף דאך זיין א ריבוי שמחה - סיי אין די פיקודי ה׳ ישרים משמחי לב, אין דעם דארף זיין א ריבוי; מ׳זאל וויסן, באמת האבן אמונה, חוץ דעם וואס מיר האבן געשמועסט אז מ׳זיצט און מ׳לערנט, און די תורה איז מָגֵנִי וּמַצֶּלִי, די תורה איז ממתיק אלע דינים.

מ'דערמאנט דאך אלעמאל, אנהייב פון די תורה דארט בראשית ברא אלוקים, פונעם תשואות חן; מ'דערמאנט אלעמאל, אז בראשית - די תורה שנקרא ראשית, איז ברא אלוקים - מאכט געזונט, איז א רפואה צו אלע דינים, ס'איז ממתיק אלע דינים, ס'וועט א בחינה פון רחמים דארט.

ממילא, מ'מוז זיך מחזק זיין; כ'וויים ס'קומט אן שווער אביסל, מ'מוז זיך מחזק זיין; אז מ'לערנט, איז אי ס'העלפט שלא לשמה, און אי ס'העלפט דעם לשמה - העלפט עס.

חרות על הלוחות, אז מ'לערנט איז עס חירות פון די אלע עגמת נפש'ן; מ'דארף זיכער האבן אמונה און ביטחון - אז דער אייבירשטער וועט העלפן, אפילו ס'דויערט אביסל, אבער ס'איז זיכער דא א סיבה - וואס דער אייבירשטער איז מעכב - וואס די עכבה זאל פון דעם ארויסקומען א טובה.

הרבי נתן לי ידיו הק' ואמר; **דער אייבירשטער זאל העלפן - ס'זאל טאקע זיין ב"ך יברך ישראל, אריכות ימים ושנים טובים, התמדה מיט יראת שמים, נשיאת חן און הצלחה, א גוטן שידוך א לאטישן בקרוב אי"ה, בשורות טובות.**

ס'געווען א עיבור יאר, און קוקט אויס מ'האט געקענט אריינשטופן נאך זאכן אינעם יאר.. און אום פ' ויקהל - וואס איז געווען נאך פאר פורים - האט באזוכט א גרויסע גאסט אין שטעטל; דער דעמאלטס'דיגער 'פרעזידענט-קאנדידאט' - מר. על גאור - וואס איז אויפגענומען געווארן ביים ציבור מיט גרויס פאראדע; אבער ער איז ארויסגעקומען מיט'ן רושם, אז די היימישע ראגעלעך זענען די בעסטע..

דאס יאר איז פריש נתחדש געווארן די מנהג - פון א 'פורים פארשטעלונג' ביים רבי'נס טיש; וועגן העסקן החסיד - ר' יעקב יוסף פראמאוויטש שי' - האט אריינגעארבעט מעשים רבים, ביז מ'האט מצליח געווען איינצושפאנען א געווארדיע פון בחורים און יונגעלייט, צו מאכן א 'מארטש' אין פארנט פונעם רבי'ן, נאכן צווייטן טיש.

מר. על גאור - אין שול

איך בין דעמאלטס - ממש אנהייב געווען בתוך העניינים, און ס'געווען מיין געדאנק דאס נאמען -

'צבאות גאון יעקב'; לויט די ווערטער וואס דער רבי שליט"א האט זיך אויסגעדרוקט - אינעם 'קעמפ שמועס' - א יאר בעפאר, אז מ'דארף זיין שטאלץ מיט'ן גאון יעקב - וואס דער רבי זצוק"ל האט אוועקגעשטעלט בקדושה וטהרה.

וועו מ'האט געטראכט וועלכע סארט זעלנער קליידער מ'זאל טראגן, האב איך געזאגט מיין מיינונג; אז פאר אונז פאסט צוגיין מיט 'שווארץ און ווייס', אלץ די נאמען 'טשערנאביל' - וואס טייטשט שווארץ און ווייס; אבער מ'האט הערשט דאס פאבריצירט דאס אנדערע יאר, וועו מיין טאטע זז"ג האט דאס אויפגענייעט, און צוגעפאסט פאר די צענדליגע מארשירער - לכבוד המלך והמלוכה.

נאך די צוויי יארן פון א מארטש, האט מען אנגעהויבן קלערן צו מאכן א שפיל; און ווידער האט ר' יעקב יוסף פראמאוויטש אריינגעשוויצט דערין, ביז עטליכע יאר שפעטער - האבן אנדערע אריינגעשטעקט בעלָנות, און עס ארויסגעכאפט פון זיין האנט.

אויף שבת פרה תש"ס, איז דער רבי ווידער געפארן מיט א ריזן פמליא חסידים - קיין טאראנטא-קאנאדע; וואו איך בין אוודאי מיטגעפארן, און פיין הנאה געהאט; סיי פונעם הערליכען רוחניות'דיגע ערפארונג מיט'ן רבי'ן אין שטאט, און סיי - וועו מ'האט זיך אוודאי אפגעשטעלט שפעט מוצאי שבת - ביים נפלאות הבורא'דיגע ניאגארע וואסערפאל.

מוצאי פסח האט מען זיך געגרייט איבערצומאכן דעם רבי'נס צימער - אינמיטן דעם גרויסן פראעיקט פון צוענדיגן דעם נייעם שול; און בימים ההם האט דאך - לוי יצחק גרינוואלד - מסדר געווען דעם רבינס שטוב צום דאוונען, האט ער אליינס אויפגעבויעט א פאסיגע צימער פאר'ן רבי'ן; אויפ'ן דרום זייט פונעם היכל, וואו ס'איז היינט די דרום מזרח וואש צימער.

ס'נישט געווען אזוי פשוט; ער האט געדארפט האבן טיילס פאר'ן דאך און איבריגע צוגעהערן, כדי אהערצושטעלן דעם צימער ווי ס'פאסט; און ס'האט טאקע שפעטער געפעלט טיילס און נאך צוגעהערן - אינעם בית העלער בילדינג - פון וואו החסיד לוי האט געלקח'נט פאר'ן רבינ'ס געברויך..

אזוי אויך, וועו ס'האט זיך געמאכט אז מ'האט פארשטעלט א עפענונג - קעגן די צוואת ר' יהודא החסיד - האט לוי איינפאך ענגומען א האק, און עס געעפענט לויט'ן שיעור; אויך האט ער אריינגעשטעלט א מאשין וואס ריניגט די לופט, צוליב די שטויב וואס איז געווארן ביים בויען, און די שטוב איז דאך אלץ געווען פארמאכט; ער האט זיך אוועקגעגעבן לייב און לעבן פאר'ן רבי'נס געברויך.

שפעטער ווען דער רבי האט געקלאפט מזוזות אויפ'ן נייעם צימער, און מ'האט מכבד געווען אביגדור אסטרייכער מיט'ן האלטן די מזוזה; האט ער זיך אליינס מודה געווען בקול, אז באמת דארף לוי גרינוואלד האלטן די מזוזה, ווייל לוי האט עס אהערגעשטעלט..

אום פ' אמור, איז דער רבי געפארן - אויף שבת קיין וויליאמסבורג; און אין יענע צייט איז געווען א 'סטרייק' פון האנטוכער אין שול, ווייל מ'האט נישט געטראפן קיין וועשער.. דאס איז שוין אויך היסטאריע.

ס'איז אריבער עטליכע חדשים, און ווי שטארק געהויבן די שמחה איז געווען אין הויף - דעם געווענזענעם ווינטער, און ווי דערהויבן איך בין געווען אינעם סעזאן פונעם שמחה, אזוי להיפוך האב איך אנגעהויבן שפירן - אין די שטילע טעג נאך פסח; איך האב געזאגט צו מיר אליינס; אלע האבן חתונה.. און דו בלייבסט אליין!.. ס'האט מיר באנומען א אומעטיגע געפיל, וואס האט מיר - 'דאס ערשטע מאל אין לעבן' - געפירט צו דעפרעסיע - גאט באהיט.

יענע זומער תש"ס, האב איך אנגעהויבן טון מאדנע זאכן, שפירנדיג אז כ'וואר דערמיט הייליגער; אבער כ'בין געווארן דערפון נאכמער צעקלאפט; כ'האב מיך עטליכע חדשים נישט געלייגט אין קיין בעט, און כ'בין געווען אפגעזונדערט פון יעדן; מיינע געפילן האבן דעמאנסטרירט, אז אלע לעבן מיט א משפחה, און איך בין געבליבן אליין - ווי א שטיק שטיין.

מיינע לימודים האב איך נישט נאכגעלאזט, אבער מיין מצב נפשי איז געווארן זייער ביטער.. און כ'האב נישט געזען קיין אנדערע עצה, נאר ממשיך זיין מיט'ן שטופן א טאג נאך א טאג.

מיין פאמיליע האט מיך אנגעקוקט - ווי כ'בין באירט געווארן.. צוליב די מאדנע זאכן וואס כ'האב גענומען אויף מיר, אז איך האב נישט אנגערירט קיין בעט, און נישט געווען אין שויער; און ווייל כ'בין אלץ געווען א ריינע טיפ, בין איך דווקא געאנגען אין 'גאר הייסע' - און נאכדעם אין שטארק קאלטע וואסער, וואס דאס ריניגט אויך; און אין מקוה פלעג איך בימים ההם לויפן - כאטש דריי מאל א טאג - אויב נישט מער.

אבער אין הויף האב איך יא אלעס מיטגעהאלטן, און מיטגעפארן יעדע רייזע מיט'ן רבי'ן; אבער ס'שוין געווען מיט א זויערקייט, און כ'האב - לכולי עלמא - שוין געדארפט זוכה זיין צו ווערן אויפגעראכטן - פאר'ן תכלית פון לעבן.

ווען מיין טאטע האט זיך באקלאגט פאר'ן רבי'ן - אז איך בין פשוט נישט נארמאל לעצטענס; האט דער רבי גע'ענטפערט; איך זע עהם זיך דא דריין.. ער איז בסדר.. און

ער וועט נאך געהאלפן ווערן.. און דער רבי האט גלייכצייטיג באוואונדערט, ווי איך בין שומר על הכלים - ווי שטארק איך האלט זיך, און כ׳לויף נישט ארויס פון די הויט.

איין טאג איז מיין ברודער יעקב יוסף געקומען צו מיר, און מיר פארציילט; אז ער האט מזכיר געווען מיין נאמען ביי זיין זיידן - הרה״צ ר׳ שמואל יאנקאוויטש זצ״ל - דער סעלישער רב; און ער האט געהייסן, אז כ׳זאל יעדן טאג זאגן פרשת הנשיאים און פ׳ הקטורת.

א צייט שפעטער, קומט צו מיר מיין ברודער - און זאגט מיר; איך האב נאכאמאל מזכיר געווען דיין נאמען ביי מיין זיידן, און ער זאגט מיר - אז דו פאלגסט עהם נישט, און דו זאגסט נישט וואס ער האט געהייסן דו זאלסט זאגן..

האב איך געזאגט פאר מיין ברודער; הער אויס, איך האב א רבי! און מיין רבי האט געזאגט, אז כ׳דארף נישט טון קיין שום סגולה - דער אייבירשטער וועט העלפן..

אום חודש סיון תש״ס, איז פארגעקומען די הנחת אבן הפינה - פאר׳ן גיגאנטישן ׳טישן זאל׳, אויפ׳ן ארט וואו ס׳איז אמאל געשטאנען איינע פון די ערשטע הייזער; וואס אגב, אסאך פון יענע ערשטע הייזער זענען היינט שוין נישט צו דערקענען, ווייל מ׳האט זיי איבערגעבויעט לאורך ולרוחב.

די מסיבת הנחת אבן הפינה - נאכן לייגן דעם גרונדשטיין - איז געווען נעבן דעם ביהמ״ד הגדול, לענגאויס דעם טרומאן גאס; ס׳איז געווען א רעגן און שפעטער א הייסע זונענטאג, און כ׳געדענק אז מ׳האט מכבד געווען הרה״צ ר׳ נפתלטשע מבאבוב זצוק״ל - אלץ נואם הכבוד, און ער איז שוין געווען זייער שוואך, און קוים וואס ער האט געקענט רעדן, אבער דאך האט ער ׳גערעדט׳..

איך קען נישט פארגעסן דאס השראה, וואס ער האט געמאכט מיט זיין שארפע דרשה - ביים ריזן ציבור חסידים ואנשי מעשה; אה! האט ער געפייערט מיט שארפקייט.. אז מ׳דארף פאלגן א צדיק, און זיך מבטל זיין פאר׳ן רבי׳ן, און צוהעלפן דעם רבי׳ן אויספירן זיינע הייליגע רצונות.

ווי באקאנט, איז ער געווען ביד אחת מיט׳ן רבי׳ן יבלחט״א, צו ראטעווען די פולע מוסדות התורה איבער ניו יארק, פון די בייזע פלענער פון די שונאי הדת; און זיין רצון איז געווען איניג, אויפצושטעלן אזויווי סקווירא חסידישע יונגעלייט, און ער האט זיך פארדעם מקריב געווען אינגאנצן.

שוין יענע יארן, פלעגן מיר האבן יעדע שבת נחמו, א גאסט רעדנער ביי פרקי אבות - דער לימנובער רב שליט״א - וואס האט אויסגענומען ביים ציבור, און שיכון סקווירא

ביי עהם - גאר אויסערגעוועהנליך, און איז געווארן א שטענדיגע גאסט אין סקווירא אסאך צייטן, ונהנים ממנו עצה ותושיה.

אום חודש חשון תשס"א, איז געשען א אומגליק; ווען מיין ברודער יעקב יוסף האט פארלוירן א דריי יעריג קינד - 'יואלי', וואס האט פלוצלינג געכאפט א בלוט שטורץ - און אויסגעהויכט זיין נשמה'לע - אין די מאמעס הענט.

אויף זיין פרישע קבר האבן מיר געלאזט זודיגע טרערן, וואס איז געבליבן די לעצטע קרעכץ אין יענע תקופה; ווייל פון דאן, האט מען מיר אנגעהויבן אנגעטראגן שידוכים נאכאנאנדער; כאטש ס'איז פון די אלע הצעות גארנישט געווארן, ווייל מ'האט מיר היבש בארעדט - לויט ווי כ'האב נאכגעהערט דאן, אבער דער רבי האט מיר אלץ געזאגט, אז מיין ישועה איז נאנט; און האט מיך שטארק מחזק געווען, אז אט אט וועט זיין א סוף צו מיינע שווערע געפילן.

אום חצי כסליו, זענען די רבי'ס קינדער - המחותנים ר' אהרן מענדל ור' יצחק שליט"א - געפארן דאס ערשטע מאל אליינס צו לאדענען די אבות הק', צו די חתונה פון זייערע קינדער - דעם רבינ'ס עלצטע אייניקלעך שי'; און איך האב געהאט חשק זיך מיטצוכאפן מיט זיי אויפ'ן רייזע, נאר כ'האב געוואלט האבן רשות פונעם רבי'ן שליט"א אליינס.

ס'איז געווען נאך א באשיידענע מסיבה, כ'מיין קלאפן מזוזות, אינעם אלטן רעבעצינס הויז - בית פינחס - וואו אונז עלטערע בחורים האבן דעמאלטס דארט געלערנט; און כ'געדענק אז דער רבי האט פארציילט יענע טאג - אינעם הילולא פון ר' אהרן מטשערנאביל - צוויי סיפורי קודש, און ביידע איז געווען וועגן בני מעיים.. איינס אז צוליב זהירות בנקיות האט ר' אהרן נישט געקענט לייגן תפילין וכו', און איינס וועגן די סיפור 'יאשעק איז כשר'..

נאכן אהיימגיין פונעם לעקעך ולחיים, האב איך דעם רבי'ן געזאגט אויפ'ן וועג, אז איך וויל מיטפארן מיט דעם רבינ'ס קינדער - אויף אוקריינא; און דער רבי האט מיר געזאגט, געבט א קוק ס'איז א פראבלעם אז כ'וויל דאך נישט אז בחורים זאלן פארן.. אבער איר וועט דאך בקרוב א שידוך טון, וועט איר אי"ה פארן אלץ יונגערמאן..

האב איך עס מקבל געווען באהבה; און צוויי חדשים שפעטער - ווען כ'בין טאקע א חתן געווארן, האב איך הערשט געכאפט, אז אויך מיין שוועגער בעתיד, אויך מיין טאטע זענען ביידע געווען אויף דעם רייזע.. און האבן זיכער גע'פועל'ט אלעס גוט'ס.

מ'האט שוין דאן געהאלטן מקץ שמונה שנה - מיט'ן שווערע פרשה - מיט די מוסדות פראגראמען; און איינמאל בין איך געשטאנען אין פאליש פונעם ישיבה, און

כ׳זע ווי ס׳קומען ארויף עטליכע מארשעל׳ס - מיט ׳בעדזשעס׳; און צייגן פאר מיר - און נאך בחורים אין זייער וועג - אז זיי האבן רשות צו מאכן א אַבּלאַווע, און אונטערזוכן דעם בנין - פאר באווייזן קעגן די מוסדות אין געריכט.

זיי האבן גענישטערט און געזוכט אין יעדן ווינקל, אבער אין ישיבה האבן זיי געפונען בלויז אלטע בחינות.. די ריכטיגע דאקומענטן וואס זיי האבן געזוכט, איז קיינמאל נישט געווען אין דעם בנין, און איז שוין יעצט אפילו געווען פארניכטעט; אבער זיי האבן געהאט גענוג שטאף - אן דעם אויך.

די איינלאדענונג צו קארט - און ענדגילטיגע אורטיילן - האבן אנגעמאכט א פחד אינעם שטעטל לעבן; ווייל מ׳האט מיטגעהאלטן יעדע שוועכע אנטוויקלונג; אבער קַץ שָׂם לחושך, יעדע טראָמאַ האט א ענדע, און די צייט איז געקומען פאר׳ן גאולה.

דער רבי האט געארבעט אויף א פלאן, צו בעטן רחמנות ביים פרעזידענט - וואס דארף אט וואס ארויסגיין פון אמט; און למעלה מדעת בעל הבית - האט זיך דער רבי אליינס אנגעטראגן - צו גיין בעטן רחמנות ביים פרעזידענט; זאגענדיג, מיינע אבות זענען געפארן אסאך ווייטערע שטרעקעס - פאר פדיון שבוים..

חנוכה תשס״א, איז דער רבי ארויסגעפארן - ביים הפסקה אינמיטן דאוונען; און איז אנגעקומען מיט א פריוואטע פליגער קיין וואשינגטאן; און ביים אוידיענץ אינעם אָוועל-אפיס, האט דער רבי ערשיטערט דעם פרעזידענט ביז טרערן.. אויך נישט קיין נאטורליכע זאך; און האט עהם געהאלטן געשפאנט באלד א שעה, ביז ער האט מבטיח געווען - עפעס צו טון דערין.

איך האב מיטגעהאלטן יענע רגעים, וועז דער רבי איז אהיימגעקומען פון וואשינגטאן; און כ׳בין געווען פון די מנין - וואס האט ממשיך געווען דאס דאוונען - יענע טאג חנוכה אין רבינ׳ס הויז.

שבת שמות! איז פארגעקומען די היסטארישע נס.

- דאן ביים לייענען האלב נאך צוועלף - איז אנגעקומען די בשורה טובה, אז מ׳האט געמאכט קורצער די צייט פון תפיסה - פאר די וואס זענען שוין געזיצן א שטיק צייט; און ס׳גאווארן א ׳יום טוב שחל באמצע שבת׳ - ממש פורים אין די גאסן און אין די הייזער..

דאס וואס כ׳האב מיטגעלעבט דאן, האב איך פארצייכענט אין א באזונדערע קונטרס; אט די רגש׳דיגע סצענע, וועז סקווירא חסידות האט געטאנצן צום הימל - מיט טערערן פון פריידז; על הניסים ועל הפורקן - וואס דער אייבירשטער האט באוויזן - לדוד עבדו ולישראל עמו.. ביי יענעם פרייליכע ענדע, וועז מ׳האט באפרייעט די ארעסטאנטן - נאך אכט יאר רדיפות בלי הפסק; האבן מיר זוכה געווען צום - כל המצטער עם הציבור זוכה ורואה בנחמתן.

ביי גוט שבת זאגן - נאך מוסף, האט דער רבי זיך אנגערופן מיט עקסטאז צו מיין טאטן; יעצט איז די צייט אויסצופירן א שידוך.. און אז מיין טאטע האט געזאגט - אז מ'טראגט טאקע עפעס אן פון לאנדאן, אבער מיין מאמע וויל נישט פון איבערן ים..

- זאגט דער רבי; א שאד א שאד..

אום זונטאג וארא, האט מיין טאטע מיר געזאגט; אז מ'טראגט אן א שידוך פון לאנדאן..

איך האב באלד געוואוסט, אז כ'וועל נישט קענען אזוי גרינג מאכן די החלטה; האב איך געזאגט, אז אויב דער רבי וועט הייסן גיין דערמיט, גיי איך.

צונאכטס זעמער אריין צום רבי'ן זז"ג, און דער רבי האט געפרעגט מיין טאטן; וואס איז די ספק?..

האט מיין טאטע געזאגט, אז ס'וועט זיין שווער פאר מיר איבערן ים.

זאגט דער רבי; ער איז ווייט פון א שטילער.. וועט ער דארט צוהעלפן..

- און דער רבי האט זיך געוואנדן צו מיר דירעקט; וואס וואַקעלט איר זיך?..

האב איך צוריקגעפרעגט דעם רבי'ן; דאס מיינט אז מ'קען זיך שוין געזעגענען און פארן?..

יא! זאגט מיר דער רבי; און שטרעקט אויס די האנט זיך צו געזעגענען..

און דער רבי לייגט צו; ס'קומט יעצט חודש שב"ט, אום ב' שב"ט איז די יארצייט פון רבי ר' זושא מאניפאלי זי"ע, און אויך דער טאטע ז"ל האט חתונה געהאט ב' לחודש.. [אום ב' אדר], נו! דאנערשטיג איז א פאסיגע צייט צו מאכן די לחיים..

אז מ'האט געהערט פון רבי'ן אזא קלארע הוראה, האט מען שנעל - און שטיל - געפאַקט פעק, און איך - מיט מיין טאטע און מאמע - זענען ארויסגעפארן די קומענדיגע נאכט.. און מ'איז אנגעקומען דינסטיג צופרי, וועז צונאכטס דארף זיין דאס ערשטע פגישה - מיט מיין באשערטע - וואס כ'האב אין מיין לעבן נאכנישט געהאט געזען..

איך האב פארדעם אפילו נישט געוואלט זען א בילד; ווייל כ'האב געזאגט, אז דאס ערשטע מאל וואס איך זע מיין באשערטע פון הימל, וויל איך איר זען - אינעם ריכטיגן מינוט - פנים בפנים.

אונז זענען איינגעשטאנען אינעם 'קדימה האטעל'; און אויך יעצט האב איך נישט ארויסגעלאזט די פעדער פון האנט - און פראבירט שרייבן מיינע נאטיצן; אבער פון התרגשות איז עס נישט געגאנגען..

מרת דיימאנט - וואס איז געווען א שפיצער פון סקווירא - האט אונז געברענגט טעימה; דאס אליינס האט אונז געמאכט שפירן היימיש און באקוועם..

ביים זיך טרעפן מיט מיין מחותן - פאר'ן 'בעשאוי' - האב איך פארציילט א סיפור פונעם הייליגן רוזשינער זי"ע; אז ווען ער איז ארויס פון טורמע, איז ער צוריק א טריט; ווייל די וועלט זאגט, אז אויב מ'איז אויף א געוויסע פלאץ איינמאל, קומט מען צוריק נאכאמאל; האט ער - מיט'ן טריט צוריק - שוין יוצא געווען..

- און איך בין דאך געווען אין לאנדאן א יאר בעפאר, און יעצט קום איך צוריק..

פלוצלינג האב איך זיך געטראפן זיצן קעגן מיין באשערטע, וואס האט געמאכט ביי מיר א שטארקע רושם פון אמת פשטות און הצנע לכת; דאס האט מיר געברענגט צו פארציילן סיפורי צדיקים - אנשטאט סתם דיבורים; ווייל כ'האב באלד געשפירט - אז זי האט מיין השקפה, און איז גרייט דאס צו הערן.

שפעטער - נאך וואס כ'בין אהיימגעקומען פונעם שידוך שליסן - בין איך געווארן זייער צומישט; ווייל כ'האב געשפירט ווי מ'האט מיך - פון איין רגע צום צווייטן - געטוישט די שכל, און כ'בין פארטיג!

ס'מיר נישט געווען באשערט צו זיין אזוי פריילך - ווי מ'וואלט זיך פארגעשטעלט; ווייל אלעס האט פאסירט אזוי שנעל, אין געציילטע טעג; עד כדי כך, אז ביים קידוש - שבת נאכן שידוך - האב איך פשוט אפגעפיצט פון דארט, און נישט געקענט אויסהאלטן די מזל טוב שאקלעריי, ווען איך בין אזוי צעמישט.

אבער ביז מיין חתונה, האב איך געטון אסאך פעולות - צו זיין רואיג און גרייט; צו מקבל זיין דאס נייע סארט לעבן, כאטש ס'מיר נישט געווען לייכט; איך האב געהאט ב"ה עטליכע געהויבענע משפיעים, פון וועמען כ'האב געשעפט חיזוק און ריכטיגע השקפה - אויפ'ן צוקונפט; ווי א שטייגער הרה"ח ר' ראובן ברוך סמיט שליט"א און הרה"ח ר' משה יעקב ביסטאן שליט"א.

און בעיקר האב איך נהנה געווען פון - הרה"ח ר' יעקב יוסף פראמאוויטש שליט"א - וואס האט זיך איבערגעגעבן פאר מיר ממש בלב ונפש, און מיך געדולדעט און אויסגעהערט; ער האט מיר צוגעזאגט אז כ'טוה די ריכטיגע שריט, און כ'זאל אוועקווארפן אלע פחדים און שווערע געפילן.

ווען דער פרעזידענט קלינטאן האט באפרייעט די סקווערע ארעסטאנטן, האט ער געשיקט זאגן; כ'ווייס אז יעצט ווט יעדער זיך נעמען די קרעדיט פאר זיך, אז צוליב דעם און יענעם - האב איך עס געטון; אבער איך זאג, אז כ'האב עס געטון בלויז צוליב ראביי טווערסקי..

די זעלבע זאך ביי מיר; איך האב דאך געהאט געטון אזויפיל סגולות, און מיין טאטע האט געגעבן ספעציעלע סכומים פאר אסאך משולחים, וואס האבן צוגעזאגט אז כ'ווער א חתן ביז א קורצע צייט; און גארנישט האט געהאלפן! און ס'איז אזוי אינטערעסאנט, אז פלוצלינג יעצט האט זיך יעדער געמומען די קרעדיט פאר זיך..

ישראל חיים קארן האט געזאגט, אז ס'איז ווייל מיין טאטע האט געגעבן אסאך געלט פאר'ן כולל.. פישי רייצנשטיין האט געזאגט, ווייל מיין טאטע האט געגעבן אסאך געלט פאר די מוסדות.. און נאך עטליכע וואס האבן זיך געוואלט נעמען די קרעדיט; אבער למעשה ווייס איך, אז נאר דעם רבי'נס ברכה און השתדלות, האט דאס צושטאנד געברענגט אויף למעשה מתחילה ועד סוף.

- דער רבי האט מיר געזאגט א חודש בעפאר, 'איר וועט בקרוב א שידוך טון'.. און פאר מיין טאטע א וואך בעפאר, 'יעצט איז די צייט אויסצופירן א שידוך'.. און ביים מציע זיין דעם שידוך, האט דער רבי ארויסגענומען יעדן ספק, אז דאס איז עס..

געציילטע וואכן שפעטער, ג' יתרו - כ' שב"ט, איז פארגעקומען דער געהויבענער און היסטארישע רעבישע חתונה - חתונת הנכדים הבכורים - ווען ס'האט ווידער אויפגעלעבט יעדעס סקווערע הארץ מיט שמחה דקדושה, און דאס מאל האב איך זיך שוין נישט געלאזט נאַרן, און געבליבן אינעווייניג ביים מצוה טאנץ, און גארנישט חרטה געהאט..

דאס יאר תשס"א איז אויסגעפאלן ערב פסח אום שבת קודש, און כ'האב בשעתו פארצייכענט עטליכע פרטים.

די טישן זענען פארגעקומען אין היכל פונעם מתיבתא - קעגנאיבער, און דער רבי זז"ג האט נישט געזאגט קיין תורות, ווייל מ'דארף זיך צויאגן אויפצושטיין פרי - אויסצוזאגן תהילים; נאר פאר די בעלי שמחות פונעם וואך, האט דער רבי געטיילט פירות אין שטוב, און צומארגענס האט מען געדאוועט זייער פרי, און מ'איז אויפגעשטאנען ממש פארטאגס.

דער רבי האט אוודאי געפירט אלע דריי טישן, און געציילטע מינוטן נאכן מיטאג טיש, איז געווען שלוש סעודות; דער רבי האט נישט געטיילט קיין הערינג, און כ'געדענק ווי ביים בענטשן האבן עטליכע געבעטן פון ר' יושע גבאי - א י"ב חלה - און ער האט נאכאלץ נישט געטיילט גארן.. און ס'איז געווען א היבשע געלעכטער; ווייל נאך געציילטע מינוטן - ביים סוף זמן אכילת חמץ - קען ער דאס האלטן פאר זיך..

און אז מ׳איז פארטיג געווארן בערך צען אזייגער, איז דאס גאנצע נאכמיטאג געווען אזוי רואיג, אז מ׳האט געקענט אנהייבן און ענדיגן סיי וועלכע מסכתא - אין איין צי ביז ביינאכט - ווייל ס׳ממילא נישט געווען וואס צוטון אויסערדעם.

אום חוה״מ האט ר׳ חיים מאיר - דעם רבי׳נס געהאט א יונגעלע למז״ט, און די שלום זכר איז פארגעקומען שבת-שביעי של פסח, ווען מ׳האט געטיילט פאר׳ן ציבור טאצן אפגעשיילטע עפל און מאראנצן; מ׳האט אוודאי געגעבן לחיים אינמיטן טיש - ווי יעדעס יאר צוליב ביזת הים.

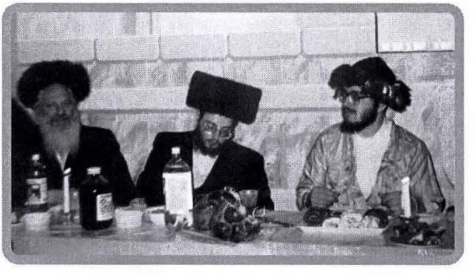
קאפיטל צוויי און צוואנציג

מ'האט חתונה קיין לאנדאן

איך האב זיך אנגעהויבן גרייטן צו מיין חתונה טאג - מיט בעסערע געפילן, און מיט גאר געהויבענע הכנה; צו עפעס וואס כ'האב געווארט - עטוואס לענגער ווי אסאך אנדערע.. דאס איז זיכער, אז דאס וואס מיינע נאנטסטע קרובים האבן געהאט אין מחשבה, גאנץ אנדערע סארט מחשבות האבן געווירבעלט ביי מיר אין מח.

די דאזיגע כלה - וואס איך גיי מקדש זיין אין געציילטע חדשים ארום - וועט זי משיג זיין מיינע טיפע רעיונות? וועט זי שפירן מיינע געפילן? וועלן מיר האבן א מיינזאמע לעבן?.. אבער איין זאך האב איך אבער באשלאסן - פעלזן פעסט; איך וועל איר קיינמאל נישט פארלאזן! יהיה מה שיהיה; אויב כ'בין שוין א חתן, און מיט איר.. וועל איך אלעס טון - מיט איר צו לעבן, און טאקע לעבן..

און כאטש, איך האב בכלל נישט געהאט קיין חשק צו וואוינען אין לאנדאן, אבער מהשם מצעדי גבר; און די צייט איז אנגעקומען, וועז מ'קלייבט צוזאמען אלע שטאפיר, און מ'גרייט זיך אויפ'ן רייזע, אפצופליען צו מיין חתונה - בעיר הבירה לאנדאן; וועז כ'האב מיט מיר אין מחשבה, אסאך טעג און שעות - הכנה און עבודה.

יאנקל דירנפעלד איז משמח ביים פארשפיל

ביים חתן פירן אום שבת באווארפן, האב איך ספעציעל געווארט אויפ'ן רבי'ן - וועז דער רבי קומט אריין אין שול;

און כ'האב זוכה געווען, אז דער רבי האט מיר ממש אריינגעפירט אין שול, מיט'ן אונטערהאלטן ביים ארעם; עפעס וואס איז היבש זעלטן, ווייל אפילו ווען דער רבי פירט אריין, טוט דער רבי געווענליך צייגן מיט'ן האנט צוגיין פאראויס, אדער געבט א לייכטע שטופ; אבער מיר האט דער רבי ליבליך אריינגעפירט ממש.

פאר איך בין ארויסגעפארן אויפ'ן וועג - צו מיין חתונה אין לאנדאן, בין איך אריין צום רבי'ן, צו הערן דעם חתן שמועס, צו באקומען א מטבע, און דעם רבי'נס גארטל; און כ'האב דאן געפרעגט דעם רבי'ן, אויב כ'זאל יעצט גיין אינעם 'מעיין מקוה' פאר איך פאר ארויס, אדער ס'איז בעיקר נאר אינעם יום החופה אליינס.

און דער רבי האט געענטפערט; אז טאמער ס'וועט נישט מעגליך זיין - אין לאנדאן - צו כאפן א טבילה במעיין, זאל מען גיין דא - פאר מ'פארט; און איך בין טאקע געכאפט א טבילה - אינעם קוואל מקוה אין שטעטל - בעפאר איך בין ארויסגעפארן.

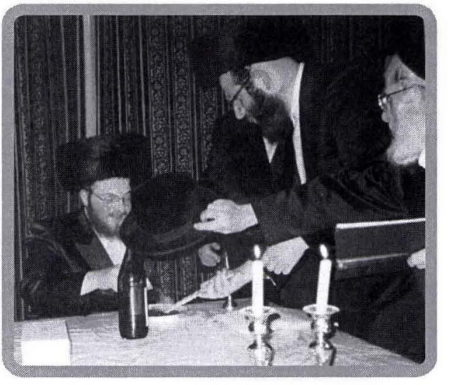
למעשה, אינעם יום החופה האט מיין גוטע חבר - אהרן הערש אפטער פון שטיבל - גע'פועל'ט ביי דער וואס האט די מקוה שליסל; און איך האב זיך אריינגעשלייכט - כאפן א טבילה ביום החופה - אין א מַעְיָן מקוה אין לאנדאן; א זאך וואס איז געווענליך נישט מעגליך.

מיינע געפילן אינעם יום החופה - איז געווען גאר אנדערש ווי כ'האב גע'חלומ'ט אלע יארן ביז אהער; איך בין געווען אין א פרעמדע סביבה, ווייט פון אלעמען; כאטש ס'זענען טאקע געקומען געסט און חברים פון שטעטל - מיטהאלטן מיין שמחה, אבער מיין ערשטע אנטוישונג איז געווען; אז כ'האב נישט געהאט קיין צוויי געטרייע חברים - וואס זאלן זיך זארגן פאר מיינע פריוואטע ענינים, וואס פעלט אזוי אויס פאר א חתן.

א געווענליכע חתן האט זיין מדריך, און איך בין דא געווען אויפ'ן וואסער, אָן א ערפארענע מדריך - וואס זאל זיין גרייט פאר מיינע שאלות און ספיקות; ווייל דער געווענליכער מדריך אין לאנדאן - האט געזאגט, אז ער לערנט נאר מיט יונגערע חתנים, נישט מיט עלטערע.. און בכלל איז נאכנישט געווען אוועקגעשטעלט די 'ארחות חיים' פאר חתנים - ווי היינט.

איך האב אויסגעקליבן צו קויפן מיין שטריימל - ביי אדלערס שטריימלען - וואס איז לדעתי געווען זייער ארגינעל; מיין חתונה איז פארגעקומען - ליל שישי בהעלותך - ט"ז סיון תשס"א, אינעם 'רויאל זאל' - איינע פון די פלעצער וואו די חתונות פלעגן זיין - אין יענע צייטן - וען ס'נאכנישט געווען קיין לאקאלע חתונה זאַלן.

וען ס'געקומען צום חופה, האט מיין שווער געברענגט נאך א סארט רינגל, וואס איז געווען פונדרויסן פיר'קאנטיג; ווייל די כלה האט געזען ערגעץ, אז אזא רינגל איז א סגולה; האט הרב פדווא געזאגט, אז כ'זאל זאגן ביים מקדש זיין; הרי את מקודשת בְּטַבָּעוֹת אֵלּוּ.. און כ'האב טאקע מקדש געווען מיט צוויי רינגלעך, א רינדעכיגע און א פיר'קאנטיגע.

ר' משה ברוין ע"ה לאזט נישט וואַרפן האַנטוכער..

די חתונה איז באמת געווען זייער לעבעדיג, אויך די שבע ברכות'ן זענען געווען זייער דערהויבן, און מ'איז אריין אינעם גרויסן וועג אין לעבן; אבער ווי געזאגט, האב איך נישט געהאט קיין געהעריגע מדריך פרטי, און יעצט נאכן חתונה הער איך פון מיין נייע שותף, אז אויך זי האט נישט די פאסיגע מדריכה.. נאר איינע א עלטערע פרוי - וואס איז מחמיר ביי יעדע זאך.

אונז האבן ביידע - ווי לעבנס שותפים - זיך אנגעהויבן ספּראַווען אליינס, מיט קריטישע פראבלעמען - וואס האבן זיך אנגעהויבן מאכן, און ס'נישט געווען צו וועמען צו רעדן.. בקיצור, ס'האט זיך אנגעהויבן מיט'ן לינקן פוס.. און כ'האב זיך געמוזט אליין פושט זיין אלע שאלות וספיקות; דאס האט נאר ערגער געמאכט דעם מצב - באופן שלא ניתן לתקן.

איך האב געברענגט מיינע ידיעות פון סקווירא, וואס איז געווען ווייט פון פאסיג - פאר א פרישער יונגערמאן; און זי האט מיר גערן אויסגעהערט, אבער כ'בין אליינס געווען מסופק אין וואס איך זאג.. אז ס'געבליבן 'שב ואל תעשה עדיף'.

קיין פריינד האבן אונז אוודאי נישט געקענט פרעגן אלעס, און מיינע שוויגער-עלטערן האב איך בשום אופן נישט געווילט אריינמישן; כאטש זיי וואלטן זייער געהאלפן, אבער איך האב געשפירט - אז ס'קעגן צניעות און פריוואטקייט; ממילא, האט עס אונז געקאסט אסאך עגמת נפש און שטרויכלונגען - ביז אונז האבן זיך געלערנט זיך א עצה צו געבן אליינס.

די ערשטע פּאָר יאר - איז עס געפארן אויף קליינע בערגעלעך, נישקשה קעגן וואס ס'איז געקומען נאכדעם..

גלייך פון אנהייב זענען געווען 'גוטע מענטשן' - קרובים ורחוקים - וואס האבן געווואלט 'העלפן'.. אבער אזעלכע הילף האט נאר געקענט מאכן פראבלעמען; ווי מ'רופט עס 'אומגעבעטענע טובות'; צום ביישפיל, וויאזוי איך - אדער מיין יודענע

זאלן זיך אויפ'פירן, קליידן, רעדן צווישן זיך; און אונז האבן צווישן זיך אפגעמאכט, אז די סארט הילף איז נאר א וועג פון נאז שטעקעריי, און אונז האבן זיך דערווייטערט פון אזעלכע פארשוינען.

דאס שלום בית, איז ביי אונז באמת געווען אין א גאר גוטע שטאפל; און אז כ'קוק צוריק, קען זיין אז דווקא וועגן דעם; ווייל אונז האבן זיך געלערנט אליינס מסדר צוזיין - פארצווייגטע מצבים אינעם לעבן, סיי לגבי פרנסה, סיי לגבי הלכות, סיי לגבי ארומיגע נסיונות; האט דאס אליינס אונז נאנטגעבינדן.. געווי ווי צוויי וואנדערער - וואס ווערן פארלוירן אין א מדבר..

ס'מיר שווער צו שרייבן געווי - די פראבלעמען וואס האט זיך געמאכט, סיי אנהייב און סיי שפעטער; אבער אונז האבן נישט געלעקט קיין האניג.. און צוזאמען פלעגן אונז כאפן די אטעם אין שווערע מצבים, און זיך מחזק געווען אין טעג פון חושך און דורכפאל.

איין זאך וואס כ'געדענק זייער גוט.

די ערשטע פרימארגן נאכן חתונה, וועז כ'האב זיך צום ערשטן מאל מתעטף געווען אינעם טלית, האב איך אויסגעבראכן אין א היסטערישע געוויין - און כ'האב עס נישט געקענט אפטשטעלן; איך האב באמת נישט געוואוסט 'פארוואס' איך וויין.. כ'האב געקלערט, אז אפשר בין איך זייער מרוגש, אפשר בין איך פארלוירן; אבער כ'האב געשפירט עפעס זייער מאדנע פון אינעווייניג.

שפעטער נאכן שבע ברכות; די ערשטע טאג וועז כ'האב זיך אוועקגעזעצט שמועסן רואיג - מיט מיין נייע שותף אין לעבן, האט מיר ווידער באנומען יענעם מאדנעם רגש; און כ'האב ווידער אויסגעבראכן אין א געוויין.. און ס'מיר ארויפגעקומען שרעקעדיגע מחשבות; היינט וועז כ'קלער צוריק, פארשטיי איך שוין גוט; אז מיין נשמה האט לכאורה געשפירט - אז איך גיי מיט איר נישט צוזאמען לעבן ביז'ן עלטער.

ממש א פלא.

אונז האבן קודם באקומען א קליינע דירה'לע - בלויז פאר די שבע ברכות; וואס איז באמת געווען איינעמ'ס דירה, נאר יענער איז געווען דאן אוועקגעפארן איבער'ן ים; און באלד נאך די שבע ברכות, האבן אונז זיך אריבערגעצויגן צו א דירה - אויף פארטלענד עווניו; ביז מ'האט גרייט געמאכט פאר אונז א דירה - אין 'קעימבריטש קארט'; וואס איז א ריזן קאמפלעקס פון דירות, און כ'וואלט עס גערופן - א ריזן בהמה שטאַל..

- מייזלעך און וואסער איבערלויף, איז די קרוין פון די טענות.. און ס'בכלל נישט געווען קיין פארגלייך - צו א דירה וואס א נייע פארפאלק באקומט - ביי אונז אין שטעטל סקווירא.

א שטייגער מיינע פריינד און משפחה, וועו זיי האבן חתונה געהאט, האבן זיי באקומען א דירה - אויסשטאפירט מיט נייע מעבל, בעטן, קלאזעטס, שפיגלען, דייניגרום בענקלעך און טיש, קאך בענקלעך און טיש, און נאך; ווייל די סעזאן וועו מ'הייבט אן א נייע לעבן, וועו מ'קומט אריין אין א נייע דירה, איז אלעס מיט א התחדשות.

אבער אונז; וואס פירניטשער? וועו דירה?.. א לעכל פון א שטוב און-א-האלב, איז שוין נארמאל געווען אין לאנדאן; און סתם מחותנים, האבן געקויפט צוויי נייע מאטראצן און א פרעים אויף רעדער, און א שענקל צו האלטן די בגדים; געניג מסודר - ווי א גאסט אין די פרעמד.. די רייכערע האבן טאקע געקויפט מער, אבער סתם עמך לאנדאן? אז דו האסט וואו אנצושפארן דעם קאפ; מה יתאונן גבר חי?..

און אויך דאס - האב איך נישט באלד באקומען; נאר נאכן וואַנדערן - און שלעפן רענצלעך מדירה לדירה, איז מען אנגעקומען נאך אפאר חדשים פראוואזאריש - צו א קביעות'דיגע שטוב מיט תירוצים, אויפ'ן פערטן שטאק.. און אז מ'האט געעפענט א פענסטער, האב איך באקומען רויעך און גאסן שטויב, פון די שטאטישע פארקער און געלעבעכטס.. כ'וואלט געזאגט געקלעבעכטס..

אין ווינטער מי יתן הייצונג.. פונעם איבערגעפארבן אייוועלע - וואס ליגט שוין דארט אריינגעמויערט - פון דעם ערשטן ענגלישער קעניג.. און אין זומער, האב איך כאטש געהאט א גרויסע ווינטעלאטור - א פען בלע"ז - וואס האט אזויפיל געהאלפן, אז די ווינטעלע וואס האט אריינגעבלאזן פונעם מזרח פענסטער, זאל אריבערלויפן צום צפון פענסטער אינעם אנדערן שטוב - און אזוי אויסלופטערן אונזער דירה.

די שטויב פונעם גאס, האט זיך גוט אנגעזען אויף די פורהאנגען, וואס האבן טיילווייז אדורכגעזייעט די לופט - וואס האט אריינגעדרינגען פון די שמאלע שויבן; א גאנצע נחת איז מיר געווען, זיך אריסצוזעצן מיט א בענקל - אין א קילע נאכט - אויפ'ן פירקאנטיגע טאראסע, און אראפשפייען פונעם פערטן שטאק..

- און דערביי האט מען זיך געקענט אומקוקן אויף די הוהא - פונעם שלאפעדיגן לאנדאן, וואס ווערט נישט העכער צו שטילער, זומער ווינטער, טאג און נאכט - גלייך.

איך האב איך אנגענומען דאס לאנדענע לעבנס שטייגער; און סוף זומער האט מען געפראווען 'האלידעי' און קלאצעריי, און אזוי אלע מנהגי לאנדאן אינעם יאר רונדע;

אבער אויך די געלט בענעפיטן - וואס די רעגירונג געבט בשפע - האבן אונז באקומען, וואס איז גוט צוניץ געקומען אין שווערע פרנסה טעג.

דאס ערשטע יאר זומער, זעמער געפארן - פאר צוויי וואכן צוזאמען מיט מיין שווער זז"ג - צו א שיינעם קעמפוס אין קארדיף - וועילס, וואס איז דריי שעה פון אונזער געגענד; און מ'האט דארט אריינגעאטעמט די פרישע געזונטע לופט, און זיך אנגעזעטיגט פון די צויבער שיינע פאנאראמעס, וואס 'וועילס'-ענגלאנד געבט פאָר; די וואונדערליכע בריאה פונעם בורא עולם.

איך האב קיינמאל פארדעם נישט געזען אזעלכע הערליכע פאנאראמעס; און זייענדיג א מומחה אין כאפן בילדער, האב איך דארט געכאפט זעלטן שיינע סצענעס, וואס ליגן אין מיינע ארכיוון אוועקגעלייגט; און דארט זיצנדיג אויף די בערג, האב איך פארגעזעצט מיינע שיעורי תורה וחסידות - מיט געשמאק - תרתי משמע.

נאך מיין חתונה איז ארויסגעקומען א נייע קאסעטע - פרנסה - פון ר' משה גאלדמאן ע"ה, און כ'האב אזוי ליב זיינע לידער, אז ס'האט געשפילט ביי מיר יומם ולילה; און יענע לידער וועט איך הער זיי היינט, דערמאנט עס מיר מיט נאסטאלגיע פון יענע טעג פון שנה ראשונה, און ספעציעל פון האלידעי'ס עלי דרך.

אינמיטן האלידעי איז אנגעקומען די ביטערע בשורה, אז מ'האט ארעסטירט אין ארץ ישראל - ר' חיים בערגער - און עהם איבערגעגעבן פאר די אמעריקאנע רעגירונג אלץ געזוכטער; ס'געווען קלאר אז ס'נישט געווען קיין געיעג נאך דעם עצם געזעץ פארלעצונג, נאר א קריג קעגן חסידישע יודען זיי צו באזיגן; און די שטראף פאר די שונאי ישראל האט נישט געשפעטיגט צו קומען, וועט א חודש דערויף איז געווען די אומפארגעסליכע 911 אטאקע.

יענע יאר, איז געווען דאס ערשטע מאל - וואס דער רבי זז"ג האט געפראווט א שבת - אין פרעשבורג סלאוואקיי; ביים ווייגען דארט פאר צרכי רפואה - פון די נאטוראליכע בעדער אין פישטיאן - וואס זענען גוט פאר די פוס; און איך - אלץ שנה ראשונה און סמוך על שלחן אחרים - האב נישט געקענט בעטן מיין שווער זאל מיר צאלן א טיקעט אהין; דערפאר בין איך געבליבן אין ענגלאנד.

כ'וועל נישט פארגעסן ווי אונז זענען שבת אינדערפרי געגאנגן שעות לאנג - צו כאפן א טבילה, אז ס'האט ארויסגענומען די לעצטע כוחות; כ'בין דעמאלטס געווען אין די פרומע גוסטע.. ווי מ'זאגט; און כמה וכמה זאכן האב איך געטון אויף די אייגענע האנט, ווייל כ'האב נישט געהאט קיין רעכטע מדריך; זאכן וואס א מדריך וואלט מיר אזוי שטארק צוניץ געקומען - נישט מחמיר צוזיין וועט מ'דארף נישט.

א צווייטע יאר זעמער געפארן אויף האלידעי - קיין קענטעבערי - וואס איז בערך א שעה פון לאנדאן; און דאס ארט ווערט דערמאנט אין ספרי קודש, ווי - ר' בנימין מקונטאבריא - איינע פון די בעלי התוספות, וואס האט געווואוינט דא אין ענגלאנד.

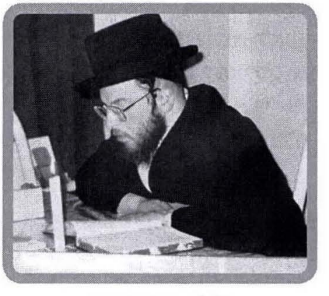
עטליכע יארן זומער-האלידעי, זעמער געגאנגען צו לאקאלע אויספלוג פלעצער; איין יאר מיט 'טעשערס אַויטינגס'; איין יאר בין איך געווען א האלידעי רבי - אין סאטמארע חדר אין לאנדאן, וואס איז געווען באגלייט מיט פעפעריגע אנטוישונגען צו די זייט.

אלץ ממלא-מקום אין סאטמאר זומער חדר

- איך כ'האב געשלונגען בזיונות פון מיינע דורכפעלער, ווייל כ'בין נישט געווען צוגעוואוינט - צו האלטן אחריות אויף א גרויסע קלאס קינדער; און יעדע דורכפאל, האט מיר צוריקגעברענגט די בושה פון זיין אין די פרעמד - און נישט וויסן ווי זיך אהין צו טון פאר פארלוירנקייט.

ס'גלייבט זיך מיר נישט, אז דער זעלבסט-זיכערער מנשה לוסטיג, האט אמאל געשפילט דעם כאראקטער פון א פארשעמטע פרישע פרומע יונגערמאן; איינער, וואס אלעס גייט עהם מיטן פיטום אראפ, און יעדער איז דא - נאר מיר מבייש צוזיין.. איך האב נאך ווייט נישט געהאט געלערנט - די ויכטיגע לעקציעס פונעם ריאליסטישער לעבן.

מ'לערנט חסידות

פון אנהייב האב איך געלערנט אינעם סקוערן כולל - אין לאנדאן, אבער וויבאלד כ'בין נישט געווען געוואוינט צו לערנען מיט א חברותא, און צום דרך הלימוד פון מאכן בחינות; בין איך ארויסגעפאלן פונעם סיסטעם, און די הנהלת הכולל האט מיר נישט באהאנדעלט מיט באזונדערע געפיל; אנשטאט מ'זאל העלפן יונגעלייט וואס קומען פון די אנדערע זייט ים - זיך מסדר זיין - און נישט אזוי מדייק זיין, האט מען גאר געטון פארקערט.

איך בין ווייטער געבליבן אין כולל, אבער כ'האב מער נישט באקומען קיין געהאלט; דאס האט נישט צוגעגעבן קיין געשמאק - צו וואוינען אין די מרחקים, און וויפיל כ'האב פראבירט צו טרעפן א זייטיגע פארדינסט, איז מיר עס נישט געלונגען; בפרט וואס אין לאנדאן זענען - דעמאלטס - די סייד-דזשאבס נישט געווען בנמצא.

איך האב געבעטן מיין טאטן, אז אפשר קען ער אריבערשיקן קליידער - וואס ער נייעט, און איך וועל עס פארקויפן דא אין לאנדאן; אבער ער האט נישט געהאט קיין טראסט אין אונז, אז אונז טויגן צו ביזנעס, און האט נישט געוואלט שיקן; האב איך פראבירט אנדערע וועגן, ווי א שטייגער, כ'האב געקויפט א פעקס מאשין, און פארקויפט אין שטיבל יעדע וואך דעם בחצר הקודש - וואס כ'האב ארויסגענומען פונעם פעקס.

מ'האט געזאגט, אז 'אגודת ישראל אפיס' קענען העלפן מיט דזשאבס; האב איך אריינגעקלאפט דארט, און אפעלירט פאר א דזשאב; אבער נאך אלע שאלות וואס זיי האבן מיר געפרעגט, איז געבליבן אז זיי האבן גארנישט פאר מיר.. און אפשר זאל איך מיר לערנען דרייוון, וועט עפעס אונטערקומען.

באמת, די עיקר קאסטן האבן אונז געקענט דעקן פון די שטאטישע בענעפיטן, דאך, פאר טאשן געלט איז געווארן זייער ענג; האבן אונז אנגעהויבן לעבן שפארזאם, און זיך געמאכט צופרידן.

אויב ס'נישט גענוג געווען, אז איך האב זיך געשפירט ווי א לא יצלח; האט מיין יודענע - ביי איר ארבעט - אויך נישט באקומען קיין סימפאטיע, און ס'האט אונז ביידע גורם געווען עגמת נפש; אבער מ'האט זיך צוזאמען א עצה געגעבן, און דאס אליינס האט אונז נענטער געברענגט, און פארשלאסן די טיר פאר דרויסנדיגע פראבלעמען מאכער'ס.

איך האב זיך ב"ה אויסגעלערנט די ריכטיגע מעטאדן פון שלום בית; וואס די העכסטע כלל איז - געבן און געבן, דאן נעמט נישט לאנג - און מ'באקומט און מ'באקומט.. און מער און קורצן - איז דא איין כלל; דאס וואס דו געבסט, דאס באקומסטו צוריק.. א טובה פאר א טובה, און א פאטש פאר א פאטש; און מיט א ריכטיגע רצון - צו פארגיטיגן יעדע מצב און זיך לעבן גוט - קומט מען אן צו שיינענדיגע הצלחות.

יענע סוף זומער וואס איך האב חתונה געהאט, האט פאסירט היסטאריע לדורי דורות; היינט געדענקט מען עס - אלץ 911.. איך בין דעמאלס געווען אין אמעריקא, צוליב מיין שוועסטער'ס חתונה; און יענעם אינדערפרי - וועז כ'בין אויפגעשטאנען - א

שעה נאכן אינצידענט, האב איך גארנישט געוואוסט ביז'ן גיין אין שול; און כאטש אונז זענען אינגאנצן א שעה אוועק פון מאנהעטן, איז די נייעס נישט באלד אנגעקומען.

ס'גאווען אין די סליחות טעג, ווען דער ארכי-טעראריסט אסאמא בין לאדען - האט אויסגעפירט א נעץ פון טעראר איבער ניו יארק; און זינט דאן, איז צעשאקלעט געווארן דאס רואיגע לעבן אין די פאראייניגטע שטאטן - בפרט, אויס ציטער פאר זייערע ברוטאלע מארדן ארום די וועלט.

ס'גאווען אזא שאק, אז מ'האט אליינס נישט געכאפט - ביז סוף טאג - אין וועלכע פאניק מ'איז אריינגעפאלן.

זעקס אזייגער נאכמיטאג, האבן אונז געזען איבער'ן הימל עטליכע F16 מיליטער פליגער'ס; וואס האבן געמאכט גאר א שטארקע גערויש, און האט געזאלט באוואכן דעם הימל ביז'ן נאכט; דאס איז גאווען צו באווארענען דעם - אינדיען פוינט נוקלעאר פלענט - נישט ווייט פון אונזער געגענד, וואס כאטש די טעראר אקציעס איז גאווען אינדערפרי, האבן זיי זיך דערמאנט צו באשיצן דעם פלענט - הערשט נאכמיטאג..

מיין וועג צוריק קיין לאנדאן - נאך יו"ט - איז שוין גאווען געמישט מיט פחד פון טעראר.. און צוריק-קומענדיג קיין לאנדאן, בין איך גאוואויר גאווארן - אז מיין יודענע האט פארלוירן איר דזשאב.. און איך האב דאך אויך שוין נישט געהאט קיין הכנסה - פאר חיי יום יום; האב איך מיר אנגעגעבן צו דינען אלץ א ממלא מקום - פאר עטליכע חדרים אין שטאט, אין סקווירא, באבוב, תשב"ר, בעלזא, סאטמאר, געטער'ס חדר, בעלז 99, וויזניץ.

שפעטער האב איך אריינגעגעבן א רעזעמעי - צו אלע חדרים - צו וועלכע א באהעלפער; איך האב געשפירט א שטארקע ליבשאפט צו די קליינע קינדערלעך, זיי משמח צוזיין מיט מיינע שטיקעס; און ספעציעל, צו ניצן מיין געבוירענע חוש - צוצוטרעפן צו יעדע קינד וואס מ'קען עהם משמח זיין, מיט'ן פארשטיין די מהלך המחשבה פון יעדע סארט קינד.

יעדע שבת אין שטיבל, פאר קבלת שבת צו בייַ פרקי אבות, פלעגן די קינדער ממש קלעבן צו מיר, און געקוואלן פון מיינע שיינע משלים און ווערטלעך; איך בין דאך אליינס געווען גוט קינדיש, און כ'האב אלץ ליב געהאט זיך צו האלטן יונגער..

למעשה איז אריבער א לאנגע צייט, און כ'בין נישט אנגענומען געווארן בייַ קיין איין חדר.. ס'האט מיר אויסגעקוקט זייער מאדנע, ווייל כ'האב דווקא יא געמאכט א גוטע איינדרוק - בייַם דינען אלץ ממלא מקום; אבער מיט די צייט האב איך אויסגעפונען, אז איך האב 'גוטע פריינד' וואס האקן מיר אונטער די פוס.

איך בין געווען צו פרום און פאר'סקווער'ט אין זייערע אויגן.. און זיי האבן געזאגט מבינות, אז כ'וועל נישט טויגן אלץ א באהעלפער; עד כדי כך, אז איינמאל האט מיר

א מנהל - פון א חדר אין שטאט - געזאגט אין מיין פנים אריין; אונז האבן באקומען אינפארמאציע פון אייניגע מחנכים אין שטאט, אז דו פארמאגסט א מרא שחורה אין זיך.. און דאס איז נישט גוט פאר די יונגע קינדער..

- איך מרה שחורה?.. אין סקווירא האבן אלע מיר געקענט אלץ א העֶפּי גאָו לאָקי.. דא אין שטיבל בין איך טאקע נישט איינשטימיג מיט יעדע הפקר יונג; איך גיי טאקע אויפ'ן גאס מיט אראפגעלאזטע אויגן, אבער איך בין מרה שחורה?.. איך הער היינט צוטאגס צוריק - פון קינדער בימים ההם; פון בעלז פון וויזניץ פון געטערס, ווי שטארק זיי האבן הנאה געהאט פון מיינע פרייליכע שטיקעס - וועו איך בין געווען זייער סובסעטוט.

אבער כ'האב שוין געהאט דעם זיגל אויף מיר; אלע מחנכים האבן געהאט א יד אחת, און כ'האב געקענט פארגעסן פון א שטעלע אין סיי וועלכע חדר.

למעשה, עטליכע יאר שפעטער, האט די השגחה עליונה צוגעגעפירט; און כאטש די הנהלה האט מיר נישט געוואלט, האט דער דעמאלט'סדיגער מנכ"ל מוסדות סקווירא באייראפע - העסקן ר' מעכיל סורקיס הי"ו - מיר יא אויפגענומען אלץ באהעלפער, אינעם סקווערן חדר קינדערגארטן; און איך האב דארט זייער מצליח געווען, און צוזאמען מיט - המלמד ר' חיים פאלגער - געהאלפן די קינדער מיט'ן קאלירן און פארציילן די פרשה.

פאר יו"ט, האב איך באקומען א מתנה פון א מאמע פון איינע פון די קינדערלעך; און דארט איז געשטאנען אז דאס איז א צייכן פון הכרת הטוב, פאר איר יונגעלע - פסח פראנק שי' - וואס האט זיך אסאך געלערנט ביי אונז; און כ'קען נישט גענוג זאגן ווי א שטארקע חיזוק דאס האט מיר געגעבן, ספעציעל וועו ער איז געווען א שוועכע קינד, און אנדערע עלטערן פלעגן זיך אין אזעלכע מצבים באקלאגן - אנשטאט געבן א מתנת הכרת הטוב.

איך האב דערצו אויך געלערנט פריוואט מיט א תימנ'ע יונגל - אברומי קרני - וואס דער רב אין שטאט איז געווען אחראי צו העלפן די תימנ'ע משפחות אין שטאט; איך האב אלץ ליב געהאט דעם תימנ'ע שבט, ווייל זייער יודישער חן האט מיר אלץ באצויבערט; מיין יודענע ע"ה פלעגט טון אזויפיל חסד מיט עטליכע פון זיי; זי פלעגט וואשן זייערע וועש, און ארויסהעלפן ביי זיי אין שטוב, און אלעס אן קיין רעש, נאר פשוט מטוב ליבה.

איין טאג האב איך זיך בארעכענט, פארוואס זאל שרייבן גאנצע בלעטער מיט מאמרים, און שפעטער צאלן איינער זאל עס אפקלאפן, אנשטאט דעם, האב איך מיר

פארשאפט א ביליגע קאמפיוטער, און זיך אויסגעלערנט טייפן; און אזוי אנגעהויבן עטליכע שרייב פראיעקטן, וואס כ'האב געפלאנט ארויסצוגעבן אינעם צוקונפט.

איינס פון די הויפט זאכן וואס כ'האב געארבעט, איז געווען די היסטאריע פונעם אוהחה"ק זי"ע, וואס כ'האב געקלערט ארויסצוגעבן אין א פארעם פון א ביכל; אבער איינמאל האט א שטארקע ווירוס זיך אריינגעכאפט אין מיין ביליגע קאמפיוטער, און הונדערטע געטייפטע בלעטער זענען געגאנגן לטמיון אין איין רגע.. און כ'האב נאכנישט געוואוסט וויאזוי מ'קען עס צוריקברענגן, און כ'האב זיך מייאש געווען דערפון.

איך בין געווען זייער בצער פונעם פארלוסט, האב איך מיר באקלערט, אז איך גיי אנהייבן שרייבן אויף יודישע בלאג'ס - אויפ'ן נעט - און אזוי וועט עס אטאמאטיש ווערן אפגעהיטן; און חדשים לאנג האב איך געשריבן - יעדע וואך א שיינע מאמר מיט מיינע געדאנקן, און ס'פלעגן געלייענט ווערן דורך טויזענטע מענטשן - לויט ווי ס'האט זיך אויפגעשריבן דארט; און דאס האט מיר שטארק באראיגט און געמוטיגט.

נאכ'ן וואוינען אפאר יאר אין לאנדאן, האב איך - טיילווייז - מער נישט מיטגעהאלטן וואס גייט פאר אין שטעטל; ווייל כ'האב מיך צוגעוואוינט צום לאנדאנער לעבנ'ס-שטייגער; איך בין נישט מיטגעפארן מיט די גרויסע רייזעס פונעם רבי'ן, און אויך צו די רעבישע חתונות בין איך כמעט נישט געקומען - נאר צו געציילטע; פשוט, ווייל ס'מיר געווען א שטארקע אפקומעניש צו פארן מיט א פליגער; און ווען ס'זאל זיין אויפ'ן ערד, וואלט איך גערן מיטגעפארן.

איך פלעג באקומען געציילטע בריוון פון חסידים אין שטעטל, וואס זענען געווען מלא חיזוק; ווי למשל איין בריוו פון כ'האב ערהאלטן פון האברך החשוב ר' שלמה סופר הי"ו - האט מיר געגעבן אזויפיל הנאה, אז כ'האב עס געהאלטן פאר די אויגן א לאנגע צייט; און ווען חסידים און חברים זאלן וויסן וואספארא שטארקע חיזוק אונז האבן געשעפט פון יעדע סקווערע גרוס, וואלטן זיי אוודאי געשיקט מער..

איינע פון אונזערע פארברענגן

מיט די יארן, האט זיך אנגעקליבן א גרופע פרישע ערנסטע יונגעלייט, וואס האבן זיך געהאלפן איינע די צווייטע; דאס האט אויפגעלעבט דאס חסידישע גייסט אין די פרעמד; אונז האבן געארבעט צוזאמען, סיי

וועז ס'געקומען א פורים - איז געווארן מער היימיש און לעבעדיג, סיי אנדערע צוועקן - ווי א גמ"ח און א מפעל עושי חסד - וואס איך האב געגרונדעט, און דאס האט אויפגעלעבט די מצב - אפילו אין שטאט.

אונז יונגעלייט פלעגן מאכן חסידישע מלוה מלכה'ס - דאן אינעם היכל הישיבה אויף דאנסמאר ראויד, און איך פלעג ברענגן די שיריים פון מאכלי שבת און דער עולם האט זיך באלעקט די פינגערס.. און מיט די צייט האבן מיר געמאכט א שבתון, וואו ר' מרדכי שלמה אפטער פון סקווירא איז ספעציעל געקומען, און האט געגעבן גאר שטארקע חיזוק, פאר יונגעלייט וואס טרעפן זיך אן אין שווערע מצבים - אין אנהייב פונעם לעבן.

א יאר דערויף האבן מיר געהאט צוגאסט דעם רבי'נס זון - ר' אהרן מענדל שליט"א - וואס איז געקומען זיך באטייליגן אינעם ריזן שבת התוועדות פונעם גאנצן שטיבל, וואס איז פארגעקומען אין 'בארנומוס', און האט געהאט זייער גוטע השפעות; און כ'גדענק אז די קונטרס וואס איז דאן ערשינען, האב איך אסאך צוגעגעבן מיט מיין שרייבן טאלאנט.

כאטש געווענליכע שבתים און ימים טובים אין לאנדאן, האט איך זיך נישט געשפירט - אזויווי אין סקווירא; אבער וועז כ'האב אנגעטון די טלית און שטיוול, האב איך געשפירט אז 'איך' מאך שבת אויפ'ן סביבה.. ספעציעל ביים אנטון דעם 'שבת בעלט' פאר די שליסלעך; נישט ווי אין שטעטל - ווי די הייליגע טעג זענען מקודש וגומר - און ס'ווערט א שבת'דיגע אטמאספער פון זיך אליינס.

איך געדענק נאר, אז כ'פלעג לויפן אין מקוה ביים זמן, און די הערליכע הימל קאלירן ביים שקיעה - האבן באצויבערט מיינע חושים.. אז כ'פלעג טראכטן וואס חז"ל זאגן, אֵין צַיָר כֵּאלקֵינו..

די ערשטע פאר יאר, פלעג איך נוצן די מקוה פון 'בעלז-99', ווייל זיי האבן געהאט א קאלטע מקוה; און נישט סתם קאלט - נאר אייז קאלט!.. און ס'נאך געווען אפען דארט א לעכל צום גאס, וואס האט געצויגן א צוק; אבער איך האב זייער געגליכן א קאלטע מקוה, ווייל דאס האט געגעבן אזויפיל ענערגיע און פרישקייט - אין יעדן מצב.

און בימים ההם פלעג איך אסאך לויפן אין מקוה, בעפאר יעדע דבר שבקדושה, און טייל מאל אפילו צוויי מאל א טאג; און וויבאלד מ'איז נישט געווואוינט אין די וועלט - ווי אין סקווירא - אז מ'לויפט אסאך אין מקוה, פלעגט טאקע נישט זיין קיין הייצונג און קיין לעקטער - אין די נאכמיטאג און נאכט שטונדן; און כ'פלעג ציטערן פאר קעלט, און זיך שטאלפערן - ביז כ'האב געכאפט א טבילה.

- אבער ס'מיר אלעס געווען ווערד, פאר דעם גוטע הרגשה נאכדעם; ווי דער רבי זצוק"ל האט אמאל געזאגט, אז אפילו א יונג לאָשאַק'ל.. א יונג פערדל - האט ליב אמאל אז מ'שוועגקט עהם אפ..

איך האב זוכה געווען, אז ווען הרה"ח ר' נתן גענייוואש שי' - וואס פלעגט דאוועגען אין בעלז-99, און ס'געווען א תקופה וואס ער האט געהאט א געפערליכע אינפעקציע אויפ'ן פוס, און איז חדשים לאנג נישט געווען אין מקוה; און דאס ערשטע מאל ווען ער האט שוין געמעגט גיין אין מקוה, האט ער אבער נישט געקענט גיין אויפ'ן פוס, און איך - מיט נאך איינער - האבן עהם אויפגעהויבן אויף א בענקל און אריינגעטונקן אין מקוה.

איינמאל אין די ניין טעג, ווען די מקוה איז געווען ממש לוילעך, און ס'האט מיר נישט געשמעקט צו כאפן א טבילה און ארויסלויפן.. און פלוצלינג שרייעט מיר א מיטליעריגער פרומאק; מ'טאר זיך נישט ווייקן אין די ניין טעג!.. און כ'האב זיך נישט וואוסענדיג געמאכט; שרייעט מיר יענער, איך ברענג א שטעקן און איך יאג דיך ארויס..

דא האב איך גענומען דרייסט - און עהם צוריקגעשריגן; ברענגט'ס נאר א שטעקן.. און כ'וועל אייך אזאנס דערלאנגן!.. אז איר וועט שוין וויסן.. דאן האט יענער זיך אפגעטשעפעט פון מיר.

איינמאל ר"ה מיטאג, ווען אין סקווירא גייט יעדער מיט א קיטל, און איך בין געלאפן אין מקוה פאר די תקיעות - אין בעלז-99, און איינער רופט זיך אן צו מיר; דו ביסט א בעל תפילה?.. ווייל יענער האט נישט געוואוסט פארוואס איך גיי מיט א קיטל, ווייל אין די וועלט גייט נאר דער בעל תפילה מיט א קיטל אום ר"ה.

איך האב מיר זייער געבענקט אויף די ימים טובים אין סקווירא, אבער ר"ה יום כיפור האב איך יא געגליכן אין לאנדאן; ווייל - סיי מ'איז געזיצן רוב טאג אין שול, און סיי כ'האב געהאט מיין רואיגע זיץ פלאץ; דאס האט מיר געמאכט שפירן עפעס מער ווארעם אינעם קאלטן לאנדאן; דאקעגן די איבריגע חדשים פון יאר, האט א 'שבת דאוועגען' געדויערט - דאס מאקסימום - צוויי-א-האלב שעה די לענגסטע..

אום יאר תשס"ב, האט דער רבי באזוכט אנטווערפן-בעלגיע, ווי אנשי שלומינו פון לאנדאן האבן אוודאי אנטייל גענומען בראש, און ס'געווען זייער הצלחה'דיג; און דעמאלטס בין איך דאס ערשטע מאל געפארן מיט'ן 'יורא טונעל' באן, וואס פירט אריבער פון ענגלאנד צו פאריז - אונטערן וואסער אין א טונעל, און פון דארט פארט מען קיין בריסל-בעלגיע און אנטווערפן.

א צווייטע מאל וואס כ'בין געפארן קיין בעלגיע, איז געווען ביי אונזער חבר חיים צימענט'ס חתונה; און דעמאלטס זעמער געפארן מיט'ן גרויסן פערי שיף, וואס דויערט טאקע לענגער, אבער איז אסאך שענער און געשמאקער.

וועו כ'בין אריין צום רבי'ן מוצאי שבת אין אנטווערפן, איז דארט געווען נאך א טיר אריינצוגיין - פאר די פרויען; און וועו ר' יושע האט מיר אריינגעשיקט פונעם מענער טיר, האט מיין ווייב געזען, און איז אריין צום רבי'ן דורכן פרויען טיר; און ר' יושע האט נישט געכאפט, און האט אויסגערופן הויעך נאכאנאנדער; מיסיס לעפלער.. מיסיס לעפלער.. מיסיס לעפלער.. ביז מיין יודענע האט אויפגעהויבן א שטימע און געזאגט; כ'בין שוין אינעווייניג..

אום א' דסוכות תשס"ג, איז נסתלק געווארן דער דיין אין שטעטל - הרהגה"צ ר' זלמן אונגער זצ"ל - וואס איז געווען גאר באליבט ביי אלעמען; און די ריזן לויה איז געווען יו"ט ביינאכט, און איז באהאלטן געווארן אינעם ערשטן שורה אינעם נייעם חלקת הרבנים.

אלע געדענקן, וועו מ'האט געבויעט דעם מעיין מקוה, איז ער ארונטער צו די געפארפולע ארט ווי מ'האט געגראבן, כדי צו געבן א הכשר; און קורץ פאר זיין פטירה, האט ער שטארק אנגעזאגט די רבנים ועסקנים, אז מ'דארף מבער זיין דעם באקאנטן 'גרושים קלויז', וואס איז ליידער געווען בימים ההם אין שטעטל, און האט אנגעמאכט גייסטישע חורבנות.

אז ס'איז אריבער א תקופה פון צוויי יאר - זייט מיר האבן חתונה געהאט, און מיר האבן נאכנישט זוכה געווען צו קיין קינדער; האבן אונז זיך שוין אנגעהויבן אביסעל צו זארגן.. ווייל באמת האבן אונז - דורכאויס די צייט - אויך באמערקט אז ס'עפעס נישט בסדר.

אויף יו"ט פסח תשס"ג, זענען מיר געפארן קיין סקווירא; ווי איך האב אלץ געבענקט צו זיין ביים רבי'ן אויף די סדרים, וואס איז א רוחניות'דיגע שיינקייט און געשמאק; און ווי די שטייגער - אז מ'קומט צו פארן - גייט מען אריין צום רבי'ן מיט א קוויטל זיך פראוונענען; און וועו דער רבי האט געזומען דאס קוויטל, האט ער באלד געפרעגט; מ'הערט נאכנישט קיין נייעס?..

האב איך געזאגט, אז דערווייל איז נאך גארנישט דא קיין נייעס.

האט זיך דער רבי זז"ג ערנסט פארקלערט פאר א וויילע, און דאן געוואונטשן; **דער אייבירשטער זאל העלפן - איר זאלט זוכה זיין צו קענען מקיים זיין דעם וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ..**

דאס איז שוין געווען א חידוש פון א ברכה! ווייל דער רבי האט געווענליכע לשונות פון ברכות - וואס דער רבי וואונטש; און דא האט ער צוגעלייגט א באזונדערע ברכה, וואס האט ביי מיר איבערגעלאזט א ספעציעלע איינדרוק.

און ממש וואונדערליך, אז באלד נאכן רבינ'ס ברכה - איז געווארן א שינוי; און אחרון של פסח - ווען ס'רוהט יו"ט מיט אלע קדושות - איז געווען די זמן פקידה, און מיר האבן געהאפט, אז מיט'ן רבי'נס ברכה וועט דאס מאל שוין זיין פאקטישע נייעס; און ווען אונז זענען אהיימגעקומען קיין לאנדאן, האט מיין חשובע יודענע ע"ה שוין נישט געהרוהט; נאר גלאפן צום דאקטאר נאכאנאנדער, זיך אינטערעסירן - אפשר איז דא נייעס.

ס'גאווען ל"ג בעומר, ווען איך האב פונקט געהאט א סובסעטוט-דזשאב אין באבובער חדר; נאך פאר איך בין געווארן אנגענומען אין סקווערע חדר - אלץ באהעלפער; און כ'באקום א טעלפאן קאל פון מיין ווייב, אז יא! דער דאקטאר האט יעצט באשטעטיגט אז - ברוך השם ס'דא נייעס!..

יא.. אסאך מאל האט ער שוין געזאגט אז ס'קען זיין נייעס.. האב איך געזאגט מיט א געלעכטער; וַיָּפֶג ליבי כי לא האמנתי; אבער זי האט נישט נאכגעלאזט, ניין! ער זאגט הונדערט פראצענט זיכער - אז איך ווארט.. צו מיין שמחה איז נישט געווען קיין גרעניץ, און כ'האב שוין נישט געוואוסט וויאזוי עס אראפצושלונגען..

באלד האב איך געקלונגען קיין ניו יארק - צו מיינע עלטערן, און מיין מאמע זאגט מיר גלייך; אז זי האט שוין געוואוסט א וואך צוריק..

וואס? איך בין יעצט געווויר געווארן!..

ניין, טאטי איז געפארן אויף ל"ג בעומר קיין מירון, און ווען ער האט זיך געזעגענט פונעם רבי'ן - און דיך מזכיר געווען פאר א ישועה ־ האט דער רבי געזאגט; 'דער אייבירשטער זאל העלפן ס'זאל זיין אן קיין שום מכשול'.. דאס מיינט אז דו האסט שוין געמאלדן פארן רבי'ן - א וואך צוריק, און פאר אונז נישט..

ניין ניין!! האב איך געזאגט; איך האב יעצט אראפגעלייגט די טעלעפאן מיט מיין ווייב, וואס זי האט עס יעצט געהערט פונעם דאקטאר.. ממש וואונדערליך אז דער רבי האט שוין געווואוסט; און איך האב געמאכט דעם חשבון; דער רבי האט מיר געגעבן דעם ברכה - אין די פְּאָר טעג פון ב' ניסן - די הייליגע יו"ד פונעם רבי'ן זצוק"ל - א זמן מסוגל ביים רבי'ן צו פועל'ן; און יעצט ל"ג בעומר, איז גענוי א חודש פונעם זמן פקידה.. ממש א פלא!..

קאפיטל
דריי און צוואנציג

א לעכטיגקייט אין שטוב

די קומענדיגע חדשים זענען נישט געווען קיין לייכטע, אזא טייערע אוצר האט זיך געלאזט קאסטן שווערigקייטן - דורכאויס די ניין חדשים; און ענדליך האט מען געהאלטן טבת - תשס"ד, וועו ס'נאך געווען צוויי וואכן צו גיין - לויט'ן חשבון; אבער מיין יודענע האט אלץ געהאט א חוש - צו שפירן א סכנה, און זי האט אנגעהויבן זאגן - אז עפעס איז נישט בסדר; ווייל דאס קינד פלעגט זיך באוועגן, און יעצט שפירט זי גארנישט.

און זי האט שוין געוואלט - יעצט ערב שבת פ' ויחי - אריינגיין אין שפיטאל, און מברר זיין וואס גייט פאר.. און איך האב מיך געקוועלט - צוויי שעה פאר'ן זמן הדלקת נרות?.. אבער ביז מ'האט זיך אויסגע'טענה'ט, איז שוין געווען א האלבע שעה פאר'ן זמן - און זי פארט..

איך בין געבליבן אינדערהיים, ווייל זי איז 'נאר' געפארן מברר זיין וואס גייט פאר; און מ'האט אפגעשמועסט, אז טאמער זי וועט נישט זיין צוריק ביז שבת אינדערפרי, וועל איך ארויס-שפאצירן צום שפיטאל.

און אז כ'האב געזען אז זי איז נישט אהיימגעקומען ביינאכט, בין איך אויפגעשטאנען פרי, און זיך געגרייט ארויסצוגיין - וואס פריער צום שפיטאל; אבער וועו כ'בין געווען אויפ'ן וועג צום מקוה, קומט מען מיר אקעגן צו לויפן; אז איינער איז יעצט געקומען פון שפיטאל מעלדן, אז כ'האב געהאט א יונגעלע - למזל טוב!

- און יענער לייגט צו - מ'האט געראטעוועט די יולדת צוזאמען מיט'ן קינד..

וואס? געראטעוועט? געבוירן?.. כ'בין געווארן אזוי צומישט; בין איך געלאפן צו מיין שווער'ס הויז, און דארט האב איך שוין געהערט די גאנצע געשיכטע; אז פרייטיג

צונאכטס האבן זיי געזען, אז דאס קינד איז מסוכן; האבן זיי שנעל ארויסגענומען דאס קינד, און די יולדת האט פארלוירן אסאך בלוט - און זיך שוואר צוריקגעכאפט; און יעצט שלאפט זי מיט מאשינען, ווייל זי איז נאכאלץ בגדר סכנה.

איך האב א קוק געטון אינעם לוח, און נישט געקענט אראפשלונגן די מציאות; היינט שבת קודש פ' ויחי, טז' טבת תשס"ד - איז מיר געבוירן געווארן א בן זכר למזל טוב - בברכת הצדיק; כ'האב עס קוים געקענט גלייבן..

נאכן סעודה, האבן איך זיך ארויסגעלאזט צום שפיטאל - אין באגלייטונג פון מיין געטרייע שוואגער און שוועגערין למשפחת ווייס, דאס איז געווען א מהלך פון צוויי שעה; אבער אנקומענדיג אין שפיטאל, איז נישט געווען צו וועמען צו רעדן.. ווייל זי איז נאך געשלאפן פון נעכטן נאכט; הערשט מוצאי שבת האבן מיר באקומען א לעבעדיגע רעאקציע, אז די יולדת ווערט בעסער, און מ'גייט איר אויפווועקן - און געבן דאס קינד אין האנט 'דאס ערשטע מאל'.

ביז מוצאי שבת איז זי שוין געווען גאנץ קלאר ביי זיך; האב איך געמאכט דארט הבדלה, און ארויפגעלייגט אביסל ווייץ אויף דאס קינד'ס ליפן.. און כ'האב באלד געקלונגען קיין סקווירא, צו מעלדן - אויפ'ן ענסערינג מאשין - די פרייליכע בשורה; אבער כ'האב נאר פארציילט די גוטע חלק, און נישט וואס האט פאסירט ביז יעצט.

שפעטער האט מיין טאטע פארציילט, אז נאך וואס ער האט געהערט דעם מעסעדש, איז ער געגאנגען צום רבי'ן מודיע זיין די בשורה טובה; אבער דער רבי האט זיך אפגעשטעלט באזארגט, צו מ'האט אפשר געהערט אז אלעס איז בסדר.. מיין טאטע האט נישט געהערט עפעס מער; אבער איך האב מיט דעם - ווידער פארשטאנען, אז דער רבי ברוח קדשו - האלט מיט דעם גאנצן מערכה, ואין דבר נעלם ממנו..

געווענליך פלעגן אלע וואכנאכט'ס און שלום זכר'ס פארגעקומען אין שטיבל, אבער איך האב זיך בארעכנט, צו מאכן די וואכנאכט - אויך די שלום זכר - ביי מיין שוואר אינדערהיים; דעמאלטס האב איך געפרעגט מיין ווייב, וואס זי טראכט וועגן א נאמען.

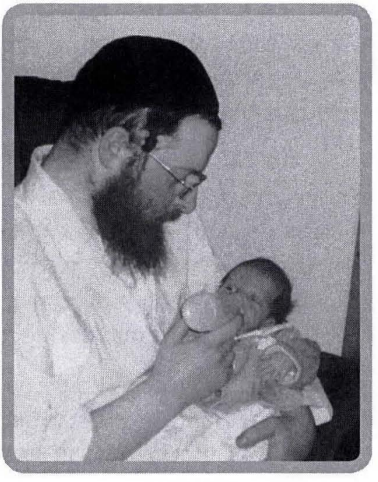
- האט זי געזאגט, אז בלי ספק קומט צו געבן דעם זכות - פאר ווער ס'האט געגעבן דעם ברכה פון זרע של קימא.. האב איך טאקע געקלונגען ר' ישעי' גבאי, און ער האט מיר געהייסן צוריק רופן אין עטליכע שעה, וועו ער וועט האבן תשובה.

נאך אפאר שעה אומגעדולדיג ווארטן - קלונג איך אהין, און דער גבאי זאגט מיר; דער רבי האט געהייסן איר זאלט געבן א נאמען 'יעקב יוסף'.. ביי אונז איז עס נישט געווען קיין חידוש, אז דער רבי האט בזכות אביו ממשיך געווען פאר אונז א ישועה; נאר מיר האט ע'חידוש'ט, אז דער רבי האט נישט געפרעגט - ווי געווענליך - וועלכע נאמען אונז קלערן צו געבן, און צו אלע זענען מסכים צו געבן דעם נאמען.

- קוקט אויס, אז דער רבי האט געוואוסט גוט, אז דאס איז אויסדרוקליך וואס מיר וועיסן אויך - אז פאר'ן רבי'ן געהערט די נאמען.

אין די טעג ביז'ן ברית, האב איך אונטערגעלייגט אונטערן קינד'ס קעפל - עטליכע חסידישע ספרים וחוברת סיפורי צדיקים; און כ'האב געשפירט א דערהויבנקייט, וועו כ'האב פאר'ן ברית - אדורכ'געבלעטערט דעם ספר 'בקדושה של מעלה' - סיפורים פונעם רבי'ן זצוק"ל, אלץ א הכנה פאר'ן געבן דעם הייליגן נאמען.

איך האב מכבד געווען דעם באקאנטער מוהל מומחה - ר' שמואל בנימין גליק שי' - מיט מוהל'שאפט; צום שמחת ברית מילה, איז מיין טאטע געקומען צו פארן, און

א ילד ברכה

ווי פאסיג, האב איך עהם מכבד געווען מיט סנדקאות, מיין שווער מיט עטליכע כיבודים; העומד לברכה און בענטשן ביים סעודה; און דעם דיין הרה"ג ר' יחזקאל פריעזעל שליט"א - מיט די ברכות ונתינת השם.

ס'גאווען אזא דערהויבנקייט, און כ'האב זוכה געווען צו שפירן א אור של קדושה אין מיין שטוב; טאקע ארומגענומען מיט'ן קאלטן גלות לאנדאן, אבער - האב איך געטראכט - דא האב איך א ברכה אין שטוב, א המשכה פון קדושה; ובהמשך הזמן, איז געווען נאך זאכן - וואס כ'האב געדארפט מקבל זיין באהבה, צוליב'ן מתנה כי טוב - וואס כ'האב זוכה געווען; אבער בחסדי שמים, האט זיך דאס טייער קינד אומגלויבליך אנטוויקלט - אויפ'ן בעסטן שטייגער.

דאס יאר, ח"י כסליו תשס"ד איז געווען היסטארישע, וועו מ'האט ענדליך געטראפן דעם מאסן מערדער - סאדאם כוסעין ימ"ש - דער קעניג פון איראק; און ער איז געווען באוואקסן ווי א ווילדע חיה, ווי ער האט זיך געהאט אויסבאהאלטן אין א ראַטן-היל; און מ'האט עהם מיט עטליכע יאר שפעטער - כסליו תשס"ז - געהינריכטעט אויפ'ן הענג-שטריק; כן יאבדו כל אויבך ה'.

ס'איז אנגעקומען - ראש השנה תשס"ה, און כ'האב געשפירט עטליכע סימנים, אז ס'קומט שווערע צייטן; ר"ה ביינאכט האט זיך ארויסגעגליטשט פון מיין האנט א טייערע גלאז, און עטליכע טעג שפעטער האט זיך געמאכט א פייער אין מיין קאך - וואס כ'האב קוים פארלאשן; איך האב אלץ געהאט א הרגשה - אויף זאכן וואס פאסירט, וואס דאס מיינט אויפ'ן עתיד.

און אט די סארט הרגשות, האב איך מיט די יארן - שטארק פראבירט צו איגנארירן; ווייל ס'בעסער נישט צו קלערן פון עתידות - נאר בעסער גיין מיט תמימות; ווייל דער אייבירשטער איז אלץ משנה עיתים ומחליף את הזמנים, און מיט תפילה קען מען אלעס בייזן מבטל זיין, און דווקא ממשיך זיין גוטע באצילן.

למעשה האט פאסירט וואס כ'האב געשפירט; ווי ס'שטייט - אשר יָגֹרְתִּי בָּא.. מ'האט מיר אפגעזאגט פונעם דזשאב אין חדר, און כ'האב מיך ווידער געפונען ליידיג בגשם וברוח.. און מיין עגמת נפש איז געשטיגן - ווי קיינמאל בעפאר; ווייל אז מ'האט נישט קיין דזשאב, האט מען מער צייט צו קלערן; און די אומעטיגקייט קומט אפיר, צו מ'וויל צו נישט.

אזוי איז דאס לעבן, בערג ארויף און אראפ; מ'דארף פראבירן זיך צודערהאלטן - אין שווערע מצבים.. אבער דאס מאל איז עס געווען זייער א שווערע שאקל; ווייל ענדליך האב איך געהאט א דזשאב, עפעס וואס כ'האב אלץ גע'חלומ'ט דערויף; כ'האב געצילט צו זיין א גוטע מלמד - און אפשר נאך אין העכערע כיתות; און דא בין איך אזוי שנעל באזייטיגט געווארן.

איך בין נישט געווען דער איינציגער וואס האט באקומען דעם ברכת פרידה, נאר נאך חברים מיינע - האבן גלייכצייטיג פארלוירן ענליכע פאסטנס, און געשפירט עגמת נפש; אבער זיי האבן געטראפן עפעס אנדערש, און איך דווקא נישט.

כ'האב אוודאי ווידער פראבירט מיין מזל, און מיט כח.. אבער ס'האט געפלאצט; מיינע נערוועז האבן נישט געקענט מער אויסהאלטן - זיך צו שלאגן קעגן די ווינט; ווען די מציאות פאטשט מיר אין פנים, אז דא אין לאנדאן טויג איך אויף גארנישט!

מיין יודענע איז געווען זייער פלייסיג - אסאך מער ווי מיר, און זי האט געטראפן דזשאב'ס - דא און דארט; פונקט דעמאלטס, איז זי אריין ארבעטן אין א פלאץ - ווי מ'סארטירט רינגלעך, און האט מצליח געווען אהיימצוברענגן - נאך אפאר שעה ארבעט - גענוג געלט אויפ'ן וואך; אבער וואס טו איך? איך ווייס גוט, אז באמת דארף דער מאן ברענגן פרנסה אין שטוב - און נישט זי.

נאך עטליכע וואכן, האב איך איינמאל שוין יא געטראפן א ארבעט, ביי א עסן פעקטאר; און כ'האב אנגעהויבן אויפשטיין זייער פרי פארטאגס - קעגן מיין געווואוינהייט; אבער כ'האב נישט געקענט אנציען דארט, מער ווי א וואך צייט; ווייל

מיינע כוחות האבן פשוט נאכגעלאזט, און אינמיטן ארבעט האב איך געשפירט אז איך קען נישט מער.

- בין איך אהיימגעקומען; אבער כ'האב זיך געשעמט צו קלונגען מיין יודענע - און פארציילן וואס האט פאסירט; אויס מורא אז זי וועט טראכטן אז איך בין פשוט פויל - און כ'האלט נישט ביים ארבעטן.

וויאזוי בין איך איר מסביר מיין צעבראכענע נפש?.. איך האב אלץ געשפירט אז איך קען זיך באהערשן, נישט צו ווערן אונטערדריקט אונטער לחץ; אבער יעצט האב איך אנגעהויבן שפירן - אז ס'רירט מיר אן די געזונט; קוקט אויס, אז כ'בין שוין געווען אזוי אנגעגעסן - פון עטליכע יאר זיין אין די פרעמד - און אלעס גייט מיט'ן פיטום אראפ.

אבער איזהו אישה כשרה העושה רצון בעלה.. זי האט שוין שנעלער פון שנעל פארשטאנען מיינע געפילן, וועט איך האב מיך צעווייניט אויפן טעלעפאן און געזאגט; זיי נישט אויפגערעגט! אבער איך בין אינדערהיים.. איך גיי נישט מער צוריק אין יענעם פאבריק.. איך קען נישט מער! מיינע נערוועז פלאצן.. איך מיין איך פיץ אפ פון לאנדאן.. מיין מזל איז זייער שלעכט דא.

זי האט גוט פארשטאנען דעם רמז, און זי האט מיר געבעטן זיך צו בארואיגן - און צוואוארטן ביז זי קומט אהיים.

מיין יודענע קומט אהיים, און זאגט מיר גלייך; לאמיר רעדן תכלית! איך וויל זייער נישט אוועקמופן פון לאנדאן, אבער איך שפיר זייער שטארק דיין מצב - און דיינע יסורי הנפש; ממילא, אויב דו שפירסט ממש אז לאנדאן איז נישט פאר דיר, וויל איך דיר זאגן, איך האב עס אדורכ'געטראכט אויפ'ן וועג אהיים, און! איך בין דא פאר דיר.. וואו דו וועסט נאר לויפן, אפילו ביז אוסטראליע, וועל איך זיין מיט דיר.. איך וועל דיך נישט לאזן פאלן..

אזוי? בין איך אויפגעשפרונגען.. אויב אזוי, בלייב איך דא! נאר פאר דיינעט וועגן.. אונז וועלן דעם מצב אדורכגיין, און ס'וועט שוין זיין גוט; ס'וועט שוין מוזן זיין גוט.. איך האב באשלאסן, אז איך מיש איבער א בלעטל, און מ'גייט טרעפן די שליסל פון לעבן.

אבער אינצווישנצייט האט דאס מיר ממש בארויבט די מנוחה, ווייל כ'האב אנגעהויבן ליידן פון שלאפלאזע נעכט; אז שפעטער זענען די טעג שוין אויך געווען נעכט.. באקומענדיג שנעל קאפווויי, און יעדע וויירוס האט מיר באטראפן.

איך קען נישט גענוג מסביר זיין אויף פאפיר, די ביטערע טעם פון עגמת נפש - צעבראכנקייט און פארלוירנקייט; אז כ'האב פשוט נישט געקענט שלאפן גאנצע נעכט,

און געקוקט אויפ'ן גרינעם שווארצן חלל; איך האב געווארט נאכט זאל ווערן טאג, טאג זאל ווערן נאכט, און כ'בין פשוט געווען חרוב.

איין לעכטיגע נחמה האב איך געהאט אין די שווערע תקופה, אז ווען כ'האב געזען מיין קליינעם אוצר'ל - מיין לעכטיגע יעקב יוספ'ל, האט עס מיר באגאסן מיט טרייסט - אז כ'בין נישט אליינס; און אז אלעס איז מן השמים, ווייל ווען ס'באשערט נחת פון איין זייט, נעמט מען אפ א קורטוב עגמת נפש - מיט'ן לינקן האנט.

מיין יודענע האט געזען ווי איך ליג אין בעט, און שפיר זיך ווי א צעבראכענע שארבן; אן א תכלית, אן א אויסזיכט אויף איבערצוקומען דעם שווערן מצב; האט זי מיר געאפפערט אוועקצופארן אויף שבת - פרשת ויחי קיין בורנמוס - וואס איז נעבן די וואסער; אין די זומער איז עס נישט פאר א יוד צו באזוכן, אבער אין די קאלטע טבת, איז עס גאר גוט געפאסט - פאר א לעבנס אויפ'פרישונג.

ביים בורנמוס ברעג

כ'האב געהערט, אז דער ראכמיסטריווקער רבי פון ירושלים שליט"א, איז אויך אמאל אהין געקומען אין די געפרוירן-קאלטע טבת; און האט שפאצירט ביים וואסער - פון איין דאָק צום צווייטן - א מרחק פון א האלבע שעה גאנג, עטליכע מאל אהין און צוריק!.. זיינע גבאים האבן זיך פארשטעקט אין די קאר - פאר פרעסט, און ער האט זיך נישט באגענוגענט; נאר אראפגעכאפט די מלבושים - און געכאפט א טבילה אין וואסער.. זאגענדיג, ס'געזונט!

און ס'טאקע געזונט, איך האב עס געשפירט! ווען איך האב קוים מצליח געווען צו גיין פון איין דאָק צום צווייטן - איין מאל.. און ס'האט מיר אויפגעלעבט די נשמה! כ'בין געווארן מונטער און פריש ביז גאר; ממש תחיית המתים אין יענע ביטערע קאלמוטנע תקופה.

ווען כ'בין אנגעקומען צו די אנדערע דאָק, איז דארט געזעצן א אלטער זעצער.. און יענער רופט זיך אן צו מיר אויף ענגליש; וואַט אַר **יו** דואינג היעֶר?.. ווי איינער זאגט; א חסידישע יוד אין אזא ווילד פרעמדע אָרט?.. יענער האט ווארשיינליך געמוזט זיין, אדער א אנטיסעמיט, אדער א פארפאלענער יודיש קינד.

איך האב שוין אמאל באשריבן יענעם שבת אין די פרעמד, אין מיינע מעמוארן - אינעם ביכל 'זאל זיין געלעבט'.

יענע יאר - תשס"ה - איז דער רבי זז"ג געקומען אויף א אפציעלע באזוך קיין לאנדאן; און איך האב לכבוד דעם ארויסגעגעבן א ספר'ל - 'נסיעה לצדיק' - וואס כ'האב שוין לאנג געהאט ביי מיר, געקליבענע מאמרי קודש אין דעם ענין; און יעצט איז געווען א פאסיגע געלעגנהייט צו ערשיינען.

באמת האט דער רבי געדארפט קומען אביסל פריער, נאר צוליב די פטירה פונעם רבינ'ס שוועסטער - הרבנית סימא מירל מווישניץ ע"ה - האט מען עס ווייטער געשטופט; ס'נישט געווען קיין לייכטע יאר..

נאך פסח, האב איך באקומען א מעלדונג פון א חבר מיינע, אז אין סקווערע ישיבה קטנה אין שטאט, זוכט מען איינער זאל טיילן די נאכטמאל פאר די בחורים; און ס'קען זיין א שטיקל הכנסה פאר מיר.. האב איך מיך צוגעכאפט דערצו.

א חודש שפעטער, איז געקומען צו מיר די הנהלה פונעם 'סקווערן מיידל שולע' אין לאנדאן, און געאפפערט - אז כ'זאל ארומגיין נאך געלט פאר זיי - פאר אפאר פראצענט - יעדן פארנאכטס; האב איך דאס אויך אנגענומען..

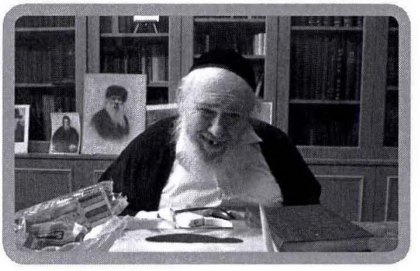
דערצו, האב איך שוין געהאט - א יאר פארדעם - אנגעהויבן א שטיקל ארבעט, ביי א יוד א נצרך - ר' יצחק קרויס, וואס איז פריצייטיג אריינגעפאלן אין קראנקן שטול-ראד; און מ'האט עהם געדארפט אויפלעבן, אביסל לערנען און שמועסן; דעמאלטס האב איך דערפאר באקומען פרוטות.. אבער בעסער ווי גארנישט; יעצט אבער, האבן זיי געאפפערט מער שעות - און אביסל מער געלט.

איך האב עהם פשוט געדארפט ארויסנעמען פון הויז - פאר איין שעה, און דערפאר האב איך באקומען באצאלט - קארגע צען ענגלישע פונט; אבער יענעמס משפחה האט דעסיידעד - יעדע שטיק צייט - אז זיי דארפן ווייניגער שעות; צוויי מאל א וואך, און אויך נישט יעדע וואך..

אבער איך האב זייער הנאה געהאט צו פארברענגן מיט דעם יוד, ווייל ער איז געווען א גרויסער חסידישער יַדָען, און כ'האב קונה געווען פון עהם אסאך ידיעות אין היימישע היסטאריע; און ער האט מיר געלאזט בארגן ספרים - פון זיין ריזן אוצר הספרים; כ'ווייס נישט צו ער לעבט נאך, אבער ער האט נעבעך אסאך געליטן, און געווען אזא וואוילער געשמאקע יוד; און איך האב דארט - פון זיין אוצר און פון עהם זעלבסט - איינגעזאפט אסאך וויסנשאפט.

ער האט אלץ קינד געלערנט אין ישיבת תומכי תמימים - אין קראוינהייטס - און דארט געזען דעם ריי"ץ מליובאוויטש זצוק"ל; שפעטער האט ער געלערנט אין צעהלים

- אין ווילִיאמסבורג, ווי זיין טאטע איז געווען א מתפלל קבוע; און דארט האט ער געטראפן דעם רבי'ן זצוק"ל אויך, און זיך אויך געווייקט ביי גאנץ גרויסע רבי'ס - אין יענע תקופה.

ר' יצחק קרויס

אלץ עלטערע בחור האט ער געלערנט אין נייטרא ישיבה, און ר' מיכאל בער ווייסמאנדל זצ"ל האט עהם באשטימט - אפצוטַייפן זיינע שיעורים און שמועסן אויף פאפיר; און כ'האב פון עהם געהערט ערשט- האנטיגע פאקטן - פון יענע צייטן, איבער שיטות און מיינונגען וואס האבן דאן פאסירט, און פון באקאנטע פיגורן און זייער הלוך ילך.

כ'לערן מיט אברומי קרני

זייענדיג היבש ליידיג מיט'ן טאג, האט מיין יודענע מיר איינמאל געבעטן, כ'זאל מיטפארן מיט איר - צו א גרויסע שאפינג סטאר, וואס איז געאייגענט ספעציעל פאר קינדער-קליידער; דאס איז געווען היבש ווייט פון אונזער געגענד, און וועו כ'בין אנגעקומען אהין, האב איך אכטונג געגעבן אויף מיין קינד - אין א ווינקל - וואו ס'זענען געווען שפילצייגן.

פלוצלינג, האט זיך אנגעטשעפעט אין אונז א אראבער - מיט א לאנגער בארד - און א אראבקע מיט פארשלייערטע בגדים, און האבן אנגעהויבן סאקירן מיט פיינטליכע ווערטער; ס'דעמאלטס געווען א שווערע מצב אין ארץ הקודש, וועו די מדינה האט מצליח געווען צו האקן שטיקער פון די געכאפטע מחבלים; ממילא האט דער אראבער זיך גענומען זידלען אויף מיר - און סטראשענען, אז באלד וועל איך שפירן וואס די מוסלעמענער קענען..

איך האב זיך געמאכט ווי כ'פארשטיי נישט קיין ענגליש; אבער דאן האט די אראבקע - זיין זרש - זיך צוגעשארט צו מיין יודענע, און אנגעהויבן מיט אירע מיאוסע ווערטער; האב איך געזאגט פאר מיין יודענע; שפאציר אוועק, זיי זענען שעדליך! אבער

מיין יודענע איז געווען א שטארקע כאראקטער, און האט אויך געהאט די קאפ אויפ'ן פלאץ; האט זי זיי דווקא געוואלט באריכטן פאר די פאליציי..

זיי האבן עס באמערקט, און האבן זיך ארויסגעריקט פונעם געשעפט - און אוועקגעפארן; אבער מיין יודענע האט מצליח געווען צו פארצייכענען די פלעיט נאמבערס; און אינדערהיים האט זי געקלונגען די זיכערהייט ביורא, און באריכטעט דאס געשעעניש; זייער אידענטיטעט - די נומערן פונעם קאר א.ד.ג.

אבער אונז האבן גארנישט צוריקגעהערט - פאר א לאנגע צייט.

ביז עטליכע חדשים שפעטער, באקומען אונז א טעלעפאן קאל; ס'איז די פאליציי סטאנציע, און זיי ווילן אונז אינפארמירן און אויך באדאנקן; אז מ'האט געכאפט א גאנצע גרופע אין לאנדאן - וואס האבן שייכות מיט אלוועלטליכע טעראר, און אונזער אינפארמאציע - מיט די 'קאר פלעיט נומער' האט היבש צוגעהאלפן.

ס'האט אבער פאר לאנדאן נישט גוט אויסגעמאכט; ווייל דאן האט פאסירט א מעכטיגע טעראר-אטאקע אין די אָנדערגראונד טרעין אין קעמדאן טאון; באקאנט מיט'ן נאמען - 7/7 - לויט'ן דאטום פונעם טעראר; וועו פיר פלאטפארמעס זענען געווארן פארגליווערט, און לאנדאן איז געווארן פאראליזירט מיט א מעכטיגע טעראר קלאפ.

אז כ'רעדט וועגן 'קעמדאן טאון' דערמאנט מיך עס, אז כ'האב אמאל געזוכט א גוטע דענטיסט, און מ'האט מיר פארגעשלאגן צו גיין צו איינעם אין קעמדאן טאון, אבער אזא שוסטער ווי יענער האב איך זיך נישט געראכטן, און כ'פלעג טאקע קיינמאל מער נישט גיין צום דענטיסט - אלע יארן וואס כ'האב דארט געוואוינט, נאר אליינס אכטונג געגעבן אויף מיינע ציין, עד כי באתי בחזרה קיין ניו יארק.

דער מעכטיגער טעראר אטאקע - האט פאסירט אום אדר"ח תמוז ה' חוקת, און אין יענע שווערע טאג האב - איך אויך - באקומען א נישט גוטע בשורה; מ'האט מיר אפגעזאגט פון מיין דזשאב - אלץ מחלק אין ישיבה; פארוואס? פארוועו? האב איך נישט באקומען קיין ענטפער, נאר - אז מ'דארף מיך מער נישט.

איך האב פארלוירן די אפעטיט פון גיין נאך געלט, און די דזשאב ביי דעם נצרך - האב איך אויך שוין נישט געהאט דעמאלטס, און דא האב איך פארלוירן דעם געהאלט פון ישיבה אויך?!.. ניין! איך גיי דאס נישט לאזן לויפן.. איך גיי קעמפפן פאר מיינע רעכטן.

און וועו דער רבי זצ"ג איז געקומען אויף שבת קיין פרעשבורג, בין איך אהינגעפארן; און ביים פראוועננען מוצאי שבת, האב איך - פשוט און גראד - מודיע געווען דעם רבי'ן, אז דאס איז עס! איך קען מער נישט וואוינען אין לאנדאן, די מצב מאכט מיך קראנק.

איך האב געזאגט עטליכע טענות; איינס, מ'מאכט אין לאנדאן א געשפעט פון די מחנכים פון וועמען איך האב מקבל געווען חסידות; האט דער רבי רעאגירט, עה! נישט יעדער, אפשר איינס צוויי..

האב איך געטענה'ט, אז ס'נישטא קיין אייגענע מקוה, און דאס איז גורם אסאך טירדות; אויף דעם האט דער רבי נישט געענטפערט; האב איך געזאגט פאר'ן רבי'ן, אז כ'האב שוין באשלאסן - אז איך גיי בקרוב אוועקמופן פון לאנדאן.

געווענליך אז מ'פרעגט, ענטפערט דער רבי א תשובה; אבער אז מ'זאגט, באקומט מען געווענליך נישט קיין גלייכע תשובה; אבער קוקט אויס, אז איך האב אלץ געהאט ביים רבי'ן א אנדערע הלכה.. און דער רבי 'זאגט' מיר קלאר וואס ער האלט; דהיינו, דער רבי זי"ג האט מיר געגעבן א לייכטע שטופ - מיט א שמייכל, זאגנדיג; מאכטס אייך נישט נאריש, איך זאג אייך אז ס'איז נישט קיין טובה אז איר זאלט אוועקמופן..

און דער רבי האט אוועקגעדרייעט דעם שמועס, זאגנדיג; פארציילט'ס מיר עפעס גוטס..

דער רבי האט גוט געהערט מיינע טענות, און דאך פארדרייעט דעם שמועס; האב איך געזען אז כ'האב נישט קיין ברירה, האב איך מבטל געווען מיין פלאן.

כ'וויל דא צולייגן א עפיזאד, אז שפעטער דאס יאר, אינעם יומא דהילולא פונעם בעלזער רבי זצוק"ל, האט איינער פארציילט פון עהם אזא סיפור; אז אמאל האט איינער געזאגט פאר'ן בעלזער רב זי"ע - אויף אנדערע יודען עפעס נישט געשמאק, און דער בעלזער רב האט רעאגירט; נישט אלע זענען אזוי, אפשר איינס צוויי.. און יענער האט זיך איינגע'טענה'ט, אז ס'יא מער ווי איינס צוויי, און ס'האט יענעם געשאדט.

וועו כ'האב דאס געהערט, האב איך געכאפט א פחד, אבער כ'האב מיך געפריידט אז כ'האב כאטש נישט אקעגן געזאגט, אז ס'מער ווי יחידים.

אהיימקומענדיג קיין לאנדאן, האב איך געזען א צעטל אין שול, אז עפעס א היימישע 'האנט קוקער' איז דא אין שטאט, און מ'קען מאכן ביי עהם א אפוינטמענט.

וויבאלד כ'האב געזוכט איינער זאל מיר אויפלעבן מיין מוהט, נאכדעם וואס דער רבי האט אפגעווארפן מיין פלאן, האב איך מיר צוגעכאפט דערצו; ווייל כ'האב מיר געקלערט אזוי; א סקווערע חסיד וועט מיר זאגן; וואס דער רבי זאגט איז הייליג - ואין לנו רשות להרהר.. א פרעמדער וועט מיר זאגן; וואס הייסט דיין רבי פירט דיך ביים נאז?..

ממילא האב איך אפגעמאכט, אויב יענע 'האנט קוקער' איז נישט קיין סקווערער - אויך נישט קיין פראסטע גאסן יונג; וועל איך עהם פארציילן מיינע קוועטשענישן, אפשר וועט דער 'כתוב השלישי' מיר עטוואס באראיגן.

וכך הווא, איך האב מיך געפונען זיצן קעגן - נישט קיין קליינע ת"ח, וואס זאגט דווקא נישט קיין עתידות, און קען דעם פאך פון א כשר'ע מקור; און ער האט מיך טאקע משכנע געווען - אז די בעסטע זאך וועט זיין צו בלייבן אין לאנדאן; זאגנדיג, דיין רבי האט נישט געריעדט פון אייגענע נגיעות, ווייל ער דארף דיך נישט נעבן זיך; ניין, ער האט א העכערן חשבון - וואס איז נישט פאר דיר 'יעצט' צו פארשטיין.

און ער האט מיר געזאגט נאך זאכן, וואס כ'וויל נישט שרייבן; אבער וועו איך קוק היינט צוריק, זע איך אז וואס ער האט מיר דעמאלטס געזאגט, איז יעדע ווארט שפעטער מקוים געווארן.. און צווישן זיינע ווערטער - האט ער מיר געזאגט; אז איך האב א כח ארויסצוגיין אין די וועלט און משמח זיין - אויף א שטייגער וואס א קליינע פראצענט קומען אן דערצו!!

און ס'מיר דאן געווען מאדנע דאס צו הערן; ווייל איך האב זיך נאכנישט גערופן מיט'ן צונאמען - מנשה לוסטיג.. און כ'האב קוים געהאט געצייליטע חברים אין מיין סביבה.

אויך האט ער מיר דאן געפרעגט - צו כ'בין בשלום אין שטוב, ווייל עפעס צייגט אויף מיר, אז לעבן אונז נישט צוזאמען.. און איך האב געזאגט; פארקערט, אונז האבן גאר א פיינע שלום בית.. קוקט אויס, אז דאס איז געווען די גזירה מן השמים - צוויי יאר שפעטער - אז זי האט געדארפט פריצייטיג אוועקגיין ה"י.

בכל אופן, איך האב זיך מחזק געווען, און געטראכט צו זיך; אז טאמער האב איך טאקע פאטענציאל - ווי יענער האט מיר געזאגט - דארף איך דאס אנהייבן פריש אויסצופראבירן.

וועו דאס יאר תשס"ה האט זיך געענדיגט, האב איך - מיט א פולע מויל - אויסגעשריגן 'תכלה שנה וקיללותיה'.. און תחל שנה וברכותיה!!! און וואונדערליך, ווי נאר די יאר האט געמישט א בלעטל, האט מיין הצלחה אנגעהויבן שיינען - ווי קיינמאל בעפארי.. ויהי ערב ויהי בוקר שנת תשס"ו.

וועו כ'בין געקומען קיין סקווירא אויף יו"ט, בין איך אריין צום רבי'ן מיט מיין איין יעריגע יונגעלע שי', און כ'האב געזאגט פארי'ן רבי'ן; ברוך השם איך האב מיך שוין מסדר געווען.. און כ'בלייב אין לאנדאן.

האט מיר דער רבי געוויזן אויף מיין יונגעלע; געבט א קוק.. דאס הייסט טוב!.. וואס דארפט איר מער ווי דעם?..

און כ'האב דאס פארצייכענט בזכי', אז דער רבי האט געזאגט אויף מיין זון - אז ער הייסט טוב; ס'שטייט דאך אין ספה"ק, גרויסע זאכן אויף דעם בחינת טוב; א בן זכר הייסט טוב וכו'.

אום פרייטיג פ' וילך, ד' תשרי, מזל טוב! ס'איז געבוירן געווארן דאס ערשטע קינד - א יונגעלע צו ר' יעקב יוסף בן ר' אהרן מענדל שליט"א; די שמחה האט זיך אנגעזען אינעם הויף מיט גרויס התרגשות, און איך שרייב דא אויספירליך, דאס וואס איך האב בשעתו מיט פרייד פארצייכענט.

מ'שעפשעט די תפילות פונעם הייליגן חיד"א - ביי תשליך - צווישן די הויעכע איבער'וואקסענדע ערבות ביימער, איבער'ן וואסער-שטראם אויף ווילסאן; ס'הערשט א אויסדריקליכן שטילקייט, דער רבי - מיט אומצאליגע חסידים אינאיינעם - בעטן זיך אויס א שנה טובה, אין דעם בין השמשות'דיגן אטמאספער.

די טעכנישע לעקטער נעמען איבער די מאכט, איידער די זון אונטערגאנג - נעפל שטראלן; און ס'הערשט א דערוועקנ'דער גייסט פון אייגנקייט - מיט גאט ברוך הוא אליין; אין א צייט ווען מ'קען בלי מניעה זיך אויסבעטן - ווי געשפירט - אלעס אלעס.

מ'האלט שוין בין כסא לעשור, אבער היי יאר איז דער עולם עפעס באזונדערס דערהויבן - מיט פריידיגע געפילן; ס'איז דאך א שמחה ביים רבי'ן אין הויף; הרב ר' יעקב יוסף בהרא"מ שליט"א האט דעם געווועזענעם ערש"ק פ' וילך געהאט דאס עלצטע יונגעלע - למזל טוב - לישועות ולברכות; און עס ווערן באגליקט, געבענטשט און געהאלפן, כל הקהל הקודש הזה.

א קלייניגקייט? א שמחה ביים רבי'ן, און נאך 'אזא' שמחה; דאס געבורט פונעם בכור לבכור בכורו של מרן שליט"א - דאס איז משפיע פיהלע עמער'ס מיט אלעס הייליג גוטס; ספעציעל מיט די יעצטיגע הייליגע זמנים געפלאכטן, איז דאס א דערהויבנקייט אינעם חסידישן נשמה - ביז גאר.

ווען ס'געקומען צום 'וואכנאכט'; נישט עפעס אנדערש ווי מוצאי יום הקדוש, עפעס אזוי גוט געפאַסט, א המשך פון שבת שבתון צום שובע שמחות; און ס'פרייען זיך טויזענטע חסידישע הערצער, מיט'ן רוישיגן שמחה, וואס ציהט הייליגע ווארצלן פון יחוס וחשיבות.

דאס טייטש, נאך א רינגעלע אינעם גאר הייליגער קייט, וואס ציהט זיך גלייך אן קיין הפסק - פונעם קודש הקדשים - לבני בניהם; א פרישע דור פון שפע קדושה, וואס איז ריין ציכטיג מיט די אצילות'דיגע מידות הק' - אויפ'ן הייליגן דרך המקובל; דאס איז א שמחה כפול ומכופל, וואס ברענגט ארונטער השפעות עד בלי די, לשעה ולדורות.

און אין אט די הייליגע מאמענטן, האבן מיר טאקע זוכה געווען, אז דער כהן הגדול העומד לשרת בקודש - לפני ולפנים, האט ערשיינט צו די דאזיגע שמחה - בבגדי קודש פון די גאר הייליגע טעג; אה! מה נהדר היה מראה הקודש.. לבוש בצניף הטהור.

דער רבי שליט"א איז צום מעמד הקריאת-שמע-ליינען ערשינען - געקליידעט מיט'ן הייליגן ירושה קאפל; 'דאס גאלדענער קאפל' פונעם עלטער זיידן - אבי השושלת הק' - מרן רבי איציקל סקווירער זי"ע, מירושת אביו קודש הקדשים - דער הייליגער טשערנאבליר מגיד זיעוע"י; און מיטן ווייסן קיטל - נאך פון יום הקדוש.

- דאס האט צוגעגעבן אזויפיל שיין און הארה, צו די גליקליכע אויגן פון אומצאליגע חסידים; די אלע וואס זענען געקומען פון נאנט און ווייט - צום צדיק, דער מעלה תפילותינו ומוריד ההשפעות הזַּכות; די חסידים וואס זענען דא געווען, האבן זוכה געווען צו זעהן, צו הערן, און בייוואוינען די סגולה'דיגע מאמענטן.

ס'איז געווען וואס צוזען, און די שארפערע חסידישע אויגען - האבען נאכמער געזען; און זיך שטארק אויסגעדרוקט אויף די 'גאר זעלטענע' זאכן - וואס מ'האט דערביי בייגעוואוינט.

קאפיטל
פיר און צוואנציג

ביים ברית צומארגענס, האט מען א נאמען געגעבן - דעם רך הנולד - 'פינחס צבי ארי'.

- 'צבי ארי' - נאך הרה"ק ר' הערש לייב אליקער זי"ע, וואס זיין יומא דהילולא איז אצינדער, און זיין זוהן - הרה"ק ר' יוסף דוד זי"ע - איז געווען דער שווער פון הרה"ק ר' אליקים געץ מאוסטראה זי"ע - חותן מרן מהר"ד מסקווירא זיע"א; און דאס קינד איז פון איהם עלעף מאל א אייניקל.

און וויבאלד ער איז יונג אוועק, האט מען צוגעגעבן - 'פינחס' - נאך הרה"ק רבי פינחס מקאריץ זי"ע, וואס דאס קינד איז פון איהם 'אכט און דרייסיג' מאל א אייניקל.. און בכלל איז געווען א שטארקע שייכות אהין; ווי מ'דערציילט נאך געהויבענע סיפורים, פון דעמאלטס און היינט.

צום חודש - ד' חשון תשס"ו - איז פארגעקומען די פדיון הבן; וואס די פרטים האב איך נישט פארצייכענט, און איך פארלאז מיך אויף די רושמי רשימות אין הויף, וואס זענען אסאך מער אקוראט אין אלעס וואס איז היסטאריע , ווי א שטייגער - 'פנחס ברוך בערגער' - וואס געדענק צו זאגן לפרטים בפרוטרוט.

ויגדל הנער ויגמל, מ'האט דאס לעכטיג קינד 'פינחס הערשעלע' אפגעשוירן צו מזל וברכות - ביי די צוויי יאר; און ס'געקומען די לעכטיגן זמן פון 'דריי יאר'; והיה לעת בוקר - פרייטיג ערב שבת שובה תשס"ט - און מ'פירט שוין ר' פינחס הערש אין חדר אריין.. אין א גוטע שעה, מיט פוהל הייליג נחת לתפארת האבות הק'.

ערשב"ק - האלב נאך צוועלעף - איז דער רבי זז"ג אנגעקומען צו ר' איציק'ס הויז, ווי די חדר-פירן קומט פאר; כדי די פרישע יולדת זאל קענען מיטהאלטן; און ס'טוט זיך א געשטופעכטס.. א עולם חסידים האבן זיך אריינגעקוועטשט אין שטוב, מיטצוהאלטן - און זיך מיטפרייען מיט'ן רבינס שמחה וואס איז גאר געהויבן.

דער מלמד - החסיד ר' יצחק כ"ץ - זאגט מיט'ן קינד די אותיות הק', און דאס קינד זאגט מיט חשק און רצון - אויפ'ן קול, און דער רבי שליט"א ווארפט מטבעות ביי יעדן 'האניג אות'.

דאס קינד לעקט די האניג - אין די זיסע טעג - ווען מ'בעט זיך אויס א געוואונטשענעם יאר; און באלד ווי ער האט באקומען די מטבעות פונעם גרויסן זיידן, האט ער עס גלייך איבערגעגעבן פאר זיין טאטן; און דער רבי שמייכעלט שטארק מיט'ן הייליג נחת'ל - החתן פינחס הערשעלע שליט"א - וואס געבט די פוהלע הנאה פאר די עלטערן - און איר עלטערן.

ליתר שאת, האט דער מלמד געזאגט מיט איהם - על מצות ציצית מיט די נוסח פון חדר; דאן האט דער רבי געטיילט פעקליך פאר די קינדער און מלמדים, און לעקאך פאר'ן משפחה; ר' יצחק כ"ץ איז נתכבד געווארן מיט א ניגון, און ער הייבט אן 'קוה'; און נאכדעם דער מנהל - ר' וועלוול האלצלער - הייבט אן דעם ליד 'בספר חיים'.

המלמד ר' אברהם פעלדמאן שי' האט אנגעפירט א באשיידענע קינדער קאפעליע, וואס האט אויסגעגראמט די 'סדר העבודה ביום הקדוש'; און נאכדעם גראמען אויפ'ן ליד - 'א גוטע יאר'; און דער רבי שליט"א האט גאר באזונדער הנאה געקוועלט פון די גראמען, וואס איז געשריבן געווארן - דורך המחנך ר' חיים יצחק האכהייזער הי"ו.

פארשטייט זיך, אז ביים געהויבענעם זמן פון 'בן חמש למקרא', האט ר' פינחס הערשעלע פארגעזאגט די פסוקים.

און יארן שטעלן זיך נישט אפ, ווען מ'האלט שוין נענטער ווי ווייטער; ווען מ'גרייט זיך צום גרויסן זמן שמחה - בשילהי שנת תשע"ח - ווען דער בחור'ל ווערט לייגן צום ערשטן מאל תפילין; דאס ווערט שוין דארפן באשריבן ווערן - אינעם קומענדיגן באנד - בעזהשי"ת.

צוריק צו שנת תשס"ו.

באלד מוצאי יו"ט סוכות, איז מיר איינגעפאלן א פלאן; אז אפשר זאלן מיר - די גאנצע לאנדאנע שטיבל - מאכן א נסיעה קיין אוקריינא, און מתפלל זיין אויף קברי אבות; פאר הצלחה אינעם שטיבל און פאר אונזער עתיד.

א געדאנק וואס האט זיך אויסגעשטעלט צוזיין א גאלדענע הצלחה; און אום חודש שב"ט איז פארגעקומען יענע געהויבענע נסיעה, א רייזע וואס איז געווען צום געדענקן; און אויך יענע נסיעה האב איך פארצייכענט - און ארויסגעגעבן אין א דיקע קונטרס - מיט קאלירטע בילדער.

גלייכצייטיג האב איך אינעם אנהייב ווינטער, ווידער מצליח געווען ביים גיין נאך געלט - יעדע אוועגט - פאר די מיידל שולע, און אנגעזאמלט גרויסע סכומים; עפעס וואס איז נישט געווען גרינג, סיי אין די הייסע זומער און סיי אין די געפרוירענע ווינטער; אבער כ'האב מיר אויפגעבויעט זעלבסט-ווערד, און אנגעהויבן שפינען א שייכות מיט מענטשן פון אלע סארטן - אינעם גאנצן שטאט; און מ'האט מיר אנגעהויבן קענען אלץ א בדחן..

פארוואס פארדעם נישט? כ'האב נישט קיין אהנונג!.. באמת ווייס איך יא פארוואס; ווייל ס'נישט געווען באשערט ביז יעצט..

אין אוקריינא מיט יוחי נייעשטאדט

זייענדיג ביים אונזער היסטארישע רייזע אין אוקריינא - אין די שב"ט שנייען, האט א חבר מיינע אפגעכאפט פון מיר אפאר ווידיאו-קליפס; ווי איך שפאן אין די שניי - ווי א רוסישע חסיד - מיט א לולקע און א שטעקן; און כ'האב אויסגעשפילט - עטליכע ענליכע סצענעס.

און יענעם קליפ - וואס מ'האט אפגעכאפט פון מיר אין אוקריינא - איז פאקטיש געווען דאס ערשטע באקאנטע ווידיאו-קליפ פון מיר; און ס'איז שפעטער פארשפרייט געווארן, ווען איינער האט דאס אריפגעלאָדענט אויף 'יוטוּבּ' - א סאציאלע וועב-זייטל, וואס האט זיך הערשט געעפענט ממש א יאר בעפאר, ארויפצו'לאדענען אייגנגעמאכטע קליפ'ס.

איך האב קוים פארשטאנען וואס דאס איז; ווייל כ'האב נישט געהאט קיין אינטערנעט, און כ'האב נישט פארשטאנען גענוי אין וואס דאס גייט פירן; און זייענדיג דאס ערשטע 'היימישע' קליפ - אויף דעם דאזיגן וועבזייט, איז עס געווארן גאר פאפולער אין גאר א קורצע צייט; און דאס האט געפירט ווייטער - צו מיין אויסגערופענע בינע-נאמען - 'מנשה לוסטיג' - וואס האט שוין עד היום משמח געווען אן א צאל נפשות.

זייט מיין ערשטע קליפ איז געגאנגען אלוועלטליך - ווי מ'זאגט אויף ענגליש - ווייערל, בין איך געווארן א באקאנטע געשטאלט פון קאמעדיע-שפיל; און ס'האט נישט געדויערט אסאך צייט, ביז ס'האט דערגרייכט צו די אויערן פון היימישע, אז מ'קען אויף דעם ווידיאו-סייט - 'יוטוּבּ' - זען א ריזן אויסוואל פון היימישע קליפס; און די יודישע כוכבים האבן זיך צוגעכאפט דערצו, און אנגעהויבן פראדוצירן אייגענע קליפ'ס.

כ'וויל צוגעבן, אז דעמאלטס איז די איסור קעגן אינטערנעט - נאכנישט געווען אזוי בתוקף, ווי א שטייגער היינט - דאס ערגסטע; ממילא איז עס נישט געווען מער - ווי די עוולה פון קוקן א ווידיאו.

א שטערן ווערט געבוירן

היינט צוטאגס, איז קוים מעגליך פאר א היימישע קליפ - זאל אזוי שנעל שטייגן אין ציפערן; ווייל נישט אלע קוקן עס אויף יוטוב - ווייל מ'לייגט עס אויף פילצאליגע סייטס, און מ'שיקט עס ארום אויף אייגענע דאוינלאודס; און אויך, זינט די שטארקע מערכה קעגן אינטערנעט, איז שטארק רעדוצירט געווארן די נומערן ביי היימישע קליפס - ברוך השם..

צוליב די גאר גוטע פידבעק וואס כ'האב דאן באקומען, האב איך שפעטער געעפענט א אייגענע קאנטע, און איבערגעלייגט די אלטע - און אנגעהויבן מאכן פרישע שטיקלעך; דאן איז צוגעקומען צו מיר - יענער וואס האט אפגעכאפט פון מיר דאס ערשטע לאכערייקע - און אנגעהויבן מיר אפרעדן; אז כ'זאל אויפהערן זיך נאריש מאכן פאר די וועלט, ווייל ס'ווערט מיר ברענגען בושות אין די עתיד.

איך האב אבער אנדערש געקלערט, אזויווי כ'האב אלץ געטראכט; אז דאס זענען דאך מיינע געבוירענע טאלאנטן, פארוואס זאל איך זיי נישט אויסנוצן?! ספעציעל אז ס'קאסט מיר נישט קיין איין קופערנע פעני.. זאלן אלע לאכן, און כ'וועל אנהייבן א נייע עפאכע פון 'היימישע ערליכע קאמעדיע', וואס איז שוין צענדליגע יארן נישטא אויפ'ן מארקעט; און אזויפיל נצרכים און קְשֵׁי-יום קענען דאס נוצן - ווי וואסער צום לעבן.

איך בין גראדע געווען אין א שטארקע צווייפל; ווייל צו מאכן כשר'ע קאמעדיע - איז טאקע א גוטע זאך פאר זיך, אבער ס'איז 'דאך' א ווידיאו; און דערצו ווערט עס אפציעל פארשפרייט דורך אינטערנעט, און ווער נעמט די אחריות?..

די שאלה האט מיר שטארק געשטאכן, און כ'בין געווען פארלוירן אין מיינע מחשבות; אבער כ'האב עס דערווייל דערשטיקט אינעווייניג; ווייל קוים וואס כ'האב אנגעהויבן עוסק זיין מיט עפעס שמחה'דיג, נאך לאנגע פעריאדן פון עגמת נפש און שוועריגקייטן, זאל איך עס אויפגעבען?..

איין טאג האב איך מיך שוין אוועקגעזעצט שרייבן א סקריפט - פאר א נייע איידיע וואס ס'איז מיר איינגעפאלן - פאר א קליפ; און שרייבן סקריפט'ס איז א טאלאנט פאר זיך, וואס כ'האב ב"ה דאס אויך באקומען אלץ מתנה פון הימל; און כ'האב שוין געשריבן

היבש אפאר לענגערע סקריפטס; און אין מיינע סקריפטס - שפירט זיך ממש אינעם סצענע, און מ'פארגעסט פון אלעס ארום, פונקט ווי מיינע מאמרים.

וועו ס'געקומען פאקטיש אפצוכאפן יענעם קליפ, האט זיך יעדער אפגעזאגט מיר צו העלפן; אפילו נאר האלטן דעם קעמרע - האט קיינער נישט געוואלט; האב איך יעדן אפגעלאזט, און פארציילט פאר מיין יודענע ע"ה - אז כ'וויל מאכן א נייע קליפ, און זי וועט מיר האפענטליך העלפן דערמיט.

און יא! זי האט גערן מסכים געווען מיר צו העלפן, אבי כ'זאל זיין העפי.. אבער וואס דארף מען טון - האט זי געפרעגט?

בלויז האלטן די קעמרע - נעבן די שוועל פון א טיר - אז ס'זאל זיך נישט רירן; און וועו כ'וועל מאכן א סימן, וועסטו אנהייבן אפכאפן; און וועו כ'וועל מאכן די צווייטע מאל די סימן, וועסטו אויפהערן.. וכך הווא! און דעמאלטס האב איך געמאכט די באקאנטע קליפ - 'באַבי לייג שוין אראפ די טעלעפאן'..

נאך מער האב איך מיר געפריידט, אז כ'דארף נישט צוקומען צו קיינעמס טובות; מיין געטרייע יודענע, וואס איז שוין אסאך מאל ארויס פון איר וועג - פאר מיינעט וועגן, כאטש זי - אלץ גאר פרומע - האט לכתחילה נישט געוואלט געוויסע זאכן; אבער פאר מיר - פאר מיין גוטע געפיל - האט זי זיך געבויגען אין דרייען; אבי זי זאל מיך זען פרייליך - ווי די טאג וועו מיר זענען אריין אונטערן חופה..

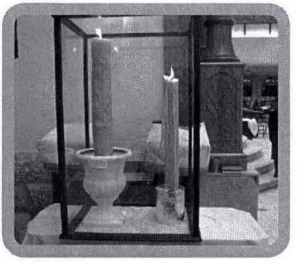
די קאמפלימענטן האבן נישט געשפעטיגט צו קומען, און ס'קומט נאך יעצט.. ווייל יענע קליפ, איז געווען א סעמפל פון א 'מנשה לוסטיג פראדוקט'; הונדערט פראצענט נאטורליך און לאכעדיג.. איך האב אוועקגעגעבן פאר דעם - פינעף קארגע מינוטן, און די אומגעהויערע שמחה וואס דאס האט שוין גורם געווען אין די וועלט, איז נישט צום שאצן!

דערווייל אין לאנדאן, האב איך וויטער געלעבט אויף א באשיידענעם שטייגער, נישט וואוסנדיג ווי סאך מענטשן וועלן געוואויר מיין נאמען - מער און מער.

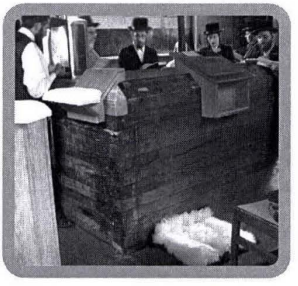
מיינע געשוויסטער האבן ג'מסר'ט פאר מיין מאמע, אז איך מאך וויריאו קליפ'ס, און יעדער קוילערט זיך.. און וועו כ'בין געקומען קיין סקווירא אויף יום טוב, אנשטאט זי זאל מיר געבן קוראזש, האט זיך מיר פארגעהאלטן; דו מאכסט דיך אליינס אן בושות בחינם.. 'זאלסט וויסן אז מענטשן קוקן'.. האט זי מיר געזאגט א פזמון.

- און איך האב געטראכט צו מיר; וויפיל מענטשן וואלטן געוואלט, מ'זאל וואס מער קוקן אויף זיי..

כאטש מיין ציל איז נישט געווען - צו ווערן די וועלט'ס בדחן, אדער א גרויסער שטערן; נאר פשוט צו ניצן מיינע טאלאנטן; אבער ס'האט מיר זיכער נישט געקימערט, אז 'אלע קוקן אויף מיר'..

אגב, וועז כ'פלעג קומען צו פארן פון לאנדאן קיין סקווירא, האב איך אלץ געזען חידושים; דא איז ארויסגעוואקסן פרישע הייזער, דארט האט מען פארבויעט.. אויך מיין טאטנס הויז האט מען אינגאנצן איבערגעבויעט - מבית ומחוץ; א נייע דור קינדערלעך וואס איך יאג נישט נאך צו קענען ביי די נעמען.. נאך בחורים וואס האבן זיך באשטרייעמלט ברוך השם..

די אלטע יודען מיט די הוט'ן שבת, זענען צוביסלעך ארויף לשמי מעל, און זייער ארט פארפילן דורכגעווייקטע חסידישע אייניקלעך לתפארת ולגאון; אבער זייענדיג אין לאנדאן, האב איך דאך רוב יאר נאר געהערט די עיקר חדשות אויפ'ן טעלעפאן, ווי א שטייגער די געשיכטע פון 'פינקלס פלייש' וואס האט פאסירט דעם יאר סוף יאר - תשס"ו - וועז ס'איז אנדעקט געווארן אלץ טריפה, און ס'האט אויפגעשאקלט א וועלט - ביז לאנדאן..

איך האב אין די יארן געקויפט לכבוד'ן רבי'ן זז"ג עטליכע חפצים, וואס איז געווען מיין באגער תמיד; אויב נישט מיט'ן לערנען, כאטש זאל איך באשיינען עפעס פריש לכבוד המלכות; איך האב געקויפט א זילבערנע קריגל - צו האלטן די וואסער וואס מ'שעפט פונעם 'בארה של מרים' יעדע מוצאי שבת.

מיינע נדבות לקודש

אויך האב איך געקויפט דעמאלטס, א האלטער פאר די גרויסע יו"כ לעכט אין שול, און א עכט האריגע קארפעט פאר'ן ציון - וועז דער רבי איז אינעם אוהל.

כ'האב געקויפט א שיינע אויסגענייעטע מפה - פאר'ן רבינס עמוד - ביי די הקפות שמחת תורה; ס'נישט צום גלייבן וויאזוי ס'האט אויסגעקוקט פארדעם, צעריסן און קורץ.. אבער וועז איך האב געקויפט דעם מפה, האט שוין בעריש דער האלץ-מייסטער אויסגעשניצט א שיינעם עמוד גופא, און ר' אלעזר יונה בא"מ

זילבערמאן האט געקויפט א שיינעם זילבערנעם וועגטל, אין פארנט פונעם רבי'ן, און פאר די יו"ט לייכטער.

די מפה של שמח"ת וואס כ'האב געקויפט, איז ליידער פארברענט געווארן ביים פייער פונעם ר' משה מנחם טויבענפעלד הויז - נעבן די שול; און מ'האט אלעס איבערגעמאכט ניי, אויך די אלטע פסח היסב בעט, איז פארברענט געווארן, און פון די געבליבענע בעט אייזנ'ס פונעם רבי ז"ל, האט מען איבערגעמאכט א הערליכן נייעם שטיקל.

איין יאר בין איך געקומען צו פארן אויף שבת שקלים, און פונקט האט איינע פון מיין משפחה געמאכט א שמחת הברית, און מיך מכבד געווען מיט'ן כיבוד - הבא מן הכיסא; און דאס איז מיר געווען זייער א חשובע כיבוד, ווייל כ'האב איבערגענומען דעם רך הנימול - פונעם שויס פונעם רבי'ן זז"ג - און ס'האט זיך שוין אויסגעצאלט די רייזע..

איך דערמאן זיך א אינטערעסאנטע עפיזאד; ווען כ'בין איינגעשטאנען אין סקווירא אין א הכנסת אורחים דירה, און איינמאל פארנאכטס האט געפלאצט א רער אינעם דירה, האט מיין יודענע געבעטן די יודענע פון החסיד ר' משה יעקב ביסטאן שי' - אז זי זאל בעטן איר מאן, אז ער זאל מיך אויפזוכן אין שול, ווייל זי האט נישט געקענט צוקומען צו מיר.

איך שלעפ מיך אהיים נאך מעריב פון שול, און פלוצלינג זע איך ר' משה יעקב גיין מיט האלב צוגעמאכטע אויגן אויפן גאס, האב איך עהם באגריסט, האט ער אויפגעהויבן די אויגן - און מיר געזאגט; אה! דיין יודענע זוכט דיך.. ס'איז עפעס געשען אין דיין דירה..

ווען נישט איך גריס עהם, וויאזוי וואלט ער מיך געטראפן?.. אויף ר' משה יעקב איז נישט קיין פראגע, ווייל כ'וועל פארציילן נאך א ערפארונג וואס כ'האב מיטגעהאלטן מיט עהם; איינמאל בין איך געווען מיט א גרופע חסידים אונטערוועגנס, און מ'האט געדארפט אריבערגיין א עסקולעיטער; ר' משה יעקב גייט מיט פארמאכטע אויגן, און ער כאפט זיך אן אין זיין קרוב וואס פירט עהם..

ווען מ'איז אראפ פונעם עסקולעיטער, האט זיך זיין פירער אויסגעגליטשט.. און ר' משה יעקב ווארפט אראפ זיין טאשקע און טאפט ארום ווי זיין חבר איז, און הייבט עהם אויף, און יענער פירט עהם ווייטער..

נישט משה יעקב מיט זיין שמירת עינים האט זיך אויסגעגליטשט.. ממילא איז שוין נישט קיין שאלה וויאזוי ער וואלט מיר געטראפן, ווייל ער האט סייעתא דשמיא.

צוריק צו לאנדאן.

אין יענע תקופה, האב איך נאכאמאל באקומען די אפפער - צו באדינען ר' יצחק קרויס; און איך האב עהם דאן געדארפט טראגן צו שיעורי תורה, אין די 'ברענער סענטער' - א יודישע צענטער מיט שטאטישע פראגראמען; וואס איינער האט דארט פארדינט גרויסע פארדינסטן.. צו אגודת ישראל, צו ויזניץ ב"ב - וואס איז געווען בשכינות, אדער גאר א דריטער..

איך האב דערפון פארדינט פרוטות קטנות, אבער אין מיין מצב, איז יעדע פרוטה געווען גרויס געלט.. אבער דא הייבט זיך אן א פרישע פראבלעם; דער מגיד שיעור - האט א היבשע מאס שמינית שבשמינית, און ער זאגט מיר, כ'זאל עהם אויפהערן ברענגען! ווייל די משתתפי השיעור ווילן נישט שפירן ווי נצרכים, וואס זיצן צוזאמען מיט ווילטשערס, און הערן אויס א שיעור חק לישראל.

איי, וואס דען זענען זיי געווען - די משתתפי השיעור? פאלג מיר א גאנג.. אלע דארט זענען געווען פעלערהאפטיג; איינער מיט די שכל, איינער מיט א פאָסטן.. איינער מיט'ן שטופן די צייט, און איינער נישט ווייט פון ר' יצחק'ס פראבלעמען; און מיין טייערע זיסע ר' יצחק פלעגט אזוי אויפלעבן פון אזא שיעור; ממילא האב איך יענעם קריטיקירער איגנאריט, און עהם ווייטער געברענגט.

דאך, האב איך טייל מאל יא געלערנט מיט עהם אינדערהיים, ווייל כ'האב זיך נישט געווואלט יעדעס מאל איינרייסן מיט יענעם; און באמת איז דאס מיר אויך געווען א היבשע טירחה; ווייל ער איז געווען ממש געלעמט, און כ'האב עהם געדארפט אויפהייבן - און אריינלייגן אינעם קאר.

- און ביז א קאר איז געקומען - האט מען געקענט געשמאלצן וועהרן אין די זומער, און געפרוירן וועהרן אין די ווינטער; און כ'האב גוט געשפירט די בושה - פון שלעפן א נצרך פאר פרנסה, און אלע פארבייגייער ווייסן גוט, וויפיל געציילטע פרוטות איך פארדין פון דעם..

סוף כל סוף האב איך געלייזט נאך אפאר פרוטות - פון ארומגיין אלץ משולח פארנאכטס; און כ'האב הנאה געהאט צו פארצייכענען יעדן טאג - אפאר נאטיצן פון ערפארונג.. און מיט די צייט האב איך געמאכט דערפון צימעס - אין מיינע מעמוארן וואס כ'האב ארויסגעגעבן.

גלייכצייטיג האט מיר א יונגערמאן געמאלדן, אז ער נעמט קער פונעם 'אלטן טוריסקער רבי אין לאנדאן' - ר' חיים מאניע טווערסקי {ז"ל}, און ער וויל פארן אויף וואקאציע, און מעגליך קען איך עהם איבערנעמען פאר צוויי וואכן; און אזוי האב איך זוכה געווען צו באדינען נאך א גוטע יוד, און כ'האב פונעם טוריסקער רבי'ן געהערט אפאר גוטע וועהרטער, און א קורטוב היסטאריע.

מיט'ן טוריסקער רבי - ר' חיים מוניע זצ"ל

מזמן לזמן פלעג איך באקומען אזעלכע דזשאב'ס פאר איינס צוויי טעג; וועו א שטיק צייט פלעג איך באדינען א זקן - ר' רפאל פאזען - האט ער געהייסן דאכט זיך, אוו דעם אלטן באבובער 'וואסערשטראם' האב איך אויך אמאל באדינט, אוו קאנען-געלערנט אביסאלע - דעם גאליציאנישן געלעכטער שפראך..

די וועלט זאגט; וועו ס'רעגנט גיסט.. אוו דא האט זיך מיר אונטערגעריקט נאך א גוט'ן ביינדל; וועו א סאטמארע יונגערמאן - האט אנגעהויבן ארויסגעבן א וועכענטליכע צייטונג, אוו ער האט מיך געכאפט אלץ שרייבער, אוו געוואלט אז כ'זאל עמטליך שרייבן פאר עהם - וויפיל ס'גייט..

אה, דאס איז שוין געווען מער א רעספעקטפולע ארבעט, אוו מער הנאה דערין.

האב איך מיר געמומען קלאפן אותיות אין די טויזענטער.. אוו ביידע האבן הנאה געהאט סוף וואך; ווייל ער האט געוואלט אנפילן אסאך בלעטער, אוו איך האב געוואלט פארדינען ווי מער - לויט די געקלאפטע בוכשטאבן; אוו איך האב - נישט נאר - געזוכט סחורה וואס צו שרייבן, נאר געמאכט אייגענע מאמרים אויך.. וואס ער האט גערן אנגענומען.

אזוי האב איך געשטארקט מיין כח פון שרייבן - מיט'ן שרייבן גאר אסאך אויפאמאל; אוו כ'האב געהאט דערפון סיפוק, אוו שוין פארגעסן פון די שוועכע זמנים בעפאר; איך האב זיך געפריידט, אז כ'זע שוין עפעס הצלחה אין מיינע עסקים.

אין די זעלבע צייט, איז מיין זון געווארן צוויי יאר אלט צו מזל; האב איך עהם אפגעשוירן דאס ערשטע מאל - אוו געמאכט פיאות; ווי די מנהג אין סקווירא - ווי ס'ווערט געברענגט פונעם הייליגן יעב"ץ; אוו איך האב באשטעלט א ספעציעלע יארמילקע - פאר מיין ילד ברכה - יעקב יוספ'ל זאל לעבן, אוו געלאזט ארויפנייען דערויף די ווערטער; 'בֶּן שָׁנָתַיִם לְתַסְפּוֹרֶת'.. אוו ברוך השם כ'האב געשעפט אסאך יודיש נחת.

מיין יודענע פלעגט אים קויפן ספעציעל גרויסע קאפלעך, ווייל איר ציל איז געווען, צו האבען א ערליכע גערעטענע קינד; אוו מיין יודענע האט זיך יעצט אנגערופן; א יאר ארום - וועט מען עהם שוין פירן אין חדר צו מזל!.. אוו זי האט צוגעלייגט שטילערהייט

בן שנתיים לתספורת

- נו? וואס וועט זיין תכלית מיט נאך קינדער?.. מ'דארף מתפלל זיין, און טון וואס מ'קען; האב איך געענטפערט.

אינמיטן דעם יאר - תשס"ו - האב איך געטוישט דירה, און זיך אריבערגעצויגן - אויפ'ן הויפט שטראסע פון סטעמפארד-היל; אין 9 האומוואוד קארט - העכער א רייע געשעפטן.

מיין יודענע איז געווען זייער צופרידן דערמיט, אז ס'וועט איר זיין פיל לייכטער אנצוקומען איבעראל; נאך וואס זי פלעגט דעמאלטס אסאך פארדינען פון בעיבי-סיטינג, און די ליובאוויטשע סקול - וואס אסאך האבן געגעבן פון דארט צו בעיבי סיטן - איז געווען א שפאן אוועק פון אונזער נייע דירה.

מיין שוועסטער האט מיר געבעטן ביים מופן, אז כ'זאל נישט אליינס שלעפן אלע געפעק; ווייל כ'קען זיך חלילה איבערארייסן די רוקן; אבער איך האב עהם נישט געפאלגט, און יא אליינס אריבערגעמופט.

און ס'דערפון ארויסגעקומען א שטיקל ווייטאג פאר מיין שוועסטער; נישט ווייל כ'האב עהם נישט געפאלגט - ווייל ער איז זייער א צוגעלאזענער מענטש; נאר ווייל ער האט געצאלט פאר זיינע צוויי מוסלעמענער ארבייטער, אז זיי זאלן מיר אריבערשלעפן די זאכן; און איך האב זיי געלאזט ווארטן אינדרויסן, און זיי האבן פארפאסט זייער פרעפלען אין מעטשעט, און זענען געווען זייער בייז.

מיין שוועסטער איז אלץ געווען געטריי צו מיר, און קיינמאל זיך נישט איינגע'עקשנ'ט - און קיינמאל נישט איינגעטיילט קיין דעות; אבער דאס מאל איז געווען 'די איין איינציגע מאל' - וואס ס'האט עהם זייער וויי געטון, און די רוגזה האט אנגעהאלטן עטליכע חדשים.. מיין יודענע האט געוואוסט דערפון, און צוליב איר שעצונג צו מיר, האט זי זיך נישט אריינגעמישט; כאטש ס'האט איר ענוג געשטערט.

עטליכע חדשים דערויף - פאר ראש השנה, זאגט זי מיר; אפשר - אז ס'קומט א נייע יאר - ביסטו מסכים איבערצובעטן מיין טאטן?.. איך האב באלד געזאגט אז יא; ווייל כ'האב געוואוסט אז כ'בין נישט געווען אינגאנצן גערעכט, ממילא פאר זיינעט וועגן - און נאכמער פאר מיין יודענעס וועגן - וועל איך עס טון; און כ'בין צוגעגאנגען צו עהם - אפאר טאג פאר די נייע יאר, און אויסגעדרוקט חרטה - אז כ'האב עהם איגנארירט.

און כ'מוז מודה זיין, אז זייט דעמאלטס האב איך זיך טאקע - עטליכע מאל - איבערגעריסן די רוקן, און ס'האט מיר שטארק חרטה באקומען פאר דעם אליין!

אינעם נייעם דירה, האב איך געהאט גאר פיינע שכנים; משפחת שפרונג און משפחת ווייגבערג, וואס האבן געווואוינט העכער אונז; און האבן יעדע שבת געמאכט יו"ט לעבעדיג, אז ס'געווען זייער געשמאק פאר מיין יודענע ע"ה, וואס האט נישט אייביג געהאט אזעלכע אנגענעמע שכנים.

מיין אלטע דירה איז געווען א קאמפלעקס פון הונדערטע דירות; רוב גוים, א טייל מוסלעמענער; אבער דא איז עס געווען איין פריוואטע איינגאנג - צו דריי דירות, און אונז היימישע שכנים האבן זיך געלעבט - ממש ווי איינס.

איך האב זיך יעצט אנגעהויבן לערנען דרייווען; וועז כ'האב באקומען א צושטימונג פונעם רבי'ן זז"ג - 'אז עס קען צוהעלפן פאר א פרנסה'; און קודם האב איך געהאט איין לערער, וואס איז געווען א פוילער, און כ'בין געווען זייער אנטוישט פון עהם; האב איך א שטיק צייט שפעטער געזומען א אנדערע לערער - א אינדיאנער סיק מיט'ן טורבאן; וואס האט שוין מצליח געווען פאר עטליכע חברים אין שטיבל, זיי צו מאכן 'פעסן' די ראויד טעסט.

יענער האט נאר אויסגעלערנט מעניועל - קלאטש, וואס כ'האב פריער בכלל נישט געלערנט; אבער כ'האב זיך דאס - מיט די צייט - אויך אויסגעלערנט; און ס'האט געזומען אסאך צייט ביז כ'האב געשפירט זיכער, אז כ'קען גיין צום טעסט; און די אלע דרייווען לעקציעס, האט מיר שוין געהאט אפגעקאסט - צוויי טויזענט פונט! וואס איז דעמאלטס געווען אין די וועלד פון - פיר טויזענט דאלער..

און כ'האב למעשה צוויי מאל גע'פעל'ט! ווייל אין לאנדאן איז זייער שווער צו פאַסן דעם טעסט, ווייל אדער ביסטו געפארן צו שנעל, אדער צו שטייט.. און וועז איינער מאכט עס יא, קען ער שוין אזוי גוט - אז ער קען פירן א ספעיס-שאטל צום לבנה..

אין די צייט, בין איך נאך ארומגעגאנגען יעדע פארנאכטס אויף משולחות; און איך האב געוואלט אניאגן - צו דעקן כאטש צוויי מאל - דעם גאנצן געגענד פון סטעמפארד היל; דאס נעמט אריין חלקים פון 'סטאק נואינגטאן' געגענד פון איין זייט, און 'טאטנהעם' געגענד פון די אנדערע זייט.

ס'בכלל נישט גרינג געווען, אין די טיפע ווינטער און זומער; ספעציעל מיט מיין אלטע פראבלעם - וואס לויפט אינעם פאמיליע - אז די נאז נעמט זיך בלוטען - אין יעדע קלימאט טויש; דאס האט מיך נאכמער נערווירט, ביים זיך דארפן האלטן די נאז - מיט איין האנט, און די רעסיט-ביכל אינעם אנדערן האנט..

כ'האב זיך געווישט די שווייס אין די זומער, און די נאז אין די ווינטער.. צעשמאלצן געווארן און געפרוירן געווארן.. און געזאמעלט א פרוטה אויף א פרוטה, פון א גביר אדיר ביז דעם עני מדוכה; פון אלע צוזאמען האב איך ניטאמאל געמאכט קיין גרויסע סכומים; און די קליינע מעשה'לעך וואס כ'האב געהאט - דא דארט, הלא הם כתובים אין מיינע פריערדיגע קונטרסים'לעך, וואס כ'האב דאן פארצייכענט און ארויסגעגעבן.

איין געשיכטע וואס כ'האב קיינעם נישט פארציילט - און נישט פארצייכענט עד היום; האט פאסירט אין א זומערדיגע זמן שקיעת החמה, ווען כ'בין געווען אין די געגענד פון אפפער-קלעפטאן - נישט ווייט פון די 'פאָנט', [א שטייעדיגע וואסער] נעבן דעם בעלזער שטיבל; און מיין בויך האט אנגעהויבן פארפירן.. מיינע געדערים האבן מיר געצוואונגן - צו לויפן צום בעלזער שול, און גלייך אריין אינעם ביה"כ.

אבער להכעיס איז געשטאנען אויפ'ן דלת - 'צעבראכן'! אבער כ'זע דאך אז די טוילעט פלאשט יא!.. בין איך אריין אינעווייניג; אבער די אמת איז געווען, אז די שלאס איז געווען צעבראכן; און ווען כ'האב געוואלט ארויסגיין פון דארט, באמערק איך אין וועלכע טורמע כ'האב מיך אריינגעשפארט!..

ס'נישט קיין טיר וואס מ'קען אונטערקריכן, צו אויפברעכן; ס'איז א שטארקע טיר, וואס די שלאס איז אפגענומען ביים הענטל, און די צינגל איז פארצוואַנגט - און לאזט זיך נישט רירן.. און איך בין געווארן ווילד! ווי א חיה וואס שפירט זיך איינגעצוימט.. און אז כ'זע אז מ'קען ארויפקריכן צום פענסטער אינדערהייעך, האב איך געוואלט דארט איבערצוטאנצן, און ווערן באפרייט.

צולאנג האב איך נישט געוואלט קלערן - וויאזוי אזא פעטע געביין ווי איך - וועל זיך אריפדראפענען אויף די גליטשיגע וועגט - און איבערטאנצן..

און ווייל כ'האב זיך געשעמט צו שרייען נאך הילף, איז מיין בעסטע אפציע געווען - איבערטאנצן! און מיט אומ'נארמאלע דרייסט, האב איך פלינק אנגעהויבן דראפענען אויף די וועגט - העכער און העכער; ביז כ'האב דערגרייכט אויבן - בערך צען פוס הויעך - אויף א שמאלע ציגעלנע וואנט, און אראפגעשפרינגען אויף ארויס!!

אבער דאס האט מיר געקאסט א פרייז; ווייל ביים אנקומען אויפ'ן ערד, האב איך פארלוירן די אטעם, און איך האב זיך נישט געקענט רירן פון ארט! ווייל כ'האב געכאפט

אזא שטארקע זעץ, אז כ'האב פארלוירן די חושים - פאר אפאר מינוט.. כ'האב געמיינט איך שטארב, ווייל כ'האב אינגאנצן נישט גע'אטעמט.

און ווען כ'האב צוריקגעכאפט דעם אטעם, בין איך געקראכן אויף די הענט און פוס - ארויס צום קראן - צו כאפן א שלונג וואסער.. אפשר וועט מיר בעסער ווערן, און די אינערליכע יסורי תופת וועט נאכלאזן.. איך באמערק ווי מיין הענט איז מיאוס צעריבן און בלוטיג, און כ'בין אינגאנצן פארשמוצט פון פייגל אפפאל.. אוי א בראך!

איך צינד אן די קראן, און טרונק די קאלטע וואסער מיט'ן מויל; כאפנ'דיג ברוך השם דעם אטעם צום לעבן.

אבער די יסורים האבן אנגעהויבן רייסן שטיקער, און כ'האב געשפירט אז כ'האב צעריקט א ביין - ערגעצוואו - אדער אינעווייניג אין בויך חס ושלום; אבער כ'האב מיך אזוי אהיימגעשלעפט א לאנגע וועג, איינגעהויקערט פון יסורים און בויך וויי; צוזאמען מיט א היבשע קורטוב בושה.. און כ'האב כמעט געשוואוירן - אז מער גיי איך נישט נאך געלט..

אבער נאך א וואך, האב איך זיך בארואיגט, און איינגעזען אז ס'איז איינע פון די 'קליינע דורכלעבענישן' - אינעם קייט פון יסורים אויף דער וועלט; און מ'דארף ממשיך זיין..

אמת טאקע, אז ס'נישט געווען קיין צו בכבוד'דיגע עסק; צו גיין קלאפן פון טיר צו טיר, און ווערן בעל כרחי צופרידן פון די געציילטע קאפיקעס, וואס - יענע וואס האבן שוין יא געעפענט די טיר - האבן מיר געווארפן מיט'ן קליינעם פינגער.. אבער בעסער ווי א פאטש.. ווען מ'האט נישט עפעס בעסערס, און מ'נויטיגט זיך אין אפאר שטערלינג; ברעכט מען רוקן און לענדן, אבי ס'זאל עפעס קלונגען אין טאש.

כ'האב באמת געהאט מיין קרעמל אין שטיבל; מיינע געציילטע חברים - וואוילע חסידישע יונגעלייט - וואס האבן מיר אלץ געהאלפן מיט חיזוק - צו וואס נאר מעגליך; עטליכע פון זיי - אהרן הערש אפטער, אהרן ענניוואש, יחיאל מיכל בוקסבוים, משה יוסף צימענט, גרשון משה האכהייזער, און נאך.

כ'בין זיכער, אז כ'קען מיך נישט פארגלייכן צו זייער שטאפל - אין תורה און אין חסידות ויר"ש; אבער כ'האב מיר אלץ גע'חזר'ט דעם פסוק - חָבֵר אֲנִי לְכָל אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי פִּקּוּדֶיךָ.. לאמיר זיך כאטש האלטן נאנט - מיט אמת'ע ערליכע יודען, כאטש איך בין נישט אין זייער מדריגה.

און ווען כ'בין געווען אין א געפאלענע מצב, האבן זיי ארויסגעשפראצט ווי א מלאך מושיע, און מיר א קלאפ געטון אין רוקן; לאמיר כאפן א שפאציר - און זיך אויסשמועסן וואס מיר פארמאגן יא!.. זיי האבן דאך געהאט זייער אייגענעם פעקל דאגות, יעדער פאר זיך - וויפיל איך ווייס; דאך האבן זיי מיר געהאלפן ווי אמת'ע פריינד.

איינער פון זיי האט מיך אמאל געשלעפט צום לאנדאן בריק - נאך חצות הלילה; איינער פון זיי פלעגט מיט מיר שפאצירן אין די שטאטישע פאַרק'ס, צו הערן 'זיינע' דאגות.. אבער די ציל איז געווען, מיר צו צייגן - אז יעדער האט א פעקעלע פאר זיך, און קיין איינעמס איז נישט די זעלבע ווי דעם צווייטענס.

קאפיטל
פינעף און צוואנציג

באמת בין איך נישט געווען אזא שטילע מעקעלע, און איך האב געגוג איבערגעדרייעט אין שטיבל; סיי פורים צייט, וואס איז דאך - פון די טאג וואס כ'בין געבוירן - געווען מיין אושפיזין.. סיי מזמן לזמן - צו מאכן א חסידישע רעוואלוציע; סיי ווען ס'געווען א געלעגנהייט פאר עפעס א שינוי, בין איך געווען דער וואס האט אנגעהויבן דערמיט; און אנדערע האבן מיר שוין צוגעהאלפן.

איך האב נישט זוכה געווען אויסצופירן אלע מיינע פלענער, אבער א טייל פון זיי איז כאטש געווארן אויסגעפירט - דורך אנדערע.

למשל פורים; זייט איך בין אנגעקומען קיין לאנדאן, האב איך נישט אויסגעלאזט א פורים - אז די שטיבל זאל נישט זיין אפ-סייד-דאוין!.. און די עלטערע חברה האבן געגוג געקריצט מיט די ציין, אבער לבסוף האבן מיינע שטיק - זיי נישט געלאזט איינהאלטן די געלעכטער..

מיין סאמע בעסטע פורים שפיצל, איז געווען איינמאל - ווען פורים איז אויסגעפאלן מוצאי שבת; און כ'האב איינגעקויפט א זאק מיט נאש, און פרייטיג צונאכטס - שבת זכור - ווען דער חזן אהרן פישל האט אנגעהויבן זינגן לכה דודי - מיט'ן תנועה פון שושנת יעקב, איז פלוצלינג געקומען צו פליען פון ווייבער-שול הונדערטע פעקלעך.. וואס קיין איינס איז נישט געפלויגן אונטער פופציג פוס ווייט!

זיי האבן געמיינט אז דאס איז עס! מ'שטעלט זיך שמונה עשרה - אתה קידשת, פלוצלינג הערט זיך פונעם ארון הקודש - א געזאנג.. מודה אני לפניך..

פאר שבת האב איך בשתיקה אנגעשטעלט א 'מודה אני זייגער'; אויסגערעכענט מיט די סעקונדען - ווי א מיליטערישע זייגער! אז ביי שטילע שמונה עשרה ווען זיך הערן דאס בת קול.. און מיין שפיצל איז געלונגען! ס'האט זיך געהערט שלוכצען פון געלעכטער.. און ווען דער חזן האט אנגעהויבן מגן אבות, האט ער זיך צעמישט - מיט די געזאנג פון העכערן ארון קודש..

נאטורליך, האבן עטליכע מבוגרים קריטיקירט - אז ס'איז חילול שבת; א צווייטער האט פארגעשלאגן די עבירה פון קדושת בית המדרש, און נאך קריימס.. אבי נישט מודה צוזיין, אז מנשה האט דאס מאל געמאכט די זאך!

אונזער פורים גרופע

מוצאי שבת איז א פרומער מבוגר ארויפגעקראכן העכערן פרוכת, און מיט נקמה אויסגעשאלטערט דעם זייגערל.. און איך האב אזוי געלאכט, ווייל יענער האט נישט געוואוסט אז אט יעצט מוצאי - ביי מגילה לייענען - האב איך אנגעגרייט נאך סחורה.. איך האב געקויפט א עכטע טראמפייטער, און ס'האט זיך אויסגעצאלט יעדע פעני.. ווען ביי יעדע המן האב איך טרומפייטערט! אדער געשריגן מיט די מויל..

- א צווייטע יאר האב איך געווארפן קענדיס, און די קינדער האבן שוין אליינס געמאכט די כאַאָס.. און דער מנהל החדר האט באשאלטן דעם מנהג פון קלאפן ביי המן..

מיט די יארן, ווען ס'האבן חתונה געהאט פרישע יונגעלייט, פלעגן מיר - שפעטער נאך מגילה לייענען - מאכן א פארשטעלונג; דאס ערשטע יאר איז געווען א קליינע שפיל; די קומענדיגע יאר איז שוין געווען - א אפציעלע שפיל, מיט'ן נאמען - 'די וואונדערליכע מכה' - וואס איך האב געשריבן די מאנוסקריפט; און איך בין אוודאי געווען פון די הויפט אקטיארן.. און פון דארט האב איך נאטורליך ממשיך געווען - אויף קליפס און נאך ענליכע ארטיקלען.

א יאר דערויף, האבן מיר זיך אריסגעלאזט צו די רייכע הייזער, אויסצושפילן לאכעדיגע סצענעס; בקיצור, פורים איז געווען מיינס! און אין אנדערע געלעגנהייטן דורכ'ן יאר, האב אויך נישט אלץ געווייגט..

בנוגע מיין שאיפה, איבערצודרייען דעם שטיבל צו א חסידישע ווינקל, ממש ווי א חלק פונעם סקוועךן שטעטל - איז מיר נישט לייכט אנגעקומען; ווייל ס'נישט לייכט - אויף איינמאל - צו טוישן די ענגלישע תושבים.. אבער ס'איז טיילווייז געלונגען; אונז יונגעלייט האבן ארומגעדרייט יוצרות, און אפיר-געברענגט חסידישע ספרים - פון די הויעכע פארשטויבטע שאפעס, און געמאכט סדר!

אונזער 'חברת גאון יעקב' - שבת אין אלטן הויף אין אוקריינא - אום תשס"ו, איז דאך געווען מיין בייפאל, און ס'געווען מיין ערשטע מאל אין אוקריינא, און ס'האט געהאט אלע טעמים.

און איך האב גראדע געהאט נאך א פלאן, צו מאכן א שבת אין 'קאלאראש' ראמעניע, און צו נאך מקומות - ווי דער רבי זצוק"ל האט אמאל געוואוינט; צו מאכן א עלעגאנטע סעודת ר"ח אדר - אויפ'ן היסטארישע 'קווין עליזאבעט' שיף - אויף וואס דער רבי ז"ל איז געקומען קיין אמעריקא - אום ר"ח אדר; אבער ס'האט זיך מיר נישט איינגעגעבן, ווייל כ'האב אויסגעפונען, אז יענע שיף איז פארברענט געווארן - שוין אין די פריע 'ל' יארן.

איך האב זיך אלץ געפאָרעט.. און ס'האט מיר דערמאנט די לשון, וואס דער רבי שליט"א האט געזאגט פאר מיין טאטן - ביי מיין שידוך; ער איז ווייט פון א שטילער.. וועט ער דארט צוהעלפן..

אין לאנדאן זענען דאך נישט געווען קיין אפציעלע רבי'ס; ממילא, מזמן לזמן וועט פארשידענע אדמורי"ם פלעגן קומען באזוכן - די פארשלאפענע שטאט לאנדאן, האבן אונז געהאט די געלעגנהייט מיטצוהאלטן עפעס ווארעם.

ס'געווען זעלטן, אז כאטשיג ווער זאל איבערדרייען די שטאט; אויסער דער סקולענער רבי שליט"א, און להבחל"ח ר' נפתל'טשע מבאבוב זצוק"ל, וואס וועט זיי זענען געקומען, איז יא געווען א צוזאמלויף פון א ריזן ציבור; ווייל יעדער וויל זען א עלטערע רבי, וואס ווער ווייסט וועט זען יענער וועט נאכאמאל קומען..

ס'זענען געקומען אסאך רבי'ס, מיט גרויסע און קליינע הויפן; דער ויזשניצער רבי, דער ניקלשבורגער רבי, דער קלויזנבורגער רבי, דער תולדות אברהם יצחק רבי, דער ראכמסטריווקער רבי, דער בעהושער רבי, דער סטאלינער רבי, דער פינסק קארלינער רבי, דער מאדזשיצער רבי, דער טשערנאבלער רבי, דער מאכניווקער רבי, דער קרעטשניפער רבי.

- ר' זיידעלע שליט"א, וואס האט מיך נאך געדענקט פון צוואנציג יאר צוריק, וועט ער פלעגט - בחייו פון זיין טאטע פראוועגען באטעס אין ווילאמסבורג; וועט ער האט מיך יעצט געטראפן, האט ער מיר געזאגט; אה, אבי מ'זעט זיך נאכאמאל..

אבער וועלן סקווירא חסידים האבן מקבל פנים געווען דעם רבי'ן זז"ג, האט דאס געמאכט אזא טומל אין שטאט - ווי קיינער אנדערש! איך האב דאס שוין מיטגעהאלטן 'דריי מאל' אין לאנדאן; און אזוי איבעראל - וואו דער רבי פארט אויף א שבת מיט חסידים, ווייסט מען נישט עפעס אנדערש - ווי ביים טאטן אין ווייגארטן - פירט סקווירא יענעם שבת דעם שטאט אויף רעדער..

און ספעציעל אין לאנדאן; וואו מ'האט אויפגעבויעט פארענטשעס אויף דעם גאנצן שטח - נעבן די 'פאָנט' - אין צענטער פונעם געגענד; און ס'גייבליבן שפעטער אזא גוטע נאָכ'טַעַם, וואס קיינער אנדערש האט באוויזן.

און אז איך שרייב מיינע זכרונות פון לאנדאן, מוז איך דאנקן אויף די זאכן וואס כ'האב יא הנאה געהאט.

קודם כל, ביי מיין שווער האט מען נישט געהונגערט.. נישט נאר אז ס'אלץ געווען צוגעשטעלט פאר כל דכפין ודצריך, נאר מיין שווער און שוויגער האבן געהאט א ליסטע, פארוועמען זיי טראגן יעדע ערב שבת היימישע קוגל.

איך געדענק אז וועלן כ'האב חתונה געהאט, און מ'האט מיר געפרעגט וואס איך גלייך פאר נאכטמאל, האב איך אלץ געזאגט - קארטאפל!.. ווייל נאר דאס האב איך ליב געהאט ביי אונז אינדערהיים; און כ'וואלט געגעסן קארטאפל זיבן טעג א וואך.. אבער וועלן כ'האב טועם געווען די מאכלים וואס מיין יודענע פלעגט מאכן - אנע תירוצים.. האב איך פלוצלינג שוין באקומען א אפעטיט אויף זאכן וואס כ'האב קיינמאל נישט געגליכן.

אונז האבן אוודאי געהאט א שבת סעודה מיט אלע זאטע מנהגים.. און מיט היימישע 'אייער ברוינפען' - וואס מיין שוויגער האט געמאכט לכבוד שבת און פאר שמחות; און מיין יודענע ע"ה האט עס אוודאי נאכגעמאכט, און דאס אנגעגרייט וועכנטליך - לכבוד שבת קודש.

צום באדויערן; אין לאנדאן צו פארזוכן א גוט שטיקל לעקעך - איז נישט געווען צו טרעפן; אויב ס'יא געווען עפעס א גוטע נאש, איז עס געווען אימפארטירט פון ארץ ישראל, צו פון ניו יארק, צו פון בעלגיע; און אויך שוין אלט.. ממילא איז אין יעדע מזונות מיטגעקומען - א פולע מאס חרטה..

אינעם אלגעמיינעם לעבן, האב איך זיך למעשה באקוועם געמאכט אין לאנדאן; די רואיגקייט פון לאנדאן האב איך דאך אין מיר, און כ'האב אזוי ממשיך געווען צו שרייבן מיינע מאמרים מיט אסאך מחשבות.

און איך בין געווען פון די ערשטע היימישע וואס האבן זיך אריינגעזעצט אינעם שטאטישער לייברערי - קעגן איבער וויזניץ ב"ב שוהל, וואס איז נישט ווייט פון מיין דירה; ווייל דארט האב איך געטראפן א שורה פון אלטע יידישע ביכער און קאסעטן, וואס איך האב זייער געגליכן.

און טאקע, זייט איך האב זיך אריבערגעצויגן צום הויפט גאס - סטעמפארד היל, האב איך געמוזט אויפשטיין ענגוג פרי; פאר די 'פאמפ' אין וויזניץ ב"ב האט אנגעהויבן שפרודלען, און דערביי האט זיך פארשלאסן די טיר; און אז איך האב פארשפעטיגט, האב איך זיך געמוזט אריבערכאפן צום - נאדווארנער שול - אויף 'דערענט' גאס; דארט האב איך 'אלץ' געקענט כאפן א טבילה - אינעם קליינטשיקע מקוה'לע, וואס איז בדיעבד מיר גוט געווען.

שפעטער האב איך אנגעהויבן דאוונען - א גאנצע וואך - אין וויזניץ ב"ב, וואו כ'האב זיך זייער גוט געטראפן דאס פלאץ; און צום קרעמל אין וויזניץ ב"ב בענק איך זיך נאך היינט!..

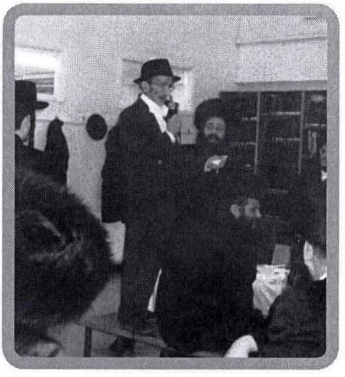
דארט האט זיך יעדער געשפירט אנגענעם, ווייל ס'געווען א מאסף לכל המחנות; סיי ליובאוויטשע, גערע, בעלזע, קלויזנבורגע, סקווערע, ליטווישע, ספרדישע, תימנ'ע, אגודה יודען, ענגלישע יודען, אלטע און יונגע, משולחים און רייכע, בעלי בתים און בני תורה; ווען דאס וויזניצע נוסח הערט זיך אינעם אונטערגרונד, און פארזיסט די באנעמונג ביז גאר.

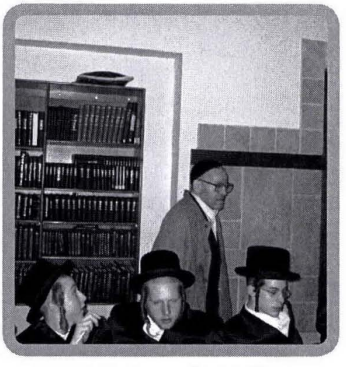
דארט האב איך מיך טאקע באקענט מיט אסאך סארטן.. צו ס'זאל זיין א משיחיסט - וואס האט פארקויפט זיינע מעשיות - אין כמו הרבי מלך המשיח בעולם; צו א מענדעליסט וואס האט געגליכן די מקוה ביי די סרולטשעס.. און ווען ס'געקומען צו טרונקן לחיים איבער ניסעלעך, וועיפערס, לעמאן סאדע און קאווע; האט מען פארגעסן ווער ס'געהער צו וואו..

איך פלעג זיך מזמן לזמן אריבערכאפן צום משיחיס'טישע שול - אויף די געשעפטן גאס; דארט האט מען אלץ געקענט טועם זיין, און דערביי זען און הערן און לייענען - חבד'סקע סחורה; אבער ווי מאדנע ס'הערט זיך, אז 'נעקסט דאָר ממש', איז געווען 'מסורה' - דאס צענטער פון סאטמארע ליטעראטור - קעגן העברעאיש, ציונות, וכדו'..

אזויווי יעדע שטאט, איז דאך לאנדאן אוודאי געבענטשט געווארן מיט שלעפער'ס, אדער ווי מ'רופט עס - קינדער אנע טאטעס.. ליידער; און ווען כ'זאל אויסרעכענען די מאדנע מענטשן אין לאנדאן, וועט שוין זיין לייכטער אויסצורעכענען די 'נארמאלע' איידער דאס פארקערטע.. אבער לאמיר כאטש אויסלייגן די סאמע באקאנט'סטע פון זיי.

אונז האבן געהאט 'בודאשעפסקי' - א עלטערע בחור וואס האט אויסגעקוקט ווי פונעם עולם התוהו, א פארזארגטע געזיכט - פארוואס די לעָמפּ-פּאָוסט וויל מיט

אבא'לע שפילמאן שי' און ר' חיים האלשטאק ע"ה

עהם נישט ווערן קיין חברותא.. און דער אלטער זָאַב - א רוסישער וואס ס'געווען א ספק צו ער איז בכלל א נימול, און איז אלץ ארומגעגאנגן מיט א אפענע זעקל, און עס אנגעפולט מן הבא לידו..

און - אבא'לע שפילמאן - איז שוין א נכס פון אמעריקא אויך.. ווייל ער פלעגט זיך דארט אהינכאפן מזמן לזמן; און אונטער זיין קושן איז א באנק אוצר זאגט מען.. נאר וואס מ'איז נהנה פון עהם, די ווערטלעך וואס ער חזר'ט איבער פון א יאר הונדערט; און צודעם האב'מער געהאט דעם פוילישן חזיר.. לויט ווי ער פלעגט יעדן רופן.. ער איז געווען א פוילישער יידישיסט, וואס פלעגט מיר פרעגן; אזא יונגע מענטש און שוין אזא גרויסן בויער?..

ווידער 'יצחק רייז' א וואוילע עלטערע בחור, וואס איז פארבליבן נאכן שואה - פון די קינדער טראנספארט פון דר. שאנפעלד, און געבליבן מיט זיך אליינס.. ער פלעגט רעדן צו זיך אליינס.. און ווען מ'האט עהם געזען האלטן א קאווע אין איין האנט, מיט'ן פוס איינס אויפ'ן אנדערן, און מיט'ן אנדערן האנט מאכן פענימער - קוקנדיג אינעם ווייטן אטמאספער, האט זיך געקענט דוכטן, אז ער פלאניירט אויס דעם נעקסטן - גרעסטן וועלטס פראיעקט..

נישט אלע נשמות יתירות זענען מיטגעקומען מיט א נאמען.. ממילא ווייסיך נישט יעדן ביים פארקויף צעטל.. אבער הכלל ס'זענען געווען אויף וועמען רחמנות צו האבן און מיט וועמען זיך מתעסק זיין אלץ מת מצוה נאך זייערע ביטערע יארן רח"ל; אזא סארט יודל, פלעג איך זען טאג טעגליך גיין צו אלע פאבליק טעלעפאנס אויפ'ן גאס, און בודק זיין - אפשר האט איינער איבערגעלאזט דארט א מטבע בטעות..

און אז מ'רעדט פון א מת מצוה, זענען דאך די סארט נשמות געווען לעבעדיג טויט.. ס'נעבעך געווען א יוד א היבשער זקן, כ'וואלט געזאגט 'רבי' חיים האלשטאק ע"ה, ווייל ער שטאמט פון גאר גרויסע, און באזונדער פונעם הייליגן אסטראווצער'ס משפחה; ער

האט נישט אויסגעקוקט רעביש בכלל.. נאר פארקויפט אלעס וואס איר דארפט פונקט נישט.. מיט א ארבעטס הויזן און א היטל, און די גלות איז געליגן אויף זיין פנים מיט נקודות..

- ר' חיים ב"ר יודא ארי' הלוי האלשטאק ע"ה, האט מען טאקע דעם ווינטער - ר"ח כסליו תשס"ו - באהאלטן אין ענפילד בית עולם, און א סוף צו זיין איינזאמע ביטערע לעבן עלי אדמות, אן משפחה און אן קינדער נאך זיך.

אונז האבן געהאט אין שטיבל - ר' יצחק האכהייזער ע"ה - איינס פון די פולע ברודערס למשפחת האכהייזער, און ער האט נעבעך אויך נישט געהאט קיין קינדער; און אמאל האבן פרישע יונגעלייט'לעך געשמועסט הויעך אין שטיבל, אז ווען זיי וועלן מאכן א שמחה, וויאזוי זיי וועלן דאס קעיטערען; און פלוצלינג הערט מען ווי ר' יצחק רופט זיך אן צו זיי; פירסט לעט'ס סי דע בעיבי.. ווי איינער זאגט, חלום נישט הויעך פאר די זעסט א קינד אין האנט.

אונזער שטיבל האט כאטשיג ווען געהאט צייטווייליגע חשובע געסט, וואס זענען געקומען נאשן חסידות און חדשות פון סקווירא; א שטייגער דער היינטיגער ווישניץ-מאנסי רבי אין לאנדאן הרה"צ ר' דוד האגער שליט"א, און ר' נפתלי אלימלך לייזער שליט"א - דער נעקסטע פשעווארסקער רבי, און נאך; וואס פלעגן לעכצן אויף סקווערע גליונות, מיט סיפורי צדיקים און מנהגים.

אז כ'רעדט פונעם לאנדאנע לעבנסשטייגער; וואוינענדיג אין לאנדאן, האט מען כמעט נישט געדארפט ניצן קיין הייצונג אין די ווינטער, און קילינג אין די זומער; ווייל דארט איז קיינמאל נישט עקסטרים קאלט צו הייס, ווי א שטייגער אנדערע מדינות; און דערפאר איז די אפציעלע מנוחה וואכן - אין די זומער - בלויז דריי וואכן; אבער דאן ניצט מען אויס - ווי מ'זאגט - עד הסוף!

איך געדענק, אז אין לאנדאן האב זיך באקענט מיט נייע סארט באשעפענישן, וואס כ'האב נישט געזען אין סקווירא; ווען כ'בין געווען אויפ'ן 'ווייט קליף' ביים דאָוועך פאָרט, האב איך געזען דארט א סארט נעקטאר-זויגער נישט קיין פייגל און נישט קיין בין, און ס'מיר געווען א פלא צוצוקוקען ווי דאס ארבעט אריין דארט - אויף א געוויסע סארט ביימעלע.

אין א נישט פארוואלקענטער טאג, קען מען זען די ברעגעס פון פראנקרייך, ווען מ'שטייט אויף די דאוועך ברעג.. ווייל ס'איז אינגאנצן דרייסיג מייל אוועק.

אויך אין לאנדאן האב איך געזען פון די נאנט - די פרייע פוקסן, וואס זענען געקומען פון די באן שינעס, וואס דארט האבן זיי געהאט קריכעדיגס צו פאנגן לרחצה; אבער ביינאכט פלעגן זיי זיך דרייען אויף די גאסן, און כ'פלעג פונעם הויז פענסטער אראפ'ציצקענען.. און אויספרובען זייער חכמת שועלים..

די ווייסע ברעגעס אין דאָווער-ענגלאנד

איך האב איין טאג אנדעקט אונטער מיין פענסטער - אויפ'ן גאס - א נעסט פון בינען, און איין טאג אינדערפרי - סוף זומער, האבן די בינען געכאפט א אטאקע, און באפאלן מענטשן און געביסן מיט נערוועזקייט.

און איך האב געוואלט נקמה נעמען אין די בינען, האב איך גענומען א וועקיום-מאשין און אהינגעלייגט ביים נעסט; און איך האב זיך איבערצייגט, אז ס'זענען פארהאנען טויזענטע בינען אין איין נעסט, עד כי חדלתי לספור.. ווייל כ'בין נישט פארטיג געווארן אריינכאפן בינען.. און ס'געקומען נאך און נאך.

אויך אין סקווירא פלעג איך גלייכן צו כאפן בינען, אבער גענוג מאל וואס זיי האבן נקמה גענומען פון מיר - אומגעראכטן, און כ'האב נאר ארויפגעלייגט האניג, און צומארגענס איז עס געווען פארהיילט.

אז איך רעדט פון האניג; ס'פלעגט יארן פארדעם זיין א מארקעטינג, איבער 'כינעזער' האניג, אויף 'גוטשי' טרונק, און ענליכע עסן פראדוקטן, וואס האבן פראקלאמירט - אז ס'איז זייער געזונט און הילפבאר פאר אלעס אין דער וועלט; און פאר דעם סוחר'ס טאש אוודאי..

אויך אין לאנדאן זענען אנגעקומען די סארט 'סגולות', און כ'געדענק ווי מיין יודענע ע"ה האט מיר געברענגט עפעס א ענליכע פראדוקט, וואס העלפט פאר אלעס, און מ'קען מאכן געלט דערפון, אויב מ'פועל'ט ביי נאך מענטשן עס ווייטער צו מארקעטן.. האט איר שוין דעם ענטפער.

שנת תשס"ז

ס'געקומען די נייע יאר - תשס"ז, און מיין יונגעל איז שוין געווארן דריי יאר - צו מזל - ווען מ'האט עהם געפירט מיט גרויס פרייד אין חדר אריין..

מיין זון'ס חדר פירן

אבער מיין יודענע האט אנגעהויבן מוטשענען; אונז האבן טאקע זוכה געווען צו עפעס - וואס אנדערע פלאגן זיך נאך; ס'ממש געווען א ברכה א מופת, און מ'האט נישט געדארפט צוקומען צו קיין בוני עולם וכדומה; אבער יעצט - זאגט זי מיר - איז צייט פאר השתדלות פאר נאך קינדער.

איך האב איר אנגעהויבן זאגן; מ'טאר נישט איינרייסן! און אז ס'איז באשערט נאך קינדער - זאל עס קומען נאטורליך, און כ'בין נישט גרייט צו גיין בעטן בוני עולם וכדומה; אבער דא האט זי אראפגעשטעלט א פוס אז ניין!.. 'זי' וויל יא נאך קינדער.. און 'זי' וועט טון די ספעציעלע השתדלות - אויב איך וויל נישט; זי וועט טון די שווערע ארבעט, און איך וועל נאר דארפן מסכים זיין, און העלפן וועו מ'דארף.

האב איך בלית ברירה מסכים געווען; ווען א אינערליך געפיל זאגט מיר, אז זי שטעלט איין דערמיט; אבער כ'האב נישט געשפירט גענוג שטארק צו זאגן ניין! פארוואס יא? זאל איך דען זאגן אז כ'וויל נישט האבן נאך קינדער? כ'וויל דאך יא..

און יעצט האט זיך אנגעהויבן א פרשה פון השתדלות - צו האבן נאך א קינד, ביז מסירות נפש ממש.

און ווייל זי האט געוואלט אנהייבן מיט ערנסטע פראצעדורן - צו האבן נאך א קינד, און צו דעם דארף מען דאך זאמלען אסאך כח; דערפאר האט זי געקלערט, צו מאכן א אויספלוג קיין שווייץ! זיך אויסלופטערן די מוחות און אנשעפן כוחות - פון געזונטע לופט אויף די שווייצע בערג; אביסל נהנה זיין פונעם אייבירשטענס הערליכע יצירה ובריאה.

און וואס וועט זיין מיט געלט? האב איך געפרעגט; האט זי געענטפערט, אז אויב מ'טראכט פון געלט, וועט מען קיינמאל נישט אנקומען אין ערגעץ.. מ'וועט אויסבארגן, און ס'וועט זיך שוין אויסצאלן.

וועו אונז האבן שוין געהאלטן די רייזע בילעטן אין האנט, האב איך געפרעגט; וועו ווייסט אויב דארט וועט מען קענען טרעפן א כשר'ע מקוה? און טאמער נישט, וועט דאך דאס שטערן דעם פראצעדור - לויט'ן דאקטאר'ס אנווייזונג - צו זוכה זיין צו נחת.

האט זי מיר געענטפערט אנטשלאסן; אויב ס'וועט אויספעלן צו פארן זעקס שעה ביז צירוך - אדער בּאַזל-שטאַט - וועל איך דאס אויך טון באותו יום.. און זי האט טאקע אנגעהויבן קלונגען יעדע נומער - וואס האט שייכות מיט א יודישע קהילה אין שווייץ; און יגעת ומצאת.. זי האט קאמיוניקירט מיט א היימישע פרוי - וואס איז איינגעשטעלט אין 'אַראוֹזאַ' האטעל, און די זאך איז ערלעדיגט.

'אַראוֹזאַ' איז דריי שעה פון וואו אונז פלאנען צו זיין; און אזוי שפארט מען די איבריגע שעות ביז צירוך - צו נאך ווייטער.

איך געדענק שוין נישט אלע נעמען; אבער די שטעטעלעך לענגאויס די בערגיגע שווייץ, האבן צו פארציילן די געוואלדיגע מסירות נפש - וואס א ערליכע יודענע האט אפגעראכטן מיט לייב און לעבן - אין יענע זומער טעג.

אונז האבן דערגרייכט בּאַזל-שטאַט, און ענומען דעם שטאטישער באן ביז 'כור', וואס צירוך איז גראדע אינמיטן וועג; און פון 'כור' הייבן זיך אן די הויעכע בערג, וואו א עראפלאן קען נישט לאנדן; דארט פארן נאר די באקאנטע שווייצע רויטע באנען, וואס פארן געלאסן - אין די געשלענגעלטע און דעליקאטע וועגן - צווישן הויעכע בערג און טיפע טאלן, אינעם שינעס קייט.

די אזוי גערופענע 'רעיטישע באנען', פירן אונז העכער און העכער, און די פאנאראמע איז אזוי באצויבערנד; אז מיין יונגעלע איז געזעצן מיט א אפענע מויל און אויגן - ביי די אפענע באן פענסטערס - און נישט אראפגענומען קיין אויג פון די דורכ'פליענדע נאטורליכע סצענעס.

די געשמאקע לופט און בריייטע סצענעס - פון די אויגן'פארכאפנדע נפלאות הבורא, דאס האבן אונז נישט געקענט האבן - פון בּאַזל ביז כור; ווייל די באנען זענען געווען פארקלאפט, אז אפילו די קלימאט [עירקאנדישען] האט די קאנדאקטאר נישט פארגינט פאר די פאסאנזשירן.

אין שווייץ איז דאך דאס גאנצע פארגעניגן - די וועגן און שטעגן; אבער ערגעצוואו דארף מען דאך איינשטיין?!.. האבן אונז זיך מסדר געווען - פאר איין וואך - אין א געגענד מיט'ן נאמען 'אָוטאָרינג אַקלעטאַ'; דאס איז אינעם דארף 'דיסענטיס' - מוסטאר, נומער 7180, וואס איז כמעט אויף די העכסטע בארג אין שווייצלאנד.

פופציג מעטער פונעם באנהויף, איז דא א בארג וואס פירט ארויף - נאך העכער - צו אונזער קאמפלעקס; דאס אויסבליק פונדערווייטנס קוקט אויס, ווי כאילו ס'איז א קאצן-שפרונג ממקום למקום, אבער באמת איז עס זייער לאנגע שטרעקעס; און אזוי האבן אונז געדארפט - יעדע פרימארגן - אראפגיין דאס געדרייעטע בארג, וואס האט אליינס גענומען זייער לאנג, און דאן נעמען דעם באן אויפ'ן טעגליכע אויספלוג פלאן.

צוזאמען מיט א קבוצה בעלגישע יודען, האבן אונז זיך דארט אויפגעהאלטן - אין א סטודענטן קאמפלעקס; און מיט איינגעפרוירענע מיל'ס וואס אונז האבן מיטגעברענגט, האט מען זיך געשפייזט, און פראבירט אויסניצן די טייערע פאָר טעג, פאר מנוחה ובריאות.

אונז האבן זיך שנעל אויסגעלערנט די 'פונקטליכע' שווייצערישע דרך-ארץ משוגעת'ן.. וואס ווי געשמאק ס'איז די נאטור דארט, איז דאס - אין קעגן קאנטראסט - צו די עקסטרימע באציאונגען פונעם הארט שווייצערישע באפעלקערונג.

אין שווייץ

אונז זענען איין טאג ארויפגעפארן - מיט א קעיבל-באן אויפ'ן העכסטן בארג, און פון דארט אראפשפאצירט - א וועג פון צוויי שעה אראפ!.. דהיינו, מ'פארט ארויף צום שפיץ - מיט'ן מאשין אויף שטריק, און מיט'ן געדרייעטע וועג אראפ, קומט מען אן צו א צווייטע שטאט; עס דערמאנט די סצענעס פון אמאליגע שטעטלעך, וואס ביידע זייטן בערג זענען געווען - גאנץ אנדערע שטעט.

דאס אראפגיין דעם ריזן בארג - איז גארנישט געווען אזוי גרינג, צוליב עטליכע סיבות; איינס, די וועג אראפ איז זייער שיעף, און מ'קען נישט שפאצירן - נאר לויפן!.. און צווייטנס, איז די וועג אראפ זייער שמאל, און ס'נישטא קיין שום צוים אין די זייטן.. וואס איז גראד אראפ - צוויי טויזענט פוס צום גרונד!.. און אויבן - זעט מען זיך גלייך מיט די שפיצן פון די שפילקעס-ביימער.

- דריטנס, האבן אונז דאך געהאט מיין יעקב יוסף'ל אינעם 'באַגי'; און מ'האט געדארפט אכטונג געבן ווי מ'לויפט - צוזאמען מיט'ן קערידזש, און זיך האלטן אין ליניע - פאר'ן לעבן.. אוי האט דאס אויסגעשעפט דאס גאנצע ענערגיע; און וועז מיין יודענע איז אנגעקומען אונטן פונעם ריזן בארג, האט זי פארלוירן שפירונג אויף די פוס קנעכל, צוליב די אנשטרענגונג, און האט עס חדשים שפעטער נישט צוריקבאקומען.

גענוי ווי געפלאנט, האט מיין יודענע - איינע פון די טעג - מקדיש געווען פאר איר הייליגע מיסיע.

אונז האבן זיך ארויסגעלאזט גענוג פרי מיט'ן באן; ווייל כאטש ביז אַראוֹאַ איז 'בלויז' דריי שעה, אבער די וועג צוריק איז 'נאך' דריי שעה.. און פונעם באן און ביז'ן באן - איז אויך גענוג צייט אינצווישן; און מ'דארף צוריק זיין - גענוג פרי, ווייל זעקס אזייגער נאכמיטאג איז נישטא קיין שום וועג צוריק; נישט מיט'ן באן, און נישט מיט קיין שום אנדערע רייזע סערוויס! אזוי איז דאס אין שווייץ.

מיט'ן היתר פון אונזערע רבנים אין לאנדאן, איז אלעס געווען בעוד יום; און לויט'ן הלכה האט מען געווארט אינדרויסן פונעם דירה - ביז'ן שקיעה, וואס אונז זענען ממילא נישט צוריק געקומען קיין סאך פריער.

נאך אלע מעשיות, ווען אונז זענען אהיימגעקומען קיין לאנדאן, האט זי געהאפט צו הערן פונעם דאקטאר נייעס, און גארנישט!

זי האט ווייטער אריינגעלייגט שווערע כוחות - ממש לשם שמים - צו קענען ממשיך זיין נאך א נשמה'לע אויף דער וועלט, בקדושה וטהרה; זי האט געהאט א פעלזן פעסטע רצון אויף מסירות נפש, און זי האט נישט אויפגעגעבן - נאר אנגעהויבן שטערקערע פראצעדורן, און גאר טייערערע האנדלונגען.

דאס האט געברענגט קאפווי, אנטוישונגען, בושות, טירחות; אזעלכע השתדלות'ן - וואס א צווייטער וואלט כאטש געמוען א הפסקה, אבער נישט זי!

איך האב איר אנגעהויבן זאגן קלאר, אז איך האב מורא אז זי רייסט איין צו שטארק! מ'דארף אביסל פראבירן, און די איבריגע האפן צום אייבירשטן; און אז ער וויל, קען דאס זיין נאטורליך אויך; אבער זי האט געוואלט טון דאס מאקסימום! זי האט געטוישט דאקטאר צו נאך א בעסערע, פון איין קליניק צו די בעסטע וואס איז פארהאנען אין ענגלאנד.

חדשים זענען געלאפן, און די אנשטרענגונג האט זיך ביי איר נישט אפגעשטעלט; כאטש בוני עולם צאלט נישט אלעס, האט זי ארויסגעקוועטשט 'דאס מאקסימום' וואס זיי וואלטן געגעבן; און געמוטשעט און געדרייעט, ביז זי האט געטראפן א קרוב - וואס האט באצאלט די איבריגע 'ריזן' סומע.

אויף אלעס האט זי מצליח געווען, אבער נישט דאס עצם ציל וואס זי האט געוואלט; און זי איז שוין איינגעגאנגען - צו מאכן די 'שטערקסטע' פראצעדור אויך; כאטש דער דאקטאר האט געזאגט, אז דאס איז שוין א געוואגטע זאך; עפעס וואס מ'דארף בעפאר אונטערשרייבן - איבער צוויי הונדערט דאקומענטן, און ס'איז מסוכן אויך.

איך באקום די שיווערס, וועז איך טראכט איבער יענע פאָר וואכן.. איך האב דעמאלטס נישט באגריפן - מיט וואספארא סענסעטיוע החלטה אונז האנדלען, ווייל זי האט אלעס אליינס געטון און ערלעדיגט; און אז זי האט אזוי שטארק געוואלט, האב איך געשפירט שלעכט צו זאגן אקעגן.

ובכן, צוויי וואכן פאר'ן ספעציעלע שטארקע פראצעדור, האט מיין יודענע ע"ה געוואלט פארן אויף א שבת קיין בּאָורנעמוס - נעבן די ים; דאס האט געזאלט געבן פרישע כוחות און מוהט; און ליל שישי שלעפט מען די פעקלעך צום באן סטאנציע, וועז אונז האבן שוין ב"ה א דריי א האלב יעריג קינד מיטצונעמען - מיט זיינע צוגעהערן; און ער זיצט נישט איין, ברוך השם..

און נאך א וועג פון צוויי-א-האלב שעה - מיט טילטולים - גרייכן אונז צום סטאנציע אין בּאָורנעמוס, ווי א קאר סערוויס לייגט אונז אראפ אין פארענט פונעם קליינעם פארלאשענעם מאטעל; און וויפיל מ'קלאפט - איז נישטא קיין צוריק-קלאנג פון א אויפזעהער; מ'קלונגט אן דעם אנגעגעבענעם נומער, ווארטנדיג ביים צוים, מיד און קאלט אינמיטן נאכט.

נאך א שטונדע קומט איינער צו קריכן, און אונז טרעפן זיך אינעווייניג; און מ'גרייט זיך אויף שבת, אליינס אינעם שטח - קוקט אויס; אבער צומארגענס זענען אונז שוין פרישע אורחים; א יונגע פארפאלק פון געיטסהעד, וואס מיין יודענע באמערקט, אז דאס זענען אייניקלעך פון אלטע שכנים אירע.. אבער ליטוויש געשטימט; נישקשה, וועז מ'איז אין די פרעמד, איז יעדע יוד היימיש..

און אונז זענען זיך מסדר אינעם דייניגרום דארט, ווי מיין יונגעלע - מיט זייער עקיבא'לע ווערן שנעל חברים; זיי שפילן זיך און לאזן אונז רואיג, אז מיר האבן אפילו געקענט כאפן א שפאציר צום ים - א קורצע צייט פאר שבת.

ממש ביים זמן, קומט צו פליען נאך א קאר; און איינער אליינס - קומט ארויס פון דארט א היימישער כאניאקישער יודל, וואס האט זיך אלעס מיטגעברענגט; און אונז זענען זיך ארום ווי א מזומן.. פון ליטווישע חסידישע און גאר עקסטרים כאניאקיש - ביי איין שבת פארברענג..

אונז האבן געטראפן - א האלבע שעה גאנג - א מנין אינעם קעלער פון א האטעל; וואס א ליובאוויטשער יוד איז דער אויפזעער, כאטש רוב מנין זענען שוואך שומרי שבת..

דער שבת איז געווען אזוי געשמאק, ווען מ'טיילט זיך מיט'ן ביסן; און מוצאי שבת, האט מען פריש אפגעבראטן אפאר פארציעס - לכבוד סעודת דוד מלכא משיחא; און מ'האט פרייליך פארברענגט, די מענער מיט די מענער, און די פרויען מיט די פרויען; ס'האט זיך גארנישט געגלייבט, אז איינע צווישן אונז גייט זיך אפגעזעגענען - אין צוויי וואכן ארום..

מ'איז אהיימגעקומען מיט פרישע כוחות, און מ'גרייט זיך אויפ'ן אפוינטמענט; ווען א וואך בעפאר'ן פראצעדור, זענען מיר געזעצן מיט'ן דאקטאר'ס געהילף, וואס האט אונז דערלאנגט א דאקומענט נאך א דאקומענט, און מסביר געווען יעדע זאך - אויף וואס מ'חתמ'ט; און אונז האבן ביידע גע'חתמ'ט 80 דאקומענטן בלי הפסק..

אייניגע דאקומענטן זענען געווען - אין אונזער אויגן - היבש מאדנע; אז אויב איינער פון אונז וועט שטארבן, וואס זאל מען וויייטער טון.. האט זי געקוקט אויף מיר מיט א געלעכטער; נישט גלייבנדיג - אפילו איין פראצענט - אז אזא שאלה איז בכלל אקטועל.

און איך האב איר געזאגט; געגוג מיט די קאפוויי.. שרייב שוין אונטער, און לאמיר זיך שוין זען אינדערהיים.

ס'איז אריבער א וואך, און די טאג איז אנגעקומען.. די פראצעדור גייט צו זייער איינפאך; אז מ'שלעפערט איין די פאציענט - פאר א קארגע שעה; אבער די דראג וואס מ'ניצט דערביי - איז גאר שטארק, און קען גורם זיין 'אויסטרוקענישן' ביז א וואך שפעטער, און דאס איז די עיקר סכנה; און ביז א וואך נאכן פראצעדור, דארף מען זייער אכטונג געבן נישט צו טרונקען אסאך - און נישט צו וויניג.. א מאדנע שפיל.

מיר זענען געווארן אנגעזאגט, אז די מינדעסטע מיחוש וואס זי וועט שפירן, זאל זי - דאס שנעלסטע וואס שייך - אריינגיין אין די נענסטע שפיטאל, ווייל ס'קען ווערן א סכנה.

בשעת דעם פראצעדור האב איך נישט געשפירט דערשראקן, און נאכן פראצעדור זענען מיר אפילו אהיימגעפארן מיט'ן באס, נישט קלערנדיג אויף עפעס באזונדערס; פארקערט, די אייפער און שמחה וואס זי האט געהאט דערביי, אז זי האט עס געמאכט, און יעצט קען מען האפן אויף א בשורה טובה.

אבער נאך דריי טעג, האט זי אנגעהויבן שלעכט שפירן; און זי האט שנעל געקלונגען דעם דאקטאר, וואס האט געשיקט א אימעיל, וואס לויטעט - אז די שפיטאל זאל איר בליץ שנעל באהאנדלן.

זי האט מיך נישט געוואלט שטערן פון לערנען, און צוגעווארט ביז כ'קום אהיים פון שול; און דעמאלטס האט זי מיר געזאגט; ס'דאנערשטיג, און מ'קען נישט וויסן ווי לאנג ס'וועט זיך פארשלעפן - אין שפיטאל; ממילא רייניגט זי אויף די הויז לכבוד שבת.. זי האט אויסגעשפרייט די שבת טישטיך, און אנגעגרייט די לייכטער; און ווען אלעס איז געווען גרייט, איז זי נאך געלאפן קויפן נאכטמאל פאר מיר.. און הערשט נאכדעם זיך אוועקגעלאזט אין שפיטאל.

ווען איך זאל וויסן ווי ערנסט דאס קען זיין, וואלט איך איר דאס נישט געלאזט טון; נאך אויפקלינען, נאך לויפן קויפן נאכטמאל?.. אבער ווער ס'האט איר געקענט, האט פארשטאנען, אז ביי איר איז דאס געווען נאטורליך, מטוב לבה.

ס'האט זיך טאקע פארצויגן, ווייל זי האט געמוזט באהאנדלט ווערן מיט ספעציעלע אכטונג - אז זי זאל נישט ווערן אויסגעטרוקענט; און שבת קודש ביינאכט האב איך נישט געקענט איינשלאפן.. און כ'בין געזעצן אליינס אין א שטילע הויז - און געקלערט..

קוקענדיג אויף די אויל לעכט וואס צאנקן, הייב איך אן טראכטן זייער מאדנע; וואס וועט זיין אויב זי קומט נישט אהיים?.. אבער איך האב גלייך פארטריבן די מחשבות לא טובות, ס'דאך שבת קודש.. ס'וועט זיין גוט..

די שפיטאל האט איר טאקע געהאלטן אונטער א גוטע אויפזיכט, אבער וועו די שיפט האט זיך געטוישט, איז די אויפזיכט געווארן זייער פארנאכלעסיגט; ווייל ווי באקאנט, ווערט די געזונט-פארוואלטונג אין ענגלאנד, געפירט דורך א שטאטישע סיסטעם; און ס'נישטא קיין פריוואטע פאמיליע דאקטורים - ביים האנט, ממילא איז ליידער נישטא די ריכטיגע אחריות.

זי האט אנגעהויבן פארפירן - אז זי שפירט שרעקליכע היץ, און מ'זאל איר געבן מער אקסעדשין; אבער ווי געדעדט צום לאמפ!.. ס'געווען דעמאלטס עפעס חאגע,

וואס די געוועלכע גוטע נורסעס האבן איבערגעלאזט נאך זיך א שטאב פון סטודענטן, און איבער שבת איז איר מצב געווארן ערגער און ערגער.

און ווען כ'בין געקומען אין שפיטאל - מוצאי שבת, האב איך איר געזען בלאס ווי די וואנט, און זי ברעכט שוין די וויפילטע מאל.. און זי זאגט מיר: אז זי בעט מער אקסעדזשין, אבער די נורס זאגט, אז אן א דאקטאר טאר מען נישט געבן מער, והרופא איננו..

איך גיי צו בשתיקה, און גיב א ריק ארויף די אקסעדזשין - אפאר נומערן.. און זי האט ממש געכאפט דעם אטעם, און ס'איז איר בעסער געווארן; און נאך א שטיקל צייט - אז כ'האב געזען זי קומט צו די כוחות, האב איך איר געלאזט שלאפן, און דערווייל אהיימגעפארן; אבער נאך עטליכע שעה אין די נאכט, האט א נורס צוריק אראפגעריקט די אקסעדזשין.. און ביי האלבע נאכט האט מיין יודענע געוחלש'ט..

האבן זיי אלאמירט א דאקטאר, און יענער האט באפוילן; מ'זאל גלייך אריינפירן צו עקסרעי.. און קוקענ'דיג די עקסרעי, שרייעט דער דאקטאר; אריין אין ICU - אינטענסיוו קער, ווייל ס'צרות! זי איז אנגעבלאזן מיט וואסער, און איר אימיון-סיסטעם איז איבערגעשטרענגט - ביז'ן הארץ.

דארט איז זי געליגן זונטאג א גאנצן טאג, אבער שוין מיט א נארמאלערע שטאב, וואס האט פראבירט צו פאר'רעכטן וואס מ'האט פארנאכלעסיגט; און ס'נישט געווען גרינג, ווייל מ'האט געדארפט זייער פארזיכטיג ארויסנעמען די איבערמאס פליסיגקייט פונעם קערפער, אז איר אימיון-סיסטעם זאל זיך צוריק באלאנסירן.

קאפיטל
זעקס און צוואנציג

מאנטיג פארנאכטס, בין איך געווען צוזאמען מיט מיין שווער און שוויגער - אין שפיטאל; און זיי האבן זיך זייער געוואונדערט וואס איז מיט איר געשען.. פארוואס איז זי פלוצלינג אזוי פארשלאַפט געווארן, ממש ביז'ן דארפן זיין אין אינטענסיוו קער?.

מיין יודענע האט דערווייל נישט געהאט פארציילט פאר קיין נברא אין די וועלט, אז זי ליגט דא - צוליב א פראצעדור וואס איז געווארן פראבלעמאטיש; און יעדער האט געמיינט, אז ס'איז א שווערע לונגען-אנצינדונג.. זי האט אלעס געהאלטן בסוד, ווייל איך האב איר געבעטן - אז וואס וויניגער מענטשן זאלן זיין אריינגעמישט; און יעצט רופט זי מיך צו, און פרעג שטיל; צו זי מעג שוין פארציילן פאר איר מאמע - וואס דא גייט פאר.

אוודאי מעגסטו איר זאגן.. האב איך געענטפערט; איך האב נישט געטראכט אז זי ווייסט נאכנישט..

שפעטער, ווען אונז האבן געזען אז אלעס ווערט בעסער; עד כדי כך, אז מיין יודענע האט זיך אויפגעזעצט, און פארציילט וואס זי איז אריבער דעם שבת; כאטש זי האט נאך געהאט הויעך פיבער, און האט געהאלטן אינאיין היסן; אבער ס'שוין געווען נאך די 'באזוכן שטונדען', האבן אונז זיך געמוזט וואונטשן א גוטע נאכט, און אהיימפארן.

זי האט מיר געוויזן מיט'ן האנט - און געשעפשעט; 'בשורות טובות' א גוטע נאכט!!! וואס דאס איז געווען אירע לעצטע ווערטער..

א דריי פערטל שעה - נאך וואס איך בין אהיימגעקומען; קלונגט די טעלעפאן, און מיין געטרייע שוואגער - יעקב יוסף ווייס - זאגט מיר; די מצב איז געווארן געפערליך, און מ'האט דיין יודענע ארויפגעלייגט אויף א רעספערעיטער! איך ווארט דיך אין קאר, קום שנעל.. איך פאר צום שפיטאל!

איך האב נישט געקענט טראכטן - וואס איז דא פלוצלינג געשען? מיין יודענע אויף א רעספערעיטער?..

אבער וועו איך בין אנגעקומען אין שפיטאל, זאגט מען מיר, אז מ'קען נישט ארײנגיין.. ווייל פיר גרויסע דאקטורים ארבעטן אויף איר, און מ'וועט מיך באלד רופן מיט די אפדעיטס.

אזא פראצעדור וואס זי האט געמאכט, קען גורם זיין סיי אסאך וואסער אינעם קערפער - אדער טרוקענישׂ, און פון דעם קען אויך געשען, אז ס'מאכט זיך א 'קלאדט' אין די לונגען ר"ל, וואס איז גורם א פלוצלינגע אטאקע; און כאטש די קליניק וואס האט געמאכט דעם פראצעדור, הייסט גאר פארגעשריטענע קליניק, און ס'האט ביי זיי 'קיינמאל' פארדעם נישט פאסירט קיין איינס פון דעם; אבער דא האט ליידער ביידע פאסירט.

איך האב נישט פארליטן די אנגעצויגענע אטמאספער, וועו איך - און מיין שוועסטער-שוויגער און שוואגער - זענען געזעצן אינדרויסן אויף שפילקעס; האב איך פראבירט צו מאכן א ווערטל.. אבער ס'נישט געפאלן אין די ריכטיגע צייט, און כ'האב מיך געשפירט ווי א שוטה.

בין איך אריסגעגאנגען אין קארידאר - שפאצירן אביסל, און מיין שוואגער האט פראבירט צו נאשן - וואס גייט פאר אונטער'ן פורהאנג - אינעם פארשלאסענעם טיר.. ס'האט אויסגעזען זייער אנגעצויגן; אינמיטן נאכט טוט זיך קיינמאל נישט אזא לויפערײ - פון נורסעס און דאקטוירים, און כ'האב נישט געוואלט טראכטן..

אבער צולאנג האב איך נישט געדארפט טראכטן, וועו א נורס האט אונז פארבעטן אין א פריוואטע שטוב, און האט קלאר אין די אויגן געזאגט; מ'האט פראבירט איר צו מאכן בעסער מיט געוויסע מאשינען, אבער ס'האט אנגעשטרענגט דאס הארץ, און ס'איז - ביידע וועגן - א לעבן שפיל; די מצב איז פארלוירן, און ס'קוקט אויס אז יעצט זענען אירע לעצטע מינוטען!

אונז זענען געווארן בלאס און שטום..

זי זעצט פאר; פיר דאקטורים פראבירן נאכאלץ איר צו שאַקן, אבער ס'איז אומזינסט; אויב מיר ווילן זיין מיט איר - אין די לעצטע מינוטן, קענען מיר יעצט ארײנגיין!..

ס'געווארן א בהלה אין שטוב; אבער איך האב זיך גלייך ארענטירט, און געזאגט; איך גיי אריין..

ניין, גיי נישט! האט די משפחה געשריגן.. אבער איך בין שוין געווען - אונטערן פורהאנג, און געזען אז די רעספערעיטער ארבעט, אבער קיינער איז נישט דארט מער.. קוקט אויס אז זיי האבן זיך שוין מייאש געווען.

א נורס איז ארײנגעקומען, און אוועקגעשטעלט א גלעזל וואסער - פאר מיר, און ארויס.

די סקרין העכער איר, לויפן ארויף און אראפ די נומערן.. מ'זעט אז זי גייט אויס.. אבער נאר אויפ'ן מאשין; אין יענע רגעים זענען מיינע מחשבות זייער געטוישט געווארן; איך זע מיין יודענע ליגן מיט א שמייכל אויפ'ן פנים - איך זע גוט?.. זי קוקט נישט אויס אויסגעלאשן; פארקערט, איך שפיר אז זי וועט הערן וואס איך וויל זאגן.

איך האב געמאכט הויעך א שהכל! און זיך צוגעבויגן נאנט צו אירע אויערן - און געזאגט.

הער מיך אויס! די געדענקסט אוודאי די הייליגע סיפורי מופת - וואס איך האב דיר אלץ דערציילט - וועגן דעם הייליגן צדיק ר' מאטעלע מטשערנאביל זצוק"ל, ווי ער האט מתקן געווען נשמות; און ווי כ'פלעג פארציילן וועגן השארת הנפש.. וער נאך ווי די, 'זעט' יעצט אזוי גוט, אז אלעס איז אמת!

איך האב מיר נישט געזוימט, נאר אנגעהויבן זאגן בעל פה; ויהי נועם, המלאך הגואל, און זיבן מאל - ה' הוא האלוקים.. ואס כ'האב געדענקט - וואס ווערט געברענגט - אין ספר מעבר יבוק; און סיי ווי ווילכע הייליגע פסוקים איך האב געהאט אויפ'ן צונג; איך האב מיר געשפירט אין יענע מינוטן - ווי ביי תפילת נעילה - אין העכערע ספערן.

איך קלער צו זיך; כמעט זיבן יאר האבן מיר געלעבט צוזאמען - מיט פרידן, צוזאמען זיך א עצה געגעבן - אין יעדן מצב; יעצט איז באשערט, אז ממש די לעצטע רגעים פון איר לעבן, זאל אויך נאר איך זיין מיט איר..

- איך האב דאן געשפירט, א זעלטענעם הימל'דיגע הרגשה - ווי אין גן עדן, עפעס וואס איך קען נישט ערקלערן.

דער דאקטאר באווייזט זיך פלוצלינג, און פרעגט מיר; צו ער קען שוין אויסשאלטערן דעם רעספערעיטער..

ניין ניין, האב איך געזאגט.

ער האט פארלאזט דעם שטוב; און כ'זע די נומערן לויפן נידריגער און נידריגער.. ס'הייבט אן פייפן נאכאנאנד, און מיט לענגערע פייפן; וואס מיינט אז..

זיי האבן אויסגעלאשן די קנעפל - וואס לאזט הערן פייפן, און איך זע אז די מינוטן ווערן סעקונדעס.. א פחד האט מיר באנומען, וועז כ'שפיר בחוש אז זי איז נישטא מער.. אבער איך וועל איר נישט איבערלאזן ביז די לעצטע אטעם!

זי האט צוגעווארט ביז נאך חצות, וועז - בערך אכצן נאך צוועלעף - האט זי געגעבן דאס לעצטע אטעם; און ווי א צדיקת במיתה נשיקה זיך אויסגעלאשן ווי א לעכט, מיט א שמייכל אויפן פנים איינגעשלאפן, און ארויף אין גן עדן בצל קדושים וטהורים.

אפילו וועו די נומערן האבן געוויזן זערא, האב איך געבעטן די נורס; אז זי זאל עס נאכנישט אויסשאלטערן, נאר לאזן כאטש נאך פינעף מינוט.. פינעף מינוט האב איך אויסגעווארט, און באלד ארויסגעפיצט פון דארט; און פארגעסן אז מ'דארף שמירה.. אבער מיין געטרייע שוואגער איז אריינגעקומען, און זיך געשטעלט אויף שמירה.

איך האב פשוט געכאפט א געפערליכע בויך וויי, און נאטורליך זיך מסדר געווען - און צוריקגעקומען; וועו די משפחה איז איינגעוויקעלט אין געווויין.

איך האב נאכנישט געקענט פארגעסן יענע זעלטענע מינוטן פריער, ווי איך האב איר באגלייט מיט הייליגע מחשבות, אין א הימל'דיגע השראה.. און איך קלער צו מיר, אז ס'איז אינטערעסאנט - אז אינעם זעלבן 'וויטינגטאן' שפיטאל, וואו זי איז געבוירן, וואו זי האט געבוירן איר קינד, דארט האט זי אויסגעהויבט איר נשמה..

די טראגעדיע האט זיך אראפגעלאזט ווי א דונער אין העלן טאג; און וואס ס'האט זיך אפגעטון ביי אירע עלטערן אין שטוב - קען זיך יעדער פארשטעלן - ס'האט זיך געטון יללות! וואס הייסט א שוועסטער איז נפטר געווארן פון איין מינוט צום צווייטן..

און אינעם גאנצן חרדישער לאנדאן האט זיך עס געהערט זייער שרעקעדיג; אוודאי אין שטעטל סקווירא, ווי אלע חסידים זענען דאך מיינע נאנטע פריינד, און דא אזא בראך; קוים א חתן געווארן שפעט, געציילטע יארן צוריק, און זיך גראדע געלעבט מיט מזל און שלום, און יעצט ווידער - בארג אראפ.. השם ישמרינו.

דערווייל האט זיך אנגעריקט איינער פון די חברה קדישא, און אנגעהויבן מיט מאדנע פראגן - וואס האט מיר ממש צורידערט.

האט מען אריינגעגעבן א קלאגע קעגן די שפיטאל'? האט מען געמאכט א סקאנדאל?.. און איך האב געזומען דרייסט און זיך אנגערופן; אנטשולדיגט, מ'דארף דא שמירה, דאס קענט איר העלפן.. און איך וויל וויסן - וועו מ'קען זיך רעכענען אויפ'ן לוויה..

אבער ניין, יענער וויל אז מ'זאל נישט מאכן קיין געוואלדעס אין שפיטאל, ווייל ס'קען זיין חילול השם.. ביזיון המת.. און איך האב נישט געקענט איינהאלטן די רוגזה, און כ'האב געשלעפט מיין שוואגער ביים ארבל; קום שוין, נעם מיך אהיים פון דא..

מיין שוואגער האט מיר אהיימגעזומען, אבער ער האט מורא געהאט מיר צו לאזן אליינס אינדערהיים; אבער כ'האב עהם פארשפראכן - אז כ'גיי עהם קלונגען אין אפאר מינוט, כדי ער זאל מיך שוין לאזן אהיימגיין.. למעשה, אנקומענדיג אהיים, האב איך זיך

איינגעשפארט אויף שלאס און ריגל! כ'האב אויסגעשאלטערט אלע קאמיוניקאציעס, און זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן סאפע ווייטנען!

איך האב זיך יעצט געוואלט אויסווייטנען איינער אליין, און זיך אויסרעדן צו מיר אליין; גוט אויסגעבן מיינע געפילן, אז כ'זאל קענען - נאך א שעה - זיך לייגן שלאפן, כאטש ביז פארטאגס; און אנהייבן מארגן מיט פרישע כוחות, וואס כ'וועל אוודאי דארפן האבן.

חברים און עסקנים האבן פראבירט קלונגען און קלאפן, אבער אין קול ואין עונה; איך האב קיינעם נישט גע'ענטפערט, ווייל יעצט איז אלעס טויט! אבער מיין פלאן פון כאפן א דרימל - איז געווען א דורכפאל; איך האב אנגעהויבן לויפן אין בית הכסא, ביז ס'האט זיך מיר געשפירט אז כ'בין אויך אין הימל.. ווייל מיין קערפער האט געציטערט פון די סצענע - ווי איך זע מיין יודענע אויסגיין פאר מיינע אויגן, און מיר ווערן צעטיילט אויף אייביג..

כ'האב פראבירט צו טרונקען, אבער כ'האב כמעט געבראכן.. האב איך אזוי געשטופט די נאכט פון מינוט צו מינוט; זיך געזעצט יעדע פינעף מינוט - ערגעץ אנדערש; זיך אראפגעלייגט, אויפגעשטעלט, און ארומגעגאנגען ווי א צעטומעלטער.

וועו כ'האב ענדליך געזען די פרימארגן אויפשיינען, האב איך אפגעמאכט - איך צינד אן די טעלעפאן, און מאך אויף די טיר, און כ'גיי זיך עפענען צום וועלט; כאפן א שפאציר אויף די פרישע לופט, און אנטלויפן פון די כמארע וואס האט זיך אנגעלייגט אין מיין הויז.

די פרישע לופט פון די גאס האט מיך אויפגעלעבט, און כ'האב שפאצירט ביז'ן שטיבל; ווי כ'האב גענומען א קאווע, און 'אריינגעשטופט' א קיכל - וואס מיין חבר 'אברהם יוחנן ניישטאדט' האט מיר אריינגעלייגט אין די האנט; אבער מער ווי א קליין שטיקל איז נישט געגאנגען.. מיינע געדערים זענען געווען איינגעשרימפן; בין איך צוריק אהיים, און אנגעהויבן צוזאמנעמען די מחשבות; וואס טוה איך נעקסט..

כ'האב אנגעקלונגען מיינע געשוויסטער - אויפ'ן רייהע, און אויסער געווייטנען האבן מיר נישט געוועדט קיין סאך; און הערנדיג אז מיין טאטע, מיין ברודער יעקב יוסף, זענען אויפן וועג קיין לאנדאן, האב איך זיך אנגעהויבן רעגן.. וועו דארף פונקט יעצט געסט? איך וויל זיין מיט מיר אליינס.. כ'דארף קיינעמס נישט טובות, און געענדיגט.

אזוי צעטומעלט בין איך געווען, אז כ'האב נישט געכאפט - אז ס'נישט געסט, ס'גייט באלד זיין א לויה..

פונקט ווי א קאטאסטראפע קומט אומגעבעטן, קומען נאך זאכן צוזאמען מיט-דעם, וואס מ'בעט נישט; אזויווי מ'פירט דיך אונטערן חופה - מיט צוויי הענט, אזוי צייגט מען

דיר - ביי אסאך מצבים אין לעבן - אז ס'איז אזוי.. כאטש דו ווילסט נישט; אט די זאכן באשטעלט מען נישט אליינס.. ס'קומען אליינס טרייסטערס, און זאגן אליינס וואס זיי ווילן, און ווייסן נישט - אז זיי מאכן אמאל מער קליא ווי טרייסטן..

אבער אין אזא מצב, ווייסט נישט דער מענטש אליינס וואס ער וויל.

פלוצלינג הער איך א קלאפט אין טיר..

איך עפן אויף, און דער דיין ר' יחזקאל פריעזעל שליט"א קומט אריין - אין באגלייטונג פון א חבר מיינע; און ער הייסט מיר זיך אראפזעצן, ווייל ער וויל מיט מיר רעדן.. דעם דיין קען איך נישט אפזאגן; און ער נעמט ארויס פון א זעקל - א סענדוויטש און א הייסע שאָל קאווע, און הייסט מיר עסן און טרונקן, יעצט!

וואס זאל איך זאגן; ווי נאר כ'האב אראפגעשלונגען דאס ערשטע ביס, האב איך באלד געדאנקט גאט פאר'ן עהם אהערשיקן.. בעסער ווי דרשות און טרייסטן, עסן האט מיין מאגן געדארפט.. און ווילאנג כ'האב געגעסן, האט ער מיר אנגעהויבן אויסרעכענען - בקיצור - די הלכות וואס איך מוז היינט וויסן; און אין וועלכע זאכן כ'זאל בשום אופן נישט מחמיר זיין.

דאס אליינס האט מיר זייער בארואיגט, ווייל כ'בין געווען אזוי פארלוירן - פון טראכטן - וואס כ'מעג יא טון, און וואס כ'מעג נישט טון - אין דעם מצב.

איך האב שוין איינגעזעגן, אז די לויה וועט נישט זיין צו פרי; ווייל די חברא קדישא האט קלאר געמאלדן, אז מ'וועט נישט אנהייבן די לוויה אין די ארבייט שעות..

אבער די טאג גייט פארביי, און מ'האט נאכאלץ נישט געמאלדן וועו ס'גייט זיין די לויה; דאס הייסט, מ'שלעפט שוין פון נעכטן חצות - ביז היינט נאכמיטאג; דערווייל איז מיין טאטע און משפחה אנגעקומען, און זיי האבן געהאלטן קאפ אויף וואס מ'דארף טון, ווייל איך האב נישט געקענט.

שפעט נאכמיטאג, זעמער געשטאנען אין פארענט פונעם סקווערן שטיבל, וואו מ'האט אוועק'געשטעלט דעם ארון; דער גאב"ד - הרב פאדווא - האט געפרעגט אויב ער זאל עפעס זאגן - כאילו א הספד, אבער וויבאלד אין סקווירא זאגט מען נישט קיין הספדים, האט ער גלייך אנגעהויבן ק-ל מלא רחמים.

- און מ'האט אנגעהויבן באגלייטן - וועו די ארון ליגט אינעם קאר; און פארוואס די חברה קדישא דארט האט נישט געלאזט טראגן מיט די הענט - א שטיקל וועג, ווייס איך נישט עד היום.. מ'האט באגלייט מיט'ן קאר ביז'ן בית עולם אין ענפילד; דאס איז א היבשע פאר מינוט ווייט; און אינעם שדה בּוֹכין האט מען דארט - אין א גרויסער שטוב

אויפ'ן פעלד - געזאגט צידוק הדין, און די משפחה האט געריסן קריעה מיט א ברכה, און איך אויך.

וועו איך האב געמאכט דעם ברכה, האב איך געשפירט אזוי אפען צום הייליגן פאטער אין הימל - ברוך אתה ה'.. און כ'האב זיך נאכדעם צוגעבויגן צום ארון; פארדעקט די פנים - און שטיל געשעפשעט די פאָר וועלטער.

די ווייסט מיין יודענע, אז מיר דארפן זיך נישט אידערבעטן; ווייל אפילו אז מיר האבן אמאל געהאט חילוקי דעות, האבן מיר זיך אבער אלץ מוחל געווען.

אבער וואס כ'וויל יא זאגן, איז וועגן די מסירות נפש דיינע, וואס די האסט נישט זוכה געווען צו אויספירן - מיט'ן ברענגען נאך א קינד אויפ'ן וועלט; אבער די מסירות נפש איז דא; זע כאטש, אז די וואס קענען ניצן די זכות, זאלן געהאלפן ווערן - און טאקע אינגיכן..

כאטש כ'האב מיך איינגעריידט אז כ'בין אויסגעטרוקענט פון טרערן, אבער ניין! איך האב דא אויסגעשאסן אין א שוועכע געווין..

אבער אז כ'האב באמערקט, אז כ'האב דעם עולם ארום צעשוידערט און געמאכט ווייענען, האב איך שוין חרטה געהאט אויף מיין אויסברויך; אבער כ'האב זיך שוין נישט געקענט באהערשן.

מיין שוואגער - שמואל אהרן ברוין - האט געמאכט זיכער, אז מ'טוט אלע מנהגים וואס מ'פירט זיך ביי אונז אין סקווירא - אין אזעלכע מצבים; צו מאכן הקפות ארום די מיטה און זאגן ויהי נועם, און נאך מנהגים ביים באהאלטן - און נאכן באהאלטן; זיך אויסשטעלן אין צוויי שורות, ווי די אבלים גייען אריבער - און מ'זאגט דברי תנחומין; וואס די יעקישע חברה קדישא האבן נישט געהאלטן פאר וויכטיג, און אונז יא.

מ'האט נאך עספיעט צו ענדיגן די לויה - ממש פארן זמן מעריב, און אונז האבן - נעבן דעם פעלד - פלינק געלייגט טלית ותפילין, און הערשט נאכדעם אהיימגעפארן.

וועו מ'איז אהיימגעקומען, האב איך געשפירט נאכאמאל - אז ניין, כ'קען מיך נישט טרייסטן; איך בין אריינגעלאפן אין א שטוב, און פשוט געכליפעט פאר א שעה צייט - אן אויפהער; כ'האב געהאפט דערמיט צו שטילן מיינע אינעווייניגע געפילן - כאטש דערווייל.

מיינע מחשבות זענען געווען; איך האב נאך געוואלט - כאטש נאך איינמאל - זיך אוועקזעצן מיט מיין יודענע, און פשוט זיך איבערשמועסן - וואס דא איז פארגעאנגן.. און וואס אונז גייען יעצט טון וועיטער - עכ"פ וואס זי גייט יעצט טון.. אזוי צוטומעלט בין איך געווען.. איך האב זיך נישט געקענט אפשטעלן פון ווייענען, ווייל כ'האב געשפירט אליינס און פארלוירן.

נאך א שעה, האב איך אפגעמאכט אז כ׳מוז זיך איינהאלטן - און ארויסקומען צו די משפחה; איך מוז זיך אויפ׳פירן נארמאל.

מ׳האט מסדר געווען בענקלעך פאר די אבלים, און ווי מ׳פירט זיך - געגעסן א איי און געטרונקען וויין; לויט׳ן פסוק, תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ; און אונז האבן זיך פראבירט צו טרייסטן איינע די אנדערע - וויפיל ס׳שייך..

דא האט זיך געעפענט די טיר, און דער שכן קעגנאיבער איז אריינגעקומען - שיכור ווי לוט.. אן קיין ווערטל!

דער שכן קעגנאיבער הייסט - ר׳ שמעון קליין, ער האט פארלוירן א זון א חתן, ווען אינעם יום החופה האט א קאר אראפגעקלאפט זיין זון - דעם חתן צו טויט ה״י! אזא איינער האט די רעכט יעצט אריינצוקומען, און משמח זיין..

און יא, ער האט משמח געווען.. ווען ער האט גע׳דרשנ׳ט - און פארציילט מעשיות און גערעדט און גערעדט און גערעדט, ביז אונז האבן זיך נישט געקענט כאפן די אטעם פאר געלעכטער.. ממש אזוי.

ער האט מקיים געווען יענע נאכט, דעם הפכת מספדי למחול.. און דערווייל האבן מיר געגעסן אביסל זופ - צו דערכאפן דאס הארץ; און זיך געקליבן שלאפן, וואס האט נאך דאס מערסטע אויסגעפעלט - נאך 24 שטונדן דרוק און אנגסט.

ויהי ממחרת די נעקסטע אינדערפרי, אוי פארוואס האב איך מיך אויפגעכאפט?.. איך זעה מיך ארום איינער אליינס אין שטוב! צו אזא ביטערע מציאות.. דאס כאלעטל מיט׳ן קריעה ריס - הענגט אקעגן מיין בעט, און איך בין נאך ווייט נישט ביי זיך.

איך האב געוואלט רופן מיין יודענע - פרעגן - ווי ליגט מיין זאקן?.. רעדט צום לאמפ! איך וויל מודיע זיין אז כ׳גיי יעצט זיצן שבעה!.. פאר וועמען? וואס? גיי, קום, טו אלעס אליינס.. קיינער איז נישט מער נייגעריג וואס דו טוסט.. ביז דו וועסט נאכאמאל טרעפן א שותף אין הויז.

איך האב מיר צוזאמגענומען די מחשבות, אוי! איך גיי יעצט זיצן שבעה ר״ל, די ערשטע מאל אין מיין לעבן..

מיין טאטע זז״ג - וואס איז דא געבליבן א גאנצע וואך - איז געשלאפן מיט מיר אינדערהיים; און אינעם אנדערן שטוב זאגט ער שוין ברכת השחר, און ווארט אז איך זאל זיין גרייט; וועט ער מיר באגלייטן צום מושב האבלים - ביי מיין שווער זז״ג אין שטוב.

דארט וואו מ'איז געזיצן שבעה איז כאטש געווען א הוהא.. מ'קומט מ'גייט, מ'שמועסט; אבער אין מיין דירה איז געווען טויט שטיל! וואס כ'האב געריקט פון ארט, איז אזוי געבליבן שטיין.. מ'קען כאפן פחדים פון דעם אליינס.

איך בין אריין אין א טראָמאַ געמיט; אזוי ווייט, אז ביי די שבעה זענען ספעציעל געקומען צו פליען עטליכע חברים פון ניו יארק - מנחם אבל זיין; און כ'האב זיך געוואונדערט, וויאזוי וועיסן זיי דערפון..

הערשט דאן האב איך אנגעהויבן כאפן, אז אויך אין ניו יארק האלט מען מיט דעם טראגעדיע.. מיין מוח איז געווארן אזוי איינגעצויגן און פארטראכט - פון די רגע וועו דאס האט פאסירט; אז ס'האט געדויערט עטליכע טעג, כ'זאל זען די מציאות פאר די אויגן, אז אלע זענען אויף דערמיט, און האלטן מיט דעם שווערן בראך פון דערווייטענס.

די נאנטע אין לאנדאן האבן עס נישט געווואלט גלייבן; ווייל זיי האבן געזען מיין יודענע ע"ה - דאנערשטיג נאכמיטאג - אפאר מינוט פאר'ן אריינפארן אין שפיטאל; ווי זי האט אראפגענומען מיין זוהן פונעם חדר-וועג, אין פארענט פון מיין הויז וואו ס'איז א ריזן אנלויף פון אינקויפער - ביים דערבייאיגער געשעפט.

און אז מ'האט איר געזען דאנערשטיג פרייליך און גוט מוטיג, און דריי טעג שפעטער באגלייטן מען איר אין א קאסטן.. האט זיך עס געהערט ווי א ווילדע חלום - וואס האט נישט קיין באשיידונג.

וואס נאך קען מען זיך באווארענען.. האבן זיך אסאך געקלערט, זענען מיר ממש פלעסטיג מענטשעלעך?.. אבער אז ס'דא א פונקטליכע חשבון אין הימל אויף יעדע פאסירונג, דאס האט שוין געקלערט א מלומד בנסיונות.

איך האב באקומען א פאַק מיט דברי ניחומים; און א טייל האבן גאר שטארק אויסגענומען ביי מיר, אז כ'האב זיי פארצייכענט.

הרה"צ ר' אהרן מענדל שליט"א האט מיר געקלונגען - בשם דעם רבי'ן שליט"א - מנחם זיין; און ער האט איבערגעגעבן דעם רבינ'ס ווערטער - ווי פאלגענד; **ס'איז מכבשא דרחמנא [סודות פונעם אייבירשטענס וועגן], חשבונות פון נשמות, ס'איז דאך העדר קודם הויה, ווי ס'שטייט - ויהי ערב ויהי בוקר; יעצט איז א זמן פון מאבל ליו"ט מיגון לשמחה, המקום ינחם וכו' מ'זאל קענען מבשר זיין שטענדיג בשורות טובות.**

הרה"צ ר' יצחק שליט"א, האט אויכעט געקלונגען און געזאגט דברי ניחומים, ווי פאלגענד.

ס'טאקע שווער, דער עולם האט שטארק מיטגעהאלטן די צער; מ'זאגט נאך פון הרה"ק ר' משה קאריסטשובער זצוק"ל זי"ע, ווען ער האט מנחם אבל געווען די 'מאגעזאניק' משפחה - ביי א פאל פון א קינד ר"ל; האט ער געטייטשט אויפן פסוק,

השם נתן 'ו'השם לקח; די ריבוי פונעם ו' איז מוסיף - אז דער זעלבער אייבירשטער טוהט פארגיטיגן אויכעט, יהי שם השם מבורך מעתה ועד עולם. המקום ינחם וכו', דאז"ה פרייליכע זמנים.

הרה"ג ר' זאב פעלדמאן שליט"א - ראב"ד תורה עץ חיים בלאנדאן, האט מיר נאכגעזאגט א ווארט, וואס ער האט געהערט פון הרה"ק ר' יודעלע מ'דזיקוב זצוק"ל, בשם הרה"ק מראפשיץ זיע"א; אז ס'שטייט ביי קין, 'וישם השם לקין אות לבלתי הכות אותו כל מוצאו'; אז דער אייבירשטער האט צוליב געטוהן פאר קין, אז ער האט ביי עהם געמאכט אזוי, אז - 'לבלתי הכות אותו כל מוצאו' - נישט יעדע זאך וואס פאסירט עהם, זאל עהם באקלאפן..

אזוי רעדנדיג מיט הרב פעלדמאן שליט"א, האב איך עפעס א מיש געגעבן אין תהילים; און די אויג איז מיר פונקט געפאלן אויפ'ן פסוק, [קיט,עה-עו] 'ידעתי השם כי צדק משפטיך ואמונה עניתני, יהי נא חסדך לנחמני כאמרתך לעבדך'..

א בריוו פון - ר' יעקב יוסף בראנ"מ שי' - וואס ער האט געשיקט בימי השבעה.

אל מע"כ ידידי עוז; מתוך השתתפות ברגשי צער וכאב על האסון הנורא שקרא אתכם ה"י, הנני בזה לנחם אותך מעומק הלב פנימה; יה"ר מלפני אבינו שבשמים, שבזכות ההשתדלות שלך בתוקף ועוז לשמוח תמיד ולשמח אחרים - וגם אני בתוכם - בכמה זמנים ובכמה אופנים; בזכות זה תזכה לאור מן השמים, ויושפעו עליך משמי מעל ששון ושמחה במדה גדושה.

ומעתה ישמע באוהליך אך ורק קול ששון וקול שמחה - מתוך הרחבת הדעת ונחת, ואך טוב וחסד ירדפוך כל ימי חייך, עדי נזכה שיקיצו וירננו שוכני עפר, ובלע המות לנצח בביאת בן דוד גואלינו בב"א.

הכ"ד ידידך יעקב יוסף בהרא"מ טוועדסקי - פה שיכון סקווירא יע"א

איך האב פראבירט צו לייקענען דעם פאקט - אז כ'מוז אנקומען צו הילף פון אנדערע; וואר וויל דען זיין אנגעוויזן אויף אנדערע? אבער אז מ'איז אומבאהאלפן, מוז מען זיך לאזן העלפן.

בכלל, אז איך זאל פראוועגען אבילות, איז מיר זייער נישט געשמאק געווען, וועו איך האב אלץ ליב געהאט שמחה; און יעצט האט די מצב מיר ממש דערשטיקט; איך האב נישט געקענט פארדייען דעם מציאות, אז כ'גיי יעצט אריין אין א תקופה - זייער נישט קיין געשמאקע תקופה - וואס כ'וועל זיין באטריבט און איינזאם.

ס'געווען געציילטע מנחמים וואס האבן געריסן צו מיין הארץ, אבער בכללות האט מיר אלעס ארום ממש גע'איבלט; און אפילו עסן האב איך נישט געקענט, נאר נאך לאנגע שעות הונגער.

מיין יונגעלע - וואס איז קוים געווארן פיר יאר אלט - האב איך נאך גארנישט פארציילט; אבער ער האט שנעל געשפירט אז ס'איז ביטער פון ביטער! ער האט באקומען בויך קרעמפפן, און זיך אנגעהויבן אויפ'פירן ווילד; און פארלאנגט מ'זאל עהם טראגן צו 'זיין' מאמע.

עטליכע אין משפחה האבן געזאגט, אז איך טאר עהם דערווייל גארנישט פארציילן; אבער אנדערע בשם מחנכים האבן מיר איבערציגט, אז איך מוז עהם - ווי שנעלער - אינפארמירן דאס גאנצע אמת.

אינמיטן די שבעה, האט מיר דער דיין - הרב יחזקאל פריעזעל שליט"א - 'געהייסן', אז איך מוז פאלגן די ערפארענע מחנכים, וואס הייסן יא פארציילן; האב איך מיך איינגעשפארט מיט מיין זון אין א שטוב, און מיט טרערן עהם פארציילט די פאקט, אז מאמי ווען שוין מער קיינמאל נישט אהיימקומען.. כ'האב עהם געזאגט, אז אויך איך באוויין ביטער דעם פאקט, אז זי איז אוועק אזוי פלוצלינג.

ער האט אויסגעבראכן אין א יאמערליכע געוויין, און אוועקגעלאפן פון מיר - צו די אנדערע זייט שטוב.. אבער נאך פינעף מינוט - איז ער צוריקגעקומען, און מיר אנגעהויבן ארומנעמען; ווייל ער האט געזען אז איך בין אויך פארווייַנט; האט ער זיך טיילווייז בארואיגט, און זיך אנגעהויבן אויפ'פירן מיט פארשטענדעניש.

עטליכע וואכן שפעטער, אהיימ'גייענדיג פון חדר, האט עהם געדוכטן אז ער זעט זיין מאמע..

- דאס איז געווען א היימישע פרוי אין די געגענד, וואס האט אויסגעזען זייער ענליך צו זיין מאמע; און ער האט אויסגעבראכן אין א געוויין, מאמי מאמי.. ווי געזאגט, מ'האט מיר אויסגענארט, זי לעבט יא!.. אבער קומענדיג נענטער, האט ער געזען - אז ס'נישט זיין מאמע..

קאפיטל
זיבן און צוואנציג

אלמנתו..

די שבעה איז אויך פאריבער, און מ'האט געשטעלט א מציבה; וואס די נוסח האב איך אליינס געשריבן, און געגעבן פאר א פראפעסיאנאלע נוסח קענער, אז ער זאל עס משלים זיין; און אינעם תוכן הנוסח האב איך מדגיש געווען, איר מסירות נפש - ממשיך צוזיין דורות פאר'ן אייבירשטנ'ס וועגן, און אירע לייסטונגען פאר צעבראכענע נפשות.

נאכן שבעה, צוריק צום גמרא.. איך בלעטער אויף דארט ווי איך האב איינגעקנייטשט - יענע נאכט פאר'ן אריינפארן אין שפיטאל - זיבן טעג צוריק; און איך געב א קוק.. מסכת יבמות דף סח' סוף עמוד א'.. איך זע גוט?.. די בלעטל איז איינגעקנייטשט ביים ווארט 'אַלְמָנָתוֹ'.. געוואלדז! זי איז דאך נפטר געווארן אום ו' אדר ראשון תשס"ח - סוף ווינטער.. כ'בין געווען שאקירט!

ס'איז דעמאלטס ערשינען די ביכל - 'גם אתה יכול להתמודד' - פונעם היימישער פסיכאלאגישער יועץ - הרב אהרן פרידמאן; און דארט האב איך געזען, וועגן די פיר מצבים וואס א מענטש - וואס איז אריבער א טראגעדיע - דארף אריבערגיין, ביז ער זאל זיך שפירן געהיילט; מתחילה, וועז כ'האב געזען דעם ספר אין געשעפט, האב איך געקלערט; וואס וועיסט יענער פסיכאלאג וואס א געליטענער שפירט?..

- און איך הייב אן בלעטערן דארט; באמערק איך גאר, אז ער אליינס האט - פאר געצייליטע חדשים בעפאר - פארלוירן זיין יודענע.. אויב אזוי, איז א אנדערע געשיכטע! האב איך עס גלייך געקויפט, און אויס'געאקערט דעם ביכל; און יא, ס'אמת יעדעס ווארט, גענוי ווי ער שילדערט דארט - וויאזוי מ'שפירט ביי יעדע שלב באזונדער.

קודם איז מען פאר'חלומ'ט און מ'לייקענט די מציאות; נאכדעם הייבט מען אן כאפן - אבער אויך נישט ריכטיג; נאכער רייסט מען זיך די האר פון קאפ - און מ'פארפירט און מ'דרייעט איבער די סביבה - פון צער און פארלוירנקייט; צום לעצט - איז די

יבמות סח' סוף עמוד א'

פערטע שריט; וועז מ'מאכט שלום מיטן מצב, אוז מ'איז גרייט - מיט א פעסטע ווילן - איבערצומישן דאס בלעטל, אוז טוז וואס מ'דארף צו טוז, כדי אנצוהייבן א נייע געזונטערע עתיד.

ביי יעדע מענטש באזונדער - וואס גייט אריבער א טראגעדיע - איז ספעציפיש אנדערש, ווי לאנג מ'שטעלט זיך אפ ביי יעדע שלב.

הכלל, מיר איז נישט פאָרגעשטאנען - די קומענדיגע חדשים - קיין גרינגע לעבן; אבער כ'האב נאכאלץ נישט געכאפט אין וועלכע מציאות איך געפון זיך, ביז א לאנגע צייט שפעטער.

א חודש שפעטער, איז געשען נאך א ביטערע אומגליק אין לאנדאן; וועז הנגיד המפורסם ובעל חסד וותיק - ר' בנציון דונער ע"ה איז טראגיש אומגעקומען פון א עקסידענט ר"ל, והעיר לאנדאן נבוכה; איך האב דאך עהם געקענט פון די נאנט, ר' בנצי דונער איז געווען א זעלטענער בעל חסד.

איך האב אפילו נישט געקלערט צוגיין צום לויה, ווייל כ'האב פשוט נישט געוואלט זען נאכאמאל דעם שדה בוכין; אבער דער רבי זז"ג איז ספעציעל געקומען צו פליען צום לויה, אוז מיין שוואגער - יעקב יוסף ווייס הי"ו - האט בשעת די לויה געווזיגן פארן רבי'ן - ווי מיין יודענע ע"ה איז באהאלטן; נישט ווייט פון וואו מ'האט געלייגט ר' בנצי דונער ע"ה.

איך בין געפארן קיין גאלדערס גרין - מנחם אבל זיין די משפחה; אוז פלוצלינג הער איך, ווי א היימישער צווישן אונז - רופט זיך אן; געב א קוק, די 'דונער קינדערלעך' טאנצן דארט אויפ'ן סאפע.. זעט אויס זיי זענען שוין צו זיך געקומען..

מיין יודעננ'ס מציבה אין ענפילד-לאנדאן

די בלוט איז מיר ארויף אין קאפ - וועז כ'האב דאס געהערט; אבער כ'האב גארנישט געוואלט זאגן..

צו זיך געקומען? לאנגע חדשים וועט נאך נעמען, ביז זיי וועלן כאפן וואס זיי האבן פארלוירן; דאס גייט נישט אין איין שבעה וואך - זיך צו ערהוילן פון אזא פארלוסט; בעסער וועלט נאר, אויב מ'האט שוין באגריפן דעם קלאפ, מ'איז שוין אריבער די פיר שלבים - וואס מ'דארף אריבערגיין נאך א טראגעדיע; דאן קען מען האפן, אז עס האט זיך - מער ווייניגער - פארהיילט, און מ'איז 'צו זיך געקומען'.. אבער שוין? אין די שבעה?..

אויב האב איך געמיינט אז דאס איז עס; אז מ'האט אפגעזיפצט, און פון יעצט וועלט שוין בעסער.. האב איך מיך שטארק טועה געווען; ווייל הערשט יעצט, האט די ביטערע מציאות אנגעהויבן פאטשן אין פנים - מיט קלונגעדיגע פראסקעס!.. כ'שטיי אויף אליין, ס'נישטא וועל ס'זאל מיר זאגן 'שטיי אויף ס'שפעט'.. איך קען אויפשטיין וועז כ'וויל, און גיין און קומען וועז כ'וויל, און קיינעם גייט נישט אן כ'זאל צוריק אהיימקומען..

כ'קום אהיים, פאר קיינעם נישט.. קיינער וואלט נישט אויף מיר, קיינער רופט מיך נישט, די בענקל וואס כ'האב אוועקגעדרייעט אינדערפרי, וועט אזוי בלייבן ביז ביינאכט; וואס איך טוה - בלייבט געטוהן, און וואס נישט - נישט!

וועז איז אזאנס געווען וועז מיין יודענע האט געלעבט? אלעס האט געווירבעלט, זי האט 'אייביג' געקאכט, געבאקען, געטוהן; ס'האט געדויערט אפאר וואכן נאך איר פטירה, ביז ס'האט זיך אויסגעליידיגט די איבערגעפוהלטע פריזער מיט אירע 'היימישע' עסן, זופ, קאמפאט, חלות, קיכעלעך, ראגעלעך, לעקעך; אלעס וואס זי האט אליין געבאקן און אוועקגעלייגט.

איך האב געטראגן פון די געבליבענע קיכעלעך - אין חדר, פאר מיין יעקב יוסף - איר ליבע בן יחיד; און ער האט געעפענט אפאר אויגען! ווי ער האט דערקענט, אז דאס איז פון זיין מאמעס אייגענע היימישע קיכעלעך; און דער מלמד זאגט מיר, אז ער איז

פון די איינציגע קינדער - פון נאנט צו דרייסיג קינדער אינעם כיתה - וואס די מאמע פלעגט שיקען 'היימישע' עסן..

אבער פון דאן, בין איך געבליבן אויסגעשפילט, די טעלעפאן קלונגט נישט, און קיינער דארף מיך נישט צו הילף; כ'האב פארלוירן מיין אמת'ע פעסווארד.. ס'איז פארשלאסן!

וואס איז דא פאר נאכטמאל?.. דו גייסט דו קומסט.. דארפסט עפעס.. א גוטן טאג א גוטע נאכט.. גוט שבת, א גוטע וואך.. פארוועמען? צו וועם רעדט איך..? קען זיין מ'הערט מיך, אבער איך פיל נישט אז איך רעדט צו איינעם.

אין די פאָר וואכן, האב איך געליטן פון איינגערעדטע מיחושים; איך האב פארלוירן די חשק פון לעבן, און פון נערוועזקייט בין איך געלאפן צום דאקטאר - אז איך שפיר אז איך בין קראנק.. אבער דער דאקטאר האט מיר ערקלערט אז פיזיש בין איך גוט, און כ'דארף אויסווארטן די צייט און זיך בארואיגן פונעם דורכגאנג; און די מיחושים האבן טאקע צוביסלעך נאכגעלאזט.

איך האב געדארפט אביסל געלט אין טאש, און כ'האב נאר געהאט פרוטות; האב איך געניטערט אין אירע חפצים, און אין איר מאנטל האב איך געטראפן פופציג פונט!.. האב איך איר שטומערהייט באדאנקט.. אז זי האט מיר אוועקגעלייגט א סכום געלט - פאר א רעגנדיגע טאג.

איך האב דאן אראפגעשריבן עטליכע בלעטער, פון וואס כ'האב געהאט אין זיכרון פון מיין טייערע אשת נעורים - מרת פראדל בילא ע"ה בת ר' מרדכי יחיאל שי'; און א יאר שפעטער - צום ערשטן יארצייט - האב איך עס געדרוקט און געטיילט פאר משפחה און באקאנטע; און כ'ברענגט דא אראפ עטליכע שורות פון יענעם קונטרס - לזכרה הטוב.

וועו מיר האבען חתונה געהאט צו מזל, אום אור לי"ז סיון תשס"א, האט מען אונז אויסגעגראמט מיטן ניגון 'רחם'.. און דאס האט ביי מיר אויסגעבילדעט דאס גאנצע סעזאן פון יענע צייט; זייט דעמאלטס, וועו אימער כ'האב מיך אנגעקלאפט אין א פראבלעם, איז מיר אלץ אויפגעקומען אין געדאנק דעם מעלאדיע - אין פארעם פון א געבעט.

אוי רחם.. העלף מיך רבוש"ע.. רחם.. האב רחמנות אויף מיר..

די ניגון 'רחם' האט מיר אלץ באגלייט, און אויכעט יעצט וועו איך טראכט צוריק פון נאך אונזער חתונה - ביז היינט - כמעט זיבן יאר.. הייב איך אן ווייענן פון הארצן;

אוי רחם נא השם אלוקינו רחם.. האסט אונז געהאלפן ביז היינט, וועז מיר האבען זיך צוזאמגעלעבט בסייעתא דשמיא, כאטש די אלע דורכלעבענישן, דאך האט דאס נאכמער פארשטארקט דאס געטריישאפט און צוגעבינדנקייט צוזאמען.

ברוך השם מיר האבן זיך צוזאמגעלעבט בשלום ושלוה אויף א געהויבענעם פארנעם, און פיל סייעתא דשמיא, און די נאמנות וואס איך האב געוואונען ביי איר, איז וועדר געווען יעדן פרייז; אז כ'האב איר געבעטן א זאך זאל בלייבן א סוד, איז עס מער פון איר מויל נישט ארויס; און בכלל איז אלעס צוגעשטעלט געווארן פון איר, אז ס'זאל זיין שלום אין שטוב און כ'זאל זיין צופרידן.

ברוך השם איך האב זוכה געווען איר מחי' צוזיין, און איר געבן די גוטע געפיל פון זעלבסט-זיכערקייט, וואס זי וואלט זיך קיינמאל נישט פארגעשטעלט אז זי איז וועדר דערצו, און דאס האט איר געברענגט אויפצוטון נאך מער.

די מיטגעפיל, וואס איז געווען געקליידעט אין די דאזיגע הארציגע פרוי, וואס האט פארשטאנען פילע אנדערע צעבראכענע און צעשאקעלטע נשמות; זי האט אלץ געהאט קשר מיט אזויפיל שברי לבבות, זי האט פראבירט צו טוהן שידוכים פאר אסאך פון זיי, און זיי געגעבן דברי חיזוק און פאקטישע הילף.

זייענדיג געזונט און שטארק, האט זי זיך פשוט מפקיר געווען - צו מעגליכע יסורים, אבי זי זאל קענען אויפציען נאך הייליגע נשמות, אויפברענגען דורות ישרים ומבורכים; און וועז מ'האט געדארפט מאכן פארשידענע בלוט טעסטן פארדעם, איז זי אמאל געפארן אריין אין שטאט, 'דריי מאל' אהין און צוריק, כדי אפצונעמען די רעזולטאט; אלעס, כדי ס'זאל גארנישט אפשטעלן דעם מסירות נפש פראצעדור.

וואס טוהט זיך בנוגע די זכרונות פון שווייץ און די מיטלעבענישן דערביי, איז אלעס געבליבן פארשטימט! מיט קיינעם קען איך עס נישט איבערגיין, ווייל מיין קינד געדענקט עס קוים, און יענער מיט וועמען איך האב עס מיטגעלעבט, איז שוין יעצט אינעם עולם שכולו חיים וטוב.

כ'טראכט ביי מיר, וועז כ'שטיי אויף אינדערפרי; מ'זאגט די ברכות השחר .."שהחזרת בי נשמתי בחמלה".. אשר יצר את האדם בחכמה.. "שאם יפתח או יסתם.. אי אפשר להתקיים לפניך "אפילו שעה אחת".. כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך.. אויב זי האט זיך געקענט שיידן אין אזא קורצע צייט - צוליב אזא קליינע שינוי.. וויפיל מ'דארף דאנקן און לויבן אז מ'אטעמט..

איך קוק אויף די לייכטער און שבת כלים, און כ'דערמאן זיך; זי האט געקויפט גאנץ נייע און באזונדערע "שבת עסצייג", וואס די געלט האט זי שווער אפגעשפארט, נאר לכבוד שבת קודש.. די טיש איז געווען געדעקט, און אויפגענוצט כמעט אלעס וואס זי האט פארמאגט אין קלאזעט - לכבוד שבת קודש!

איז שוין נישט קיין וואונדער, אז זי געוואלט דעקן טיש פאר'ן אריינגיין אין שפיטאל, וואס איז פאקטיש געווען איר לעצטע שבת דא אונטן.. יענע שבת קודש פ' תרומה; און אזוי איז געבליבן די טיש אנגעגרייט - פאר אייביג! ביז כ'האב שפעטער אויפגעזאגט די דירה - אזוי איז עס געבליבן..

איך האב מיך באקלערט, אז וויבאלד אט אט איז פסח, וועל איך פארן אויף יו"ט קיין סקווירא, און דא האט זיך ארויסגעשטעלט א פרישע צרה; ווען כ'בין שוין געזעצן אויפ'ן פליגער - פארנאכטס, האבן זיי געמאלדן אז מ'קען זיך נישט אויפהייבן, ווייל ס'דא א פראבלעם; גוט וועל איך ווארטן.. אבער נאך צוויי שעה ווארטן, זאגן זיי, מ'דארף טוישן פליגער.. און יעדער דארף ארויסגיין - צוריק צום עירפארט - און ווארטן אויף די קומענדיגע מעלדונג.

מיין זון האט שוין אזוי אויך פארפירט, פארוואס מ'פארט נאכנישט; און ער האט יעצט נישט געוואלט ארויסגיין פונעם פליגער.. און כ'האב עהם געזאגט, אז מ'גייט 'שוין' פארן מיט א צווייטע פליגער.. איך האב אויך אזוי געמיינט; אבער די צווייטע פליגער האט אונז אריינגענומען - דריי שעה שפעטער.. און נאנט צו פארטאגס זענען מיר הערשט ארויסגעפארן..

וואספארא קאפוויי דאס האט צוגעגעבן צום גאנצן פעקל; צו פארן אליינס מיט א קינד, וואס מוטשעט און איז איבערמיטיג..

אין סקווירא בין איך אריין צום רבי'ן, און געשריבן א באזונדערע 'נשמה קוויטל' פאר איר; דער רבי האט ענגומען אין האנט די 'נשמה קוויטל ערשט', און מיר געזאגט; כ'בין נישט מסיח דעת!.. אפי' איר קומט נישט אריין אין שטוב, טראכט איך אויכעט.. כ'האב געהאט אזא עגמת נפש! אלע האבען געהאט עגמת נפש.. כ'האב גארנישט געוואוסט, וויאזוי האט דאס פאסירט?

און כ'האב פארציילט פאר'ן רבי'ן בקיצור די הלוך ילך וואס האט פאסירט, און דער רבי האט זיך איינגעצויגן מיט צער און געשאקלט די קאפ - אז ער קען עס נישט איבערטראגן; האב איך געזאגט פאר'ן רבי'ן, אז באמת האט זי מיר לכתחילה געהייסן - כ'זאל מודיע זיין פאר'ן רבי'ן יעדע פרט, און איך האב נישט געכאפט ווי ערנסט דאס איז, און כ'האב נישט געזאגט פאר קיינעם.. איך בין שולדיג!

האט דער רבי מיר געזאגט; ניין.. נישט צוליב אייך, נאר כ'האב גארנישט געוואוסט.. ס'האט פאסירט אזוי שנעל.

האב איך געזאגט פאר'ן רבי'ן; זי האט זיך דאך מוסר נפש געווען צו האבן נאך א קינד, און כ'האב טאקע געבעטן דאס צו שרייבן אויפ'ן מציבה.. האט דער רבי געזאגט;

באמת איז זי דאך נישט מחויב דערמיט, ס'ליגט אויף אייך די מצוה פון האבן א בן ובת.. 'זי האט אייך געוואלט צוהעלפען'..

און דער רבי האט געפרעגט אויב מיין קינד איז בסדר, האב איך געזאגט; אויב איך וועל זיין בסדר וועט ער האפענליך אויך זיין.. האט דער רבי געפרעגט, צו מ'טראגט שוין עפעס אן.. האב איך געזאגט ניין; אבער כ'האב זייער שוועכט מחשבות און פאלשע מיחושים.. האט דער רבי געזאגט; ס'נישט קיין חידוש, ס'איז א נארמאלע זאך..

דער רבי האט געזאגט אויפ'ן נשמה קוויטל; 'די נשמה זאל האבען א עלי'.. און דער רבי האט עס געלייגט אין זייט, און געמומען די אנדערע קוויטל, און עס געלייענט מיט א שמייכל און אנגעוואונטשן אסאך ברכות, אויך פאר מיין זון שי'.

למעשה בין איך שוין געבליבן אין ניו יארק - ביז נאך שבועות; ווייל פונקט דאן האט מיין טאטע חתונה געמאכט צוויי קינדער; איינס ממש פאר פסח, און נאך איינס באלד נאך שבועות; ממילא איז געווען דריי חדשים, וואס כ'האב נישט געזען די חורבן פאר די אויגן, ווייל כ'בין געווען אין ניו יארק; און כ'האב טיילווייז פארגעסן פונעם מצב אינדערהיים, און געמיינט אז כ'בין שוין מסודר..

ווי קען מען זיין אזוי שנעל מסודר?.. טאקע דאס טייטש א חלום..

נאך זייענדיג אינעם טרוים - אז כ'וועל מיך שוין א עצה געבן, און אנהייבן א נייע לעבן מיט א פרישקייט; האב איך געפאַקט פּעֶק נאך שבועות, און צוריקגעפארן קיין לאנדאן, מיט מיין זון ביי די האנט; איך האב געקלערט, אז ס'וועט זיכער נישט נעמען לאנג, און כ'וועל טרעפן נאכאמאל א גוטע פאסיגע שידוך; גענוי ווי אלע טרייסטער'ס האבן מבטיח געווען..

איך בין אנגעקומען צוריק קיין לאנדאן - דאנערשטיג פרשת שלח, און מיין זון האב איך געלאזט ביי מיינע שוויגער עלטערן; אבער איך האב בשום אופן נישט געוואלט גיין צו קיינעם, נאר צוריק צו מיר אהיים.

אבער וועו איך האב מיך אריינגעלייגט אין בעט - די ערשטע נאכט, האט מיר באנומען א פחד, א טרייסל; כ'האב פלוצלינג אנגעהויבן שפירן א געפערליכע אומ'רואיגקייט - אז איך קען נישט אזוי אנגיין ווייטער - אפילו איין מינוט!

ס'איז מיר צוריק אריפגעקומען די עקל'דיגע ביטערן טעם - פון עטליכע יאר בעפאר.. וועו די לעבן איז מיר געווען ביטער און זויער; און כ'האב מיך יעצט אליינס געפרעגט; בין איך משוגע אינגאנצן? פארוואס בין איך צוריקגעקומען קיין לאנדאן - אויב איך האב אלץ געוואלט אנטלויפן פון דא?..

אה! צוליב מיין זון.. ווייל ער איז צוגעוואוינט דא, און אויך קען איך עהם נישט אוועקנעמען פון מיינע שוויגער עלטערן.

טאקע אמת! אבער וועל איך אזוי ווייטער לעבן אין יסורי הנפש?.. איך שפיר יעצט, אז כ'וועל עס נישט איבערטראגן; איך קען נישט אזוי..

אפשר איז עס נאר יעצט? איך דארף כאפן די אטעם פון די שלאפלאזיגקייט?.. אפשר!

ויהי בוקר - נאכן אריבערשטופן די נאכט, און די נעקסטע נאכט.. פרייטיג צונאכטס, און ס'נישט בעסער - נאר ערגער געווארן.. כ'בין צערידערט! כ'שפיר אומ'נארמאלע פחדים; איך שפיר אז איך צעשפרונג - אויב בלייב איך דא - נאך איין טאג אפילו.

ס'איז דאך שבת קודש, וועט די הייליגע שבת מיר בארואיגן דעם נפש נאנחה, און כ'וועל שלום מאכן מיט'ן מצב - כאטש אפאר חדשים; און אפשר דעמאלטס טראכטן פון צוריקפארן קיין סקווירא.

אין אלגעמיין, קען א מענטש זיך נישט אליין טראסטן אין אזא מצב; ווייל די הרגשים פארפירן די שכל, און אזוי ארום טוהט מען ווילדע זאכן - געפירט פון רגש אן שכל; און בכלל, נאך א טראגעדיע, זיך אוועקצוציען פון א ארט, איז זייער נישט געוואונטשן.

אבער איך האב מיט דעם אלעם געשפירט, אז כ'קען נעמען אויף מיר דאס אחריות; ספעציעל ווען כ'האב פון אלעמאל אָן געוואלט אוועקמופן, און נאר צוליב מיין יודענע - בין איך געבליבן; מיין יודענע איז נישטא מער, יעצט בלייב איך וועגן מיין זון, מארגן וועל איך חרטה האבן?.. דא אין לאנדאן וויל איך נישט בלייבן - אפילו קיין צוויי וואכן, אפשר אפאר טעג!

אפאר טעג? בין איך משוגע? קוים ביך איך צוריקגעקומען, און שוין וויל איך צוריקגיין? וואס וועלן שווער און שוויגער זאגן.. וואס וועלן אלע מענטשן ארום זאגן..

מיין שווער האט מיר אויך געבעטן - כ'זאל עס איבערשלאפן כאטש א וואך.. און כ'האב עהם נישט געקענט צוריקווייזן.

- אבער מיינע שרעקליכע געפילן האבן מיך ממש אטאקירט; און כ'האב אפגעמאכט, אם לא עכשיו אימתי.. איך שפיר אז כ'בין ביי מיין פולע הבנה, איך ווייס וואס איך ויל טוהן; מיין זון וועל איך טאקע נישט צוריקטראגן יעצט, אפשר נאך א צייט; אבער איך? איך ויל נישט דא נעכטיגן מער..

און זונטאג האב איך מודיע געווען פאר מיינע נאנטע חברים און קרובים, אז איך פלאן זייער ערנסט צו נעמען א פליגער אויף צוריק.. אבער א ידיד מיינע אין סקווירא,

האט געפרעגט אן מיין רשות - פונעם רבי'ן שליט"א - וואס ער האלט, צו כ'זאל צוריקקומען; און דער רבי האט יענעם געזאגט; אז ס'וועט זיין שווער צו לאזן מיין זון אליינס, איז אפשר זאל איך דארט בלייבן - כאטש ביז די ימים טובים.

האב איך זיך אויסגערעדט דאס הארץ צו מיין חבר - שלמה נחמן צימענט, און ער האט מיר פארגעשלאגן, אז ער וועט יעצט ארויסגיין מיט מיר - זיך אויסלופטערן ביים ים; און נאך אפאר שעה וועט מען נאכאמאל איבערקלערן די מצב; און אויך זיצנדיג ביים ים, האבן זיך מיינע געדערים געווארפן מיט אינערליכע פאניק; און כ'האב אליינס נישט פארשטאנען וואס איז מיט מיר געשען; אבער כ'זע, אז כ'וועל נישט זיין רואיג ווילאנג כ'בין נאך אין לאנדאן.

אונז האבן געשטופט די צייט ביים וואסער - אפאר שעה - ביז'ן שקיעת החמה; און אהיימקומענדיג צו מיין דירה, האב איך מיר גענומען די דרייסט, און אנגעקלאפט ביי מיינע געטרייע שכנים - משפחת שפרונג, און פשוט געווויינט צו זיי.

מ'פארשטייט מיך נישט - אז איך וויל נישט דא בלייבן.. איך וויל זיך שוין מארגן זען צוריק אין ניו יארק.. איך בעט א טובה, אז זיי זאלן מיר יעצט באשטעלן א טיקעט אויף צוריק - קיין ניו יארק; און איך האף זיי דאס אפצוצאלן ביז'ן לעצטן פרוטה - אינעם ערשטן געלעגנהייט - וועל כ'וועל האבן אייגן געלט.

זיי האבן זיך פארבינדן מיט מיין שווער, און מסכים געווען עס צוטון פאר מיר; און ווי נאר כ'האב ערהאלטן זייער הסכמה, האב איך פשוט אנגעהויבן שפרונגען ביז'ן דאך - פאר הכרת הטוב; און האפענטליך וועל איך די טובה זייערע - קיינמאל נישט פארגעסן.

איך בין שוין געזעצן אינעם קאר - וואס זאל מיר נעמען צום עירפארט, און אויפ'ן וועג האב איך מיר אפגעשטעלט אין ענפילד - ווי מיין יודענע ע"ה איז באהאלטן; און כ'האב זיך פשוט אויסגערעדט דאס הארץ מיט התנצלות; איך מוז פארלאזן ענגלאנד, ווייל ס'רירט צו מיין געזונט; און כ'האף אז איך טוה נישט דערמיט קיין אומרעכט - פאר קיינעם אין משפחה.

און מיט א געפיל פון דערלייכטערונג, האב איך זיך אוועקגעלאזט צום לופט פעלד; שלעפנדיג בלויז מיינע געציילטע נויטיגע חפצים, ווייל רוב זאכן האב איך געלאזט אין לאנדאן; אבער וועט כ'דערלאנג מיין טיקעט צום איינטשעקער אין עירפארט, הייבט יענער אויגן מיט וואונדער - און זאגט מיר קאלט; כ'זע נישט דיין נאמען אויפ'ן ליסטע..

אוי א בראך!.. איך האב אפגעמאכט, אז איך גיי אין ערגעץ נישט.. היינט פאָר איך צוריק - פאר יעדן פרייז!

פליז טאלק טא די סופערווייזער.. האב איך פראבירט מיין מזל, און זיך נישט געירט פון דארט; ביז זיי האבן געקלאפט און גענישטערט, און געקומען צום מסקנה - אז קען זיין וויבאלד כ'האב עס באשטעלט אונטער א טאג - איז עס מעגליך נישט אריין אינעם סיסטעם; אבער זיי זעען אז די טיקעט איז באצאלט..

ברוך השם! ליבע גאט.. כ'וויל שוין שפירן א סוף צו מיינע קאשמארן.

זייענדיג אויפ'ן פליגער, האב איך דאך געהאט א שווערע געפיל - אז כ'האב נישט געפאלגט און כ'בין יא צוריקגעקומען; כ'האב דאס נישט געוואלט טראכטן פריער, ווייל דאס האב איך דאך געוואלט - זיך זען צוריק אין סקווירא, און אנהייבן א נייע בלאט; זיך כאפן די אטעם, פון א וואך צייט שלאפלאזיקייט און פאניק געפילן; אבער ביים אנקומען קיין סקווירא, האב איך נישט געקענט פועל'ן ביי מיר אהיימצוגיין - אנדעם וואס כ'זאל צוגיין צום רבי'ן און זיך מתנצל זיין.

האב איך זיך אפגעשטעלט ביים בית המדרש, אראפגעלייגט מיינע פעקלעך, און געלאפן גלייך צום רבינ'ס הויז; האפנדיג אז כ'וועל קענען - נאך היינט נאכט - אריינגיין צום רבי'ן.

און ווי נאר איך קום צום הויז, זע איך אז דעם רבינ'ס טיר איז בריים אפען, און דער גבאי ר' דוד בערגער זאגט מיר; דער רבי וואלט אויף דיר.. שנעל גיי אריין.

מאדנע!

איך זע דער רבי שטייט מיט אויסגעשפרייטע הענט צו מיר, און פרעגט; וואס האט פאסירט מיט אייך?..

רבי איך קען נישט, איך וויל שוין דא בלייבן..

אבער וואס וועט זיין מיט אייער יונגעל?.. וואס וועט זיין - אפשר וואלט איר געקענט דארט טרעפן א שידוך..

רבי איך קען נישט.. אז ס'באשערט, זאל די שידוך קומען אהער דא.. כ'קען נישט דארט זיין מער, אפילו איין טאג.

דער רבי קלערט א ווייליע; און דאן געבט מיר דער רבי די האנט - אויף שלום, און זאגט מיר; נו! אז איר זענט שוין דא, בלייבט שוין דא..

האב איך זיך אנגערופן צום רבי'ן; אז באמת שטערט מיר עס גענוג, אז איך האב נישט געפאלגט - און יא צוריקגעקומען..

זאגט דער רבי מיט א שמייכל; נו, איר האט נאך א ברירה..

דארט בין איך געבליבן, און מיין געמיט האט זיך ב"ה טיילווייז בארואיגט.

דערווייל איז דער זומער אונטערגעקומען, און דער רבי איז געפארן קיין פרעשבורג - ווי יעדעס יאר; איך האב מיך צוביסלעך מתבונן געווען - וואס איך בין דא אריבער, און מיין בענקשאפט - צו מיין זון - האט אנגעהויבן קאכן..

דעם אטלאנטיק וויל איך נישט נאכאמאל אריבערגיין וועגן דעם, ניין! אבער איך בענק מיך פארט צו עהם..

כ'האב געטראפן א צייטווייליגע באשעפטיגונג, מיט'ן טייפן צעטלעך פאר פריוואטע מענטשן - ביי אברהם יושע העשל בן ר' איציקל ביסטאן - און דאס האט מיר געדארפט העלפן מסיח דעת זיין פונעם עבר און הווה, אבער ס'נישט געגאנגן; מיין קאפ האט געווירבלט יומם ולילה, און כ'בין נישט געווען רואיג.

צווי וואכן זענען אריבער, און כ'האב מיך אנגעהויבן זייער שטארק בענקן נאך מיין זון; און איך האב מיך געוואלגערט אין בעט - רוב נאכט, ביז כ'האב אינגאנצן אויפגעהערט צו קענען איינשלאפן; איך וויל האבן מיין זון מיט מיר.. אין פאנטאזיע האב איך שוין געזען, ווי יעדער שרייעט אויף מיר - האסטו געהערט אזא זאך? ווי קען מען דיר לאזן אזוי פארפירן?..

איך האב געוואוסט אז מ'גייט זיך דא אקעגנ'שטעלן לאורך ולרוחב, און מיר דאס נישט נאכגעבן, און דאס האט מיר נאכמער צעריידערט; אז כ'האב וויידער געשפירט, אז טאמער כ'וועל נישט אויספירן צו האבן מיין זון מיט מיר, וועל איך נישט זיין קיין מענטש; און כ'בין טאקע געווארן אויס מענטש.. טאג נאך טאג, נאכט נאך נאכט, און איך גיי ארום ווי א גרויע וואלקן.

איך האב געוואוסט אז כ'בין נישט געראטעוועט דערמיט; אבער כ'האב דאך געהאפט אויסצופירן - אויף עפעס א וועג - רבונו של עולם העלף מיר..

דריי וואכן זענען אריבער, און כ'האב מיך געוואנדן צו קרובים, צו חברים, צו עסקנים, וועד כ'האב נאר געטראכט אז ער וועט מיר קענען העלפן; אבער יעדער האט פה אחד געזאגט; דו טוסט ווילדע זאכן, דיין זון קען מען נישט ברענגען.. אז דו ווילסט, פאָר דו אהין צו עהם..

עטליכע האבן מיר געזאגט, גיי צו א דאקטאר און זיי מסדר דיינע פחדים, אנשטאט איבערדרייען די וועלט; אבער איך האב געזאגט, אז נאך וואס כ'וועל האבן מיין זון, בין איך גרייט צו גיין צום דאקטאר - און טון וואס מ'דארף, אבער נישט פארדעם.

כ'האב געפרופן מיין שוועד און שוויגער קיין לאנדאן, און זיך אויסגעווייגט אויפן טעלעפאן - אז איך וועד קראנק.. זיי זאלן מיר מוחל זיין.. אבער כ'האלט עס נישט אויס; אויב זיי קענען שיקן מיין זון צוריק צו מיר.

מיין חשבון איז געווען, אז מיין זון וועט שנעלער צו זיך קומען, אבער איך וועל משוגע ווערן אן עהם.

ס'האט זיך געטון אהער און אהין, ארויף און אראפ! אלע האבן געשריגן ניין, און מיין שווער האט געזאגט, אפשר יא? מיין געטרייע שוואגער 'יצחק יואל ברויער' - מיין עלטסטע שוועסטער'ס מאן - איז געווען דער ריכטיגער שליח; און ער האט אויפגעהויבן א טעלעפאן, און געוואלט הערן וואס מיין שווער האלט באמת.

און מיין שווער האט זיך אנגענומען פאר מיר, און געזאגט; געווג אז דאס קינד האט פארלוירן א מאמע.. ס'נישט קיין טובה - נישט פאר די טאטע'ס געזונט און נישט פאר'ן קינד'ס געזונט - אויב זיי בלייבן אפגעטיילט.

דא האב איך ווידער געשפירט - ווי געטריי ער איז מיר געווען עד היום, און ווי ער האט געליגט זיין געפיל אין א זייט - צוליב מיר; און נאך מער, אז איך האב געבעטן - אז איך שפיר נישט גרייט נאכאמאל צו קומען אהין - עהם אפנעמען, האבן זיי מסכים געווען עהם צו שיקן מיט איינעם - צו מיר - קיין סקווירא.

איך האב גוט געוואוסט אז אלע ארומיגע זענען בייז אויף מיר, פארוואס איך האב דאס געטון פאר'ן קינד; און איך האב זיי פארשטאנען, ווייל זיי האבן נישט געשפירט וואס איך.. כאטש די לאגיע זאגט פארקערט; אבער די וועלט זאגט דאך, פרעג נישט דעם רופא פרעג דעם חולה.. און איך האב געשפירט - אז איך גיי אראפ פון זינען.

מיין שוואגער - מיין ווייב'ס ברודער - יעקב יוסף ברוין האט אריבערגעברענגט מיין זון קיין ניו יארק, און איך בין ארויסגעפארן מיט מיין טאטע - צום עירפארט זיי אויפנעמען.

ווער קען זיך אויס'משל'ן, די רגע וועז מיין זון האט מיך געזען - און איך עהם - ארויסקומען פונעם עירפארט קעגן מיר.. והשיב לב אבות על בנים.. אונז האבן ביידע געווייינט, און זיך נישט אפגעלאזט; און איך האב עהם צערטליך אריינגעטראגן אין קאר אהיים.

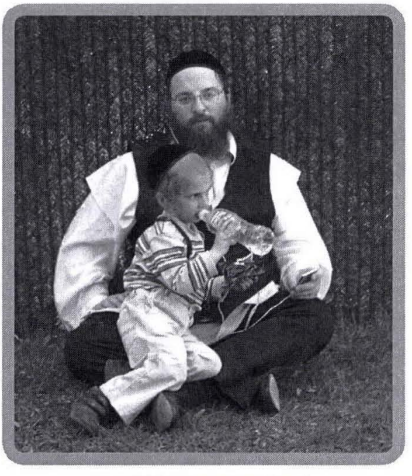
איך זע גלייך אז ער איז זייער פארקילט, לכאורה פון די גאנצע הוהא אהין און צוריק; און אויך מיין שוואגער - וואס האט עהם געברענגט - האט געהאט א שווער הארץ אויף מיר, פארוואס כ'האב עהם געצוואונגען דאס צו טון; אבער ער האט מיר קיינמאל נישט געזאגט קיין ווארט דערוועגן.

ער איז נאר געקומען - כדי צו ברענגן מיין זון, און ווי נאר ער האט געכאפט דעם אטעם, איז ער גלייך צוריקגעפארן; איך האב עהם דעם טובה נישט פארגעסן, און די זכות איז עהם זיכער בייגעשטאנען.

איך האב גוט געוואוסט וואס איך בין מקריב, מיט דעם וואס כ'בין אזוי שנעל אנטלאפן פון דארט; איך האב איבערגעלאזט דארט רוב פון מיינע טייערע גרויסע חפצים, וואס זענען וועדר געווען אסאך געלט.

די פרידזשידער און פריזער, די וואש-מאשין און דרייער, א סקענער א פרינטער, און א עקסערסייז מאשין; שוין אפגערעדט פון אלע מעבל, בעטן און קלאזעט'ס, טיש און בענקלעך; און נאר מיינע פולע ארכיוון און קאמפיוטער, ספרים ביכער, וועש און די סארט מטלטלין - האב איך מיטגענומען, אדער איז געשיקט געווארן מיט א קאנטיינער קיין ניו-יארק; אלעס אנדערש איז דארט געבליבן.

און כ'האב נישט געהאט קיין שום פאראיבל דערויף, ווייל ס'מיר בכלל נישט געווען קיין פארלוסט, קעגן די טייערע פרייז וואס מיין שוועד האט ארויפגעצאלט צוליב מיר; קודם כל האט ער באצאלט די מציבה, וואס איך וואלט להלכה געדארפט צאלן, און צודעם האט ער באצאלט און ערלעדיגט די טיקעט'ס צו ברענגן מיין זון - צו מיר, און בכלל אלע איבריגע חפצים מיט'ן קאנטיינער; אזוי, אז איך האב אלע אנדערע זאכן געלאזט ביי עהם.

מיט מיין זון זומער תשס"ח

למעשה איז מיין מצב נישט בעסער געווארן.. די שווערע וואכן וואס איך בין אריבער, האט שטארק געשאדט צו מיין געזונט; און כ'בין געווארן אזוי צעשאקעלט, אז כ'בין געליגן ווי א צעבראכענע שארבן אונטערן הייסע זון; ס'טאקע געווען די צווייטע העלפט 'תמוז' טעג, און מיט'ן חורבן הכלל - האב איך ביטער געקרעכצט אויף מיין אייגענעם חורבן.

- מיינע מחשבות זענען געווארן אזוי באטריבט, אז כ'האב נישט אויפגעהערט צו טראכטן טאג און נאכט, וואס האב איך פון מיין לעבן.. וואס איז די לעבן בכלל?.. וועו א מענטש פאלט אריין אין אזא מצב, קומען אפיר די אלע מאדנע מחשבות, און מ'זעט נישט קיין אנדערע וועג - נאר די שווארצע.

טאמער האב איך געמיינט איך קען פירוש המילות - ביים זאגן 'והסר ממני יגון ואנחה', האב איך יעצט איינגעזען די עכטע טייטש; אוי והסר ממני יגון ואנחה.. ומלוך

עלינו במהרה; נעם אוועק די עצבות, און געב אריין דיין לעכטיגע מלכות אין מיין געוויסן - די אמונה און ביטחון אין מיינע מחשבות, אז כ'זאל צוריק ווערן א מענטש צווישן מענטשן.

ס'מיר געווען חושך אפילה כפול ומכופל, כ'בין טרויעריג פוהל מיט טרערן, די בענקשאפט און אינערליכע וויטאג ציפט - און מ'קרעכצט; יום ס'נישטא קיין געהעריגע טרייסט.. בַּבֹּקֶר תֹּאמַר מִי יִתֵּן עֶרֶב וָעֶרֶב תֹּאמַר מִי יִתֵּן בֹּקֶר.. פונקט יעצט האב איך געדארפט האבן סבלנות, פונקט יעצט איז אפירגעקומען די ריכטיגע ניסיון פון אמונה וביטחון בה', צוזיין שטארקער פון אלע קשיות.

דעמאלטס איז די שעת המבחן, וועז מ'האט שוין נישט קיין סבלנות.. וועז מ'שפירט אז מ'פלאצט! דאן איז די שעת המבחן פונעם לעבן אויך.

איין טאג קלונגט מיר מיין יונגערע שוועסטער, אז זי וויל כ'זאל גיין צו א 'סאושל-וואורקער' זיך אויסשמועסן, און ארויסקריכן פון דעם ביטערן מצב רוח; די קאסטן וועט זי צאלן, אבער איך 'מוז' אנהייבן גיין פאר הילף, כדי צוריק אנצוהייבן א נארמאלע לעבנס שטייגער; און מעגליך טרעפן א שידוך בקרוב.

זי האט מיר דערמיט געטון א לעב'נס טובה, און אויסגעכאפט אסאך אנדערע דערמיט.. א טובה וואס איז נישט קיין קליינע זכות, א מצוה וואס איז נכלל דערין צענדליגע מצוות וזכותים - וואס איז נישט צום שאצן; און איך זאג אויסגעכאפט, ווייל די ביטערע מציאות איז געווען, אז וועז כ'האב דעמאלטס געבעטן הילף פון אנדערע, האב איך עס 'נישט' באקומען; און פון איר דווקא יא - אנע בעטן!

מיינע נענטסטע קרובים האבן מיר פראבירט איינטיילן עצות, און ס'מיר דערמיט נאר ערגער געווארן.. כ'געדענק אז איינער פון מיין משפחה האט מיר געהערט קרעכצן, און געבט זיך א רוף אן צו מיר; וואס אוי'קעסטו?.. דארפסט פארגעסן וואס איז געווען..

- כ'האב געמיינט כ'נעם א קלאץ, און כ'גיב יענעם אין קאפ אריין.. אבער דעמאלטס וואלט מען מיר טאקע אפגעפירט אין שפיטאל פאר גייסטיגע..

ס'זענען דא ארגאניזאציעס אויף ארגאניזאציעס, אבער קיינער האט מיר נישט געזאגט דעם וועג - און נאך צאלן דערפאר? און מיין שוועסטער האט עס געכאפט - כאטש שוין אביסל שפעט..

די מוח פון א מענטש איז דאך אזוי האַקל און עמפינדלעך; און אז ס'כאפט א קלאפ, דארף עס א לאנגע צייט ערהוילונג.

כ'זאג נישט; דער אייבירשטער האט אלץ גוטע שלוחים, וואס קומען צו הילף אינעם ריכטיגן מינוט; און איך האב אויך זוכה געווען צו צוויי גוטע שלוחים, וואס האבן מיר געהאלפן בדבר שיש בו ממש; איינער איז מו"ר אברה יושע איינהארן שי', און דער צווייטער - ידידי מנוער עזרי טויבענפעלד שי', וואס האבן אין פאקט מיר געהאלפן בעת צרה ומצוקה.

ס'האט געדויערט אפאר חדשים, ביז איך האב צוריק אנגעהויבן זען א שטראל אין לעבן; איך האב ערליך אנגעהאלטן א לענגערע צייט - צו באזוכן ביי א מומחה, וואס האט געמאכט סדר ביי מיר אין קאפ, און מיר צוריקגעשטעלט צום 'לעבן'; איך האב ברוך השם אנגעהויבן צוביסלעך באמערקן - די לעכטיגע זייט פונעם וועלט; איך האב געזאגט צו מיר אליינס, וועלקאם טא לייף!.. מ'וועט געוואויר וואס הייסט לעבן.. וויאזוי צו לעבן אויך אין אזעלכע מצבים.

מ'זעט פון דעם אליינס חסדים גדולים, ווייל וויאזוי וואלט איך געקענט אזאנס אליינס איבערטראגען? נאר די השגחה עליונה וואס העלפט און היילט אויס אלע נשברי לב, ווי ס'שטייט 'הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם'; און כ'האב געווארט חדשים לאנג אויף דעם שלימות'דיגער נחמה, מיט האפענונג און טרערנדיגע תפילות בלי שיעור.

נאך תשעה באב, האב איך - פאר א גוטע התחלה - אנגענומען א דזשאב אין באבוב'ער זומער חדר - אין מאנסי; אבער כ'בין געווען ווייט פון דער פרייליכער מנשה - וואס אלע האבן ערווארטעט פון מיר דארט.. אסאך זאכן זענען מיר געגאנגען אויפ'ן נערוון, און כ'האב געוואוסט, אז כ'מוז מסיח דעת זיין פון דאס נישט גוטע, און זיך צווינגען צו לאכן.. אבי צו פארטרייבן די לאנגווייליגע שעות - צוזאמען מיט די בייזע מחשבות.

- און ברוך השם כ'בין דאס אויך אריבער.

וועך כ'בין אינצווישנצייט אריין צום רבי'ן זי"ג, האט דער רבי געזאגט פאר א ווערטל; מ'איז דאך נאכנישט קיין נייניצ'ג.. וואס וועט זיין מיט א שידוך?.. האב איך געזאגט פאר'ן רבי'ן, איך בעט אז מיין מצב זאל זיין לייכטער.. האט דער רבי רעאגירט מיט א פסוק פון איוב; הַחֵקֶר אֱלוֹק תִּמְצָא?.. מ'האט דאך שוין געשמועסט, מ'פארשטייט דאך נישט די חשבונות פון נשמות..

קאפיטל אכט און צוואנציג

ס'געקומען א נייע יאר - תשס"ט.

מוצאי יו"ט קומט צו - צו מיר א יונגערמאן - ר' אליעזר ליטמאן שאנפעלד הי"ו, און זאגט מיר א גוטע וואך! א גוט יאר! וואס גייסטו טון דעם נייעם יאר, האסט עפעס פלענער?..

ניין, זאג איך עהם; אבער יישר כח פאר'ן פרעגן.. דערווייל האב איך גארנישט אין פלאן, נאר כ'האף ס'וועט זיין עפעס בעסער ווי ביז יעצט..

פרעגט ער מיר; ביסטו מסכים צו ארבעטן אין א גראסערי? ווייל אויב יא האב איך פאר דיר א גוטע דזשאב..

יא, איך בין מסכים..

גוט! איך קלונג דיר אין א שעה ארום..

אזוי שנעל זאל מיר שפילן די מזל? קלער איך, ס'איז השגחה פרטית פונעם גוטע פאטער אין הימל, וואס האט זיך זיינע גוטע שלוחים; און מיין גזירה טובה מר"ה עד ר"ה הייבט אן שפילן - ווי באשערט פון אויבן.

ער קלונג מיר צוריק און זאגט; אז שוין מארגן קען איך אריינקומען אין גראסערי, און מ'וועט מיר ווייזן וואס כ'האב צו טון; ער האט געמיינט צו זאגן ראזנבלום'ס גראסערי, אבער איך האב פארשטאנען אז ער מיינט וואַרשיינליך 'די כולל גראסערי'.. און ווען כ'בין אנגעקומען אינעם כולל גראסערי, און געפרעגט צו זיי נעמען מיר אן; האבן זיי זיך צוגעכאפט דערצו, און מיר גלייך געשטעלט צום אמט..

קוקט אויס, אז אויך 'וועלכע' גראסערי - איז געווען באשערט.. און ס'געווען השגחה פרטית אז כ'זאל 'מיינען' דעם גראסערי - אנשטאט די אנדערע; און אזוי האב איך אנגעהויבן ארבעטן אינעם 'כולל גראסערי' אין סקווירא - אלץ א רעכענער, פאר

די קומענדיגע ניין יאר; און ס'געווען דאס ערשטע מאל, וואס כ'האב אנגעהויבן א נארמאלע פול-טיים דזשאב אין מיין לעבן.

די כולל גראסערי איז אמאל געווען אין א טרעילער; וואס האט זיך גע'עפענט פאר כולל יונגעלייט, דורך אברומי לעפקאוויטש, אנגעפירט דורך וואלווי וויזעלטיר; און איז געווען אפען נאר מיטוואך נאכט - און נאר פאר מענער; היינט איז עס א עמטליכע גראסערי, מבוקר עד ערב.

פון אנהייב האב איך אויך אנגעפילט די שעלף'ס, אבער שפעטער - ווען ס'געווארן מער ביזי מיט קאסטומערס, בין איך געבליבן ביים רעכענען א גאנצע צייט; און איך האב אריינגעארבעט א טאג, כאטש אין אנהייב האט אויסגעקוקט א טאג - ווי א וואך, א וואך ווי א חודש; אבער נאכן באקומען דאס ערשטע געהאלט, האב איך שוין באקומען די אפעטיט פון ארבעטן, און צוביסלעך פארגעסן פון מיינע קאפווייען און דרוקענישן.

ברוך השם - כ'האב אנגעהויבן שפירן א נייע גייסט אין מיר, און ס'האט זיך אנגעהויבן דרייען דאס רעדל אויף ארויף; און פארדעם אליינס, ווייל איך האב געהאט א דזשאב רוב טאג.

איך בין דאך א בעל מחשבה - וואס טראכט טיף אריין אין יעדע זאך; ממילא, די אלטע דאגות האבן מיר נישט אזוי שנעל געלאזט רואיג; אבער כ'האב כמעט נישט געהאט קיין צייט צו קלערן דערפון, ווייל ווען כ'האב מיך פארקלערט א רגע, האט שוין - דער און יענער - מיך אויפגעווועקט פון מיינע טיפע מחשבות.

הגם נישט אלעמאל איז עס מיר געווען געשמאק, ווען מ'האט מיך פארגעהאלטן פארוואס איך גולם אווען.. אבער גיי זיי מסביר פאר פשוטי בני אדם - וואס זענען נישט קיין יודע מחשבות, און ווייסן ניטאמאל - אז מ'רעדט נישט פון קיין גולם להנאתו..

ס'האט געדויערט צייט, ביז כ'האב מיך אויסגעלערנט די כללים פון א גראסערי, די שפראך צו קונים, און די גוסטע פונעם באלעבאס.. אבער איך האב נישט אויפגעהערט שעפשן א שבח והודאה כלפי מעלה, אז איך בין אויפ'ן רעדל ארויף; פון יעדע פראבלעם, האב איך זיך געלערנט וויאזוי ארויסצונעמען דאס בעסטע דערפון, און צו פאבראצירן דערפון עפעס נוצליך.

דאס פענע און פאפיר זענען מיר אלץ געווען גוטע הילף; און אין יעדע ליידיגע מינוט, פלעג איך אפשרייבן וואס כ'דארף געדענקן; און בֵּין קונה לקונה, האב איך געהאט א קליינעם אור החיים הק' ביי מיר, און אריינגעכאפט א שטיקל נאך א שטיקל; ממילא האב איך געהאט וויניגער צייט צו טראכטן, וואס דאס איז דאך די געזונט'סטע זאך.

ס'האט זיך געטוישט צייטן, און ס'געקומען פרישע סעזאנען; חנוכה פורים פסח - וואס זענען אנגעשטרענגט; אבער ס'אלץ בעסער געווען ווי זיצן ליידיג און קלאָגן.

און ב"ה, א גרויסע טייל עגמת נפש זענען פארהיילט געווארן; דערצו האב איך מיר משלים געווען מיט אנדערע זאכן אויך, ווען כ'האב ווידער אנגעהויבן שרייבן מאמרים, און מאכן לאכערייקעס [קורצע קליפס]; און ס'האט דווקא שנעל אויפגענאפט, און געווארן א פאבליצירטע זאך אינעם וועלט נעץ; וואס האט מיר געגעבן אסאך סיפוק אין מיין איינזאמע וועלט.

א האלבע יאר שפעטער, האט מיין שווער זיך געגרייט חתונה צו מאכן א זון; טאקע זיין זון יעקב יוסף - וואס האט זיך אנגעשטרענגט און אריבערגעברענגט מיין זון קיין ניו יארק.

איך האב געשפירט אז כ'בין שולדיג א הכרת הטוב, און כ'מוז פארן צום חתונה קיין לאנדאן; כאטש כ'האב געהאט א שטיקל פחד צוריקצופארן אהין, און ווידעראמאל שפירן דעם ביטערע טעם אבילות; דערפאר האב איך - אום חנוכה ביי א קוויטל - געפרעגט דעם רבי'ן זז"ג דערוועגן, און דער רבי האט געענטפערט; אז אויב איך פרעג וועגן מיין זון, זאל איך פרעגן א קינדער דאקטאר, וואס ער האלט.

כ'בין געווען נאנט מיט א גוטער יוד, וואס האט מיר שוין - א האלבע יאר צוריק - געהאט געגעבן ווארימע חיזוק און נוצליכע עצות; האב איך עהם יעצט אויך געפרעגט, צו דער רבי האט געמיינט א קינדער פסיכאלאג - אדער סתם א דאקטאר; און ער האט מיר געזאגט, אז ס'מיינט כ'זאל פרעגן דעם געווענליכער קינדער-דאקטאר.

פונקט צומארגנס - ביי מנחה, טרעף איך דר. וועלטן, און איך פרעג עהם קורץ; זאל איך נעמען מיין זון קיין לאנדאן צו א שמחה? זיין מאמע איז אוועק דארט, און זיין פעטער האט יעצט חתונה.. זאגט ער מיר; אויב דאס קינד האט דיר נישט געזאגט - אז ער האט א פראבלעם דערמיט, זאלסטו זיכער פארן מיט עהם.

בין איך טאקע געפארן, און ס'געווען זייער געלונגען, אז ס'האט געהויבן די מצב אין משפחה - אז ס'דא צו מזל א שמחה; און ספעציעל אז מיר זענען געקומען זיך משתתף זיין.

כ'האב מיר פיין אויסגעגעבן דארט, און זיך אביסל באפרייעט פונעם שיעבוד פון ארבעט; און אהיימגעקומענדיג, האב איך זיך געדארפט צוריקשטעלן צו א סדר היום; צו פיבערדיגע טעג - און קאנצענטראציע אין די ארבעט.

באמת ווען מ'גייט אריבער א שווערע תקופה אין לעבן, איז יעדע גוטע פעולה גורם - אז מ'זאל מער באפרייעט ווערן פון פריערדיגע קאשמארן; אבער דאך, ווערט מען נישט אזוי שנעל גענצליך פטור דערפון, ווייל ס'בלייבט א לאנגע צייט א קריץ אינעם

נפש; און דאס טוט שטארק וויי ביי יעדע מינדעסטע ירידה - וועז מ'פאלט צומאל צוריק.

אזויווי ביי א פיזישע קלאפ, בלייבט א מיחוש נאך לאנגע פעריאדן; אבער דאך לערנט מען זיך אויס צו פארקוקן און שלונגען אויף פראבלעמען, וואס קומען אוודאי נישט אן - צו וואס מ'איז שוין אריבער; אזוי אויך ביי מיר, האב איך טיילווייז פארגעסן וויאזוי ס'שפירט זיך א לעבן - מיט נאך איינעם אין שטוב; א שטייגער ווי מ'שטופט א וויגעלע יעדע פאָר יאר, צו צומ'ווייניגסטנס - מ'רעכנט זיך מיט נאך איינעם, אינעם טעגליכע לעבנס געברויך.

איך בין צוריק אריין אינעם בחור'ישן לעבן.. ווי איינער וואס דארף זיך אליינס באזארגן, אבער האט נישט די דאגה פון א געהעריגע שטוב, שבת, יו"ט, ערב און מוצאי..

פארקויפן חמץ, בויען א סוכה, באקן מצות, קאכן פאר שבת, מוציא זיין די שטוב, צוזאמלייגן די טלית, אפבייסן די פיטום, פיצן די מנורה - צו שבת לייכטער, טראגן משלוח מנות פאר א ליסטע - ביז'ן שוויגער, איבערבעטן יעדע שטיק צייט.. געבן דין וחשבון ווילאנג צו עסן, שלאפן, דאוועננן, שפילן און לערנען.

אבער וואס פאר א סארט לעבן איז דאס? מ'זאל נישט געפרואווט ווערן.. מ'זאל נישט וויסן וואס צו טון מיט די לידיגע צייט; וועז אלע פארברענגן מיט משפחה, און זענען פארטון מיט ארבעט איבער'ן קאפ; און דער סינגל מאלט אפ א סעודה - אין צען מינוט..

יענס פארגעניגן צוזיין 'א פרייע פויגל'.. וואס טראכט - פון פארטאגס ביז שפעט ביינאכט - וואס וועט פון מיר בלייבן, און ווי לאנג נאך וועל איך נישט וויסן קיין תכלית אין לעבן; צו לעבן ווי א אנגעשטעלטע זייגער - אויפ'ן יאר לוח, ווייל קיינער האט מיך בטעות נישט געהארגעט..

ס'איז יענס לעבן, טאקע נישט געשטארבן אבער געלעבט אויך נישט!.. עכ"פ נישט אויף מקנא צוזיין.

כ'דערמאן זיך, אז ס'גיווען אין איינע פון די לאנגווייליגע נעכט, וועז כ'בין שוין ב"ה געווען צוריק אינעם סדר החיים, און געקענט איבערשלאפן די נאכט אן קיין איבערהאלט; אבער אז קיינער האט מיך נישט אפגעווארט אינדערהיים, האב איך גע'פֿעניעֶט אין שול.

און איך טרעף א חבר, און ער פרעגט מיר; וויאזוי שפירסטו לעצטענס?

זאג איך; אז דאנקן גאט ב"ה גייט אלעס צו בעסערונג, אבער דאך - 'איי עם לאונלי'..

זאגט מיר יענער אין די אויערן; ס'איז דא נאך איינער - ערגעצוואו, וואס איז 'אויכעט' לאונלי..

יענעמס שפריכווארט איז מיר געווען א קורטוב חיזוק, נאך ביז היינט.

אבער כ'האב אייביג פראבירט צו פארטרייבן די שווערע מוט - און זיך פריילעך מאכן; און נישט נאר מיר, נאר יעדן ארום.. און מיט גאט'ס הילף, האב איך באקומען ביים ציבור דעם טיטול פון א 'משמח' בצורת אקטיאר; און מ'האט מיך אנגעהויבן רופן - דא און דארט - משמח צוזיין; סיי צעבראכענע און סיי הייפערע יודען..

איך האב בימים ההם געשריבן א ארטיקל וועגן דעם טעמע פון א איינזאמע לעבן; און כ'שפיר פאר וויכטיג עס דא אראפצוברענגן.

יעדע יוד מיט זיין פעקעלע גלות, וועו ס'קומט די זמן חירותינו, פראבירט ער זיך אריינצולייגן אינעם הוטל פון א בן מלך, און איז זוכה מקבל צוזיין די הייליגע השפעות פונעם יו"ט.

איינער א באקאנטער, וואס כ'האב גארנישט געוואוסט אז ער איז א סינגל, האט מיר געגעבן אנצוהערן זיינע בייזע געפילן, און פרעגט מיר. איין טאג; דו האסט קיינמאל נישט דעם וויבלדן מינוט, וועו דו טראכסט, איך שפיר זיך כעפרא דארעא.. און וויבלסט ארויפגיין אויפ'ן פינפטן שטאק און מאכן א ירידה?..

כ'האב נישט געלאכט! ווייל כ'האב געזען ווי זיינע אויגן גלאנצן פלוצלינג.. ער באפרייט א שנירל טרערן פונעם רעכטן אויג, גראד פונעם הויפט נערוו פון אלע הרגשים און מחשבות.

ניין, זאג איך עהם.. איך האב שוין ב"ה איבערגעקומען דעם תקופה; און זיך אויסגעלערנט שלונגען דעם מצב, און זיך בארואיגן - אז ס'קומט בעסערע צייטן, ווייל נישט אייביג איז טונקל; אבער איך וואונדער זיך אויף מיך אליינס, וואו זענען מיינע געפילן אזוי הארט געווארן ווי א שטיין?..

כלל ישראל איז בודק חמץ, און מ'זוכט צען ברעקעלעך וואס די בני בית האט באהאלטן.. אבער דער סינגל האט נישט וואס צו זוכן, ער זוכט שוין לאנג א מציאה און טאפט א וואנט; ער באהאלט אליינס די שטיקעלעך און קלייבט זיי - נאכן ברכה - צוזאמען..

ס'שטיל שא אין זיין איינזאמע דירה'לע, נישטא ווער זאל עהם העלפן אויפרוימען, ס'נישטא ווער ס'זאל אויפדרייען.. אלעס ליגט ווי א דומם - ווי א שטיין אין וואלד, אליינס, שטיל, פארגליווערט.. אויסער די שטילע אטעם פונעם וואנט זייגער, ערגעץ וואו אינעם דירה'לע, אויסער די שפין וואס ציט זיינע פעדעמער אין די ווינקלען פונעם

שטימע דירה, אלץ צייכן אז דא באוועגן זיך נישט קיין סאך נבראים - בלויז איינער אליינס, און קוים ווען..

כלל ישראל גרייט אן די סימני הקערה, און די היסב בעטל, און דאס און יענס.. דער סינגל דארף גארנישט, ס'פעלט עהם גארנישט, ער האט 'ליידער' נישט קיין זארגן, ער דארף ליידער נישט בארגן, ער האט פשוט נישט וואס צו טון מיט די ליידיגע צייט - וואס ציט די נערוון, יעדע לאנגע שבת נאכט, נאכמיטאג, מוצאי און ערב..

ער גרייט נישט אן פאר קיינעם גארנישט, עהם איז גוט א שטיקל - א פערטל, און א שאד דאס רוב פלעשל וואס ער טרונקט קוים דערפון; ער האט נישט פאר ווען צו קויפן עפעס, ווען צו געבן עפעס, מכבד זיין, מארח זיין; ער איז היינט א אורח ביי אנדערע הייזער, און א שאטן וואס דרייעט זיך ארום ווי א קליינע סמארט-קאר, סעלפיש פארלאשן און פאר'קלאפט.

ער דארף גארנישט, ער טוט גארנישט, ער האט נישט קיין דאגה און קיין מאנגל אין צייט, און קיין מאנגל אין עסן, דאס עיקר פעלט, א שותף לחיים, א אויער מיט הארץ, א נשמה מיט פארזארג, ואיננו!

ביים שמועס קרעמל, ווייסן טייל צו זאגן מיט זיכערקייט; יענער? ס'קוקט מיר נישט אויס אז ער וויל נאך חתונה האבן.. קודם כל, ער וועהלט זיך ווי משוגע; שנית, ער איז שוין אזוי לאנג אליינס, ער איז שוין זיכער מיואש; דריטענס, ס'איז עהם שוין גוט אזוי.. ער האט אליינס געלאכט ווען כ'האב עהם דאס געזאגט; ער איז פיין מסודר מיט זיין קארעלע מיט זיין דירה'לע, מיט זיין ווייסעך וואס נאך.

ס'איז א ביטערע שטילע געווייַן, וואס איז פארשלייערט דיקע וועגט און מויערן, אינעווייניג אינעם הארץ פונעם סינגל פליסט א קוואל פון ביטערע טרערן, אז דאס הארץ וועלט צושפרונגען..

בערל לעבט מיט זיין ווייב, גייט און קומט; יאנקל פארט עהם אריבער - און געבט א פייף, און זיין ווייב זיצט אין פארענט און לאכט.. ביים טאטנס הויז, אלע ברודער'ס און שוועגערינס לאכן ארום, מ'שמועסט און מ'טענה'ט זיך, און ער שפירט זיך ווי א פינפטע רעדל..

אלעס גייט גע'פאָרט, און ער גייט ווי א רעדל אָן א וואגן, אלע ווייזן א לעבן, און ער לעבט ווייל ער מוז ווייזן.. יעדער האט דברי חיזוק עהם צו זאגן, נישט נאר שבת, נישט נאר יום טוב, נאר יעדע מאל מ'טרעפט עהם; דער אייבירשטער וועט דיר זיכער בקרוב העלפן, איך זאג דיר צו..

איך האב דיר שטארק אינזינען.. וועהן?.. וועהן דו פראבירסט מיר זוכן א שידוך?.. ניין, איך בין נישט קיין שדכן, אבער כ'האב גערעדט מיט איינעם, וואס האט מיר צוגעזאגט - אז ער וועט עפעס טראכטן..

דו ווילסט מער נישט הערן מיין פראבלעם.. איך ווייס, דו ווילסט כ'זאל מיר שוין חתונה האבן און געענדיגט מיט דיין שווערע געפיל.. כ'זאל מיר שוין חתונה האבן איינמאל פאר אלעמאל.. און וואס טוסטו פארדעם? קלאפסט מיר אין פלייצע מיט דיין אמונה פשוטה.. מיט'ן צעקוועטשן מיין האנט - פורים נאכמיטאג און יום כיפור פאר כל נדרי..

סך הכל ווי לאנג און ווי שטארק וואלסטו געבעטן - וועו דיין אייגן קינד דארף א שידוך - און ער איז שוין היבש ארויס פון ישיבה?.. צו איך האב טענות אויף דיר? ניין! איך קען נישט האבן קיין טענות, דו קומסט מיר גארנישט, דו ביסט דאך נישט קיין שדכן זאגסטו.. וויפיל דו קענסט טון, טוסטו שוין.. אוודאי.

איי פארוואס איך קוק דיר אן מיט א זויערע מינע? זאל איך לאכן? ס'רייסט דאך מיר ביים קאפ און הארץ, איך בין שוין עלנד א היבשע פאר יאר; און אז כ'זאג דיר אז כ'דארף נישט דיין חיזוק, דיינע אומגעבעטענע ברכות, תפילות און הזכרות.. נאר פאקטישע מעשים, דעמאלטס קוקסטו מיר אן ווי א מרה שחורה'ניק..

שבועות ביים מילכיגן סעודה לעקסטו אייז קרים מיט דיין משפחה, און איך לעק אראפ מיינע טרערן פון די באקן, ובמסתרים תבכה נפשי; זומער - מ'גייט און מ'קומט מיט די משפחה, און איך לעב ווי א בוים אין בּעק-יארד, קיינעם דארף מען נישט באזארגן מיט קיין שופר בלאזן, מיט קיין מגילה לייענען, מיט קיין סוכה, מיט קיין מצה, מיט קיין אתרוג, מיט קיין קידוש והבדלה.

יא אויפגעשטאנען, נישט געגאנגען שלאפן, להדליק נר חנוכה, זאג שטיל, זאג הויער, מאך אויף, מאך צו.. ווי מיין זאקן, ווי מיין בעקיטשע..

הרחמן הוא יברך את.. אותי יא! ואת.. אישת...ניין, את עמ...אותנו ואת כל אשר לא לנו.. ו...כל עמך בית ישראל..

אוי! אוי! רייסן זיך ארויס קרעכצן פון דאס הארץ, פון דעם עלענדער איינזאמער הערצעלע, וואס נאר דער שומע כל פה, הערט זיי און ווייגט מיט, מיט'ן צעבראכענעם סינגל, וואס כאפט קוים דעם אטעם פון פארשעמטקייט און יאוש.

אוי באשעפער זיסע, עד מתי!.. ווי קען איך ליבע גאט זאגן זמן חירותינו? וועו איך בין פארבינדן דאס הארץ און די געפילן מיט שטעכ-דראטן.. זמן שמחתינו?.. הלוואי, על הניסים ועל הפורקן.. אוי וועו? בערך וועו וועט דאס שוין זיין..

אפילו מיינע חברים זענען באשוואירן אז שלום עלי נפשי, אז איך בין שוין גוט אזוי, און כ'בין שוין צעפליקט און צשטויסן פון לויפן צו אבשוי'ס און דייטס, אלץ צו הערן דעם שטענדיגן ניין!!! ער איז נישט פאר מיר..

פארוואס שטיי איך אויף? פארוועז לייג איך מיך אראפ? וויאזוי עפען איך א מויל און רצון אויף תפילה, אויף תורה אויף וחי בהם, אויף תכלית, אויף שמחה של מצוה, אויף געזונט, אויף אמונה אויף זיך אויפ'פירן נארמאל? ס'דען נאך דא א סיבה דערויף?

דאך זאגט יעדע איינצעלנע שבר כלי; איך גלייב אז אפילו אלע האבן מיר שוין אפגזיגלט אלץ א פארגעסענער, אבער דו ליבע גאט האסט מיר נישט פארגעסן - אפילו טאמער האב איך אין דיר פארגעסן.

און מיט דיין הילף וועל איך איין טאג טרעפן א תכלית - א עֶזֶר.. אין יענע רגע וועז ס'וועט זיין די געטליכע רצון, און דער יושב ומזווג וועט שפאלטן דעם ים הגדול והנורא - פון ימ'ן טרערן און הארץ עסענישן, און ביום מן הימים זוכה זיין צום הפכת מספדי למחול.

מ'איז ווידער שמח ומשמח

ס'גאווארן אויס סוד, אז ס'פארהאנען א 'מנשה לוסטיג' - וואס שטעלט אהער סצענעס - וואס מאכט לאכן יונג און אלט, ארים און ריין, אנשים חשובים ובעלי דעה, מיט איינפאכע פלאכע שוואויל זוכער; אלע האבן ליב באקומען מיין ארגינעלע סטיל, מער ווי סתם א בדחן דאמירן בעלמא.

כאטש איך האב נישט געזוכט קיין הויכע שטעלעס, פרסום און כבוד, געלט און אויפמערקזאמקייט; אבער וועז ס'איז אנגעקומען די פורים סעזאן, איז מיר אונטערקומען א דאפעלטע פארציע געלעגנהייטן, וויאזוי זיך אויסצוגעבן; און חפץ ה' בידי הצליח, און איין יאר האב איך געדינט פאר - 'די וואך' - היימישע בילדער מאגאזין; איינמאל פאר - 'די בליץ' - מיט א פיקטיווע לעגענדע, וואס איך האב אליינס פארגעשריבן פאר זיי, און זיך געלאזט פאטאגראפירן.

גלייכצייטיג האט מען מיר אריינגענומען אינעם - חבריא פורים שפילער - וואס מאכן יעדעס יאר דעם 'פורים שפיל' ביים רבי'נס טיש; אויסער וואס כ'האב מיך יעדעס יאר פורים פארשטעלט עפעס אויסטערליש, איז אבער מיין שפילן געווען עולה על כולם.

דאס ערשטע יאר וואס איך האב געשפילט, איז געווען שנת תשס"ט - די געשיכטע פון 'די טאנץ פון בער'; און איך בין געווען דער 'טראמבאון און פידל שפילער' - ביים באַל פונעם פריץ; און כ'האב עס גאר אויטענטיש אויסגעשפילט - צום געדענקן..

איבער'ס יאר - שנת תש"ע - האט מיר איינע פון די אנפירער געבעטן, פאָר-צו-שרייבן דעם סקריפט פאר'ן שפיל; ווייל ער האט געהערט - אז איך האב שוין געשריבן

און געשפילט אין לאנדאן, און ס'געווען מיט הצלחה; האב איך יעצט פארגעשריבן דעם געשיכטע 'פון נחום איש גם זו', וואס ווערט געברענגט אין גמרא - בלויז אין איין שורה; און איך האב עס מסדר געווען אין א סקיצע - פאר א גאנצע שטונדע, מלא תוכן און לאכעדיג צוגלייך.

דאס איז - דערווייל - די איינציגע שפיל-סקיצע וואס איך האב געשריבן פאר די פורים שפיל'ן; און עד היום געדענקן אלע - יענעם שפיל מיט'ן טלית - אלץ א זעלטן אויסגעצייכנטע שפיל; ווייל ס'געווען סיי ערליך, סיי געשמאק, סיי ארגינעל; און דעם רבינ'ס קינדער האבן מיר יערליך אויפגעמערקט, אז ס'איז א ספעציעלע הנאה, אז מ'קען משמח זיין מיט א אפגעהיטענע שפראך און שטייגער; וויסנ'דיג אז דאס איז טאקע מיין ציל תמיד.

נאך יענע שפיל, האט זיך אריינגעכאפט א רוח קנאה; און מ'האט מער נישט גענומען מיינע סקיצעס - וואס כ'האב נאך פראבירט צו שרייבן; אבער דאך, איז מיין חלק ה'עֶקטן - אלע יארן - געווען א ספעציעל בולט'דיגע אקט, וואס אלע האבן זיך געקאטשעט פאר געלעכטער - מיט פולע לונגען.

א יאר שפעטער שנת תשע"א, איז געווען די שפיל - א געשיכטע פונעם הייליגן אור החיים הק'; און א יאר דערויף - שנת תשע"ב - די געשיכטע פון דוד המלך ע"ה; און דא האב איך געדארפט ווייזען, און כ'האב זיך איבערצייגט אז כ'קען דאס ב"ה אויך..

א יאר דערויף שנת תשע"ג, ביים שפיל - 'יוסף מוקיר שבת' - בין איך געווען דער שטערנ'זעער; און אינעם יאר תשע"ד - א פארשטעלונג אין די צייטן פון אברהם אבינו ע"ה, בין איך געווען דער 'נייעס-ריפארטער' פונעם דור הפלגה; און שנת תשע"ה, איז געווען אויסגעשפילט די מגילת אסתר, און איך בין געווען איינע פון די יועצים ביי המן.

שנת תשע"ו, איז געווען אויסגעשפילט עטליכע סיפורים פונעם הייליגן בארדיטשובער רב זי"ע, און איך בין געווען איינע פון די בארדיטשובע חסידים; אום תשע"ז, איז געווען די מעשה פון נס חנוכה און עולי רגלים, בין איך געווען דער ביכורים ברענגער.

ווי ביי יעדע גוטע זאך, איז מזמן לזמן מיטגעקומען געוויסע עגמת נפש - ביים זיך גרייטן צום שפיל; צו אלץ קנאה, צו אלץ חוסר מבינות - פון די שפיל אנפירער; און כ'וואלט זיך לעולם ארויסגעשארט פונעם עסק - אן קיין באזונדערע נעגעטיוע געפיל; אבער דאך בין איך למעשה געבליבן, וויבאלד כ'האב אלץ געשפירט א זכיה עצומה צוזיין פון די משמחים - פאר'ן רבי'ן זי"ג און חסידים ואנשי מעשה.

- ובנוסף לזה, האט מיר דער דומ"ץ פון שיכון סקווירא - כבוד הרהגה"ח רבי יוסף ישראל אייזנבערגער שליט"א - וואס איז יוצא ונכנס בקודש פנימה - באפוילן בגזירת רב, זיך נישט משתמט צוזיין; דערפאר האב איך זיך געלאזט צוריקבעטן און ווייטער שפילן.

איך האב אויך געהאט די זכיה - ביי צוויי שבע ברכות'ן אין הויף - משמח צוזיין, מיט'ן עקטן אין פארענט פונעם רבי'ן זז"ג; איינמאל אום סיון תשס"ט - ביים שבע ברכות פון החתן מרדכי גאלדמאן שי' - האבן מיר נאכגעמאכט א אמאליגער קאפעליע חזנים, און איך בין געווען דער 'אקארדיאן שפילער'.

און א צווייטע מאל, ביים ש"ב פון החתן יוחנן פינחס ברא"מ, מנ"א תש"ע, איז געווען א שפיל - פון א ויכוח צווישן א מתנגד און א חסיד, בין איך געווען דער מתנגד.. אבער פאר מיין קאלעגע דער חסיד, האט אין פאקט אנגעכאפט א פלוצלינגע בושה - פון איינעם אויפ'ן אויבנאן וואס ער האט גוט געקענט, און האט דערפאר נישט מיטגעארבעט מיט מיר; בין איך געבליבן היבש חוזק אויפ'ן טיש..

אבער דער רבי זז"ג - ביים לחיים געבן - האט מיך פונקט אזוי שטארק באדאנקט, ווי כאילו ס'וואלט געווען געלונגען..

עטליכע יאר חול המועד, האב איך געשפילט ביי די 'חינוך פארשטעלונגען' פאר קינדער - פון המחנך הנודע ר' זושא שמעלצער; ווי צוויי מאל האב איך אפילו פארגעשריבן די סקריפט, און ס'איז ב"ה אויסגעקומען גאר געלונגען; ספעציעל די שפיל מיט'ן נאמען 'מיין צוואה', וואס איז געווען א צוזאמ-ארבייט מיט מיין ידיד 'חיים יצחק האכהייזער' מיט זיין בינע-נאמען - חיים אייזיקסאן, און ס'האט גוט אפגעקלונגען.

איך האב עטליכע מאל געשפילט אין א סלייד פרעזענטאציע, לטובת די סקווערע חסד ארגאניזאציעס - גמ"ח זכרון יעקב און 'נפש'; און דער עולם האט פיין הנאה געהאט; אויך האב איך געשפילט אינעם DVD 'מיין קינד טרעף מיך' - פון מיכאל שניצלער; וואס ער אליינס איז פארגאפט געווארן פון מיינע געלונגענע תנועות; און אסאך געדענקן נאך, ווי איך האב געזונגען אינעם פורים קאסעטע פון - יואלי לעבאוויטש - 'וואו איז די קאווער פונעם גרעיפדזשוס'..

דאס איז געווען צו די זייט - פון מיינע אייגענע לאכערייקעס; וואס יעדע קליפ פאר זיך, איז געווארן אויסגעקושט ביים אומצאליגע ציבור הנהנים.

וויאזוי בין איך אנגעקומען צו מאכן מיינע לאכערייקעס?..

באמת בין איך דאך געבוירן מיט'ן חוש פון קאמעדיע, וואס שטאמט פון מיין מאמעס זייט - משפחת גאלדשטיין, וואס אלע - כמעט אלע, פארמאגן דעם חוש אין זיך, פונקט ווי מיר..

נאר וואס דען?

שטייט שוין אינעם הייליגן ספר מאור עינים, אז א מענטש קען האבן פוס און הענט - און אלע כלים וואס מ'דארף - כדי מצליח צוזיין, וועט עס אבער נישט דינען דעם צוועק - נאר אויב ס'איז אזוי באשערט פון הימל; נאר דעמאלטס וועט מעגליך זיין, צו פאבריצירן אויף וואס מ'טויג.

פון די גאנצע פארצווייגטע משפחה, בין איך ממש א יחיד וואס האט געזומען די דרייסט - און ארויס פונעם בושה זאק, און זיך ארויסגעשטעלט מיט מיינע קענטעניסן לארבע רוחות העולם; און א איבערצייגונג אז דאס איז טאלאנט - נישט קיין קטנות, איז טאקע דאס אליינס, אז מ'וואקסט דאס נישט אויס, נאר עס קומט פונעם נאטורליכן קוואל.

און איך קלער, אז וועג נישט די גוטע פידבעק פונעם ציבור - וואס האט הנאה, וואלט איך אפשר נישט אזוי מצליח געווען; אבער זייט איך האב די אייגענע רייץ פון ארויסגעבן מיינע חושים, און סיי דעם ציבור'ס דארשט - אויף פרייליכע סחורה, האב איך אלץ ממשיך געווען מיט נאך און נאך.

די ערשטע קליפס האט זיך אזוי געפירט, ווי אסאך וואס כאפן 'זיך' אפ - און געבן עס ארויס; אבער וועג די אפקלאנג דערפון האט געוויזן - אז ס'איז עפעס מער ווי געווענליך; זייענדיג גאר אויטענטיש און ארגינעל, איז ממילא נאכגעקומען נאך קליפס; און יעדע קליפ פאר זיך, האט א באזונדערע געשיכטע.

א טייל קליפס, זענען פאבריצירט פון מיין אייגען אפגעשריבענע סקריפט, און אייגענע אויסשטעל, וויאזוי כ'האב געשטעלט דעם קאמערע אפצוכאפן; צום ביישפיל, צומאל דארף עס אויסקוקן ווי נאך מענטשן זענען דערביי, אבער אין רעאליטעט איז קיינער נישט דארט.

- ווידער א טייל לייכערייקעס זענען באצאלטע קליפס - פון קאמפאניס, וואס האבן מיר קונה געווען לאותה תקופה - פאר אפאר טאלער; געגוג א סיבה זיך נאריש צו מאכן.. כאטש די תוכן און קוואליטעט איז טיילמאל נישט געווען לרוחי; און געוויסע מאל, זענען בילדער און קליפס פון מיר, פשוט א פערצופאל; וועג איינער האט מיך אפגעכאפט בשעת איך בין משמח - אין א לאכעדיגע גוסטע, און ס'איז אזוי געבליבן - א הנאה להם והנאה לעולם.

און כ'האב מיך איבערצייגט פון ערפארונג, אז צומאל לאכט מען פון א קאמישער אקט - אפילו ס'נישט צום זאך, אפילו ס'נישט צו קלוג; אבער ס'דא אמאל, וואס לעיני בשר קוקן אויס געוויסע אקטן - ווי א נארישע שטיקל, אבער באמת - פאר דער וואס פארשטייט אביסעל טיפער - איז עס אַרט, נישט פשוט; אבער מ'קען דאך נישט פיטערן חכמה פאר יעדן מויל-מאכער.

און זייט וויסענד, אז די געפיל פון א אקטיאר ביים שפילן, איז פונקט ווי א נאטורליכער שרייבער אינמיטן א מאמר; אז ער איז אזוי אריינגעטון אינעם מצב, אז ער

לעבט ממש - אינעם געשיכטע וואס ער שטעלט פאר; און ביי עהם איז עס א שטיק חיות - דאס עצם ניצן זיינע טאלאנטן, כאטש ס'קאסט כוחות.

ממילא, די פראגע צו מ'מאכט געלט דערפון - איז נישט אין פלאץ; ווייל כאטש מ'קען - מיט די צייט - פארדינען געלט אויך, אבער די עיקר איז נישט געלט - וואס קומט און גייט, נאר די עצם חכמה און קונץ ארבעט, וואס בלייבט פאר א געווינס.

אצינד, ווער ס'האט געלייענט מיין געשיכטע ביז אהער, פרעגט שוין באשטימט צום וויפילטן מאל; מהיכן ירק זה חי? מ'גייט אריבער שוועכץ מצבים, אמאל בזיונות אמאל חלומות, און דו קענסט נאך לאכן?..

באמת אמרו, אז לויטן פשוט'ן חשבון - פארשטיי איך עס אויך נישט; נאר אז מן השמים געבט מען כח איבערצושלאפן די שוועכץ עבר, זיך אויסלאכן - און שפאנען ווייטער; כאטש נישט אזוי שנעל, כאטש נישט אזוי גרינג.. אבער די מציאות איז באקאנט, אז קאמידיאנטן - אדער ווי מ'רופט עס ביי יודען - בדחנים, זענען מענטשן מיט א איבערפלוס פון געפילן; זיי ווערן שנעל דערהויבן, און לעומת זה ווערן זיי שנעל געקלאפט! מ'קען זיי שנעל וויי טון.

און נישט ווייל ער איז בדחן - מעג מען עהם טשעפען - ווייל ביי עהם איז אלעס א ווערטל, דווקא ניין! ווייל ער נעמט עס מער פערזענליך; און וועז מ'געבט עהם א קאמפלימענט, איז עס אסאך מער ווי ער צייגט ארויס.

און איך בין טאקע אזוי; וועז די געפילן שפילן מיר, קען איך טאנצן אנע טרונקן וויין, לאכן אנע נעמען דראגס.. ווייענען אין א ליאדע מינוט, און זיך מחזק זיין מיט א אייגענע געדאנק; דאס איז באשיינפערליך די פעקעדש וואס קומט פון הימל, צו זיין ווייעך לטוב ולמוטב.

און איך קלער אמאל צו זיך אליינס; אז איך שפיר זיך ווי א בחור וואס איז געווען חתונה געהאט אינעם פריערדיגע גילגול.. ס'טוישן זיך צייטן, און מיין יוגענד איז היינט..

מיטוואך אינעם באגינען - ערב פסח שנת תשס"ט, איז פארגעקומען א 'קידוש החמה'; און כ'ברענג דא אראפ געשילדערט, ווי כ'האב עס בשעתו פארשריבן.

ערב פסח פארטאגס, מ'לויפט פון אלע עקן צום אנגעגעבענעם - 'קידוש החמה פלאץ' - נעבן רחוב אליק אויף 'קידוש החמה דרייוו'.. און ס'ווערט איבערפול מיט טויזענטע פרייליכע חסידים, וואס זינגן ווארימע ניגונים - ביז דער רבי זז"ג קומט אן.

ס'נאך היבש פרי, ווען דער רבי איז ארויף אויפ'ן דאבל-סטעיטש, און קילע ווינטן נעמען ארום דעם קלימאט; די זון באווייזט זיך - שיינענדיג במלוא הדרה, ווען א נאכט

בעפאר האט געקענט רעגענען, אבער יעצט שיינט זי צווישן די ווייסע געזאלעטע וואלקענס - כעצם השמים לטוהר.

ס'איז א הערליכע מחזה, ווי דער רבי זיצט בין שמים לארץ, און גרייט זיך אויפ'ן חידוש החמה - נאך א רונדע פון 28 יאר, ברוב עם הדרת מלך - מיט א געזעמל פון עטליכע טויזענט חסידים אין צאל; ס'שטייען מיט'ן רבי'ן - די קינדער, אייניקלעך און גבאים; ר' ישעי גבאי, ר' שלום בער פישל, ר' אנשיל וואלאדארסקי - וואס גייט מאכן דעם סיום און זאגן קדיש, און.. משה לוי ברוין.

די זוהן האט אויפגעשיינט ממש שיין, ווען מ'האט אנהגעהויבן זאגן; און האט זיך טיילווייז באהאלטן צווישנצייט, און ס'וואלט אן דיי בריאה - פונעם פריע באגינען קעלט; און מ'האט מסיים געווען זינגן - קדשנו במצוותיך.. ווען דער רבי נעמט אפיר עטליכע ספרים - דורכאויס דאס זאגן, און דער עולם נעמט נישט אראפ קיין אויג פונעם היסטארישע מחזה; דער רבי שטעלט זיך אויף, און מ'הייבט אן די סדר התפילות.

מ'הערט דעם רבי'ן אנהייבן און אויספירן - ויהי נועם, פתח אליהו, קם רבי שמעון וכו' בילא"ו, ויאמר אלוקים יהי מאורות וכו'; און ביי 'וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם רְבִיעִי' - זאג דער רבי זו"ג בדביקות עצומה און געהויבענע שטימע - מיט בכיות טהורות.

מ'זאגט ווייטער פסוקי נ"ך, כה אמר השם וכו'; און מ'הערט דעם רבי'ן אנהייבן - הודו לה' כי טוב לעולם חסדו, את הירח וכוכבים לממשלות וכו' כל"ח; דער עולם זאגט געירט דעם לשם יחוד - ביז - לא ימנע טוב להולכים בתמים; הללוקה - ביז - חק נתן ולא יעבור.

און דער רבי הייבט אן די ברכה גאר שטארק, ווען דאס גאנצע סביבה פארזאמעלטע - דאס גאנצע בריאה ארום - איז שא שטיל, און הערט צו דעם 'ברכת החמה' פונעם רבינ'ס הייליג ריין מויל; **בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹקֵינוּ** - ציהט דער רבי מיט גרויס דביקות - **מֶלֶךְ הָעוֹלָם עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית..**

אַ מעכטיגע **אָמֵן.** הילכעט אפ לאורך ורוחב.. אז דאס התרגשות איז שווער צו באשרייבן; און דער עולם מאכט נאכער די ברכה - פארזעצנדיג - אנא בכח, למנצח בנגינות, למנצח וכו' השמים מספרים, שיר למעלות אשא עיני, תנו רבנן וגו' שמש אומר שירה וכו' וכבוד השם עליך זרח, רבי חנניא בן עקשיא וכו' קדיש.

מ'זאגט ווייטער, אל אדון, עלינו, קדיש, מודים וכו', און דער רבי ענדיגט צו; וּבֵן דָּוִד עַבְדֶּךָ יָבֹא וְיִגְאָלֵנוּ, ב"ב אכי"ר.. און דער עולם מורמעלט **אָמֵן** במחשבה ובלחש; אצינד געבט דער רבי זו"ג דאס ברכת קודש - אינעם היסטארישער געלעגנהייט; און די השראה איז.. געהויבן איז נישט דאס ווארט!..

ווען דער רבי ענדיגט צו מיט'ן דאס ברכת קודש; דאז"ה.. 'אור חדש על ציון תאיר'.. און מ'הייבט אן ספאנטאניש צו זינגען דעם ליד 'אור חדש', און מ'איז ממשיך מיט די

לידער 'חסדי השם כי לא תמנו' פון בוקסבוים און פון זושא, אויך טוב טוב להודות; דאס האט אלע חושים דערוועקט, מיט התרגשות דקדושה ביז גאר.

דאס גאנצע ציבור - זקנים ונערים - גייען אריבער דעם רבי'ן געבן לחיים, און דער רבי קלאפט מיט'ן האנט גאר געהויבן, און מ'טאנצט מיט גרויס עקסטאז; ס'לעכטיג און געהויבן, דאס גאנצע מחזה שפיגעלט זיך אפ אינעם האריזאנט - מיט'ן זוהן אויפגאנג, וזרח השמש והאיר על פני כל הארץ.

דער עולם לויפט דאוונען, און מ'כאפט נאך א חמץ שניטקע.. ס'איז שוין באלד שריפת חמץ וחג המצות על הסדר, מיט ריין הייליגע געפילן.

קאפיטל
ניין און צוואנציג

ביים ענדע פון יאר תשס"ט, האט פאסירט עטליכע שוידערליכע פאסירונגען; מקודם די שחיטה אין מאמבעי-אינדיע, ווי עטליכע היימישע יודען זענען געווען קרבנות פון די פארשאלטענע אראבישע טעראר, און די נס בתוך צרה, ווען ס'איז געראטעוועט געווארן דאס איינציג געבליבענע קינד - משה'לע האלצבערג - פון די אומגעקומענע עלטערן, שלוחי חב"ד הי"ד.

ס'האט גערידערט די וועלט, אויך צוליב די ארעסט פון דריי ירושלימע בחורים, וואס האבן געהאט מיט זיך געליפערט דראגס - קיין יאפאן; און די שווערע מצבים האבן מיר שוין נישט אזוי באנומען, זייט ווען כ'האב שוין טוען געווען די טיפערע באדייט פון לעבן, און כ'האב נישט געגלייבט אז עולם גולם פארשטייט אזוי גוט די ווייטאג פון באטראפענע, ווי דאס אנשטעל וואס מ'ווערט דערשראקן און א קורצע צייט שפעטער בייסט מען ווייטער עולם הזה..

איין טאג איז צוגעקומען צו מיר מיין ערשטע קאזין - ר' ראובן קאליש ע"ה - און ברעכט אויס אין א געווין.. ביז ער האט געקענט צום ווארט קומען; און ער זאגט מיר, זאלסט וויסן איך שפיר פאר דיר.. ס'טוט מיר זייער ווי דיין איבערגאנג..

איך האב נישט געווואוסט וואס עהם צוריקצוזאגן; אבער זיינע ווערטער האבן מיר געגעבן די מיטגעפיל, אז ס'יא דא אזעלכע וואס פארשטייען מיר; ער האט דאך אסאך מיטגעמאכט אין לעבן, אויסער וואס ער האט מיטגעמאכט מיט עטליכע קינדער, איז ער אליינס געווען דעמאלטס א מדוכה ביסורים; און ער איז נעבעך נפטר געווארן אום י' אייר. תנצב"ה.

אין שטעטל האבן מיר פארלוירן א טייערע יוד - ר' אייזיק ראטטענבערג ע"ה - וואס איז אומגעקומען ב' אב תשס"ט דורך א מאטאר-ביציקל וואס האט עהם אראפגעקלאפט, וויילענדיג אין אויסטראליע; און מ'האט געדארפט ווארטן איבער 24 שעה, ביז מ'האט עהם אהיימגעברענגט, און עהם באהאלטן דא.

אום יאר תש"ע, ווען מיין בן יחיד'ל איז געווארן זעקס יאר צום גוטן, און כ'האב ב"ה געזען זיסע נחת, איז דאס געווען מיין לעכטיגע נחמה; אבער יעצט - אז כ'בין שוין צוויי יאר אליינס, האב איך אנגעהויבן טראכטן, אז אפשר וואלט איך געדארפט אנהייבן א דייעטע; דאס וועט מעגליך העלפן פאר שידוכים, און אפילו פארן געזונט אליינס - איז עס א גוטע שריט.

איך האב אנגעהויבן טון למעשה, ווען כ'האב אפגעמאכט נאכצוגיין די 'עטקין דייעט', אדער ווי מ'רופט עס היינט - 'מייזעלס דייעט'; ווייל כ'האב איינגעזען אז ס'איז גאנץ א ריכטיגע מהלך.

אבער די עיקר חסרון ביי מיר איז געווען, אז מ'דארף איינער זאל העלפן אינעם עבודה קשה; און געווענליך איז עס די ווייב - אדער כאטש די משפחה ארום.. און איך האב למעשה געארבעט קעגן די שטראם, ווייל כ'האב נישט באקומען קיין חיזוק - נאר א שיין ביסל קריטיק; און צו דעם אלעם, בין איך דאך נישט געבוירן דאַר.. ממילא איז מיר דער מהלך געווען - ווי איינעמען א בארג.

ביים אנהייבן די דייעטע - אין ווינטער תש"ע, האט עס מיר געקאסט אסאך ענערגיע, און כ'האב פונקט דעמאלטס באקומען א שווערע ווירוס; און זייענדיג אויפ'ן שטרענגע דייעטע, האב איך עס נישט געקענט באזיגן, זייענדיג זייער אפגעשוואכט.

איין פרימארגן האב איך פשוט אוועקגע'חלישט' - ארויסקומענדיג פון מקוה; און אפילו ווען כ'בין צו זיך געקומען - אין שפיטאל, האב איך נישט געוואלט אויפגעבן דעם דייעטע, נאר געזוכט וועגן וויאזוי מ'קען מיט וויטאמינען - באקומען כח - צו אפשלאגן אלע שטערונגען, אבער דעם דייעטע נישט אויפגעבן.

כ'וויל דא ארויסהייבן די גוטסקייט פון - הרה"ג ר' הערשל ראזנפעלד שליט"א - וואס ווען כ'בין ארויסגעקומען פון מקוה, און געבעטן מ'זאל רופן הצלה פאר מיר, האבן עטליכע דארט געלאכט און רעאגירט; ער מאכט זיך נאריש, לאז עהם אפ! און ר' הערשל איז צוגעלאפן צו מיר, און געפרעגט; זאל איך באמת רופן הצלה? און כ'האב געזאגט יא.. און כ'בין גלייך געפאלן חלשות, און זיך דערמונטערט אין שפיטאל.

איך האב למעשה אנגעהאלטן דעם דייעטע - פאר כמעט צוויי יאר! נאכן אויספאלגן - מער ווייניגער - די תנאים, און צאלן א פרייז און הערן לעקציעס, און זיך פייניגן אין די שווערע תקופות.

אבער נאך צוויי יאר צייט, האב איך געמוזט נאכלאזן דערפון; ווייל ס'נישט געווען קיין תכלית אנצוגיין אין א מהלך, וואס האט נישט דערגרייכט קיין תכלית - לגבי מיינע שאיפות; כאטש איך האלט זייער פון דעם מהלך, און איך פראביר נאכאלץ, אז מיין דייעטע זאל זיין בערך אזוי; אבער בשלימות האב איך נישט געקענט אזוי אנגיין.

האב איך ווייטער געשפינט פלענער אין לעבן.. און אפגעמאכט, אז די קומענדיגע שריט וועט זיין, צו מאכן א 'סליוו אפעראציע'; דאס מיינט, אז אין שפיטאל שנייד מען אראפ א שטיקל מאגן, און מ'קען נאכדעם נישט עסן אסאך - אפילו מ'וויל.. היות מיין טאטע זז"ג האט עס שוין געהאט געמאכט, האב איך אויך געמאכט א אפוינטמענט ביים דאקטאר, צו הערן וואס מ'דארף טון - כדי אדורכצוגיין דעם פראצעדור.

איך האב גענומען פונעם דאקטאר די נויטיגע דאקומענטן, און גוט שטודירט דעם נושא; שפעטער האב איך - לויט זייער אנווייזונג - זיך געלאזט אויסזוכן ביי א רייע דאקטורים און נוטרישענס.

למעשה איז צום ענדע געבליבן, אז איך מאך נישט דעם אפעראציע.. נישט ווייל כ'האב געשפירט שרעק; פארקערט, מ'האט מיר געגעבן שטיצע פון אלע זייטן, אז ווי נאר איך וועל וועלן דאַר, וועט מען אנהייבן אנטראגן שידוכים - נאכאנאנדער, און איך וועל וועלן א נייע מענטש.

- אבער איך האב מיר געמאכט מיין אייגענע חשבון; אז א מענטש בין איך אזוי אויך.. און זיך לאזן אפערירן פאר א שידוך, איז לדעתי נישט גענוג סיבה; דערצו האב איך אנגעפרעגט מיינע צדדים - ביים רבי'ן שליט"א, און ער האט אויך נוטה געווען אויך נישט; און ליתר שאת, האט מיר דער רבי באפוילן - אויסצופאלגן וואס מיין דאקטאר וועט זאגן.

מיין דאקטאר - דר. תמיר קאטץ שי' - האט מיר געזאגט קלארע ווערטער; אז געזונט בין איך ב"ה, און טאמער וואלט איך חלילה געהאט עפעס א געזונט פראבלעם - וועגן איבערוואג, וואלט ער מיר געשטופט דערצו; אבער יעצט זעט ער נישט אז כ'זאל זיך יאגן דערצו.

דערפאר איז געבליבן מיין החלטה, אז איך לאז געמאכט אזוי; און אויסער דעם, וואס מיין סקעדזשול איז אויך נישט געווען פאסיג דערצו, ווייל כ'האב גראד געדארפט פארן מעבר לים; און נאך א רייע אונטערנעמונגען - וואס האבן צוגעגעבן צום החלטה אויף נישט.

אבער כ'וויל דערציילן א עפיזאד וואס כ'האב בייגעוואוינט, ביים קלערן צו מאכן די סליוו אפעראציע.

וועו כ'בין געזעצן אינעם ווארט צימער, צו רעדן צום דאקטאר דאס ערשטע מאל וועגן דעם; זענען דארט געזעצן נאך פאציענטן - וואס ווארטן אויף אנדערע דאקטוירים; און איין פאציענט האט מיר אויסגעזען זייער מאדנע; יענער איז געזיצן אין א ווילטשער, מיט ווייס-גרויע האר - אויף א האלב געשוירענע מארדע; אבער כ'האב גלייך באמערקט אז ער איז נישט קיין אלטע מענטש, נאר פון צרות איז ער אזוי משונה צורה געווארן.

און פון קוקן זייטיג, האבן מיר זיך פלוצלינג באגעגענט די בליקן.. האב איך אנגעהויבן א שמועס מיט עהם.

העלא ראבייי..

און יענער ענטפערט מיר מיט א היימישע יודיש.. א גוט יאר א געזונט לעבן אויף דיר.. דו קענסט מיך?

זאג איך, ניין! איך מעג פרעגן וואס איז אייער מצב?

און ער זאגט מיר זיין נאמען, און הייבט אן ווייטנען.. און פארציילן זיין גאנצע מגילת איכה - פון אפאר צענדליגע יארן - אין געציילטע מינוטן! ער שטאמט פון א היימישע משפחה, און נאך פאר ער האט געקענט טועם זיין פונעם לעבן, האט ער שוין באקומען א פארציע נסיונות.. ער האט זיך אנגעקלעבט מיט יענס פויגל - און חתונה געהאט; אבער נאך א שטיק צייט, האט זיין אשת מפחידי עהם פשוט געוואלט זען טויט! האט זי עהם פאר'סמ'ט!!!

דארט ווי ס'האט פאסירט, האט מען נישט געוואוסט געהעריג וויאזוי צו באהאנדלן יענעם סארט סם, האט ער זיך געמוטשעט מיט זיין געזונט - א לאנגע צייט; ביז ער האט זיך ענדליך אוועקגעצויגן פון דארט - צו א אנדערן ישוב, וואו ער האט געטראפן א צווייטע זיווג.. אבער איינמאל, אריבערגייענדיג די גאס, האט עהם א קאר אראפגעקלאפט; און ביז היינט איז ער אויף צרות, אויסערליך פון די עקסידענט, און אינערליך - נאך פון יענעם סם.

און ער פירט אויס; קוקסט מיך אן, און כ'קוק אויס ווי זיבעציג.. איך בין קוים פערציג יאר!!!

כ'האב געמיינט איך פאל אראפ פון בענקל - וועז איך האב דאס אלעס געהערט; און פלוצלינג רופט מען מיך איריין צום אפעראציע דאקטאר..

איך גיי איריין צום דאקטאר היבש פארקלערט, און ער פרעגט מיר גלייך צום ענין; פאר וועלכע סיבה ווילסטו מאכן דעם אפעראציע? דו שפירסט עפעס ראנג פיזיש - צו גייסטיש??

און איך הייב אן לאכן.. איך שפיר געזונט אן שטארק ווי א פערד!!! איך ווייס שוין נישט צו כ'וויל עס בכלל מאכן..

דער דאקטאר קוקט מיר אן ערנסט; האב איך עהם מסביר געווען בקיצור נמרץ, די שמועס וואס כ'האב נאר-וואס יעצט געהאט מיט א חולה מיוסר בגוף ובנפש, אז כ'מיין אז אסאך חולים זענען געזונט און שטארק - קעגן יענעם.. און איך אוודאי! חסדי השם אז ס'פעלט מיר גארנישט..

נו פרעג איך אייך.. א דייעט דארף איך? דאנקן גאט איך לעב!

ברוך השם מ'לעבט.

אנגעהויבן פונעם יאר תש"ע, האב איך אנגעהויבן ארומרייזן - אויף שבתים און ימים טובים; וועז יעדע פאָר וואכן האב איך געפראווועט שבת - אין א צווייטע ווינקל פון ניו יארק און קאנאדע; פון אייביג אן, האב איך האב ליב געהאט צו רייזן מיט א קאר - אדער באס - אויף וועייטע שטראזן און וועגן; און דאקעגן אזוי פיינט האב איך צו רייזן אויף א פליגער - אזויווי ביז היינט - קיין לאנדאן און ניו יארק אהין און צוריק.

מיין ציל איז געווען, זיך צו באקענען אביסל מיט די גלילות ארום, און זיך באקענען מיט נייע חברים - וואס דאס האב איך דאך זייער ליב; ספעציעל, וועז אונטערווועגנס טוהט מען בייוואוינען אינטערעסאנטע עקספיריענס; איינמאל וועז אונז זענען אהיימגעקומען פון טאראנטא, האט מען זיך אפגעשטעלט אין א שטעטל אינמיטן וועג, און מ'האט אפילו נישט געהאט קיין אנונג ווי מ'איז אויפ'ן וועלט.

די איבריגע חברה זענען איינגעשלאפן פאר א שעה צוויי אין קאר, און איך האב געכאפט א שפאציר איבער'ן שטח; און כ'בין אריין א א געשעפט און געפרעגט דעם אייגענטומער, וויאזוי הייסט אט די שטאט?.. זאגט מען מיר, אז דא איז 'איידעהו'.. אה! יא.. פון איידעהאו קארטאפל האב איך אוודאי געהערט.. נו שוין! הייסט עס אז יעצט בין איך שוין געווען אין נאך א סטעיט אין אמעריקא..

איינמאל, האבן מיר זיך טאקע געטראפן געשטראנדעט אינמיטן הייוועי, מיט א ווארענונג סיגנאל, אז ס'געבליבן נאר פינעף מייל וואס מ'קען פארן, ווייל די געז-טאנק איז ליידיג שב'ליידיג'.. אונז האבן נישט געוואוסט צו מיר זאלן לאכן צו שלאפן.. אבער וועז מ'איז אין א פראבלעם, פיבערט די קאפ אסאך בעסער.

האבן מיר זיך אריינגעשלייכט אין די נעקסטע עקסיט, נישט וויסנדיג בכלל אין וועלכע אומגעגענד מיר זענען; אבער יענע לאקאלע גאז סטאנציע איז געווען פארשלאפן.. זענען מיר צוריק ארויסגעפארן צום 'נעקסטן' עקסיט, און אונז טרעפן זיך אין פארענט פון שטעכל דראטן - א פאליציי סטאנציע - און אט איז א טורמע פאר פארברעכער.

- קלאפן מיר אן פאר הילף, זאגט אונז דער שומר - אויפ'ן אונטערקאם - אז אונז זענען נישט וועלקאם דא; און אויב מיר דארפן געז, קענען מיר ווארטן ביז מארגן; ווייל זיי זענען נישט דא פאר טובות..

ווי שלעכט זיי זענען געווען, דאך האבן זיי אונז געגעבן א נומער - פון א שלעפער טראק; און יענער מעכאניקער איז שנעל געקומען אינמיטן נאכט אונז צו צו פיקסן.. ער האט אונז אריינגעגאסן געז אין טאנק, און עפעס געבאַרבערט ביים פראנט מאטאר, און געבעטן הונדערט דאלער..

אונז האבן נישט געהאט קיין ברירה, און מפקיר געווען א גלאטע מאה'לע אין זיין הענט; און יענער האט גענומען דאס גאלט און אוועקגעפארן - פופציג פוס - און זיך אפגעשטעלט קוקן..

אונז פראבירן אנצוצינדן דעם מאטאר, און יא.. ער האט אונז עפעס אנגעווערט'שאפט! ס'גייט נישט..

יענער האט 'גלייך' באמערקט.. און קומט צוריקצופארן, און פרעגט אויב מיר דארפן נאך הילף.. פאר נאך 'דריי הונדערט דאלער' גייט ער פיקסן די קאר - ס'זאל קענען פארן..

קיין ברירה האבן אונז נישט געהאט, ווייל אונז האבן געזען אז מ'האנדלט מיט א גנב; באלד וועט אונז פעלן די רעדער, און נאכדעם די פענסטער.. אבער יענער לאכט, און זאגט, אז אויב אונז געבן עהם 300 דאלער, וועט אלעס זיין געפיקסט!

בלית ברירה האבן אונז באצאלט.. און ער האט מתקן געווען זיינע תיקונים.. און די קאר האט זיך געמומען פליען נאך בעסער ווי פריער.. אבער דאס שפיל האט אונז אפגעקאסט א הון רב, דערצו - נאך זיבן איבריגע שעה אונטערוועגענס.

אזעלכע סיפורים פאסירט אלץ, וועו מ'פארט ארויס אנע טראכטן, און אנע וויסן וועגן; און דאס איז צומאל נאך זיסע זכרונות אויך, אבער פאר מיר איז עס געווען גאר זיס; ווייל זיצן אינדערהיים און חלומ'ן אויפ'ן עתיד - איז נישט געווען געזונטער; ווייל וועו כ'האב מיך מיטגעכאפט אויף א רייזע, איז עס אלץ געווען א גוטע דיפרעשמענט.

און אז איך מאך א סיכום, ווי איך האב שוין אלץ באזוכט אויפ'ן וועלט - דורכאויס די יארן; איז די ליסטע גאנץ לאנג; און נאך אלע מסעות, האב איך באמערקט, אז דווקא אין ארץ ישראל בין איך נאך 'קיינמאל' נישט געווען; א קשיא אויף א מציאות.

כ'בין שוין געווען מערערע מאל אין ווייטע שטעט און לענדער; אין באסטאן, קליוולאנד, באפעלו, מאנטריאל, טאראנטא; לאנדאן, וועילס, מאנטשעסטער, בעלגיע, פראנקרייך, דייטשלאנד, סלאוואקיי, אוקריינא, וויען, פוילען, שווייץ; אבער צו באזוכן דאס גלוסט פונעם וועלט - ארץ הקודש - האב איך נאכנישט געהאט זוכה געווען.

און כ'האב אסאך געקלערט, וועו וועט זיין די ריכטיגע צייט - וועו כ'וועל מאכן א רייזע אל הר ה', און זוכה זיין צו קושן די הייליגע ערד; צו זען מיט די אויגן די אור-אלטע היסטארישע מקומות הקדושים - פון אונזערע אבות ואימהות, אויף וואס די הייליגע נביאים האבן געזאגט די נחמות - אויף די קוים אויסדערווארטעטע שעה.

אבער דערווייל האב איך נאך ארומגעקלעטערט אין די גלילות פון חוץ לארץ.

מיין זיידע ר' דוד גאלשטיין ע"ה, מיט מיין זון שי'

אין יענע פאָר יאר, פלעג איך אויך אסאך וויילען אין שפיטעלער מיט קראנקע, ספעציעל איבער שבת ויו"ט; און כ'האב אסאך אויפגעטון לטובה, מיט'ן זיי אויפהייטערן און מאכן פארגעסן זייערע קאשמארן, דורך מיינע נאטוליכע פרייליכע וועגן; ווייל בכלל - א היימישע פנים מיט א היימישע געפיל, איז בעסער ווי די מאדערנסטע און בעסטע מעדיצין.

זייענדיג אין שפיטאל אויף שבתים, האב איך בייגעוואוינט - נישט אזעלכע געשמאקע סצענעס; אמאל בין איך געווען א צענטער ביי יציאת נשמה, אמאל א גוטע שליח ביי א אומ'באהאלפענע חולה; א יונגערמאן וואס ווארט אויף קינדער שוין פינעף יאר, און יעצט יו"ט געהאט א מיידעלע, אבער ס'איז געבוירן.. טויט! רח"ל.

א יוד איז מיד פון הערן בשורות פונעם דאקטאר - אויף זיין קרוב וואס גייט אויס ווי א ליכט, און איך האב מיט זיי ביידע פארברענגט איבער שבת, און זיי געמאכט אזוי לאכן; די חולה האט אזוי געלאכט, אז איך האב נישט געגעלייבט, אז דאס איז די זעלבע חולה - וואס מ'האט ליידער געטראגן אין א ארון - עטליכע וואכן שפעטער.

די ברויזענדע געפילן וואס מ'שפירט מיט - אין אזעלכע שוועריע מצבים, איז ביי מיר היבש היסטאריע; און מ'לויבט גאט ב"ה אז מ'קומט אפ מיט - מיטלייד.

טאקע דעם יאר, אום ו' שבט תש"ע, איז מיין גע'ערטע זיידע ר' דוד בן ר' משה יודא גאלדשטיין ע"ה נפטר געווארן; און כ'האב געשפירט אזא זכיה אין טיפן נשמה, אז איך האב זוכה געווען צו פארברענגן נעבן זיין בעט - אסאך שעות, און עהם אריינגעזאגט גוטע ווערטער אין די אויערן; וואס נאר א אייניקל - מיט די זעלבע הומאר ווי דער זיידע - קען געבן..

ס'געווען דאן לעכטיגע זמנים פאר מיין נשמה, כאטש שוועריע יסורים פאר מיין זיידן ע"ה; אבער איך האב געזען זיין יודישע פלאם-פייער פלאקערן מיט קדושת השם, ווען ער האט מיר יעדע נאכט געבעטן וואסער צו טונקן די הענט, און פאָרזאגן שמע ישראל פון א סידור.

- ווי שוואך ער איז נאר געווען, האט זיך אבער די בעט געווארפן! ווען איך האב געזאגט פאר עהם אין די אויערן - השם אחד!!!!! אייי האט דאס מיר געטרייסל'ט מיין נשמה; נאר צוזען ווי מיין זיידע געבט א שפרונג ביי השם אחד, האט דאס מיר געגעבן א גלוסט אויף יודישקייט, א געפיל פון זיך מקריב זיין על קידוש שמו יתברך.

ווען כ'האב געכאפט א שפאציר אינדרויסן פונעם שפיטאל - אויפ'ן גאס, האב איך איינגעזען, אז אינעווייניג אין שפיטאל איז נישטא קיין היצן, קעלט, שניי, זון; נישט קיין וואסער-פאלן און נישט קיין נאטור גלעטנ'דע ווינטעלעך.. ניין! אין שפיטאל איז אנגסט און צער, יעדן טאג, שבת צו וואכן; אין שפיטאל איז חנוכה שבועות פורים ל"ג בעומר אסרו חג, אלעס איינס!

יענע תקופה איז פארגעקומען מער ווי איין טראגעדיע; און איינע פון זיי, ווען מ'האט איינגעשפארט ר' שלום מרדכי רובאשקין אין טורמע, און נאך טייערע יודען וואס האבן געליטן שוועכע צייטן; האב איך ווידער געזאגט צו מיר, אז א שפיטאל איז אויך א טורמע.. אין תפיסה לאזט מען זיך נישט רירן, אין שפיטאל קען מען זיך נישט רירן; דער אייבירשטער זאל אוודאי העלפן אלע יודן - ווי אמשנעלסטן.

אויך האברך החשוב ר' יואל פעלדמאן - וואס איז געווען מיט אונז אין אוקריינא שנת תשס"ו - אלץ גבאי פון ר' יעקב יוסף ברא"מ, איז נעבעך פריצייטיג נפטר געווארן אום ל' שבט תש"ע, נאך א לענגערע כראנישער מיחוש, און ס'האט אויפגעשאקעלט דאס גאנצע חבורה.

אינעם אנהייב פונעם יאר, איז נפטר געווארן החסיד הנעלה - ר' חיים איינהארן ז"ל - וואס ווי דערמאנט האב איך געהאט מיט עהם א נאנטע קשר; ער איז אוועק און כ"ו תשרי תש"ע, אבער נאך פארדעם אין שפיטאל האט ער צו מיר געשיקט א שליחות, אז היות כ'האב עהם אמאל געזאגט אז כ'וויל קויפן א נייעם צדקה פושקע, אין וואס דער רבי לייגט אריין א מטבע יעדע שני וחמישי, וויל ער מיר דערמאנען כ'זאל נישט פארגעסן עס צו קויפן..

נישט לאנג פארדעם האט ר' חיים געהאט געררעדט אום ב' ניסן - ביים סעודת הילולא - די ערשטע נאכט, און ס'זענען געווען אזעלכע וואס האבן געלאכט פון זיינע תמימות'דיגע סיפורים, אבער פלוצלינג ציט מיר איינער פון די עלטערע געהויבענע חסידים ביים פאלע, און זאגט מיר אין די אויערן; הער אויס דעם יוד.. ער שטייט נישט אייביג ביים מייקריפאן..

און אז מ'רעדט פונעם הויף, לאמיר פארציילן אפאר פאקטן וואס כ'האב פארצייכענט דאס יאר; יא! ר' משה יעקב ביסטאן איז עמטליך דער בעל תפילה ביים רבי'ן - יעדע שחרית, טאג איין טאג אויס..

און דעם יאר איז געווען היסטאריע, ווען מ'האט געטראפן אין בני ברק א תימנ'ע יוד א שוחט - ר' עובדי' הילל - וואס האט באקומען סמיכה פונעם אלטן מאכניווקער רבי'ן זצוק"ל, אז ער ווייסט וויאזוי בודק צוזיין די ח"י טריפות ביים שחט'ן א בהמה.

נו, האבן זיך די יונגע מתחילים בהלכות שחיטה צוגעכאפט צום מציאה, און זיך געלאזט לערנען ביי עהם די דקות'דיגע הלכות והליכות; און דערמיט מזכה געווען די יודען וואס דארפן עסן בשר בהמה - פאר'ן געזונט, אז ס'זאל קיינען זיין מיט אלע הידורים, גענוי ווי מ'האט זיך געפירט ביי אונז בחצר סקווירא טשערנאביל.

דעם יאר האב איך אנגעהויבן שרייבן נקודות, מיט'ן ציל צו באשרייבן מיינע זכרונות און געדאנקן; און מיין ציל איז געווען מתמיד, צו שרייבן 'מיין' געשיכטע, און וויאזוי 'איך' האב עס מיטגעלעבט; ממילא, טאמער פעלט צווישן מיינע שורות פונעם סקווערן היסטאריע און ארום, איז דאס צוליב דעם - ווייל ס'נישט געווען מיין ציל צו באשרייבן סקווירא.. נאר כ'וויס דעם פאקט, אז יעדער איינער וואס פארשרייבט, נעמט א טייל אינעם פאראייביגן היסטאריע.

ס'גאווען די נייע יאר, יום הקדוש תשע"א - ביי הפסקה, ווען איך האב זיך געלופטערט אינעם חצר פונעם ביהמ"ד; און קלערנדיג פונעם יאר וואס איז אריבער, און וואס קומט פאראויס; פלוצלינג זעצט זיך נעבן מיר א גאסט - א מיטל יעריגע יודל, און נאטורליך - געב איך עהם א פרעג; ווער זענט איר?

פארציילט ער מיר זיין געשיכטע באריכות; און בתוך הדברים זאגט ער מיר, אז זיין טאטע פלעגט אהערקומען אסאך, א חסידישע יוד - ר' בנימין קלאץ ע"ה.. יא יא, איך הייס קלאץ; אבער טאמער מיין פוס כאפט א קלאץ, איז עס א גרויסע סכנה.

כ'האב געמיינט ער מאכט שפאס - אויס לאנג-ווייליגקייט פונעם תענית; אבער ניין, ער זאגט ערנסט, אז ער קען זייער לייכט כאפן א בלוט-שטורץ אין די פוס, ווי ס'הייסט אויף ענגליש א 'בלאד קלאט' ר"ל; און טאמער דאס פאסירט, איז דאס ממש א סכנת חיים.

איך קלער צו מיר, וויפיל מ'דארף דאנקן דעם אייבירשטן - אז מ'האט נישט יענעמס פראבלעמען..

דעם קומענדיגן סוף ווינטער, הער איך א טראגעדיע; יענער איז נפטר געווארן..

וואס האט פאסירט? ער האט זיך געזעצט אויפ'ן ריקליינער - שבת נאכמיטאג, און א בלוט-שטורץ האט עהם באטראפן אין פוס; און ער איז שוין באהאלטן תחת כנפי

השכינה.. א יודל פון א יאר פופציג, וואס קוים יעצט יום הקדוש האט ער מיר פארציילט נאסטאלגישע סיפורים; און דאס קומענדיגע יוה"ק - וועט ער שוין שוועבן איבער א נשמה ליכטל..

אום חשון תשע"א האט מיין שווער חתונה געמאכט א זון, און כ'האב מיך ווידער ארויסגעלאזט מיט מיין זון - מיטצוהאלטן דעם שמחה אין משפחה; און כאטש מיין זון איז צוליב די גאנצע דורכגאנג - צוריקגעפאלן פון מאכן פארשריט, האב איך אבער געוואוסט דערפון, און געווארט אויף א געלעגנהייט, ווען כ'וועל קענען אנהייבן עהם שיקן אויף הילף.

דארט אין לאנדאן האב איך זיך באקענט מיט'ן ארטיסט און טאלענטירטן פאטאגראפער - דודי בראון - וואס האט פון מיר געמאכט וואונדערליכע געלונגענע פאטאגראפן, וואס איז מיר שוין גאר אסאך צוניץ געקומען, און האט שוין משמח געווען אן א צאל לייטן.

דעם יאר - כ"ח ניסן תשע"א - האט מען געכאפט און געהארגעט דעם ארכי-מערדער - אסאמא בין לאדען ימ"ש - וואס האט געהאט די אחריות פון אויפברענגן טעראר אויפ'ן וועלט פאר עטליכע יאר צענדליג.

אויפ'ן זכרונות בלעטל פון שנת תשע"א, קומט ארויף א שווערע געשיכטע; עפעס וואס די גאנצע היימישע וועלט איז געווען וואַך דערמיט, דאס איז די פרשת ראטנבערג-שפיטצער; א געראטשקע פון עזות און מסירה, וואס האט זיך אנגעהויבן חודש אייר תש"ע, און איז געקומען צום אויבערפלאך - ל"ג בעומר - אייר תשע"א.

איך וואלט באמת נישט געדארפט שילדערן דעם געשיכטע, אבער וויבאלד איך בין - בימים ההם - געווארן אריינגעמישט אינעם פרשה, האב איך נישט קיין ברירה - און כ'מוז עס שילדערן; דאך וועל איך עס שרייבן אויף וויייעך פאפיר.

די געשיכטע האט זיך שוין אנגעהויבן - ווי געזאגט - א היבשע צייט פאַר'ן באוואוסטן געשיכטע; וועו אינעם בנין הישיבה - קעגן איבער די שול - פלעגן אפזיצן יעדע שבת א שעדליכע גרופע - פונעם רוחניות'דיגן זין; וואס האט לייַדער מצליח געווען אוועקצושלעפן פון יודישקייט - א היבשע צאל יונגע בחורים, און די בי"ד האט געהייסן אפשפארן דעם מקום - יעדן שבת.

וכאן מצא בעל דין לגבות את חובו, און די שוואכע עלעמענטן - וואס האבן געהאט א שוועד הארץ אויפ'ן בי"ד - און האבן בדווקא געזוכט צו ברעכן יעדע תקנה - האבן געשיקט א מיטל-יעריגער עזות פנים; און יענער האט צובראכן דעם שלאס! און דערמיט געבראכן די כח פונעם בי"ד - ספעציעל ביי די יוגענד.

זייט דעמאלטס איז געווארן א אפציעלע געלעכטער - יעדע תקנה וואס די בי״ד האט אויפגעפאדערט; פאר די ערליכע חסידים האט אוודאי זייער געשטערט - זייער עזות און חוצפה, זענען זיי ארויסגעגאנגען אין פארענט פון די הייזער פון די מחוצפים, און אויסגעשריגן זייער ווייטאג.

דער דיין שליט״א האט אריבער-געפון די פורצי גדר, וואס האבן שוין באוויזן צו צעברעכן נאך גדרים אין שטעטל, און האבן ליידער בכלל נישט מקפיד געווען אויף עיקרי דיני התורה; האבן זיי אפגעכאפט אויף א אפאראט - ווי דער דעם דיין שליט״א רעדט צו זיי, און דאס ארויפגעלייגט אויף 'סאשל מידיע' - ווי מיליאנע מענטשן קענען דאס הערן; און דאס האט אנגעמאכט א פרישע געלעכטער.

בימים ההם איז אנגעקומען שמועות צום רבי'ן זז״ג, אז די תקנה וואס דער רבי זצוק״ל האט מייסד געווען כחוק ולא יעבור, אז שבת אינדערפרי זאל זיין נאר איין מנין שחרית אין שטעטל, איז פארלעצט געווארן בלא יודעים; ווייל אינעם ערהוילונגס היים 'פרידוואלד' - וואס איז ממש א שפאן צוגיין - צפון זייט פונעם שטעטל, דארט האבן 'מאסן תושבים' אהין געשפרייזט צו דאוונען.

איך דערמאן זיך, אז צומאל - יום טוב צייט - פלעגט מען מיר אויך רופן אהין, כדי משמח צוזיין היימישע חולים וואס זענען דארט געליגן.

למעשה, פון וועז די בי״ד האט געמאלדן, אז ס'נישט ניחא פאר'ן רבי'ן זז״ג, אז די תושבים פון שטעטל זאלן בקביעות דארט גיין דאוונענען - ווייל ס'איז אינעם תחום פונעם שטעטל, האבן רוב רובו פון די גייערס - אויפגעהערט אהינגיין שבת ויו״ט; און ס'געבליבן דארט א קארגע מנין - פון דרויסנדיגע תושבים, וואס קומען צו זייערע קרובים.

אבער דאן האבן זיך די אפ'פאל פונעם שטעטל ארויפגעכאפט אויפ'ן מציאה, און אנגעהויבן אהינגיין - דווקא ווייל מ'לאזט נישט!

און מ'רעדט נישט פון צען מענטשן; ס'איז אינגאנצן געווען געציילטע יחידים, וואס האבן זיך געקרוינט אלץ בעלי בתים פונעם נייעם מנין, און האבן געארבעט 'פלייסיג' אהינצושלעפן פונדאסניי וואס מער תושבים; מתחילה אפאר אלטע בחורים מיט גרושים, און מיט די צייט - נאך און נאך יושבי קרנות מובהקים.

א טייל פון זיי האבן געלעבט אינגאנצן אויפ'ן שטעטל'ס מילעך.. זיך געהאדעוועט אויפ'ן 'עַנְיֵי הָעִיר' קאסע, חתונה געמאכט פונעם 'קהילה צדקה קאסע'; און זיי האבן בלויז געוואלט צייגן - אז ס'נישטא קיין כח בי״ד וקהילה - זיי איינצוטיילן וואס צוטון.. מיט אנדערע וועגן, דַּלֵי גֶּאִים..

דאן איז איינע פון די דיינים - הגאון האדיר ר' שלום פאללאק שליט״א - פערזענליך געגאנגען צום הויז פון איינע פון די פורצי גדר, און איידל געבעטן בשם הבי״ד - צו

פאלגן דעם פודאמענטאלע תקנה; אבער יענער האט עהם מיט עזות ארויסגעשטופט פון הויז! - און צוגעהאקט די טיר מיט געלעכטער.

נאכן נישט אויספאלגן דעם דיין שליט"א, האט דעם רבינ'ס עלטסטע זון - ר' אהרן מענדל שליט"א - געשיקט רופן א צווייטן פון די אספסוף פירער, און געבעטן מיט שיינעם - נישט צו צוברעכן דעם תקנה; אבער יענער האט אפען אויסדרוקליך מגלה געווען, אז זיי האבן ־ מיט'ן בארעטונג פון דער באקאנטער מסור יאסל וואלדמאן פון מאנראו - זיך פארמירט א אייגענע קהילה, און זיי מעגן טון וואס זיי ווילן.

הערנ'דיג דאס, האט דער דיין - אין נאמען פון די חברי הבי"ד - פריי געלאזט זייער חשיבות און פארמעגן אויף הפקר, ווי די הלכה לויטעט פאר מסרבי לדין - און פורשים מן הציבור; דאס טייטש, אז זיי האבן נישט קיין שום שייכות מיט קהילתינו הקדושה בפרט, און זענען אויסגעשלאסן פון כלל ישראל בכלל.

ווידער האבן יונגע חסידים איינגעזען, אז חשיבות און רעדן שיין איז נישט קיין וועג; ווייל די רשעים מחוצפים האבן גלאט אנגעהויבן סעקירן דעם דיין שליט"א, אויף א שענדליכן שטייגער.

האבן זיי - יעדע פאר וואכן - פראבירט צוטון עפעס אנדערש, און דערמיט פארטרייבן די אומגעוואונטשע פון שטעטל; אמאל מיט'ן צעברעכן א פענסטער, אמאל מיט'ן לעכערן זייערע קאר רעדער; און דאס האט זיך געצויגן חדשים לאנג, און דערמיט איז די רוגזה קעגן די אומדערהערטע חצופים - געוואקסן מער און מער.

ל"ג בעומר תשע"א פארטאגס, האט א יונגע בחור - שאול יחזקאל שפיטצער - געוואלט אפטון א קנאות שטיקל, און איבערשרעקן איינע פון די קרעציגע בלוט-זויגער'ס; האט ער געזוכט א מקוה-האנטוך געטונקן אין געז, און עס געוואלט אנצינדן אויפ'ן טאראסע פון ראטנבערג ־ דער שטינקפאס - וואס האט זיך מתחצף קעגן דעם דיין שליט"א.

דער ראטנבערג האט געוואוינט - ממש א הויז אפגעריקט פונעם 'טישן זאל', וואס איז נעבן די שול; און דער בחור שאולי שפיטצער - פלעגט שלאפן נעבן די קאווע שטיבל - פונעם וואר'טזאל אין רבינ'ס הויז.

- דאס אז א בחור שלאפט אינעם זעלבן קאמפלעקס פונעם רבי'נס הויז, איז א מנהג וואס מ'האט איינגעפירט - נאך ביים רבי'ן זצוק"ל; כדי ס'זאל קיינמאל נישט זיין קיין חשש פון יחוד, אינעם גאנצן הויז.

איך בין דאך געווען אינעם קוגל, און איך האב גוט געוואוסט - אז שאולי שפיצער איז א מתמיד - און איז קיינמאל נישט געווען אונזער שיק יונגל.. פונקט יענע מוצאי

שבת האט ער געהערט ווי מ'שמועסט - אז ס'איז פארפאלן, קיינער וויל גארנישט טון קעגן די מחוצפים.

און אינמיטן מ'האט זיך געבייזערט, זעט מען דעם ראטנבערג אהיימקומען.. ס'שוין געווען דריי אזייגער פארטאגס; האט דער בחור - שאולי זיך אנגערופן צו א חבר; ווייסטו וואס? איך וועל מאכן א שטיקל הדלקה אויף זיין פארטש.. און ווען ס'וועט פלאקערן, וועט מען רופן הצלה, און אזוי וועט מען עהם כאטש נישט לאזן שלאפן.

א שעה שפעטער, האט זיך דער בחור געשלייכט אונטערן פארטש פון ראטנבערג - מיט'ן נאסע שמאטע אין האנט; אבער ער האט זיך געכאפט - אז ער האט פארגעסן צו ברענגען שוועבעלעך.. איז ער צוריקגעלאפן.

קוקט אויס אז ראטנבערג האט באמערקט עפעס גייט פאר, איז ער ארויסגעקומען - און זיך פארשטעקט אונטער א בוים - נעבן די טישן זאל; און ווען דער בחור איז צוריקגעקומען - פארדעקנ'דיג זיין פנים מיט'ן בעקיטשע, איז ראטנבערג ארויפגעטאנצן אויף עהם, און עהם אנגעהויבן דערשטיקען.. ווילנדיג וויסן ווער דער בחור איז.

און איך האב שפעטער געזען די צייכענעס אויף שאולי'ס האלדז; אוי! דאס איז געווען טיפע וואונדן! ווי מ'זאגט - ברוטאל דערשטיקט!!

דער בחור איז געווען פלינקער, און האט זיך פראבירט אויצוסרייסן פון עהם; האט ראטנבערג ארויסגענומען א ציגארעט-צינדער, און אנגעהויבן אפברענען דעם בחור'ס פינגערס.. ער זאל אנטדעקן זיין פנים; האט דער בחור געגעבן א שפרונג - און געשמיסן דעם גאז'יגע האנטוך - פאר ראטנבערג אין פנים!

- אין יענע רגע זענען ביידע געווען אין פלאמען; אבער דער בחור האט זיך אנגעהויבן קוילערן אויפ'ן ערד - ווי מ'דארף טון אין אזאל פאל, און אזוי האט ער זיך בלויז אפגעברענט די האנט; אבער ראטנבערג - דער דומקאָפ - איז פלאקער'דיג אהיימגעלאפן.. און געווארט זיין זָרש זאל עהם פארלעשן.

דער בחור איז פלינק געלאפן צום מקוה - און אריינגעטאנצן אין קאלט וואסער; אבער די געז האט געבאבעלט אויף זיין האנט, און ביי דעם - העלפט נישט קיין קאלטע וואסער; איז ער געלאפן - מיט איין אטעם - צו איינער וואס ווייסט צו באהאנדלען א בּראנד, דורכ'ן לייגן רויע קארטאפל אויפ'ן וואונד; און דארט פארבראכט א צייט.

דער חבר וואס האט געזען וואס דא האט פאסירט, איז געלאפן רופן הצלה; אבער דער דָבָר-אַחֵי"ר האט זיך נישט געלאזט באהאנדלען, און זרש אשתו האט געשריגן הסבר; אז זי דארף נישט די סקוועלע הצלה.. און ער איז געזעצן אויף זיין פארטש, און געשאלטן דעם טאג וואס ער האט אריינגעטרויטן אין דעם עסק ביש.

קאפיטל דרייסיג

איך וויל מקצר זיין דעם ווייטערדיגע געשיכטע - און אנקומען צום נקודה - וויאזוי איך בין דא אריינגעקומען אינעם בילד.

איך בין דאך געבוירן - און געהאדעוועט געווארן אינעם הייליג שטעטל סקווירא, און איך האב אלץ רעספעקטירט די ערליכקייט אינעם חסידות עד הסוף; כאטש איך אליינס טו נישט אלץ פראקטיצירן אלעס - גענוי ווי יעדן, אבער דאך - תלמוד לומר כי סקווירא חסיד אני.

וועו איך האב אלץ יונג בחור'ל געלערנט אין תולדות - אין וויליאמסבורג, האב איך זיך געעפענט די אויגן און איינגעזען; אז - נישט נאר - איך דארף זיין שטאלץ מיט סקווירא, נאר די פסול'ע בושה - "וואס וועט די וועלט זאגן" - איז דורכאויס א פארזעענישׂ פון א טעות.

בפרט ביי דעם געשעענישׂ, האב איך גלייך געווואוסט; די וואס שפעטן פון סקווירא, זענען דאך נישט קיין ערליכע; און טאמער האט איינער יא אמאל הערבארע טענות, איז אבער די פאקט, אז צו גיין אקעגן א גאנצע קהילה בזדון - ספעציעל קעגן דעם רבי'ן שליט"א, איז - נישט נאר א קרומע אקט - נאר א דורכפאל!.. לויט ווי איך האב שוין געווואוסט פון היסטאריע.

וועו איך האב חתונה געהאט קיין לאנדאן, האב איך נאך בעסער אנערקענט דאס ריכטיגע פרצוף - פון די לצים ומתנגדים למיניהם; איך פלעג טאקע אפזיצן און פארברענגען מיט אלע סארטן, צוליב מיין דארשט אויף חברים; אבער מיין ליבשאפט און תשוקה צו פנימיות חסידות סקווירא - האב איך קיינמאל פארלוירן.

אפילו מיט ראטנבערג גופא האב איך 'אסאך' פארברענגט; אויך מיט אנדערע פון זיינע חברים - וואס האבן מיר גראדע אסאך טובות געטון - האב איך מיר געהאלטן נאנט; און כ'פלעג אסאך מאל עסן ביי זיי סעודות שבת און ימים טובים; אבער אלץ

האב איך קלאר געמאכט, אז מיין אמונה אינעם רבי'ן וועט עטץ נישט פארלעשן! און טאמער וועט עטץ גיין אפען אקעגן, בין איך אטאמאטיש אויף סקווער'ס זייט..

איך האב עס טאקע געזאגט.. אבער ס'מיר נישט געווען לייכט - וועו ס'געקומען למעשה..

וועו מ'האט צושטערט די קופקעס - ווי מ'האט געשמועסט אלע שטותים, און ערגער פון שטותים.. האט מיר עס אויך זייער שטארק געשטערט; אבער כ'האב גוט געוואוסט דעם אמת, אז אויך איך באלאנג נישט דארט; כ'וויל נישט פארציילן וואס דארט איז פארגעקומען.. פשוט איך שעם זיך! אבער וועו ס'קומען די שעת המבחן, האב איך זיך ברוך השם דערהאלטן!

נאך די אלע יארן אין די פרעמד, האב איך זיך שוין צוגעוואוינט צו הערן די ערגסטע אויסדרוקן - אקעגן וואס ס'איז ביי מיר אלץ הייליג; דאך, וויילאנג זיי רעדן נאר צווישן זיך, האט דאס מיר נישט געירט.

אבער משקילקלו המינים.. וועו די גרופע מחוצפים און נאכשלעפערס, האבן זיך געוואלט אננעמען אויף ראטנבערג'ס איבערפאל, דאן האב איך שארף באשלאסן; אז טאמער שטעל איך מיר נישט יעצט ארויס - קעגן ראטנבערג וסייעתו, וועל איך חלילה גיין מיט זיי.. און וועו ווייסט וויפיל כ'וועל זיך בא'נארישן, און זיך נישט קענען מוחל זיין בעתיד.

וכך הווא, איך האב געעפנט א מויל! און ענומען דעם שרייב-פעדער ביד ימיני, און געפירקעלט לאנגע מגילות - מיט טאלאנטפולע שורות; וואס האט אוודאי געמאכט א טומעל מימין ומשמאל, אז אפילו די פארעווע שישקעס האבן מיר געוואלט שטיל מאכן - און ס'זיי נישט געלונגען..

און איך האב נישט איינגערוהט, נאר געפארשט דעם געשיכטע פון אלע זייטן; ביז איך האב אנדעקט סודות פון חדר.. מי ומי ההולכים, וועו ס'איז אויף סקווער'ס זייט, און וועמען איך דארף שטיין ווייט - ווייל יענער איז פון די פארדארבענע, נאר מיט א שלייער אויפ'ן פנים.

פון דעם געשיכטע און וויטער, האט זיך אטאמאטיש אנגעהויבן א שארפע בייג אין מיין לעבנס פירונג; און כ'בין פלוצלינג געוואארן א קנאי - אויף וואס ס'האט שייכות צו דעם פרשה; אטאמאטיש בין איך געוואארן אפגעהאקט פון אלע - ממש אלע - חברים וואס געהערן צו די אנדערע זייט.

זייט דעמאלטס - ביז יארן שפעטער, האב איך געשפירט זייערע נקמה שפיזן, פאר'ן זיך ארויסשטעלן קעגן זיי; און כ'קען זאגן קלאר - אז איך האב נישט קיין חרטה! כאטש איך זוך נישט די סארט עקסטרימע אקטיוויטעטן, ווייל מיין ארבעט איז שמחה; דאך ווייס איך, אז במקום שאין איש - בין איך געווען געצווואונגען צו טון וואס כ'האב געטון; וואס אסאך אפציעלע עסקנים האבן געדארפט טון - און 'נישט' געטון.

אייניגע פון די פארשלייערטע העצער'ס קעגן סקווירא, האב איך במו ידי מסדר געווען; און כ'וועל זיך מודה זיין, אז כ'האב געהאט דערביי פריוואטע נגיעות אויך; אבער טאמער זאלן יענע נישט פארפאטשקענען מיט'ן כבוד פונעם רבי'ן, וואלט איך עהם קיינמאל נישט אזוי פארראטן.

און יענע - צוזאמען מיט זייערע פארביסענע חברים - האבן מיר פראבירט אונטערהאקן די פוס אין אסאך סיטואציעס, און געהאפט אויף מיין דורכפאל; וואס איז זיי למעשה נישט געלונגען, און איך בין בחסדי השם אלץ ארויס - שלם בגופי בנפשי ובכבודי.

אסאך אלטע פריינד - פון יענע סארט, ספעציעל ווירטואלע פריינד, האבן מיר געווארענט, געבעטן, און געסטראשעט! און אפילו נבואה געזאגט.. אז טאמער בין איך ממשיך זיך ארויסצושטעלן מיט'ן סקווערן שטאלץ - וואס איז לפי דעתם א שאנדע פלעק, וועל איך זייער שנעל פארלירן מיין קאריערע; מיינען'דיג מיין קאריערע אלץ אויפגייענדע שטערן - אינעם היימישער וועלט פון קאמעדיע.

און איך האב געקלערט; איך בין דאך א געבוירענער קאמידיען, דאס קען מען נישט אוועקנעמען, נאר דער בורא כל עולמים; און וויפיל פרסום איך האב, איז עס פאר מיר מער ווי גענוג; ווייל די עיקר חיות און סיפוק מיינע - איז תורה וחסידות, איידער פוסטע אויפמערקזאמקייט - פון מאסן קנאה לעקער'ס.. און אויב די פרייז פאר א קאריערע, איז אויפגעבן מיין עיקר בנשמה; פארוואס דארף איך עס?..

תכלית גערעדט, דארף איך דען איינער זאל מיר א טובה טון - און לאכן אויף מיינע זאכן?.. אויב ס'קומט עהם נישט צו לאכן, זאל ער נישט טון קיין טובות; און טאמער וויל ער יא לאכן, קען ער ווייטער לאכן - אנע טראכטן וועגן מיינע פריוואטע שיטות.

און באמת האב איך דערפון פארדינט; ווייל אזוי ווייס איך כאטש, ווער ס'בלייבט מיר א פריינד, כאטש ער האלט נישט אלעס - גענוי ווי מיר; בעסער ווי טויזענטע פאלשע פריינד, וואס ווערן נעלם אין צייט פון נויט; און אייגענטליך, האב איך - צוליב דעם גאנצן געשיכטע - סך הכול פארלוירן א 'צענטל' ווירטואלע חברים, און שנעל צובאקומען 'צען מאל' אזוי סאך!..

און היינט צוטאגס, האלט עס שוין 'הונדערט מאל' מער - וויפיל כ'האב דאן פארלוירן.. דאס איז שוין אויסער די הונדערטע טויזענטע מעריצים - איבער'ן וועלט

- פון מיין גאט געבענטשטע טאלאנט; לקיים מה שאמרו חז"ל, שאין אדם שומע לי ומפסיד..

לאמיר צוריקגיין צו מיינע פרייליכע אקטיוויטעטן בימים ההם.

איך האב אלץ געקלערט, אז די עיקר ציל משמח צו זיין - דארף מען אזעלכע וועמען ס'איז א צורך משמח צוזיין, ווי די וואס ליגן אפ אין שפיטעלער אין יסורי הנפש והגוף; ממילא, האב איך זיך אלץ צוגעשטעלט צו יעדע גרופע משמחים, וואו מ'האט מיר נאר גערופן משמח צוזיין, יונג און אלט.

בימים ההם האט אויך מיין יונגערע ברודער - ברוך אברהם - צוזאמגעקליבן א גרופע חברים, און זענען געגאנגען צו שפיטעלער און פריוואטע הייזער - פון חולים, און משמח געווען מיט וואס ס'נאר געווען מעגליך; און דאס איז ערמעגליכט געווארן דורך די הילף פון - חסד דשיכון סקווירא, וואס האבן צוגעשטעלט די קאר רייד'ס פאר די יונגע וואלענטירן; און זיי האבן זיך א נאמען געגעבן חברת "שמייכל", און איך בין דארט אויך געווארן זייער אקטיוו.

אויסער די מצוות פון ביקור חולים, קידוש השם, און משמח זיין, איז דאס געווען א הארץ-פרייד צוצוזען ווי די צעבראכענע נפשות ווערן ממש אויפגעלעבט; און דאס אליינס איז שוין געווען די בעסטע שכר..

איך דערמאן זיך א מעשה, ווען מ'האט מיר איין נאכט געקלונגען - צו פארן באזוכן א היימישע בחור - וואס איז אריבער א רייע אפעראציעס; און ער איז גאר א חתן אין די חדשים, און ס'נישטא ווער ס'זאל גיין עהם אויפלעבן; איז ווער נעמט מיך אהין?

אה, איינער וועט דיך אויפפיקן פון סקווירא, און מ'גייט באלד טרעפן נאך יונגעלייט..

ערלעדיגט! מ'פארט קיין מאנסי, ווי מ'נעמט אויף נאך צוויי יונגעלייט; און אויפ'ן וועג צום שפיטאל רופט מען אריין, אז אין ווילאמסבורג זענען דא נאך צוויי חברה - וואס זענען גרייט צו קומען.. און אינעם שפיטאל האט עס שוין געהאלטן ביי צוואנציג משמחים.. וואס גייט דא פארן? מ'האט גערופן אז ס'נישטא ווער ס'זאל גיין.. און פלוצלינג איז דא א חברה פון צוואנציג וואלענטירן? ווער פירט אן דעם פראיעקט?..

די מעשה איז געווען, אז די טאטע מאמע פונעם חתן האבן זיך אויסגערעדט דאס הארץ - צו איינעם א עסקן, און יענער האט גערופן א צווייטן, און דער צווייטער א דריטער..

טאקע דארט, האב איך דאס ערשטע מאל געטראפן אונזער באקאנטער 'ריוועדעיל' - מתתי' סווערדלאף - וואס אלע קענען עהם, אלץ 'יעדעמ'ס חבר - אלוועלטליך; און

וועו ער האט חתונה געהאט, בין איך ספעציעל געפארן מיט חברים, צום שבת אויפרוף - טאקע אינעם געגענד 'ריוועדעיל'.. און מ'האט פיין פארברענגט אינעם הייליגן שבת קודש - צווישן חסידים וליטאים געמישט.

אין יענע טעג האב איך זיך צוגעכאפט צו א 'עקסערסייז גרופע', וואס איז אויך געווען א היבש לעבעדיגע געשעפט; און איך האב זיך דארט געבויגן און געקוילערט, לפי רצונו פונעם איבונגען-לערער; ביז איך האב זיך איינמאל שטארק אויסגעצויגן אפאר מוסקלען, וואס האט מיר געמאכט אויפהערן מיט די עקסטרעמע איבונגען.

אין יעדע לעבנס שטייגער, איז דא מצבים און תקופות ארויף און אראפ; אבער איינמאל וואס מ'לערנט זיך א מאסיווע לעקציע אין לעבן, ווי א שטייגער נאך א טראגעדיע, און מ'טוט זיך דערפון ערהוילן בחסדי שמים; ווייסט מען שוין גאנץ גוט וויאזוי זיך צו ספראווען - אין קומענדיגע שוועדע מצבים און תקופות; וואס קענען קומען מיט א שטורעם און גייען אוועק מיט די צייט, מיט די ווינטן וואס פירן דעם רעדל - על פי חוקי שמים.

אצינדער, נאך וואס איך בין באקאנט געווארן אין די וועלט - אלץ מנשה לוסטיג - דער הומאריסט! האבן זיך עטליכע היימישע קאמפאניס צוגעכאפט צום מציאה, און מיך געוואלט נוצן, צו אדווערטייזן זייערע עסקים.

יענעם יאר, תשע"א, האב איך באקומען עטליכע אפפערס; ווי כ'האב געקענט לייזן אפאר גרייצער, פאר'ן זיך פשוט אהערשטעלן און מאכן פענימער.. פאר מיר איז עס פשוט מאכן פענימער, אבער פאר די צושויער איז עס נישט געווען סתם - לויט ווי איך האב באלד צוריק געהערט; און ס'האט שנעל געצויגן אויפמערקזאמקייט, ביים אלוועלטליכער ציבור.

וועו ס'קומען חודש אדר, וואס איז דאך מיין סעזאן לכל הדיעות, האט מיר די וועכענטליכע בילדער מאגאזין - דער וואך - ענומען אויף בילדער; און דערמיט מחיה געווען - וער ווייסט וויפיל - טויזענטע היימישע משפחות יענעם שבת זכור.

אויך די מאנאטליכע אויסגאבע - דער בליץ - האט מיך געבעטן צו מאכן עפעס באזונדערס; זענען מיר אראפגעפארן צום וואקס-מוזעאום אין טיימס-סקווער מאנהעטן, ווי איך האב זיך דארט פאטאגראפירט מיט אסאך סטעטשוס; און מ'האט דערפון אויסגעשטעלט א געלעכטער-געשיכטע לכבוד פורים, להנות בהם בני אדם.

אויך דער אפציעלער ערשטער היימישער זינגער ביי שמחות - מיכאל שניצלער - האט מיך פארבעטן צו נעמען אנטייל, אין זיין די.ווי.די. צוזאמשטעל; און אויך דארט

האב איך געוואונען אויפמערקזאמקייט, פון די ארגינעלקייט פון מיין טאלאנטפולע אקט.

אזוי ארום בין איך שוין אנגעקומען יענע יאר אויף - 'קול מבשר אינפארמאציע ליניע' - אינעם פורים אפטיילונג; ווי דער סטענדאפיסט - יואלי לעבאוויטש - האט מיך פארבעטן אנטייל צו נעמען אין זיין יערליכע פורים ארבעט; און ס'איז געווען א געשמאקע פראיעקט.

א חודש דערויף, האט מען מיר פארבעטן צו שפילן אויף א פסח אדוועדטייזעמענט - פאר 'שטריימל סענטער', און אויך פאר 'פראנטא-קאר-וואש'; ווי איך האב זיך געלאזט פאטאגראפירן - און רעקארדירן פאר א מעסיגע פרייז, און דערמיט געדינט אלץ יערליכע אדוועדטייזמעט; מיינע הַעַוויות און פרצופים זענען געווארן א שם דבר - אלץ די ארגינעלקייט, און אסאך האבן זיך צוגעכאפט דערצו, אבער נישט יעדער איז געווען גרייט צו באצאלן דערפאר..

ס'זענען געווען אזעלכע וואס האבן פראבירט מיר אויסצונוצן פאר ביליג, און דאס האב איך נישט געוואלט בשום אופן; און אין די קומענדיגע יארן, האב איך אפילו געליטן דערפאר, ביז כ'האב מיך אויסגעלערנט צו שטיין אויף מיינע רעכטן, און זיך נישט פארקויפן פאר א נישטיגע מטבע - צו סתם הבטחות לריק.

מ'זאגט; וועג ס'רעגנט, גיסט..

אין יענע סעזאן, האב איך אויך באקומען א זעלטענעם קרוין; וועג די סקווערע חדר אין מאנסי האט מיך ערוועלט אלץ - 'מקבל פרס משמח אלוקים ואנשים'; דאס האט געזאלט שלעפן גרויסע געלטער פון די פולע עדס, און כ'האב זיי טאקע נישט אנטוישט; וועג איך האב אנגעיאגט צו זאמלען א ריזן צאל עדס - פון מיינע פוהלע מעריצים - אינעם דינער-דזשורנאל לכבודי.

דאס איז געווען מער - לשם מצוה פאר די מוסד - ווי איידער פאר מיין נארישע כבוד.. און ביים דינער, ד' פקודי כ"ו אדר א', אינעם 'אטריום פלאזא', וועג מ'האט מיר אויפגערופן אלץ 'נזר משמח אלוקים ואנשים', האב איך פארגעהאלטן א ספאנטאנישן רעדע, וועגן מיין ניסיון בחיים אינעם עבר; וואס האט עלעקטרעזירט דעם ציבור, און אלע זענען געזיצן פארכאפט די אטעם - ביי מיין דרשה.

אבער דאס אלעס איז ווערד געווען אין מיינע אויגן - ווי א שמעק טאביק.. טאקע בעסער ווי א פאטש מיט בושות, אבער נישט בעסער ווי א בלאט גמרא - און א שטיקל מאור עינים; נאר וואס האב איך יא פון די אלע קאמעדיע שטיקעס? אז מ'קען

ביים דינער

ארויפציען א שמייכל ביים גלות יוד, בָּאֲשֶׁר הוא שם; צו א חולה, צו א נצרך, צו א קשי יום; און אפילו ביי מיר אליינס.. און וועט קען דען נישט נוצן א שמייכל אין דעם גלות המר? איז, והיה זה שכרי והנאתי.

עם כל זה, בין איך אליינס, נישט שטענדיג געווען אין דעם לאכעדיגע מצב, ווי דער ציבור הנהנים; ניין! נישט ממש.

- דאס דערמאנט א באקאנטע סיפור וואס מ'פארציילט; אז ס'געווען איינער וואס האט שטארק געזוכט חיזוק אין זיין שווערע לעבן, און איין טאג קומט ער אן אין א פרעמדע שטאט, און הערט אז ס'דא א חכם גדול וואס געבט עצות; האט ער זיך געלאזט פראווענען ביי יענעם.

ווען יענער הערט זיין פראבלעם, זאגט ער עהם; אין יענע און יענע שטאט - הער איך - איז פארהאנען א געלונגענע בדחן וואס איז משמח יעדן; אז אפילו א קאלטע שטיין מאכט ער לאכן.. יענער וועט דיך אויפהייבן פון דיין שווערע געמיט.

יא יא!! זאגט דער נצרך, יענע בדחן.. דאס בין איך אליינס..

און ווייל מ'קען נישט אויסווארטן, אז די מזל - און גוטע מוט - זאל קומען ווי פון זיך אליינס, מוז מען זיך אליינס אנשפאנען מיט חיזוק; און מיינע נסיעות'לעך אויף שבתים, דא און דארט האט אסאך צוגעהאלפן דערצו.

און טאקע, וועו מיין שווער [כביכול..] האט חתונה געמאכט די קינדער אין די רייע, האב איך אויסגענוצט די געלעגנהייט - און אויך די געפיל פון הכרת הטוב צו זיי - און אהינגעריייזט און זיך באטייליגט ביים שמחה, צוזאמען מיט מיין לעכטיגע זון שי'; און דארט שפיר איך זיך נאכאלץ זייער באקוועם - ווי מיין אייגענע משפחה; און וועו נישט זיי וואוינען איבער'ן ים, וואלט איך אוודאי נישט אנטלאפן פון דארט; אבער ס'דאך מהשם מצעדי גבר.

אינעם טיפ'ן תמוז, איז פארגעקומען צוויי שוידערליכע פאסירונגען, וואס ס'מיר שווער צו שרייבן דעטאלן; איינס איז געווען די מעשה פון 'לייבי קעלעצקי' וואס איז צעשניטן געווארן אויף שטיקער - דורך א חולה רוח; און די צווייטע, ווען א צווייטער חולה-רוח האט געשטאכן צו טויט - הרב הספרדי 'באבא אלעזר' זצ"ל.

ביידע האבן פאסירט אינעם קורצן צייט, נאך וואס מ'האט מבזה געווען דעם צדיק יסוד עולם - כ"ק מרן רבינו שליט"א - און רובם ככולם האבן געשוויגן און נישט מוחה געווען דערויף; און ס'נישט קיין חידוש, אז די ענטפער פון הימל אויף דעם, איז וואס די חז"ל זאגן שוין; אַל תִּגְּעוּ בִמְשִׁיחָי וְלִנְבִיאַי אַל תָּרֵעוּ, אלו תינוקות של בית רבן..

און ס'איז קלאר, אז סיי ביי ר' חיים בערגער, און סיי דא, ווען מ'האט מבזה געווען די קרוין פון יהדות, בלויז צוליב קנאה שנאה, האט פאסירט וואס האט פאסירט; און איך האב גלייכצייטיג מודיע געווען ברבים - פאר אלע מיינע מעריצים ארום די וועלט; אז ווער ס'רעדט שענדליך אקעגן סקווירא, צו אקעגן דעם רבי'ן זז"ג, האט אטאמאטיש נישט קיין שייכות מיט מיר; ואני את נפשי הצלתי.

שטייענדיג ביים ארויסגאנג שוועל פונעם יאר תשע"א - א רייכע יאר מיט אייגענע היסטאריע, האב איך אריינגעכאפט א געשמאקע שבת פרשת שופטים, אינעם ברך משה קאלאניע; וואס געהערט פאר משפחת בענעדיקט שי', וואס האבן מיר ווארעם מארח געווען; און איך דערמאן זיך, ווען כ'האב זיך דארט באקענט מיט - ר' מנחם שטארק הי"ד - וואס האט מיר געמאכט שטוינען מיט זיין הכנסת אורחים להפליא.

נישט נאר די סעודות שבת איז געווען מיט א שלימות, נאר אויך מוצאי שבת - שפעט נאך חצות הלילה - האבן זיי צוגעשטעלט א נארהאפטיגע פרישע סעודה; אויך זונטאג אינדערפרי - מיט פרישע געקעכטן און גרויסע שיסלען פריש געשניטענע ירקות; און אלעס מיט אזא פשטות, כאילו איך וואלט באצאלט פאר א פינעף שטערנדיגע האטעל.

משפחת בענעדיקט שי', האבן מהנה געווען אלע באטיליגטע פון די שכנות'דיגע זומער הייזער, און געגעבן די עונג שבת און גוטע טעם - וואס גייט נישט אוועק פון צונג.

איך האב דארט באגעגענט מיין יוגענד-פריינד נאך פון חדר אין שיכון סקווירא, היינט א חשובער יונגער רב - הרב ר' יוסף מרדכי וואגשאל שליט"א - זון פון הר"ר יחיאל און אייניקל פון האדמו"ר ר' הערשעלע ספינקער זצ"ל, און איידים פונעם קרית יואל'ער דיין - ר' געציל בערקאוויטש שליט"א; זיינע מעריצים רופן עהם - טאטע העלף!.. צוליב זיין שטענדיגע אויסדרוק כלפי מעלה; 'טאטע העלף', און ער העלפט טאקע..

יענע שבת האט געהאט אלע טעמים, און אלעס האט געלעבט א שבת.. וועו אינעם זייט אראפ - ביים טייכל - דזשומען אסאך מאסקיטאס; דארט האב איך געשריבן מיין ארטיקל אין מיין ביכל 'זאל זיין געלעבט' - וועגן די מאסקיטאס.. און יענע טייכל האט נאך געפלאסן - אלץ שיירים פונעם מבול וואס האט באטראפן אפסטעיט ניו יארק - יענע יאר.

תנו רבנן..

ס'געקומען א נייע יאר - תשע"ב, און מ'האט געבעטן תחל שנה וברכותיה; יעדער האט זיך באקומען זיין פארזיגעלטן יאר; אבער וועו כ'דערמאן זיך צוריק פון תשרי תשע"ב, באנעמט מיר א קעלט; ווייל טאקע פאר מיר איז עס געווען גוט פארזיגעלט, כאטש בעסער ווי פארדעם; אבער נישט אלע זענען געווען אזוי פארזיגלט לחיים.

איך האב דאס אסאך מאל געקלערט דורכאויס די יארן, אז ס'געווען צייטן וועו איך האב געווייענט - און אנדערע האבן געלאכט.. אדער וועו איך האב געלאכט און אנדערע האבן ליידער געווייענט; איז וואס טייטש דאס, אז ס'געווען א גוטע יאר - צו נישט? וועגד זיך פאר וועמען..

מיין שוועסטער האט ב"ה חתונה געהאט צום צווייטן מאל, מיט א איידעלער ת"ח - ר' שמואל טובי' גילבערט שי' - און זיי האבן ב"ה היינט שוין א קינד אויך למז"ט, און דאס מיר געגעבן ווידער א שטופ, ווי האלט איך טאקע אויפ'ן וועלט?..

לכבוד מיין זונ'ס אכטע יום הולדת, האב איך אנגעהויבן לערנען ש"ס על הסדר; וועו כ'האב איינגעהאנדלט דאס גאנצע סעט 'שאטנשטיין' בבלי, און ס'ברוך השם געשווימען זייער לייכט - כאטש ביז עירובין.. און אויך די שווערערע מסכתות האט מען אריבערגעשטופט, טאקע א דאנק דאס וואונדערליכע ארבעט פון 'שאטנשטיין' דרוק.

כ'האב מיר געמאכט א ציל, צו לערנען א ספר פון דעקל ביז דעקל; און אויפ'ן רייע האב איך געהאט עטליכע לימודים, וואס כ'האב געווואלט אנהייבן און מסיים זיין; צווישן זיי, דגל, אור האמת, אור הגנוז, תולדות, אביסל נ"ך ומדרשים, יסוד יוסף, חק לישראל, שמונה פרקים להרמב"ם, און נאך.

לצורך שידוכים האב איך זיך שוין - ביז היינט - געהאט געטראפן מיט אסאך.. און אלץ איז עס געבליבן ביים ניין - יענער וויל נישט; און זעלטן וואס איך זאל אפזאגן א שידוך.

איך האב אויספראבירט סגולות ותפילות - וואס ס'האט זיך נאר געלאזט.. געגאנגן צו דעם ציון צו יענעם ציון, און געגעבן פאר אסאך צדקה קאסע'ס באדייטנדע גרויסע

סומעס; אבער די הצעות וואס כ'האב דערווייל באקומען, זענען געווען פעלערהאפטיגע בגוף ובנפש; און געוויסע שדכנים האבן מיר נישט פארשטאנען, פארוואס וויל איך נישט איינע וואס קען נישט האבן קינדער.. איר האט אויך די פראגע??..

איינמאל האט מיין ברודער מיר אנגעטראגן א געוויסע שידוך, און כ'האב מיך טאקע געטראפן מיט יענעם; אינמיטן זיצן אקעגן איבער די מדוברת, הערט מען קולות אינדרויסן; א פייער.. א גאס אראפ! און פלוצלינג לויפט זי ארויס - אלץ נייגער.. און כ'האב געווארט א האלבע שעה דארט, אפשר וועט זי צוריקקומען.. אבער כ'האב שוין איינגעזען אז איך קען איר לאזן לויפן.. ווייל זי איז איינפאך אנטלאפן.

און סיפורים אזויווי דעם - און ענליכעס, וואלט איך געקענט שרייבן א באזונדערע דיקע ביכל, מיט די עקספיריענס פון מיינע פגישות; ועוד חזון למועד..

אגב, יענע פייער איז טאקע געווען א טראגעדיע פון א פייער; דאס איז געווען ר' משה מנחם טויבנפעלד'ס הויז - אקעגן לעווערטאווסקי - נעבן די שול, וואס האט אראפגעפלאקערט ביז'ן גרונד.

אויב האט ער נאכנישט גענוג מיטגעמאכט פארדעם, נאכן פארלירן זיין ערשטן יודענע און פיצל קינד - אינעם טעראר אויפרייס אין ירושלים - כ"ב באב תשס"ג - אויפ'ן באס קו שתיים; און נאך ענליכע צרות און טראגעדיעס ה' ישמרנו; און שוין נאכן פייער, וויפיל קאפווויי די מוסרים ועוכרי ישראל האבן אויף עהם ארויפגעקלעבט - בזדון ושאט נפש.

וועו אומער איך שפרייז אריבער דעם אפגעברענטן הויז, געבט עס מיר א שטאך - פון מיטלייד און פחד אינאיינעם; ספעציעל וועו ער - ר' משה מנחם האט מיר אלץ פראבירט צו העלפן מיט וואס ער האט נאר געקענט; און אין פאקט זעט מען, אז אינעם זעלבן צייט וואס פאר איינעם איז ביטער אויפ'ן הארץ, קען פאר א צווייטן זיין לייכט און געשמאק; וואס פארשטייען מיר די וועגן פון הימל.

די אפגעברענטע הויז - וואו ס'איז היינט די לטהר צענטער

טאקע פאר מיר - וועו נישט די שווערע

בשורות פון אנדערע - איז מיר פערזענליך די יאר געווען גאנץ א זיסע.. איך האב מיר אלץ געהאלטן נאנט מיט די יונגערע דור, און אזוי בין איך אלץ געווען מער לוסטיג און הייפער; ווייל כ'האב שוין איינגעזען - אז דאס איז די איינציגע וועג מסיח דעת צוזיין פון פחדים און דאגות, און אזוי פארמיטן פון אריינפאלן אין נייע שווערע מצבים.

מ'דארף זיך פשוט האלטן אין גלייכגעוויכט - די קאפ ארויס פון וואסער.. און גיין פאראויס א טריט נאך א טריט; אראפ'שוועבנקן די עגמת נפש, און אויסלעקן דעם טאפ פון שמחה - וועט עס מאכט זיך נאר - ביז'ן לעצטן לעק..

אויך וועט ס'איז פארגעקומען א 'שבת האספו', פאר די עלטערע קלאסן אין סקווירא - פון 35 יאר און ארויף, בין איך געקומען צו גיין אויפ'ן שבת; און וועט מ'האט מיך געפרעגט ווי איך געהערט? האב איך געענטפערט; באמת אינעם עלטערע כיתה.

- אבער א יאר שפעטער, האט מען געמאכט א 'שבת האספו' - פאר די יונגערע יונגעלייט; און ר' אהרן מענדל - דעם רבינ'ס - פרעגט מיר; ביזט דאך לעצטע מאל געווען דא?.. האב איך געענטפערט; אז איך האלט מיך פון די יונגערע.. ווייל וואו ס'פריליך, דארט בין איך א מחותן.. און אזוי, און נאר אזוי - האלט מען דעם קאפ גראד און געזונט.

וועט ר' אהרן מענדל האט גערעדט שבת, האט ער שטארק ארויסגעברענגט דעם נקודה, אז יעדער איינער איז 'סוג אַלֶף', און ס'נישטא אזא זאך - סוג ב'; ממילא דארף מען זיך באטראכטן, אז מיט'ן טראגע זאל מען אויך זיין אזוי, און ס'איז געוואונטשן, אז מ'זאל גיין מיט'ן וואלענעם טלית קטן - אויף די בגדים; אן בושה און אן זיך אויסשליסן פון דעם כלל.

וועט כ'האב דאס געהערט, האב איך - נאכן דרשה - טאקע ארויסגעלייגט מיין טלית קטן אויפ'ן העמד, וואס כ'האב ביז דאן געטראגן אונטער'ן העמד; ווייל כ'האב טאקע געוואלט שפירן אז כ'בין א חלק פונעם חבורה קדושה.

דעם יאר, תשע"ב, איז אוועק פון די וועלט א יוד - ר' אברהם רובינשטיין ע"ה, וואס איז געווען איינער אליינס אויפ'ן וועלט; נאכן איבערלאזן א וויב אנע קינדער, אן קיין קדיש זאגער, און אן קיין ספעציעלע אנדענק.

האב איך מקדיש געווען א מאמר - אין מיין ערשטע ביכל 'זאל זיין געלעבט' - וועגן עהם, און דערמיט פאראייביגט זיין אנדענק, מיט'ן שרייבן מיינע געפילן - אויפן מאמענט וועט כ'האב אויסגעמעקט זיין קאנטע אין גראסערי - נאך זיין פטירה; וועט ער איז גראדע נישט געווען שולדיג קיין פרוטה.

טאקע אין גראסערי - ווי איך פלעג געטריי באדינען דעם ציבור - האט אויך דאס יאר נישט איבערגעהיפערט דאס כאאס פון ערבי פסחים; ווי יעדער וויל ווי שנעלער

האבן אלעס, צו מיינע אנגעצויגענע קרעפטן און נערוון; און אויך די אויבערהארן לאזן נישט נאך.. און ווען ס'קומט שוין די מאמענט פון חירות - פסח ביינאכט, איז עס נישט נאר 'כאילו' יצאתי ממצרים, נאר ממש באפרייט..

ס'קומען און גייען מינדערוויכטיגע פראבלעמען, אבער ווען כ'קוק צוריק - קענן די גרויסע בערג פון אמאל, איז עס נישט מער ווי א שאקל, וואס מ'כאפט זיך ביי די לייצעס - און מ'לאזט די צייט אריבערגיין.

און טאקע ביים הייבן די כוס ביי 'והיא שעמדה', זאג איך - צוזאמען מיט כלל ישראל - שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו.. נישט איין פראבלעם, נישט איין שוועכע מצב, נישט איין ריזן שטיין האט זיך געשטעלט איבער'ן קאפ, און געוואלט פון אונז מאכן א דומם; און נאר אונזער איינציגער אייביגער האפענונג - אז והקדוש ב"ה מצילנו - הוא יצילנו מידם.. דאס דערהאלט און געבט כח, צו דערלעבן די אפענע חסדים ורחמים.

א יוד בעט און האפט, אז שמחנו כימות עיניתנו, כאטש אזויפיל, וויפיל מיר זענען געפרואווט געווארן, זאלן מיר זוכה זיין צו פרייליכע מאמענטן - מיט געזונט און יודיש נחת; אבער דערווייל זעמער נאך אינעם בור הגלות, און וויפיל מיר קענען זיך לייכטער מאכן, איז הכל ריווח.

און באמת געדעט, זענען רוב שווערע מצבים, מער די יסורי הנפש - די פחדים - מער ווי דאס קלאפ אליינס; מער בושה און אנטוישונג, ווי איידער פאקטישע פעטש אין פנים; סיי ווען מ'האט צוטון מיט קאסטומערס אין געשעפט, סיי ווען מ'האט צוטון מיט סתם קלעבערס - וואס זוכן צו רייטן אויף יענעם; און סיי ווען מ'דערשלאגט זיך אין פיזישע - צו גייסטישע ווייטאגן, וואס זיך צו ערהוילן דערפון, קען נעמען לאנגע חדשים, אויב נישט יארן.

און אפילו אויב די ענדע איז א פרייליכע, נעמט עס נישט אוועק די צער פון די אומזינסטע פחדים.

- דאס דערמאנט מיר פון דעם יאר, ווען כ'האב איין טאג פלוצלינג באמערקט אויף מיין פערשט - א מאדנע ווארצל; וואס כאטש איך געב שטארק אכטונג פון באקטיריעס, דאך האט זיך געמאכט עפעס אזאנס; און מיינע פחדים האבן אנגעהויבן שפילן - אויף די ערגסטע מחשבות ר"ל.

ביז כ'האב קלאר געהערט פונעם פוס-דאקטאר - א גרויסע ספעציאליסט, אז מ'קען דאס זייער לייכט אראפנעמען; אבער ס'האט ענומען חדשים לאנג מיט באהאנדלונג, ביז כ'בין פטור געווארן פון דעם ווארצל; און יעדע וואך האב איך געדארפט קומען צום ספעציאליסט, און ער האט אראפשינדעט איין שיכט פונעם ווארצל, און דאס אפגעברענט מיט א קאלטע קעמיקאל.

דאס האט אזוי וויי געטון, ספעציעל ביים גיין; אבער ברוך השם כ'בין פטור געווארן פון די ווילדע פחד, און אפגעקומען מיט פיזישע יסורים; מ'זאל דערפון אויך נישט וויסן.

אום זומער תשע"ב, האב איך ווידער טועם געווען א שיסל עגמת נפש, וואס איז מיר געווען היבש שווער איבערצוטראגן.

איך האב דאך געוואוינט ביי מיינע עלטערן אינדערהיים, צוזאמען מיט מיין קליינעם יונגעלע; ס'האט זיך באמת שוין אנגעהויבן - פון די רגע וואס כ'בין אהינגעקומען וואוינען.. וואס דאס גאנצע אהינקומען וואוינען - ביי מיינע עלטערן אינדערהיים, איז געווען א בדיעבד'דיגע החלטה.

נאכדעם וואס מיין יודענע איז פלוצלינג נפטר געווארן, און כ'בין צוריקגעקומען פון לאנדאן קיין ניו יארק - מיט מיין פיר יעריגע יונגעלע, האב איך זייער געוואלט האבן א אייגענע דירה פאר זיך; אבער ווער וועט קאכן און וואשן, פאר מיר און פאר מיין קינד?.. האב איך דעמאלטס געקלערט צו ניצן דאס גוטסקייט פון מיינע געשוויסטער, אבער זיי האבן מיר שטארק אנטוישט; וועו זיי האבן זיך ארויסגעדרייעט - און געזאגט כ'זאל גיין וואוינען ביי מיין טאטע מאמע.

איך האב דאך גוט געוואוסט אז - לא דרכי דרכם.. אז מיין לעבנסגאנג און זייער'ס, איז נישט גלייך, און ס'וועט זיין גאר קאמפליצירט צו וואוינען מיט זיי; אבער ההכרח לא יגונה, קיין ברירה האב איך נישט געהאט, און געמוזט צוקומען צו די טובות - פון וועמען כ'האב נישט געוואלט.. ממילא האב איך געגעסן - די קומענדיגע פינעף יארן - טובות מיט לעפלעך טרערן..

איך האב מיטגעברענגט מיין קאמפיוטער - צו מיר אין שלאף שטוב, וואס מיינע עלטערן האבן באלד געקוקט דערויף זייער קרום און שטרענג; אבער פאר מיר איז עס געווען מיין ארבעטס-געצייג, צו שרייבן מאמרים און פראדוצירן מיינע נאטורליכע קונסט ערצייגונגען.

און בכלל האב איך געוואוסט, אז מיין דרך פון מחנך זיין מיין זון, איז היבש ניי און פרעמד פון זייער אלטע דרך החינוך; און זיי האבן קלאר דערקלערט, אז וועו נישט זיי, וואלט מיין זון אויסגעוואקסן ווילד און פראסט.. אבער איך האב דאך געהאלטן פונקט דאס פארקערטע; אז ביי זיי וואקסט ער אויף - אין א אנגעשטרענגטע אטמאספער.

אזוי האב איך געשטופט פינעף יאר, פול מיט הארץ ציפענישן; וועו איך האב קיינמאל נישט געגעסן דארט, נישט שבת און נישט אין די וואכן; ווייל איך האב געוואלט עסן רואיג פאר מיר - וועו און וואס איך וויל, ממילא בין איך אטאמאטיש געווארן - רוב

צייט - אפגעטיילט פון מיין זון; אויסער ביינאכט - ווען מיר זענען געשלאפן צוזאמען, רוב מאל אין איין בעט.

איך האב געקענט אריינשלאפן - פון לעכט צינדן ביז דריי אזייגער פארטאג'ס, און זיך דאן אויפכאפן און מאכן קידוש און עסן א שטיקל חלה און בענטשן, און צוריקגיין שלאפן.. און זעלטן וואס מ'האט מיר געדרופן עסן ערגעץ.

און אלעס האב איך געליטן, ווייל כ'האב מיר נישט געקענט נעמען די קוראזש, צו פאקן פעק און ארויסמופן פון דארט; פארשטייט זיך - צוזאמען מיט מיין זון, ווייל אליינס האב איך נישט געוואלט גיין, און מיט עהם צוזאמען איז דאך אויך שווער; ווייל כ'בין דאך נישט קיין קעכער און קיין וועשער, און קיין פולקאמע מאמע, וואס ער דארף אזוי שטארק.

מיינע אייגענע וועש און עסן, בין איך געווען צופרידן וויאזוי ס'איז געווען; אבער פאר עהם האב איך זיך נישט געקענט ערלויבן מוותר צוזיין.

קאפיטל
איין און דרייסיג

ויהי היום, און די קייט איז געווארן שמאלער ארום מיין האלדז; מיין יונגעל קומט שוין אפאר מאל אהיים שפעט, דאס מיינט אז 'זיי' מוזן נעמען די זאך אין די אייגענע הענט.. כאטש איך האב זיי קלאר געזאגט, אז איך ווייס די מצב, און 'איך לאז עהם'.. אבער 'זיי' לאזן דאך אבער נישט.. און ווען מ'רעדט פון חינוך, איז מיין דעה גארנישט ווערד, ווייל איך בין דאך א פארפאלענער.. לאמיר כאטש ראטעווען דאס קינד.

ס'האט אנגעהויבן ברענען א קריג, פון שטיל צו הויעכע טענער; און איין טאג באקום איך א דירעקטער באפעל פון מיין טאטע, אז מיין קאמפיוטער מוז נעלם ווערן פון הויז - ביז עטליכע שעה!.. אבער איך האב זיי איגנארירט, און עס ווייטער גענוצט.

א צווייטער אין אזא מצב, וואלט גענומען אין חשבון; אז מ'האט א זון - א פרישער אלמן, האט ער א אנדערע הלכה - ווי סתם איינער מיט א קאמפיוטער; ספעציעל, אז ווען איך פלעג עס ניצן, איז די טיר געווען פארשלאסן, און קיינער אויסער איך האט נישט געהאט קיין צוטריט דערצו.

און זיי פלעגן - כאטשיג ווען - מאכן בדיקת חמץ אין מיינע שופלאדן.. צווישן מיינע ביכער, סידיס, חפצים; און וואס ס'איז נישט געווען לרוחם, איז גלאט פארשוואונדען געווארן.. די מצב האט אין מיר געפלאקערט, אבער כ'האב זיך נישט געקענט פועל'ן צו אנטלויפן - אָן מיין זון מיט מיר.

נאך עטליכע טעג, איז מיר מיין טאטע באפאלן מיט קולות; כ'האב דיר געזאגט זאלסט ארויסנעמען דעם קללה פון שטוב, און ס'זאל יעצט - די רגע - געשען!

איך בין נישט אומשטאנד געווען זיך מתחצף צוזיין צו עהם, האב איך אפגעזוכט ערגעץ א ארט - וואו מ'קען דינגן א אפיס, און זיך דארט איינגעארדענט דורכ'ן טאג; כאטש ס'איז שווער געווען צוזיין - נאך ווייטער פון מיין זון, זייענדיג אין אפיס א גאנצע צייט, האב איך אנגענומען באהבה - די הצלה פורתא - אז מ'מוטשעט שוין ווייניגער.. און כ'שטיי שוין נישט פאר די אויגן..

מיט די צייט בין איך דערגאנגען א סוד; אז מיינע אייגענע געשווויסטער העצן קענן מיר, און זיי האבן געמאכט זיכער, אז מ'זאל מיר צווינגען ארויסצונעמען דעם קאמפיוטער פון דארט; פשוט איך שטיי 'זיי' אין וועג, ווייל זיי קומען מיט זייערע קינדער באזוכן דארט, און 'זיי ווייסן' אז איך האב א קאמפיוטער; און בכלל, דאס אז איך מאך ווידיאו קליפס - און כ'בין געווארן באקאנט אין די וועלט, דאס איז ביי זיי געווען א ביזיון, און זיי האבן מיך יעצט פיין מסדר געווען..

איך קען זאגן איין זאך; ווען איך זאל ערווארטן א קאמפלימענט פון סיי ווער פון זיי, וואלט איך קיינמאל נישט אנגעקומען - צו וואו כ'בין ביז היינט אנגעקומען; ווייל כ'האב קיין קאמפלימענט אויף מיינע דערגרייכונגען און אַרט - קיינמאל פון זיי נישט באקומען.

אום חודש חשוון תשע"ג, האט מיין שווער חתונה געמאכט א קינד, און כ'האב מיך געגרייט צו פארן קיין לאנדאן - צוזאמען מיט מיין זון, מיטצוהאלטן דעם שמחה; און אינאיינווועגס האב איך שוין געוואלט ברעכן די אייז, און זיך אריבער כאפן קיין ארץ ישראל - 'דאס ערשטע מאל אין מיין לעבן'! צו באזוכן דאס הייליג לאנד אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו.

זייענדיג אין לאנדאן, האב איך ב"ה עספיעט אפצוצאלן רוב חובות - וואס כ'בין נאך שולדיג געבליבן די פריערדיגע יארן; צווישן זיי, פאר משפחת שפרונג - וואס האבן מיר געצאלט די טיקעט, וועו כ'בין צוריקגעפארן קיין ניו יארק אין יענע שווערע יאר, און כ'האב זיי יעצט געקענט ריכטיג באדאנקן, שוין מיט א רואיגע געמיט.

וועו כ'האב נאר אנגעהויבן קלערן פון די ווערטער - מיין ערשטע רייזע קיין ארץ ישראל - איז מיר שוין אריבער א סקרופ אין די ביינער; וויאזוי קען דאס זיין, אז כ'בין שוין 35 יאר אלט, און כ'בין נאך קיינמאל נישט געווען אויף א באזוך אין הייליג לאנד..

- נאך וואס כ'האב שוין יארן לאנג געהערט ענטויזיאסטישע גריס'ן פונעם הייליג לאנד, און מיין טאטע האט געקענט פארן יערליך, און מיך קיינמאל נישט מיטגענומען; קוקט אויס אז ס'נישט געווען באשערט ביז היינט, אבער כ'האב קוים געקענט ווארטן אויפ'ן ריכטיגן מינוט - דאס אליינס אויסצופראבירן.

איך האב דאך אלץ געגארט אויפ'ן מינוט, וועו כ'וועל שוין ענדליך זוכה זיין צו באזוכן דאס הייליג לאנד, אשר נשבע ה' לאבותינו; און וואס כלל ישראל האט דארט געוווהט לאנגע יארן במנוחה, בהבית על מכונו; וועו וועל איך זוכה זיין צו לאזן א טרער פון נשמה - אויף די הייליגע מקומות, שמעקן די הייליגע אווירא דארץ ישראל המחכים.

און דאס אויסגעבענקטע שעה איז אנגעקומען.. מיט שטורעמדיגע געפילן.

דאס ערשטע מאל אין ארה"ק

זייענדיג אויפ'ן אל-על פליגער, האט זיך מיר אויסגעגאסן א גלעזל וואסער; האב איך זיך געווערטלט מיט'ן יודישער באדינער, אז זייער סלאגאן איז דאך 'הכי בבית בעולם'.. נו, אינדערהיים גיסט זיך מיר אויך אמאל אויס א גלעזל..

מאנטיג אינדערפרי פרשת לך לך ו' מרחשון תשע"ג; ברוכים הבאים לישראל!.. און אנקומענדיג צום 'מזוזה' פונעם לופט פעלד - אין הייליג לאנד, האב איך עס גוט צעקושט - מיט הייליג גלוסט; שוין יוצא זייענדיג צו קושן דאס הייליג ערד - ווי אסאך פירן זיך; און אט זעט מען פאר זיך אלע סארטן יודען פונעם עם הנבחר - בני אברהם יצחק ויעקב, מיט'ן יודישער חן.

און דא הייבט זיך אן היסטאריע, וועו התרגשות און אנטוישונג - מישן זיך צוזאם ביי מיר אין מח; ווי חז"ל זאגן שוין, אז ארץ ישראל נקנה ביסורים, און אויך איך האב טועם געווען דערפון; וועו איך בין שנעל געוואויר געוואָרן, אז די פילע הבטחות פון ווירטואלע חברים - אין די הויעכע נומערן - אז זיי וועלן מיר העלפן וועו כ'וועל אנקומען אין הייליג לאנד, איז אלעס אין פאקט פארפלויגן - ווי א זייפן בלעזל.

בלויז איין איינציגע פריינד איז מיר געבליבן געטריי - באלד ביים אנקומען אין עירפארט - ביז'ן אהיימפארן.

נאר יענער האט מיר מקבל פנים געווען, און מיר באגלייט צו א קוואַרטיר, וואס ער האט איינגעהאנדלעט 'פאר מיר' פאר ביליג; און נישט ערגעץ אנדערש - ווי אינעם הייסן בני ברק.. אויפ'ן שפיץ בארג ארויף, ביי עפעס א נערווירטער גרוש.. וואס האט געמאכט זיכער - באלד ביים אנקומען - אז איך פארשטיי גוט אין וועלכע פלאנטער כ'האב מיך אריינגעדינגען..

טאקע א שפאטישע פרייז פאר א גאנצע וואך, אבער צוליב שלאפן אויף א געלעגער - ווי א שטיבל באנק - אין א האלב באשיצטע טאראסע אָן עירקאנדישן; האב איך דאס ערשטע נאכט נישט פארמאכט קיין אויג.. סיי פון די שטיקעדיגע היץ, און סיי פון עגמת נפש און אנטוישונג.

די הרגשים זענען געווארן פארוואנדעלט אין פיבער, וועו כ'שטעל מיר א פראגע; איז דאס די פארבענקטע לאנד וואס כ'האב פארפאסט ביז היינט?.. אבער די אינערליכע ידיעה - אז ארץ ישראל נקנה ביסורין, האט מיך געגעבן די ענטפער; אז טועם צוזיין די לעכטיגקייט, קומט מיט א פרייז.

דאס ערשטע זאך ביים אנקומען, האב איך אוודאי זיך געוואלט אהינ'קלייבן צום כותל המערבי; און מיט'ן טלית ותפילין זעקל אין האנט, בין איך אנגעקומען - מיט'ן באס

- קיין ירושלים עיר הקודש; און איך שפרייז מיט גלאציגע אויגן אויפ'ן מאיעסטעטישע חומה - וואס נעמט ארום אלט-שטאט ירושלים.

- הזאת העיר כלולת יופי, נעבעך וויפיל שועלים ועכברי דרשיעי - פארשאלטענע אראבער - און כנופיות ממזרים פון די נוצרישע סעקטע, מאכן זיך דארט באקוועם.

אבער אֲנִי בְּדִידָן, גיימיר אין ציל צום כותל; די הייליגע שטיינער וואס שפיגלען מיט'ן גאלדענעם זון - וואס באקט שטארק, און די קילע ווינטעלעך פון ירושלים עיר הקודש, גלעטן אין הארץ ונשמה; דאס היץ פון ירושלים איז מיר דווקא יא געווען באקוועם, אבער דאך זענען די קילע ווינטעלעך געווען נאך מער געשמאקער..

און איך זע טייערע יודישע נשמות שטייען ביים אור-אלטן וואנט, און ווייגען זיך אויס די נשמה - אריין אין די אפענע שפאלטן פונעם כותל; דאס דערגרייט אוודאי גלייך כביכול צו די אויערן פונעם שכינה הקדושה, וואס קלאגט מיט, בצרתם של ישראל.

כ'האב באלד געעפענט א תהילים, און אנגעהויבן שעפשען די פופצן שיר המעלות'ן; אויסשפרייטנדיג די הענט כלפי מעלה, עד מתי אשתומם על חורבן פעמיים; מ'שפירט אז איינער הערט דיך אויס, און ס'איז א סארט נחמה בתוך הגלות; ווען מ'שטייט כאטש נעבן די מקום המקדש, און מ'האלדז'ט און מ'נעמט ארום די הייליגע שטיינער, וואס גאר הייליגע האבן דערויף אויסגעגאסן טייכן טרערן - און תפילות בלי שיעור.

אלע דא זענען עוסק אין רוחניות; א טייל לערנען בעיון ובחברותא, א טייל לייענען אין די תורה - פאר א בר מצוה, א טייל טאנצן בתפילה, און א טייל שטייען באהאפטן ארום די הייליגע שטיינער - און קענען זיך דערפון נישט שיידן.. און איך? כ'וואלט געוואלט דא בלייבן און פארברענגען.. אבער כ'מוז אריינכאפן די צייט, אנצוקומען צו נאך הייליגע ווינקעלעך אינעם הייליג לאנד.

אריבער שפרייזנדיג - אויפ'ן וועג ארויס פון אלט שטאט ירושלים - פון איין זייט אחינו בני ישראל וואס פארקויפן חפצי קודש ומזכרת ירושלים, און שענקן ברכות מעמקי הלב - מיט שמחה און ברודערשאפט; פונעם אנדערען זייט - ביז שער יפו, שער שכם, און אנדערע שערים, שטייען אויסגעשורה'ט צענדליגע פאר'רייכערטע קיאסק'ן - פון אראבער, טערקן, און איבריגע שמות הנרדפים.

- אלע פארקויפן די זעלבע זאך; בשמים, שמאטעס, טיכלעך.. אפשר די זעקס און פופציגסטער קיאסק - האט יא א חידוש.. טיי מיט זודיגע וואסער, און א נארגילא פאר א וועטער טויש.

די קורצע רעגן וואס די ירושלימער הימל לאזט אראפ בניחותא, לאזט מעלדן א קילע נאכט וואס קומט אקעגן; און די גאסן לעמפעלעך נעמען איבער דאס מאכט, דורכאויס די נאכט ביז מארגן באגינען, וועו מ'וועט ווידער זוכה זיין צום אור חדש על ציון תאיר.

וועו כ'האב יעצט איינגעקויפט - עפעס טועם צוזיין - אינעם היימישן רעסטוראנט; האב איך געקלערט, אז אויב שוין יא טועם זיין מאכלים בקדושת הארץ, לאמיר כאטש עסן פון די פירות שנשתבחו בהם; ממילא, אינעם שניטקע וואס כ'האב באשטעלט פאר המוציא, האב איך געבעטן נישט וויניג איילבירטן.. זאל זיין א שפע 'ושבעת'..

און די פוהלע וויץ זעמעלע - אויף וואס כ'האב מיך געוואשן מיט א הויעכע ברכה - האט געהאט אלע טעמים אין די גוימען; כאטש די טערקישע קאפע האט מיר אפגעברענט די צונג - פאר אלע שונאים געזאגט, האט עס נאכאלץ געהאט אלע טעמים.

און כ'לאז מיך אוועק מיט מיין געטרייע יונגע באגלייטער - משה קליין פון וויליאמסבורג - צום מאה שערים געגענד; און כ'וואלט געזאגט, אז ס'איז נישקשה בא'חנ'ט - פאר א קורצע באזוך.. איך וואלט דא נישט געבויעט מיין דירת קבע, אבער דירת ארעי - באשטימט יא!.. ס'קוקט מיר אויס, אז די אלע נצרכים וואס ווערן פון דא דעליווערט, זענען פיקטיוו.. ווייל דא זענען אלע אויס - ווי ס'נישטא קיין מארגן.. אלע זענען העכסט צופרידן; א גאנץ וועלטעלע פאר זיך.

איך קען מיך נישט אפשטעלן - אפילו פאר א רגע - אין די שמאלע געסעלאך, ווייל כ'שטיי אין וועג פאר די פיס גייער; און אויך פאר די מאשינען און ביציקלעך, וואס פראבירן זיך אדורכצושטופן די שמאלע געסעלאך..

נו ווי גיימער נאך - אז ס'שוין נאכט?

ס'נישטא קיין ברירה, און מ'מוז צוריקפארן קיין בני ברק נעכטיגן; און אויף מארגן - האבן מיר אין פלאן - אויפצושטיין גאנץ פרי, און פארן קיין גליל; ליבי אומר לי, אז דארט וועל איך מיר שוין טרעפן דאס פלאץ.

מ'קלייבט זיך צוזאם די וויכטיגע חפצים, און מ'גייט קיין גליל!.. ס'זאגט זיך גרינג, און כ'גלייב קוים אז כ'האלט שוין דא..

מיט'ן צידה לדרך זעקל, דערין א פלעשל טרונקן - מ'זאל נישט פארלירן פייכטקייט; ס'מוז זיין זאפטיג און גוטמוטיג.. כאטש איך שפיר אז מיינע מחשבות זענען פאר'שיכור'ט, אבער כ'האב נישט קיין כח צו ענקזייעטי און אכזבות; כ'בין נישטא פאר פראבלעמען, כ'בין דא פאר זכיות.. און כ'וויל שפירן דעם תענוג רוחני, אז מיין גאנצע ישות זאל מעיד זיין בפה מלא - אז ס'איז געשמאק.

והנה זעמער אויפ'ן וועג, וואו ס'שלענגלען זיך שדות וכרמים; טאקע זייער שיין, אבער דערווייל נעמט דאס נישט אויס ביי מיר - מער אינטערעסט - ווי מיין אייגן

געבורט שטעטעלע שיכון סקווירא; אוודאי איז דאס לאנד הייליג, אבער צו מיין אינערליכע גייסטישע גלוסט, איז מיר מיין געבורט-שטעטל שענער און געשמאקער.

אבער באמת בין איך נאכנישט אנקומען קיין גליל.. כ'האב קוים אנגעהויבן שמעקן דאס אוויר, און קוים געזען וואס געפונט זיך אינעם נגב; גוט, קלער איך צו מיר, ס'זיכער דא צו געפונען דיאמאנטן, וואס זענען פארשטעקט ערגעץ דא אין די ווינקעלעך.

כ'זע שוין טאקע די חילוק צווישן יהודה שומרון און גליל, און די נעמען וואס שטייען אויף די טאוולען אונטערוועגנס, 'אשקלון' און 'עכו' - געבט מיר א קיצל; דאס זענען נישט קיין אויפשריפטן אויף א קינדער טאוועל.. און כ'קום נענטער צו די הערליכע גליל בערג; די נעמען - וואס כ'האב אלץ געלערנט אין גמרא וועגן זיי.

יעדע טריט דא האט היסטאריע.. איך פראביר אויפוועקן מיינע מחשבות, אט דא וואו איך געפון זיך יעצט, האבן זיך גאר גרויסע און באקאנטע געדרייעט.. די נעמען ווערן דערמאנט אן א צאל - אין גמרא ומדרשי חז"ל; איך אטעם אריין טיף, צו מאכן זיכער אז איך בין וואַך.. יא, איך שפיר א גייסטישע טויש אין מיינע געהירן.

די מחשבה אליין מאכט מיר טוישן פאזיציע, און איך שפיר אומגעדולדיג; ווייל כ'וויל שוין זיין דארט - אין די געהויבענע מקומות הקדושים - צפת מירון טבריא.

ווען אונז קומען אן קיין צפת, און איך גיי ארויס אויף די הייליגע געסלעך, אה.. די אווירע! איך שפיר באלד די טויש אינעם אטמאספער; ס'איז זייער געשמאק בגוף ובנפש, און מיין נשמה שפירט דערהויבן.. און איך גיי מעלה מעלה.. צום שפיץ בארג אין צפת - דאס עיר הבירה פונעם גליל העליון.

אט איז א שילד - רחוב האריז"ל - וואס פירט צום הייליגן ציון פונעם קדוש האלוקי - רבינו יצחק לוריא אשכנזי זצוקללה"ה.

און אנצוקומען ביז אהין - איז אויך נישט איין קאצן שפרונג; מ'שפרייזט אריין אינעם אלט-שטאט צפת, ארויף אראפ און ארויף.. די ערהאבענע נאטורליכע סצענעס טוישן זיך אטאמאטיש, געוויס ווי די בילדער אויפ'ן וואנט - ביי די רייכע אין ווילא; אבער דא איז עס באמת צפת! די עכטע צפת.. די נאטורליך הייליגע שטאט צפת.

און מיר זענען אויפ'ן וועג צום אר"י הקדוש'ס מקוה!.. ס'וועט מיר לעכטיג פאר די אויגן, וואס אין מיין נשמה; איך בין זוכה - צו וואס איך האב אלץ אזוי געגארט - צו כאפן א טבילה אין אט דעם הייליג ריינעם קוואל.. באמת, יעדע 'מעיין מקוה' איז א סגולה, א זכיה און א טהרה, וואס איז נישטא גרעסערס; און אז ס'איז נאך דעם אר"י הקדוש'ס מקוה.. וואס איז נאך שייך בעסער.

און ווען כ'פראביר נאר אריינצוטראכטן - ווער ס'האט זיך דא אלץ געדרייעט.. און דא בין איך צופיסנס פונעם הייליגן מעיין, די הייליגע קוואל וואסער; און איך שפרונג

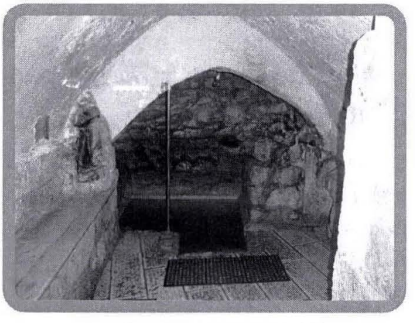
פאר התרגשות, וועז אין א אויגן בליק כאפ איך אראפ פון מיר די בגדים; און כ'בעט מיין חבר זאל זיי היטן - מיט די מצלצלין אין טאש.. און כ'בין שוין 'כמעט' אין וואסער.

נאר איין רגע! כ'וויל נאך זאגן די תפילה, וואס ס'שטייט דארט - אז מ'זאגט בעפאר דעם.

כאפ איך מיר ארום - מיט די ערשטע בגדים, און כ'וואש מיר פלינק די הענט - דערנעבן, און מיט קאכעניש זאג איך די הייליגע תפילות; וואס שילדערט ווי מ'ווערט א נייע מענטש - טובל'נדיג זיך אין דעם מקוה האריז"ל; און איך געב א לויף אהין צום קוואל, א טאנץ אריין!!! א מחיה..

ממילא איך.. איך פארנעם קעלט, ווייל כ'גיי יעדן טאג אין א קאלטן מקוה; אבער די ארומיגע דארט - וואס ווילן אויך כאפן א טבילה - וואונדערן זיך וויאזוי איך ציטער נישט פון קעלט, און כ'וויל גארנישט ארויסגיין פון מקוה..

איך האב זיך גע'טובל'ט און גע'טובל'ט איינס נאכן אנדערן, און נישט געווארן זאט.. און פאר התרגשות והתרוממות הנפש האב איך - אין הארצן - געזאגט הייליגע פסוקים; און כ'שעם זיך נישט צו זאגן, אז כ'האב אפאר מאל אראפגעשלונגען א פולע מויל וואסער - פון די מקוה, און זיך געריבן די אויגן דערמיט, און וויידער געשפרונגען דערין.

די מקוה פונעם האריז"ל זי"ע

ביז.. מיין חבר האט שוין אנגעהויבן יאגן; ווייל ס'וועט שוין שפעט, און מיר האבן נאך היינט אסאך אריינצוכאפן.

מיט'ן פסוק שמע ישראל וכו', האב איך געגעבן נאך איין גוטע טבילה.. און ארויסגעשפרונגען א העכסט פרייליכער - מיט א שמייכל פון אויער צו אויער; דורכגעווייקט מיט די מים בששון ממעייני הישועה, באנעצנדיג מיינע קליידער בכוונה; זאלן זיי אויך אויסלעקן די הייליגע וואסער, און מיך מאכן געדענקן די גינסטיגע שעה אצינדער.

און כ'האב שנעל געוואשן די הענט, און זיך גרייט געמאכט, צוצוטרעטן צו די הייליגע מקומות, ווי עס ליגן באהאלטן די שרפי מעלה; ס'האט מיר באנומען א ציטער, וועז כ'בין געקומען נענטער - וואו ס'ליגט דער הייליגער אלשי"ך, און דער בית יוסף, דער ערבי נחל.. און נאך און נאך..

ווייטער ארויף - איז דער אר"י הקדוש, און דערנעבן דער הייליגער בעל לכה דודי - און די חבורה קדושה די גורי האר"י זי"ע; ס'ליגן דא, פון די הייליגסטע פון אלע דורות; אה, די נעמען דרייען מיר איבער די געדערים - פון יראת הכבוד; און מיר דערנענטערן זיך די נשמה צו די הייליגע מקומות, און ביי יעדן ציון - קושנדיג די הייליגע שטיינער - לאזן מיר איבער א פלייץ מיט בקשות.

שפרייזנדיג ווייטער צו די אנדערע מקומות הקדושים - דערנעבן, חנה ושבעה בניה, הושע בן באַרי, א היל, א טאל, א בערגל, א שטיין.. איבעראל איז געוואונטשן איבערצולאזן א קאפיטל - און א פעקל בקשות; פאר זיך, פאר יענעם, פאר'ן כלל און פאר'ן פרט.

די צייט לויפט, און מירווילן אריינכאפן - ווילאנג ס'נאך טאג - מירון און עמוקה, און נאך אנקומען היינט נאכט קיין טבריה; דארט איז דאך דער ציון פונעם געטליך הייליגער תנא - רבי מאיר בעל הנס זיעוע"י - וואו מיין נשמה ציט אהין, וואו איך שפיר א גלוסט זיך ספעציעל אויסצובעטן.

מיר רופן א טעקסי, וואס זאל אונז טראגן ווייטער - און אויך קיין טבריא; אבער א זכיה קומט נישט אייביג אן לייכט, און כאטש מיר האבן געוואלט באצאלן א שיינעם פרייז, האט ער זיך גע'עקשנ'ט, אז קיין טבריא וועט ער היינט נישט פארן.

נו, קודם לאמיר גיין קיין מירון.. פארן מיר ארויס פון צפת, און מיינע אויגן פירן מיר צוריק - צו די הייליגע שטאט צפת; וויאזוי קען איך עס איבערלאזן?.. אבער אז מ'איז אונטערוועגנס, קלערט מען שוין ווי מ'פארט אצינד - מיין ערשטע מאל קיין מירון!.. אויף די וועגן זעט מען די טאוולען - ווי מ'קען אלץ גיין, אבער כ'קען דאך נישט אלעס דעקן.

מ'פארט ארויף די 'בארג מירון', און מיט געמישטע געפילן פון יראה ואהבה, גייען מיר נענטער צום ציון המצויינת; דארט געפונען זיך אלץ יודען מתפללים; מיר דערכאפן זיך דאס הארץ בטעימה קלה, כדי צו קענען זיין מעתיר בתפילה מיט א רואיגע געפיל; און נאך א הארציגע נאך-ברכה, טרעטן מיר צו צום הייליג ארט בדחילו ורחימו, וואו ס'איז אנגעצייכענט 'רבי שמעון בר יוחאי'.

מ'ווארפט זיך ארויף אויפ'ן שטיין, און מ'גיסט אויס אלעס וואס איז אויפ'ן הארצן - מימים ימימה; אזוי אויך ביי ר' אלעזר בנו, און ביי די שרפי מעלה - וואס זענען באהאלטן דערנעבן און ארום.

נאטורליך באקענען מיר זיך מיט נאך יודישע נשמות - פון אנדערע שבטים, און מ'האלדזט זיך מיט ברודערליכע אהבה, דרוקענדיג די הענט מיט ברכות עד בלי די; די מקום איז גורם שמחה און התעלות, צו מ'קען זיך יא צו נישט, ווייל מיר אלע זענען מתפלל פאר כבוד שמים און טובת עם ישראל, אין זכות פון די געטליכע צדיקים וואס ליגן דא.

און מיר איילן זיך שוין קיין עמוקה, זיך אויסווייענען די נשמה ביים ציון פונעם הייליגן תנא - רבי יונתן בן עוזיאל זיעועכ"י - וואס ליגט אויף א הויעכן בארג.

ס'נישט לייכט אנצוקומען אהין, נאר נאכן קלעטערן אויף גאר געדרייעטע וועגן - אינעם אומגעגענד פון עמוקה; און מיר קומען ב"ה אן אין צייט, און מיר זענען זיך משתטח אויפ'ן הייליגן ציון וועו ס'שוין היבש טונקל - אבער לעכטיג אין הארצן.. און קושנדיג דעם שטיין, בעטן מיר זיך אויס - בזכות דער גרויסער תנא - אז דער אייבירשטער זאל אונז באשערן גליק און חן וכל מילי דמיטב; בני חיי ומזוני, שידוכים הצלחות און תשובה מאהבה.

די גרויסע קיהעלעך וואס פאשענען פריי - אויף די בערגיגע שטחים ארום, קומען צו צום צוים נעבן דעם ציון, און בעטן זיך פאר וואסער; און מיר געבן זיי געלן צו טרונקן לחיים.. נאך אזא דערהויבענעם השתטחות, זייענדיג צעפרידן און פרייליך; ווייל מיר שפירן א דערלייכטערונג, אז מ'האט זיכער פועל'ט אלעס גוטס.

ס'שוין כמעט די שקיעה, און מיר זעמער אויפ'ן וועג צוריק - קיין צפת.

מיר פארן אריבער די שטעטל 'בּיריה', ווי בְּאֵם הדרך איז די ציון פון 'בניהו בן יהוידע'; באקאנט אלץ דער שר צבא פון דוד ובנו שלמה המלך, וואס האט בקדושתו געפייערט זיג אקעגן די מורדים במלכות בית דוד; דער ציון איז באקאנט אלץ א מקום מיוחד לתפילה; שטעלן מיר זיך אפ - פאר א האלבע מינוט - צו זאגן אפאר קאפיטלען תהילים, און בעטן - וואס מ'קען אלץ בעטן אין פינעף סעקונדעס..

וועו מיר ווילן וויטער פארן, האט די אוטא נישט געקענט ארויפציען דעם בארג דארט.. און מיר האבן זיך געגומען שטופן דעם קאר - בארג ארויף, א היבשע מהלך; און ביז וועו מ'איז אנגעקומען אויפ'ן בארג, האט זיך שוין דער קאר מחזק געווען.. און מיר קומען צוריק אן קיין צפת, און אונז קלערן יעצט צו נעמען דאס לעצטע אויטאבוס קיין טבריה.

קוים וואס איך קראץ אויס די פְּאָר שקלים - וואס איך קום דעם נהג פונעם טעקסי; זע איך, אז איך האב פונקט אזויפיל שקלים - וויפיל ער בעט! אפילו איין שקל נישט מער - פאר'ן אוטאבאס קיין טבריה.. טאקע א השגחה פרטית, און וואס טוט מען יעצט?.. כ'שטיי געלעמט ביים אויטאבאס, און איך כ'קען נישט ארויפגיין - כי אין לי פרוטה לפורטה..

איך האב ביי מיר געזונג דאלערס, אבער ס'נישטא דא אויפ'ן ארט וואו זיי אויפצובייטן אויף שקלים; און איך זע באלד, אז כ'וועל יעצט מוזן מוותר זיין אויפ'ן נסיעה קיין טבריה..

אבער איך וויל דאך אזוי שטארק אנקומען - צום הייליגן ציון פון ר' מאיר בעל הנס; וואס טוט מען?.. אבער כ'לאז מיך פירן פונעם אייבירשטן, און - איך מיט מיין חבר וואס באגלייט מיר א גאנצע צייט - קלעטערן צוזאמען ארויף דעם בארג - אריין אין צפת.

אונזער ציל איז קודם, איינבייטן דאלערס אויף שקלים; און ערשעפט פון כוחות - נאכן איינהאנדלן געזונג שקלים - קלייבן מיר זיך צום באקאנטן פליישיגן רעסטוראנט - 'מענדיס' - וואו חסידישע יונגעלייט סערווירן דארט זעלטן היימיש בא'טעם'טע מאכלים.

און אז ס'רעדט זיך היימיש, און מ'טרעפט היימישע.. באשטעלן מיר טאקע א היימישע הינדל-זופ מיט א שיסל גולאש.. און אומר ושותה, מ'פארברענגט צוזאמען, און מ'ווערט ארומגענומען מיט ווארימע הערצער, אז כ'האב שוין כמעט פארגעסן - אז כ'וויל נאך 'היינט נאכט' פארן קיין טבריא.. נו, אז ס'נישטא קיין באס, וועט מען מוזן צאלן א פרייז - און נעמען א מונית קיין טבריה.

ביים צפת'ער באס סטאפ, ווארטן דארט אסאך דרייווערס, און מיר קלויבן איינעם; און יענער זאגט אונז, אז ביז טבריא דויערט 25 מינוט, אבער ווי וועט איר נעכטיגן?.. און ער האט גוט געפרעגט.. ווייל מיין פלאן איז געווען זיך צוצולייגן אויף א באנק - הארט ביים כינרת; אבער טבריה איז גליל תחתון ווי ס'איז הייסער, און איך האב דאך אזוי ליב צפת - ווי מ'שפירט פיין לופטיג און קיל; אבער דאס טייטש א וועג צוריק היינט נאכט.

איך ווייס שוין גוט, אז צו דערגרייכן א זכי' איז נישט לייכט, דמים תרתי משמע; און דער דרייווער לייגט צו, אז דער ציון פון ר' מאיר בעל הנס איז אינדערויסן פון שטאט, און ער קען אונז אהינ'פירן און ווארטן; אבער סליחה! עס וועט אייך קאסטן מער געלט..

- נו מסכים, זאל זיין וואס עס קאסט, און ביי ר' מאיר זאלן מיר ווי שנעלער אנקומען..

אויפ'ן וועג האבן מיר זיך איינגעהערט ביים עלטערן דרייווער - זיין לעבנס היסטאריע אין צפת, אז ער וואוינט שוין דארט זייט ער איז געבוירן; נאכמער, ביז ניין דורות ארויף - וואוינען שוין זיינע עלטערן אין צפת, און ער קלערט אפילו נישט - אמאל צו פארן קיין חו"ל; איך זע טאקע אז ער איז א גליקלעכער, ווי די פנים גלאנצט עהם וועז ער רעדט דערפון; און ווילאנג ס'נעמט די וועג - בערך א האלבע שעה - אזוי לאנג פארציילט ער זכרונות.

וועו אונז זענען שוין געווען אויפ'ן לאנגן 'ברוריה' גאס - וואס פירט צום הייליגן ציון, איז געווארן א טראפיק; אלעס האט זיך אפגעשטעלט, ווייל מ'שניידט יעצט ביימער - וואס פאלן אויפ'ן כביש..

איך יאג זיך, ס'קאסט מיר א זאק מיט שקלים, און זיי שניידן ביימער.. אבער כ'פראביר מיך צו האלטן רואיג, ווייל כ'וויס אז א זכי' צוזיין ביים הייליגן תנא רבי מאיר - איז נישט לייכט; וועל איך אויסווארטן אביסל, ביז כ'וועל סוף כל סוף דערגרייכן מיין ציל; און מ'האלט שוין ביי א דריי פערטל שעה! און דאס פארקער ריקט זיך זייער שטייט; א גאנצע שורה טייטלביימער האבן זיי וויכטיג יעצט געדארפט אפשניידן..

מיינע מחשבות זענען שוין דערהויבן, און ס'קומט מיר פאָר אין מויל - דאס ניגונ'דל פון משה גאלדמאן ע"ה; אֲלָקָא דְמֵאִיר עֲנָנִי - יעדער קען נאר דעם אדרעס.. אין זכות פון רבי מאיר בעל הנס..

..וועו דו ביסט חלילה אין א צרה, א מטבע אין די האנט נעם.. און דער הייליגער רבי מאיר פון די גמרא, ארויסנעמען וועט דיר פון דיין קלעם.. יא! צו זיין ציון פארן מיר, דער הייליגער רבי מאיר פון די גמרא.. רבי מאיר בעל הנס!

אה, מ'פארט שוין ארויף דעם בארג - אינעם ברוריה גאס, און אינעם טונקעלן גאס זענען מיר שטראלן פון די נאכט לעקטער - אינעם אויסגעלאשענעם בנין; אויך די טויערן זענען פארמאכט, געוואלד! אבער איך וויל דאך יעצט זיין ביי ר' מאיר..

זאגט אונז דער דרייוער, גייטס ארום ארום - און ארויף אויבן, דארט קענט איר זיך אריינבאקומען אינעווייניג, דורכן ישיבה וואס איז געבויעט איבערן הייליגן ציון; נו גייען מיר אריין אויבן, אלעס איז פארקלאפט; און פלוצלינג עפענט זיך א טיר, אבער דער וואס האט געעפענט, וויל עס שוין פארשליסן.. און איך בעט זיך ביי עהם - לאמיר אריין; זאגט ער - קענסט אריין, אבער ס'וועט פארשלאסן..

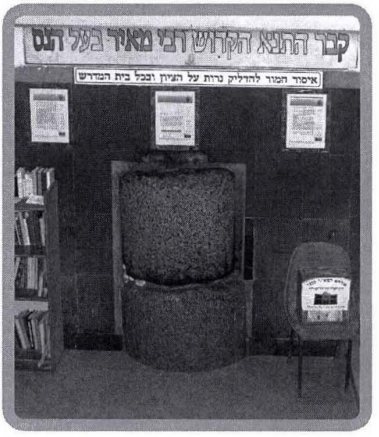
נו, וועל איך מיר זארגן שפעטער דערווען.. יעצט לויף איך אריין - ביז'ן אנדערן זייט, און כ'טרעף א גאנצע חבריא זיצן דארט; איינער פארקויפט חפצים'לעך, איינער עסט פיש, א צווייטער בייסט ציגארן.. און איך לויף ארום ווי פארלוירן; וואו איז דער הייליגער ציון.. איפה הציון הקדוש..?

איינער האט זיך מרחם געווען, און מיר קלאר געווזען וואו צוגיין; צווישן די קליידער און חפצים, איז דא א דורכגאנג אונטערן בנין - אויף זאמד מיט שטיינער, און איך קלעטער דארט אריבער.

באמת גערעדט, ווייס איך נישט וויאזוי כ'בין אנגעקומען אינעווייניג, אבער כ'האב מיך געטראפן שטיין אקעגן דעם מציבה; יא דאס איז עס.. צוויי שטיינער איינס אויפ'ן צווייטן, וואס גלאנצט אוודאי פון יודישע בקשות.. און איך פאל ארויף אויפ'ן שטיין, און איך ברעך אויס אין א היסטארישע געוויין.

הייליגע רבי מאיר! כ'בין אנגעקומען צו דיר, ס'נישט לייכט געווען.. שוין אסאך מאל איז מיר נישט לייכט געווען, אבער כ'בין אלעס אדורכגעקומען.. אויך די וועג אהער בין איך אדורכ'גענקומען.. רבונו של עולם! אלקא דמאיר ענני, גאט פון מאיר ענטפער מיר.. העלף מיר פון היינט און ווייטער..

איך האב נישט געקענט אפשטעלן מיינע זודיגע טרערן, עפעס וואס כ'האב נישט זוכה געווען ביז יעצט; ווייל דאס איז דאס ערשטע מאל אין מיין דאזיגע רייזע, וואס איך שפיר - אזוי פלוצלינג - אויסצוגיסן א גאַלאָן טרערן.. און אז מ'בעט שוין, בעט מען שוין..

בייס הייליגן תנא רבי מאיר בעל הנס זיעוכי"א

מיט פארווייגנטע אויגן, נעם איך ארויס א פעקל שקלים, און שטופ עס אריין אינעם דערבייאיגן פושקע - לצדקת רבי מאיר בעל הנס.. אט די דאזיגע צדקה איז מיין טעגליכע מנהג - שוין עטליכע יאר אזוי - צו געבן א פינעף און צוואנציג'רל; און כ'זע אלץ אפענע הצלחות.. אויך יעצט, וועו כ'בין זוכה צו שטיין אין די ארבע אמות של קדושה, בין איך זוכה מתרים צוזיין א שיסל טרערן - און א פעקל שקלים - לצדקת רבי מאיר בעל הנס.

וואס זאל איך זאגן.. ס'האט געהאט אלע טעמים! איך האב זיך ממש אויסגעטון די קאלטע רייזע קליידער, און זיך געשפירט ריין געוואשן.. די פנים פינקלט מיר פון טרערן - דמעות של שמחה, מ'שפירט אז מ'האט גע'פועל'ט אלעס גוטס; און כ'ווייס אז כ'האב עס געמאכט!..

מיר פארן יעצט צוריק - אויפגעהייטערט - קיין צפת; פיר הונדערט שקלים האט מיר געקאסט די נסיעה צו ר' מאיר, ב"ה פארדעם! ס'וועט געווען יעדע פרוטה.. כ'האב דארט ביי ר' מאיר פארגעסן מיין זעקעלע חפצים - מיט מיין תהילימ'ל - וואס כ'האב דערין אויסגעזאגט דריי מאל תהילים - פאר כ'בין דא אנגעקומען; אבער כ'בין איבערגליקלעך אז כ'האב ב"ה געדעקט וואס כ'האב געוואלט.

אויפ'ן וועג אהיים, האבן מיר נאך שנעל אריינגעכאפט צוצוגיין צום - קבר הרמב"ם און תנאים גאונים ראשונים אחרונים וצדיקים - וואס ליגן דארט דערנעבן.

קאפיטל צוויי און דרייסיג

דעם נאכט האבן מיר גוט פארברענגט - אין די קלארע און הייליגע אוויר פון די אלטע צפת'ר געסעלעך, אזוי באַ'חנ'ט און ריין הייליג; איך האב זיך דארט געטראפן מיט מיין ליבע ערשטע קאזין - ליפא'לע דייטש - וואס האט מיר ארומגעוויזן אלעס דארט.

ס'גלייבט זיך מיר נישט, אז כ'שטיי דא אויף די הייליגע אויסגעפלאסטערטע צפת'ע שטיינער, דאס ערשטע מאל וואס כ'בין דא אויף די הייליגע מקומות; די בתי מדרשים'לעך אין יעדע ווינקעל, ספעציעל די 'טשערנאבלער קלויז', וואס ליפא'לע דייטש האט מיר געוויזן די מכתבי קודש, וואס זיין זיידע - הרב שמואל העלער רב העיר צפת - האט באקומען פון הרה"ק ר' אהרן מטשערנאביל זצוק"ל.

מיין קאזין האט מיר גערן מכניס אורח געווען אין זיין דירה'לע - אויפ'ן דאך פון די הייזער דערונטער; און אין די טיפע נאכט שעות, האבן מיר זיך פארציילט סיפורים, געזינגען ניגונים, און אריינגעאטעמט די קלארע געזונטע ריינע הייליגע לופט פון צפת עיה"ק.

פון דארט איז די פאנאראמע אפען - פון יהודה ביז גליל - אן קיין מסך המבדיל; ער צייגט מיר אפאר לעכטיגע פינקעלעך ווייט - דאס איז מירון! דארט איז די יַרדֵן, דארט די כינרת; אהין איז די צפת'ע בית החיים, און דארט ווייט די מושבים; יעדע ארט האט זיך סיפורים, און דער אייבירשטער היט אלץ זיין ליבע פאלק - די שה אחד בין שבעים זאבים.

ווען די אויגן האבן זיך פארקלעבט, בין איך אזוי געשלאפן ביז'ן לעכטיגען פרימארגן, און דאן געגלוסט ווידער צו כאפן א טונק אינעם מקוה האריז"ל; און צווישן די שפאלטענס און ווינקעלעך פון די צפת'ע געסעלעך, זע איך די הייליגע שוהל'ן פונעם בית יוסף, פונעם מהר"י אבוהב, פון די אשכנזישע, ספרדישע, חסידישע, און פארצייטישע בתי לימודים און ישיבות.

- ס'דאך מלא חן רוחני, און מיין נשמה גארט צו פארבלייבן דאהי לענגער; וויאזוי קען מען זיך דען שיידן פון די הייליג ריינע לופט אין צפת, אבער די צייט שטעלט זיך נישט אפ, און כ'מוז זיך געבן א שאקל, און נעמען די וועג צוריק קיין יהודה ושומרון.

נאכן אפוואַרטן שעות אויף שעות אויפ'ן באס, קערן מיר זיך אום קיין ירושלים - באמת קיין בני ברק; אבער איך וויל דאך ווי וויניגער זיין אין יענעם אכסניא, דערפאר גיי איך אצינד ווידער קיין ירושלים, ווי מיר פארברענגן דארט וויפיל ס'געבט זיך איין.

האלטן מיר דינסטיג פארנאכטס פ' לך תשע"ג, און כ'שפיר אז כ'וויל נאכאמאל צוגיין צום כותל, און פארברענגן דארט בלי אומר ודברים; פשוט אריינאטעמען די לופט, און זיך אומקוקן אינעם הלוף ילך.

דארט שפיר איך זיך אזוי דערהויבן, וועו איך שטיי אין צענטער פונעם רחבת הכותל, און מיט הענט און מויל שעפשע איך א תפילה כלפי מעלה; וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב.. אֶת צֶמַח דָּוִד עַבְדְּךָ מְהֵרָה תַצְמִיחַ.. יעדער בעט זיך אויס ווי זיין באגער, און דארט קען מען אלעס בעטן, ווייל די שכינה הקדושה רוהט דארט תמיד.

איך קלייב מיך אהין ביים ווינקל פונעם כותל, ממש ביים איינגאנג צו די מנהרות; און איך שטופ אריין מיין קאפ - בחגווי הסלע, פארגלייזנדיג די אויגן מיט'ן זאגן א קאפיטל נאך קאפיטל - בהתרוממות; וועו פלוצלינג שפיר איך א טראפ! איינע פון די טייבעלעך - וואס נעסטן דארט הויעך - האבן מיר געמאכט אנטלויפן פון דארט.. און כ'האב געזען אז ס'איז שוין אזוי אויך שפעט, מ'דארף זיך שוין גיין לייגן.

נאכן באגעגענען נאנטע און ווייטע, האב איך מיר צוזאמגעקליבן דעם ריקזאק, און מ'גרייט זיך אויף מארגן - אנצוהייבן א פרישן סדר.

לכתחילה אין פלאן, האב איך געהאט צו גיין בעיקר - אויף אכט מקומות קדושים, און דאס איבריגע וועט זיין הכל ריווח; כותל המערבי, צפת, מירון, עמוקה, טבריא, דאס האב איך ב"ה געדעקט; אצינד וויל איך נאך גיין אויף דריי ערטער, מערת המכפלה, קבר רחל, און צום אור החיים הקדוש.

צומארגענס בין איך אויפגעשטאנען גאנץ פרי, און געצילט קיין ירושלים, פון וואו כ'וועל פארן קיין חברון; און אין די געשעפטן אינעם תחנת מרכזית אין ירושלים, האב איך געפונען עטליכע ביכער מיט חומר למחשבה - את שאהבה נפשי; און ס'מיר געווען ווי צידה לדרך, אריינצובליקן דערין אונטערוועגס.

מ'פארט א וועג קיין חברון.. ס'זאגט זיך לייכט, אבער כ'בין מלא הרגשים, וועו די סצענעס וואס לויפן אריבער - באצויבערן מיינע מחשבות; ווייל אריינצוגיין אינעם ארט ווי ס'זענען געשטאנען די געצעלטן פון די הייליגע אבות ואימהות, מאכט מיר ציטערן - צו בין איך געגוג ראוי דערצו.

ס'קומען מיר ארויף די תנועות פון קינות; אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד, הָעִיר רַבָּתִי עָם.. אזעלכע היסטאריש הייליגע פערזאנען האבן זיך דא געדרייעט, געוואוינט, אויסגעאקערט יעדעס שטיקל לאנד - בקדושה של מעלה; פון איין זייט שפירט זיך די קדושה אינעם אטעם, א געשמאקע געפיל פון היסטארישע חן - מימי האבות, מימי השבטים, ומימי עם ישראל לדורותם; אויפ'ן אנדערן האנט, איז דאך עס פוסט און ליידיג, זיכער אקעגן וואס האט דא אמאל געווירבעלט.

דער דרייוער צייגט מיר - מיט גוטהארציגקייט; דאס ארט הייסט אלוני ממרא.. דא ערגעץ האט געוואוינט אברהם אבינו.. יצחק אבינו האט ערגעץ דא געגראבן קוועלער, און נישט ווייט - אין באר שבע - האט יעקב אבינו אויפגעהאדעוועט די י"ב שבטי קה; יעדעס שטיינדל דא - איז צו קושן פון הייליג ליבשאפט, צו די אנדענק פון די ברית אבות וזכותם הנשגב - לבני בנים עד עולם.

ווי מיר פארן נאך א היבשע וועג, גרייכן מיר קיין 'קרית ארבע' - וואס איז היינט אפגעטיילט פון עיר חברון; דארט וואו מיר ווילן אנקומען, צום מערת המכפלה; און ווען מיר קומען אן אינעם סביבה, זעט זיך באלד אן די שפיזיגע אויגן פון די עכברי דרשיעי; און מיר שטייגן אפ ביים מחסום, און מ'גייט צו פוס, צום היסטארישן בנין איבער'ן מערת המכפלה; מיר גלוסט זיך אריינצוגיין אינעווייניג, כאטש ביי אונז אין סקווירא פירט מען זיך נישט אריינצוגיין.

אריינקומענדיג אינעם מאיעסטעטישער בנין, בין איך פארצווייפעלט; צו זאל איך קודם באטראכטן אלעס ארום, אדער ליבערשט זאל איך שוין אנהייבן - אן קיין הקדמות - אויסצוגיסן דאס הארץ מיט פסוקי תהילים ותפילות.

דארט וואו ס'שטייט א שילד - 'אוהל קבר יצחק ורבקה' - פאלען מיינע אויגן איבער א טאוועל, געשריבן 'נשמת' אויף כתב אשורית; און איך באקלער מיר דאס צו זאגן יעצט, דווקא הארט ביים איינגאנג צום ציון פון יצחק אבינו.

- ונימוקי עמי, ווייל כ'האב געהערט און געפארשט, אז דאס ארט וואס איז מייסטענס מְכוּוָן צום ארגינעלע מערה, איז דארט אינעם אוהל יצחק - ביי א עפענונג אויפ'ן ערד - וואס איז אלץ פארשלאסן; און באשטימט צוליב דעם איז שווער אנצוקומען דארט; און דארט שטייט א סאלדאט און לאזט נישט אריין, און ווען כ'פרעג עהם צו כ'מעג שטיין ממש ביים טויער, זאגט ער, זייער גערן.

מה אומר ומה אספר, מיין הארץ ונשמה זענען צוטרייסעלט געוואָרן פון התרגשות - וואס איז אין מיר אריין, ווען כ'האב אנגעהויבן זאגן די ווערטער פון נשמת; מיינע אויגן פליסן טרערן ווי א טייך .. נִשְׁמַת כָּל חַי תְּבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ הַשֵּׁם אֱלוֹקֵינוּ.. וּמְבַלְעֲדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ, פּוֹדֶה וּמַצִּיל.. אֱלֹקֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים.. אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ.. עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ.. וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ הַשֵּׁם אֱלֹקֵינוּ לָנֶצַח..

ס'מיר אינטערעסאנט, אז פונקט דא, און ביי רבי מאיר בעל הנס, האב איך געשפירט דאס מערסטע התרגשות - און געלאזט טרערן.. און ווי פאסיג ס'איז, אז כ'בין אנגעקומען אין די טעג צום מערת המכפלה, וועו די וואכיגע סדרה - פרשת לך לך - איז די פאסירונג מיט אברהם אבינו אבי אבות עם ישראל; און כ'האב נאך אין פלאן היינט אנצוקומען צו 'קבר רחל אימנו', שטייענדיג א טאג פאר'ן הילולא.

כ'דארף זיך טאקע צואיילן, אבער ס'מיר נישט לייכט זיך צו שיידן פון דעם מקום קדוש ונורא, וואס איז אנגעזאפט מיט יודישע טרערן - איבער'ן מאס, פון די מיליאנע תפילות - בזכות ישני חברון.

צווישן די זאכן וואס האט געצויגן מיין אינטערעסע, זענען די צענדליגע יודען וואס זיצן דארט שעות אויף שעות - על התורה ועל העבודה; ס'איז זיי מקנא צוזיין, ווי זיי שפירן זיכער אזוי באקוועם - ווי ביים טאטן אין ווינגארטן.. און וועו כ'בין ארויס פונעם בנין, בין איך אוודאי צוגעגאנגן צום 'מדריגה השביעית' - אינדרויסן פונעם בנין; ווי ס'איז מקובל אז ס'איז גע־ריכטעט קעגן די מערה ממש, און ס'שפירט זיך טאקע הייליג און דערהויבן.

כ'האב דארט אויך געצינדן א לעכטעלע דערנעבן, ווי ס'איז דאס ציון הרמב"ן - לויט א גירסא; און כ'האב זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן פעלד דערנעבן, וואר־טנדיג אויפ'ן נעקסטן באס; און אריינשעפנדיג די קלארע לופט פון חברון עיר האבות.

כאפענדיג א שמועס מיט א יונגע תושב - פון חברון, האב איך ארויסגעברענגט מיינע געפילן, ווי איך קום דא יעצט דאס ערשטע מאל; און אין אזא הייליג ארט - בין איך מקנא 'אפילו די פליגען' וואס בוזשעוועו דא ארום.. אז זיי געפונען זיך דא בקביעות - און איך פאָר שוין באלד אוועק..

די קילע ווינטעלעך און שטארקע זוהן, האט אסאך צוגעגעבן צו מיינע פארקלערטע מחשבות; און זייענדיג אזוי דערהויבן, האב איך ווייניג געכאפט ווי די יודישע סאלדאטען אמפערן זיך דארט מיט ווילדע יונגן - אייניקלעך פונעם פרא אדם, וואס פראבירן צו שטערן די רואיגקייט פון די באזוכער; און וועו כ'האב מיך געזעצט ביים באס-סטאנציע באנק, האב איך צו יעדע פארביי-גייענדע אראבער געצייגט א פרצוף משונה, כמים פנים אל פנים..

די באס איז אנגעקומען, און מיר זענען שוין אויפ'ן וועג - צווישן חברון און בית לחם.. איי דארטן ליגט די מאמע רחל גאנץ אליין.. און אנצוקומען אהין איז אויך נישט גרינג, ווייל קיין איין באס דרייוועו וויל נישט אהינפארן; האב איך פשוט געמוזט ווארטן

- דארט ווי דער באס האט אונז אראפגעלייגט - ביים שייד וועג, אז איינער פון די הונדערטע קארס קיין בית לחם, זאלן מיר געבן א טראַמפּ.

מיר האבן לבסוף אפגעשטעלט א טעקסי - א אראבער - וואס האט זיך געלאזט באצאלן א פרייז פאר די לאנגזאמע וועג, ביז'ן גרויסן גדר וואס נעמט ארום דעם מתחם הקבר; דארט ווירבעלט שוין פון יודען, און וועז כ'בין איריין אונטערן קאפאל פון קבר רחל, האב איך קוים געפונען א ארט וואו צו אריינצושטעקן די האנט; אנצוכאפן דאס פארטוך ביים מאמען רחל, און זיך אויסבעטן וואס ליגט אויפ'ן הארצן.

שעפשענדיג קאפיטלען און בקשות, דערביי אינזינען האבנדיג צרכי הכלל והפרט, גלייבט זיך גארנישט אז מ'איז טאקע זוכה צו שטיין דא - טאקע ממש פאר'ן הילולא קדישא - און אויסבעטן כל משאלות הלב.

די זון האלט שוין ביים אונטערגאנג, און איך הייב אן קלערן, אז כ'ווייס נאכנישט גענוי - ווי כ'וועל פראווען דעם שבת וואס קומט אט אט; אפשר אין צפת, אפשר אינעם מושב 'תַּפּוּחַ' נעבן שילה - אין די שטחים - וואו ס'וואוינען מתנחלים; זיי קענען מיר פון מיינע בילדער און קליפס, און קלונגען מיר שוין צום וויפילטן מאל, כ'זאל קומען אויפלעבן זייער שבת.

ביי זיי איז עס א דבר פשוט, מ'נעמט די באס און מ'פארט.. אבער וויאזוי קענען מיר אהינגיין אליין? אן צו וויסן ווי מ'גייט ווי מ'שטייט; יענע מושבים זענען דאך ארומגענומען מיט אראבישע דערפער.. זאל איך ליבערשט צוריקפארן ביז צפת? אפשר איז בעסער ירושלים עיר הקודש.. ביי וועמען? דאס וועט מען שוין זען - וואס די השגחה עליונה וועט צופירן.

און מיר קומען צוריק קיין - ירושלים עיר הקודש.. חזרנו לשוק ולכיכר, שטייען מיר פארנאכטס ביים צענטער פון אלט שטאט, און ס'פינקלען די שטערנס, אבער מ'זעט נאך די לעצטע שטראלן פונעם גאלדענעם זון - ביי די בערג שפיצן; און כ'קוועל זיך אן פון די קלארע לופט און הייליגע באנעמונג פון ירושלים, ארומגענומען מיט'ן אור-אלטן חומה, אנגעזייעט מיט טייטלביימער, היסטארישע מאנומענטן און אָנדענקן.

איך וואלט נאך זייער שטארק געוואלט אנקומען צום הר הזיתים, צום ציון פונעם הייליגן אור החיים הקדוש; אבער די מציאות צייגט - אז כ'וועל דאס נישט באווייזן, ווייל מ'זאגט אז ס'איז א סכנה אהינצוגיין ביינאכט; דערפאר האב איך געטראכט, אז כ'וועל מיך שטעלן אויבן ביים גדר - און אראפקוקן - און אזוי מתפלל זיין.

האבן מיר אפגעשטעלט א דרייוור; להכעיס איז עס ווידער א מוסלמי, און ער טענה'ט אז ס'שוין שפעט, און ער וויל שוין אויספאסטן זיין חאגע.. אבער נאכן עהם צייגן א האנט מיט שקלים, דארף ער שוין פלוצלינג נישט אויספאסטן.. און מיר גרייכן צום אנדערן זייט חומה - נאנט צום הר הזיתים.

איך קוק אראפ, אבער כ'זע ממש גארנישט; אין הארצן פליסן בקשות לרוב, ווען מיינע הענט און אויגן זענען דערהויבן - איבער די הייליגע מקומות ווי ס'ליגן גאר גרויסע; כאטש איך זע נישט די ציון, אבער די צדיקים - זיי זענען דאך אונז יא..

און כ'בין מתפלל אקעגן דעם מקום - וואס איז אקעגן דעם מקום המקדש, זייענדיג מצייר במחשבה - ווי כאילו כ'שטיי נעבן דעם ציון פונעם הייליגן צדיק - רבינו חיים בן עטר זיעועכ"י - וואס כ'האב ב"ה זוכה געווען צו לערנען זיין תורה מיט התמדה.

וואו גיימיר יעצט?.. אט קלונגט די טעלעפאן; און איך הער א שטימע זאגט מיר, דו מוזט אונז צוליב טוהן, מיר זעמער א גרופע עלטערע בחורים - פון מאה שערים - וואס האבן א שיעור אין ספר אור החיים הקדוש, און מיר ווילן איר זאלט קומען צו אונזער פארברענגען, און אויפהייטערן די געמיטער..

וועו, שבת?..

ניין, היינט נאכט! און אויך שבת וועסטו זיין ביי איינעם, וואס דו וועסט נישט חרטה האבן..

זאל איך אפזאגן? פארוואס? איך האב דאך טאקע נישט קיין אנדערע פלאן.. נו קלייב איך מיר אהין קיין מאה שערים, וואו מיר זענען טועם פון היימישע ערב שבת געקעכצטן - דא און דארט.

און ס'האט נישט גענומען לאנג, און מיר האבן געטראפן די גרופע בחורים.. און זיי האבן מיר צוגעפירט צום שטוב פון - ר' יואליש קרויס - אויף רחוב חוני המעגל מספר איינס! ס'נישטא - נאר נומער איינס אויף דעם געסל!.. איין הויז מיט איין שטוב, מיט נאך קליינינקע שענקעלעך - וואו דערינען שלאפן - אכטצן קינדערלעך קע"ה - מיט טאטע מאמע..

ר' יואליש קרויס! עהם רופט מען היינט - אומאפציעל דער פרעזידענט פון מאה שערים!!!

דארט האבן זיי מיר איינגעארדענט.. און ס'געווען פלאץ - נישט נאר פאר מיר, און נישט נאר פאר מיין חבר.. נאר וויפיל מקום ס'דא אין הארץ.. ווען כ'זע עס נישט, וואלט איך עס נישט געגלייבט.. אין יעדע ווינקל וואו מ'קען נאר לייגן א געלעגער, א בענקל, א קעסטל, זיצט א תושב צו א אורח, און מ'רייכערט און מ'פארברענגט, און מ'איז זיך מתענג בטוב ירושלים..

פון דארט האבן מיר יעצט ממשיך געווען - מיט'ן גרופע אין אפאר אוטאו'ס - צו א וועלדל נעבן ביתר, אוואו ס'געווען א געהויבענע ליל שישי פארברענג; מ'האט

ביי יואליש אין חצר איז געשמאק

זיך געוואשן און געטונקן חלה אין חומוס, און געטאנצן און געהאפקעט און געלעבעצט; וועט איך פראביר צוצוגעבן הנאה - פאר די ממילא צופרידענע ירושלמיקעס.

מה נאמר, וואספארא שבת כ'האב זוכה געווען; ס'געווען א אפצאל פאר אלע עגמות נפש - ביז אהער, בא שבת אצל ר' יואליש בא מנוחה ותענוג כמשמעו; ביי ר' יואליש איז אלץ פריילעך, און א געווירבל פון געסט וואס קומען און גייען; דארט האב איך פארברענגט דעם שבת, זיצנדיג אויפ'ן שטיינערנע צוים, וועט צוקאפענס שטייען אויפשריפטן; 'הציונות שוקע'.. יהודי לא ציוני..

ביי יואליש אין חצר איז געשמאק צוזיין א יוד, א מחיה צו פראווענען א שבת; די טעם עתיק פון ירושלים - פון צניעות וטהרה איז אין די לופט; דא שפיר איך מיר וואו אין צפת.. און אין צפת - שפיר איך מיר ווי אין סקווירא.. ס'איז יודיש הייליג ריין, לעבעדיג דערהויבן און אמת'דיג פריילעך..

יואליש זאגט א ווארט, און מיר לייגן צו א געדאנק; ס'פליסן גוטע ווערטער און געדאנקן - און היסטאריע, און ס'לעבט א וועלט; דאס איז געווען די שבת ביי ר' יואליש קרויס, און דאס איז געווען די גוטע ענדע פון - מיין ערשטע רייזע צום הייליג לאנד.

אויפ'ן וועג אהיים, האב איך געהאלטן אין איין צוריק'קוקן מיט לעכצונג; אוי! וְלִירוּשָׁלַיִם עִירֶךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב.. אֶת צֶמַח דָּוִד עַבְדֶּךָ מְהֵרָה תַצְמִיחַ.. עַד מָתַי אֶשְׁתּוֹמֵם עַל חוּרְבַּן פַּעֲמַיִים; ס'איז א נשמה'דיגע תשוקה צום הארת השכינה, צום ארץ ישראל העליון; צום פייערדיגן בית המקדש לעתיד, און דאס ריכטיגע גאולה שלימה פונעם ביטערן לאנגן גלות.

צום לופט פעלד האט מיר געטראגן - א היימישער ספרדישע יוד, און הערנדיג אז כ'וויל קויפן א שניטקע פארן וועג, שטעלט ער אפ די אויטא, און נעמט ארויס פון זיין זעקל - א סענדוויטש און געבט עס מיר.. און וואונטשט מיר א לייכטע רייזע.. אזא הנהגה צייגט קלאר ארויס, דאס מידת החסד פון די אמת'ע בני אברהם יצחק ויעקב, דאס קען נאר א יוד טוהן..

צוריק צום גלות לעבן..

אינעם 'תומכי שבת' גראסערי - וואו איך האב געארבעט, איז געווארן מער און מער פאַרנומען, און יעדע האלבע יאר האט מען געטוישט מענעדשער, און די אפיס בוכהאלטעריי האט זיך געטוישט זיך ווי זאקן; ממילא, יעדע פארזעענישׂ אויף איינעמס ביל צו ארדער, בין איך אוודאי געווען שולדיג.

איך האב געדארפט געדענקן יעדע אויסנאם פאל - וואס האט זיך געמאכט מיט א קאסטומער, ספעציעל אין די ביזי סעזאנען; אמאל פעלט געלט, אמאל שטימט נישט א ביל, אמאל פעלט א ארדער; און איך - פון נאטור אויס - פלעג עס נעמען זייער פערזענליך, און ס'האט מיר שטארק געשטערט; ווייל כ'האב דאך געוואלט זיין א פיינע ארבייטער, און חלילה קיינעם נישט באקריוודען.

און כ'האב געארבעט א האלבע טאג - אלץ רעדזשעסטער - צוזאמען מיט אשר שפירא און וואלווי ויזלטיר, שוין באלד פינעף יאר; ס'געווען גענוג און נאך אנגעצויגענע צייטן, וואס האט נישט צוגעגעבן קיין נחת; ספעציעל דאס יאר פאר פסח, ווען אין גראסערי איז געווען אנגעצויגן ביז גאר; און כ'געדענק, כ'בין אוועקגעפארן מיט חברים אין א האטעל פאר שבת הגדול, איז עס מיר ממש געווען יענע יאר ווי די פסוק זאגט.. 'ויוציאנו ה' אלוקינו משם'..

טאקע דעם יאר, האב איך ארויסגעגעבן מיין ערשטע אפציעלע ביכל - 'זאל זיין געלעבט' - פון מיינע פארשריבענע מאמרים, ערנסטע און לאכעדיגע; און דארט איז פארשריבן א גאנצע קאפיטל - פון מיינע געשיכטעס אין גראסערי.

און כאטש ס'האט זיך נישט פארקויפט קיין סאך דערפון, אבער מיין ציל איז נישט געווען צו מאכן געלט, נאר צו ערצייגן עפעס תכלית; אז ווען איינער צווישן אסאך - וועט הנאה האבן דערפון, וועט עס מיר אויך געבן די ריכטיגע סיפוק; און כ'האב מיט די צייט באקומען גאר רגש'דיגע גריסן פון חולים ונצרכים, וואס האבן געטראפן חיזוק און הנאה אין מיין ביכל.

איך האב עס געגעבן פאר א דיסטריביוטער צו פארקויפן אין אלע געשעפטן, אבער נאך א צייט, איז ער צוריקגעקומען צו מיר און געזאגט; ס'גייט נישט.. קיינער קויפט נישט.. האב איך נישט געהאט קיין ברירה, און כ'האב פראבירט אליינס עס צו פארקויפן דא און דארט; און אויך מיינע קלענערע קונטרסים האב איך אזוי פארקויפט ביי האנט, אבי צוריקצומאכן עפעס געלט פונעם קרן.

און ווען כ'האב שפעטער ארויסגעגעבן נאך זאכן, איז יענער דיסטריביוטער געקומען צו מיר מיט א טענה, פארוואס איך געב עס נישט פאר עהם צו דיסטריביוטן.. האב איך עהם געענטפערט; אויף צו דערלייגן דארף איך נישט קיין שותפים..

איין טאג האב איך באקומען א בריוו פון תפיסה, ווי ס'שרייבט מיר א היימישער יונגערמאן - וואס זיצט שוין דארט אפאר יאר; און כ'ברענג דא אראפ אפאר שורות - איבערגעטייטשט פון ענגליש.

טורמע צעל: 13R1883 - יום ד' ואתחנן, למחרת תשעה באב; איך בין א צעבראכענע יוד פון ניו יארק; איך בין דא אין תפיסה, און קיינער וויל נישט וויסן פון מיר; אבער דו ביסט גוט, דו ביסט געראכט, דו ביסט פאני, דו ביסט דע בעסט..

טרערן רינען פון מיינע אויגן, פאר פריידז! קיפ אפ יור גוד ווארק.. איך האב דיך זייער ליב, ווייל דו האסט מיך געמאכט העפי, דו האסט מיך געמאכט שמייכלען; האסט מיך געמאכט אין א גוטע מוהט, ווען כ'האב געלייענט דיין ביכל.

אין בלאט נומער 275, שפיר איך ממש די ווערטער וואס דו שרייבסט; דו רעדסט דאך עכט צו מיר, נאר צו מיר.. אוי יאנקעלע, לאמיר זיך איבערבעטן.. אלעס האט א אמת'ע חשבון, און אלעס פאר מיין טובה.. זייער שטארקע ווערטער.

גאט זאל דיר בענטשן.. א גרויסע דאנק דיר מנשה, דו רעדסט דאך ממש צו מיר, דאס גאנצע ביכל איז אזוי שטארק געאייגענט פאר מיר.

אינעם אנדערן האלב טאג, ווען כ'האב עוסק געווען אין מיינע פראיעקטן; שרייבן, עקטן, און גיין באזוכן - און משמח זיין נצרכים; האב איך יעצט שוין געהאט א ביכל צו שענקן - פאר די חולים ומשמשיהן, ווען מ'ווערט צוקראכט פונעם גלות, צו כאפן דערפון א שמייכל און אויפלעבן.

איך האב קוים צוריקגעמאכט א דריטל פונעם קרן, וואס כ'האב געצאלט צו מאכן דעם ביכל, אבער כ'האב ליבערשט געגעבן אסאך ביכער פאר א נדבה, ווייל כ'האב מער געווואלט אז מ'זאל נהנה זיין דערפון, ווי איידער מאכן געלט; און דאך דארף איך באדאנקן - הרב ר' משה מנחם טויבנפעלד שי' - וואס האט אפגעקויפט פון מיר עטליכע באקסעס ביכער; כ'וויים נישט פארוואס, אבער איך האב כאטש אזוי צוריקגעמאכט אביסל פונעם קרן.

נאך פסח, האט מיר די ארגאניזאציע - חי לייפליין - געבעטן מיטצוקומען אויף זייער אויספלוג, מיט די הונדערטע קינדער מיט ספעציעלע געברויכן, צו די ניאגרא-וואסער-פאלן; וואו מ'האט געגעכטיגט, און פארברענגט מיט די לעכטיגע קינדער ארום דעם זייגער, און זיי משמח געווען; און ווען מ'איז געפארן מיט א העליקאפטער העכער די וואסער-פאלן, האב איך געגומען א ערהאבענעם בילד - מיט מיין איינפאכע פליפ-פאון..

די נייאגארא וואסער-פאלן וואס כ'האב געזומען פון די לופט.

ס'געווען א גאנץ זומער, וועו יעדע פרייטיג נאכמיטאג בין איך געפארן - צוזאמען מיט 'פסח גרינבערג' פון חסד - באזוכן אחינו בני ישראל וואס געפונען זיך אינעם גייסטיגן שפיטאל אין - וועסטשעסטער קארנעל; און נאר צוזען די אויגן וואס לייכטן אויף וועו מיר קומען פארבערגען מיט די חולים דארט, האט זיך אויסגעצאלט יעדע טירחה.

איך האב דאך פראבירט צוטון אין שידוכים אויך, נישט נאר פאר מיר.. נאר פאר אנדערע - וויפיל ס'שייך; און כ'האב ב"ה מצליח געווען, און כ'האב שוין צוויי גאנצע שידוכים וואס איך האב גורם געווען ס'זאל נשלם ווערן בכי טוב, און ס'בכלל נישט געווען גרינג..

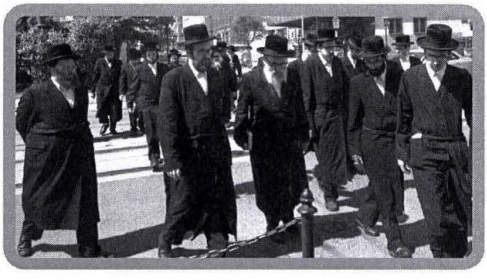
אבער וואס וועט זיין מיט מיר?..

ס'זענען געווען אזעלכע וואס האבן מיר אנגעטראגן הצעות, און איינער פון זיי שפיר איך א הכרת הטוב תמיד, ווייל ער האט עס געטון ממש בלויז לשם מצוה; ר' יעקב יוסף בש"פ שווארץ, וואס האט מיר געהאט אנגעטראגן א גוטע זאך, נאר ס'איז לבסוף נישט צושטאנד געקומען, ווייל יענע זייט האט נישט געווואלט; אבער ביז אהין האב איך געהאט א אינטערעסאנטע געשיכטע, וואס כ'וועל פארציילן זייער בקיצור.

וועו כ'האב געזען אז מיין 'דור ישרים טעסט' איז שוין צו אלט, האט יעקב יוסף שווארץ מסכים געווען מיר אפילו צו נעמען אהין צו זייער אפיס, און מאכן אלע פראצעדורן וואס זיי פארלאנגן; און צודעם דארף איך דאך אלע מיינע לעגאלע פאפירן, און אויפ'ן וועג אהיים האב איך געטאפט מיין טאש, ואיננו.. דאס גאנצע טאשקע איז פארשוואונדן..

וועו כ'בין אנגעקומען אין סקווירא, בין איך געלאפן אין שול דאוונען מנחה, און כ'האב זיך געווואלט צוזאמנעמען די מחשבות - וואס כ'גיי דא טון וווייטער.

איך האב צוגעטרעטן צום פושקע פון 'סקווערע מוסדות אין ירושלים' און אריינגעלייגט א דאלער, און געבעטן כ'זאל טרעפן דאס טאשקע.. און ווי מ'לייגט אריין א קוואדער אין א מאשין, פונקט אזוי - קלאפט מיר איינער אויפ'ן רוקן.. דאס איז דיינס?? איך האב עס געטראפן.. וואו? כ'וויים נישט.. איך בין יעצט ארויס פון מיין קאר, און נעבן מיין קאר ליגט א טאשקע, און דאס איז עס.. דברים כהוויתן.

די צייט האט זיך געריקט, און קיין שידוכים האט זיך נישט געמאכט; און וואס מ'האט יא אנגעטראגן, איז צום ענדע צוריקגעקומען א 'ניין' פון יענעם, ווי געווענליך.. ממילא האב איך געזוכט עפעס, זיך צו מאכן אנגענעם אויפ'ן ארצן.

און אז כ'האב געהערט אז ס'מאכט זיך א רייזע צו מקומות הקדושים אין אוקריינא-פולין, האב איך זיך זאפארט איינגעשריבן; די גרופע וואס איז ארויסגעפארן בראשות דעם רבי'נס עלטסטע קינדער - ר' אהרן מענדל און ר' יצחק - זענען געפארן אהין - כדי צו לאדענען מרנן די אבות הקדושים נ"ע, צו די פאָרשטייענדע חתונות פון זייערע קינדער.

אין קראקא

די סארט רייזעס זענען אלץ מלא רגש קודש, באגלייט מיט אסאך דערהויבענע מיטלעבענישן;

הערנדיג סיפורים און היסטאריע פון די אמאליגע היים מפי הידען הנפלא המפורסם - ר' שמואל גרובער הי"ו - וואס איז דער אנפירער פון די נסיעות; און דאן האב איך זוכה געווען אריינצוכאפן די זכיה, צוזיין אויף די ציוני קודש פון - איבער הונדערט צדיקים מפורסמים - לענגאויס אוקריינא און פוילין.

זעמער געווען אין; אוסטראה, אניפאלי, בארדיטשוב, בערשיד, קיוב, מאכניווקא, מעזיבוש, סאמילא, פולנאה, שפאלי, שפיטיווקא, סקווירא, שדה-לבן, אנאטיווקא, ראכמסטריווקא, טשעטשלניק, סטאניסלאוו, סטרעטין, וויזניץ, קאסוב, טאלנא, יאמפאלי, ליניץ, ראטין, סאדיגורא, פראבישט, בעלזא, בריגל, דזיקוב, דינוב, זידיטשוב, טורנא, ליזענסק, לינסק, ראפשיץ, רימענאוו, קראקא, צאנז,שינאווא, לעלוב, קיעלץ.

און איך בין אהיימגעקומען פון דארט, אנגעשעפט און געזעטיגט מיט גאָלע גייסטישע השפעות טובות, און כ'האב דעם באַ'טעמ'טן רייזע פארצייכנט אין א באזונדערע קונטרס, וואס כ'האב נאכער ארויסגעגעבן.

מיין נייע ציגעלע

ווען ס'געקומען די הייסע זומער טעג, און ס'מיר ווידעראמאל געווארן 'תמוז' אויפ'ן געמיט.. האב איך זיך אוועקגעלאזט - איין נאכמיטאג - צו א 'ציגן פארעם'; איך האב דאך זייער ליב די שמעק פון נאטור, און ספעציעל די זיסע ווילדע ציגעלעך; און ס'האט מיר פארגלוסט אהיימ'צו'נעמען א קוים געבוירענע ציגעלע, צו מיר אהיים.. און כ'האב געגעבן א צוואנציגער פאר'ן באלעבוס, וואס האט מיר גערן געלאזט נעמען א בעיבי ציגעלע.

אבער ווי נאר כ'האב זיך אנגעריקט מיט'ן ציגעלע אינדערהיים, האבן מיינע עלטערן אנגעהויבן מוטשענען מיט לעקציעס; צער בעלי חיים, מ'דארף עס געבן צו עסן און טרונקן.. און אז כ'האב געזאגט, נישט געזארגט! איך וועל עס געבן וואס ס'דארף.

אבער די גאנצע שטעטל, וועט זיך אנלויפן דא..

איך וועל עס האלטן אין א שטילע זייטיגע ארט.

אבער די חיות קענען עס אויפעסן ביינאכט!

איך וועל בויען א גדר.

ס'וועט שטונקען..

א קליינע ציגעלע וועט נישט אזוי שמעקן.. און איך האלט עס דא - נאר ביז סוף זומער!

ס'איז אריבער קוים אפאר טעג, און מיין טאטע האט ווידער אנגעהויבן מוטשען; אז ס'נישט קיין תכלית פאר'ן ציגעלע, כ'מוז עס זען צוריקצוגעבן.

מיינע נערוון האבן אנגעהויבן שפילן! וואס וויל ער פון מיין לעבן?.. א ציגעלע איז נישט קיין קאמפיוטער, און איך בין נישט קיין מערדער.. כ'בין נישט קיין תינוק בן יומו - וואס ווייסט נישט וויאזוי זיך אומצוגיין בחיי יום יום.. מיין זון איז ער מחנך - לויט ווי ער ווייל; קיין קאמפלימענט הער איך קיינמאל נישט, נאר טענות; בין איך טאקע ביי עהם אזוי אפגעפרעגט?..

ביינאכט האב איך באקומען א וואויס-מייל; ס'איז מיין טאטע.. ער האט מיר אריינגעזאגט א שארפע דרשה; 'הער מיך גוט אויס, ביז ביינאכט זאל די ציגעלע מער נישט זיין אין מיין הויז!.. נעם עס דיר אין דיין אפיס, צו ווי דו ווילסט, אבער איך דארף נישט מער דיינע העדיקס דא.. איך וויל עס נישט זען פאר מיינע אויגן, אפילו נאך איין טאג!..

וועו איך האב אראפגעלייגט דעם טעלעפאן, בין איך גלייך אהיימגעגאנגן צום הויז, אנגעכאפט דעם ציגעלע און עס אוועקגעטראגן צו מיין אפיס; דארט האבן - געגוג און נאך - קינדערלעך זיך מחיה געווען צו שפילן דערמיט; אבער שפעטער האב איך זיך בארעכענט, אז איך שיק עס צוריק צום פארמער.

און גלייכצייטיג האב אפגעמאכט שארף, עד כאן!! איך וויל ארויספיצן פון דעם הויז, נאך אונטער א וואך! איך וועל זיך אפילו איבער'רייסן און קאכן און וואשן; איך וועל אלעס טון, אבער דארט וועט מיין זון נישט איבערבלייבן אליינס.

כ'האב אנגעהויבן פיבער'דיג זוכן א דירה; אבער ווי נאר כ'האב געקלונגען דעם, יענעם, האב איך געטאפט א וואנט; יעדער פרעגט גלייך, וואס וועסטו טון מיט דיין זון?.. וועסטו עהם מיטנעמען אינעם נייעם דירה?.. די קשיא איז געווען א גרויסע, וויל כ'האב טאקע געשפירט צעמישט.

וועל איך טאקע קענען קער נעמען פון עהם - טאג און נאכט אליינס? אבער רצון ברעכט אייזן! איך וויל ארויספיצן פון דארט פאר יעדן פרייז; כ'האב געזוכט און געזוכט, און שוין געווארט - אז אויך דא איז מען דערגאנגען מיינע פלענער, און מ'האט מיר פראבירט צו שטערן.. מיט'ן קלונגען די מחנכים אקעגן מיר - אז כ'זאל נישט אוועקנעמען מיין זון פון מיין טאטנס הויז.

קאפיטל
דריי און דרייסיג

משנה מקום

איין נאכט, וועו כ'האב איינגעזעו אז איך טאפ א וואנט, האב איך ארומשפאצירט א האלבע שטעטל, און פשוט אנגעהויבן וויינען אין די טונקל.. רבונו של עולם! האב איך געקוקט צום הימל.. עד מתי? קלי קלי למה עזבתני.. איך פלאץ אוועק פונעם מצב, איך וויל נישט בלייבן דארט, און כ'וויל דווקא אויך מיין זון נעמען מיט מיר; אבער וויי אהין? קיינער נעמט מיך נישט אן, אפילו פאר געלט.

כ'האב זיך גוט אויסגעוויינט, און אהיימגעגאנגען; וועו ס'שוין געווען זייער שפעט, און כ'האב שוין געמוזט קלאפן אויפ'ן טיר - אז מ'זאל מיר אריינלאזן..

איך לויף אריין אין מיין שטוב, און איך שליידער אריין מיין צעבראכענע גייסט - אין בעט אריין.. פלוצלינג שפיר איך א ענווועלאפ אויפ'ן קושן, עפעס פאָסט האב איך היינט באקומען.. איך עפענ די נאכט-לאמפ, און כ'זע.. עפעס א ארגאניזאציע 'אחדות' האט מיר געשיקט א גאנצע פעקל צעטלעך; דברי חיזוק און משלים - אויף שווערע מצבים אין לעבן.

איך האב קיינמאל נישט געהערט פון דעם ארגאניזאציע 'אחדות', אבער זיי שרייבן מיר דארט - כאילו זיי קענען מיר יא.. אז כאטש איך בין אריבער שווערע מצבים, אבער ווי אלע זענען, האסטו זיך געשטארקט, און האסט אפילו אנגעהויבן מאכן פרייליך אנדערע.. ממילא איז עס גאר א גרויסע דערגרייכונג.

איך בין ערשטוינט! ווער איז דער ווא האט מיר געשיקט פאסיגע נחמה רייד - פונקט אין צייט?.. דאס איז זיכער אז יענער קען מיך 'נישט' צו גוט, ווייל.. איך האב מיך געשטארקט? אזוי!? איך בין א צעבראכענע שארבן! איך בין פארלוירן..

אבער דאס בריווועלע איז דאך אנגעקומען דזשאסט אין טיים; ממילא צייגט דאס, אז ס'פארהאנען א שטראל פון האפענונג - פון ערגעץ ווא; איך האב אפגעווישט די

פארבליבענע טרערן, און נישט צוגעמאכט קיין אויג, ביז איך האב אפגעליינט אלע חיזוק צעטלעך - אינעם דיקן ענווועלאפ.

צומארגנס האב איך געקלונגען די טעלעפאן נומער - פונעם 'אחדות' ארגאניזאציע - וואס שטייט אויפ'ן קאוועדט; און ס'הייבט אויף איינער - די אנדערע זייט, מיט א מויל מלא שבחים; כאטש ער קען מיר נישט פערזענליך, אבער מיינע יצירות קען ער גוט, און ער זאגט אז - כ'האב עהם אסאך מאל משמח געווען..

די חיזוק האט געטון זיינס, און כ'האב זיך געזומען איבער'רופן די אלטע נומערן - פון וועד ס'האט א דירה צו פארדינגן; אפשר דאך וועט מען אויפהערן פרעגן איבריגע שאלות, און מיר ארויסדינגן א דירה'לע..

דער ערשטער וועם איך האב צוריקגעקלונגען, זאגט מיר; אז א געווייסע מחנך וויל שטארק מיר העלפן, און כ'זאל עהם זאפארט קלונגען.. האב איך יענעם טאקע געקלונגען.. אבער כ'בין געווען גרייט מיט מיין אפמאך; דאס איז זיכער, אז איך צי מיך ארויס פון דארט - 'מיט מיין זון' פאר יעדן פרייז.

דא האט זיך ארויסגעשטעלט, אז די לשון הרע וואס מ'האט גערעדט אויף מיר צו מחנכים, איז דווקא געווען לטובה; ווייל ווען כ'האב מיך אראפגעזעצט די נעקסטע טאג, מיט עטליכע געטרייע מחנכים - ר' משה מנחם טויבנפעלד הי''ו, ר' דוד שפיטצער הי''ו און ר' יעקב יוסף במ''ש קארן הי''ו - הייבן זיי אן דעם שמועס אזוי.

שוין א לאנגע צייט, וואס אונז באקומען מעסעדזשעס פון דיין משפחה, אז מ'זאל דיר מסדר זיין - און אריינזאגן שארף; אבער אונז האבן עס קיינמאל נישט איבערגעגעבן, ווייל ס'וואלט נישט געהאט קיין נוצן.

האב איך זיי יעצט - אויפ'ן ארט - באדאנקט דערויף..

אבער - זעצן זיי פאר; זאלסטו וויסן! דו האסט נישט געקענט טון קיין בעסערע זאך, ווי זיך ארויסציען פון דיין טאטנס הויז!.. וועסטו פרעגן, אויב אזוי - פארוואס האבן אונז דאס נישט ערלעדיגט ביז היינט?.. ווייל אונז האבן נישט געהאט די קוראזש, זיך צו שלאגן מיט דיינע עלטערן.. אבער אז 'דו' האסט עס געטון, קענען אונז דיר העלפן; ספעציעל ווען דיין אייגענע משפחה איז זיך שוין געקומען בעטן מיט שיינעם.. דאס מיינט אז דו ביסט שטארקער פון יעדן.

אבער! זיי בעטן מיר - כ'זאל אריינגעבן מיין זון צו א צווייטע משפחה - דורכ'ן וואך, און יעדע שבת וועט ער קומען צו מיר - ביז זונטאג.

מסכים!

פארוואס האב איך אזוי שנעל מסכים געווען? ווייל איך האב שוין מיט זיי געהאט א שטיקל שייכות פון בעפאר; ווייל זיי האבן שוין פון פארדעם געהאט - אומאפציעל

- געהאלפן, פארשטייט זיך שלא ע"מ לקבל פרס; און וועט נישט זיין, וואלט מיר געווען דאפעלט שוועד מיט מיין זון; און ב"ה מ'האלט דא.

דערווייל האב איך זיך אנגעהויבן אריבערציען - צו א אייגענע דירה - אויף 30 אייזנהאואר עווניו; און כ'האב שוין אריינגעצאלט מאנאטליכע רענט - פאר ר' יצחק בוכינגער הי"ו - וואס האט זיך ארויסגעשטעלט צוזיין זייער א פאסיגע לענדלארד, וואס - סיי ער און סיי איך - זענען עד היום זייער צופרידן.

ס'גאווען הייסע תמוז טעג, און ס'האט זיך געגאסן פון מיר שווייס - וועט כ'האב מיך געשלעפט מיט גרויסע גארביטש-בעג'ס, אנגעפילט מיט מיינע נויטיגע חפצים; וועד האט מיך דען צוגעהאלפן??.. אבער עד הנה עזרונו רחמיך רבוש"ע, ואל תטשנו ה"א לנצח.

זונטאג מטו"מ, ט"ו תמוז - די טאג וואס כ'בין עמטליך אריבער צו מיין אייגענע דירה, און כ'האב געמאכט א באשיידענע חנוכת הבית - מיט מיינע געציילטע נאנטע; און כ'האב שוין געהאט א ליסטע מיט אויפגאבעס, וואס צו קאכן און וויאזוי צו קאכן.. אבער כ'האב שנעל איינגעזען אז איך קען קאכן א מכה..

נאך א גרונטליכע זוך אקציע - פאר א משפחה וואס זאל אריינ'נעמען מיין זון, האבן מיר געזען אז דאס איז אויך נישט לייכט.. אבער בדיעבד וועט ער קודם זיין ביי איין משפחה, און מ'וועט זען וויאזוי ס'ארבעט זיך אויס; און א וואך צייט האט ער קודם געווואוינט מיט מיר - אינעם נייעם דירה, און די קומענדיגע וואך איז ער אריבער וואוינען צו - משפחת לאנגסאם - אויף 4 בוש לעין, וואו ער האט זיך דערווייל שיין מסדר געווען; חסדי השם כי לא תמנו.

דאס אליינס, צוזיין אינדרויסן פון מיינע עלטערנס הויז, האט שוין אראפגענומען פון מיר אסאך פרעשער; כ'האב שוין נישט געדארפט אפגעבן דין וחשבון, צו כ'האב געצינדן לעכט, צו כ'האב נישט פארפאסט זמן קרי"ש, צו כ'האב געזאגט תיקון חצות - תשעה באב, פארוואס כ'האב נישט פארשפארט די טיר, צו כ'גיי מיט מיט א העמד, פארוואס כ'גיי אינדערהיים אן הויזן, צו כ'בענטש מיט א הוט.

ס'איז אריבער אפאר וואכן, און איך האב מודיע געווען פאר אלע מיינע באקאנטע - פון נאנט און ווייט - אז איך האב שוין א אייגענע פריוואטע דירה, און מ'האט זיך אנגעהויבן איינלאדענען צו מיר אויף שבת; דאס האט זיך ארויסגעשטעלט צוזיין א טעות - פון מיין זייט, ווייל כ'וואלט נישט געדארפט מעלדן ברבים דערווענן.

ס'גאווען עפעס א האלבע יוד, וואס האט זיך פארוואלגערט קיין סקווירא, און איך האב מיט עהם געכאפט א שמועס, און כ'האב געהערט פון עהם אז ער וויל זיין א

היימישער יוד; כאטש ער איז נישט זיכער צו ער שטאמט טאקע פון יודען; און כ'האב פארשטאנען אז ער האט נישט ווי איינצושטיין, האב איך מיך צוגעכאפט צום 'מצוה' פון הכנסת אורחים, און עהם אריינגענומען צו מיר אין דירה.

למעשה די ערשטע נאכט - ווי ער איז געשלאפן אין די אנדערע בעט - האב איך נישט געקענט צומאכן א אויג.. ווייל ס'האט מיר אנגעכאפט א מאדנע געפיל - אז אפשר האב איך עס נישט געדארפט טון; און די נעקסטע אינדערפרי האב איך עהם אויסגעפרעגט, וואס זיין פלאן איז אינעם צוקונפט.

און ער האט מיר קלאר געזאגט; אז ס'איז עהם זייער פיין דא, און ער פלאנט נישט אוועקצוגיין..

ס'מיר גוט געווארן.. און איך האב מיך געכאפט אויפ'ן גרייז וואס כ'האב מיר אנגעמאכט דא, און אנגעהויבן פיבערן; וויאזוי ווער איך פטור פון דעם מצוה?.. און ב"ה ס'מיר איינגעפאלן א שפיצל; אז כ'האב עהם געזאגט, אז ס'האט פאסירט א עמערדזשענסי - און כ'מוז אוועקפארן.. און ער קען נישט בלייבן דא מער; און אזוי האב איך עהם ארויסגעזען פון מיין דירה.

מיט צוויי חדשים שפעטער, האט ווידער פאסירט עפעס - און דאס מאל שוין שענדליך; ווען א חבר מיינע א גרוש האט מיר געאפפערט צו קומען צו מיין הויז פארברענגן, צוזאמען מיט עטליכע חברים; און איך האב נישט געוואוסט וועמען ער גייט אלץ מיטברענגען.

און ווי נאר ער איז אנגעקומען, האב איך אנגעצינדן א לעבעדיגע קאסעטע פון אברהם פריד, און געכאפט א קאדאטשקע.. און אין יענע מינוט, באמערק איך פלוצלינג - ווי א נישט צניעות'דיגע פרוי טאנצט נעבן מיר.. בין איך אין א אויגנבליק ארויסגעלאפן; און כ'האב געכאפט וואס פאר א סורפרייז ער האט מיר געמאכט, האב איך זיי גלייך פארשיקט פון מיין הויז.

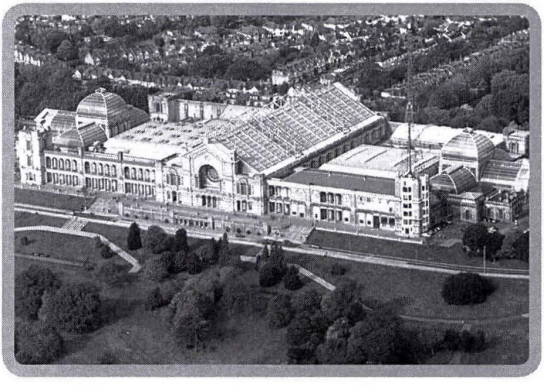
למעשה, האב איך נישט געוואוסט גלייך, אז יענער האט עס געהאט אפגעכאפט אויף א ווידיאו קליפ, און עס פארשפרייט אינעם ווירטואלישע וועלט, ווי מ'זעט עטליכע סקונדעס - ווי איך טאנץ מיט א פרוי; אבער נאך עטליכע טעג האב איך אנגעהויבן באקומען נעגאטיווע גריסן פון דעם..

אין פאקט האב איך נישט געשפירט שולדיג, און אויך נישט פארשעמט, ווייל כ'בין דאך טאקע נישט געווען שולדיג; נאר דאס איינע פאקט האט מיר יא געשטערט, אז 'יענע חברה' - וואס זוכן אלץ וואס מ'קען רעדן קעגן חסידים - האבן דערפון געמאכט צימעס.. און כ'האב מיך שנעל געלערנט א לעקציע, אז כ'טו מער נישט די אלע 'מצוות' וואס קענען מיר אריינפירן אין זאק.

אויף יו"ט סוכות שנת תשע"ד, האט מיר מיין געטרייע קאזין - ר' יודא לייב לאפפלער - געלאדענט צו קומען פארברענגן אין זיין זומער הויז, אינעם קאנאדישער קאנטרי-שטאט 'לאנטיער'; און כ'האב פיין פארברענגט דארט צוזאמען מיט מיין זון, און נאך געסט למשפחת הרה"ח ר' משה בוקסבוים שליט"א; און כ'זאג אלץ, אז מ'דארף אמאל אוועקפארן, צו וויסן אז אינדערהיים איז געשמאק..

דאן האט נאך דארט געוואוינט די קהילה 'לב טהור', וואס האבן מיט די יארן זיך געצויגן פון מאנסי קיין קאנאדע, און שפעטער קיין מעקסיקא; אונז האבן דארט אויך געכאפט א בליק, וויאזוי ס'איז דאס אטמאספער דארט.

די ערשטע מוצאי יו"ט - חוה"מ - זעמער געפארן קיין טאהש צום אושפיזין, און יודא לייב האט דאך דארט פראטעקציע.. האב איך סיי באקומען שיריים פונעם אלטן טאשער רבי זצוק"ל, און שפעטער אין שטוב א ברכה, וועז זיינע הייליגע הענט זענען אויף מיין קאפ.

דער אלעקסאנדער פאלאץ אין לאנדאן

איך דערמאן זיך יעצט, פונעם באזוך פונעם אלטן טאהשער רבי זצוק"ל - אין לאנדאן - וועז כ'האב נאך דארט געוואוינט; ס'האט זיך דאן געגאסן געלטער אין גרויסן.. און זיי האבן אפגעדינגן דעם ריזן 'אלעקסאנדער פאלאץ' - וואו צו פראווענען דעם 'חנוכת הבית' פונעם נייעם טאשער שטיבל אין לאנדאן.

אפצודינגן יענעם פאלאץ האט געקאסט א אומגעהויערע פרייז, און זיי האבן דאך געוואלט דער עולם זאל קומען, האבן זיי צוגעשטעלט צענדליגע באסעס - אהינצוטראגן דעם ציבור; און אויפ'ן וועג צוריק האט מען יעדן געלאזט הענגן, און מ'האט זיך געדארפט אלייניס טרעפן א וועג אהיים.. כאטש ס'איז נישט מער ווי צוואנציג מינוט פונעם היימישער געגענד.

און וועז כ'בין דארט געווען - ביים טאהשער חנוכת הבית, האב איך הערשט געזען וואס מיינט א פאלאץ - נישט סתם א זאַל - נאר מ'קען פארלוירן ווערן דארט.. און די

גאנצע טאהשע מסיבה - מיט'ן 'גאנצן' עולם - האט קוים פארנומען א קליינעם טייל פונעם גרויסן צענטער, און דאס איבריגע איז טויזענטע פוס גרויס און לאנג.

איך האב מיט א צייט שפעטער, דארט ווידער באזוכט - אינעם ריזן גארטן ארום דעם פאלאץ, וואו ס'איז זייער געאייגענט זיך אויסצולופטערן; דאס גאנצע סטרוקטור דעקט א שטח פון זיבן א האלב עֶיקער לאנד.. דאס איז געבויעט אוי א בארג, און אויף די הויכע טרעפ אין פארעטע, זענען פארהאנען ווייט-קוקער'ס, אוואו מ'קען זען גאנץ לאנדאן פונדערהייעך.

ס'איז געקומען א נייע ווינטער, און מזמן לזמן, ווען כ'פלעג אריין גיין צום הייליגן ליבע רבי שליט"א, צו ס'געווען חנוכה, צו פורים, צו פאר ימים טובים, פלעגט מיר דער רבי אויפנעמען מיט'ן פראגע; פארוואס קענט איר מיר נישט טון א טובה, און מבשר זיין א בשורה טובה?..

דער רבי פלעגט מיר אלץ מוטיגן - נישט אויפצוגעבן האפענונג, און ווייטער פראבירן זוכן א פאסיגע שידוך; איך פלעג אלץ אויסהערן וואס מ'האט מיר נאר אנגעטראגן, אבער ליידער האבן מענטשן געקענט אנטראגן אזעלכע אומ'פאסיגע הצעות, אז ס'האט געקענט ווי טון - ביז טרערן און אנטוישונג..

געווענליך איינמאל אין אפאר חדשים, האט זיך געמאכט אז מ'האט אנגעטראגן עפעס מער לייטיש, און כמעט אלע מאל איז צוריקגעקומען א ניין! אדער סתם שטיל - וואס מיינט ניין; אבער ווען ס'האט פאסירט א אויסנ'ארדענטליכע ווייטאג, האב איך געשפירט געוג נאנט - זיך אויסצורעדן צום רבי'ן; וואס האט מיטגעשפירט מיין גאראנגל, און מיר אנגעווויזן וואס צוטון, כדי זיך צודערהאלטן אין שוועכע זמנים.

איך האב פראבירט אלע סארט סגולות, און פעולות, וואס קען העלפן צוצוברענגן א גוטע הצעה פאר א שידוך; און איינמאל האב איך געגעבן א ריזן סומע - פאר'ן רבי'ן אין האנט, און געזאגט אז כ'טו דערמיט השתדלות; און דער רבי האט מיר פארשפראכן דאס צו געבן פאר א באגלייבטער עסקן, צו טון פאר מיינעט ווענן.

שפעטער א צייט, האב איך געפרעגט דעם רבי'ן גראד; וועלכע ספעציפישע פעולה דארף איך טון, כדי צו טרעפן דעם פאסיגן זיווג?..

און דער רבי האט מיר דערויף געענטפערט; איר האט שוין געטון וואס איר דארפט.. אוודאי קענט איר רעדן צו א שדכן, און זאגן א קאפיטל תהילים.. און דער אייבירשטער זאל טאקע העלפן בקרוב, אז איר זאלט אפילו קענען מיטנעמען אייער זון צו זיך אין שטוב.

די קומענדיגע מאל וועז כ'בין אריין צום רבי'ן, און דער רבי פרעגט מיר - וואס טוט זיך מיט שידוכים; האב איך געזאגט, אז היות דער רבי האט מיר געזאגט - אז כ'האב שוין געטון וואס כ'דארף.. ממילא וואס קען איך שוין טון מער?..

ענטפערט מיר דער רבי מיט א שמייכל; אז די גמרא זאגט אז מ'זאל מתפלל זיין 'לעת מצוא זו אישה'.. ממילא האב איך נישט געמיינט צו זאגן אז איר זאלט 'גארנישט' טון!.. איר מעגט זאגן א קאפיטל תהילים, איר מעגט רעדן צו א שדכן.. נאר איר דארפט נישט טון - ווער ווייסט וואס..

איינמאל וועז דער רבי האט געפרעגט, וואס מאכט מיין זון; און איך האב געענטפערט, אז דער אבי היתומים נעמט שוין קער פון עהם; האט מיר דער רבי געזאגט, וואס מאכט איר זיך נאריש.. איר וועט נאך בקרוב אויפשטעלן א נייע שטוב, און עהם מיטנעמען..

שפעטער א צייט, האב איך געפרעגט דעם רבי'ן זייער גראד; ס'איז שוין צייט כ'זאל געהאלפן ווערן? האט דער רבי מיר געזאגט; **כולי עלמא מודי אז יא..** האב איך געפרעגט; אויב אזוי, פארוואס ווארט איך נאך?.. האט מיר דער רבי געגעבן א זאג, בבחינת מגלה טפח ומכסה טפחיים; **כי עת לחננה..**

און וועז דער רבי האט מיר עפעס געזאגט, האט עס אלץ געהאט ביי מיר א שטארקע משמעות; אנדערש ווי די הונדערטע לייכטזיניגע בענטשער'ס, וואס האבן ליב צו זאגן; איך שפיר אז דעם יאר ביסטו א געהאלפענער.. אויף יענע נבואה זאגער'ס האב איך מיר קיינמאל פארלאזט, אבער אויפ'ן איינציגער גאט אין הימל האב איך נישט אויפגעגעבן האפענונג.. נאר קוקט אויס ס'נאכנישט באשערט, אבער אחכה 'לה' בכל יום שתבוא..

וואס מיין זון האט אלץ געטראכט בייטאג, און וועלכע שרעקעדיגע חלומות ער האט געהאט ביינאכט, ווייס איך נישט; אבער דער אבי היתומים האט עהם געהיטן און געשוינט - אלע טעג, ווייל אויב פאר מיר האט עס געקאסט געזונט, וויאזוי האט ער עס געקענט איבערקומען?.. אלמלא הקב"ה עוזרו.

און איך האב מיך אלץ איבערצייגט, די השגחה פרטית וואס באגלייט אונז; ספעציעל וועז כ'האב געזוכט א היים פאר עהם - וועז כ'האב מיך ארויסגעצויגן פון מיינע עלטערנס שטוב - און מיין זון האט זייער געוואלט גיין וואוינען ביי א חבר זיינע, ווי ער פלעגט דארט אסאך אהינגיין שפילן.

- למעשה איז עס נישט געווען קיין אפציע; און אפאר חדשים שפעטער, האב איך געהערט אז יענע משפחה האט זיך געֶגט רח"ל.. נו? וויאזוי וואלט עס געווען, טאמער מיין זון וואלט דארט געווען היינט?..

לעת עתה האב איך שוין אנגעהויבן ציילן די יארן און חדשים, וועו מיין זון גייט בר מצוה האבן; און אלץ הכנה, האב איך שוין יעצט באצאלט פארן סופר - החסיד ר' משה יעקב ביסטאן שליט"א - די פולע סומע פון א פאָר תפילין; דערביי האב איך געטוישט די רציעות פון מיינע רש"י תפילין - וואס האט זיך גוט געהאלטן 25 יאר - און בודק געווען מיינע פרשיות; טראכטנדיג, אפשר איז דאס אויך א גוטע סגולה פאר בעסערע צייטן..

איך פלעג מיך עטליכע מאל ארויסשטעלן רעדן פאר די מידיע, ביי יעדע זאך וואס האט פאסירט אין שטעטל; און ס'האט אוודאי נישט געשמעקט פאר יעדן, אבער איך האב דערמיט געבויעט מיין זעלבסט-וועדר; ווייל כאטש איך וואלט נישט געדארף אלעס רעדן - צו בכלל; אבער ס'האט מיר איבערצייגט, אז נתפעל וועדן פון יעדע מויל-מאכער - דארף מען אויך נישט.

גראדע, דאס יאר האב איך אויפגעטון - אין מיינע אייגענע פראיעקטן; אז כ'האב ארויסגעגעבן א 'פורים אודיאו סידי' מיט'ן נאמען 'צעפראסקעט'.. און מיין ציל איז געווען - בלויז געלט; און שפעטער האב איך טאקע געזען אז כ'האב נישט פארדינט אסאך דערפון.

- דאך האב איך נישט חרטה פארן מאכן דעם סידי; ווייל בשיטה האלט איך דאך, אז בעסער זאל איך אויספראבירן א זאך, און זען אליינס צו ס'גייט צו נישט; בעסער פון זאגן יארן שפעטער, אז כ'וואלט וועו געקענט דאס טון, נאר כ'האב קיינמאל נישט פראבירט..

די צווייטע דבר טוב - וואס כ'האב דעם וויטער אויפגעטון; אז היות יעצט פאר פורים בין איך געווארן 36 יאר אלט, האב איך אנגעהויבן פארשרייבן מיינע זכרונות, מיט'ן ציל צוזאמצושטעלן - 'אט דעם ביכל'; דאס הייסט אז כ'האב יעדע וואך געשריבן - אין א היימישע בלאג - חלקים אין פארזעצונגען, און דאס האט מיר געשטופט צו שרייבן נאך און נאך, ביז צו מיין פערציגסטע יום הולדת.

ס'געקומען פאר פורים, האט זיך געמאכט - עטליכע יארן אין א רייע - אז מ'האט מיר געווואלט ארויסריקן פון שפילן פארן רבי'ן; אנהייב איז עס געווען צוליב מיין קריטיקירן - קענן זאכן וואס זענען לדעתי נישט פאסיג אינעם שפיל, און איך בין דאך א עקספערט אויף די זאכן, האב איך נישט פארליטן געווסט חלקים; און מ'האט זיך געריבן צווישן זיך, און מ'האט מיר דערפאר געווואלט באזייטיגן.

א יאר שפעטער האט מען שוין געטראפן א קנאי'שע סיבה; אז צוליב די ווידיאו קליפ וואס איז ארויסגעקומען - ווי איך טאנץ נעבן א פרוי, וועט זיין א ביזיון טאמער כ'וועל שפילן ביים רבי'נס טיש..

א יאר דערויף - א דריטע סיבה - ווייל כ'האב פארפירט מ'זאל ארויסריקן א געווסט הדיוט, וואס האט - אונטערן טיש - געהעצט אקעגן דעם רבי'ן; אבער אלץ האב איך

געוואונען צוטרוי - ביי די וואס געבן צוטרוי.. און כ'האב סוף כל סוף יא געשפילט - אלע יארן אין א רייע.

ס'זענען אלץ דא גוטע ידידים וואס פארשטייען וואס מיינט א טובה אין צייט, אבער דאס איז זיכער, אז יענע געציילטע חברים - וואס שיקן מיר יעדעס יאר באזונדער משלוח מנות, זיי געבט מיר גאר א גוטע געפיל; נישט צוליב די עצם משלוח מנות, נאר די פאקט פון געדענקן א פריינד - אין א צייט וועז יעדער איז פארנומען מיט משפחה, און איך שטופ אריבער דעם פורים מיט 'גארנישט'.

בכלל, די געציילטע שבתים וואס איך האב נישט וואו צו עסן די סעודות; צו ווייל דער רבי פארט אוועק, און ס'נישט צוגעשטעלט אין ישיבה צו עסן, אדער פאר פסח צו סוכות - וועז ס'נישטא ענוג בחורים פארוועמען צוצושטעלן.. און דעמאלטס וואלט איך הנאה געהאט איינער זאל מיר לאדענען אויפ'ן סעודה; אט יענע אמת'ע חברים, טרעפן מיר שוין אן - אין אזא צייט.

כ'געדענק, אז דער ערשטער וואס האט מיר גערופן פאר א סעודה, גלייך נאך וואס כ'בין אנגעקומען קיין סקווירא, נאך וואס מיין ווייב ע"ה איז אוועק, איז געווען - יעקב יוסף בן הערשל שפירא - פון די קאווע.. און שפעטער פלעג איך האבן געציילטע וואס האבן מיר ענוג געלאדענט אויף די יו"ט סעודות; ווי 'יואלי בריל' און חיים יצחק האכהייזער, און אפשר נאך געציילטע.

אבער איינמאל האב איך אפגעמאכט, אז מער גיי איך נישט צו מענטשן אין הויז עסן קיין סעודה; ומעשה שהיה, איינמאל וועז כ'האב געגעסן ביי איינעם - וואס לאדענט אפציעל געסט צו די סעודות - און אינמיטן סעודה האט איינע פון די רחמנות'דיגע געסט פלוצלינג אפ'געבענטשט און אהיימגעגאנגען.

- און דעמאלטס האט דער 'בעל מכניס אורח' אנגעהויבן נאכמאכן און שפעטן - וויאזוי יענע אורח האט פריער געגעסן.. מיט'ן האלטן די גאפל אזוי מיט אזוי.. און יעדער האט געלאכט אויפ'ן קול!.. און איך האב עס נישט געקענט גלייבן; האב איך אפגעמאכט, עד כאן! ווער ווייסט ווי מ'מאכט חוזק פון מיר אונטער'ן רוקן..

וועז ס'געקומען יו"ט פסח, איז דאס געווען - דאס ערשטע יאר וואס כ'מאך פסח אין מיין אייגענע דירה'לע.. און ס'נישט געווען צו גרינג צוזיין אליינס, אבער רואיגער יא; דאך, וועז ס'האט זיך געמאכט כ'האב געליטן פון צייטווייליגע מיחושים, האב איך גוט געשפירט דאס איינזאמקייט, סיי פיזיש און סיי גייסטיש.

נאך אזעלכע פעלער, ווי צום ביישפיל; וועז כ'האב עטליכע מאל באקומען נירן שטיינער, און כ'האב אמאל אינמיטן נאכט געחלישט פון יסורים, פלעג איך שפעטער טראכטן; וואס וואלט געווען וועז איך ליג אזוי א גאנצע טאג - און א גאנצע נאכט, וואלט איינער בכלל געווואוסט?.. וועז איך קען יא קומען אין שול - צו נישט קומען - ווייסט איינער בכלל?.. דאס איז איינע פון די פרייזן פון זיין אליינס.

איך פלעג באקומען 'א געפרוירענע רוקן', און כ'האב דערפון פארלוירן דעם אטעם - פון ווייטאג; אבער דאס האב איך שוין געהאט אין לאנדאן אויך, אבער יעצט ווען כ'בין איינער אליינס, איז עס מער פחדים וואס ברענגן צומאל די מיחושים; און אסאך מיחושים קומען פון דעם, אז ס'פעלט פאר ווען צו געבן ליבשאפט, א שותף לחיים; און ס'געווען צייטן וואס כ'בין געווען דערוועגן אזוי צעשאקלט, און כ'האב זיך נישט געקענט העלפן.

די וועלט זאגט; אליין, זאל זיין א שטיין..

דורכ'ן ווינטער, האט זיך אנגעהויבן פראבלעמען - מיט מיין זון - ביי לאנגסאם אין שטוב; און מחנכים האבן געזאגט, אז מיין זון דארף גיין צו הילף, עהם אויסצולערנען וויאזוי זיך צו באגיין מיט חברים; און אסאך פון זיינע פראבלעמען איז געווען - נאך פונעם טראמא וואס ער האט פארלוירן א מאמע - און ס'האט יעצט אנגעהויבן אויסקלאפן.

מ'האט מיר געהאלפן מסדר זיין, אז איך זאל גיין מיט עהם - אפאר מאל א וואך - צו א טערעפיסט פאר קינדער; דאס האט מיר ווידער געקאסט ממון ודמים, און ס'האט מיר אנגעהויבן קאסטן נאך זאכן; ווייל אויך אין חדר האבן די פרייוועטס אפגעקאסט.

איך פלעג עהם טראגן מיט א טעקסי, און וואַרטן אינדערויסן אויפ'ן גאס, אין די היצן און קעלט; ס'נישט געווען צו געשמאק, אבער בעסער ווי צו הערן זיך באקלאגן אויף מיין ליבע בן יחיד; שפעטער אין די זומער, האט מען מיר ערקלערט, אז ס'וועט זיין לייכטער פאר לאנגסאם - און פאר מיין זון - ער זאל גיין אין קעמפ; און ווידער האט עס מיר געקאסט די הויזן.. א ערך פון זעקס טויזענט דאלער, גראד ארויס פון טאש.

יעצט פאר שבועות - ר"ח סיון תשע"ד - האט סקווירא פארלוירן איינע פון אירע שטערקסטע פיאנערן, וועו ס'איז נפטר געווארן דער לעגענדארער גבאי - ר' ישעי משב"ק ז"ל - אין טיפן עלטער נאך לענגערע יסורים, דאך האט ער נישט נאכגעלאזט קיין ריר פון זיין עבודה בקודש קדשים, וואס אנדערע צענדליגע האבן געדארפט מאכן - האט ער געטון אליינס - אפי' מיט א צעבראכענעם האנט און שוואכע קערפער.

ספעציעל איך פערזענליך האב געלאזט א ווייטאגליכער גלעזל טרערן, אויף א יוד וואס איז געווען דער שליח בפועל, זיך משתדל צוזיין פאר מיר פאר א שידוך - א לענגערע זמן; און אפילו דאס לעצטע מאל וואס מ'האט עהם אריינגעפירט אין שפיטאל - קראנק און שוואך - האט ער אנגעזאגט 'זיין לעצטע בקשה', אז פאר דעם אלמן דארף מען זען עפעס א גוטע שידוך מאכן - וואס שנעלער..

איך געדענק די לעצטע פאר מאל וואס כ׳האב ביי עהם געשריבן א קוויטל, און ער האט צו מיר געזאגט מיט א טענה; דו ביסט דאך נאך א יונגער מענטש?.. דו דארפסט וויידער חתונה האבן און אויפשטעלן א שטוב!..

ס׳נישט מעגליך צו שרייבן אן אויסלאזן סיי וועלכע גוטע פעולה דער בעל מסירות נפש - ר׳ ישעי׳ גבאי - האט געטון פאר״ן חסידות פאר רבותינו הק׳, און פאר אומצאליגע חסידים; ער האט נישט געדוהט און געשוויגן, ביז״ן לעצטן אטעם, און ס׳האט זיך עהם פארדינט דאס גרעסטע כבוד לאחר מיטתו.

און וועז דער רבי זז״ג האט באגלייט זיין געטרייען גבאי ביז״ן מקום מנוחתו, האט מען - ר׳ ישעי׳ יואל בהרב אברהם צבי אונגאר ז״ל - באהאלטן הארט נעבן דעם וואנט פונעם אוהל הק׳ פונעם רבי״ן זצוק״ל, ווי א בחינה פון וּמְשָׁרְתוֹ לֹא יָמִישׁ מֵהָאֹהֶל, וואס קיינער ליגט נישט אזוי נאנט; דאס איז ערמעגליכט געווארן דורך זיין געטרייע אייניקל - הערשי אייזנבערגער - וואס איז געווען זיין רעכטע האנט, און עהם דערהאלטן אנצוגיין מיט זיין עבודה בקודש.

ובכן, אום זומער תשע״ד האט מיין שווער נאכאמאל חתונה געמאכט א קינד, האב איך געפלאנט - ווידעראמאל זיך אריבערצוכאפן צום הייליג לאנד; צו באזוכן בזכיה די הייליגע מקומות, און נאס מאכן מיט טרערן די הייליגע שטיינער - איבער די ציונים קדושים - פון דאס הייליגסטע ביים עם הנבחר.

איך וואלט באמת געוואלט פארן אום חודש שב״ט - וועז ס׳נאך קיל, ווייל איך בין זייער עמפינדלעך צו היצן; אבער למעשה האט די השגחה עליונה געפירט, אז מיין שווער זז״ג [מיין יודענע ע״ה ס׳ טאטע] אין לאנדאן האט געפלאנט צו חתונה מאכן אום סיוון.

איך האב ב״ה אלץ מיטגעהאלטן זייערע שמחות - מיט נאנטשאפט און אסאך הכרת הטוב - און בעיקר אלץ מיין זון ני״ו, וואס ווייל אוודאי זיין דארט; און דאס מאל איז עס שוין געווען די פערטע שמחה - וואס איך קום צו פליען לכבודם.

פלענער האבן זיך געדרייעט ארויף און אראפ - מיט״ן קאלענדער, צו כ׳זאל שוין זיין דארט אויף שבועות - און פארפאסן מיין אייגענע נעפיו״ס חתונה; אדער זאל איך פארן קיין ארץ ישראל - נאך פאר לאנדאן - מיט מיין זון; צו זאל איך פארן פאַר״ן חתונה - אדער נאכן חתונה.

אבער איין פרימארגן האב געפונען אויף מיין טישל א קאנווערט, פון מיין ליבע נעפיו - דער חתן ברוך אברהם ברויער הי״ו - א זון פון מיין עלצטע שווועסטער און א

געטרייע רעכטע האנט; ווי ער שרייבט צו מיר, אז זייער אומ'אנגענעם וועט אויסקוקן זיין שמחה אָן מיר, און ער פארלאנגט כ'זאל טוישן פלענער.. נו, וויאזוי האב איך עהם געקענט אפזאגן?..

האב איך געמוזט טוישן מיינע פלענער, און וויפיל ס'זאל קאסטן מער - אלץ מער אריין אין די זומער - האב איך זיך געלאזט קאסטן, און באשטעלט רייזע-בילעטן פאר דריי וואכן; און כ'וועל קודם פארן קיין לאנדאן, כדי מיין זון זאל קענען פארברענגען דארט ביי זיין משפחה; און אין די צייט, וועל איך אריינכאפן א וואך אין הייליג לאנד.

אנקומענדיג קיין לאנדאן, האב איך וויידער באגעגענט אלטע ליבע ידידים, וואס זענען מיר אלץ געווען געטריי.

צו דעם, האב איך אויך באגעגענט נוצבארע פריינד - שוין פון פריערדיגע מאל וויילן אין לאנדאן; דודי בראון און זיין טאטע - וואס זענען סוחרים אינעם יודישער אַרט גאַלעריע - וואס זענען ארויס פון די גלייזן וועז זיי האבן דערווישט מיינע טאלאנטן; און האבן מיר פארבעטן צו זייער סטודיאו, ווי כ'האב מיר געלאזט פאטאגראפירן אין פארשידענע ארטיסטישע סצענעס און פאזיציעס.

שוין פריערדיגע מאל האבן זיי באוויזן צו מאכן פון מיר גאר געלונגענע פאָרטרעטן, אויך דאס מאל האב איך זיי נישט אנטוישט; שוין מאכנדיג אויך עטליכע קאמישע לאכערייקעס, וואס איז גאר גוט געלונגען.

א טאג נאכן חתונה אין לאנדאן, האב איך געפאקט פעק און עולה געווען בשנית אל הר המוריה, להשתחוות לפני השם בהר הקודש בירושלים.

דאס מאל, שוין מיט א היבש ביסל ערפארונג פון לעצטע מאל, אז ווי הייליג דאס לאנד איז, איז ארץ ישראל נקנה ביסורין; די שכינה הק' איז דאך נאך אין גלות.

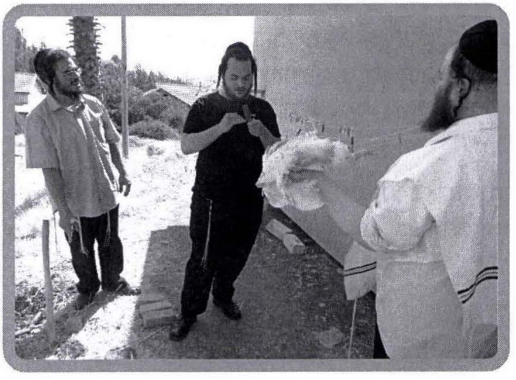
איך האב ביי מיר אין קאפ גענומען, אויסצוניצן לטובה וואס מער איך קען; און קישנדיג דאס ערד - ביים ארויסקומען צום אווירא דארץ ישראל, האב איך געוואנדן מיינע טריט קיין ירושלים, וואו כ'האב באקומען א אכסניא אין א 'בחורים דירה'; און משה קליין - מיין באגלייטער פון לעצטע מאל - האט מיר וויידער געהאלפן בנאמנות.

יא! א בחורים דירה, מיט אלע פירושים.. און כ'האב בייגעוואוינט עפעס אומגלויבליך; איינער דארט איז געשלאפן א בייגל אויפ'ן זייגער - בלי גוזמא.. פלוצלינג זע איך, אז יענער איז מער נישט אין בעט.. אויף מיין פראגע באקום איך א ענטפער, אז נאכן שלאפן פון פינעווע פארטאגס - ביז פיר'ע נאכמיטאג, כאפט מען עפעס אין מויל, און

א קורצע שפאציר זיך אויסצולופטערן.. ואודך - מ'איז ממשיך ביז'ן עלות השחר - וחוזר חלילה..

אבער מיר האט געברענט די מינוטן - אין דעם קארגע וואך צייט וואס כ'בין דא, און שוין גאנץ פרי האבן אונז זיך ארויסגעלאזט מיט'ן אוטאבאס - אויפ'ן וועג קיין דרום.

איך בין אנגעקומען אינעם הייליג לאנד - אום דאנערשטיג; אצינד איז ערב שבת, און אונז פלאנען צוזיין שבת פ' קורח אינעם עיר האבות - חברון; אונז האבן אפגעשמועסט, אז ביי איינע פון די שייד-וועגן ביים צומת, וועלן מיר זיך טרעפן מיט איינעם - וואס וועט אונז ווייטער נעמען מיט זיין קאר.

אינעם מושב מעון - מחוץ לקו הירוק

יענער איז א גאנצע מושב'ניק געווארן.. גראדע איז ער א מאנסי-ווישניצער יונגערמאן - אברהם דאוידאוויטש - וואס וואוינט אינעם מושב 'מעון'; אבער וואוינענדיג דארט, קוקט ער שוין אויס א גאנצער מושב'ניק, מיט'ן אפגעברענטן פנים, ארבעטנדיג עבודת כפיים - אין פעלד און פארעם.

ער האט אונז אפגעווארט, און אונז קודם געגומען צו זיין יישוב; טאקע אין די שטחים - מחוץ לַקַו הַיָרוֹק, אבער נישט צו נאנט צו אראבישע דערפער; דארט האט ער אונז צוגעפירט צו א קיען פארעם - וואו ער ארבעט א האלבע וואך און מעלקט די קיען; און דערנעבן - צום הינדל פארעם, וואו מ'האדעוועט הינדלעך - און מ'באקומט ארגאנישע אייער און אלעס וואס מ'דארף צו א געזונט לעבן.

מיט אונז, איז מיטגעקומען א בחור - בערעלע בלייך - וואס האט זיך געלערנט הלכות שחיטה; און אברהמ'לע האט עהם מכבד געווען צו שחט'ן א פעטן הינדל.

- אברהמ'עלע האט געמאכט כיסוי הדם, און די געדערים געווארפן פארן הונט - וואס שומר'ט דארט דעם קליינעם סביבה; אינעווייניג אין זיין באשיידענע הייזקע, האט זיין חשובע פרוי אנגעגרייט פאר אונז - טעלער'ס היימישע ירקות-קוגל, מתנובות הארץ הקדושה, אז מיר זאלן טועם זיין, נאכן איינווייקן צו זאלצן דעם הינדל.

נאך דעם היימישן פארברענג, זעצן מיר זיך שוין אריין אין אוטא - צו פארן קיין חברון; אבער פלוצלינג טרעפן מיר זיך געשטראנדעט אינעם הייסן אוטא.. די מאשין וויל זיך נישט אנצינדן - אן קיין פארוואס..

ס'האט געז, ס'האט בעטערי, אבער ס'וויל זיך נישט אנצינדן; האבן מיר זיך דערווייל געזעצט אונטער'ן שאטן פון ביימער, זיך צו שיצן פון די הייס-גליענדע זון העכער אונז, ביז אברהמ'עלע ברענגט הילף; און פונקט באמערקן אונז דארט אינטערעסאנטע געוואוקסן.

בערעלע בלייך זאגט; כ'מיין אז דער בוים האט א גוטע שמעק, לאמיר אפברעכן א צווייגל און מאכן א 'בורא מיני עצי בשמים'.. און איך מאך א הויעכע ברכה.. וראה זה פלא! ווען בערעלע זאגט אמן, און איך אמן אויף זיין ברכה, און די מאשין צינדט זיך אן..

קוקט אויס ס'געווען באשערט צו מאכן א ברכה אויף דעם בוים.

און ויסעו.. מ'פארט קיין חברון! ס'זאגט זיך גרינג, אבער וואס דאס מיינט צו זיין שבת קודש ביים מערת המכפלה, אט הערט.

מיר קומען אן קיין חברון, און פארן באלד צו - צום אכסניא אין 'גבעת האבות' - ביי ר' בנצי גופשטיין הי"ו; וואס איז איינע פון די אנפירער פונעם יישוב אין חברון, א באקאנטער רעכטע אקטיוויסט, און תלמיד פונעם קדוש הרב מאיר כהנא הי"ד.

מיר שטאטן אפ א באזוך ביי זיינע חברים בדומה לו; איינער איז - איתמר בן-גביר - א פראמינענטע עורך דין, מיט וועמען מיר האבן געשמאק פארברענגט; און דער צווייטער - ר' ברוך מרזל שליט"א - וואס וואוינט אינעם געגענד דערנעבן - 'תל רומידה' - וואס איז ממש צווישן די אראבער.

ר' ברוך מרזל העלפט ספעציעל צו, פאר די וואס קומען מתפלל זיין ביים מערת המכפלה; ער וואוינט נישט וויט אויפ'ן בארג - ממש צווישן פולע אראבער, און מיר קלעטערן ארויף צו זיין הויז, ווי ער נעמט אונז אויף מיט ערנסטע נייעס; זאגנדיג, מיר האלטן יעצט אינמיטן א מערכה קעגן די שונאים..

אויף זיין טאראסע קען מען זען וויט אקעגנאיבער, ריזן וואלקענעס מיט רויעך; דארט - זאגט ער אונז - טוהט זיך יעצט א מערכה, ווייל די אראבער וואס וואוינען אויף יענע גאס, וואלפן ברענענדיגע פלעשער אויף די סאלדאטן, און נאך אביסל ווען עטץ הערן, אז ס'דא אפאר געשאסענע אראבערס..

וכך הווא, נאך א האלבע שעה איז געמאלדן געווארן אין די נייעס, אז אין חברון האט מען געשאסן א יונגע אראבער צו טויט, און אנדערע פארוואונדעט - און נאך פולע

אוועקגעפירט אין ארעסט; ר' ברוך מרזל בייסט די ציין, און זידט ארויס בייזקייט קעגן די אראבער.

אז איך פרעג עהם; וויאזוי קענען ענק באזיגן ווילדע אראבערס? זאגט ער; וועז איך זאל האבן רשות, מאך איך פון זיי א גל של עצמות.. און זיין פעסטקייט און דיקע ארעמעס צייגט, אז ער איז גארנישט מגזם.. ר' ברוך וואלט זייער געוואלט - מיר זאלן בלייבן ביי עהם אויף שבת, אבער מיר זענען נישט גרייט צו זיצן קעגן רויעך און געפילדער - א גאנץ שבת; בלית ברירה לאזט ער אונז גיין, אנזאגנדיג, אז קבלת שבת אינעם מערה - מוזן מיר קומען.

למעשה האבן מיר נישט מקבל שבת געווען אינעם מערה, ווייל מיר האבן נישט געהאט די דרייסט, צו גיין ביינאכט צווישן אראבער - דעם לאנגן וועג ביז'ן מערה; און די תושבים האבן געלאכט פון אונז, די אמעריקאנע פחדנים..

אונז האבן געדאוועט אונטערן בארג פון גבעת האבות, אין א קליינעם געצעלט - וואס דינט אלץ שול; און כ'האב דארט באגעגענט - ר' אהרן גרנות שי' - א באקאנטע קאָרעספאָנדאַנט פאר די 'מִשְׁפָּחָה'; וואס דארט אין חברון איז ער א גאנצע מגיד.. און אלע אין חברון גייען מיט בגדי לבן, לכבוד שבת קודש.

ביי די סעודות שבת זענען געקומען נאך געסט, און מיר האבן זיך געטיילט מיט'ן ארעמען ביסן - ארום דעם טיש; אויפ'ן וואנט הענגן בילדער פון די קדושים, הקדוש הרב מאיר דוד כהנא - און הקדוש דאקטאר ברוך קאפל גאלדשטיין הי"ד, וואס האבן זיך מוסר נפש געווען - מיט נקמה פאר יודיש בלוט, קעגן די אראבער וואס אקופירן די שטחים.

שבת אינעם באגינען, וועז די זון שטראלן האבן זיך באוויזן אויפ'ן חברונ'ע הימל, האט עס מיר דערמאנט די הייליגע משנה; וועז מ'האט אויסגערופן 'ברקאי'.. האיר פני כל המזרח עד חברון, לעורר זכות ישיני חברון.. מיר מאכן זיך שנעל גרייט, און גייען יעצט אין וועג - צום הייליגן מערת המכפלה; די זון באקט שטארק, אבער א געשמאקע ווינטל גלעט אויפ'ן פנים, און מיר שפרייזן אראפ דעם לאנגע געדרייעטע וועג ביז'ן מערה, וואס איז היבש ווייט.

- אויפ'ן וועג באגעגענען מיר די יודישע שומרים, און מ'באגריסט זיך ברודערליך; אויף די זייטן זענען אראבישע הייזקעלעך, און טאמער טוהט איינער פון זיי בטעות ארויסשטעקן א האנט, צו זען אויב ס'רעגענט אויפ'ן וועלט, באלד איז שוין אויסגעשטרעקט א ביקס צו יענע ריכטונג..

עפעס א אינערליכע רואיגקייט האט אונז באהערשט, א רגש פון א עת רצון צוזיין אינעם געדאפעלטן מערה - וואס פירט צום גן עדן אליינס; מתפלל צוזיין תפילת שבת ביי די הייליגע אבות ואימהות, וואס אין זייער זכות האבן מיר א קיום.

נישט ווייט פונעם מערה, איז פארהאנען א חב"ד שול און דערינען א מקוה; און נאך א ווארימע מקוה, האבן מיר זיך אריינגעקליבן אינעם בנין המערה, און די התלהבות פון די מתפללים האט אונז אנגעצינדן; מזמור שיר ליום השבת - פון איין מנין, קריאת התורה, מוסף, ושארי תפילות פון אנדערע מנינים, געבן אזא הייליגע געפיל.

איך האב געגומען א תהילימ'ל - און זיך געזעצט אינדערמיט, און אנגעהויבן זאגן קאפיטלן נאכאנאנדער; אין דעם מקום ליגן דאך די אבות העולם, און מיין הארץ דראפעט זיך אויף די הייליגע וועגט, צוזאמען מיט הונדערטע יודען - פון אלע סארטן און שיכטן - וואס שטראמען אהין און צוריק, א גאנצן שבת, פון די ארומיגע יישובים.

מ'שפירט א שבת'דיגע געשמאק אינעם נשמה, וואס ציט אויף העכערס; אלעס איז חברון, תפילה, קודש קדשים, יודען מיט'ן בורא, א אחדות מיט זיין הייליג פאלק, און ס'גארנישט פארהאנען אינצווישן.

קאפיטל
פיר און דרייסיג

די וועג צוריק איז געווען בארג ארויף - און גארנישט לייכט, אבער ווען מיר זענען אנגעקומען צום אכסניא, האט אונז 'בן-גביר' מכבד געווען מיט א ברייטע קידוש - צוזאמען מיט אסאך אורחים; מ'האט זיך משמח געווען אויפ'ן מפלה פון יעדן אראבער - אין די לעצטע פאָר טעג.. איך האב מיך געשפירט ווי א פרעמדער, ווייל זיי האבן מיר פארגעהאלטן; ענק זיצן דארט אין חוץ לארץ און ציטערן פאר אונזערט וועגן?.. קומטס אהער, און דערלעבטס די נקמה..

בימים ההם איז געווען אינמיטן די טראגעדיע - ווען מ'האט פארכאפט דריי בחורים אין יענע געגענד, און מ'האט דאן נאכנישט געוואוסט וואס האט מיט זיי פאסירט; אין די לופט - העכער חברון והגלילות - האט געשוועבט א גרויסע ווייסע גאז באלאן, וואס האט געזאלט אפכאפן בילדער פונעם געגענד ארום, אולי ימצא הגנב.

למעשה דורכ'ן שבת האט גארנישט באזונדערס פאסירט, אויסער מילדע רייבערייען צווישן מתנחלים און אראבער אין די אומגעגענד; מוצאי שבת האב איך נישט געהאט פארוואס צו ווילן דארט, האבן מיר געגומען א טראַמפ צוריק קיין ירושלים; דארט האבן מיר אנגעטראפן היימישע און באקאנטע, ביים עסן מלוה דמלכה אין עיר הקודש ירושלים.

צומארגענס - גאנץ פרי - האב איך שוין נישט געקענט שלאפן, און כ'האב אונטערגעטריבן מיינע באגלייטער - אז איך וויל שוין גיין ערגעץ, ווייל אין מיר האט געקאכט א אומרואיגקייט; כ'ווייס אויך נישט פארוואס, אבער כ'האב פלוצלינג נישט געהאט קיין מנוחת הנפש.

מיינע מחשבות האבן מיר געפירט צו קאלמוטנע תשעה-באב פסוקים, זעענדיג דעם חומה און אלט שטאט ירושלים; אט די מקום האט אמאל געווירבלט מיט עולי רגלים, און היינט.. מישטיינס געזאגט - עפעס טוריסטן, באזוכער וואס כאפן בילדער.

ווי איך שפרייז אריבער די אלטע געסלעך, רייסט זיך ארויס א שטיק קינות פון הארצן, און ס'באנעמט מיר א פחד וחרדה - וואס איך בין נישט אומשטאנד אפצושטילן; דא בין איך אינעם עיר הקודש.. אוי געוואלד! אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד הָעִיר רַבָּתִי עָם, וואו איז דער אמאליגע ירושלים; הֲזֹאת הָעִיר שֶׁיֹּאמְרוּ כְּלִילַת יֹפִי מָשׂוֹשׂ לְכָל הָאָרֶץ, און די הייליגע צורות וואס האבן זיך דא געדרייעט.

יעדע שטיינדל דא האט היסטאריע, וויפיל הלכות ואגדות זענען געזאגט געווארן איבער זיי - און ווען זיי, אוי! תִּשְׁתַּפַּכְנָה אַבְנֵי קֹדֶשׁ.. דְּרָכֵי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת.. וַיֵּצֵא מִבַּת צִיּוֹן כָּל הֲדָרָהּ.. וועט מ'זאגט ציון וירושלים, נישט דאס מיינט די פסוק, מיר לעכצן אויף עפעס אנדערש.

עַל אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָה, עֵינִי עֵינִי יֹרְדָה מַיִם כִּי רָחַק מְמֶנִּי מְנַחֵם מֵשִׁיב נַפְשִׁי, ווי קלעבן זיך נישט צוזאמען די גוימען פאר וויטאג און טרערן.. רְאֵה יְהוָה כִּי צַר לִי מֵעַי חֳמַרְמָרוּ נֶהְפַּךְ לִבִּי בְּקִרְבִּי.. כִּי רַבּוֹת אֲנָחֹתַי, וְלִבִּי דָוָי.. איך שעם זיך פשוט צו באווייזן מיין גלות פנים - אין אזא הייליג מקום.

אט זעט מען די מקום המקדש! עַל זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ.. עַל הַר צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם שׁוּעָלִים הָלְכוּ בוֹ, אויפ'ן סאמע הייליגסטע מקום אויפ'ן וועלט, שטייט א ווארצל; דאס צעברעכט יעדעס יודיש הארץ און ברענגט שטראמען טרערן..

דא שטיי איך נעבן דעם כותל, און שעפשע תפילות, בקשות ותחנונים, פאר דעם און יענעם, פאר'ן גלות השכינה, זאל שוין זיין די גאולה און השארת השכינה בפרהסיא, חדש ימינו כקדם.

איך וויל אנקומען צו קברי מלכי בית דוד, און כאטש ס'איז אנגעלייגט מיט נוצרישע תועבות - לענגאויס די גאנצע וועג; און כאטש ס'איז בארג ארויף, און ס'גיסט זיך פון מיר שווייס - ווי אמפער'ס, האט דאס נישט אפגעהאלטן מיין תשוקה צו דערגרייכן די ציל.

די זון באקט במלוא עוצמה, און מיר גייען א טריט נאך א טריט, נענטער צום 'עיר דוד'; און ווען מ'זעט א שילד 'ציון דוד המלך', דערפרייעט זיך די נשמה; און מיר קלייבן זיך אריין אינעווייניג, האפנדיג אז דארט זענען נישטא קיין מוסלמים צו נוצרים; און טאקע ווירקליך בקודש פנימה איז הייליג געשטימט.

מיר טרעפן דארט עטליכע מנינים היימישע מתפללים, וואס שרייען אויפ'ן קול פסוקי תהילים, און איך ווער מיטגענאפט מיט'ן התלהבות, זאגנדיג אפאר זאטע קאפיטלן - ביים מחבר אליין.

די ריזן ווינטעלאטור בלאזט אריין פרישע חיות פאר די אויסגענאגטע כוחות פון די היצן - צוזאמען מיט די קאפיטלען וואס מ'זאגט בלב ורגש; אט האט זיך א היימישער מתפלל צוזינגען 'וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק', און דער גאנצער ציבור ווערט מיטגעכאפט.. און ס'גייט אזא געזאנג, אז די געציילטע פרעמדע טוריסטן שלעפן שנעל ארויס די קאמערעס - און פאראייביגן דאס..

איך באמערק, אז דערנעבן איז פארהאנען א פריוואטע נחלה - א ישיבה על קברו; דארט האב איך געפונען א קראן מיט אייז קאלטע וואסער, און תוך די פלאקערדיגע היץ, האב איך זיך דערכאפט די אטעם - מיט א גוט'ן שלונג מים חיים.

שפעטער נאכמיטאג האבן מיר זיך אהינ-געלאזט צום 'הר המנוחות', און מיר טרעפן דארט א גאנצע הוהא; ס'איז היינט די הילולא פון - הרה"צ ר' מרדכי אליהו זצוק"ל - פון די גרויסע ביי די ספרדים, וואס ליגט ממש נעבן דעם הייליגן חיד"א זי"ע ועכ"י, ביים עק פונעם בארג.

מיר גייען ארויף העכער אויפ'ן בארג, צו מתפלל זיין ביי עטליכע חשוב'ע פלעצער, ווי מ'קען פועל'ן גוטע זאכן; און מיר באגעגענען זיך מיט'ן ציון פון - הרב שלמה קארליבאך ז"ל - וואס איך האב עהם נאך געקענט; און איך שטעל מיר בכוונה אוועק מיט'ן תהילים אין האנט, און פארגיי מיט א הארציגע טרערן לידל - פון זיינע לידער; 'ומחה השם דמעה מעל כל פנים'.

- איך בעט, אז בזכות אזא גרויסע עסקן להחזיר נשמות ישראל לאביהם שבשמים, זאל אונז אוודאי זיין גע'פועל'ט כל מילי דמיטב, אין זיין ריזן זכות - וואס מ'קען גארנישט אפשאצן; מיר זאלן זוכה זיין צו א ענדגילטיגע ישועה פארן כלל ווי פארן פרט.

פון דארט שפאנען מיר ארויף - בעליה לציון הקדוש פונעם הייליגער בעלזער רב זצוק"ל; און דא עפענט זיך מיר א קוואל טרערן, וואס איז געווען אזוי וואונדערליך איינגעהאלטן ביז יעצט; איך שלעפ ארויס מיין לאנגע קוויטל - מיט בקשות פאר אלע ידידים און מעריצים; און קוים וואס כ'קען ארויסרעדן א ווארט, ווען איך שטיק מיר אין געווייַן, און איך שפיר פאר א אמת - אז ס'דא דא ווער ס'הערט מיך אויס..

- פארדעם אליין האט זיך געלוינט דאס רייזע ביז אהער; די ישועה שמעקט דא אזוי נאנט און ממשות'דיג.

איך באמערק דאס ציון פון ר' שלמה מערזל ע"ה - א אלטע בעלזער חסיד, וואס האט געקויפט דעם חלקא - הארט נעבן בעלזער רב זצוק"ל; איך האב דאך ר' שלמה מערזל גוט געקענט - פון מיינע יונגע יארן - ווען ער האט געוואוינט ביי אונז אין שטעטל; און מיר לאזן איבער עטליכע קאפיטלען - ביי אסאך גרויסע דערנעבן - אז זיי אלע זאלן זיך מיען פאר אונזערט-ווענן, און ברענגען נענטער די גאולה.

צוריק-גייענדיג ארונטער דעם בארג, האט מיין באגלייטער מיר געבעטן, אז ער וויל טרעפן די ציון פון הקדוש הרב מאיר כהנא ז"ל הי"ד, וואס איז געשאסן געווארן דורך אראבער; אבער מיר האבן עס נישט געקענט אפגעפונען, ביז ס'איז שוין צוגעפאלן די נאכט.

- האבן מיר זיך - בלית ברירה - געקערט צום ציון החיד"א און פונעם בעל ההילולא הרב מרדכי אליהו זצ"ל, און דארט אויסגעשריגן עטליכע קאפיטלען תהילים, זאלן מיר האבן געפועל'ט אלעס גוטס.

פון אלע ידידים און זייערע הבטחות, אז וועו כ'וועל קומען אין הייליג לאנד וועלן זיי מיר טראגן און ברענגען.. פון אלעס איז געבליבן געזאגט.. און איך אנטוישט; האב איך מיך געמאכט א חשבון, לאמיר אריינכאפן די פאָר טאג וואס איז מיר געבליבן דאהי צו ווייל, און כאטש עפעס אויפטון.

צומארגענס גאנץ פרי, האב איך זיך פארשטענדיגט מיט א געטרייע חבר, מושי קויפמאן, וואס זיין חתונה איז פארגעקומען צוויי טעג שפעטער, און מיר האבן זיך מיטגעכאפט מיט עהם - צום הייליגן קבר פונעם מאמע רחל, צווישן חברון און בית לחם.

טאמער האב איך געמיינט אז איך האב מיך נעכטן אויסגעווינט, האב איך אונטערגעשאצט די כח פונעם מאמע רחל; ווייל וועו כ'האב געעפענט דאס תהילימ'ל, און דערמאנט די נאמען פון מיין ליבע בן יחיד'ל - יעקב יוסף בן פראדל בילא להצלחה בחינוך, האט א קוואל פון זודיגע טרערן זיך געעפענט, און מיין הארץ איז געשפרונגען פון התרגשות.

איך האב אנגעהויבן רעדן אפען; הייליגע מאמע רחל, די ווייסט דאך גוט וואס מיינט א בן יחיד'ל.. די ווייסט גוט וואס הייסט - מ'לאזט איבער א קינד אן א מאמע.. דיין יוסף'ל דיין קינד, מיין יעקב יוסף'ל מיין קינד דיין קינד.. בעט ביים איינציגער פאטער אין הימל - דער אבי היתומים - זאל זיך דערבארעמען אויף אונז, און שיקן גוטע השפעות - מיט אלעס וואס מיר וואונטשן זיך - בזכות די מאמע רחל.

איך האב אזוי לאנג געווויינט, ביז כ'האב געשפירט - אז כ'האב מיך אויסגעבעטן.. דאן זעמער געפארן צום ציון פון 'שמעון הצדיק'; און איבעראל טרעפן מיר גוטע יודען, און מיר דערפרייען זיך מיט א גלעזל משקה און חיזוק וועו ערטער.

מיר האבן נאך געוואלט אריינכאפן - צו גיין אויפ'ן הר הזיתים - אויפ'ן ציון פונעם אור החיים הקדוש, און נאך; אבער ס'גארנישט לייכט אנצוקומען אהין - משום סכנה; דערצו, האבן מיר נישט געקענט געפונען די פאסיגע איינגאנג - וואו מ'קען אריינגיין

- אנע אריבערגיין 'סוליוואן' - די סכנה'דיגע געגענד דארט; און די היצן פיניגן דאך געפערליך..

איך האב געבעטן מיין באגלייטער זיך אפצושטעלן העכערן בארג, דארט וואו מ'זעט דעם מקום המקדש - דער הר הבית; און אין די צייט וואס מיין חבר האט געכאפט א רייד מיט א קעמל, האב איך מיר צעזונגען א טרויעריגע קינה ותפילה; עַד מָתַי אֲשְׁתּוֹמֵם עַל חֻרְבַּן פַּעֲמַיִם.. עַד מָתַי לֹא תְרַחֵם אֶת יְרוּשָׁלַיִם.. אוֹר חָדָשׁ עַל צִיּוֹן תָּאִיר.. וְנִזְכֶּה כֻּלָּנוּ מְהֵרָה לְאוֹרוֹ..

מיין פלאן איז געווען צו פארן צום 'ים המלח', און זיך טונקן אין די זאלציגע וואסער - וואס היילט דאס קערפער; ס'איז באקאנט אז עֵין בּוֹקֵק - דער געגענד פונעם ים המלח - איז די נידריגסטע וואסער לעוול, ממילא זענען דארט די היצן גאר שטארק, און קוים וואס אווינטל בלאזט דארט.

אויפן וועג אהין - אויפ'ן באס - האב איך מיך טאקע אפגעבראנט די האנט, ווען כ'האב נישט געכאפט - אז דורכ'ן פענסטער שיינט אריין די זון דירעקט אויף מיין האנט, און כ'האב באקומען א זון בּרי.

אנקומענדיג אהין, האבן מיר זיך געלאזט קאסטן א האטעל צימער - איבערנאכט, און צומארגענס האבן מיר דארט געגעסן פרישטיג, וואס איז געווען צוגעגרייט אין עס-זאל, ווייל כ'האב געהערט, אז אין הייליג לאנד זענען רוב די ערטער - אונטערן ערליכע השגחה פונעם בד"ץ פונעם עדה.

איך האב געשפירט - ביים טועם זיין תנובות הארץ הקדושה - אז די עסן זענען נאטורליך; נישט געפאנפערט ווי אין ניו יארק.. און נאך אזא געזונטע פרישטיג, האב איך זיך געטונקן די פוס אין די פעטע זאלציגע וואסער - אין די באדע פונעם האטעל, און ס'האט טאקע אויפגעטון פאר א לאנגע צייט.

כ'האב נאך זייער געוואלט אריינצוכאפן - נאך עטליכע הייליגע מקומות אין גליל, און דערמיט זעטיגן מיין דארשט, וואס האט מיר אהערגעצויגן אויף א באזוך אינעם הייליג לאנד; און אנקומענדיג קיין צפת, האבן מיינע אויגן זיך נישט געקענט גענוג אפזעטיגן - פון די הייליגע שיינע גליל בערג, ספעציעל איר היסטאריע פון קדושה; און אז מ'שפירט די געשמאקע קילע לופט, האט דאס אונז געשטופט צו פארברענגן דארט א פולע טאג.

מיר האבן זיך אריינגעכאפט אינעם היימישער מסעדת - 'מענדיס', וואס שוין לעצטע מאל האב איך דארט טועם געווען מלא לוגמא; דאס ווייסען אלע חוץ לארץ'דיגע געסט, אז ביי 'מענדיס' שפירט מען א היימישער טעם.

און נאכן כאפן דעם אטעם, האב איך זיך געגרייט צו גיין - אויפצופרישן די נשמה - ביים הייליגן קוואל-מקוה פונעם אריז"ל זיעועכ"י; אויף דעם מאמענט לעכצטע איך שוין אלע טעג פון יאר, צו גרייכן אהין און זיך אונטערטונקן אין די מים טהורים.

און א טריט נאך א טריט קומען מיר אן אהין, און שיילן פון זיך אראפ די בגדים, און טאנצן אריין אינעם אייז קאלטן מקוה.. כל חפצים לא ישוו בה, ס'וועט אלע געלטער; די הייליגע וואסער ריניגט ממילא, און נעמט ארום דורכאויס מיט הייליג ריינע געפילן.

פון דארט גייען מיר צו - צו די ציונים קדושים אויפ'ן בארג, ביי די פולע צדיקים קדושים וטהורים שרפי מעלה; וואו א הייל, ווי א שטיין, לאזן מיר איבער אפאר הארציגע קאפיטלען; און די געשמאקע ריינע לופט פון צפת, גלעט אין פנים מיט ליבשאפט, און טרערן לאזן זיך רינען אויף די הייליגע שטיינער.

איך זע מיר ארום, אז ס'מיר געבליבן ווייניגער ווי א טאג צייט - דא אין הייליג לאנד; מוז איך זען אריינצוכאפן וואס איך האב ביי די האנט, און זיך צוריקזען אין ירושלים וואס שנעלער, כדי צוזיין מארגן צייטליך און רואיג.

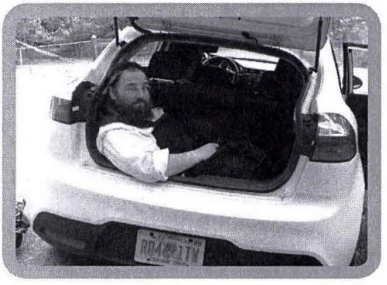
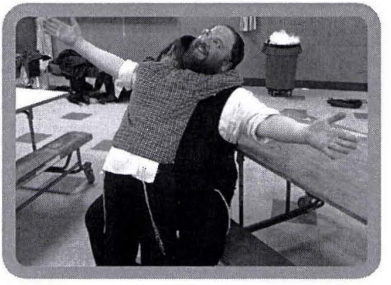
איז מיר געבליבן נאך איין מקום, וואס וועגן דעם - און אפשר בלויז וועגן דעם - וואלט איך געקומען צו פארן אהער; דאס איז - דער הייליגער רבי מאיר בעל הנס זיעועכ"י - וואס איך זע בזכותו אזויפיל ישועות טאג טעגליך, און כ'וויל מיך פון געפיל אויס, אויסבעטן ביי זיין ציון אין טבריה.

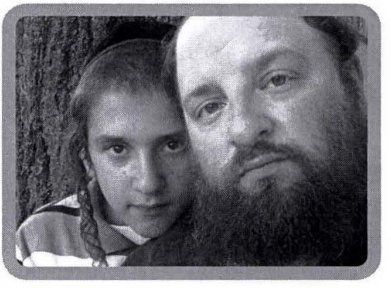
מיר באגעגען א היימישער יונגערמאן - וואס פארט פונקט ארום אויף די הייליגע מקומות, און ער איז גרייט בחפץ לב מיר צוצופירן קיין טבריה, און אפשר נאך עטליכע מקומות - וויפיל די צייט וועט ערלויבן; אזוי האב איך זוכה געווען זיך משתטח צוזיין אויפן הייליגן ציון - פונעם תנא רבי עקיבא - און דערנעבן די ציון פון - רבי משה חיים לוצטו זיעועכ"י - און אויך ביים הייליגן רמב"ם און די תנאים און די ראשונים וואס ליגן דערנעבן.

פון דארט פארן מיר צום לעכטיגן געצעלט, ביהמ"ד כתנות אור - המאיר ובא, דער הייליגער תנא וואס האט פארשפראכן אז מיט'ן ארויסזאגן 'אלקא דמאיר ענני', ווי דער הייליגער מהרש"א טייטשט; אז דער גאט וואס מאכט לעכטיג, דער גאט פון ר' מאיר, ענני ענטפער אונז שוין; און ער ענטפערט אונז..

מיר לייגן דארט אריין א מטבע לצדקת רבי מאיר, און אפאר שנירלעך טרערן - מאכן נאס דעם רונדיגע ברוין-געמישטע גראַניט-שטיין פונעם ציון; און מיר זאגן מיט אמן יהש"ר, מיט'ן מנין וואס דאוועגט דארט אינעם שול על קברו הקדוש, און פועל'ן אלעס ווי געוואונטשן.

לאמיר האפן אז אלעס זאל טאקע גיין בעתיד - אזוי געשמירט און געפארן..

איך באזוך מיין זון אין קעמפ

איך בין צוריקגעפארן קיין לאנדאן - אויפצונעמען מיין זון - און צוזאמען זעמער אהיימגעפארן קיין סקווירא; און מ'האט אפגעשמועסט, אז ווען איך קום אהיים, גייט מיין זון גראד אין זומער קעמפ.

איך האב אוודאי באזוכט מיין זון - אין וויזיטינג דעי - און עהם איבעראשט.. ווען כ'בין געווען באהאלטן אינעם טראנק פונעם קאר; און ווען ער האט מיך דארט געטראפן, האט ער זיך צוזאמגעלאכט מלוא לוגמיו.. און כ'האב דערפון געמאכט א וויצע קליפ - למשמרת.

ווען מיין זון איז געווען אין קעמפ, האב איך געהאט מער מנוחה - צו ערלעדיגן וואס כ'האב שוין לאנג געברויכט; דהיינו, לויט'ן אפשאצונג פונעם ציין דאקטאר, האט מען מיר געדארפט פארמאכן אפאר לעכער אין די ציין, און דערצו האט מען מיר ארויסגע'קאָפעט אפאר באק ציינער; וואס כ'האב מיך לאנג גע'יישוב'ט צו כ'זאל עס צולאזן.

אין אלגעמיין, האט זיך געפירט א וועלט מיט געשעענישן; ס'דעם יאר פארגעקומען איינע פון די ישראל'ישע קאנפליקט אפעראציעס - אקעגן די פארשאלטענע אראבישע טעראר; דאס האט געהייסן - 'צוק איתן' - וואס איז געקומען נאך וואס די אראבער האבן פארכאפט די דריי ישיבה בחורים און ע'ה'רג'עט רח"ל.

אין די פארגאנגענע יארן זענען פארגעקומען עטליכע ענליכע אפעראציעס, ווי 'עמוד ענן' נאך די צווייטע לבנון קריג; ווען די אראבער האבן געגראבן טונעלן ביי די גרעניצן - אריין אין די שטחים; און חסדי ה' אז מ'איז ארויף אויף זייערע שפירן, און חרוב געמאכט די טונעלן, און צוריקגעשלאגן די אראבער.

אז מ'רעדט פונעם היימישער וועלט נייעס, האט זיך דאס יאר געמאכט א שאלה - ווי יעדע שטיק צייט.. אויף די טערקישע טליתים, און אויף טרויבן; דאס דערמאנט מיר די אלטע שאלות פון יארן צוריק, מיט די מילך - צוליב די גע'נידל'טע קינדער.

ווען ס'געקומען סוף קעמפ, און כ'האב שוין אזוי געווארט מקבל פנים זיין מיין זון - אינדערהיים, ווי כ'וועל עהם נאכאמאל קענען האבן יעדן שבת; אבער מיינע געטרייע ידידים די מחנכים - ר' דוד שפיטצער און ר' יעקב יוסף במ"ש קארן - האבן מיר שאקירנד מודיע געווען, אז משפחת לאנגסאם ווילן עהם מער נישט האלטן..

איך האב נישט געוואוסט ווי זיך אהינצוטון נאך דעם בשורה; איך האב געשפירט ווי די הימל קומט אראפ אויף מיין קאפ!

נאך אלע מעשיות וואס כ'האב אויסגעגעבן געלטער פאר טעראפי - ביי א קינדער ספעציאליסט - די לעצטע צען חדשים; נאך די ריזן הוצאות פון קעמפ, פון פריוואטע לערערס, און מיינע אייגענע הוצאות די לעצטע יאר צייט; רענט, שדכנים, קליידונג, און יעצט דעם בשורה.

ס'האט מיר אלעס צוזאמען געגעבן א זעץ אין פנים; כ'האב געשפירט אז כ'בין באקום צוריק דעם טראמא - וואס כ'האב געהאט - ווען מיין יודענע איז אוועק; ס'ביטער! איך האב פארלוירן די אפעטיט צום עסן, און די יכולת צו שלאפן.. ס'האט מיר געקראצט די נערוועז מיט קאפווי, שילשול, און אכזבה; געוואלד רבוש"ע! ווער האט כח פאר עגמת נפש, יסורי הנפש, און די לאנגע שעות שלאפלאזע נעכט..

אויך די מענידשמענד אין גראסערי - ווי כ'האב געארבעט - האבן מיר נישט צוגעגעבן קיין נחת, און ס'געווען א נייע מענעדשער, וואס האט ליב געהאט צו פיניגן ווי א סאדיסט; איך האב דאך שוין געוואוסט פונעם עבר, אז כ'וועל נישט קענען אליינס קער נעמען פון מיין זון; נו ווער וועט עהם יעצט ארייננעמען?..

דערווייל איז ער אהיימגעקומען צו מיר אין שטוב, און כ'האב פראבירט זיך צוזאמקראצן און קאכן עסן; אבער יעדן טאג מער, האט מיר געזעצט אין קאפ די פראגע; וואלט איך עהם געדארפט צוריקטראגן צו מיינע עלטערנס שטוב? ניין - האב איך זיך געהאלטן פעסט, איך וויל נישט.

נו צו וועמען קען איך יעצט רעדן?.. איך האב פראבירט צו קלונגען דעם און יענעם, צו הערן עצות וויאזוי זיך צו שטארקן אין צייטן פון הארצווייטיג.

למעשה האבן מיינע געטרייע ידידים - די צוויי מחנכים - נישט גערוהט, און פראבירט זייער שטארק צו טרעפן א אכסניא פאר עהם; און נישט לאנג האט געדויערט, ווען זיי האבן מיר געמאלדן אז זיי האבן 'אפשר' א נאמען, אבער ס'וועט דארפן זיין עטליכע שינויים.

זיי האבן פארשאפט - משפחת ר' יצחק שאול פאל שליט"א - וואס ער איז דער מנהל אין סקווערע חדר אין מאנסי, און זי האט שוין גאר גוטע ערפארונג מיט'ן העלפן קינדער פון וואקלדיגע שטובער; און איך האב אוודאי מסכים געווען, נאר זיי האבן נאך געדארפט קלאר זאגן, צו זיי זענען גרייט.

אבער ווי מ'זאגט אין ענגליש; די דעמעדזש איז דאָן! מיר האט עס שוין זייער שטארק רואינירט, און ס'האט געמומען מער ווי אפאר וואכן, זיך צו ערהוילן פון דעם פלוצלינגע טוישׂ; און אפילו ווען משפחת פאַל האט עהם אריגענומען, און ס'האט אנגעהויבן פארן אויף די ריכטיגע שינעס, בין איך אבער נישט געווען די זעלבע.

איך האב געוואוסט, אז די עיקר פראבלעם איז, אז איך בין נישט חתונה געהאט און נארמאל מסודר אין לעבן; דערפאר האב איך יעצט אנגעהויבן ווידעראמאל זוכן א שידוך, און טון אלע סארט פעולות - וואס איז נאר מעגליך - צו טרעפן וואס שנעלער מיין באשערטע בְּשֵׁנֵת.

איך האב מיך איינגעשריבן ביי א סאשל-וואורקער, זיך איבערצושמועסן איינמאל א וואך ווי איך האלט אין לעבן; איך האב מיט'ן פולע טעמפא געזוכט נומערן פון שדכנים, געטון אלע סארט עצות וסגולות און ברכות פון ערליכע יודען; אלעס כדי ס'זאל שוין קומען צוגיין מיין גוטע מזל..

איך האב ווידער אויסגעגעבן אסאך געלט; פאר כולל חצות, פאר כולל תהילים, פאר ענייי עירך, ענייי עיר הקודש, געשיקט שלוחים צו דעם ציון, צו יענעם ציון; און פארגאסן טרערן און גע'שעפשעט תפילות - וואכן און חדשים.

משנה מזל

צום נייעם יאר - ר"ה תשע"ה - האב איך שוין געזען א שינוי לטובה; מ'האט שוין געהערט עפעס לייטישע הצעות, און ס'מיר געווארן היבש בעסער אויפ'ן געוויסן און הארצן; און כ'האב געקענט איבערשלאפן די נאכט רואיג, און עסן אויף א געזונטע שטייגער.

אבער עפעס ערנסט געשמועסטע שידוכים? א פייג!.. וועמען כ'האב נאר געקלונגען, האט געהאט צו אפפערן - וואס מ'אָפפערט נישט פאר א הונקעדיגער גייסטישער זקן.. און כ'האב אפילו מסכים געווען זיך צו טרעפן - מיט עטליכע; און גאָס וואָט? יענע האט 'מיר' נישט געווואלט.. נישט אז איך האב יא געווואלט חתונה האבן מיט א האלב קראנקער; אבער אזוי ווייט האלט איך שוין? אז אפילו אזעלכע ווילן מיר אויך נישט?..

ס'געקומען ערב יום הקדוש, און כ'האב ווידער געמאכט א חשבון הנפש - ווי איך האלט אויף דער וועלט; און מיין מצב רוח איז ארויף און אראפ, ווען מיין זון קומט שוין נישט צו מיר - אפילו שבתים, ווייל מ'האט פארשטאנען אז ס'בעסער פאר עהם, ער זאל זיין ביי משפחת פאל - אויך שבתים וימים טובים; און אז ס'בעסער פאר עהם דארט, גיי איך עהם נישט אוועקנעמען - פאר מיין 'באקוועמליכקייט'..

ערב יוה"ק אינדערפרי, ווען דער רבי זז"ג טיילט לעקעך, האב איך געזאגט פאר'ן רבי'ן איין ווארט; ס'מיר ביטער.. האט דער רבי מיר געוואונטשן; דאז"ה א שנה טובה ומתוקה.. און ר' דוד גבאי האט אפילו געזאגט הויעך - אמן..

אבער איך בין געווען היבש פארביטערט; און ביים צינדן די געזונטע לעכטל - ביי מיר אין דירה - בכניסת היום, האט עס אויסגעפלאצט; און כ'האב פארגאסן טייכן טרערן מאין הפוגות, און אויסגעגאסן דאס גאנצע לאָגעל טרערן..

- אויך ביי נעילה, האב איך נישט געקענט ארויסרעדן א וואָרט פונעם דאוונענן, ווייל כ'האב געשטיקט אין טרערן.. און ווען דער בעל תפילה - הרב ר' משה גרין האט אנגעהויבן הויעך שמו"ע - בשברון לב; האל.. הגדול.. הגיבור והנו..ר...א.. אוי אוי אוי אוי.. האט דאס געעפענט יעדע טויער..

מוצאי יוה"ק האב איך געשפירט אסאך בעסער, ווייל כ'האב מיך כאטש גוט אויסגעווויינט; און כ'האב געגלייבט, אז ס'זיכער באשערט - וואס ס'איז גוט פאר מיר מן השמים.

איך האב פונקט באגעגענט - הרה"ח ר' משה מנחם טויבנפעלד שליט"א - וואס איז שוין ליידער ערפארן מיט די סארט מצבים; און ער האט מיר אנגעוויזן צו גיין צו א ספעציעלע מומחה, וואס נעמט טאקע עטליכע מאות - יעדע באזוך, אבער ס'וועדע יעדע פעני, ווייל מ'זעט זייער שנעלע רעזולטאטן.

איך האב באשטעלט א אפוינטמענט - ביי יענעם טעראפיסט, און כ'האב גלייך איינגעזען אז ס'איז אמת.. ער רעדט צום זאך; ער האט מיר ארויסגעלייגט אויפ'ן טיש מיינע קענטניסן, און מסדר געווען וויאזוי כ'זאל אנהייבן א פראצעדור - פון אליינס אויסגעפונען ווי איך לייג דעם נעקסטן טריט.

איך האב טאקע געמאכט א פלאן, וויאזוי אויפצוזוכן די פאסיגע מענטש, די פאסיגע ציל, און פאסיגע מהלך - וויאזוי אנצוקומען צו כאטש עפעס סוקסעס - לויט מיין רצון..

ממש קליינע טריט, אבער מאסיווע רעזולטאטן; און ראה זה פלא! פון יענע געציילטע באזוכן ביי יענעם 'היימישער אבער געלערנטער' טעראפיסט, בין איך סוף כל סוף אנגעקומען צו זיין א הויפט אקטיאר 'אין די וועלט'..

וויאזוי? אט לייענט מיט שפאנונג..

מיינע קענטענישן זענען נישט קיין סוד; איך בין א שרייבער, א אקטיאר, און נאך עטליכע זאכן - וואס איז נישט מיין עיקר זאך; יעצט, שרייב ארבייט האב איך ליב, אבער ס'קוקט נישט אויס 'אין פאקט' אז ס'דא א גרויסע פארלאנג - פונעם ציבור צו מיר.

ווידער עקטן און שפילן אויפ'ן טריבונע, איז יא עפעס וואס מ'ערווארט פון מיר, אבער איך גלייך מער שפילן אויפ'ן סקרין; נו, דארף איך געפונען א צד השווה.. און א מענטש וואס קען מיר ניצן אין דעם ספעציעלע פאל; דאס קען זיין אז כ'דארף רעדן מיט אזא איינער - וואס האט מיר שוין אמאל געזוצט, און וואלט מיר געקענט עצה'נען עפעס ענליכס - פאר'ן נעקסטן שריט.

איך האב שוין געהאט ערפארונג פונעם פארגאנגענהייט, אז רוב היימישע האבן מיר נישט געזומען צו שפילן - אפילו פאר'ן היבש ביליגע פרייז וואס איך האב געבעטן; און די עטליכע וואס האבן מיר יא - איינמאל אין צען יאר - געזוצט, האבן מיר געצאלט ראזשינקעס.. און אנע תנאים; דהיינו, זיי האבן עס איבערגעזוצט די נעקסטע פאר יאר אן קיין גבול.

- אבער כ'האב יעצט אנגעהויבן דעם נייעם מהלך, צו קלונגען מיינע באקאנטע - וואס זענען היימישע שטערנס - און זיי געאפפערט מיר צו שטעלן אויף א פארהער, וואס איך קען 'לדעתם' טון מיט מיינע פעאיגקייטן; און אויב ס'שייך צו ארבעטן צוזאמען אויף א פראיעקט.

ס'האט נישט געזומען לאנג, און איין טאג - פאר חנוכה - האב איך באקומען א אפפער, צו אנטייל נעמען אין א געשעפטליכע וויזיאו קליפ, פאר א ארגאניזאציע - 'מוזיק-קער', וואו איך האב געשפילט א מעסיגע ראלע; און טראץ וואס מ'האט מיר געזאגט אז מ'גייט מיר צאלן, האב איך לבסוף גארנישט באקומען.. אבער איך, וויבאלד איך האב געצילט עפעס צו טון מיט מיין כח פון עקטן, ממילא האב איך מוותר געווען אויפ'ן תשלומין.

למעשה, בשעת מ'האט געפילעמט יענעם וויזיאו קליפ, האט זיך צופעליג - בהשגחה פרטית - געפונען דארט, דער צוקונפטיגער דירעקטאר פון דעם פילם 'מנשה'; ער איז דארט אנגעקומען, ווייל ער האט שוין לאנג געצילט צו מאכן א פילם וועגן יודען, און ער האט נישט געוואוסט ווי אנצוהייבן.

ער האט געבעטן דעם דירעקטאר פון יענעם פראיעקט - דניאל פינקלמאן - א ליובאוויטשער יוד, אז ער זאל עהם רופן ווען ער פילעמט אפ זיין נעקסטע פראיעקט - מיט חרדישע יודען; און אזוי ווען ער קענען צוזען, און מעגליך אויסוועלן איינעם, מיט ווען אנצוהייבן 'זיין' חלום פון מאכן א פילם פון יודען.

און ווי יענער האט צוגעקוקט וויאזוי אונז עקטן, איז עהם זייער געפעלן מיין נאטורליכע ארבעט; און ער האט זיך צוגעריקט צו מיר - און פארפירט א שמועס.

ער איז ערשטוינט געווארן צו הערן, אז איך האב א לאנגע געשיכטע אונטער מיר; אז איך בין א אלמן, און איך האב עגמת נפש פון נישט קענען האבן מיין בן יחיד ביי מיר אינדערהיים; דאס איז דאך פאר עהם געווען א גאלדן-גרוב.. א פיקס פארטיגע געשיכטע - מיט'ן בעל העובדא אליינס - וואס איז נאך א געלונגענע אקטיאר אויך..

אבער איך האב עהם גלייך מודיע געווען, אז ער האט א טעות; איך וועל נישט עקטן אויף א גויאישע פילם.. ס'נישט פאר מיר, און איך האב מיינע גדרים - וואס כ'וועל נישט ברעכן צוליב כבוד, געלט, א.ד.ג.

האט ער מיר געענטפערט; אז ער קען עס מאכן אויף א כשר'ע וועג!.. און ער איז גרייט צו אויספאלגן אלע תנאים וואס וועט אויספעלן, אז איך זאל יא קענען אנטיילנעמען אין זיין פראיעקט; און אויב איך וויל הערן זיינע פלענער, זאל איך עהם געבן צייט, און ער איז גרייט אראפצוקומען צו מיין הויז אין סקווירא, און שמועסן דערוועגן.

ער איז אראפגעקומען צו מיין הויז - אין שיכון סקווירא - און אויסגעלייגט זיינע פלענער; און די קומענדיגע איז היסטאריע..

קאפיטל
פינעף און דרייסיג

אונז זענען געזעצן דאס ערשטע מאל עטליכע שעות, און איבערגעשמועסט מיין לעבן געשיכטע - אין דעטאלן; איך האב גערעדט, און ער האט געשריבן; אויך די גדרים וסייגים און תנאים וואס זענען פארהאנען ביים חרדישער לעבן, און וויאזוי מ'קען אויסשטעלן א פילם וואס זאל שטימען מיט ביידע זייטן.

אבער איך האב נישט געגלייבט אז ער קען דאס באווייזן; ווייל פארוואס זאל א אלוועלטליכער פערזאן זיין נייגעריג אין מיין פריוואטע לעבנס געשיכטע, און וויאזוי קען מען מאכן א וועלטליכע פילם, אן דעם ס'זאל האבן דערין שמוץ - סיי אין השקפה סיי אין בהמיות.

מיינע הויפט תנאים זענען געווען; איינס, כ'זאל נישט דארפן אנרירן קיין פרוי; צוויי, ס'זאל זיין גענוג כשר להלכה - פאר מאדערן ארטאדאקסישע יודען וואס קוקן ווידיאוס; דריי, אז ס'זאל נישט מאכן קיין נעגאטיווע שאטן - אויף קיין שום ערליכע קהילה בישראל.

אבער ער האט מיר פארשפראכן אז ער קען דאס באווייזן; און כ'זאל עהם געבן אפאר וואכן, וועט ער מיר שיקן א שנעלע סקריפט, פון א געשיכטע - צוזאמגעשטעלט לויט די פרטים וואס איך האב עהם אלץ פארציילט; און אויב ס'וועט מיר געפעלן, וועט מען ממשיך זיין.

נאך צוויי וואכן באקום איך א אימעיל, ווי איך לייגן א סקריפט פון אכט בלעטער, וואס איז בערך מיין געשיכטע - מיט קליינע שינויים; דאס הייסט, רוב זאכן וואס זענען דארט געשילדערט, האבן אויך צו מיר ענליך פאסירט, און אלעס איז כשר וישר.. אומגלויבליך! איז עס מעגליך אז דאס זאל ציען אינטערעסע ביים אלוועלטליכער צושויער?..

איך האב שוין אנגעהויבן טראכטן, אפשר איז דאס א אונטערגעשטעלטע זאך, פון איינער וואס וויל מיר אָפטון.. אפשר נישט, אפשר איז דאס סתם א ניסיון - וואס

כ'דארף מיך באצייטענס אפשאקלען דערפון.. דערפאר איז 'שב ואל תעשה' די בעסטע אפציע.

און ס'איז ווידער אריבער עטליכע וואכן, וועו כ'האב פלוצלינג באקומען א טעלעפאן קאל פון - דעני פינקלמאן - דער חבד'סקער דירעקטאר, אז ער וויל איבערשמועסן מיט מיר דעם נושא; ער וויסט זייער גוט מיינע ספיקות, און ס'איז טאקע א זעלטענע זאך - אז א פרייע דירעקטאר זאל דאס וועלן; אבער ס'איז א פאקט! ער קען עהם גוט, און ער איז פארלעסליך; און לדעתו טאר איך נישט ארויסלאזן אזא געלענגהייט פון האנט.

אויב דאס ארבעט זיך אויס, קען נישט זיין שלעכט - נאר גוט; ווייל סיי די קידוש השם - פון א פילעם וואס וועט זיין פאזעטיוו - קעגן די לעצטיגע נעגאטיוועע פילמען קעגן חרדישע יודען; און בכלל, זאגט ער מיר, אז דער דירעקטאר איז א ריכטיגע ארטיסט, און טאמער האט ער דיר אויסגעווועלט, איז דאס נישט סתם - איינער וואס זוכט אויף וועמען זיך ארויפצוהענגן; נאר ער זעט אין דיר פאטענציאל, און דו מעגסט עס נישט אפזאגן כלאחר יד.

איך האב נאכאלץ נישט געהאט קיין חשק; ס'גייט נישט אזוי איינס צוויי, מ'שפרונגט אריין אין א זאך וואס איז היבש געוואגט..

אויסער דעם, האב איך שוין געהאט ערפארונג פון פריערדיגע פראיעקטן, און כ'האב נישט געשפירט אז איך קען היינטיגע צייטן איינעם גלייבן; הן בני ישראל - היימישע האבן מיר שוין אסאך מסדר געווען.. איז ווער זאגט אז א פרייע יוד - ווי דער דירעקטאר - וועט מיר נישט אויסשפילן?..

אויף דעם - זאגט מיר דעני פינקלמאן - נעם איך די אחריות, אז יעדע סוף וואך קומט א טשעק! אפילו ס'וועט נעמען א לענגערע צייט, אבער יעדע וואך א טשעק.

האב איך גענומען דעם געווועט, און איינגעגאנגן - אנצוהייבן דעם פלאן.

דער דירעקטאר - יושע וויינשטיין מיט זיין שותף יונה ברוק - זענען אראפגעקומען צו מיין אפיס אין סקווירא, כדי צו מאכן א 'אודישען' - אויסצופראבירן ווי גוט איך בין טאקע - אזויווי מ'טוט אלץ; און זיי האבן געמאכט צוויי פראבעס, איינס; האב איך געדארפט איבערצייגן אויף זיין בלויע העמד - אז ס'איז באמת פינק.. און צוויי; אז ער האט ביי זיך אין בוזעם-טאש הונדערט דאלער..

כאטש זיין העמד איז באמת בלוי, און כ'וויים באמת נישט - צו ער האט בכלל געלט אין טאש; אבער וועו איך פראביר מיין ענערגיע פון פאנטאזיע - עהם צו איבערצייגן

אז ס'איז אזוי ווי ער וויל, שאצט דער דירעקטאר אפ, ווי גוט איך בין דאס ממחיש מיט מיין עקטן.

אפאר יאר שפעטער - וועו די פילם איז פארטיג געווארן - האט דער דירעקטאר יושע וויינשטיין פארציילט; וועו איך האב דאס ערשטע מאל באגעגענט 'מנשה לוסטיג', האב איך - מיט מיין ארטיסטישע אויג - גלייך באשטעטיגט, אז דאס איז עס.. ער איז דער פאסיגער מענטש פאר מיין פראיעקט.

- א סארט געשטאלט פון טרויעריגע כאריזמע - וואס ער שטעלט פאָר מיט זיין געזיכט; און זיי גאנצע עקטן איז אזוי נאטורליך, אז ער איז איינפאך באשאנקן פון הימל מיט דעם טאלאנט; און די 'אודישען פראבע' האב איך בלויז געמאכט - אויף יוצא צוזיין.. ווייל ער האט דאס אראפגעשטעלט אזוי עכט.

און איך פון מיין זייט, האב זיך איבערצייגט, אז ס'נאך יא דא מענטשן וואס זענען באגלייבט; אז ער האט מיר געזאגט אז ס'גייט זיין כשר, און ס'גייט נישט זיין קיין נעגאטיוע שאטן קעגן חרדים; אז ער גייט מיר ערליך צאלן - און אין צייט; האט ער געהאלטן וואָרט!

און וועו כ'האב געלייענט דעם פארגעשריבענעם סקריפט, האט איך געזען א געשיכטע וואס איז באמת גלאבאל; אז יעדע מענטשליכע וועזן - יעדע באשעפעניש אויפ'ן וועלט - קען זיך שפירן באהאפטן צו דעם סארט געשיכטע.

- ס'איז א לעבנס איבערגאנג, וואס קען פאסירן ביי כאטשיג וועלכע נברא אויפ'ן וועלט, אפגעזען וועלכע ראסע עס איז; און דערצו וועלט בתמימות פארציילט א געשיכטע - וואס האט פונקט פאסירט ביי א ניו יארקער חסידישער משפחה, און דאס וועלט אראפגעלייגט אויף א אויטענטישע שטייגער - וואס איז היבש פאזעטיוו - עכ"פ זייער אמת'דיג.

- ווייל ס'וועלט אויסגעלייגט אלע פאקטן, סיי לאגיש סיי עמאציאנאל; און בעיקר, אז ס'נישט געטריבן ביי קיין שום פארטיי צו מיינונג, נאר ס'איז פונקט ווי 'נעשאנעל געאגראפיע' - א בליק אריין אינעם יודישער לעבן אין ניו יארק.

יעצט האט זיך אנגעהויבן די ריכטיגע דאגה, כסף מנלן?.. וועו גייט אינוועסטירן אין דעם פילם, וואס איז נישט קיין קינדער שפיל - נאר א פראפעסיאנאלע פלאן; און פופציג אלפים איז די מינימום וואס - איינער וואס וויל האבן א חלק אין די ריווח לבסוף - דארף אריינלייגן.. האט ער געדארפט מאכן א קורצע פריוויא - פון א שטיקל געשיכטע, צו צייגן פאר די רייכע לייט, אז זיי זאלן האבן די רייץ צו אינוועסטירן דערין; און דאס איז געווען די נעקסטע ציל.

אין די צייט האט ער אנגעהויבן זוכן אקטיארן, אבער ער האט נישט געוואוסט אז ס'גייט זיין אזוי שווער; וועלן געווענליך ביי א וועלטליכע מאווי, דארף דער דירעקטאר אויסווילן איינס פון פופציג - אלץ פאסיג, און דא האבן זיך אנגערופן קוים פינעף מענטשן, וואס האבן - נאך א קורצע צייט הערן פון וואס מ'האנדלט - זיך אפגעזאגט..

און צום סוף איז ער געבליבן מיט ממש געציילטע אקטיארן, וואס זענען געווען זייער בדיעבד.. האט ער געמוזט מאנעווירירן דעם גאנצן געשיכטע - לויט די קענטענסין און כאראקטער פון די קאנדידאטן - וואס ער האט אלץ פארמאגט; אבער צו געפונען א יונגל איז געווען דאפעלט שווער; בעסער געזאגט, בכלל נישט שייך.. ס'האט אויסגעקוקט ווי מ'וואלט געוואלט נעמען א קינד אין מיליטער.. אזוי שטארק האבן זיך עלעטערן אפגעזאגט.

בערך אדר צייט, האט ער ענדליך געפונען א פאסיגע יונגל פארן שפיל; און דאס איז געווען ממש סייעתא דשמיא, וואס איך פערזענליך האב אזא סייעתא דשמיא געזען - אסאך מאל דורכאויס אונזער ארבעט - די קומענדיגע דריי יאר.

מיט'ן שפיל-קינד ראוב'לע ניבּארסקי

ער איז געווארן געוואר וועגן א יודישיסטישער פאמיליע, וואס זייער יונגל - ראוב'לע ניבארסקי - איז מיטגעקומען מיט די מאמע פון ירושלים קיין ניו יארק, צו ארבעטן אויף א לענגערע יודישיסטער פראיעקט; זיינע עלטערן זענען 'לינגוויסטן' - אז זיי זענען לערער'ס אויף דעם יודישער שפראך, און וויבאלד אונזער יודישער פילם איז פאר זיי א גוטע ציל ברעט, האבן זיי אוודאי געוואלט צוהעלפן.

דאן האט דער דירעקטאר באשלאסן, אז די עיקר האט ער שוין, די צוויי הויפט ראלעס אינעם געשיכטע - א טאטע מיט א קינד, און ער איז גרייט צו מאכן דעם פריוויא; און די איבריגע

וועט מען זיך זארגן, וועט ס'וועט זיין געלט אינעם קאסע - וועט מען דאן אנהייבן ערנסט פילמען.

ממש פאר פורים תשע"ה, האב איך מיט'ן יונגל זיך געטראפן צום ערשטן מאל אין בארא-פארק, און אונז האבן זיך שנעל באקענט, און זיך איבערצייגט אז אונז קענען שפילן טאטע און קינד..

וועו מ'איז געווען גרייט, האט מען ארויסגענומען די כלים, און אנגעהויבן פריי פילמען - אויף די היימישע גאסן פון בארא-פארק - נעבן טויס פאר יו; און מ'האט לבסוף צוזאמגעשטעלט א קורצע קליפ, וויאזוי איך שפאציר אויפ'ן גאס מיט'ן קינד, און שפעטער ווי דאס קינד שעמט זיך מיט מיינע צעלאזטע מעשים.

דאס איז געווען גענוג אויף יעצט; און מ'האט גענומען א הפסקה פון עטליכע חדשים.

מיט א בליק אויף צוריק - פון די געווען חדשים - האב איך צופרידן אפגעאטעמט.. ווייל איך האב צו מיר געקלערט; אמת אז די צען סעסיע'ס ביים טעראפיסט - האט מיר אפגעקאסט די הויזן.. אבער ס'האט זיך דען נישט געלוינט? אז דערמיט האב איך געקענט מאכן פארשריט אין לעבן; און אין פאקט האט דאס - בסייעתא דשמיא - גורם געווען צו נאך אסאך גוטע צילן.

איך האב מיך אויסגעלערנט צו גיין א טריט אויף א טריט, שטייט אבער זיכער, און מיטלעבן דעם 'לעבן שפיל'.. און כ'האב געזאגט - מיט א טרער פון פרייד - כלפי שמיא; הרופא לשבורי לב, דער אייבירשטער וואס היילט די צעבראכענע הערצער, ומחבש לעצבותם, און ער פארגלעט זייער טרויער; איך וויל אויך אזוי טון פאר אנדערע..

און איך האב אפגעמאכט ביי מיר, אז איך האב א אייגענע ארגאניזאציע; און יעדע גוט-ווארט און שמייכל וואס איך בין מצליח ארויפצוברענגן אויף א יודישע נשמה, איז עס נכלל אין מיין נייע פראיעקט; ס'איז מיין - אירגון 'הרופא לשבורי לב'..

מניסיון החיים, ווייס איך דאך שוין ליידער זייער גוט, וויאזוי ס'שפירט זיך צו זיין פון די 'שבורי לב'; און וויאזוי ס'שפירט זיך שפעטער צו ווערן אויסגעהיילט; ממילא, וועו דער 'מחבש לעצבותם' דער ריכטיגער הייליער - איז עומד לימיני, און כ'בין מצליח מיט די טאלאנטפולע כוחות וואס ער האט אין מיר אריינגעבלאזן - פון מיין געבורט ביז היינט - צו משמח זיין און אויפ'מונטערן אנדערע; איז דאס מיין יעצטיגע ציל.

אין פאקט האב איך איינגעזען, אז כאטש ס'דא אזויפיל ארגעניזאציעס וואס דארפן משמח צוזיין, אבער וועו איך האב זיי געבעטן מיר צוצוהעלפן אין מיין מצוה, האבן

זיי נישט געהאט קיין גרויסע אינטערעסע דערין; קוקט אויס אז זיי האבן אנדערע פאליטישע - צו דיפלאמאטישע חשבונות..

און ווי‌באלד כ'פיר נישט קיין ארגאניזאציע, יאג איך נישט אן צו טון מיין פליכט; ממילא זאג איך פאר יעדן וואס מיינט עס ערנסט, אז טאמער מ'וויל טון צום זאך - משמח זיין חולים ונצרכים - דארף מען זיך אליינס איינשפאנען, און נישט ווארטן אויף קיינעם.

נישט אויפגעבן..

ס'יעצט געקומען די צייט אז כ'זאל נאכאמאל אנהייבן זוכן א שידוך; כאטש כ'האב קיינמאל נישט אויפגעגעבן, אבער נאך יעדע דורכפאל - ווען מ'האט מיר אפגעזאגט, האב איך געגומען א אטעם.. און יעצט האב איך מיך פריש אנגעהויבן אינטערעסירן.

בין איך יעצט אריין צום רבי'ן זז"ג, און געוואלט איבערשמועסן וואס כ'קען טון, אז כ'זאל שוין טרעפן שוב שנית א פאסיגע פאָר'ל.

קודם האב איך געזאגט פאר'ן רבי'ן אנטשלאסן, אז כ'וויל דער רבי זאל מיר זאגן א ספעציפישע זאך - וואס כ'זאל טון - און דערמיט צואיילן צו טרעפן א שידוך; האט דער רבי מיר געענטפערט, איך קען אייך זאגן וואס איר זאלט 'נישט' טון..

האב איך געזאגט, אז איך בין גרייט צו הערן וואס..

האט דער רבי געזאגט; איר זאלט 'נישט' אויפגעבן.. נישט ייאוש! איר זאלט ווייטער זוכן, און ווידער זאגן א קאפיטל תהילים, און ווידער פראבירן רעדן מיט א שדכן..

און דער רבי זאגט מיר; ס'קומען צו מיר אמאל אזעלכע - נישט פון אונזרע קרייזן - וואס פרעגן מיר וועגן שידוכים; און אמאל איז געווען איינער, וואס האט זיך שוין געטראפן מיט איינע - עטליכע אין צוואנציג מאל.. און יענער פרעגט מיר, וואס איך האלט - צו ס'איז א גוטע זאך.. נישט אז 'איך' האב זיך געטראפן, נאר יענער האט זיך געטראפן, און ער פרעגט מיך..

ממילא, איר זוכט דאך נישט קיין פופציג.. איר זוכט נאר איינס.. זאל דער אייבירשטער העלפן עפעס בקרוב..

האב איך פארציילט פאר'ן רבי'ן זז"ג, אז לעצטענס האב איך צוריקגעהערט שוין עטליכע מאל, אז מ'האט מיר פשוט בארעדט.. און דערפאר איז גארנישט געווארן דערפון; איז דער רבי געווארן צעקאכט, און מיר געזאגט אזוי.

איך קען אייך זאגן איין זאך; ס'דא אזעלכע וואס וואלטן חתונה געהאט ביי די 18 יאר, און עפעס אזא זאך - ווי איר זאגט - פאסירט, און יענער האט חתונה ביי 23 יאר.. איי וואס איז געווען באשערט אין הימל?.. [האט דער רבי געמאכט מיט'ן האנט ווי מ'זאגט - ס'נישט אונזער געשעפט]; און דער רבי האט איבערגעזאגט; ס'קלאר אז ס'דא אזעלכע וואס וואלטן ווען חתונה געהאט ביי 18, און צוליב אזא זאך האבן זיי למעשה חתונה ביי 23..

ממילא, אז איר פרעגט מיר וואס מ'דארף טון.. כ'קען נישט זאגן צו מ'דארף טון אסאך צו ווייניג; מ'דארף טון וויפיל מ'קען.. און דער אייבירשטער וועט העלפן אי"ה.

איך האב באמערקט - נאכן ארויסקומען פונעם רבי'ן - אז ס'האט געווארט אינדרויסן א גאר נאנטע קרוב פונעם רבי'ן, און געווענליך וואלט מען מיר צוגעיאגט - און יענעם אריינגעלאזט; און עטליכע חסידים וואס זענען געשטאנען אינדרויסן, האבן מיר טאקע געפרעגט, וואס איז פשט אז דער רבי האט מאריך געווען מיט דיר - וועו יענער קרוב שטייט און ווארט..

און כ'האב זיי געזאגט; אז ס'קען זיין צוליב די נושא וואס כ'האב גערעדט - אז מ'האט מיר געשטערט שידוכים אפאר מאל - וואס דאס איז ביים רבי'ן זייער א האקעלע נושא.. האט עס דער רבי נישט געוואלט אזוי אראפשלונגען; אדער אפשר גאר מיר צו בארואיגן.

די קומענדיגע זיבן חדשים, האב איך טאקע ארויפגעריקט דעם ענערגיע גיר, און געארבעט קאפ אויף כוחות - אויף צו טרעפן א פאסיגע שידוך; איך האב פארשאפט צענדליגע נומערן פון שדכנים - און פון האלבע שדכנים.. און סתם עסקנים און גוטע לייט; איך האב געקלונגען רעכטס און לינקס, און פראבירט צו באווגן עטליכע הצעות, זיך צו טרעפן פנים אל פנים, און עס געבן א טשאנס.

אזוי ארום האב איך אויך גוט קענען-געלערנט אסאך שדכנים, וואס געציילטע זענען מיר טאקע געווען געטריי און בייהילפיג, אבער רוב פון זיי זענען וועדר - א מעכטיגן שטויס!.. ווייל, נישט נאר האבן זיי נישט מודה געווען אז זיי האלטן נישט דערביי, נאר האבן מיר אפגע'פטר'ט מיט אזעלכע צעקווועטשטע אתרוגים, אז ס'געווען ממש צום ווייגען.

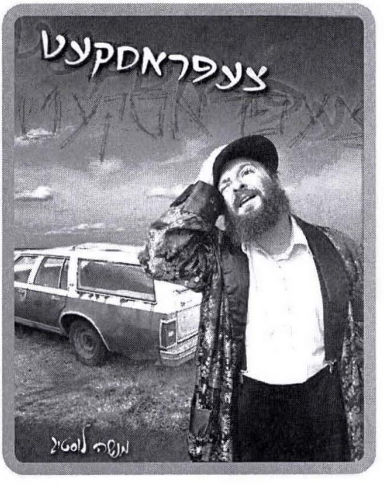
איין ספעציפישע שדכן, וואס האלט זיך פאר דער עקספערט פון אריינארן זיווג שני'ס.. האב איך אויך - בלית ברירה - געקלונגען; און ער האט מיר טאקע איינמאל צוזאמגעשטעלט אויף א 'דעיט' - מיט א יוצא דופן, וואס כ'האב גלייך געזען - בלי ספק - אז זי באלאנגט אין א ספעציעלע אנשטאלט.. און וועו כ'האב יענעם שדכן שפעטער געפרעגט; דו האסט באמת געהאלטן אז דאס איז פאסיג פאר מיר?.. זאגט ער מיר אין פנים; נייו, אבער מ'דארף פראבירן אלעס..

ס'יענס שפיל, וועו מ'פראבירט איינס נאכן צווייטן, און ס'לויפן אריבער הונדערטע נעמען, אז איך שפיר מיר ווי אחשוורוש ביים זוכן א מלכה, אבער דא איז עס יענער - דער וואס זאגט ניין.

כ'האב שפעטער געדינגן א היימישער שדכן, און כ'האב עהם געצאלט אסאך געלט אויפ'ן וואך, אז ער זאל פשוט זוכן און זוכן, און מיר אויפקומען מיט עפעס; אבער נאך א לענגערע צייט, איז ער אויך געווארן אנטוישט - און אויפגעגעבן.

האב איך ווידער פראבירט אלע סארטן סגולות, און געצינדן טעפ מיט לעכט, חצות מיט עלות, תהילים צדקה און תפילות שונות; כ'האב געצאלט פאר פארשידענע מבצעים פון שעות תורה ברציפות, און פאר א גאנצע פרשה - אינעם נייעם איבערגעדרוקטע ספר הקדוש מאור עינים.

כ'האב זיכער נישט קיין חרטה פאר די צדקה און גרויסע זכותים, אבער למעשה האב איך געמאכט א חשבון, אז כ'האב שוין אויסגעגעבן די לעצטע פאָר יאר - א סומע פון איבער 20 טויזענט דאלער - פון טאש, פארן צווועק פון טרעפן א זיווג שני, און דא האלט איך..

דורכ'ן יאר תשע"ה האב איך היבש אנגעיאגט זיך משלים צוזיין - אין מיינע שיעורי תורה און קונסט פראיעקטן; איך האב שוין ב"ה ביז היינט אדורכגעלערנט א

מיינע יצירות

פערטל ממסכתות הש"ס על הסדר, און א רייע ספרי קודש, בכלל דעם ספה"ק מאור עינים - די ווּיפילטע מאל; אין די צייט וואס איך ציל צו בעסערע דערגרייכונגען, דורכ'ן ארבעטן אויף מיין מהלך המחשבה און מידות.

דעם יאר האב איך ווידער פאברוצירט א 'אוידיאו פורים סידי', מיט'ן נאמען - אַוואו בְּינעך - וואס איז געווארן אויסגעצאלט דורך א אינווועסטאר; אבער כ'האב למעשה נישט פארדינט קיין סאך דערפון.

האב איך געזוכט נאך געלעגנהייטן - וואו צו ניצן מיינע טאלאנטן, כאטש אז זאגן בדחנות איז נישט מיין ספעציאליטעט, דאך בדיעבד נעם איך עס אויך אן פארן פאסיגן פרייז; אבער וויבאלד ס'נישטא קיין סאך וואס זענען גרייט צו צאלן א לייטישע פרייז - וואס זאל דעקן דאס אריינפארן אין שטאט - און נאך בלייבן מיט עפעס לייטיש מזומן, ממילא איז דאס נישט קיין פרנסה.

- דאס דערמאנט מיך פון יענע ווינטער, וועו ס'איז געווען עקסטרעם געפארפולע שווארצע-אייז וועטער'ס, ממש וואס מ'פלעגט נישט קענען גיין אויפ'ן גאס - אין די פרי שטונדן, און ס'האט זיך אויפגעלאזט שפעטער, און בייגאכט איז עס ווידער געפרוירן געווארן; און אז מ'רופט מיך צו בדחנ'ן, בין איך אריינגעפארן.. אבער די טעקסי האט געבעטן א פעפער'דיגן פרייז, און ס'מיר שוין נישט געבליבן ריווח פונעם גאנצן עסק.

און אז כ'רעדט פון ווינטער, דערמאן איך זיך פון נאך א אינצידענט, וואס האט פאסירט יענעם ווינטער; ס'געווען איין פארגאכטס וועו כ'בין אהיימגעקומען פון א דזשאב און כ'בין אריינגעפאלן אין בעט זייער ערשעפט; און איך כאפ מיך אויף אינמיטן נאכט, און ס'קומט מיר צו ווייגען.. כ'ווייס נישט וואס האט פאסירט מיט מיר? פארוואס בין איך פלוצלינג אזוי מרוגש?..

און איך כאפ מיך, אז ס'יעצט בייגאכט א רבישע חתונה.. האב איך געכאפט די שטריימל און בעקיטשע און געלאפן אין שול, אפשר וועל איך נאך אנקומען צום מצוה טאנץ; און וועו כ'לויף אריין אינעם פארהויכט'ן היכל, פארשטיי איך לויט'ן געזאנג - אז

דער רבי טאנצט יעצט מצוה טאנץ! אכן נודע הדבר.. אז ס'האט מיר אגעכאפט אזא רגש.. מיין נשמה האט דאס געשפירט..

ס'געקומען די זומער, און דער דירעקטאר פונעם פילעם 'מנשה' האט געמאלדן, אז ער איז גרייט אנצוהייבן פילמירען - אום ל"ג בעומר; וויבאלד ער ווייל אז די פייער וואס מ'מאכט דאן אין בארא פארק, זאל זיין א טייל פונעם פילעם.

און מ'האט באקומען רשות פון הרב יונגרייז שליט"א - דער ניקולשבורגער רבי פון בארא פארק - אז מ'קען אפכאפן די מעמד הדלקה זיינע, און עס נוצן פאר א פילעם; און ס'איז אונז זייער מזל'דיג געלונגען, ווייל אהערצושטעלן אזא סצענע, וואלט אפגעקאסט פאר א געוועלטיגע מאווי קאמפאני - אין די גרויסע נומערן.. און דא האט מען דאס באקומען פאר אומזינסט.

אבער אויסער דעם, האבן אונז נישט געהאט צופיל היימישע הילף, נאר פון ממש יחידים; ווען אסאך וואס וואלטן געקענט העלפן, האבן גאר פראבירט צו שטערן.. מיט'ן אפרעדן אנדערע פון וועלן בעתיד שפילן אינעם פילעם; און ס'געווען געוויסע זאכן וואס מ'האט ממש געטאפט א וואנט, און נישט געקענט באקומען וואס מ'האט געוואלט.

למשל, אז מ'רעדט פון אקטיארן, האבן מיר פראבירט קודם ביי די שטענדיגע היימישע אקטיארן; אבער כולם כאחד האבן אפגעזאגט, אויסער איינס צוויי, וואס האבן אויך געהאט שוועריגע תנאים; און ביים טרעפן פלעצער וואו צו פילמירן, איז ווידער געווען ביטער שווער; ביז מ'האט געקענט - אפילו פאר געלט - באקומען רשות דארט צו קומען, און מיט דעם אלעם, איז עס מיטגעקומען מיט אסאך חרטה.

איך געדענק, אז פונעם ערשטן טאג וואס מ'האט פילמירט, האט מען שוין געהאט צו שפירן די קעגנערשאפט; ווען מ'האט קוים געענדיגט דעם טאג, און די בעל הבית'טע האט זיך געזומען שרייען; ביז געציילטע מינוט וויל איך רואיגקייט דא! ממילא זייטס מוחל און פאַקט'ס ענק צוזאם און גייט אייך..

אקיצור, ס'בכלל נישט געווען קיין גרינגע ארבעט גלייך פון אנהייב; אבער אונז האבן אראפגעלייגט א פוס, און געניטשטערט און געקלונגען, און אויסגענוצט אסאך קשרים; ביז מ'האט געטראפן פאסיגע פלעצער, וואו צו פילמירן די געפאדערטע סצענעס.

די צייט האט זיך געשלעפט, און מ'האט נאכאנאנדער אפגעשטופט די וויטערדיגע ארבעט, ביז סוף חודש מנחם-אב; דאן האט מען באשטימט עטליכע וואכן ברציפות, וואס מ'וועט פילמירן דאס רוב פונעם צוקונפטיגע מאווי; דאס זענען געווען די וואכן פון - פרשיות שופטים, תצא, תבוא.

מ'איז זיך צוזאמגעקומען צום הויפט סטאנציע פונעם פראדוקציע, אינעם אפיס פון 'ספאַרקס-נעקסט' - די פילעם קאמפאני פון 'דעני פינקלמאן' אין קראוינהייטס; און מ'האט אונטערגעשריבן די לעגאלע דאקומענטן, אויף אלע דעטאלירטע באדינגונגען פונעם שפיל; סיי די פארדינסטן און סיי די רעכטן, וואס איז געווארן געזעצליך אויסגעשטעלט - דורכ'ן פראפעסיאנאלע 'פראדאקשן מענעדזשער'.

אויך איך האב צוגעגרייט מיין אייגענע שטר, אויף וואס די מענעדשער און דער דירעקטאר האבן אונטערגעשריבן, זיך צו האלטן צו מיינע דריי רעליגיעזע תנאים; און די ארבעט איז אריין אין פולען קראפט.

דער הויפט אנפירער פונעם פראיעקט - אלעקס ליפשולץ - האט פאראנטווארליך זיכער געמאכט אז אלעס קלאפט, און זיין ווארט איז אלץ געווען די ענדגילטיגע באשלוס; 'דעני פינקלמאן' איז געווען דער שליסל צו אלע היימישע געברויכן און פלעצער; די דרויסנדיגע סצענעס האט מען פילמירט אין די בארא-פארקע גאסן, און די אינעווייניגע סצענעס - אין זיין פילעם-סטודיא - אויף קארל סטריט קא. קינגסטאן, קראוינהייטס.

די 'פילעם אויבערטיטל' איז; א ווארעמע דראמאטישע געשיכטע, וואס געבט א ערשט-מאליגער איינבליק, אינעם באשיידענעם חסידישער געמיינדע אין ניו יארק; מנשה, אַ גוט-הארציגער אבער אום'באהאלפענער גראסערי-ארבייטער, אמפערט זיך קעגן דעם טראדיציאנאלע חינוך אנווייזונג, צו קריגן רעכט - צו האַלטן זיין איינציג קינד ביי זיך אין שטוב, נאָך זיין פרוי'ס פטירה.

לכתחילה איז געווען א סקריפט סקיצע, געשריבן און בא'ארבעט דורך דעם הויפט פראדוצירער - ליפשולץ, דער דירעקטאר און פילעם מאכער - דזשאשוע וויינסטין, און מוסאַ סאַעיד - א קאַזשמירער פילעם מאכער - וואס אלץ פריינד פונעם דירעקטאר, האט ער צוגעגעבן די באגריפן פון א געמיינדע לעבן - לויט טראדיציאנאלע אנווייזונג.

דער דירעקטאר האט דווקא נישט געוואלט אז איך זאל שרייבן דעם סקיצע, נאר ס'זאל זיין זייער נייטראל בא'ארבעט; און דערפאר האט ער זיך גוט נאכגעפרעגט און געפארשט, יעדע דעטאל, מיינונג, און פירונג פונעם ארטאדאקסישן לעבן אין ברוקלין; כדי אהערצושטעלן א סקיצע וואס איז נישט געבויגן צו קיין שום זייט.

און ווייל ער האט געוואלט ס'זאל זיין זייער אויטענטיש, האט ער באקלערט אז די פילעם זאל זיין געריכט אין יודיש, און שפעטער וועט מען צולייגן פאר די צושויער - פארשידנ'שפראכיגע אונטערטיטלען; פארדעם האט ער געהאט עטליכע

איבערטייטשער׳ס, וואס האבן עהם יעדע זאך איבערגעזאגט - דורך א אויער-שפרעכער.

די גאנצע פילעם שטאב, האט זיך געציילט צו 35 פערזאנען; די צוויי הויפט פילמער׳ס זענען געווען - דער דירעקטאר מיט זיין לערע שותף - יוני ברוק, וואס האבן יעדע זאך אפגעכאפט פון צווייווינקלען.

- דערצו זענען דא די אודיאו-אפכאפער, די לעכטיגקייט-אבזערווירער, און נאך יוצר משרתים ואשר משרתיו, וואס הייסן קאָ-פּראָדוצירער, עקזעקיוטיוו-פּראָדוצירער, און פראדוקציע אסיסטענס; אין דעם זענען נכלל סיי וואס העלפען בידיים, און סיי מיט פינאנץ, יחסי ציבור, עצות און אויך אומגעבעטע עצות..

די אקטיארן זענען געווען;

מנשה לוסטיג - דער פאטער, ראוב׳לע ניבּאָרסקי - דאס קינד, שלמה קליין - דער גראסערי פירער, מאיר בער שווארץ - דער רב, יואלי ווייסהויז - דער שוואגער; און די קלענערע ראלעס; אבי פרידמאן, יואלי פאלקאוויטש, אליעזר ראזנצווייג, יאסי ראזנצווייג, אליעזר ניבּאָרסקי, מאטי שור, יודא שור, משה שור, חיים שמידט, אברהם ברעדסקי, יושע האלפערט, מאטי קרישעווסקי.

יענע צויי וואכן, זענען געווען די הייסטע טעג פונעם זומער, און מ׳האט דאס נישט געוואוסט פאראויס, אבער ס׳שוין נישט געווען קיין ברירה; דאך איז געווען א מעלה, אז ס׳געווען קעמפ צייט, וואס איז פול רואיגער אין שטאט.

איך בין שוין געווען באהאוועט אינעם פילעם פעלד, דאך האב איך זיך דא אזויפיל מער אויסגעלערנט; און די אלע שווערigקייטן בשעת׳ן פילמירן, זענען געווען א געוואלדיגע ערפארונג פאר מיר; ספעציעל דאס דארפן עקטן אין די גרעסטע היצן - און איבערמאכן דאס זעלבע זאך עטליכע מאל נאכאנאנד; אויך דאס גאנצע וועג פון פילמירן א גרעסערע זאך, מיט די קונצן, פילמען שפראך, און טאקטיקן וואס זיי נוצן דערביי.

ביי יעדע לאקאציע וואו מיר זענען אנגעקומען, האט מען זיך ווידער געדארפט איינבעטן ביים באלעבוס דארט - ער זאל אונז נישט טרייבן.. כ׳ווייס נישט פארוואס, אבער קוקט אויס אז מענטשן מיינען - אז צו מאכן א פילעם גייט איינס צוויי; און ווייל מ׳האט אונז אזוי שווער באהאנדעלט, האבן אונז עטליכע מאל געדארפט טוישן לאקאציעס, ווייל די פריערדיגע פלאץ איז נישט געווען גרייט אונז צו געבן מער צייט.

דריי בתי מדרשים און פיר אנדערע גראסערים, האבן מיר געגוצט דורכאויס די שול און גראסערי סצענע.. און נאך ענליכע פלעצער וואס מ'האט ארומגעטוישט - וועגן דעם סיבה.

אויך ווען מ'האט אפגעכאפט אויפ'ן גאס, האב איך געהערט ווי צוקוקער פרעגן, פארוואס איך גיי ארויף און אראפ די גאס.. כאילו מ'שפילט די צייט; פארוואס פארשטייט מען נישט אז ס'נעמט צייט אפצוכאפן, און ס'נעמט צייט ביז מ'האט די ריכטיגע סצענע, און מ'דארף כאפן דעם אטעם אינצווישען אויך..

און גראדע האט מען אונז נישט געגעבן צו סאך צייט זיך אפצורוען; פשוט די צייט האט געטריבן, און ס'געווען אזויפיל אנצויאגן, און מ'האט געשווויצט און געשפילט נאכאמאל און נאכאמאל, ביז דער דירעקטאר איז געווען צופרידן.

און ער האט אזוי שטארק געוואלט ס'זאל זיין - וואס מער ארגינעל און אויטענטיש, און ס'האבן דערויף געארבעט ריכטיגע עקספערטן; א גוטע ארבעט נעמט אסאך געדולדט, אסאך ענערגיע, און אסאך צייט; די פארגעניגן קומט אסאך שפעטער.. און ווי מער כוחות מ'לייגט אריין - ס'זאל זיין געלונגען און פערפעקט, קומט צוריק בעסערע רעזולטאטן.

א גאנצע וואך בין איך געווען אין שטאט, און געגעכטיגט אין א דירה - אין קראוינהייטס, און ערב שבת בין איך אהיימגעפארן; און ביים ענדע פונעם ערשטן וואך, האט מען פילמירט אינעם בית החיים פון חב"ד אין קווינס, כאילו מ'שטעלט א מציבה ביי מיין ווייב; און דארט האב איך געהאט א געלעגנהייט - דאס ערשטע מאל - צו זען דעם ציון פון די ליובאוויטשע רביים, און דארט זאגן א קאפיטל תהילים.

כ'האב אפילו נישט געהאט קיין ברירה.. ווייל די וועג וויאזוי מיר זענען אנגעקומען צו די מציבה - וואס דער דירעקטאר האט דערפון געוואלט פילמירן - איז מען אריבערגעגאנגן דעם אוהל חב"ד; ממילא איז עס געווען ממש ביי די האנט, און ס'איז זיך ממילא אהין געגאנגן.

גאנץ פרי פארטאגס - זענען אונז אנגעקומען אהין, ווייל מ'האט נאך געדארפט צוגרייטן אלע איינריכטונגען פאר'ן פילמינג; און דערצו האט נאך שטארק געריגענט, און מ'האט געווארט אינעם גרויסן בנין דערנעבן - וואו ס'צוגעשטעלט טוען צוזיין; ממילא האב איך געהאט אפאר מינוט זיך אריבערצוכאפן צום אוהל.

און כ'האב געזען, אז ס'צוגעשטעלט דארט פאנטאפלען פאר די באזוכער, קוקט אויס אז ביי זיי גייט מען אויך נישט אריין אינעם אוהל מיט שיך; אבער איך האב זיך

באגענוגענד מיט זאקן.. און איך האב באנעצט מיינע פוס פונעם רעגן, ווייל יענע אוהל האט נישט קיין דאך, און כ'האב שנעל אפגעזאגט אפאר קאפיטלען, זאל זיין גע'פועל'ט אלעס גוטס.

וועו ס'גיעווארן לעכטיג אינדרויסן - און די רעגן האט נאכגעלאזט, האבן מיר גענדערפט שפאצירן א לאנגע שטרעקע אינעם ריזן בית החיים, כדי די פילעם אפארעיטארס זאלן קענען אפכאפן פון ווייט און נענטער, ביז מיר גרייכן צום אויסגעווועלטע מציבה - פון וואו זיי האבן געווואלט פילמירן.

איך האב מיר פארצייכענט דעם נאמען און יארצייט פון יענעם מציבה, כדי צו לערנען משניות אינעם טאג פונעם יארצייט; אזויפיל מעג איך נאך צוליב טון - פאר יענעם וואס ליגט דארט, אז מיר האבן געגוצט זיין מציבה.. א היכי תמצא צו שפילן אין א פילעם נאכן לעבן..

און פארשטייט זיך אז אונז האבן געדארפט שפילן ערנסט, און דער רב - מאיר שוואַרץ - האט געזאגט א דרשה; און ווי באלד כ'האב געמעגט אמאל צולייגן א קלייניגקייט, האב איך מיך צוגעבויגן צו עהם - און געזאגט; ער זאל בעטן אין מיין נאמען - א גוטע שידוך פאר מיר..

- און ער רופט זיך אן הויך; דאס קענסטו נישט בעטן פון איר דא!..

האב איך אומגעראכטן אויסגעפלאצט אין געלעכטער.. אז מ'האט געדארפט איבערמאכן יענעם גאנצן דרשה סצענע..

איך האב געהאט דעם כלל, אז וואס דער דירעקטאר הייסט - דאס דארף איך טון, כאטש ס'שמעקט נישט אלעס וואס ער הייסט; און געווענליך קען טאקע א אקטיאר נישט צולייגן קיין איין ווארט - צום געשריבענעם סקריפט.

- אבער מיין דירעקטאר האט מיר געזאגט אפען, אז ער קען מיר נישט זאגן געניי אויפ'ן האר - וויאזוי אויסצושפילן יעדעס ווארט; ווייל ער זעט אז איך שפיל אזוי נאטורליך, אז אמאל וועו ער לאזט מיר אליינס מאכן וואס איך וויל, קומט ארויס עפעס בעסערס ווי געראכטן.

דאס מיינט, אז ער האט מיר געלאזט אימפראוואזירן אייגענע געדאנקן און שטיקלעך - אויפ'ן אָרט, און וועו ס'איז עהם געפעלן, האט ער עס געלאזט אינעם פילעם; אבער וויבאלד אונז האבן דאך געהאט - צווישן די אקטיארן - א געמיש פון אלע סארטן, און יעדער האט געריעדט א אנדערע יודיש, פלעגט מען זיך אסאך טענה'ען.. וויאזוי מ'זאגט געווויסע יודישע אויסדרוקן.

אין סאטמאר רעדט מען א אנדערע יודיש ווי אין באבוב, און אין סקווירא רעדט מען נישט אזויווי ליובאוויטש, און אין ארץ ישראל נישט ווי לאנדאן.. און דער דירעקטאר איז שוין משוגע געווארן פון די טענה'רייען.

הגם דאס קינד - ראוב'לע ניבארסקי - האט געהעדט אינגאנצן א אנדערע יודיש, וואס הייסט 'ייִוואָ יידיש' וואס איז פארצייטיש; אבער דער דירעקטאר האט מתחילה געוואוסט דערפון - און ער האט דאס געלאזט, ווייל דאס עקטן איז עהם געווען מער וויכטיגער ווי די דיאלעקט; און סייווי זענען רוב ערווארטעטע צושויער פונעם פילם - נישט קיין יודיש קענער, און דערפאר זענען טאקע דא אונטערטיטלען.

קאפיטל
זעקס און דרייסיג

ס'זענען געווען געציילטע זאכן, וואס כ'האב געשפירט שווער דאס אויסצושפילן; און מ'האט דאס אויך איבערגעשוויצט.. לעומת זאת, זענען געווען געוויסע סצענעס, וואס מ'האט שווער געשוויצט דערויף, און ביים ענדע האט מען עס ארויסגענומען.. ווייל ס'האט נישט באקומען די הכשר פון די עקספערטן.

און ס'טאקע אינטערעסאנט צו דערציילן עטליכע קאמישע עפיזאדן, וואס האבן פאסירט דורכאויס די צייט פון פילמירן.

איינס האט פאסירט, ביים וועלן מאכן א סצענע, ווי בשעת איך לויף מיט מיין זון אין חדר, כאפט א פרוי אויפ'ן גאס א זעץ - פון מיין קינד'ס שנעלע לויפן, און זי הייבט אן שרייען אויף מיר.. אבער ווען מ'האט עס דאס ערשטע מאל פילמירט, איז באלד געווארן א גערודער פון מענטשן; און איך הער ווי איינער פארציילט שוין, מנשה לוסטיג האט אראפגעווארפן א פרוי..

- האב איך קודם אפגעפיצט פון דארט, און נאך אפאר מינוט רופט מיר די דירעקטאר - און זאגט מיר; אז ס'איז נישט קיין וויכטיגע סצענע, און מ'דארף עס נישט.

און נאך עפעס אינטערעסאנט; וועט מ'האט געהאלטן אינמיטן פילמירן די סצענע - ווי דער מענעדזשער אין גראסערי שרייעט אויף מיר, און פלוצלינג קלונגט מיין טעלעפאן.. מיין עכטע מענעדזשער איז אויפן טעלעפאן, און ער מאכט קולות אויף מיר.. עפעס נאך א טעות אויף איינעמס ביל אין גראסערי..

- דאס איז געווען - דזשאסט אין טיים!.. ווייל טאקע אזוי פלעגט ער זיך אלץ אויפפירן צו מיר, און כ'האב עס געקענט גוט שפירן בשעת'ן עקטן.

א דריטע מאל האט פאסירט; איין פארנאכטס, בשעת מ'האט זיך געמוטשעט צו פילמירן א קאמפליצירטע סצענע, ווי מיין קינד טרעט אריין אין שמוץ - און איך באמערק נאר א רגע שפעטער; און ביים דריטן מאל דאס איבערמאכן, איז דער דירעקטאר נאך אלץ נישט געווען צופרידן.

- און ביים פערטן מאל פראבירן, געבט זיך פלוצלינג א ריק אריין א מיטליעריגע יוד צו מיר; ביסטו מנשה לוסטיג? דו קומסט דאך פון אפסטעיט.. וועז דו פארסט אהיים - קענסטו נעמען פאר מיין זון א פעקל קיין מאנסי?..

איך שטעל עהם אן אפאר אויגן מיט רוגזא.. איר זעט אפשר נישט ווי מ'פילמירט דא?.. ס'שטייען דא צוויי גרויסע קאמערעס, און גרויסע פילעם-פראדזשעקטאר'ס, און דו מוזט אריינשפאצירן - פונקט יעצט - און שיקן א פעקל?..

און יענער רופט זיך נאך אן מיט ביטול; האסט נישט וואס צוטון.. מאכסטו זיך נאריש מיט ווידיאוס? איך דארף וויכטיג די פעקל זאל אנקומען היינט נאכט קיין מאנסי..

און א פערטע עפיזאד - וואס איז אנדערש פון פריער - אבער כ'געדענק עס גוט; דאס האט פאסירט כחום היום, וועז ס'גראדע געווען שטיל אויפ'ן גאס, און די סצענע איז געווען - ווי איך זע מיין זון שפאצירן אויפ'ן גאס, און כ'שריי צו עהם; ראוב'לע.. קום אריין אין מיין טראק..

דערביי איז א פאסטמאן אקעגן געקומען, און ווי ער זעט ווי איך פראביר אריינצורופן - א יונגל מיט א ריקזאק - אין מיין טראק, לויפט ער צו צום יונגל, און פרעגט עהם אויף ענגליש; דו קענסט דעם מענטש אינעם טראק??..

נאך א רגע האט ער באמערקט די קאמערעס.. און אונז האבן עהם באדאנקט פאר'ן וועלן טון א גוטע שריט.. ווייל ס'האט אויסגעזען אזא סצענע - ווי ס'האט פאסירט ביי קלעצקי ה"י - און דאס האט עם דערשראקן..

און אז כ'רעדט פון די שטילע הייסע זומער אין שטאט; איינמאל אינמיטן פילמירן אונטערן זון, באמערקט איך ווי קינדער פון א דעי-קעמפ מאכן א אקטיוועטי, און וואשן אפ יעדע קאר וואס פארט אריבער זייער חדר; האב איך זיי געבעטן מיר אויך צו באוואשן.. און ס'האט מיר א מחי' אויפגעפרישט - אינעם שווערן עבודת ה'עקטן..

לאמיר צוריקגיין צום געווענליכן יארגאנג.

נאך פסח תשע"ה, איך האב געהאט אין פלאן זיך מיטצוכאפן אויף א רייזע - צו מקומות הקדושים אין אוקריינא - מיט דעם רבי'נס קינדער זז"ג; אבער צוליב די פלענער פונעם פילעם, האב איך עס געדארפט אפלייגן אויף א צווייטע געלעגנהייט.

אויף יו"ט שבועות בין איך געפארן קיין קאנאדא, צו א גוטער פריינד מיינע - אייזיק ווייס פון טאהש - וואס האט מיר אסאך געהאלפן אין שווערע זמנים; יעצט וועז כ'בין געווען ביי עהם אויף יו"ט, האב איך זיך באקענט מיט א יוד א בעל חסד מיט אלע

קאלירן; ס'נישטא עפעס וואס מ'קען טון פאר יענעם, וואס אייזיק האט נישט א טייל דערין.

נאך יו"ט, האב איך מיר באקלערט צו מאכן די 'לעיסיק אפאראציע' אויף די אויגן; דאס הייסט, אז מ'ברענט אויס מיט לעיזער שטראלן - די מייקרא הערעלעך וואס שטערט די נאטורליכע זעה-קראפט, און נאכדעם דארף מען מער נישט קיין ברילן, ווייל מ'קען זען נאטורליך - מיט'ן זע-קראפט מיט וואס מ'איז געבוירן.

באמת איז דאס זייער א געשיקטע פראצעדור, נאר דאס שפיל קאסט צוויי אלפים - וואס די שטאט צאלט נישט, אבער ס'וועלט יעדע פרוטה; ספעציעל פאר איינער ווי מיר, וואס גלעזער מאכט שוויצן און נערוועז יעדעס מאל ס'וועלט פארהויכט; און איך האב מיט גלעזער שוין געהאט אסאך עגמת נפש, מקודם דאס שוויצען אין די זומער און די נעפל דערויף אין די ווינטער, וואס נערווירט גענוג; און דאס אלעס האט מיר אנגעהויבן טרייבן צו מאכן דעם פראצעדור.

איך האב נאך געהאט אין געדענקעניש, ווען עטליכע יאר בעפאר האב געקויפט א ספעציעלע טייערע ברילן - וואס ווערט שווער פארהויכט; ויהי בחצי הלילה, איינמאל אויפ'ן וועג אהיים פון קאנאדע, אין א שווערע שניי שטורעם, ווען כ'האב געשטופט דעם געשטראנדעטע קאר, און מיין גלעזער איז אוועקגעפלויגן..

און נאך א וואך ארומגיין האלב שיכור בלינד, האב איך ווידער געפונען 'בערך' יענע סארט פרעמס, און ווידער געצאלט דערויף טייער געלט; און אונטער א חודש האב איך עס ווידער אנגעווואוירן.. ווען איין פרימארגן נאך א טבילה במקוה, האב עס נישט געפונען עד היום.. גיי וויס וואו ס'איז פארשוואונדן.

און נאך אלע מעשיות בין איך דאך עוסק אין עקטן, און גלעזער שפילט א ראלע ביים פארשטעלן סצענעס; און נישט צו קענען לייענען דעם סקריפט - צוליב אנדערע סארט גלעזער, איז זייער א גרויסע שטער.

כ'האב געמאכט א אפוינטמענט ביים ספעציאליסט דר. פֿעֶראוֹן - אין זיין אפיס, וואו ער שאצט אפ ווען כ'וועל נומער - ווייט און נאנט - איז שוואך, און דאס קאסט נאכנישט קיין געלט; און אז מ'וויל מאכן דעם אפעראציע, באשטעלט מען א צייט, וואס דער אויגן ספעציאליסט קומט אראפ צום שפיטאל, און ערלעדיגט דאס אין פינעף מינוט!

אום דינסטיג פ' וישלח אינדערפרי, בין איך געקומען צום מאונט סיני שפיטאל - אינעם נאז אויערן אויגן אפטיילונג, וואו מ'האט ווידער בודק מיינע אויגן ביי צוויי מאשינען, איינס א בלויע לעקטער און די צווייטע א רויטע לעקטער; דאס צייכענט אן פונקטליך, וויפיל מיינע אויגן דארפן פארראכטן ווערן.

געזעצליך טוט מען אן א בלויע 'פאפיר ראבער היטל' אויפ'ן קאפ און פוס - ווי פאר א יעדע אפעראציע, און כ'לייג מיר אראפ אויפ'ן בעטל, און ער געבט מיר א בערעלע

שפילצייג צו האלטן, ווייל טאמער כ'וועל שפירן דרוק אויפ'ן קאפ, זאל איך אויסגעבן מיינע פויסטן אינעם בערעלע; ער מאכט זיכער אז מיין קאפ איז גראד און סטאביל, און אויף די אויגן לייגט ער א אייזן, ס'זאל זיך נישט ארומריקן.

ער דעקט צו איין אויג, און שמירט ארויף אויף די אנדערע אויג, עפעס וואס מאכט די אויגן 'שפירלאז', און איך שפיר ווי מיין אויג ווערט אנגעפילט מיט ליקוואוד; דאן צינד ער אן א מאשין, און ציילט נומערן פון 38 סעקונדן - ביז זערא; ס'שמעקט פון אפגעברענטע הויט, און ביי זערא געבט ער מיר א ליבליכע קלאפ, מיסטער! איין אויג איז סוקסעספול געלונגען.. ער דעקט אויף די צווייטע, און ביים צווייטן ציילט ער פון 27 ביז זערא סקונדעס, און ס'איז פארטיג!

איך האב וויניגער געציטערט בשעת מעשה - ווי ווען דער דענטיסט מאכט מיר א צאָן פילונג..

אינעם ערשטן שעה - זעט מען אומקלאר, און מיט די שעות ווערט עס בעסער; איך ווענק מיך אויף מארגן אינדערפרי.. און איך זע א נייע וועלט - אָן גלעזער!! איך בין פטור געווארן פונעם עקסטרע עול אויפ'ן פנים די לעצטע 30 יאר..

אין די קומענדיגע וואכן מאכט זיך אפאר סעקונדן - וואס מ'זעט אומקלאר, אבער ס'ווייטער גוט; דאס פאסירט, ווייל ס'זענען דא דריי חושים וואס דארפן זיך צוגעווואוינען - צום איבערגעמאכטן זע-קראפט; דאס איז די זע-קראפט, די פארשטאנד, און די סאבקאנטשעס.

ס'האט מיר נישט גענומען לאנג, ביז כ'האב ניטאמאל געדענקט אז כ'האב געהאט ברילן.. אבער כ'האב געמוזט אוועקלייגן דעם 'גלעזער פרעים' אויף שפעטער - ווען מ'גייט ווייטער פילמירן אין די ווינטער, וויבאלד כ'האב עס געהאט פון אנהייב; נאר כ'האב געטוישט צו א איינפאכע גלאז.

אום חמשה עשר באב איז געווען א ספעציעלע יום שמחה, ווען ס'פארגעקומען די גרינדונג פונעם נייעם מיידל שולע; און יענעם נאכט איז ר' משה מנחם טויבנפעלד שי' באפרייט געווארן פון פאלשע אנקלאג אין געריכט - דורך מוסרים, און דער רבי זז"ג האט זיך אויסגעדרוקט, אז ס'איז א פתח פאר נאך ישועות.

- יענע צייט זענען טאקע נאך דריי היימישע יודען באפרייעט געווארן - פון ענליכע מלשינות, און ס'האט אנגעהויבן גיין פאר די מתנגדי הקדושה מיט'ן גליטשער אראפ.

מיין לעכטיגער בן יחיד - יעקב יוסף - האט זיך ברוך השם שיין געהאדעוועט - ביי משפחת פאַל שיחיו, וואס זענען געווען צו עהם אויסערגעווענליך געטרייי; און כאטש

ער האט געהאט שווערעגקייטן מזמן לזמן, האבן זיי - מיט זייער הצלחה'דיגע חינוך ערפארונג - עהם גאר אסאך מטיב געווען, אז כ'האב אליינס נישט געגלייבט, אז ס'קען אזוי גוט ווערן.

ס'האט זיך געמאכט א שווערע תקופה, וואס דאן האט ער אויך געהאט שרעקליך שטארקע פיבער, אבער ס'האט אויסגעזען - אז דאס איז די שווערעגקייט פארן טוב; ווייל ער איז שפעטער געוואקסן גאר נחת'דיג, און כ'האב מיך שוין געשעמט פון עהם.. ווי ער איז אזוי ערליך און וואויל.

ער איז ווידער געפארן אויפ'ן זומער - אין קעמפ, און ס'האט מיר ווידער אפגעקאסט - בערך זעקס טויזענט דאלער; און כאטש כ'האב פראבירט אפצושפארן א פאסיגע סכום - פאר זמני שמחה, ווי א שטייגער זיין בר מצוה וואס קומט שוין זייער נאנט; אבער די געלט האט געהאלטן אינאיין אויסרינען, ב"ה פאר ענליכע סיבות.

איך האב ווידער געארבעט איבריגע שעות אין גראסערי, כדי אפצושפארן מער געלט - פארן בר מצוה וואס קומט; און ס'האט מיר זייער געשטערט אז כ'האב פארדינט אזוי ווייניג, און באקומען אזויפיל קאמפלעינ'ס; ס'האט מיר ווידער אנגעהויבן אַרן אז איך זע נישט קיין אויסזיכט פון הצלחה, ווייל שידוכים גייען נישט, און געלט מאך איך נישט.

און איין נאכט באקום איך א בריוועלע - פון מיין געטרייע יונגערע ברודער פינחס שי'; ווי ער שרייבט מיר א לאנגע מגילה פון חיזוק ושבח, אז ער האט הנאה פון מיינע ידיעות און רעיונות, משלים און איינפעלער; און ער הערט צוריק נאכאנאנדער - פון חולים ונצרכים - ווי איך בין זיי מחיה טעגליך מיט מיין מתנה משמים, ווייל מיינע קליפס און מאמרים זענען גורם שמחה פאר אסאך, אפילו אן מיין וויסן.

זיין חיזוק בריוו האט מיר זייער געשטארקט, און כ'האב געשפירט איבערגעפרישט מיין גוסטע; אז כאטש פאר מיר שפיר איך נישטיג, אבער מיינע תוצאות זענען עושה פרי - אפי' שלא בְּפָנַי.

אור חדש

ס'געקומען א נייע יאר - תשע"ו - און ס'האט זיך גוט אנגעהויבן, וועו אום חצי מרחשון האט פאסירט דאס אומגעראכטענע נס, אז שאולי שפיטצער איז באפרייט געווארן פון טורמע.

דער אחור - דער מסור וכת דילי' שר"י, האבן מיט ציין און נעגל זיך געדראפעט ביים שטנ'ס קארג, און מיט קראקעדייל טענער - זיך געבעטן ביים גויאישער ריכטער -

אורצוטיילן דעם בחור פאר נאך לאנגע יארן אין געפענגעניש; אבער א שטראל פונעם אור הגנוז האט געשיינט אויפ'ן בחור כהלכה, און דער אויבערזיצער האט א קלאפט געטון זכאי! ופני המן חפו.

ס'איז פלוצים געווארן לעכטיג געהויבן אין הייליג הויף, א שמחה למעלה מדרך הטבע הגשמי; איך געדענק וועו די בשורה טובה האט דערגרייכט, און דאס לעפל-זופ איז מיר ארויסגעפאלן פון מויל.. וועו אלע זעמער געלאפן צום רבינ'ס הויז, און פשוט אנגעהויבן טאנצן ביז'ן סטעליע..

די אטמאספער האט געשריגן נצחיות, און היסטאריע שפילט זיך איבער - פון די אמאליגע סיפורי צדיקים - כי דורשיך לעולם לא יכשלו ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך.. משקה האט זיך געגאסן ווי וואסער, און יענע וואס האבן זיך מצטער געווען בביזיון ת"ח, האבן אצינד זוכה געווען אנצוגיסן דעם כוס תודה.

יונג און אלט, חסידים ואנשי מעשה, האבן געשטראמט צום הויף - און אריין אין די שטורמישע געטענץ.. והיא שעמדה לאבותינו ולנו, כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים.. אויביו אלביש בושת ועליו יציץ נזרו.. מיר האבן געוויינט און געלאכט פאר אומגעהויערע שמחה, בשבח לאל בורא עולם וצדיקיו הנאמנים; גליקליך איז ווער ס'לאכט ביים ענדע..

און אין נאמען פון אונז - אלע הארץ געטרייע חסידים - האט שאול בחיר ה' אויסגערופן ביים ספר תורה - הודו לה' בשם ומלכות, ויכתב בספר זיכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו.

מיין זון איז דעם ווינטער שוין געווארן צוועלעף, און איז אריין אין כיתה ח'; דאס דערמאנט מיך פון מיינע יונגע יארן, און מיינע מחשבות ווערן אנגעשטרענגט.. וועו איך דערמאן מיך נאר פונעם שמעק פונעם חדר, באקום איך האמער'דיגע קאפווי.. און נארוואס לעצטענס, האב איך עפעס אריינגעבאמסט אין איינע פון יענע רוצחים - וואס איז שוין היינט א עלטער זיידע, און כ'האב ווידער באגעגענט יענע סאדיסטישע אויגן.. אוי גאט אין הימל!

וועו כ'זאל זיין עהם, וואלט איך עהם צעריבן אויף שטויב.. אבער ברוך השם ס'קוקט מיר אויס, אז מיין ליבע זון האט בעסערע צייטן היינט - ווי וואס איך בין אריבער בימים ההם בכיתה הזה.. יענע יארן זענען געווען ביטער! אבער איך זע ב"ה ווי ער גייט מעלה מעלה, און איך בין זוכה צו יודיש נחת.

איך פריי מיך אזוי צו הערן - מזמן לזמן - וועו מיין זון רופט זיך אן צו מיר; טאטי! כ'האב דיך ליב.. און אויפ'ן מאמענט כאפט מיר אן א מאדנע געפיל, ווייל איך בין נישט

געווען געוואוינט אלץ קינד צו הערן דעם שפראך.. און ס'דווקא גוט אז ער זאגט מיר דאס, און ספעציעל ווען איך בין דאך דא פאר עהם - אנשטאט א מאמע אויך; און ווי לעכטיג איז די פאקט אז מ'קען רעדן אפען, און עהם צוריקזאגן די זעלבע - מיין קינד! איך האב דיך ליב..

און נאכמער; ווען מענטשן קומען צו מיר און זאגן, כ'האב געזען דיין זון - ווי שיין ערליך ער דאוועט, וכדומה; און מיין ענטפער דערויף איז איינס, 'איך האב ליב מיין קינד אנע תנאים'.. בלויז ווייל ער איז מיין קינד - און איך בין זיין טאטע, האט ער מיך ליב, און איך עהם..

לכבוד מיין זונ'ס יום הולדת - אלץ א התחדשות - האב איך כמעט יעדע יאר פראבירט אנצוהייבן עפעס נייי; און דאס יאר האב איך אנגעהויבן לערנען 'מדרש רבה' על הסדר.

- און איך שפיר, ווי איך לייג אריין מיין הנאה פונעם נחת - אין א ספר; ווייל יעדע ספר וואס איך וויל אנהייבן לערנען, קויף איך ספעציעל דעם ספר און לערן דערין; כדי מיין זון זאל כאטש זען מיט די יארן - אז די ספרים זענען געווצט - און ס'שטייט דערין פארצייכענט; דאס האב איך אנגעהויבן לערנען ביי זיין אכטע יום הולדת.. און דאס ביי זיין צענטע.. און אזוי ווייטער.

ווידער פאר עהם פראביר איך צו קויפן עפעס א פאסיגע מתנה; איך האב דאך עהם אלץ געוואלט געבן - שוין אלץ קינד - דאס וואס זיין הארץ ציט, אז ער זאל דערין זיך לערנען זיין טאלאנט צו פאך; און אויסער א ביציקל, אויסער שפילעריייען, האב איך געהערט זיין תשוקה צו שפילן אויף א קיבארד, האב איך עהם דאס געקויפט גערן, און נאך אפילו צוגעקויפט די נושאי כלים, אז ס'זאל נישט זיין קיין אפהאלט פון נוצן זיין מאטיוואציע.

באמת איז דאס א שטארקע זאך וואס מיר זעמער גלייך, ווייל אויך איך בין משוכנע אויף מוזיק - וואס טוישט מיין מוהט צו יעדע צייט; און איך האב שוין לענגאויס די יארן אויספראבירט אסאך אינסטרומענטן, א פידל א הארפ, א גיטאר און פיאנא, א טראמפייטער - און לעצטנס אויך א פלוט, און דערווייל נישט געבליבן ביי קיין איינס.. אבער מאכט נישט אויס, אבי מ'זינגט.

סוף חנוכה תשע"ו, האט מען ממשיך געווען - נאך צוויי טעג - מיט'ן פילמירן דעם פילעם 'מנשה', און אום אדר א' - אדר ב' האט מען עטליכע טעג צוגע'ענדיגט פילמירן דעם פילעם; דאס הייסט, ס'געווען פיר און פיר טעג, א וואך הפסק אינצווישן.

דעמאלטס איז דאס קינד - רובי ניבארסקי - צוריק געקומען פון ארץ ישראל קיין ניו יארק, צוצוענדיגן וואס מ'האט פארפעלט און פאר'ראכטן; און דאך האט עס געהאלטן ווייט פון פארטיג.. און ס'האט נאך גענומען א יאר צייט, ביז מ'האט געהאט גענוג געלט צו רעכט-פארטיגן דעם פילעם; ווייל כאטש די פילעם איז געווען געמאכט אויף א נידריגע בודזשעט, אבער אויך די נידריגע בודזשעט - איז נישט קיין נידריגע נומער..

אין יענע עטליכע טעג, בין איך געשלאפן אינעם סטודיאו אויף קארל סטריט - אין קראונהייטס, און דערביי זיך אהינגעכאפט צום - מרכז חסידי חב"ד - און אויסגעשמעקט דעם מקום.

יעצט האב איך שוין געהאט אסאך מער קענטעניס און ערפארונג אין דעם פעלד, און ווען כ'האב צוריקגעקוקט אויפ'ן ארבעט, האב איך פארצייכענט פונקטן - וואס כ'האב מיך דא אויסגעלארנט.

די ערשטע זאך האב איך מיך איבערצייגט, א זאך וואס כ'האב שוין לאנג געהאלטן; אז כדי א פראיעקט זאל זיין מיט הצלחה, דארף ווערן געשטעלט די ריכטיגע מענטשן אויף די ריכטיגע אויפגאבעס; דהיינו, דער אקטיאר קען נישט זיין דער דירעקטאר, און דער פינאנצירער קען נישט זיין דער מענעדזשער; קענען קען ער.. אבער ווען מ'איז אמת'דיג אויפריכטיג, ווייסט מען אז מ'קען נישט געבן צוויי אויפגאבעס - פאר איין פערזאן אינעם קאמאנדע.

- ס'דא אזעלכע וואס זענען ספעציאליסטן אין דירעקטירן, אבער זיי קענען פאר קיין שום פרייז נישט עקטן.. און אזוי פארקערט; דערביבער, דארף מען נעמען איינעם - וואס קען יא דעם ספעציאליטעט, כאטש יענער איז נישט דיין השקפה, עלטער, צו דרגה.

למשל דא, האבען מיר געהאט די צוזאמארבעט פון אלע סארטן; רעליגיעז נישט רעליגיעז, יודען גוים, רייכע ארעמע, שווארצע ווייסע, פרויען מענער, קריסטן מוסלומענער, כינעזע און אינדיאנע, סאטמער חב"ד וכדו', דאס איז די סוקסעס פון א פראדוקציע; דער דירעקטאר האט - פון דעם גאנצן צוזאמשטעל פון מענטשן - געקענט ארויסהאבן א נייטראלע און היבש אמת'ע ארבעט, אן זייטיגע חשבונות פון פאליטיק, ראסע, צו פערזענליכע נגיעות.

איך האב געפרעגט די הויפט פירער פונעם פילעם, זייער מבינות אויף מיין עקטן; און דער דירעקטאר יושע ווינסטין האט מיין מהות מגדיר געווען - מיט איין ווארט; עמפפינדלעך! אז מיין עקטן צייגט אז איך בין פוהל מיט סענסעטיוויטי געפילן - וואס געבט זיך ארויס אין אלע מיינע באווגונג און רעדן.

און אויף מיין פראגע, צו א דראמא-שולע וואלט מיר עפעס מחדש געווען? האט ער מיר קלאר געזאגט; אז אלץ קען מען זיך לערנען נאך ערפארונג, אבער דאס וואס איך

א פילעם סצענע - כ'צינדט א נשמה ליכט

שטעל אהער, איז מיין געבוירענע טאלאנט - וואס אנדערע לערנען זיך דאס אויס - א לאנגע צייט אינעם דראמא-שולע, ממילא איז א דראמא-שולע פאר מיר איבריג.

ווידער די אנדערע פראדוצירער, האבן מיר גלאט אזוי באגאסן מיט שבחים; אז זיי זענען זייער איבערגענומען פון מיין ארבעט, און ס'קיין פראגע, אז די פילעם גייט זיין א הייסע ארטיקל איבער'ן וועלט, א דאנק מיין עקטן.

מיין פריינד אינעם ארבעט - אליעזר רוזנצווייג - א באבובער יונגערמאן, האט מיר פארציילט וואספארא אויסטערלישע גוטע איינדרוק איך האב געמאכט ביי די ספעציאליסטן, אין די צייט וואס כ'האב געשפילט - און איך האב נישט געזען זייער רעאקציע.

- און ער האט מיר ארויסגעהויבן דעם פאקט, אז אזא ארבעט מיט אזעלכע עקספערטן, און ס'זאל נאך זיין ריין כשר, איז א געווינס! און כ'קען זיין זיכער, אז מיינע ערפאלגרייכע צייטן שטייען פאראויס פאר מיר.

זיינע ווערטער האבן מיר געגעבן אסאך חיזוק און מוהט, און ארויסגענומען פון יעדן ספק, אז כ'בין אויפ'ן ערליכע גוטע ליניע.

דעם ווינטער איז פארגעקומען א הערליכע שבתון - דורך די גרופע 'אחים בדרך' פאר סינגעלס, און ס'געווען א אויסערגעווענליכע עונג שבת, וואס האט אויפגעלעבט די הונדערטע יונגעלייט, מיט'ן זיך באקענען מיט נייע חברים, און פרישע האפענונג אין לעבן.

ס'געפאלן דורכ'ן שבת א גאר שווערע שניי, און די וועגן זענען געווען אפגעשטעלט; רוב פונעם גרופע האבן זיך נישט אהיימגעיאגט אום מוצאי שבת, נאר געווארט ביז מארגן - ווען די שווערע זאווערוכע האט נאכגעלאזט, און דאן זיך אהיימגעקליבן.

למעשה, ווען מ'האט געמאכט א איבערבליק ווער ס'האט געפעלט אויפ'ן שבת, איז ארויפגעקומען א נאמען פון א גרוש - ר' דוד מרדכי אראנאוויטש - וואס איז געווען

א שבת כלי, און האט זיך איינגעמאלדן צו קומען; אבער איז ־ קוקט אויס - געבליבן שטעקן אונטערוועגנס חס ושלום..

זונטאג אינדערפרי, נאכן פראבירן עהם צו קאנטאקטן און ס'נישט געקומען קיין ענטפער, האבן די עסקנים אנגעהויבן ווערן זייער נערווועז; מ'האט זיך זייער געזארגט וואו ער איז, און מ'האט איינגעגעבן זיין נאמען ביי די פאליציי, כדי אנצוהייבן נאכזוכן נאך עהם.

ס'האט נישט גענומען לאנג, און מ'איז אויפגעקומען מיט'ן ביטערן פאקט, אז יענער ־ אין א גאר שוועכן מצב נפש - איז ל"ע אראפגעטאנצן פונעם וואשינגטאן בריק ־ שוין פרייטיג, און איז יעצט לכאורה געפרוירן אינעם האדסאן טייך ־ ערגעץ אין די וואסערן.

די זוך אקציע האט זיך געצויגן אפאר וואכן, און מ'האט פראבירט סגולות און תפילות ־ דורך הרה"ג ר' שלום פאלאק שליט"א, און מ'האט אויסגעגעבן אסאך געלט פאר ספעציעלע שיפן און שוויימער'ס, וואס האבן נאך אסאך מי - אפירגעזוכט דעם קערפער, און געברענגט לקבר ישראל.

איך האב נאך דעם שבת, אנגעהויבן אפרעכטן פערציג טעג תפילות ־ ביים ריבניצער ציון ־ לויט א רעקאמענדאציע פון א פריינד; און כ'האב אויך אינזינען געהאט, אז מ'זאל טרעפן דעם קערפער; און וויבאלד כ'האב געארבעט אין גראסערי, האב איך געגומען א לעיבל פון זיין קאנטע נאמען, וואס ס'איז געשטאנען דערויף 'פליז ברינג אפ', און עס איריינגעלייגט ביים ריבניצער'ס ציון..

אז כ'בין שוין געווען ביים ריבניצער'ס ציון, בין איך שוין צוגעגאנגן אויך צום ציון פון - 'רעבעצין מירל' ־ די שוועסטער פונעם רבי'ן זו"ג, און הרה"צ ר' פיניע האגער זצ"ל ־ איר זון, און פונעם סקולענער רבי'ן זצ"ל; אלע זייערע זכותים זאלן מגין זיין לנו ולכל ישראל.

אפאר וואכן שפעטער, בין איך געלאדענט געווארן צו א העכסט רייכע 'שבת שבע ברכות', פונעם חתן הנגיד - דודי געפנער ־ וואס האט דאס אפגעראכטן אין א טייערע האטעל; און ער האט געוואלט מיר האבן דארט ־ צווישן חברים - אונטערצוהאלטן דעם ציבור, וואס זענען געקומען זיך מיטפרייען בשמחת חתן וכלה.

דעם ווינטער, איז דער רבי זו"ג געפארן אויף א אפציעלע באזוך צום היליג לאנד, אין באטיליגונג פון טויזענטע חסידים מרחבי העולם; און כאטש איך האב געשטופט מיינע קרובים וידידים אנטייל צו נעמען, בין איך אבער נישט מיטגעפארן; צוליב מיין פריוואטע אינערליכע געפיל, וואס ס'איז מיר שווער אהינצופארן, ספעציעל אויף דעם שטייגער.

לכבוד חודש אדר, האב איך אריסגעגעבן אַ די.ווי.די - א קאלעקשן פון מיינע קליפס - חלק א'; און ס'האט געהאט א בעסערע אפקלאנג - ווי מיינע געווענזענע פורים אוידיאו סידיס.

וועו ס'געקומען יו"ט פסח, האבן מיר די מחנכים געבעטן כ'זאל לאזן מיין זון פארן קיין לאנדאן - צו זיין זיידע באבע שיחי'; און כ'האב עהם טאקע אפגעשיקט - מיט א ספעציעלע שליח וואס האט עהם באגלייט, און איך האב זיך געקליבן צוזיין פסח אין קרית טאהש - ביי ידידים; ווייל ס'מיר שוועך געווען צוזיין אינדערהיים - און מיין זון אין די פרעמד.

און זייענדיג דארט יו"ט, האט עס מיר אוועקגענומען - פון טראכטן פון מיין זון, און כ'האב גראדע זייער הנאה געהאט דארט; ספעציעל וועו דער היינטיגער טאהשער רבי שליט"א האט מיר געטראפן - און געלאדענט אויף די סעודות, און אפילו מכבד געווען מיט א ניגון; און ס'געווען דארט צו עסן אויף אלע באקן, אז איך האב מיך געוואונדערט צו ס'טאקע פסח..

ס'געווען ימי אביב תשע"ו, וועו כ'האב געארבעט אין גראסערי, און ס'איז אריינגעקומען - ווי געווענליך - פארשידענע סעילס-לייט וואס האבן געברענגט סחורה פאר'ן געשעפט; איין סעילסמאן, וואס האט אויסגעזען חסידיש אבער גאר מאדערניזירט, האט מיר זייער אויסגענומען מיט זיין שטענדיגע פרייליכקייט, און כ'האב געוואלט דערגיין דעם אורזאך דערפון.

וויאזוי מאכט ער דאס? האט ער נישט קיין נסיונות און שוועריגקייטן?.. אזוי האב איך עהם אפען און גראב געפרעגט - אין פנים אריין.

זאגט ער מיר; דאס איז אביסל א לאנגע שמועס, אבער געב מיר דיין נומער, און כ'גיי דיר אי"ה ענטפערן דערויף - וועו כ'האב אפאר מינוט; און ביינאכט האב איך באקומען דעם טעלעפאן קאל, און ער האט מיר אראפגעלייגט זיין לעבנס לעקציע.

ער איז געבוירן צו גאר פרומע עלטערן, און אלץ בחור איז ער דיאגנאזירט געוואהרן מיט א שרעקליכע מחלה.. און נאך אפאר יאר האט ער זיך ב"ה אריסגעזען דערפון, האט ער זיך אבער געמוטשעט צו טרעפן א שידוך.. און וועו ער האט שוין צו מזל חתונה געהאט, איז ער נאכאמאל דיאגנאזירט געוואהרן וויי דאס פריערדיגע מאל ה"י.

ער האט נישט אויפגעגעבן, און האט זיך געשלאגן פאר זיין לעבן, און איז ב"ה אריסגעקראכן דערפון.. אבער אינצווישנצייט האט עהם די ווייב אפגעלאזט; האט ער אנגעהויבן זוכן א צווייטע שידוך.

און וועט ס'איז שוין געפרואווט געווארן, ווייסט גאנץ גוט, אז ס'נישט גרינג; ווייל מ'באקומט נישט קיין ערשטקלאסיגע אויסוואלן.. און ער איז אריינגעפאלן מיט א שנעלע שידוך, און ס'האט אנגעהאלטן פון תענית אסתר ביז פורים..

ער האט באשלאסן ביי זיך, אז ער וויל נישט אריינפאלן אינעם טרויער-זאק.. האט ער אנגעהויבן נאכאנאנד ארויסגיין צו פאַרק'ס און זאא'ס און אלע סארט זאכן וואס מאכן עהם פרייליך אויפ'ן טאג! און ספעציעל האט ער זיך איינג'חזר'ט איין פזמון, וואס דאס האט ער געזאגט הויך - יעדן אינדערפרי וועו ער איז אויפגעשטאנען; היינט איז מיין בעסטע טאג!!..

- און דאס איז זיין סוד..

ווי נאר כ'האב דאס געהערט, האט דאס מיר אוודאי זייער באַאיינדרוקט; און איך האב געטייפט א טאוועל און אויפגעהאנגן אין מיין דירה; היינט איז מיין בעסטע טאג!! און איך האב זיך ב"ה באנוצט מיט'ן זעלבן קונץ, און זאכן האבן זיך פול מער געהויבן.

איך האב גענומען מיינע אויפגאבעס אין פראפארציע, און כ'קען זאגן אז כ'האב אנגעהויבן שפירן ווי א גבר - מיט זעלבסט-זיכערקייט; אז כ'קען היינט אויספירן - אסאך מער פון מיינע צילן אין לעבן - בחיי יום יום.

דאס יאר ל"ג בעומר - תשע"ו, איז געווען דאס צווייטע מאל וואס דער רבי זז"ג האט אנגעצינדן ברבים דעם ריזן מדורה - לכבוד התנא האלוקי רבן שמעון בר יוחאי זיעוכ"י; נאך וואס ס'געווען א שטארקע התעוררות זיך צו שטארקן קעגן די ניסיונות הדור, און מ'האט דערמיט מקיים געווען דעם - טיהר את עיר טברי' עשה אותה נקי' - און שוין אין ארץ הקודש האט דער רבי אין מירון אנגעצינדן דעם מדורה דארט, און יעצט איז דאס געווען גאר באזונדער.

די הכנות דערצו זענען נישט געווען אזוי אינפאך.. מ'האט דאך געוואלט יעדער זאל קענען זען, און די איר-אלטע עפלבוים וואס שטייט אנגעלעהנט אויפ'ן ישיבה, האט זיך געדארפט אביסל אינציען די צווייגן; און מ'האט פראבירט עס צוצובינדן, אבער זי לאזט זיך נישט.. האט מען עס אזוי געבויגן מיט כח, אז ס'געווארן מסודר.

נאך שבועות, וועו ס'איז פארגעקומען די צווייטע חתונה פונעם רבינ'ס אייניקל - הרב מרדכי בן ר' יושע חדב"ן, האב איך ביי לחיים געבן - געזאגט פאר'ן רבי'ן זז"ג; היינט נאכט - ענוי פופצן יאר צוריק - איז געווען מיין ערשטע חתונה.. האט דער רבי זז"ג מיר דערויף געוואונטשן; 'דאז"ה אז בקרוב זאל זיין די צווייטע חתונה.. און ווי ס'שטייט; גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן..

און כ'האב געענטפערט א פרייליכן אמן.

יענעם זומער איז געווען אין די נייעס; אז צוויי מערדער ארעסטאנטן, האבן באוויזן - צום ויפילטען מאל - צו אנטלויפן פון א העכסט באשיצטע טורמע, נעבן דעם קאנאדישער גרענץ; און ס'האט געדויערט עטליכע וואכן, ביז מ'האט געקענט ארויפקומען אויף זיירע שפירן; מ'האט איבערגעדרייעט גאנץ ניו יארק זיי צו געפונען, און מ'האט באמערקט אז זיי האבן זיך ארויסגעכאפט פון א איינריכטונג, וואס איז געווען אינעם וואנט פונעם טורמע.

דהיינו, אז דורך א לאך אינעם וואנט, האבן זיי זיך אריינגעלאזט אין א שמאלע רער - אראפ צום ערד, און דארט האבן זיי שוין א לענגערע צייט געהאט געגראבן א טונעל פון 500 מעטער - אוועק פונעם טורמע וואנט.. מיט די הילף פון א ארבייטער פונעם טורמע - א פאררעטער, וואס האט זיי געגעבן די נויטיגע געצייג.

מ'האט די חברה לייט געטראפן; אבער איינער האט צוריקגעשאסן און איז אומגעקומען, און דעם צווייטן האט מען באזיגט - און צוריק איינגעשפארט.

אום חודש אלול, האט מען געמאלדן אז ס'גייט זיין א קורצע רייזע צו מקומות הקדושים אין אוקריינע, צוזאמען מיט הרה"צ ר' איציק שליט"א, אלץ א תפילת הכנה פאר די הייליגע טעג; און דערביי מחזק זיין דעם אלטן הויף אין סקווירא, וואס האט זיך געוויטיגט אין א איבערפרישונג.

איך האב מיך צוגעכאפט צו דעם געלעגנהייט און זיך איינגעשריבן אינעם קבוצה, און גארנישט געמאלדן דעם מענעדזשער פונעם גראסערי דערוועגן; ווייל כ'האב געוואוסט אז ער גייט מיר זאגן 'ניין', אלץ זיין באזונדערע ליבשאפט וואס ער האט געהאט צו מיר.. שוין פונעם טאג וואס ער איז אריין אין אמט - פאר עטליכע יאר בעפאר.

ווען דער רבי איז געפארן קיין לאס-אנדשעלעס אפאר יאר בעפאר, אזוי אויך ווען דער רבי איז געפארן קיין שיקאגו, האט ער מיך קיינמאל נישט געלאזט פארן; און כ'האב אלץ געקלערט, אז כ'לייגט אוועק קרעדיט אויף א צווייטע מאל..

אבער ספעציעל לעצטענס, האט ער שטארק ארויסגעוויזן זיין קנאה צו מיין בארומטקייט אינעם וועלט; און האט מיר שוין עטליכע מאל געזאגט, אז ער דארף מיך נישט אין גראסערי, און כ'מעג שוין זוכן עפעס אנדערש.. און וויבאלד ביי מיר איז נישט שייך געווען - אז כ'זאל נישט פארן אויף דעם רייזע, האב איך עהם אפילו נישט געוואלט געבן דעם פארגעניגן - פון זאגן ניין..

למעשה, אינעם טאג פונעם רייזע בין איך נאך געקומען אין גראסערי, און א האלבע שעה פאר מ'איז ארויסגעפארן - מיט'ן ספעציעלן באס - צום עירפארט, האב איך זיך ארויסגעשלייכט פון געשעפט, און נעלם געווארן פאר עטליכע טעג.

אונזער גרופע איז אנגעקומען קיין פראנקפורט-דמיין, וואו מ'איז געווען אויפ'ן אלטן בית החיים, און מתפלל געווען ביי די הייליגע מקום מנוחה - פונעם הייליגן פני יושע, ר' נתן אדלער, דער בעל ההפלאה, און נאך צדיקים וואס ליגן דארט - זיעוע"י; באלד איז מען געגאנגן צום חב"ד-שול אין שטאט, וואו מ'האט געכאפט א מקוה און געדאוונט שחרית.

דארט האב איך מיך באגעגענט מיט הרב שלמה ראסקין - דער שליח חב"ד דארט, וואס האט מיר געשאנקן זיין ספר - קברי צדיקים באשכנז, אלץ געשאנק פאר זיין הנאה פון מיינע פרייליכע פראיעקטן.

פון דארט האבן מיר געזאלט אפ'פליען קיין קיעוו, וואו מ'האט זיך באגעגענט מיט ר' איציק שליט"א, וואס איז געקומען פון א צווייטע רייזע; און מיר האבן ממשיך געווען צוזאמען - צום ציון הק' פונעם רבי'ן ר' דוד'ל סקווערער זצוק"ל - אינעם גרויסן קיעווער בית עולם.

איך האב געוואלט זוכן צווישן די ארומיגע מציבות - עפעס באקאנטע נעמען, און כ'האב אין רגעים געכאפט גרויסע בלוטערן אויפ'ן האנט, פון די ווילדע געוואוקסן דארט וואס האבן א הארבע אנשטעקיגע גיפט; איך האב עס אנגעשפיגן און באלד אפגעגאסן מיט וואסער, און ס'האט געהאלפן; אז ס'איז צוביסלעך - וואס א מינוט מער - קלענער געווארן, און ביז א שטונדע נעלם געווארן.

אצינד פארן מיר צום הייליגן דערפעלע אנאטיווקא! מיין נשמה פלאטערט ביים שרייבן די אותיות; אנאטיווקא.. אה!

איך האב שוין לאנג געהאט צוזאמגעקליבן אסאך מאמרים - וועגן דעם הייליגן ציון אין אנאטיווקא; און אין דעם געלעגנהייט, האב איך געמאכט צענדליגע קאפיעס, און עס אויסגעטיילט פאר'ן גרופע.

ווי נאר מיר קומען אן צום אוהל, זעען מיר אז עטליכע גוים פארבן דארט אינעווייניג.. מיר האבן נישט גלייך געכאפט וואס גייט פאר, און פראבירט זיי בעטן, אז זיי זאלן אונז אריינלאזן פאר גאנצע פינעף מינוט; אבער זיי האבן זיך פאר'עקשנ'ט, אז זיי שטעלן זיך נישט אפ.

האב איך ארויסגענומען א אמעריקאנער צוואנציגער - און זיי געווינען.. אבער זיי האבן זיך פארדעם אויך נישט געבויגן; האב איך געכאפט אז איינער האט זיי דא באשטעלט, דווקא ווייל מיר קומען.. קוקט אויס איינער וואס ווייל אונז דא נישט האבן.

איך האב פראבירט קלונגען מיינע באקאנטע אין קיעוו, הרב אסמאן און זיינע געהילפן פון חב"ד, וואס איך קען זיי פערזענליך; אבער זיי זענען נישט געווען צום באקומען.. האב איך געווינען פאר די ערלים אכציג דאלער! - דאס איז בערך צוויי

טויזענט גריוינקעס! א הון רב פאר זיי.. דער עולם האט געשריגן אז כ'זאל נישט געבן אזויפיל, אבער איך האב יא אהינגעגעבן, בתנאי זיי שטעלן זיך יעצט אפ פארבן; און ס'האט געארבעט.. זיי האבן מסכים געווען.

איך און יעקב יוסף סופר - האבן אין א האלבע מינוט ארויסגענומען די סקעפאָלדינג, די פלעסטיג, די העלצער, און הויפענעס מיסט ל"ע - וואס איז געליגן ביים ציון אינעווייניג; און דער עולם איז אריינגעלאפן, און באלד אנגעצינדן א ליכטל, און אנגעהויבן מיט ר' איציק זאגן תהילים - מיט א שטארקע התרגשות.

דאס התעוררות איז געשטיגן אין רגעים, און מ'האט פארגאסן דארט טייכן טרערן; שפעטער האט מען איבערגעגעבן פאר ר' איציק זז"ג - די קוויטלען מיט פולע בקשות - אויף א כוח"ט צום נייעם יאר; און מיר האבן זיך אריבערגעקליבן צום שול פונעם דערבייאיגער נייעם יישוב, וואס הרב אסמאן האט אזוי וואונדערליך שיין און שנעל - דארט אויפגעבויעט, פאר יודישע פליטים.

נאכדעם זעמער געפארן קיין - כוואסטוב ביים ציון פונעם הייליגן מלאך - וואו ס'איז פארהאנען א שיינעם אוהל; מ'האט פלינק געריניגט דעם ארט פון אומגעוואונטשע ספרים, און איבערגעלאזט דארט קוויטלען און בקשות; אצינד איז מען געפארן צום הויף - אין סקווירא - וואו מ'כאפט א דרימעל, כדי אויפצושטיין ערב שבת גאנץ פרי, ווען מ'פארט קיין מעזשיבוש.

קאפיטל
זיבן און דרייסיג

וועו מ'איז אנגעקומען קיין מעזשיבוש - איבער'ן היסטארישער חומה - זעמער באלד צוגעפארן צום מקום ווי ס'געשטאנען דעם הייליגן בעל שם'ס שטיבל; אין מקוה זעמער שוין געווען אין הויף, און יעצט האט מען זיך שנעל געשטעלט דאוועגען - ווייל ס'איז ערב שבת, און מ'וויל נאך זיין געגוג פרי - צוריק אינעם סקווערן הויף.

נאכן דאוועגען און חסידישער לחיים, איז מען אריבערגעגאנגן צום מקום ווי ס'געשטאנען דעם הייליגער אפטער רב'ס שול, וואס איז היינט זייער שיין איבערגעבויעט; פון דארט איז מען ארויף א עליה לציון - צום מקום מנוחה פונעם הייליגער בעל-שם נבג"מ און צדיקים דערנעבן זיעוע"י; דאס ארט איז דאך אזוי הייליג, און יעדעס הייליג ווארט וואס מ'זאגט ארויס, אִיז דאפעלט מרוגש.

שפעטער איז מען געגאנגן זיך טובל זיין - אינעם מקוה פונעם דערבייאיגע הכנסת אורחים, און ס'געווען צוגעגרייט פאר אונז א געשמאקע פרישטיג; מ'האט פון יענעם קאך גענומען חלות און איבריגע מאכלים - וואס זיי האבן געקאכט פאר אונז - אויף מיטצונעמען מיט זיך אויף שבת אין הויף.

אונז האבן געהערט וועגן דעם 'קרעניצע', וואס איז א קוואל וואס דער הייליגער בעל-שם האט געשאפן ברוב קדושתו, און ס'געפונט זיך אויסערן שטאט מעזשיבוש; אונז האבן געגאַרט צו טרונקן פון יענע סגולה'דיגע וואסער, אבער די עסקנים פונעם קבוצה האבן נישט געהאט קיין חשק זיך אפצושטעלן דארט; ווייל ס'שוין געווען נאכמיטאג, און מ'וויל זיין ווי שנעלער צוריק אין הויף.

אבער איך - מיט נאך חברים - האבן אנגעהויבן מוטשענען - אבער מוטשענען!.. אז אונז ווילן אהינפארן און טרונקן די סגולה וואסער; און מ'האט אזוי לאנג געגודזשעט, ביז מ'האט גע'פועלט.. און מ'איז אהינגעפארן - מיט א תנאי - אז איינער גייט אראפ, און ברענגט ארויף - פונעם קוואל - פלעשלעך וואסער פאר'ן עולם.

אבער וען מ'איז אהין אנגעקומען, איז נישט געווען קיין אפהאלט; און דער גאנצער עולם איז אראפגעלאפן צום קוואל.. ס'געווען אויפ'ן גאס ביטער הייס, און איך בין גלייך געלאפן צום מקוה - וואס איז געבויעט דערנעבן - וואס די וואסער איז געצויגן פונעם ברינעם, און כ'בין אריינגעטאנצן אין די אייז קאלטע קוואל וואסער.. און עטליכע האבן מיר שוין נאכגעטון.. מ'קען זיך פארשטעלן וויאזוי מיר האבן זיך געשפירט דערהויבן

איך האב אוודאי אנגעשעפט עטליכע פלעשער פונעם קוואל אליינס אויך, וואס כ'האב אהיימגענומען, און עטליכע חדשים ארום האב איך עס געטיילט ביי מלוה דמלכה - ביי מיין זונ'ס בר מצוה.

שוין! האבן מיר זיך שוין גע'טובל'ט אינעם קרעניצע, יעצט קען מען שבת מאכן..

שבת אין הויף איז געווען זייער שטיקעדיג און הייס; ס'דאך געווען סוף זומער, און אויך ביינאכט איז קוים געווען א שוואכע ווינטל; די בני הקבוצה האבן אלע צוגעלייגט א האנט אין קיך, און מ'האט געמישט און געגרייט סאלאטן און מטעמים לכבוד שבת קודש, און ס'געווען זייער היימיש און געהויבן.

ר' שמואל גרובער - דער רייזע ארגאניזירער און היסטאריקער - האט אויפגעשניטן א ארגאנישער וואסער-מעלאנע, און געוויזן מיט סארקאזם; אט זעט מען א מעלאנע מיט שווארצע און וויסע קערעלעך.. עפעס וואס מ'זעט שוין קוים אין ניו יארק.

ר' איציק שליט"א האט ביי שלוש סעודות געגעבן זייער א ווארימע שמועס, געבינדן מיט די הכנה צו די הייליגע טעג - ספעציעל מיט די תפילות וואס מיר רעכטן יעצט אפ ביי די הייליגע מקומות.

מוצאי שבת זעמער געפארן קיין בארדיטשוב, אה! א מחי' ווי מ'האט זיך אויסגעבעטן ביים גוטע בעטער פון כלל ישראל; און מ'איז צוגעגאנגן דערנעבן, צו א מציבה וואס מ'האט געהאט געפונען - פון הרה"ק ר' דן ראדווילער זצוק"ל - דער ערשטער שווער פון מרן ר' איציקל סקווערער זי"ע, און אויך נאך צדיקים - אינעם ארגינעל געבליבענעם בית החיים.

פון דארט זעמער געפארן קיין פולנאה - צום הייליגער תולדות און מוכיח זי"ע; קיין שפיטיווקא - צום הייליגער ר' פינחס'ל קאריצער זי"ע; קיין אניפאלי - וואו עס ליגן די צדיקי עליון - דער גרויסער מגיד, ר"ר זושא, ר' יודא ליב הכהן - בעל אור הגנוז, און ר' דוד סופר זיעוע"י.

ביי אונז איז אנגענומען, אז דער גרויסער מגיד איז ביים וואנט, נישט לויט ווי ס'אנגעצייכענט דארט.. און ארום יענעם ארט האט מען זיך געשטעלט זאגן תהילים; ביי ר' זושא'ס ציון איז געלעגן א גלעזערנע וואזע - אנגעפילט מיט אויל - אבער די לאנגע קנויט איז געווען פארלאשן; האב איך זיך אנגעשטרענגט עס צוריק אנצוצינדן, און ס'האט נאך לכאורה געקענט ברענען - מער ווי א וואך.

פון דארט האבן מיר זיך געקליבן צום דערבייאיגן הכנסת אורחים, ווי מ'איז געגאנגען אין מקוה, און געדאוועט שחרית, און זיך געגרייט אהיימצופארן.

ס'שוין געווען די וואך פאר סליחות - ווען אונז זעמער אהיימגעקומען, און באלד האב איך באקומען דעם בשורה, אז מ'האט מיר אפגעזאגט פון מיין דזשאב אין גראסערי..

איך האב מיך גערעכענט דערויף.. אבער וואס האב איך געקענט טון?.. בין איך אריינגעגאנגן צום רבי'ן זז"ג - מיט א קוויטל פאר די הייליגע טעג - און זיך אויסגערעדט דאס הארץ; זאגט מיר דער רבי, 'איך האב געמיינט אז מ'וועט אריינקומען מיט א בשורה טובה'.. און וועו כ'האב פארציילט אז מ'האט מיך אפגעזאגט פון מיין ארבעט, האט מיר דער רבי זז"ג געזאגט; קוים אויף צוויי טעג זענט איר געפארן.. [כלומר, פארדעם ווארפט מען?..]

האט מיר דער רבי ווייטער געפרעגט, וואס כ'וועל יעצט טון פאר פרנסה; און כ'האב נאר געטראכט צו ענטפערן, אז איך קען דאך מאכן בדחנות וכדומה; אבער דער רבי האט גלייך תופס געווען בלויז מיין מחשבה - און געזאגט, 'נו דער שארית ישראל ברענגט כי 'ב'שמחה { - און האט געדרוקט דעם בי"ת - } מיט שמחה גייט מען ארויס פון אלע צרות..

האב איך געזאגט פאר'ן רבי'ן, אז ס'קען זיין אז דאס האב איך גע'פועלט ביי די מקומות הקדושים - אז כ'זאל שוין טרעפן עפעס בעסער'ס ווי ארבעטן אין דעם גראסערי.. האט דער רבי געשמייכלט; האב איך צוגעלייגט, יעצט וועל איך קענען מער לערנען.. האט דער רבי מגיב געווען; מ'וועט קענען לערנען מיט פרנסה אויך..

און דער רבי האט זיך אינטערעסירט אויף מיין יעקב יוסף, אז ער איז ב"ה מסודר; און האט מיך אנגעוואונטשן אויף פרנסה און א לייטישע שידוך וכוח"ט; וואס האט אוודאי אריינגעשיינט אויפ'ן קומענדיגע יאר - מיט פול הצלחה און מזל.

ס'געקומען א נייע יאר, תשע"ז, און דער ציבור וואס איז געקומען אויף די הייליגע טעג - אין הויף - האבן באמערקט א חידוש; דאס איז די נייע 'מקוה פילטער' וואס דער טויגליכער - ר' יאנקל כהן פון בני ברק - האט ערצייגט מיט א העכסט לכתחילה'דיגע הכשר, אז מ'קען זיך טובל'ן אפילו בשעת אט די פילטער ארבעט; כאטש ס'זענען נאך אלץ דא מחמירים, אבער זייער חומרא איז אזויפיל ווערד, ווי יענע וואס מישן זיך נישט אחרון של פסח..

יעצט אנהייב ווינטער, האט מען איבערגעמאכט דעם פארקינג-לאט אין פארענט פון שול, דאס ערשטע מאל נאך א לאנגע צייט, בנדבת ר' בנימין ברוין הי"ו; אבער שפעטער

האט מען עס פריש איבערגעמאכט, און אויסגעברייטערט אויף א אנדערע אויסשטעל, אזוי אז ס'צוגעקומען אסאך מער פארקינג פלעצער - לתועלת הציבור; דאס איז אין א לענגערן פראיעקט, פון בכלל איבערמאכן די טראטוארן אינעם גאנצן שטעטל.

די פארקינג-לאט איז יעצט געווארן ביז'ן מצה בעקעריי - אראפ 'בעיבי אייזנהאוער', און מ'האט אוועקגענומען די גרויסע ווייס-געפארבטע שטיינער די אנדערע זייט - וואס ר' משה האלצלער ע"ה האט נאך אהינגעלייגט; און מ'האט עס אויסגעברייטערט, ביז די געבליבענע טרעפ פונעם פארברענטע הויז - ביז נעבן ר' אברהם סיגלער'ס הויז.

וויאזוי קען איך פארגעסן פון ר' אברהם סיגלער'ס מבצע מיטאג טיש? אבער איך בין דאך נישט אינעם מבצע.. דאך, זיין גליון וואס ער האט ארויסגעגעבן וועכנטליך, פלעג איך לייענען מיט שטארקע דארשט און נייגער; אויך אונזער געטרייע מו"ל - ר' יעקב יוסף גרין שי' - וואס געבט ארויס א רייע מיט חסידישע ווארע, פאר אנשים, נשים, וטף; וואס איז פאקטיש א אוצר פון הלכה, מנהג און השקפה, לעכטיג און געשמאק כנתינתן מסיני.

לכבוד שמחת בית השואבה אום חוה"מ סוכות, האט מען מיר פארבעטן צו שפילן אויפ'ן בינע - פאר'ן גרויסן ציבור חסידים ואנשי מעשה, נאך וואס כ'האב פאריאר שוין געשפילט עפעס לאכעדיג'ס; און וויבאלד כ'האב שוין נישט געהאט קיין אפציעלע דזשאב, האב איך עס אנגענומען - פאר אפאר טאלער שכר טירחה.

און איך מיט מיין געטרייע ברודער - ברוך אברהם - האבן אויפגעשפילט א לענגערע פארשטעלונג; ווי צוויי מענטשן - וואס איינער איז אלץ פאזעטיוו, און איינער איז אלץ נעגאטיוו, און וויאזוי עס קוט אויס, און וויאזוי ס'קלאפט אויס אין חינוך; דער עולם האט באמת הנאה געהאט פון אונזער טאלאנטפולע שפיל, און די קאמפלימענטן האבן נישט אויפגעהערט צו קומען.

איך האב ביי מיר געקלערט, אז איך האב שוין עדות; סיי די תמימות'דיגע ערליכע סקווערע ברודער - האבן הנאה פון מיין עקטן, סיי די מאדערנע וועלט זענען אין מיר א נאטורליכע טאלאנט - אויף א שטוינענדע שטייגער; דארף איך נאר ממשיך זיין און אויסנוצן דעם מתנה פון גאט ב"ה - וואס מער.

איך האב געקלערט צו מיר, אז ס'דאך דא א סגולה פון בענטשן אינעווייניג מיט כוונה; איז די חלק פון עבודה ארבעט דאך איך אריין אין מיינע פראיעקטן - אויף וואס איך טויג גוט, און צוטו פאר פרנסה, וועל איך בענטשן מער בכוונה - אין א בענטשער; און ב"ה כ'קען זאגן קלאר, אז זייט כ'האב בין אהיימגעקומען פון אוקריינא האב איך אנגעהויבן יעדעס מאל בענטשן אינעווייניג, און די ברכה האט אנגעהויבן פליסן.. לא יאומן כי יסופר.

אום אנהייב חודש חשון, איז אנגעקומען די בשורה טובה, אז - מר. דאַנאָלד טראָמפ יר"ה - איז ערוועלט געווארן דורכ'ן אמעריקאנער פאבליקום אין מערהייט - אלץ פרעזידענט פון די פאראייניגטע שטאטן, און אומ'אפציעלע 'וועלטס טאטע'..

דאס איז קלאר געווען א אפענע השגחה פרטית - פונעם מלך מלכי המלכים הקדוש ב"ה, וואס לב מלכים ושרים בידו; און ס'געקומען א צייט פאר א חסיד אומות העולם - זיך צו זעצן אויפ'ן טראן אינעם ווייסן הויז, און פארווישן די פארמאסקירטע אנטיסעמיטן פונעם ארענע.

איך האב שוין לאנג מיטגעהאלטן אויף זיין טיקעט, זייט ער האט אנגעהויבן לויפן - פאר א יאר, און כ'האב געהאט אסאך צו זאגן בשבחו ולצידו; און ב"ה אז ס'גלונגען, און זאכן אינעם גארע וועלט בכלל - און אין די הויעכע פענסטערס בפרט - האבן אנגעהויבן גיין צום בעסערונג.

די ליבעראלע מידיע וועלט, און בפרט דאס רוב פונעם פילעם-אינדוסטריע, זענען געווען קעגן עהם עד חרמה.. און דעריבער האב איך באקומען א דירעקטע באפעל - פונעם הויפט פראדעצירער פון אונזער פילעם, אז כ'מוז לאזן אינער פון זייער סטעף, איבערגיין אלע מיינע קאנטעס - אויפ'ן סאציאלע געווענב; צוזען צו ס'דא עפעס וואס קען אויפרעגן זייערע קליענט'ן - אינעם צוקונפטיגן ערשיינונג פונעם פילעם.

איך האב גערן מסכים געווען, און זיך פארגענומען נישט צו פאויסטן - סיי וועלכע זאך וואס קען שטערן זייער הצלחה מיט'ן פילעם; און ווען זיי האבן אויסגעריניגט מיין קאנטע פון אסאך שטותים, האב איך מיך גראדע אויך געפריידט, אז ענדליך האט מיר איינער מסדר געווען.. און פסח'דיג געמאכט אינעם קאנטע.

אין יענע טעג האב איך פלוצלינג באקומען א טעלעפאן קאל, ווי מ'האט מיר געמאלדן אומגערישטע גוטע נייעס; אז אונזער פילעם איז געווארן אנגענומען, צו ווערן אויפגעשפילט דאס ערשטע מאל - ביי 'סאָנדאַנס'; דאס איז דער גרעסטע פילעם-פעסטיוואל אין אמעריקא, וואס קומט פאר אינעם גרויסער בארג-שטאט 'יוטא'.

איך האב נאכנישט געכאפט וואס איז דאס אזא גרויסע נייעס.. איך האב דאך בכלל נישט געהאט קיין השגה אין דעם פעלד פון פילעם האנדל - אינעם מאדערנע וועלט; און כ'האב אנגעהויב פרעגן שאלות, ביז כ'האב אנגעהויבן באגרייפן דעם באדייט - פונעם 'גוטע מזל' וואס שפילט אונז לטובה.

דער הויפט עדיטאר פונעם פילעם, האט מיר ערקלערט אין קורצע ווערטער; ס'קומען ארויס יערליך טויזענטע פילמען, און יעדע אמעריקאנער וואס מאכט א פילעם, חלומ'ט און האפט זייער שטארק, אז זיין פילעם זאל ווערן אנגענומען ביי דעם בארימטן פעסטיוואל; ווייל דאס איז דער גרעסטע פילעם-פעסטיוואל אין אמעריקא, און איז אטאמאטיש א גרויסע זאך אין די גאנצע וועלט.

- און דו האסט נושא חן געווען ביי די עקספערטן פון די פעסטיוואל, אז ס'איז געווארן אנגענומען דארט.. דאס מיינט, אז עוועטעוועט וועט דאס מצליח זיין צו ווערן אויפגענומען איבער'ן גאנצן וועלט, און מ'וועט אסאך פארדינען.

שפעטער האב איך געהערט, אז א שטארקע סיבה פארוואס ס'טאקע אנגענומען געווארן, איז געווען נאך א רינגל אינעם השגחה פרטית.

ווייל אונזער דירעקטאר האט ארומגעשיקט א פריוויא פון זיין פילעם - צו די עקספערטן פון פילמען; און איינער פון די היינטיגע גרעסטע פילעם-מאכערס, דער ביליאנער - קריס קאלומבוס - א איטאליענישער אפשטאמיגער, האט דאס צופעליג געזען, און ס'איז עהם זייער געפעלן; האט ער געגעבן זיין ווארט, אז אויב ס'וועט פארטיג ביז'ן ווינטער פילעם סעזאן, צאלט ער אויס די איבריגע הוצאות פון פילמירן.

- און אז מ'האט געהערט אז 'קריס קאלומבוס' האט זיך איינגעשריבן אינעם סטעף פון אונזער פילעם, האט דאס געמאכט גאר אסאך אויפמערקזאמקייט, און זיי האבן מער באטראכט אונזער פילעם, און ס'האט געברענגט גינסטיגע רעזולטאטן.

יעצט האט זיך אנגעהויבן א געיעג, טאקע פארטיג צו ווערן צום באשטימטן סעזאן; און מ'האט געדארפט קלויבן היימישע לידער - וואס זאל אונטערשפילן בשעת די פילעם לויפט; דערפאר האט מען אויסגעוועלט דעם ניגון 'בארא פארק' - פון ר' יצחק פוקס שי', און נאך צוויי לידער פון מיכאל שניצלער און בערי וועבער.

צודעם האבן צוויי פילעם עקספערטן אין מוזיק - פארפאסט א אייגנארטיגע אינטראָ, און צוגעלייגט א טאהן - פון דעם מוזיקאלישע 'זושא קומזיץ בענד' אויך; אין די זעלבע צייט האט מען נאך משלים געווען, מיט'ן צולייגן געוויסע שטיקלעך צום פילעם; דערפאר בין איך נאכאמאל אראפגעפארן אין יענע טעג, און איבערגעשפילט קליינע חלקים, צו ערגענצן דעם פראיעקט - אז ס'זאל זיין גרייט אויפ'ן קומענדיגע פילעם סעזאן.

יודיש נחת

ס'איז כסליו צייט, און די גליקליכע אויסדערווארטעטע שעה איז אנגעקומען, ווען כ'וועל זוכה זיין צום יודיש נחת, אז מיין בן יחיד 'יעקב יוסף' גייט לייגן תפילין - צום ערשטן מאל.

איך האב מיך שוין געגרייט צו דעם בר מצוה - כאטש פינעף יאר.. און געטראכט און געפלאנט מיט פול אייפער, וואס קען איך מאכן שענער און בעסער, לכבוד דעם פרייליכן געלעגנהייט; די תפילין האב איך שוין לאנג באשטעלט - און באצאלט, און

אויך די בגדים זיינע, און א שיינעם לעדערנע של״ה סידור - לויט זיין פארלאנג, און וואס נישט..

איך האב געוואלט ארויסגעבן עפעס א חשובע פראדוקט - פון מיינע שרייבווערג - לכבוד דעם געלעגנהייט, אבער כ׳האב נישט געוואלט ס׳זאל זיין א פאלקס-ביכל; איז מיר איינגעפאלן דעם געדאנק - צוזאמצונעמען מיינע פארצייכנטע חידושי תורה, וואס איך האב אראפגעשריבן אין די לויף פון יארן, וועלכע ס׳מיר נאר איינגעבליצט א שיינעם געדאנק פון א חידוש - בשעת׳ן לערנען, און דאס וועל איך יעצט אריסגעבן.

און ווי נאר כ׳האב אנגעהויבן קלייבן, איז שוין אטאמאטיש צוגעקומען נאך חידושים, און ס׳איז געווארן א לייטישע קונטרס׳ל; איך האב עס א נאמען געגעבן ׳פניני מחשבה׳, און עס געגעבן איבערצוקוקן פאר עטליכע נקיי הדעת; און דער דיין ר׳ יוסף ישראל שליט״א - אויך דער ראב״ד ר׳ יוחנן שליט״א האבן מיר געשריבן דברי ברכה דערויף, און ס׳האט אויסגעקוקט א פאסיגע זאך, לכבוד אזא רוחניות׳דיגע געלעגנהייט.

אבער וועלכע צו ערלעדיגן דעם סעודת מצוה, דא האב איך מיך פאר׳חשבונ׳ט, און כ׳בין נישט געווען רעאליסטיש; ווי׳באלד די טאג פונעם תפילין-לייגן איז אויסגעפאלן אום פרייטיג, און די בר מצוה טאג - אום שבת, האב איך מבטיח געווען מיין זון, אז ס׳גייט זיין א גרויסארטיגע סעודת מלוה דמלכה לכבודו.

מיין פלאן איז געווען, אז ס׳זאל זיין ווי א שמאָרגעסבּאָרד, אז יעדער וועט זיך אליינס נעמען וואס מ׳וויל, און נישט קיין אנגעגרייטע סעודה; אבער דאס אליינס קען אפקאסטן טייער, און כ׳האב נישט געהאט קיין איבריגע פרוטה לפורטה.. און עס צו מאכן אויף א ביליגע וועג, פאסט אויך נישט.

האב איך מיר צוגעהערט צו מיינע געטרייע ידידים, ר׳ דוד שפיטצער און ר׳ יעקב יוסף קארן, וואס האבן בא׳ארבעט די זאך; און למעשה האבן זיך אלע מיינע געשווויסטער אונטערגענומען, אהערצושטעלן א געשמאקע סערווירטע סעודה כיד המלך.

ביים זמן - ערב שבת פ׳ ויצא - וועלכע מיין זון האט אנגעטון א הוט, האב איך אריינגעטראגן מיין נייע קונטרס ׳פניני מחשבה׳ - צום רבי׳ן זו״ג, און געווינען וואס כ׳האב ערצייגט לכבוד די שמחה, און געזאגט; ס׳איז באמת דעם רבינ׳ס שמחה, ווייל ער האט דאך מיר אנגעוואונטשן דאס קינד..

דער רבי פרעגט מיר, צו ס׳הערט זיך עפעס שידוכים? האב איך געזאגט; אט די חידושי תורה איז דאך אויך א ענין פון ׳פרו ורבו׳..

האט דער רבי געזאגט; אוודאי! און פון דעם וועט ווערן א שידוך..

- און האט מיר געגעבן הונדערט דאלער, זאגנדיג; ס׳האט דאך געקאסט, דארף מען דאך עפעס געבן..

האב איך עס גענומען, און באדאנקט מיט א יישר כח.

בעזהשי"ת

בלב מלא שמחה, בשבת והודאה לבורא הכל, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה,
אודה ואברך לאלוקינו על כל הטוב אשר גמלנו, כה יוסף ה' חסדו עלינו

י	שתבח בורא כל עולמים לעד ולנצחים	י	שמח האב ותגל אמו כי גדלו פרי
ע	ת מועד הגיע לשמחת לבבי ונפשתי	ו	אילו פינו שירה כים ולשוננו רנה כהמון גליו
ק	ודש לה' ולתורתו	ס	עודת מצוה יערך בשבה והודיה לשמו
ב	רכת צדיק סלוותו בדרכיו הטובים	פ	אר לראשו ניתן כחסד על פני תהום

בזה הנני מתכבד להזמין ולקרוא בקריאה של חיבת, את מעלת כבוד - בן
קרובינו וידידינו, לבוא להשתתף בשמחה של מצוה, מעמד הנחת תפילין לראשונה,
ושמחת בר מצוה של בני יקירי תתן המצוות, הבחור החשוב המהולל

כמר יעקב יוסף ני"ו

שתתקיים בעזרת השם יתּ ביום ו' ערב שבת קודש
לסדר - 'ויטב איטיב עמך' - וישלח ס"ו כסלו תשע"ו
בשיכון סקווירא על ידי אבינו רועינו כ"ק מורן רבינו שליט"א
בערך בשעה 9:00 לפני תפילת שחרית, בחדר קדושו

וא"ה במוצאש"ק אור ליום א' פ' אלה תולדות יעקב יוסף, אור ח"י כסליו,
יתקיים סעודת המצות רבתי, בדיצה וחדוה, בצירוף סעודתא דדוד מלכא
משיחא, באולם השמחות - אביר יעקב דשיכון סקווירא, בשעה 9:00

ושאר

וא"ה ביום שבת קודש לסדר ויחי יעקב ט"ז טבת, תתן המצות
יעלה לתורה - בקבלת עול המצות וברכת כ"ק רבינו שליט"א.

וא"ה בערב יום שני לסדר 'ויגד הילד' - שמות,
יתקיים סיבת שמחת בר מצוה של חתן דנן

וה' הטוב ישפיע גם בההלכים שמחה מתוך נחת דקדושה בקרב כלל ישראל,
וזכות רבותינו הק' ואבותינו הק' מדור דור, יגן עלינו להתברך בשמחות וגיל,
בשפע כל טוב מבריכה העלינה, ובזכה בקרוב לגאולה השלמה בב"א

ידידכם המצפה לקבל פניכם בשמחתו, באהבה ושמחה רבה
יעקב יוסף לעבאוויטש (שליט"א)

ושאר

בזכות תשמחי אמו מג"ע בעשיה, עת היגמל מגמת נשמתה ונפשה,
ותרווה בשובע מעין הנצחי, ותרעיפה טללי חיים קיימים.

ושאר

לתגובות בדואל: shyloo@googlemail.com

ביים תפילין לייגן

די קומענדיגע וואך - ערב שבת וישלח - איז פארגעקומען דאס תפילין-לייגן דורכ'ן רבי'ן זז"ג; און מיינע שוויגער-עלטערן און שוואגערס זענען געקומען צו פליען - לכבוד'ן שמחה; וועו כ'האב זוכה געווען צוצוזען ווי אט דער איש קדוש - וואס האט מיר אנגעוואונטשן דאס קינד, לייגט יעצט ארויף די הייליגע תפילין - אויף זיין האנט און קאפ; א זכיה, א נחת, א הארץ פרייד..

נאכן דאוונען איז מען אריין אין שטוב, אז מיין זון שי' זאל זאגן פארן רבי'ן דעם בר-מצוה פשעטל; און וויבאלד איך האב אליינס געמאכט דעם פשעטל - פאר עהם, וואס איז געווען איבערגעטייטשט א שטיקל מאור עינים אויפ'ן ענין פון תפילין - אויף יודיש, האב איך עס געהאט מצרף געווען אינעם קונטרס - פניני מחשבה - און דאס יעצט אויפגעמישט פארן רבי'ן - בשעת מיין זון וועט זאגן דעם פשעטל.

האט דער רבי זיך אויסגעדרייעט צו מיר - און וועלט'דיג געזאגט; איך האף איר האט עהם נישט געהייסן איינ'חזר'ן דאס גאנצע קונטרס..

שפעטער ווען דער רבי איז ארויסגעקומען פון שטוב, צו טיילן לקח ולחיים פאר נאך בעלי שמחה אינדרויסן, האט מיר דער רבי מכבד געווען מיט א ניגון - צו מיין גרויס וואונדער.

מוצאי שבת איז פארגעקומען די גרויסארטיגע מלוה דמלכה, און מיין משפחה האט מיר ריכטיג איבעראשט - מיט די ריין געדעקטע טישן - וואס זיי האבן אנגעגרייט, און סערווירט א פולע סעודה וכל מטעמים; און ס'מיר געווען א באזונדערע כבוד, ווען דעם רבינ'ס קינדער און דער דיין - הגה"צ ר' יוסף ישראל שליט"א - האבן זיך באטייליגט, און זיך ספעציעל אויפגעשטעלט טאנצן מיט מיין זון - דער חתן המצוות, וואס איז געווען זייער רירענד.

איך האב ארויסגעלייגט פלעשער מיט 'בארה של מרים' און קוואל וואסער פונעם בעל-שם'ס קרעניצע גמישט.. און איך האב באשטעלט ר' זושא שמעלצער הי"ו, אז ער זאל אויסרופן די 'דרשה געשאנק'.. און ער האט דערביי משמח געווען דעם ציבור כדרכו; אויך האב איך מכבד געווען -

הרה"ח ר' משה יעקב ביסטאן שליט"א - צו זאגן אפאר מילי דחסידותא, און ארויסגעבן מיינע געפילן - לויט ווי ער פארשטייט גוט.

דאן האב איך געזומען דעם ווארט, און געדעדט מיינע השקפות - ווי שטענדיג.. און זיך אויך באדאנקט פאר די טייערע ידידים, וואס האבן מיר געהאלפן ביז אהער מיט מיין זון - שלא ע"מ לקבל פרס; און אינעם דרשה האב איך זיך אויסגעדרוקט - א רעוואלציאנערע אויסדרוק, וואס כ'האב געוואוסט אז די עלטערע דור וועט עס נישט גלייכן, און טאקע דערפאר האב איך עס הויעך און קלאר פראקלאמירט..

און כ'האב געזאגט אזוי; איך אלץ טאטע פונעם יונגן בחור'ל, פראביר אויך זיך צו לערנען פון עהם זעלבסט - דאס ריכטיגע וועג פון חסידות.. איך וויל דווקא ער זאל מיר פארציילן וואס כ'האב צוטון - למען החסידות; כדי כ'זאל נישט ווערן מיט די צייט אפגעקילט - און חלילה אוועקפאלן פונעם ווארעמע שטראם וואס האלט חסידים נאנט געבינדן - מיט'ן חסידות, מיט'ן רבי'ן, און מורי דרך פון היינט.

אום שבת קודש פ' ויחי - אינעם טאג פונעם בר מצוה - האט מיין זון באקומען דעם עלי' ביים ס"ת פון 'אחרון חזק' - א גאר חשובע עלי'; און כ'האב געזאגט 'בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי', און מ'האט געגעבן קידוש נאכן דאוונען; ביים מיטאג טיש האב - איך מיט מיין זון - געגעבן לחיים פאר'ן רבי'ן אינמיטן טיש, און דער רבי האט געוואונטשן; **לתורה לחופה ולמעש"ט מיט נחת.**

נאך חנוכה, האט מען זיך אנגעהויבן גרייטן צום בעפארשטייענדע גרויסע פילעם-פרעמיע אין 'יוטא'; אבער א וואך בעפאר דעם, האט די פאבלישינג קאמפאני פונעם פילעם - פאר'רופן א 'פרעסע קאנפרענץ' אין מאנהעטן, וואו ס'זענען געלאדענט געווארן גרויסע צייטונג שרייבער; און מ'האט דארט אויפגעשפילט דעם פילעם.

די שול סצענע פונעם פילעם

נאכן סקרינינג, האבן די צענדליגע פראמינענטע פרעסע לייט, געהאט די געלעגנהייט צו שמועסן מיט מיר - אינעם לאבי, און

פרעגן אלע סארט פראגעס; דאס איז געווען א הכנה צום פאפאראַצי וואס זיי וועלן מאכן, וועו די פילעם וועט געוויזן ווערן ביים פעסטיוואל - אינעם גרייכענדע סעזאן.

אלע פון זיי האבן באוואונדערט דעם פילעם - פון אסאך קוק ווינקלען, און פאראויס געזאגט, אז ס'גייט זיין א היט! געוויסע האבן מיר אפילו געזאגט, אז בלי ספק גייט מען אונז אויסקלויבן - צווישן די טויזענטע פילמען פונעם יאר - צו געוואונען א אויסצייכענונג.

מוצאי שבת פ' שמות בין איך ארויסגעפארן - צוזאמען מיט מיין היימישער ידיד 'דניאל פינקלמאן' - מיט דעלטא עירליין, און נאך פינעף שעה פליען, זעמער אנגעקומען קיין 'סאלט-לעיק סיטי' - די הויפטשטאט פון 'יוטא'; און אייניגע פונעם סטעף האבן אונז אפגעווארט, ווען אונז זעמער געפארן בערך א שעה ביז צום געגענד - פארק סיטי - וואו ס'קומט פאָר די פילעם פעסטיוואל.

אינעם געדינגענעם דירה - אויף פארק עוועניו, קעפטאן מאלי דרייוו - האבן מיר זיך איינקווארטירט מיט עטליכע יודען פונעם פילעם גרופע, וואו ס'איז פאר אונז סערווירט געווארן אלעס כשר - דורכ'ן שליח חב"ד - ר' יודא שטייגער שי'.

אינעם ערשטן אוועגט, איז פארגעקומען א לחיים פארטי - פאר אלע מיטגלידער פון אונזער פילעם גרופע; און כ'האב צום ערשטן מאל זיך געטראפן מיט באקאנטע פיגורן, חשובע פערזאנען אינעם פילעם-אינדוסטריע; אויך דער פירער פונעם ריזן פעסטיוואל - וואו ס'ווערט געוויזן הונדערטע פילמען דורכ'ן וואך - איז ספעציעל געקומען צום לחיים פארטי, אונז צו באגריסן.

ס'געווען א שטארקע פרייד אז מ'האלט שוין דא, נאך אזויפיל אנגעצויגענע צייטן פון ארבעט און שוויצן.. און יעצט האט מען זיך ווידער באגעגענט - אונטער איין דאך, גוטמוטיג און רואיג.

פלוצלינג געבט מיר דער הויפט-פראדוסער א לייכטע קלאפ, און זאגט מיר; געב א קוק, דארט איז 'קריס קאלומבוס' דער דירעקטאר פון די וועלט באקאנטע פילמען 'האַרי פאטער', 'האום אלאון' און נאך; און ווי כ'קוק עהם אן, קומט ער מיר אקעגן צוגיין, און זאגט מיר; מנשה.. איך האב נאך אזא אקטיאר ווי דיר נישט געזען אויף פילעם - אסאך יארן..

איך האב אויסגעטון מיינע בושה קליידער, און עהם געענטפערט; איך שטעל מיר פאָר אז איר ווייסט, אז איך בין - ביז היינט - זייער פרעמד אין דעם גאנצן קאנצעפט פון פעסטיוואלן און פאפאראצי.. זאלט איר מיר אנטשולדיגן, טאמער איך באגריס אייך נישט אזויווי עס פאסט.

זאגט ער מיר; פונקט פארקערט! איך האב אנטייל גענומען אין דעם פילעם, נישט פאר מעגליכע ריווח, נישט פאר פרישע קאנטאקטן, נאר ווייל כ'האב דא געזען א פילעם

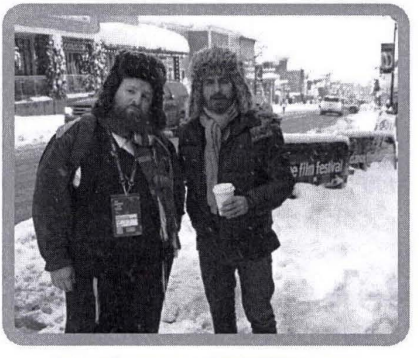
מיט א ערנסטע מעסעדזש פאר פאמיליע חינוך, צוזאמען מיט קונסט און טאלאנט; און דאס פאמיליע לעבן איז פאר איטאליענע אפשטאמיגע - פונקט אזא ארטיקל ווי ביי ארטאדאקסישע יודען.. און ס'מיר א פארגעניגן דיר צו טרעפן.. האסט געמאכט א פאנטאסטישע ארבעט..

איך בין געווארן איבעראשט דאס צו הערן; און פון מיין זייט, זאלן זיין ארטיסטן - בלויז מיט אזעלכע באגריפן, וואלטן מיר אסאך בעסער געשטאנען אויפ'ן וועלט..

ס'איז געפאלן א הויעכע שניי איבער'ן שטאט, וואס שוין צען יאר האט די שטאט יוטא נישט בייגעווואוינט אזא שניי; בערך פיר א האלב פוס - 55 אינטשעס שניי!.. אבער דאס האט נישט אפגעהאלטן די מאסן פעסטיוואל באזוכער, פון פראוועגען אין די טיפע נאכט שעות.

איך האב דווקא יא ליב שניי, ממילא בין איך ארויסגעגאנגן אויף א שפאציר אינעם שניי - צוזאמען מיט מיין רייזע שותף 'דעני פינקלמאן', כדי צו באזוכן די אנדערע פעסטיוואל סטאנציעס; ווי צום ביישפיל, ביי 'קענאן-פאטא' און 'פילעם באזע', וואס קומען ספעציעל אראפ צום פעסטיוואל, און מאכן פראפעסיאנאלע פאָרטרעט'ן, פאר ווער ס'האט א 'אידענטיפיקאציע קארטע' - אלץ א פילעם שטארן אדער דירעקטאר.

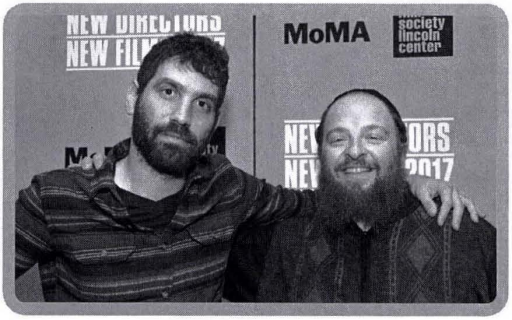
אויך דארט האבען מיר געמאכט קאנטאקטן, און ווידער זיך אהיימגעשלעפט אינעם 'סנאו-דענס'.. אבער איך האב עס זייער געגליכן, און ס'האט געלאזט ביי מיר נאסטאלגיע פון די וואונדער שיינע בערג מיט שניי, צוזאמען מיט די בליטשקעדיגע פעסטיוואל כאדאראס.

מיט'ן פראדוצירער דעני פינקלמאן שי'

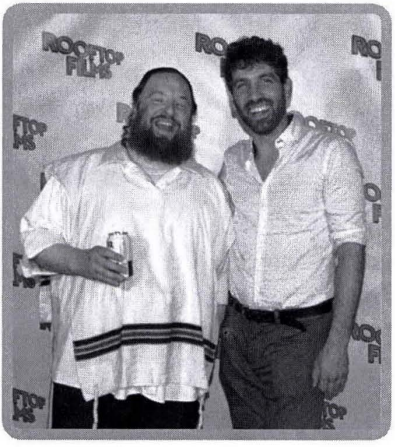
צומארגענס מאנטיג, זעמער אויפגעשטאנען גענוג פרי, ווייל נאכמיטאג קומט פאָר דאס ערשטע סקרינינג פון אונזער פילעם; און ביז דאן דארפן מיר דעקן עטליכע גרויסע סטודיאו'ס, וואס מאכן בילדער, אונטערוויא'ס און פרעסע שמועסן - לטובת די פילעם האנדל.

זעמער אזוי ארומגעלאפן ממקום למקום - ביז דריי אזייגער, און כ'האב ווידער באקומען קאמפלימענטן, ווי

גוט איך שטעל מיך אראפ פאר די בילדער; אבער דאס איז א נאטורליכע חוש, און ס'האט נישט קיין סאך מיט מיין אנשטרענגונג.

דאס ערשטע סקרינינג קומט שוין אט אט פאָר.. און אפאר מינוט פארדעם, האט מען אונז פארבעטן זיך צו שטעלן אויפ'ן כבוד'דיגן 'רויטן קארפעט'.. און ס'האט געבליצט און גערעגענט בילדער נאכאנאנד; דארט האב איך מיר געטראפן מיט עטליכע פון די גרעסטע אינוועסטאר'ס פונעם פילעם, די עלטערן פון ' אַדם מרגלית' - פון די פילעם סטעף, וואס זיי זענען אנערקענטע מאגנאטן, און זענען הן רייך און הן ארטיסטיש.

מיט'ן דירעקטאר דזשאשוע וויינשטיין

מ'יאגט מיר צו, אז די פילעם הייבט זיך שוין אן.. אבער איך שפיר נישט באקוועם אריינצוגיין אינעם גרויסן זאל.. ווייל כ'בין קיינמאל נישט געווען אין קיין טעאטער אין מיין לעבן; אבער כ'בין מסכים צו זיצן ביים טיר, און פון דארט צוקוקן דעם סקרינינג.

דער דירעקטאר פונעם פילעם - דזשאשוע וויינשטיין - איז צוגעקומען צו מיר ממש פאר מ'האט אויסגעלאשן די לעקטער אין זאל, און אויסגעבראכן אין א עמאציאנאלע געווויין.. ער האט מיט מיר אנגעהויבן דעם געשיכטע - מיט עטליכע יאר צוריק - ווען אונז האבן זיך באגעגענט; און מ'גייט יעצט אויפשפילן זיין ארבעט פון וואכן און חדשים..

דער דירעקטאר האט געזאגט אויפ'ן מייק אפאר וועכטער - אלץ א קבלת פנים צום ערשטן סקרינינג, און די סצענע עפענט זיך אויף..

קאפיטל
אכט און דרייסיג

א שעה מיט צוואנציג מינוט - ווילאנג די פילעם געדויערט - בין איך געזיצן צוגעשמידט צום גרויסן סקרין, און צום ערשטן מאל געזען דעם פילעם אין איין המשך; איך האב כמעט נישט געכאפט - אז איך זיץ צווישן א ריזן ציבור, וואס איז פונקט אזוי געפלעפט ווי מיר, און לעבן מיט - דעם רירענדע געשיכטע מיט טוישענדע געפילן נאכאנאנדער.

דאס פילעם איז א דראמאטישער ספעקטאקל, וואס רופט אויס שטארקע מיטלייד - ביז טרערן - געמישט מיט ביטערע געלעכטער, איבער זיינע דורכפעלער - דורכאויס די צייט; דער פילם אנדעקט דאס כאראקטער פון גלויבן און פאטער'שאפט, און געבט א אינערליכע בליק אויפ'ן ניו יארקער חרדישער יודענטום.

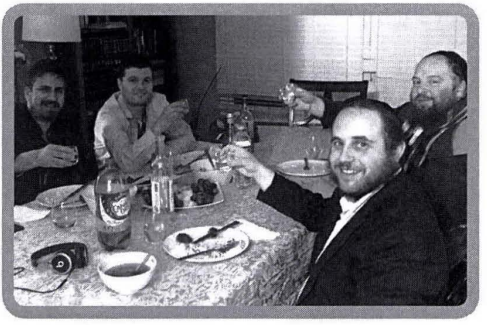
די אינספיראציע פונעם פילעם איז אסאך חומר למחשבה, און נאכאנאנדע הווא-אמינות און מסקנות; וואס צייגט קלאר, אז דאס לעבן איז נישט אלץ - דאס וואס מ'זעט אויפ'ן מינוט.

די פילם איז געווען געווארן זעקס מאל - אין זעקס פלעצער אינעם פעסטיוואל, און שפעטער אויך אין 'סאלט לעיק סיטי' - וואס איז היבש ווייט פון פארק סיטי; ס'איז צום ערשטן מאל געווארן וועלט-פרעמירט - אינעם עגיפטען טיאטער, און צומארגענס - די צווייטע סקרינינג - אין די לייבערערי פונעם שטאט.

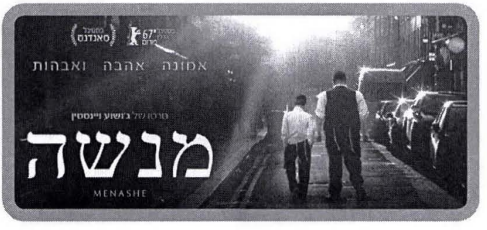
נאך די צוויי סקרינינגס, האט נאכגעפאלגט א סעסיע פון 'שאלות ותשובות', וועו די צושויער האבן געקענט שטעלן פראגעס - פון מיר און פון דעם דירעקטאר.

איך בין סך הכל דארט געווען, פון זונטאג ביז מיטוואך וארא, און די איבריגע סקרינינגס איז געווען אן אונזער אנווערזנהייט, ווייל אונז זעמער שוין אהיימגעפארן; נאר דינסטיג און מיטוואך האבען מיר נאך געהאט ארבעט מיט די אדווערטייזינג קאמפאניס, וואס האבן אפגעכאפט אויף פאדקעסט-אודיאו, וועו מיר האבן געשילדערט אונזערע ערפארונג געשיכטעס - מיט'ן מאכן דעם פילעם.

אויף נאכטמאל, בין איך מיט דעני פינקלמאן, אַדַם מרגלית און היימישע חברים, געקומען צום חב"ד הויז - פון סאלט לעיק סיטי, וואס ווערט אנגעפירט דורכ'ן ליובאוויטשער שליח ־ ר' יודא שטייגער שי' - וואס האט אונז אזוי געטרייַ סערווירט; און מיר האבן פון עהם געהערט וועגן די פולע פעולות ומבצעים פאר יודישקייט, וואס ער איז מצליח צו מאכן יעדעס יאר, פאר די אומצאליגע נשמות וואס קומען צום יערליכע גרויסן פעסטיוואל - אין שטאט.

אין בית חב"ד - יוטא; מיט'ן שליח - ר' יודא שטייגער, דניאל פינקלמאן און אדם מרגלית

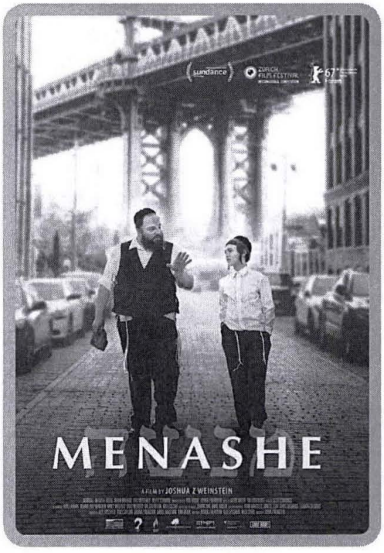

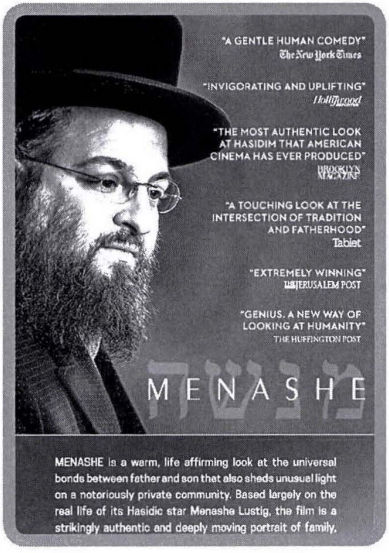

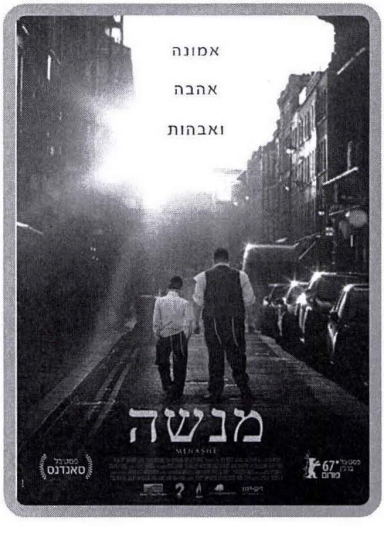
פארשידענע פאוסטער'ס פונעם פילעם

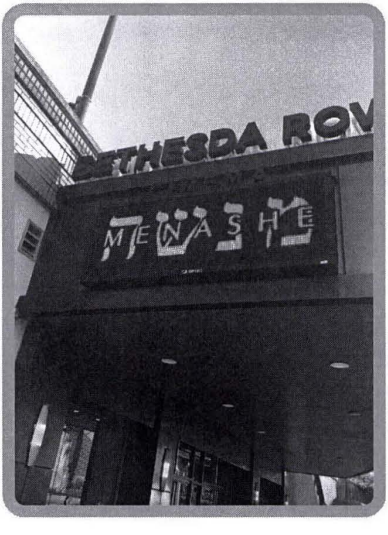
די ארטיקלען פון די פרעסע אויפ'ן פילעם - איז געווען אויסערגעווענליך פיינע נייעס, און די פידבעק פונעם ציבור, ממש אום'גלויבליך - אויף גאר הויעכע ראטעס; פינקלמאן איז געווען געראטן, ווען ער האט מיר באוואויגען צו נעמען א טייל אינעם פראיעקט, ווייל ס'האט געמאכט א היסטארישע קידוש השם - מיט'ן ערשטן יודישע כשר'ע פילעם - אינעם בארימטן סאָנדאַנס פעסטיוואל.

אויך די היימישע ווירטואלע נייעס פאָרומען,

פארשידענע פאוסטער׳ס פונעם פילעם

ווי חב"ד אנליין, און בחדרי חרדים, האבן ארויסגעהויבן די כשר'ע זייט פונעם פילעם; דעם פאקט, אז כאטש ס'איז געשפילט געווארן אויף א כשר'ע שטייגער און דורך פרומע לייט, דאך איז עס געצילט צו סערווירן דעם סעקולערער וועלט; אזויווי די פילמען - אנפילן די הוילקייט, אושפיזין א.ד.ג. אזוי איז די פילעם 'מנשה', וואס וועט נישט זיין צובאקומען אין קיין שום היימישע געשעפט, בלויז אינעם סעקולערע מארקעט.

די פילעם האט אזוי גוט אפגעקלונגען, אז נאך עטליכע טעג האבן זיך פארבינדן צו אונז - די גרעסטע דיסטריביוטינג קאמפעני פון אייגענע פילמען - A24 - אז זיי ווילן קויפן די רעכט, צו פארקויפן דעם פילעם איבער גאנץ אמעריקא, אוסטראליע און כינע.

דאס איז שוין געווען פאר אונז א איבעראשונג; ווייל אט דער קאמפעני וואלט נישט אנגענומען סיי וועלכע פילעם, און אוודאי נישט א היימישע געשיכטע אויף יודיש - פון א ערשטמאליגער פיקציע; אבער זיי האבן איינגעזען אז דאס איז א טייערע ארטיקל, ווי זיי האבן זיך אויסגעדרוקט; אלע אין אונזער פירמע האבן זייער ליב באקומען דעם בחנ'טן פילעם.. דאס איז א אבסעלוטע בריליאנט, און מיר זענען אויסן דאס צו פארשפרייטן אין די וועלט.

ס'איז אינטערעסאנט אראפצוברענגן סיי געוויסע שורות פון צייטונגען, און סיי ערקלערונגען וואס זענען ארומגערעדט געווארן ביי די צענדליגע שאלות ותשובות - נאכן אויפשפילן דעם פילעם; וואס זענען פאקטן פון אונטערן פורהאנג, וועגן דעם פילעם.

געוויסע האבן געוואלט וויסן, צו דאס איז דאס ערשטע פילעם פון אונזער דירעקטאר.

און די ענטפער איז; ער האט שוין געמאכט עטליכע 'דאקומענטארי פילמען', וועו ער איז אראפגעגאנגן צו פארווארפענע פלעצער אויפ'ן וועלט, און דארט פילמירט

זייער לעבן שטייגער; אבער יעצט איז דאס ערשטע מאל - וואס ער האט געמאכט א 'פיקציע פילעם', וואס איז ענליך צו א דאקומענטארי, אבער איז אין פאקט - געשפילט.

- דאס הייסט, אז ער האט געזומען די זעלבע מענטשן - וואס ער וואלט זיי אפגעפילעמט אין א דאקומענטארי, און זיי דירעקטירט צו עקטן, און פון דעם געמאכט א פילעם; און אז דאס זאל ווערן אזוי אויפגעכאפט - ביים ערשטן מאל מאכן אזא פילעם, צייגט דאס, אז ס'איז א געלונגענע דירעקטאר - און א געלונגענע געשיכטע.

וואס זענען די אויסזוכטן - אין אנהייב פון וועלן מאכן דעם פילעם - אז דאס וועט מצליח זיין?

באמת, רוב אייגענע פילעם מאכערס - וואס ארבעטן נישט פאר גרויסע האליוואוד קאמפאניס - האבן וויניג טשאנס'ן אז זיי זאלן בכלל פארדינען דערפון, און אסאך דערלייגן אפילו.. אבער ביי אונז, סיי דער דירעקטאר און סיי דער הויפט אקטיאר - האט נישט געהאט אין ציל צו מאכן דערפון געלט; ווייל צו מאכן געלט איז דא טאג טעגליכע דזשאב'ס.

- דאס האט מען געמאכט כל כולו לשם אַרט, צו ערצייגן א גוט שטיקל ארבעט; דאס אינערליכע נאטורליכע רייץ פון יעדן ארטיסט - ארויסצוגעבן טאלאנט, צו ארויסגעבן געדאנקן, צו אנטדעקן קולטור - און באגריפן אויפ'ן וועלט, און דאס מיט'טיילן מיט יעדן; און דער דירעקטאר זאגט מיר, אז אפילו ער וואלט דערלייגט, וואלט ער נישט חרטה געהאט פאר'ן מאכן דעם פילעם; און איך אויך אזוי, ביים ארויסגעבן מיינע ביכער און קלענערע קליפס.

וויאזוי איז מען טאקע מצליח צו מאכן א פראיעקט, וואס קאסט אפ מיליאנען?

דאס האנדל-שפיל הייבט זיך אן, ביים צורעדן ווי מער אינוועסטירער צו נעמען א גרעלט-חלק דערין, מיט'ן אויפשפילן פאר זיי א קליינעם פארשפיל - וואס מ'וויל מאכן; דאן דארף מען האבן איינעם א טויגליכער - וואס האט גוטע פארבינדונגען צו די 'גרויסע מאכערס'.. וואס זענען אטאמאטיש פארבינדן מיט פעסטיוואלן-פירער, פאפאראצי מאכער, און דיסטריביוטער קאמפאניס.

- און ווען די פילעם איז פיקס פארטיג, גייט עס ארויס אויפ'ן וועלט; אויב מ'איז מצליח ס'זאל קודם ווערן אויפגעשפילט ביי א גרויסע פעסטיוואל, איז עס גלייך פארזיכערט מיט ריווח; און אזוי גייט עס אריבער א מהלך פון עטליכע פילעם-סעזאנען, ביז בערך א האלבע יאר - א יאר, ווען מ'זעט די ראטעס פונעם הצלחה.

ביי אונז האט זיך עס אנגעהויבן מיט'ן צוזאמארבעט פונעם קאמפאני פון דעני פינקלמאן - 'ספאַרקס נעקסט', און ער האט פארשאפט דאס ערשטע לייטישע געלט אקציע - דורך 'אַדם מרגליות' און זיינע עלטערן; דאן האבן מיר אריינגענומען אין בילד

דעם הויפט פראדוצירער - אלעקס ליפשולץ - וואס איז פאקטיש דער ווארטזאגער ביי יעדע ספק; ער איז דער וואס האט די קאנעקשאנס צו אלעס גרויסע מאכער׳ס איבער׳ן וועלט.

- און ער האט פארשאפט און בא׳איינפלוסן נאך עטליכע קאמפאניס - צו נעמען אנטייל אינעם ארבעט; און ביים ענדע האבן מיר באקומען דעם הילף-אפפער, פונעם וועלט באקאנטער פילם שאַפער - קריס קאָלומבוס; און אזוי האבן מיר געקענט ענדליך צוענדיגן דעם לאנגן ארבעט, וואס האט זיך געשלעפט נאנט צו דריי יאר.. וועו א געוועלטיגער פראיעקט וואלט נישט געדארפט נעמען אזוי לאנג.

אין קורצן; מ׳דארף האבן מזל, טאלאנט, און גוטע פארבינדונגען, אנצוקומען צו א גוטע געשעפט.

וועלכע נאך פראגן האבן די אלגעמיינע צושויער געפרעגט?

מ׳האט געפרעגט אסאך מאדנע פראגעס, און איך האב פארצייכענט נאר די העכסט אינטערעסאנטע שורות - וואס זענען ארויסגעקומען פון אלע סעסיע׳ס; און צום ערשט האב איך זיך איבערצייגט, אז אין דעם פילעם זענען פארהאן אסאך מעסעדזשעס, און יעדע סארט סביבה האט געזען זיין אייגענע מוסר השכל.

צום ביישפיל; נאכן צווייטן סקרינינג - אין סאָנדאַנס - האט זיך אנגערופן א סעקולערע עלטערע מענטש; וויאזוי קען זיין, אז וועו דו האסט געהאלטן ביי די שווערסטע צייטן אין דיין לעבן, האסטו נישט געטראכט אויפצוגעבן האפענונג און גלויבן חלילה?..

האב איך געענטפערט דערויף; אז דאס איז טאקע איינס פון די חסידישע יסודות, אַז יש תקוה! אויך וועו ס׳איז טונקל, גלייבן מיר שטארק אז ס׳איז פארהאנען לעכטיגקייט און א תכלית דערין, סיי אויפ׳ן מאמענט און סיי אינעם צוקונפט.

וואס האלט איר איז די וועג פון מצליח זיין אין א אייגענע פראיעקט?

בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו - זאגן אונז חז״ל, מ׳דארף חלום׳ן, אנהייבן טוהן, און געבן די השגחה די געלעגנהייט ס׳זאל ווערן; יעדע זאך האט שווערקייטן, און ווידער זאגן חז״ל דערויף, אז איינער וועט זאגן; יגעתי ולא מצאתי - אדער - לא יגעתי ומצאתי אל תאמן.. ווייל ווי ספעציעל די זאך איז, אלץ א גרעסערע פרייז קאסט עס.

- די פרייז קען זיין געלט, גבורה, אמאל פיזיש אמאל גייסטיש, אמאל געוואגטקייט, אמאל רציפות; אבער די עיקר געזאלין איז רצון.

פארוואס ענדיגט זיך די פילעם אן קיין אויספיר וואס ס׳האט פאסירט צום סוף?

דער דירעקטאר האט נישט געוואלט געבן א קלארע ענטפער אויף אלעס, און האט ספעציעל געלאזט די ענדע אן קיין ענדע, כדי יעדער זאל אליינס פאנטאזירן וואס האט

פאסירט לבסוף.. אזויווי א ביכל וואס ענדיגט זיך פלוצלינג, און געבט די לייענער פלאץ אליינס אויסצוטראכטן וואס איז געבליבן.

וויאזוי שעמסטו זיך נישט, צו פארשפרייטן דיין פריוואטע געשיכטע - פאר די פרעמדע גאס?

איך האב אמאל געהערט - אז איינער האט געהאט 'גאל-שטיינער' - גאט זאל באהיטן, און וועט מ'האט עס ארויסגענומען, האט עס יענער אהיימגענומען - און דאס אריינגעלייגט אין א שיינעם קעסטעלע אינעם צירינג שאפע! צו געדענקן - צו דאנקן דעם אייבירשטען פאר דעם.

- אזוי אויך איך; אז כ'האב געהאט א זאק שטיינער, האב איך מיך באקלערט דאס אויסצוצירן ווי א איידלשטיין - אלץ א טייערע ארטיקל.. און דאס צייגן ברבים, אז - מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ עָנָנִי בַּמֶּרְחָב יָהּ.

דא זענען עטליכע אויסצוגן - איבערגעטייטשט אויף יודיש - פון העכסט גרויסע צייטונג שרייבער, וועגן דעם פילעם - און איר הויפט ראלע.

די פילעם 'מנשה' איז דאס מערסט אויטענטישער שפיל, וואס דער אמעריקאנער זעלבסשטענדיגע פילם אינדוסטריע - האט פאבריצירט ביז היינט. [בראַנדאָן האַריס - ברוקלין זשורנאַל]

דאס חסידישע קולטור מיט וואס איך האב זיך באקענט, דארף צוזיין אויסערגעווענליך גליקלעך, שיין, און גייסטיש דערהויבן; און דאס דערהויבענע עקסטאזו, קומט מיר פאָר געווי ווי 'מנשה', וואס רעדט צו מיר גאר שטארק. [נינאַ ראָט ו די האָפינגטאָן פאָוסט]

מנשה לוסטיג'ס אקטן, איז די סארט שפיל וואס יעדע דירעקטאר חלומ'ט דערויף.. ווען די נאטורליכע געמיש - פון לייענען זאצן און באטראכטן א פאנטאזיע - שטעלט זיך צוזאם; דאס אויטענטישקייט פון אזא איינער, וואס די זעסט עהם, און די דערקענסט עהם, און די פארגעסט אז די קוקסט אויף אַן אקטיאר.. [רַאדזשער עבערט - ניק אלען]

'לוסטיג' איז אַ געבוירענער אַקטיאָר, מיט אַ זעלטן פעאיקייט צו פראָדוצירן קאָמישע אויסדרוקן - אין דרונגענד דראמאטישע מאמענטן. [רות מרגלית - ניו יארק ביכער]

'לוסטיג' טוהט אזוי בשלימות ערפילן זיין ראלע, אז ער מאכט קיינמאל נישט קיין פאלשע ריר. [דזשארדין ראויפ - סאָנדאַנס רעוויא]

מאכט נישט אויס - וואס ער זאל נאר טון - דארט איז ער דערין אינגאנצן; מנשה איז בא'חנ'ט און לוסטיג. [אַריק כהן - סאָנדאַנס איבערבליק]

מענטשן האבן באמת ליב דעם פילם, און מנשה האט געמאכט א וואונדער-ארבעט; סיי ביי די אינטערוויו'ען, ביי די פאבליקום פראגן, און וואַרשיינליך אויפ'ן פילעם סקרין; די פעסטיוואַלן און אַרטיקלען / פילם באריכטן און קאמפלימענטן - איבער דעם פילם, זענען עפעס היבש אומ'געוועניליך; ווייל זייער וויניג פילמען - וואס זענען נישט פון האליוואוד, וואס מאכן הונדערט טויזענט דאלער - באקומען דעם סארט אויפמערקזאמקייט.

אלעקס ליפשולץ - דער פילם פראדוצירער האט מיר פארציילט די ווערטער.

ס'איז אלץ געווען באצויבערענד - בשעת'ן אפ'פילמען - צו זען מנשה שפילן.. ער איז פון די בעסטע אקטיארן מיט וועם איך האב סיי וועז אמאל געארבעט.. און איך האב געארבעט מיט היבש גרויסע האליוואוד שטערנס - און אָסקאַר געוואונער'ס, און איך געדענק נישט אז כ'בין אמאל אזוי אנציקט געווארן - פון סיי וועמענס פארשטעלונג - ווי פון מנשה לוסטיג'ס. [סערגיאָ קארמונא - פלארידא דזשורנאל]

וועז ס'רעגנט גיסט..

וועז כ'בין אהיימגעקומען פון 'יוטא', האב איך באקומען דעם נעקסטן בליץ-שטויס; אונזער פילעם איז אנגענומען געווארן צו שפילן, ביים וועלט'ס גרעסטע פעסטיוואל - דער בּערלינאַלע - וואס געפונט זיך אין בערלין דייטשלאנד; דאס מיינט, דער שפיץ פון אנערקענונג פאר א אייגענ-פראדוצירטן פילעם, וואס איז אויסגעוועלט צווישן טויזענטע נייע פילמען - איבער'ן גארער וועלט.

אבער מיר האט עס געשטערט.. ווייל איך האב שוין באקומען דעם באגריף פון כבוד אויף דעם סארט שטיפע, אבער דאס רייך צו זיין א פילעם-שטערן האב איך נישט געזוכט צוזיין דער העכסטער.. אויב ס'דא געגנוג וואס אנערקענען מיין טאלאנט און ארבעט, פארוואס דארף איך נאך ארומלויפן די וועלט - און זיך לאזן לעקן?..

אבער מ'האט מיר נישט געפרעגט..יעצט אז ס'האט אנגעהויבן גיין מיט אסאך הצלחה, האב איך 'געמוזט' צוהעלפן דעם שטראם, אז ס'זאל נישט ארויספאלן - נאר שטייגען העכער; און טאמער וועל איך נישט מיטקומען קיין בערלין צום פעסטיוואל, איז עס ווי א חתונה אן א חתן.. אזוי האט מען מיר קורץ ערקלערט.

איך האב געכאפט א בליק אויפ'ן לוח, און כ'זע אז כ'האב אינגאנצן צוויי וואכן צו כאפן דעם אטעם, ווייל אט אט דארף איך ווידער איינשפאנען - אויפ'ן וועג קיין

דייטשלאנד; האב איך זיך באראטן מיט עטליכע אנערקענטע בני תורה, און ס'געבליבן, אז כ'וועל מאכן א תנאי; קיין בערלין וועל איך פארן, און אלע קומענדיגע אנשויאונגען וועל איך מעגן אויסלאזן; און דער הויפט פראדוסער איז איינגעגאנגן דערויף.

אום דאנערשטיג נאכמיטאג - פ' בשלח - בין איך ארויסגעפארן צום עירפארט, אין א שוועכע שניי זאווערוכע וואס האט באטראפן ניו יארק; איך האב געהאפט אז אונזער פליגער זאל נישט שפעטיגן, ווייל די טעג זענען אויסגערעכנט; און אין אין עירפארט האב איך געפונען אַדַם מרגלית, וואס איז אויך געווען אויפ'ן וועג אהין, האב איך שוין געהאט א יודישער שותף אויפ'ן וועג.

און ב"ה אלעס האט געקלאפט אין צייט, און אונז זענען אנגעקומען פרייטיג אינדערפרי אינעם בערלינער לופטפעלד, און צוגעפארן צום צענטער פון שטאט, וואס הייסט - פּאָטסדאַמער פּלַאַץ - וואו ס'געפונט זיך דער בארימטער 'רידש קארלטאן' האטעל, וואו די מכובדים שטייען אין.. און אלעס דארט ארום איז היסטאריש און רייך.

איך האב געגעבן צו פארשטיין פאר'ן ארגאניזירער, אז שבת וועל איך נישט קענען זיין אין דעם האטעל, ווייל ס'איז ווייט פון א שול, ווייט פון כשר'ע עסן; און ס'וואלט מיר געווען אסאך באקוועמער - אויב איך קען איינשטיין אין א איינפאכע גאסטהויז נאנט צום חב"ד הויז, אויף - מונסטעֶרזשעֶ שטראסע 6 - א האלבע שעה צו פארן פון דארט.

און וויבאלד זיי האבן דאך מיר געוואלט צופרידנשטעלן, האבן זיי מיר צוגעפירט צום חב"ד-הויז, צו זען וואו מ'קען דארט איינשטיין - כאטש איבער שבת קודש; און ווי נאר איך וויל אריינגיין אינעם חב"ד הויז, שטייען דארט עטליכע זיכערהייט-וועכטער מיט ביקסן, און לאזן נאר אריין מיט אידענטיפיקאציע קארטלעך; און איך זע אינעווייניג א יוד, וואס קוקט מיר אויס ווי א היימישער; האב איך זיי געבעטן זיי זאלן עהם ביטע רופן.

יא, ס'איז הרב יודא טייכטייל שליט"א - דער שליח חב"ד אין בערלין - און הויפט רב פון דייטשלאנד; ער קומט צו מיר - און הייבט אן זינגן.. אה! א היימישער יוד.. און כ'פרעג עהם, וויאזוי וואלט איך מיך געקענט דא מסדר זיין איבער שבת?.. זאגט ער מיר, אז אויפ'ן עק גאס איז דא א גאסטהויז, און אסאך היימישע געסט שטייען דארט איין, און אויף די סעודות זאל איך קומען אהער, און ס'וועט זיין לעבעדיג..

פרעג איך עהם; איך פארשטיי אז ס'נישטא קיין עירוב - ביז'ן גאסטהויז, און איך קען דאך נישט טראגן מיין 'איידי קארטל' אום שבת?.. הייבט ער אן צו טאנצן מיט מיר.. איי שבת קודש.. מ'דארף זיך מוסר נפש זיין.. דו וועסט שוין זיכער מאכן אז מ'וועט דיך אריינלאזן אן א קארטל..

- אבער ערנסט גערעדט; וועל איך זאגן פאר זיי דיר אריינצולאזן, נישט געזארגט! אבער וועג דו קומסט אינמיטן וואך, דארף מען אריבערפירן אלע חפצים וואס מ׳ברענגט איריין - דורך דעם מאשין דא דערנעבן - צו אונטערזוכן פון שעדליכע אביעקטן.

וואס זאל איך זאגן; די סעודות שבת זענען געווען - מעין עולם הבא.. געשמאק און היימיש; הרב טייכטייל האט כאטשיג וועג אינמיטן סעודה געכאפט א רקידה מיט מיר.. און געשריגן - מיר זענען חסידישע יודען.. אויך שבת אינדערפרי נאכן דאוונען, זעמער אהיימגעגאנגן צוזאמען א גרופע יודען, און וועג מ׳איז אנגעקומען צום הויפט גאס - און געווארט אויפ׳ן לעקטער, האט ער זיך ווידער צעטאנצן און געשריגן; זאלן אלע דויטשע זען, אז מיר זענען יודען!..

איך האב געטראכט, אז ס׳האט זיך געלוינט צו קומען - אפילו נאר וועגן דעם איינעם פאקט, זיך צובאקענען מיט אזא טיכטיגער רב - ווי הרב טייכטייל שי׳; און איך האב מיך איבערצייגט אז ער איז ווערד יעדן טיטול, ווייל ער איז א בר אוריין ובר אבהן, ממש מלא וגדוש ביר״ש וחסידות, און איז זייער קלוג און געלערנט; ס׳קוקט אויס ווי ער לאזט זיך אראפ צו יעדן, אבער פאר זיך - איז ער זייער פרום, און ספעציעל איז ער אפגעהיטן פון אלע היינטיגע כלים.

למעשה, ווילאנג כ׳בין געווען אין בערלין, בין איך געשלאפן אין יענעם גאסטהויז - אויף בּראַנדענבּורגישע שטראסע, און געגעסן און פארברענגט די ביסל איבריגע צייט - אינעם חב״ד שול.

זונטאג פארנאכטס, איז געווען דאס ערשטע סקרינינג וואס כ׳האב געדארפט אנטייל נעמען, און פארדעם האט מיר דער הויפט פראדוצירער - אלעקס ליפשולץ - ארומגענומען צו עטליכע סטאנציעס - אינעם קווארטל פונעם - פּאָטסדאַמער פּאַלאַץ - כדי אריינצוכאפן וואס מער פרעסע זיצונגען, לטובת דעם פילעם.

די גאנצע קאמפלעקס פון בנינים, זענען היינט די רייכסטע געגענד אין בערלין - האט ער מיר פארציילט; און מיר געווינען אין צענטער פונעם גאס - א מאדנעם ציגל-וואנט, וואס איז אינגאנצן עטליכע פוס לאנג, און שטייט ווי א קלאץ אינמיטן א אפענעם שטח..

- דאס איז דאס לעצטע געבליבענעם שטיקל - פונעם היסטארישער ׳בערלינער וואנט׳, וואס האט אפגעטיילט מזרח און מערב דייטשלאנד פאר לאנגע יארן - נאכן צווייטן וועלטס קריג; היינט איז דער פּאָטסדאַמער פּאַלאַץ דער סימבאל פון ווידער-גוטמאכונג, ווייל בערלין איז - זייט דער האלאקאויסט - קיינמאל מער נישט דאס זעלבע.

ס'געווען אפגעשמועסט פאראויס, אז כאטש מ'גייט זיבן מאל אויפשפילן אונזער פילעם - אינעם בּערלינאַלע פעסטיוואל פראגראם, אבער אין פאקט גיי איך זיך נאר דארפן משתתף זיין - און ענטפערן פראגעס פונעם ציבור ביי צוויי סקרינינגס.

און פארנאכטס בין איך אנגעקומען - מיט'ן סטעף פונעם פילעם - צום ריזן אודיטאריום, וואו די פילעם דארף יעצט שפילען; און מ'האט נישט געקענט אריינגיין אין זאל, ווייל ס'זענען געשטאנען מאסן מענטשן ביים טיר.. איך האב דאס נישט געקענט גלייבן, און כ'פרעג דעם מענעדזשער פונעם פילעם; אזויפיל מענטשן קומען נאר צו אונזער פילעם?..

יאָ! זאגט ער, ס'זענען אויסגעקויפט געווארן אלע טויזענטע בילעטן אין געציילטע מינוט! און ס'שוין נישטא קיין איין אייניציגע בילעט צו קויפן.. און ווי נאר איך קום אריין אינעם ריזן זאל, גלייבט זיך מיר נישט די אויגן וואס איך זע.. דער ריזן זאל מיט די גאלעריעס זענען פול מיט מענטשן - ביז'ן דאך.

היינט וועט איך שרייב די שורות, טראכט איך צו מיר; איך האב נישט געזען אזא ריזן פארזאמלונג, וואס ווארטן צו זען דעם פילעם - נישט ביז דעמאלטס, און נישט ביי די קומענדיגע פעסטיוואלן - וואס האבן נאכגעפאלגט אינעם קומענדיגן יאר רונדע; דאס איז געווען מאסיוו! און וועט אט דער סקרינינג האט זיך געענדיגט, האב איך מיר געריבן דעם שטערן מיט וואונדער; איז דאס אלעס א חלום? צו איז דאס א רעאליטעט..

און וועט מ'האט מיר ארויפגערופן צום פאודיעם ענטפערן פראגעס, האט מיין קאפ ממש געשווינדעלט.. אזויפיל מענטשן ווילן זען א יודישע פילעם? און בכלל - איז דאס א פאקט, אז איך שטיי דא מיט'ן גאנצן חסידישע טראגע - אין בערלין - אויף א פאודיעם?.. אין פארענט פון טויזענט 'דייטשע' בירגער?.. וועט איז אמאל דא געשטאנען א היימישער יוד דאס פריערדיגע מאל - אויב בכלל?.. אכטציג יאר צוריק? אויך נישט!!

כ'האב געמיינט אז ס'נאר דאס ערשטע מאל וואס מ'האט געוויזן דעם פילעם, און מסתמא דאס צווייטע מאל וועט שוין נישט זיין קיין מנין דא.. אבער איך האב שפעטער געהערט, אז מ'האט שוין אפאר טאג פארדעם אויפגעשפילט דעם פילעם, און ס'אויך פארקויפט געווארן טויזענטע בילעטן..

נאכן צווייטן מאל בייוואוינען דעם סצענע, ווי טויזענטע דייטשע גוים קומען זען א עכט יודישע פילעם.. האב איך געמאכט מיין מסקנה; בערלין - און בכלל אייראפע - זענען מער אינטערעסירט אין אנטדעקן קולטור - און דאס גלייכן, מער ווי די יענקיס אין אמעריקא..

אין יוטא ביים סאָנדאַנס פעסטיוואל, האב איך געקענט באמערקן יודישע פענימער, און א טייל האבן אפילו געקענט יודיש.. דאך האט זיי מער אינטערעסירט די ווערטלעך צווישן די שורות.. אקעי גוט! אויך די יודישע געשמאק דערפון; אבער דא זע איך נישט

קיין איין יודישע פרצוף.. לויטער גוים, און לויט זייערע פראגעס, זעט מען אז זיי האבן אזוי ווייניג א באגריף אינעם יודישער טראדיציע, און זיי ווילן הערן נאך..

איז דאס נישט קיין ניצחון? איז דאס נישט קיין דערגרייכונג?.. ס'איז דאס ערשטע מאל אין היסטאריע, וועו א היימיש יודישע פילעם שפילט אויף אינעם וועלטס גרעסטע פעסטיוואל - אין בערלין! און א כשר'ע פילעם, אָן שמוץ אָן פאליטיק און אָן שיסעריי..

די נאכפאלגענדע טעג, האט מען געהערט די גאר גוטע פידבעק - פון די פולע בלעטער; און אפילו דער טעקסי דרייוער - וואס האט מיר אהיימגעטראגן, האט מיר איבערגעזאגט אויף דויטש, וואס דער ראדיא האט געמאלדן; *עס גיבט אַיינען יודישען פילם 'מענאַשע' אינעו פאַסטיוואַל, וואַס דער דויטשע בירגער - האַט עטוואַס נימאַלס זאו וואַר געזען האַט.. אונד עס וואַרן עטוואַס קיינע בילעטן זוא ווערקאופען געבליבן..*

דא זענען עטליכע שורות, איבערגעזעצט אויף יודיש, פון דריי סארט צייטונגען, וואס האבן געשריבן נאכן בערלינער פעסטיוואל.

מנשה איז א געלונגענער אקטיאר; דו קאנסט עהם געבן א שטומער געדאנק, און ער וועט זאפארט זיין דערביי, מיט זיין קערפער-שפראך, און מיט אויגן וואס דרוקן אויס אזויפיל. [רפאל קעניג - אין געוועב, בערלין]

ביים בערלינאַלע פעסטיוואַל, צווישן די פילע דייטשע בירגער און אינטערנאַציאָנאַלע גענט - וואס דרייען זיך ארום מיט היים-קליידער, אנצוגען, צו היפסטער קליידונג; שטארצט ארויס דער פילם שטערן - מנשה לוסטיג - וואס שפאנט צווישן אלעמען - מיט קאַפּל און ציצית.. [אבנר שביט - ידיעות נעט]

איין בילד פון מנשה, פארציילט מער ווי גאַנצע בלעטער דיאַלאָגן. [טירי טשען - פראַנקרייך עקספרעס]

פון די תגובות אויף ארטיקלען אין צייטונגן, האב איך ארויסגענומען עטליכע שורות - איבערגעזעצט אויף יודיש.

סצענע נאָך סצענע, שלאגט זיך אין מיין קאפ קעגנזייטיגע מסקנות, וועו איז דער גערעכטער אין דעם געשיכטע?.. און דער פילעם איז אזוי אויסגעשטעלט - אז עס הייסט נישט פאר'ן עולם וואס צו שפירן און וואס צו האלטן..

דער פילעם איז א שטוינענדע דערגרייכונג - אין יעדע הינזיכט, און מנשה לוסטיג שטעלט אהער א ליבליכע כאראקטער..

די אמת'ע כח פון מנשה, איז זיין פעאיגקייט צוזיין - ווי א פליג אויפ'ן וואנט - אז ער קען מאכן סיי וועלכע אומגעראכטענע באווענונג..

מנשה איז א פילעם וואס וואלט - לכל הדיעות - נישט עקזיסטירט.. זיצענדיג אין פארנט פונעם גרויסן סקרין, און קוקנדיג דעם פילעם דאס ערשטע מאל, האט מיר געמוטשעט די איינע פראגע; וויאזוי פאר א גוט יאר איז אט דער פילעם דא אנגעקומען??..

אין בערלין, זענען אויך געווען העכסט אפענע פראגעס, און כ'האב פראבירט צו ענטפערן דאס גאנצע אמת, וואס כ'האב זיך נישט געהאט וואס צו שעמען דערמיט.

האסטו געהאט די מוהט אבערצושפילן דיין אייגענע געשיכטע? און ווען דו האסט דיך געזען אויפ'ן גרויסן סקרין - דאס ערשטע מאל - וואס האסטו געשפירט דערבייַ?

די פאקט איז, אז בשעת מ'האט מיך אפ'פילמירט, האב איך זיך מיינסטענס קאנצענטרירט - אין וואס דער דירעקטאר הייסט מיך טון, און כ'האב נישט באזונדער אריינגעטראכט אינעם געשיכטע; אבער וועז כ'האב עס געזען - דאס ערשטע מאל - אויפ'ן גרויסן סקרין, האט מיר באנומען א קעלט.. ספעציעל דארט וואו כ'בין שטיל פארקלערט און פארלוירן, האט זיך מיר געדרייעט די בויך.. ווייל ס'האט מיר דערמאנט די איבל'דיגע געפיל פן ענקזייעטי.

וואס איז דיין ערפארונג פונעם בערלינער אונטערנאציאנאלע פעסטיוואל?

מיינע מחשבות און ערווארטונג - נאך פאר איך בין דא אנגעקומען - זענען געווען זייער צעמישט.. איך בין געווען פול מיט זארג - וויאזוי מ'וועט אויפנעמען דעם פילעם אינעם 'העכסט מאדערנענעם' שטאט בערלין; ס'מיר נישט געווען קיין צווייפל, אז ווען די פילעם וועט זיך עפענען, וועלן - כאטש - א טייל פונעם צושויער זיך ארויסשלייכן פון זאל, אינגאנצן אינטערעס-לאז.

- א יודישער פילעם, אויפ'ן יודישער שפראך.. נישט אויף דויטש! נישט אויף ענגליש; וואס אינטערעסירט זיי וואס ס'טוט זיך ביים חסידישער קרעמל אין טאפ?..

אבער כ'בין געווען ערשטוינט, ווען כ'האב בֿאַ'אַבאַכט - ווי קיינער איז נישט ארויס פון זאל! טויזענטע זיצן בלייבן פול.. אלע זענען צוגעשמידט צום גרויסן סקרין, און ווארטן - 'שוין נאכן ענדע' - צו שטעלן פראגעס פונעם ארטאדאקסישער חסידישער פֿיגור - וואס שפאצירט מיט שעמעוודיגע טריט - צום פלאטפארמע.

און בשעת ס'האט געשפילט, וועלכע ספעציעלע רעאקציע האט איר געזען דא אין בערלין, מער ווי אין יוטא?

די רעאקציע איז געווען פאר מיר - דאס זעלבע מאדנע.. דער עולם לאכט און ווערט ערשיטערט - אויפ'ן מאמענט אומ'ערווארטעט.. ממילא אין יוטא, קען זיין אז ס'זענען געווען אסאך יודען אינעם זאַל, האבן זיי פארשטאנען די יודישע גלייכווערטלעך; אבער דא אין זאל - מיין איך - זענען נישטא אויסער אונז - די פילעם גרופע - קיין צוויי יודען.. בין איך געוועכט? און איך פרעג אייך.. וויאזוי האט איר פארשטאנען די אלע היימישע קנייטשן?..

דער דירעקטאר האט דא איבערגענומען דעם מייק, און ערקלערט; אז אין א גוטע אקט, מיט א גוטע אקטיאר - וואס זיין שפילן איז מער מיט באווענגונגען איידער רעדן, פארשטייט יעדער נאטורליך וואס גייט פאר, אפילו וועג ס'זאל נישט זיין קיין 'אונטערטיטלען'.

וועג האסטו אפגעמאכט צו שפילן אויף א פילעם?

דאס שפילען, שרייבן, און שפריכווערטער - זענען טאלאנטן מיט וואס איך בין געבוירן דערמיט; און צווישן מיינע דרייצן געשווישטער, זענען פארהאנען כאטש זעקס וואס האבן די סארט טאלאנט, אבער איך בין דערווייל כמעט דער איינציגער וואס האט זיך ארויסגעשטעלט - דאס צו ניצן אויף אזא פארנעם; אויך מיין מאמע זז"ג - וואס פון איר שטאמט די טאלאנטן - איז זייער פאַנטאַזפול און פאָעטיש, אבער האט דאס קיינמאל נישט ארויסגעגעבן אויפ'ן גאס.

- און אז איך זאל זיך עפענען און נוצן מיינע טאלאנטן ברבים, דאס האט נישט פאסירט אין איין טאג, און ס'נישט געווען אזוי גרינג, ביז כ'בין אנגעקומען צו דעם היינטיגער פילעם; אסאך געוואגטקייט האב איך געדארפט נוצן, אנצוהייבן שפילען אינעם עפענטליכקייט.

- יארן לאנג האב איך זיך געפרעגט דעם פראגע; פארוואס בין איך באשאפן געווארן מיט א טאלאנט - וואס איך קען נישט נוצן אין מיין סביבה?.. איך האב נישט געשפירט אז איך בין א בדחן - וואס שטעלט זיך אויף - זאגן ווערטליך; איך האב געוואוסט אז כ'האב עפעס מער טיפער דערפון.. עפעס וואס געבט זיך ארויס אָנע רעדן אויך.

מיין שטופ-קראפט איז בכלל נישט געווען - צוזיין א פילעם-שטערן, נאר ארויסגעבן מיינע נאטורליכע טאלאנטן; און אז דער אייבירשטער האט מיר באשאפן מיט טאלאנט, דארף דאס ווערן גענוצט! און פאר א ערנסטע ציל - נישט פאר שוואויל.

אבער ס'האט געדויערט צוויי צענדליגע יארן, ביז כ'האב געפונען דעם פאסיגן מענטש; וואס ער האט פארשטאנען מיין טאלאנט שפראך, און געווען גרייט צו מאכן עפעס גאר קוואַליטעטיוו דערפון; ביז דאן האב איך פראבירט אליינס, און כ'האב געמאכט ביז היינט - קורצע לאכערייקעס און בילדער - אויף א אומ'פראָפעסיאָנאַלע שטייגער.

מיט - רפאל קעניג
פונעם בערלינער יודישער בלעטל

פארוואס האט איר אפגעמאכט - אז ס'איז אויסגעהאלטן צו שפילן פאר א סעקולערע פלאטפארמע?

מתחילה בין איך גארנישט געווען אזוי רואיג מיט דעם געדאנק.. און גאנצע נעכט בין איך נישט געשלאפן, טראכטנדיג; צו איז דאס א ריכטיגע זאך?.. ס'מיר געווען שווער פיזיש און גייסטיש, און כ'בין געווען צעריסן אין מיר אליינס; אבער נאך א טיפערע איבערקלערונג, און נאך וואס כ'האב באקומען דאס פולע צוטרוי אין מיין פריינד - דניאל פינקלמאן - האב איך אריינגעטאנצן אין קאלט וואסער.. און אפגעמאכט אנטשלאסן - דאס מוז פאסירן!

- ממילא האב איך אויפגעהערט טראכטן - און אנגעהויבן טון.. ווייל אז מ'וויל עפעס גוטס זאל ארויסקומען, דארף מען נעמען דעם איינשטעלעניש.

דינסטיג מיטאג איז פארגעקומען דער ריזן 'פילעם האנדל מארק' - וואס קומט פאר יערליך אין בערלין, וואו דארט קומען זיך צוזאם די גרעסטע פילעם סוחרים, און פארהאנדלען די סחורה פונעם יאר; אויך אונזער פילעם איז דארט פארקויפט געווארן פאר'ן ריזן דיסטריביוטינג קאמפאני - מאנגרעל מידיע אינטערנעשענעל - וואס האט דארט אונטערגעשריבן דעם געשעפט, צו פארקויפן און פארשפרייטן אונזער פילעם.

אונזער פילעם האט באקומען דעם טיטול - 'דער סאָנדאַנס היט'.. און אויסער עטליכע לענדער, וואס איז דירעקט פארקויפט געווארן פאר אנדערע קאמפאניס, ווי א שטייגער ענגלאנד פאר 'וועריגיג', פראנקרייך פאר 'סופיא', כינע און אויסטראליע פאר'ן אמעריקאנער קאמפאני A24, האט 'מאנגרעל' געגומען דעם מקח - צו פארקויפן פאר צענדליגע לענדער ארום די וועלט.

די וואונדערליכע פיינע פידבעק האט נישט אויפגעהערט צו קומען, אין די צייט וועז די קאמפאניס פראבירן אריינריקן דעם פילעם - צו די גרויסע פלעצער; אבער דאס איז

דערווייל נאר אומאפציעל - צו געבן דעם רייץ, ווייל אפציעל איז דער פילעם נאכנישט ארויסגעקומען.. און עס דארף אפציעל ארויסקומען פארן וועלט - הערשט אינעם ענדע פונעם זומער.

אין די געציילטע טעג וואס כ'בין געווען אין בערלין, האב איך בייַ די פארטיס און לחיים'ס.. ב"ה הנאה געהאט פון אנקניפן היימישע קאנטאקט, מיט אזעלכע - וואס איך אליינס וואלט געהאט ניצן פון זיי - פאר קומענדיגע פראיעקטן; כ'האב ממילא נישט געקענט עסן און טרונקן אלעס דארט, האב איך כאטש פארדינט, זיך צו טרעפן מיט היימישע נייע פריינד פון ניו-יארק און ארץ ישראל, וואס האבן שוין לאנג זייער הנאה פון מיינע זאכן.

- איינער פון זיי האט מיר פארציילט, וואספארא פאזעטיווע רושם איך האב יעצט געמאכט מיט'ן פילעם; אז עטליכע ארויסגעפאלענע פונעם חרדישן לעבן, וואס זענען אנטלאפן קיין דייטשלאנד אנצוהייבן א אפענע לעבן, האבן זיך פלוצלינג דא געטראפן - פנים אל פנים - מיט דעם פילעם.. וואס צייגט אז מ'קען בלייבן ערליך - און דאך מצליח זיין.. דאס איז שוין געווען א אומדערווארטעטע תוצאה אין בערלין, ווי מ'זעט כמעט נישט קיין יודיש'ן צורה.

מיטוואך אינעם באגינען, האב איך צוזאמגעפאקט מיינע זאכן, און אהיימגעפארן; האפענדיג אז כ'האב אויפגעטון מיין שליחות ווי ס'דארף צוזיין, און יעצט קען מען צוריקגיין צום געהעריגן לעבנסשטייגער.

קאפיטל
ניין און דרייסיג

וועו כ'בין אהיימגעקומען, האב איך געצילט אנצוהייבן א נייע בלעטל; צו געפונען עפעס א באשעפטיגונג - פון וואס זיך צו שפייזן, און זיין פארנומען דורכן טאג.

אין די טעג איז געקומען די בשורה טובה, אז מיין שוואגער דוד יודא ברוין - מיין ווייב ע"ה'ס ברודער - איז א חתן געווארן למזל טוב; פון איין זייט האב איך מיך געפריידט אז מיין שוועד האט עהם נישט איבערגעהיפט, נאר אויסגעווארט ביז ער ווערט א חתן - כאטש ער איז נישט געווען יונג; אבער פון די אנדערע זייט, וועל איך דאך דארפן פארן מיט מיין זון צום חתונה - קיין לאנדאן, און כ'האב דאך נישט קיין פרוטה אין קעשענע..

די אלע הוצאות הדרך וואס כ'בין געפארן וועגן דעם פילעם, האט די פילעם קאמפאני באצאלט; און די אפגעשמועסטע ביסל פראצענט וואס כ'וועל פארדינען לבסוף - פונעם פילעם האנדל, וועט נאך נעמען מער ווי א יאר ביז כ'וועל עפעס באקומען.. יעצט איז שוין געווען עטליכע חדשים - נאך וואס כ'בין ארויסגעפלויגן פון גראסערי, און כ'האב אפגעמאכט אז איך גיי מיך צוריק איינבעטן - אולי ירחם..

ס'איז געווען דאס ערשטע מאל נאך לאנגע חדשים, וועו כ'האב ווידער איבערגעטרויטן די שוועל פון גראסערי, און געבעטן מ'זאל מיר געבן סיי וועלכע דזשאב; און וויבאלד ס'געווען פאר פורים און פסח - וואס מ'דארף דארט נאך הילף, האט מען מיר געגעבן דעם שיפט פון נאכמיטאג - אנשטאט אינדערפרי, ווי די געווועזענע ניין יאר; זאל זיין נאכמיטאג, אבער אבי כ'בין צוריק אינעם סיסטעם.

דאן האט מיר באטראפן א אנשיקענישּ.. אז אפאר גוטע מיילער האבן שוין אנגעיאגט - מיר צו מסר'ן פאר'ן קהילה אין שטעטל, אז איך האב כלומר'שט געהאט א נישט צניעות'דיגע אינטערוויו וועגן דעם פילעם; און מ'האט מיר דערפאר באזידל'ט מיט ווילדע קולות, און געסטראשעט אז כ'קען נישט שפילען אויפ'ן פורים שפיל ביים רבי'ן; כאילו איך וויל זייער שטארק שפילען דארט..

דער בעל לשון הרע האט נישט גוט איבערגעגעבן די נייעס, ווייל יענע אינטערוויו פון וואס מ'רעדט, איז געווען אין 'יוטא' - וואס מ'זעט מיר אויפ'ן סקרין פלאך אנגעלעהנט, האט ער געמאכט דערפון א געשיכטע.. און יענער האט 'פארשטייט זיך' פיין געקוקט די וויריאו, און דערליווערט זיינע אייפערזיכטיגע רכילות.

איך האב זיך פארבינדן מיט'ן חשובער דיין שליט"א - וואס איז אלץ מיין חיזוק-ברעט ביי אזעלכע בייזע אנשיקעניישן - און ער האט מסדר געווען די זאך, און מיר געזאגט דברים של טעם וואס האט מיר טיילווייז בארואיגט.

אויף די קהילה האב איך אוודאי נישט געהאט קיין טענה, ווייל אויב איז דא א עוולה, דארף מען טאקע מסדר זיין די זאך; נאר וואס האט מיר דאס מערסטע געשטערט, איז די פאקט - אז איך זיץ שוין קרוב צו צען יאר אליינס, און ביי זיי - די לשון הרע טרעגער'ס - פארט א באן פון שמחות.. מ'מאכט חתונה די קינדער, און אין די זייט - האט מען צייט צו פייניגן אפאר יודען, אנשטאט העלפן יענעם זיך אוועקשטעלן אין לעבן.

דאס לעבנס רעדל האט זיך מיר ווידער אנגעהויבן דרייען - אראפ און ארויף; איך האב באקומען אנגסט-באשלאגעניש, אזויווי יעדע עמאציאנאלע אקטיאר איז אויסגעשטאנען צו באקומען - וועג זאכן ווערן צעשאקלט; און וואס טוט מען וועג ס'ווערט ענג אויפ'ן הארצן? מ'לויפט צום רבי'ן זיך אויסווייננען.. ער הערט און ער שפירט, און ווי א געטרייע פאסטוך פארגלעט ער די וואונדן.

אבער איך האב דאך נישט געזאגט פאר'ן רבי'ן - אז כ'גיי שפילען אין א פילעם.. און דערפאר האב איך טאקע נישט געווואלט פרעגן, ווייל דאס וואלט געלייגט דעם רבי'ן אין א פאר-גענעהייט, און דאן וואלט נישט געווען בעסער; דאך האב איך יעצט געשפירט שולדיג, ממילא האב איך געשריבן צום רבי'ן א צעטל מיט חרוזים - אויף מיין מצב, און דאס איבערגעגעבן פאר'ן רבי'ן אין האנט.

למה יאמרו מתנגדים איה נא רבם מנהיגם, ותכאב נפשי בתוחלת ממושכה עד מתי אשתומם.

עבר קציר כלה קיץ ולא נושענו, הלא אבינו אתה ועמך אנו.

ואם אמנם הוספתי לעשות דברים בשגיון, כי עדיין לא שמעתי בשורה טובה בצימאון.

ובכל זאת תורתך לא עזבתי, ואמונתך וחסדך בליבי שמרתי.

לדרוש ולעסוק בשעשועי נצח אהבתי, ועלי יאמרו המלעיגים תמו תוחלתי.

לולי חסידות שיעשעתי וחי, כמעט נתפתתי משחוק כסילים ברוב אנחותי.

אין יענע וואכן, בין איך איין שבת נאכן דאוונען צוגעגאנגן צום רבי'ן - ביי גוט שבת זאגן - און געזאגט; כ'דארף מנוחת הנפש, און כ'דארף א שידוך.. האט דער רבי געזאגט; דאז''ה מנוחה ושמחה אור ליהודים..

האב איך געפרעגט; אבער וועו?.. האט דער רבי געענטפערט; כ'זאג נישט קיין זמנים, אבער וואס שנעלער..

שפעטער האב איך געזאגט פארן רבי'ן זז''ג; איך בעט הרחבת הדעת ביז'ן ישועה.. האט דער רבי געזאגט; סיי ישועות און סיי הרחבת הדעת..

האב איך געזאגט; אין די טעג פארן יו''ט פסח - האט מיר דער רבי גע'פועל'ט א קינד..

האט דער רבי געזאגט; דאז''ה טאקע שמחות אָן עגמת נפש.

און די ברכות פון רבי'ן זענען וואונדערליך משפיע, ווייל כ'האב טאקע אנגעהויבן שפירן א נייע גייסט; כאטש איך האב זיך אלץ גע'ערגערט אז כ'בין נישט זוכה אליינס מגדל צוזיין מיין זון, און ער ווערט נתגדל ביי אנדערע; אויך ווען ס'קומט יעצט פסח - און נאכדעם די לאנגע שבת נאכמיטאג'ס, און צוזיין אליינס אן א ווייב, אן מיין עלטער-געזעלשאפט - איז ממש גיהנום.

אבער אויב ס'איז אזוי באשערט, זאל עס מיר נישט פארדריסן, ווייל אלעס איז זיכער מן השמים לטובה.

אויף למעשה, האב איך ווידער אנגעהויבן זוכן א שידוך; און כ'האב אויסגענוצט די גוטסקייט פון מיין ידיד - יעקב יוסף בן יושע פאליק סופר - וואס איז דאך א שטיק חסד אדורכגעזאפט; און ער האט מיר יעצט ווידער געהאלפן אין אסאך תחומים; און איך האב געהערט פון עהם א קונץ צו מצליח זיין.. וואס איז באמת א אלטע כלל, אז מ'זאל דאנקן אויפ'ן עתיד! דאן העלפט דער אייבירשטער שוין יעצט..

און כ'האב עס טאקע אנגעהויבן זאגן, און יא! ס'ארבעט..

איך האב אנגעהויבן שפירן אסאך בעסער, ספעציעל אינעם הייליגן יו''ט פסח - וואס איז דאך מיין ליבע יו''ט, מיט די הייליגע מצות אה! ממש א מחי'.. איך האב געשפירט אז כ'דארף ווייטער משמח זיין אנדערע, ווייל כ'ווייס דאך שוין ליידער זייער גוט, וויאזוי ס'שפירט זיך ווען מ'איז אראפגעשלאגן.

איך האב געקלערט צו מיר פסח ביינאכט; איך האב ב''ה זוכה געווען צו נחת - דורכ'ן ברכה פונעם רבי'ן זז''ג, נו, לאמיר יעצט מזכיר זיין מיינע חברים וואס ווארטן נאך אויף נחת.. און אומר ועושה! בין איך צוגעגאנגן צום רבי'ן - ביים אריינגיין צום סדר, און

מזכיר געווען.. און דער רבי האט געוואונטשן; שמחות מיט נחת, סיי פאר אייך און סיי פאר זיי..

ספעציעל יעצט וועג כ'האב זוכה געווען צו מסיים זיין דעם ספה"ק תולדות יעקב יוסף, האט עס מיר געגעבן נאך א בעסערע געפיל; ווייל יעדע חידוש וואס איז מיר נאר איינגעפאלן, האב איך דאס געטראפן מרומז אינעם ספר, וועג כ'האב געלערנט דערין על הסדר; און דאס האט אויף מיר געמאכט א שטארקע רוחניות'דיגע רושם, און א הרגש פון צופרידנקייט

נאך פסח, האב איך מיר פריש אריינגעלייגט - צו פארענדיגן אט דעם 'אויטאביאגראפיע'; נאכדעם וואס כ'האב געזען אז מענטשן ווילן הערן מיין געשיכטע - ביים פילעם 'מנשה', אבער איך האב דאך אסאך מער צו פארציילן..

און ווי די שטייגער פונעם נאטור, אז וועג מ'הייבט אן שניידן פירות, וואקסט נאך.. האב איך מיטאמאל אנגעהויבן זיך דערמאנען אסאך פרישע זאכן - וואס כ'וואלט שוין לאנג פארגעסן; האב איך אנגעהויבן פלייסיגער צו ארבעטן, האפענדיג צו זיין פארטיג - אין געציילטע חדשים; אבער למעשה שרייבט זיך עס נישט אזוי גרינג.. און ס'האט זיך געצויגן אסאך לענגער ווי געראכטן.

יעצט צווישן פסח און שבועות, האט פאסירט א שרעקעדיגע אינצידענט, וועג דער רבי זז"ג איז אוועקגעפאלן אנמאכט, און מ'האט נישט געוואוסט - צווישן דעם ציבור - וואס גייט פאר; שפעטער איז מען געוואור-געווארן, אז דער רבי דארף אריבערגיין א הארץ אפעראציע, און דער רבי וויל עס נישט מאכן פאר'ן קומענדיגן שמחה, וואס קומט פאר נאך יו"ט שבועות.

איך שרייב נישט גענוי אלע דעטאלן פון דעם תקופה - נאר בקיצור, אבער ס'זיכער פארצייכענט דורך אנדערע רושמי רשימות; ס'האט זיך אנגעהויבן פון פסח, וועג דער רבי האט זיך שטארק מצער געווען, פון געוויסע בריונים וואס האבן גורם געווען א חילול בקדשים; דער רבי האט צו ערשט באקומען א שטארקע רויז, און שפעטער פון א לייכטע סטראויק ר"ל - איז דער רבי געפאלן פון די כוחות, און געדארפט ווייל אין שפיטאל איבער שבת.

דער רבי האט יארן צוריק געהאט א 'קני-ריפלעיסמענט', וואס פון דאן האט דער רבי אנגעהויבן פארן אויף בעדער - שוין צוליב ארטרייטעס ה"י; אויך לעצטענס האט דער רבי געהאט א אויגן אפעראציע, צוליב א הייטל וואס האט געשטערט א לענגערע צייט; אגב, געדענק איך אז דער רבי זז"ג פלעגט זיך אמאל פירן צו גיין מיט די ברילן שטארק אראפגעריקט, און פלעגט קוקן - מער ארויס פון די ברילן; עפעס וואס דער רבי האט געטוישט מיט די יארן.

נאכן חתונה - נאך שבועות, איז דער רבי נישט געווען אין שטעטל עטליכע שבתים אין א רייע, צוליב די הארץ אפעראציע און ערהוילונג; צוערשט אין 'ראטשעסטער', און שפעטער אין 'מאַליבו - קאליפארניע'.

ביים אנדערן האלב זומער, האב איך ווידער באקומען דעם מעסעדזש - אז מ'דארף מיך מער נישט אין גראסערי, און כ'קען מיך גיין לופטערן.. און נישט נאר מיר, נאר נאך א היימישן יונגערמאן האט מען אן געפיל אפגעזאגט, מיט'ן אויסרייד; אז ס'ביליגער צו האבן ערלים פאר ארבייטער..

אבער מיין סברא איז געווען, אז דער מענעדזשער האט מיך שוין לאנג נישט דערליטן.. און ספעציעל, ווען אינעם פילעם 'מנשה' איז ער געווען געשילדערט מיט א שווארצע ליכט, האט ער זיך געפריידט מיר צו פארטרייבן; און איך האב מיך מער נישט געוואלט צוריקבעטן.

אין די זעלבע צייט האב איך באקומען א טעלעפאן-קאל פון מיינע געטרייע ידידים - דעני פינקלמאן און אדם מרגלית; אז די פילעם גייט אפציעל ארויסקומען אין געציילטע וואכן, און יעצט קומט די עיקר!.. אבער כ'האב דאך געמיינט אז ס'שוין געווען דער עיקר?.. ניין, יעצט קומט עס.. איך האב דאך אזוי ווייניג נערוועז פאר די פאלשע כבוד, ווען מ'דארף שמייכלען צו יעדע חונף.. אבער אז די באן פארט, שטעל עס נישט אפ! האבן זיי מיר געזאגט.

נו גרייט מען זיך צום ערשיינוג פונעם פילעם - על פני תבל.. און בעפאר דעם, בין איך מיטגעפארן - לויטן בקשה פונעם פילעם קאמפאני - צו געציילטע פלעצער, וואו ס'פארגעקומען פריוואטע סקרינינגס פונעם פילעם; כדי אנצורייצן די קלענערע קאמפאניס, וואס אינטערעסירן זיך אין די פילעמס פונעם יאר.

דער ערשטער אויפ'ן רייע איז געווען, אינעם 'ניו יארק לינקאלן צענטער', וואו ס'איז פארגעקומען דאס פעסטיוואל פאר 'נייע דירעקטארן און נייע פילמען'; שפעטער זעמער געפארן מיט'ן באן קיין 'וואשינגטאן-די-סי' און קיין באסטאן, און מ'האט מיר באזונדער באצאלט פאר דעם טירחה, און כ'האב געהאט צו הערן גאר גוטע שבחים - אין יעדן ארט באזונדער.

נאכדעם וואס ס'האט געהאט אזא גוטע אפקלאנג, איז עס אוודאי אויפגעשפילט געווארן ביים וועלטס עלטסטע פעסטיוואל, אין 'קאַן'-פראנקרייך, אויך אינעם יודישער גרעסטע פעסטיוואל; אין ירושלים עיה"ק.

אום חודש מנחם-אב איז דער פילעם ענדליך אפציעל ארויסגעקומען, אבער אויף א ספעציעלע סיסטעם; קודם אין אין דריי הויפט פלעצער - אין ניו יארק אליינס, אין

די קינאָ'ס פונעם 'אַנדזשעליקאַ' און אין לינקאלן פלאזא - אינעם לינקאלן צענטער אין מאנהעטן; דאס ערשטע וואך איז אריינגעקומען אינעם פילעם קאסע - זעכציג טויזענט דאלערן! די צווייטע וואך דאפעלט, און די דריטע וואך - דרייפאכיג..

וואס א וואך שפעטער, אלץ מער פלעצער איז דאס ארויסגעגעבן געווארן, און דאס הצלחה איז געווען היבש מער ווי געראכטן; וועג עס איז פארשפרייט געווארן און דערגרייכט - לענגאויס די פאראייניגטע שטאטן - צו איבער 120 סקרינינג פלעצער, און א פארדינסט פון - זיבן הונדערט טויזענט דאלער.

נאך וואס עס איז געדעקט געווארן אין צפון אמעריקא, איז עס ארויסגעגאנגן צו אנדערע לענדער; אין פראנקרייך אין 40 סינעמאַ'ס, און אין פאריז אליינס אין זעקס פלעצער; אבער דארט איז די נאמען פונעם פילעם געטוישט געווארן - פון 'מנשה' צו 'ברוקלין יידיש'; קוקט אויס זיי האבן מער געגליכן דעם נאמען..

איך האב נישט מיטגעהאלטן דאס גאנצע אנטוויקלונג, נאר כ'האב געוואוסט, אז ס'איז אנגעקומען - אויסער אמעריקא - צו א צאל פון 150 קינא'ס איבער'ן וועלט; און בכלל האב איך פאר מיר פארצייכענט די פלעצער, פון וואו איך פערזענליך האב צוריקגעהערט גריסן; און דאס זענען.

איידהא, קליוולאנד, סיאטל, מערילענד, מינעסאטע, אריזאנע, מישיגען, טענעסי, פארטלאנד, נארט-וועסט, אטלאנטא, טעקסאס, פלארידע, פיניקס, קאליפארניע, ניו מעקסיקא, ניו יארק, ניו דזשערסי, סאן פראנסיסקאו, מאנטקלאער, סאן וועלי, ניופארט, מעסאטשוסעטס, הארווארד, נעשוויל, גריניטש.

מאנטריאל, טאראנטא, דרום קאריע, וועסטאריע, פוילין, סקאטלאנד, עדינבורג, אוסטראליע, קאַרלסבאַד-טשעכיי, שטאקהאלעם-שוועדין, קעימברידזש, שאנכיי, האנג-קאנג, יאפאן, ניו-זילאנד, נידערלאנד, סקאנדינעוויע, סלאוועניע, האלאנד, שווייץ, רוסלאנד, דייטשלאנד, פראנקרייך, וויען.

דעם זומער איז פארגעקומען א היסטארישע 'ליקוי חמה', און דער עולם האט געקוקט אויפ'ן זון - דורך די ספעציעלע זון גלעזער - און ס'געווען היבש אינטערעסאנט, וועג כחום היום איז די זון געווארן אין א פארעם פון א לבנה.

די פינעף וואכן וואס דער רבי זז"ג האט זיך ערהוילט, און איז נישט געווען אין שטעטל אויף שבת, האב איך אויסגערעכענט צוזיין אויף פינעף פארשידנארטיגע פלעצער; ווייל צוזיין אינדערהיים אן דעם רבי'ן - אן קיין טישן, איז געווען צו לאנגווייליג; און ס'איז גוט אויסגעקומען אז די פילעם איז אין די וואכן ארויסגעקומען, און כ'האב

ממילא געדארפט ארומפארן צו עטליכע סקרינינגס, האב איך שוין אויסגענוצט די שבתים אויך פאר א אויסלופטערונג.

דאס ערשטע וואך בין איך געווען אין 'מאנהעטן ביטש', ביי מיין ליבע פריינד - דעני פינקלמאן - וואס האט מיך שוין לאנג גערופן אויף א שבת; און כ'האב באמת הנאה געהאט דארט, ספעציעל ווען איינע פון די שוהל'ן וואס מ'האט גענוצט פאר'ן פילעם, איז געווען יענע שול..

די צווייטע שבת בין איך געווען אין עירמאנט, ביי א גוטע פריינד - שלמה קליין - וואס האט געשפילט אינעם פילעם 'דער מענעדזשער פונעם גראסערי'.. און כ'בין שוין געווען ביי עהם אן א שיעור שבתים, וואו ס'איז א פארגענוגן.

די דריטע וואך אין מאנסי, ביי - ר' בנציון קלעצקאָו - וואס פירט אן דעם 'שבת' ארגאניזאציע, און ס'קומען דארט אסאך סינגעלס - און ס'ווערן שידוכים; האב איך פראבירט מיין מזל, אפשר וועל איך עפעס טרעפן..

די פערטע וואך אין מאנהעטן; וויבאלד מוצאי שבת - ממש נאכן זמן מעריב - איז פארגעקומען א אינטערעסאנטע סקרינינג, פאר יונגע סטודענטן פון די 'רופטאַפ פילעם ארגאניזאציע' - מיינסטענס יודען, בין איך געקומען אויף שבת קיין מאנהעטן, און איינגעשטאנען אין א נאנטע האטעל נעבן 'די קארליבאך שול'.

- די סעודה ביינאכט האב איך געגעסן ביי - ר' צבי פאדעֶ שי' - א עלטערע וואוילע יודל, וואס איז אלץ מכניס אורחים, און בייטאג אינעם קארליבאך שול - מיט נאך היימישע געסט; און ס'געווען באמת א נאסטאלגישע ערפארונג - פון א עונג שבת מיט די התרגשות'דיגע לידער פון ר' שלמה'לע ז"ל; און מוצאי שבת - נאכן סקרינינג - האב איך געטראפן געגנוג 'יודישיסטישע נשמות' וואס זענען געווען נייגעריג צו הערן א גוט ווארט אויף 'יודיש'..

די פינפטע וואך אין די מאוינטענס, ביי א ידיד - ר' מענדל הענדלער - אין א היימישע זומער באנגעלאו קאלעני; און ווי מ'גייט, טרעפט מען דאך פרישע פריינד, וואס איך האב דאך דאס זייער ליב..

אין די וואכן טעג, בין איך ווידער געפארן קיין 'וואשינגטאן', און שפעטער געפלויגן קיין 'שיקאגו', וואו ס'זענען פארגעקומען סקרינינגס; און די עקספערטן אינעם פילעם קאמפאני, האבן פארשטאנען אז אט די געציילטע סקרינינגס איז וויכטיג איך זאל מיך באטייליגן דארט; ממילא וואשינגטאן-די-סי, וואס אויסער טונקל-הויטיגע זעט מען דארט נישט קיין גרויסע חידושים, ניטאמאל זעט מען דעם פרעזידענט..

אבער אין שיקאגו האב איך גראדע יא הנאה געהאט - אז כ'בין דארט אנגעקומען; ווייל די מייעסטעטישע קונסט הערליכע בנינים וואס זענען דארט געבויעט, זענען

באמת אויג פארכאפענד, און ס'האט מיר ארויסגענומען פון די כלים.. און וועג איך האב געהאט אפאר מינוט ליידיג, האב איך אראפשפאצירט צום טייך.

- דארט זענען אויסגע'שורה'ט די קונסט-געביידעס, וואס קאנקעריר איינס מיט'ן אנדערן - מיט איר שיינע און קונסטליכע סטרוקטורן און ארכיטעקטור; זיי אלע זענען אויסגעבויעט לענגאויס דעם טייך, וואס ציעט זיך פאראויס - ביז מישיגן-דעטרויט, און ס'איז גאנץ אינטערעסאנט צו באטראכטן.

כ'בין אהיימגעקומען פון שיקאגו, און איך באמערק אז מיין פרידזשידער איז הייס ווי א סטים.. ס'פשוט געשטארבן; איך האב דאך נישט קיין איבריג געלט צו קויפען א נייע, וואס טו איך? ממילא אין די ווינטער, קען איך האלטן די פּאָר פרידזשידער זאכן - אין א קעסטל אויפ'ן גאס.

קיין דזשאב אין גראסערי האב איך מער נישט געהאט, קוקט אויס ס'גלווען באשערט דארט צו ארבעטן - נאר ניין יאר; און קיין שידוך - שוין באלד צען יאר נישט, און וואס יא? איך האב א רייע מיט מטרות וואס כ'וויל אניאגן די נעקסטע פּאָר יאר, אבער מאכן אפאר טאלער איז דאך א טעגליכע צורך, ואינני..

וואס האב איך יא; איך האב ברוך השם א זיסע בחור'ל, וואס כ'בין זעלטן זוכה עהם צו זען, וועג ער האט נערווען צו מיר.. ווייל ער איז נישט גרייט צו פארשעמט ווערן - יעדעס מאל וואס איך וויל מיך נאריש מאכן ברבים.. און כ'האב נישט קיין טענות צו עהם.

אבער דאס לעבן גייט אלץ אזוי, מטה ומעלה; און ווילאנג כ'בין געווען פארנומען מיט'ן פילעם, האב איך פארגעסן פון די ליידיגע קעשענע, אבער יעצט האב איך מיר אויסגעניכטערט, און געזען וואלקענעס פאר די אויגן; און וועג ס'רעגנט גיסט.. האט זיך מיר אנגעהויבן דרייען די קאפ מיט דערשלאגעניש.

איין נאכט האב איך מיך אויפגעכאפט מיט יסורים, און פארשטאנען אז ס'איז שוין ווידער 'נירן שטיינער' - ווי כ'האב געהאט געציילטע יאר צוריק; האב איך גערופן הצלה - אז זיי זאלן מיר אריינפירן אין שפיטאל, און געהאפט אז ס'וועט נישט נעמען לאנג - ביז מ'וועט מיר באהאנדלען; אבער כ'האב געווארט לאנגע שעות ווי יארן.. ביז מ'האט מיר פארטויבט די חושים, און געמאלדן אז ס'דארף נאטורליך ארויסגיין.. אויף דעם האב איך אויסגעווארט?..

וועג כ'בין אהיימגעקומען, האב איך מיר געגומען טרונקן לעמאן-זאפט און אויפגעקאכטע פלאקס-סיד, וואס מ'זאגט אז ס'העלפט ארויסטרייבן שטיינער; גייט

נישט אויס אפאר טעג, זע איך אז מיין 'דרייער מאשין' איז געשטארבן.. האב איך אנגעהויבן אויסהענגן די וועש אויף די בענקלעך און טירן.. ווייל כ'האב נישט קיין מצלצלין איינצוהאנדלען א נייע דרייער; ב"ה אז די וואש מאשין ארבעט נאך..

פונקט האט מיר איינער אנגעטראגן א זייער פאסיגע שידוך פון פלארידע, עפעס וואס איך האב מיך נישט געראכטן; אז סיי ס'דא געלט, און סיי יענער זוכט אזא איינעם ווי מיר.. האב איך זיך אנגעהויבן נאכפרעגן, און באקומען גאר גוטע אינפארמאציע; און איך דערמאן מיך, אז מ'האט געשמועסט, צו כ'קען אפשר גיין צו א 'פילעם סקרינינג' אין פלארידע.

ממש השגחה פרטית! אז איך דארף נישט באצאלן פאר'ן טיקעט קיין פלארידע, און איך וועל איר איבעראשן - אז איך קום אהין.. און שוין אין איינוועגס זיין ביים פילעם סקרינינג; האב איך שוין פארגעסן פון אלע דאגות.. א קלייניגקייט? דער אייבירשטער קען דאך אין איין רגע אויפרעכטן א מענטש.

ס'האט זייער אויסגעפעלט, אז פונקט יעצט האט זיך א געוויסע עסקן גענומען צו מיינע ביינער, און מיר אנגעהויבן פייניגן; אז ער הערט צוריק וועגן דעם פילעם וואס איך האב געמאכט, און מ'קען דאס נישט צולאזן; און כ'האב מיך געוואונדערט וואס האט יעצט פאסירט?.. כ'האב דאך שוין איבערגעשמועסט דעם טעמע - מיט די ריכטיגע דעת תורה, און כ'האב מיט זיי מסדר געווען.

ניין, מ'דארף מיך צו'פיקסן.. אזוי האב איך צוריקגעהערט יענעמ'ס לשון.

אין יענע אלול טעג, איז געווען אין די נייעס וועגן דעם מעכטיגן 'אורמע-האריקעין' - וואס גייט באטרעפן פלארידע וואסער ברעגעס, וואס דערמאנט די צונאמי'ס וואס זענען געווען אין די פריערדיגע יארן.. האב איך געקלונגען יענע מדוברת, און געפרעגט וואס איז די מצב דארט; און ס'שוין געווען היבש קאמפליצירט, אז די פילעם קאמפאני האט גע'קענסל'ט דעם סקרינינג דארט, און פון די אנדערע זייט האלט זי נישט יעצט ביים קומען קיין ניו יארק.

מיינע נערוועז האבן אנגעהויבן שפרונגען.. כ'האב שוין נישט געוואוסט צו לאכן אדער ווייגען, וואו האלט איך אויפ'ן וועלט?.. דער האריקעין האט דערגרייכט אהין, און אז ס'איז אריבער א וואך צוויי, האב איך פראבירט נאכאמאל מיין מזל - אפשר קען זי קומען קיין ניו יארק; און יא, זי קומט.. ברוך השם!

אונז האבן זיך געטראפן, און נאך א לענגערע שפאציר אין א פארק, האט זי מיר אפען געזאגט; זי האט געמיינט אז איך בין א פילעם-שטערן, אבער איך קוק אויס צו היימיש פאר איר.. און זי דארף מיך נישט; אבער איך האב מיך נישט פארלוירן, און פראבירט צו פועל'ן - אפשר זאל מען זיך טרעפן נאכאמאל - פאר מ'מאכט אזא שנעלע החלטה; אבער זי האט נישט געוואלט..

ס'האט מיר זייער צעשאקלט, אבער נישט אזוי ווייט, ווי ווען כ'האב מיך געלייגט שלאפן ביינאכט, און אודך קלונגט די טעלעפאן.. ווידער פיניגט מיר יענער - וואס וויל מיר צו'פיקסן..

איך האב זיך אויפגעזעצט אויפ'ן בענקל און אנגעהויבן אזוי ווייטן - ווי כ'האב שוין נישט געווויינט א לאנגע צייט.

רבונו של עולם.. והסר ממני יגון ואנחה, איך האב נישט קיין כח פאר עצבות, פאר אפגעשלאגנקייט, פאר קיין אנשיקענישן.. ליבע גאט אין הימל, איך האב מיך איינגערעדט אז אלעס פארט כשורה, און אט אט ווער איך א חתן.. און נישט דאס, און אויך מעג איך נישט אויסגעבן מיינע טאלאנטן.. נאר טאמער מ'וועט מיר דערפאר ציען די נערוון?..

איך ווייס נישט וויאזוי ס'איז אריינגעקומען די וועריטער אין מיין מויל, אבער כ'האב געריידט צום אייבירשטן מיט א געשטיקטע שטימע; הייליגע טאטע אין הימל! אין דיין תורה שטייט דאך; אִם עֲנֵה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ.. און כ'האב אזוי געווויינט, ביז איך בין איינגעשלאפן..

שפעטער וועג איך האב מיך אויפגעכאפט, האב איך געשפירט אז כ'האב צו שטארק איינגעריסן.. און די לעצטע פסוק זאל נאר נישט יענעם שאטן; אבער ליידער נאך א קורצע צייט האט עס יענעם זייער געשאדט ה"י!

- איך זאג נישט קיין נבואה, אבער מיר האט עס אזוי געשפירט..

א יאר צום געדענקן

דאס יאר תשע"ז איז ביי מיר געווען גאר א זאטע יאר, וועג איך האב דערלעבט היבש אסאך סארטן געפילן; פון איין זייט האב איך מיר אסאך אויסגעלערנט אין לעבן, סיי וויאזוי אנצוקוקן א סיטואציע, אוך סיי וויאזוי זיך צו האלטן גלייכגילטיג אין שווערע מצבים; מצד שני, האב איך דערלעבט היסטאריע, סיי אין מיין לעבנס געשיכטע, אוך סיי אינעם וועלט'ס געשיכטע ארום.

איך האב ב"ה מצליח געווען דעם יאר מסיים צוזיין עטליכע ספרי קודש, אוך צו דעם אלעם, איז יעצט פארגעקומען א גאר היסטארישע מעמד, וועג חסידי סקווירא האבן - אין שפיץ פונעם רבי'ן זי"ע - אנגעהויבן שרייבן א ספר תורה; אוך ס'האט זיך מיר אליינס נישט געגלייבט, אז אזא התרגשות וועט זיך צופלאקערן דאך.

אום י"ט אלול זונטאג נצו"י - איז געווען דער היסטארישער טאג, ווען דער רבי האט אנגעהויבן שרייבן די ערשטע הייליגע אותיות - אינעם נייעם ספר תורה דחסידי סקווירא; און ווען דער רבי האט זיך אויסגעגליכן דעם רוקן - א צייכן אז דער רבי האט געענדיגט שרייבן, האט די מוזיק ספאנטאניש אויסגעשאלט - מיט'ן העכערן פאל פונעם ערשטן הקפה ניגון..

נָגִיל.. וְנָשִׂישׂ.. בְּזֹאת הַתּוֹרָה.. כִּי הִיא לָנוּ.. עוֹז וְאוֹרָה!! נָגִיל.. וְנָשִׂישׂ.. בְּזֹאת הַתּוֹרָה.. און ווען האט פאסירט יענע רגעים אינעם זאל, קען איך נישט געגוג שילדערן.. אלע נשמות ווען זענען דבוק אינעם הייליגן רבי'ן זי"ע, האבן זיך מיטאמאל געהויבן צום הימל.. צוזאמען מיט'ן רבי'ן - ווען האט געטאנצן מיט אויסערגעווענליכע כוחות..

נָגִיל.. וְנָשִׂישׂ.. בְּזֹאת הַתּוֹרָה.. די רוחניות'דיגע מושג פון תורה וקדושה, האט געטאנצן אין פארענט פון אונזערע גליקליכע אויגן, און האט נישט נאכגעלאזט.. דער רבי האט געטאנצן מיט מורא'דיגע התלהבות, און דאס האט מיטגעשלעפט יעדן מיט'ן שטראם; איך אליינס האב געשפירט - ווי כ'וואר אויפגעהויבן כמה מעלות רמות, און דאס האט מיר באגלייט פאר א לאנגע צייט.

כ'מיין, איך וועל דעם הייליג-דערהויבענעם-סצענע קיינמאל נישט פארגעסן! און ווען איך טראכט נאר אין יענע רגעי קודש קדשים, געבט עס מיר א צינדט אָן - אין לימוד התורה; די לופט איז געווען אנצוטאפן מיט די הענט, דאס השראה פונעם הימל'דיגן היכל התורה - וואס האט געשוועבט צווישן אונז, און מיינע אויגן האבן דאס געזען און דערפאר געדאנקט גאט ב"ה.

ס'איז א נייע יאר - תשע"ח, און דעם יאר ווער איך דאך א בן ארבעים - לאורך ימים ושנים טובים.

אום ראש השנה ביינאכט נאכן טיש, האט מיר - דעם רבי'נס עלצטע זון ר' אהרן מענדל זי"ע - געפרעגט; וואס זאגסטו אויפ'ן נייעם יאר?.. נו, וואס זאל איך דען זאגן אויפ'ן צוקונפט, ווען איך ווייס קנאפ - ווא איך האלט מיט'ן עבר..

א דאנק געווייסע נאז שטעקער'ס, האט מען מיר דעם יאר נישט גערופן שפילן - ביים שמחת בית השואבה - אזויווי די געווענזענע יארן; אבער איך וואלט ממילא נישט געשפילט - בעפאר איך האב מזומן אין האנט.. און דאס מעסיגע פרייז וואס איך בעט, וויל מען דאך נישט צאלן.

למעשה האב איך באקומען א פארשלאג, צו שפילן אין א יודישער עפיזאד-קליפ, מיט'ן נאמען - 'בקרוב ביי דיר'; איך האב אנגעפרעגט ביי מיין קאריערע פריינד - דעני

פינקלמאן - און ער האט באשטעטיגט אז ס'איז כשר וישר; דאן האב איך ווידער געהאט די געלעגנהייט - ארויסצוגעבן מיינע ארגינעלע שפיל-קוואלעפיקאציעס, און זיי זענען געווען העכסט צופרידן פון מיין ארבעט.

נאך שמחת תורה, האט דער אפציעלער נייעס-זאגער אין הויף - דוד חיים הערמאן הי"ו - געמאלדן די פרייליכע נייעס; אז מ'גרייט זיך בעזהשי"ת צוצובויען א גאנץ נייעם פליגל - צום מאיעסטעטישן בנין פונעם טישן זאל, און דאס וועט פון דאן דינען אלץ בית מדרש הגדול; און וועט איינשלונגען דעם בנין הכולל, אויך דעם יעצטיגער אפיס פון שקל הקודש - אויף 18 דזשעפערסאן, און ארום.

אויך דער שול ביז היינט, גייט ווערן א חלק דערפון; און באמת איז דאך דער טישן-זאל א פְּאַר פון א בנין! - ווי דער רבי זז"ג האט זיך אויסגעדרוקט דערויף ביים באנייאונג עטליכע יאר צוריק; און ס'איז געוואונטשן אז די נייע מרכז חסידי סקווירא, וועט ליבערשט נאכגיין דאס ארכיטעקט פון דעם שפיגל-ווייסן פרעכטיגער מגדל אור.

מיין לענדלארד האט מיר אין די טעג געמאלדן, אז ער גייט אביסל ארויף מיט'ן רענט פרייז; עפעס וואס איז מיר נישט געווען קיין שוועכע זאך, ווייל איך האב זייער הנאה - סיי פונעם דירה און סיי פונעם משכיר - ווייל ער שטייט מיר בכלל נישט איבער'ן קאפ; און ס'איז מיר א פארגעניגן צו צאלן - אפילו פארן צייט.

יעצט ווען כ'האב - מזמן לזמן - באקומען בדחנות און דרשות דזשאב'ס, האט מיר א נאנטע ידיד גערַאטן, אז כ'זאל עפענען א געהעריגע קאנטע ביים באנק; עפעס וואס כ'האב קיינמאל נישט געהאט געהעריג; ווייל מיין יודענע ע"ה פלעגט זיך אלץ אפגעבן מיט מיינע חשבונות, און יעצט, אז כ'האב געדארפט אנקומען צו א באנק, האב איך מיר אויסגעלערנט גיין א שטיקל כברת דרך - ביז'ן נאנט'סטן באנק.

און כ'האב פלוצלינג געטראכט, אז איך האב נאך קיינמאל אין מיין לעבן נישט שפאצירט דעם וועג - פון סקווירא בי'זן באנק.. בערך א האלבע שעה גאנג; און קיין מאנסי - קען איך נאך היינט נישט דעם פונקטליכער וועג.. אין די צייט וואס אין וויליאמסבורג - וואו איך האב געלערנט אלץ יונגע בחור, און מיין זיידע באבע פלעגן דארט וואוינען - קען איך זיך זייער גוט אויס אויף אלע גאסן.

נאך א התחדשות וואס איז פארגעקומען אין די טעג, וואס איך האב מיך זייער געפרייעט דערמיט; וויבאלד איך פראווע דאך רובא דרובא אלע מיינע סעודות, סיי שבת יו"ט, סיי אין די וואכן טעג - אינעם עס-זאל פון ישיבה - מיט די בחורים; איז מיר געווען א געוואלדיגע פרייד, ווען ס'איז אריינגעקומען א נייע קעכער - החסיד ר' מנחם אויסטערליץ - אשר ידיו רב לו..

אין די זייט צו - ר' מרדכי מאשעל - וואס דינט שוין יארן לאנג מיט געטריישאפט פאר די 'דורות' בחורים, מיט הארץ און געפיל; נאך וואס דער אלטער געלונגענע

קעכער - ר' טובי' צימענט הי"ו - האט מיט א יאר צענדליג צוריק אויפגעגעבן דעם קעכערשאפט, און איז קיינמאל נישט ריכטיג פארטרויטן געווארן - אזוי גוט ווי ר' מנחם אויסטערליץ און זיין באהעלפער ר' חיים ישכרוף - שטעלן צו.

איך פלעג אלץ זיין דער מכניס אורח אין לאנטשרום.. וועו נאר א גאסט איז אנגעקומען, איז ער געווען אונטער מיין פארהער.. און כ'האב עהם שוין אריינגעלייגט אין הארצן אפאר סיפורי מופת - פונעם רבי'ן און די אבות ארויף; ספעציעל מיט די בחורים גענסט פון אלע סארט קרייזן, פלעגן מיר בייי די 'שבת סעודות' אלץ געשמאק פארברענגן, מיט חסידישע שמועסן און היסטאריע.

- און גענויסע עלטערע אפגעזעצענע 'כמו חסידים'.. פלעגן מיר מזמן לזמן קריטיקירן מיט קנאה, און כ'בין זיי אויך בייגעקומען און איבערגעלעבט..

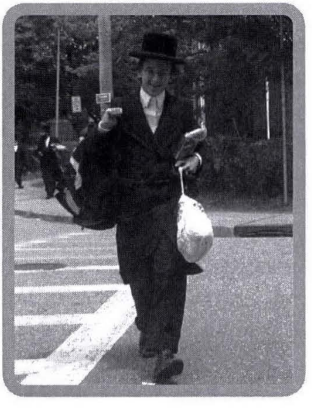
באמת, שוין אפאר יאר וואס יעדע פרייטיג צונאכטס ביים סעודה אין ישיבה, קומט רעדן איינע פון די פולע משפיעים אין שטעטל, צו מהנה זיין די בחורים און געסט וואס עסן משלחן המלך - מיט דברי תורה וחסידות; דאס ווערט וועכנטליך אראנדזשירט דורך דעם רבינ'ס אייניקל, וואס מ'רופט בדרך חיבה - רב ייב"י - ר' יעקב יוסף בהר"ר איציק שליט"א; און יעדע וואך א צווייטע משפיע, איז זייער א קאלירפולע אויסוואל לפי רוחו של כל אחד ואחד.

קאפיטל פערציג

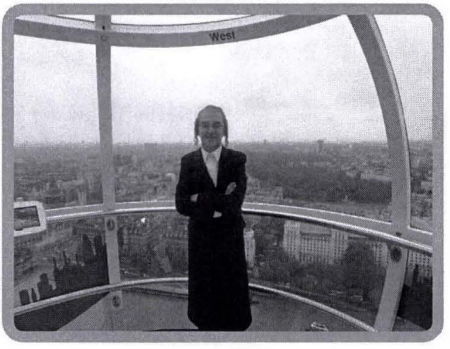
אין געציילטע וואכן שפעטער - אום כסליו - איז פארגעקומען די חתונה פון מיין שוואגער, מיין ווייב ע"ה'ס ברודער - דוד יודא ברוין - אין לאנדאן; און ווען כ'האב געהערט אז מ'האט באשטימט דעם דאטום, האב איך איינגעגעבן א בקשה צו די פילעם סטעף, אז אפשר קען איך פארן צום חתונה קיין לאנדאן - צוזאמען מיט מיין זון, און בלייבן צום 'ענגלישע פילעם-פרעמיע' וואס איז סוף חודש כסליו.

אבער זיי האבן עכט נישט געוואלט צאלן פאר מיין זונ'ס טיקעט, און ספעציעל ווען מיין זון ווען דארפן צוריקפארן פריער; אבער בדיעבד זענען זיי איינגעגאנגן דערויף, בתנאי אז די קאַרן וואס נעמען אהיים מיין זון, זאלן זיי נישט דארפן באזארגן.. און כ'בין איינגעגאנגען דערויף.

מיין זון איז איבעראשט געווארן, ווען ער האט געזען דעם רייכן אויטא וואס קומט אונז אויפנעמען.. אזוי ביי אלע רייזעס, האט די קאמפאני דאס צוגעשטעלט פאר מיר, און ס'געווען א בחינה פון יֵצֶא עֵינֶיךָ - פאר געווסט לייט וואס האבן מיר נאכגעקוקט, און נישט פארליטן.

אנקומענדיג אהין, האב איך ווידער געגעסן נארהאפטיגע הייסע זופ - ביים שוויגער - אינעם קאלטן לאנדאן; און זיך צוריק-דערמאנט אלטע צייטן, וואס געווסט זאכן זענען טאקע געווען געשמאק, אבער כ'וואלט נאכאלץ נישט צוריק געגאנגן דארט וואוינען, ווייל איך האט ליב מיין מולדת שיכון סקווירא; אפילו זומער און ווינטער זענען געשמאקער אין לאנדאן, פארדעם איז עס פונקט גוט פאר א ווייזיט.. אזויווי יעדע שיינע פלאץ.

דער פילאט האט עהם אריינגעלאזט
אינעם פאדערשטן קאבינע

נאכן שבע ברכות איז מיין זון צוריקגעפארן, און כ'האב עהם באגלייט ביז'ן פליגער, באצאלענדיג א טייערן פרייז פאר א 'סטואַרד' אויפ'ן פליגער - וואס זאל האלטן א אויג - און עהם שטיין צוהילף לענגאויס די וועג; אויך א היימישער טעקסי וואס זאל עהם אפווארטן ביים אנקומען אין ניו-יארק.

א וואך שפעטער, האט זיך אנגעהויבן דער פילעם סעזאן אין ענגלאנד, און מקודם איז געווען עטליכע בכבוד'דיגע אינטערוויאו'ס - מיט די גרעסטע נייעס סטאנציעס אין ענגלאנד; און צו עטליכע בין איך אפילו אראפגעפארן צו זייער הויפט סטאנציע, ווי צום ביישפיל - 'בִּיבִּיסִי' - און נאך, וואו מ'דארף האבן א ספעציעלע אידענטיפיקאציע בעדזש אריינצוגיין.

צווישן די פולע פלעצער וואו מ'האט אויפגעשפילט דעם פילעם, האב איך בלויז געדארפט פארן צו פינעף סקרינינגס, אין אט די שטעט; קעימבריטש, נאטינגהאם, בעלסייד-פארק, און אויך אין מאנטשעסטער - וואו כ'בין געפארן מיט'ן באן; די אנדערע פלעצער זענען געווען - בלויז א שעה צוויי צו פארן - פון וואו איך בין איינגעשטאנען.

די צוויי גרעסטע צייטונגען פון ענגלאנד - 'די גארדיען' און 'טיים אף לאנדאן' - האבן געגעבן די העכסטע ראטע פאר'ן פילעם, און דאס האט געברענגט א געוואלדיגע הצלחה אינעם טיקעט קעסטל; און ס'איז שפעטער צוריקגעקומען גאר גוטע פידבעק, ספעציעל פון די 'פילעם קריטיקער' - ווי יעדער האט געזאגט איין זאך; מנשה ברענגט מיט זיך א געוואלדיגע ארגינעלקייט.. ווי איך ברענג דא אראפ, איבערגעטייטש אויף יודיש.

מנשה לוסטיג איז א אינטערעסאנטע ביישפיל פונעם מציאות; ווייל זיין ספעציפישע כאַראַקטער איז - אירוניש גערעדט - די טיפ פון סיי ווער אויפֿן וועלט. [די אימפּעריע - ענדרי לארי]

מנשה לוסטיג איז דער מערסט-אומ'פארשטענדליכער פילם-שטערן אין דער וועלט.. ער איז א טראַנספאָרמאַטיווע שפילער, וואס פילט אן דעם סקרין מיט זיין אנווענדהייט אינגאנצן; און איז קאמיש אויפֿן מאמענט, אן קיין שום פאלשע ריר. [טיימס מאגאזין - לאנדאן]

מנשה לוסטיג איז די כח פון נאַטורליכע קאָמעדיע - סיי פערזענלין און סיי אויפֿן סקרין. [העלען באַרלאָוו - SBS]

וואַו! וואָס פאַר אַ אקטיאר מנשה איז! זיינע געזיכט-אויסדרוקן פארציילן שוין אַלעס, וועך דאַרף נאך אונטער-טיטלען?.. [אָדרי קופערבערג - וואמק.אורג]

מנשה לוסטיג איז א אויסערגעווענליכע אנטדעקונג, עפעס אנדערש פון די טראדיציאנאלע קאמעדיע קונסטלער'ס, ווייל עס ברענגט א דראמאטישער גלויב. [קריס - פילם מיקסטעיפ]

יעדע קאליר וואס פארלאנגט זיך אין א שפיל, ליגט אינעם עמאָציאָנאלע - און כארזמאטישע אקט פון הרב לוסטיג. [דער עקאָנאָמיסט]

מנשה לוסטיג'ס אקטן, איז גרויסארטיג; זיין קאמפליצירטן כאראקטער איז לאכעדיג, אויפגעריסן, עמאציאנאל און סימפאטיש. [די וואַרפ - קלאַודיאַ פאָיג]

זיין פאָרשטעלונג איז ריין, פשוט, און נישט דאס מינדסטע געמאכט. [אַנדריאַ קופער - טאלאנט פארוואלטונג]

מנשה לוסטיג האט געשאָנקן איינע פון די בעסטע פארשטעלונגען פונעם יאר. [אילי פיין - שפיל ליסטע]

מנשה לוסטיג איז פון די בעסטע אקטיארן פונעם יאר. [ראַדזשער עבערט'ס פילם-קריטיקס.קאם]

לוסטיג'ס פארגעסן פון זיין באוואוסטזיין - צוזיין דאס שפיל כאראקטער, איז דאס גרעסטע געשאנק פאר זיין דירעקטאר. [דזשאן טאמסאן - פאלם-ביטש קונסט בלאט]

דער פילם דירעקטאר ווייניטין זאגט; געווענליך ווען ס'מאכט זיך פאר עמיצן פראבלעמען - איינעם ארטאדאקסישער געמיינדע, טוט יענער איינפאך אלעס נאכלאזן - און גייט אוועק פונעם ערליכן וועג; אבער איך - מיט'ן מאכן דעם פילעם מנשה - האב געוואלט פאָרשטעלן א בילד, פון איינער וואס קלערט ניטאמאל צו פארלאזן יודישקייט. [דזשעין האַנסער - דזשעי נ.ס. דאט אורג]

ווען ס'גיעקומען צו די 'שאלות ותשובות' נאכן סקרינינג, האט מען מיר ווידער באווארפן מיט פארשידענע פראגעס;

און כ'ברענג דא, וואס כ'האב פארצייכענט אלץ אינטערעסאנט.

וואס זאגן דערצו היינט - אייער סביבה, חברים משפחה און נאנטע ראטגעבער?

איך פרעג, פון ווען זאלן זיי וויסן דערפון בכלל?.. ס'איז נישטא צו באקומען - און צו הערן דערוועגן - נאר אויפ'ן אינטערנעט; אבער כ'וויל יא אויסשמועסן דעם טעמע.

מ'דארף וויסן, אז יארן צוריק איז געווען פארבאטן יעדע סארט צייטונג, ראדיא איז אפגערעדט.. אבער אפילו א רעקארד-פלעיער, אפילו א טעלעפאן! איז פאר הונדערט יאר צוריק געווען א מאדערנע זאך - וואס ערליכע יודען האבן דאס נישט אנגערירט; ממילא, מיט די יארן זענען זאכן געווארן מער לעגיטים, ווייל מ'האט ערציגט דאס זעלבע זאך - אויף א כשר'ע פארנעם, ווייל די דור האט דאס געדארפט - און ס'געווארן בהיתר ולא באיסור.

ווען פונקטליך מ'האט מתיר געווען ווידעאו-קליפס - דאס ווייס איך נישט.. אבער זייט איך האב אנגעהויבן מאכן קורצע ווידיאו קליפ'ס, האב איך שוין ערהאלטן 'קאמפלימענטן' פון די חשוב'סטע יודען.. און כ'פארשטיי נישט ביז היינט, פארוואס זאגן זיי מיר א קאמפלימענט, ווען מ'האט עס קיינמאל נישט מתיר געווען?..

ממילא, איינס פון די סיבות וואס האט מיר באוואויגן יא צו שפילען פאר דעם פילעם, איז דאס זעלבע ווי ביי די קורצע קליפס, ווייל ס'איז אויפ'ן אינטערנעט; און קיין איין ערליכע יוד קען מיך נישט איינרעדן, אז איך האב עהם דאס געגעבן אין האנט אריין.. אזוי אויך אט דער אפציעלער פילעם, ווערט אויפגעשפילט אין קינָא - אדער אָנליין - און איינער וואס הייסט א פרומער, קען נישט צוקומען דערצו, נאר טאמער ער זוכט עס לכתחילה.

אינעם געשיכטע פונעם פילעם, ווער איז למעשה געווען דער אומ'גערעכטער?

ס'איז באמת געווען א גראנגל צווישן לאגיק און געפילן.. ממילא, אין אזא פאל דארף מען נוצן דעת תורה - ווי טאקע דא האט דער רב געמאכט דעם פשרה.

איז דא עפעס א מעסעדזש - אויך פאר היימישע - פון דעם גאנצן פילעם פראיעקט?

די ריכטיגע מעסעדזש וואס איך וואלט זיך געפריידט צו צייגן - בכלל מיט אלע מיינע פראיעקטן - איז קלאר; ס'זענען פארהאנען אזויפיל מענטשן וואס זענען געבוירן מיט טאלאנט - און זעלטענע קוואלעפיקאציעס, און זיי לעבן אפ א לאנגע לעבן - מיט פיין און לייד - און געבן עס קיינמאל נישט ארויס פון זיך.

פון איין זייט, זענען מענטשן היינט אזוי דארשטיג פאר א שמייכל, פאר א פרישקייט אין לעבן; ווער קען זאגן אז ס'איז א געזונטע דור? ס'זענען דא געציילטע, וואס זענען

זוכה צו דאוועגען אוך לערנען כדבעי - אוך שעפן דערפון כל כולו לעבהאפט אוך סיפוק; אבער ליידער דארף מען שוין היינט האבן דעם צוקער'ל צו די זייט.

פונעם אנדערן האנט, זענען דא מענטשן וואס טויגן צוזיין ארגאניזירער, אינוועסטירער, שפילער, עדיטער אוך פארקויפער, אוך נאך פול זאכן וואס זענען פארהאנען אין דעם פעלד; אוך בלויז צוליב פעלהאפט פון געבן א שפרונג - אוך טון צום זאך, פארפאסט מען איין געלעגנהייט נאכן צווייטן; מיט נארישע אויסרייד, כ'בין נישט פאסיג, כ'בין צו יונג, כ'בין צו אלט וכדו', אוך מ'פארפאסט דעם אייגנארטיגע תפקיד אין לעבן.

אז דער אייבירשטער האט מיר באשאפן מיט א כישרון, אוך ווייל כ'בין א היימישע יוד קען איך עס נישט נוצן?.. עפעס שטימט נישט.. ס'מוז זיין א ווערג מ'זאל עס קענען נוצן; אוך מ'דארף נישט אריבערגיין דעם רויטן שטרייך פון הלכה, כדי צו פראדוצירן עפעס קונסטליך, אז אלע זאלן הנאה האבן.

האט מען דיר טאקע נישט קריטיקירט דערפאר?

מיינע פריינד האבן מיר נישט קריטיקירט, אבער אין געווייסע היימישע בלאג'ס, זענען געווען אנאנימע שוואַרץ-קוקערס, וואס האבן געשריבן נעגעטיוועס קאמענטארן.. אוך לדעתי איז דאס דער יוצא פועל פון דעם; אז אזויפיל פון די היימישע, וואס וויבאלד זיי נוצן נישט זייערע קענטענישן, ווערן זיי אטאמאטיש מלא קנאה, אוך בארעדן יענעם - וואס האט דאס יא באוויזן.

- אוך ס'איז אינטערעסאנט, אז טויזענטע פרעמדע האבן נישט געזען קיין חסרון אויף דעם פילעם, אוך אט די געציילטע 'שוואַרץ קוקערס' האבן אויסגעטראפן די גלאט'סטע חסרונות, אויף א העכסט שיין שטיקל ארבעט, הלמאי?..

דאס אז איר האט ערווארבן א קאריערע - אלץ פילעם שטערן, וויפיל האט דאס געטוישט אייער לעבן?

כמעט גארנישט! ווייל איך האב אלץ געהאט אין מיינסטן ציל אין לעבן - ליבערשט צוזיין א געטרייע סקווערע חסיד, אוך ליב האבן מיט רעספעקט יעדע סקווערע חסיד - אוך אוודאי דעם רבי'ן זי"ג; נאר מיין צווייטן ציל איז, צו נוצן מיינע קענטענישן אוך טאלאנטן, אוך דאס וואס איך שפיל, האט גארנישט אנדערש געמאכט דעם ערשטן ציל.

אוך איך האף אוך בעט שטענדיג דעם אייבירשטן, אז כ'זאל קענען ווייטער ממשיך זיין - מיט'ן טאלאנט וואס איך בין דערמיט געבוירן - אויף דעם זעלבן ערליכן מהלך, אן קיין שטרויכלונג ח"ו.

האסטו נישט מורא געהאט אז דער היימישער ציבור וועט זיין בייז, אז דו האסט געמאכט א מאדערנעם פילעם?

כ'האב אסאך מער געציטערט צו פארפאסן דעם געלעגעהייט! ס'דא אזויפיל עלטערע מענטשן - וואס האבן א וועלט מיט חרטה, פארוואס זיי האבן נישט געטון אזויפיל זאכן - צוליב'ן אפהאלט פון קריטיק און אזעלכע נארישע אויסריידן; און זיי קענען זיך נישט מוחל זיין אויף די עלטער - אויף וואס זיי האבן פארפאסט.. ווייל אויך געלט קומט און גייט, אבער וואס מ'טוט אליינס, דאס איז געטון.

וואס איז אייער מעסעדזש פאר די וועלט?

דער דירעקטאר האט געזאגט; ס'דא אסאך סיבות אז די מאווי זאל קיינמאל נישט צושטאנד קומען.. די השגחה פרטית וואס האט אונז באגלייט דעם גאנצן וועג פון מאכן דעם פילעם, איז אומגעהויער אסאך - און געוואלדיג צום שטוינען; איך פלעג אסאך מאל אינמיטן עקטן, זיך שטיל אונטערזאגן א געבעט; רבוש"ע נָחֵנִי בְּדַרְכֶךָ אֱמֶת..

און כ'האב צו מיר געקלערט לעצטענס; ווער האט זיך פארגעשטעלט, אז איין טאג וועל איך זיין אויפ'ן פאלקס-בינע, און אויספילן מיין אמאליגע צעמישענישן - אלץ א געלונגענע געשיכטע.. ס'פונקט ווי איינער וואס האט א שווערע תקופה, און איין טאג גייט ארײַן אין א ביכל געשעפט, און ער זעט זיין גאנצע שווערע געשיכטע - געשידלערט אין א ביכל - גרייט צום לייענען..

ענליך צו דעם, שטייט אין דברי חז"ל; אז ראובן דער בכור פון יעקב אבינו, וועו ער זאל וויסן אז די תורה וועט שרייבן אויף עהם די וועלט, 'ראובן האט געראטעוועט זיין ברודער יוסף'.. וואלט ער דאס געטון מיט אסאך מער מוהט.און זיכערקייט.

דאס הייסט, אז א מענטש ווייסט גארנישט וואס גייט פאסירן אינעם צוקונפט, און אז ס'קען גאר זיין אסאך בעסער; און וועו ער זעט זיך אינעם טיפסטן גרוב, קען גאר זיין אז ער האט אינגאנצן איין מעטער צוגיין - ביז'ן עק פונעם טונעל.. און אז זיין גאנצע גערענגל קען זיין א סימבאל פאר טויזענטע אנדערע, אז זיי זאלן זיך מחזק זיין; און ער קען דערמיט מאכן היסטאריע..

וויאזוי קוקט איר אליינס אן אייערע פראדוקציעס, דורכאויס די יארן?

ס'האט גענומען אסאך קוראזש, פון וועו כ'האב געמאכט דעם ערשטן קליפ - איבער צען יאר צוריק - אום שנת תשס"ו - ביז היינט; מ'האט מיר פון אנהייב געזוג אפגערעדט, דו מאכסט דיך נאריש ברבים? ביסטו אינגאנצן משוגע געווארן? דו זעסט נישט ווי אסאך מענטשן לאכן דערפון?..

און איך האב געענפערט איין ווארט; ווי מער מענטשן ס'זעען עס, אלץ מער האב איך פאטענציאל - ס'זאל אנקומען צו איין ריכטיגער מבין - צווישן טויזענטע מענטשן.. ווייל סתם מענטשן פארשטייען נישט, אז דאס איז 'קונסט פראדוקציע'.

און ס'פאלט מיר שטענדיג איין בליציגע געדאנקן, אבער ס'גייט נישט אזוי שנעל - ביז מ'פירט אויס א גוטע געדאנק; אבער אז ס'גייט אריבער א שטיק צייט, און כ'זע

אז כ'האב שוין לאנג נישט פראדוצירט עפעס גוטס, שרייב איך אפ א פרישע מאמר - צו סקיצע; און אז ס'קומט אן צום ריכטיגען אדרעס, צו א ריכטיגער מבין, צו א צעבראכענע נצרך וואס דארף א שמייכל - צו חיזוק, האט עס שוין דערגרייכט דעם ציל.

יענעם אוועגט - וועלן כ'האב געדארפט אהיימפארן פון לאנדאן, איז געווען א שווערע וועטער; און אפילו וועלן כ'האב שוין כמעט געכאפט דעם פליגער, האט זיך ארויסגעשטעלט אז מ'האט מיר געמאכט א גרייזיגע רייזע-בילעט.. און כ'האב אזוי ארום פארפאסט דעם פליגער, און געדארפט ווארטן ביז מארגן, וועלן כ'בין ענדליך אהיימגעפארן.

וועלן כ'בין אהיימגעקומען, האב איך באקומען נאך הצעות צו שפילן - אין פארשידענע פילעם פראיעקטן; און ווי אפגעשמועסט, האב איך אלעס אריבערגעפירט צו מיין געטרייע קאריערע-ראטגעבער - דעני פינקלמאן - און ער האט אויף אלע יעצטיגע פארשלאגן געזאגט - אויסדרוקליך ניין! ס'נישט פאר דיר.

און ס'האט זיך אלץ ארויסגעשטעלט, אז ער איז געווען זייער גערעכט; ווייל יענע פראיעקטן זענען געווען - סיי נעגעטיוו, און סיי פראסט; און זיי האבן שוין געטראפן א צווייטער אויסווארף, וואס האט עס גערן אנגענומען..

אונזער פילעם איז נאכאלץ ארומגעפארן אין די וועלט; אבער שטייענדיג נאך א יאר פון אויפשפילן אונזער פילעם - אין יעדן עק וועלט, איז שוין אפגעצייכענט געווארן א סך הכל; דאס פילם איז געווארן נאָמינירט צו געוואונען א אויסצייכענונג - צווישן די אומצאליגע פילמען פונעם יאר - אין צענדליגע פעסטיוואלן איבער דער וועלט; צווישן זיי, אין ניו יארק, קליוולאַנד, עדינבורג, מאָנטקלעיר, צירין, ירושלים, טעקסעס, און יוטא-סאָנדאַנס.

און ס'האט עמטליך געוואונען אין אט די פלעצער.

1] אין נאַשוויל - דאס 'עקומעניקאַל ליפסקאמב' פרייז, 2] אין סאראסאוטא - דאס 'טערי פאָרטער וויזשאַנערי' אַוואָרד, 3] אין דאוויל-פראנקרייך {אלץ ברוקלין יידיש} דעם 'זשורי פרייז', 4] אינעם נאציאנאלע בארד אף רעוויוא - 'פון די צען בעסטע פילמען', 5] אין יוגאסלאוויע - דאס 'רעזשיסאר פרייז', 6] אינעם יודיש-פוילישער פעסטיוואל - דאס 'כינור דוד' פרייז, 7] אינעם מאָסקווע'ר יודישן פילם פעסטיוואַל - די ספעציעלע זשורי פרייז.

אין אלגעמיין, איז דער פילעם באצייכענט געווארן אלץ איינס פון די 5 העכסט-גרייכענדע פילמען פונעם יאר, און פון די 3 העכסט-גרייכענדע פרעמד-שפראך פילמען

אין צפון אמעריקא; און האט דערגרייכט אינעם פראמינענטן פילעם אפשאץ זייטל - ראָטען טאָמאַטעס - צו 97% גוט! וואס וויניג גרייכן דעם ראטע, און דאס באצייכענט אטאמאטיש דעם פילעם, אלץ איינע פון די בעסטע אויסגערימטע פילמען פונעם יאָר.

ביז דעם ווינטער, איז אריינגעקומען אינעם 'באקס-אפיס' דאס פארדינסט, פון - באלד צוויי מיליאן אמעריקאנע דאלער! דאס איז א גאר שטארקע דערגרייכונג פאר א אייגן-געמאכטע פילעם; און איך זעלבסט האב זיך אויסגעדרוקט אויף דעם אלעם, אז ס'איז אינטערעסאנט אז א פילעם פון א 'אומגליק געשיכטע', האט זיך ארויסגעשטעלט צו באקומען גאר גוט מזל..

דעם ווינטער איז פארגעקומען היבש היסטאריע, וואס א שיינעם טייל איז פארבונדן מיט'ן גוטע אויפטו פונעם חסיד אומות העולם - פרעזידענט דאנאלד טראמפ - ירום הודו; בכלל זיין איבער'געגעבנקייט פאר יודישע אינטערעסן, און ספעציעל זיין באפרייען דעם חסידישער ארעסטאנט - שלום מרדכי רובאשקין - וואס זיין באפרייאונג האט אפגעקלונגען מיט פרייליכע עקסטאז ביי כלל ישראל.

שפעטער, ווען ס'פארגעקומען די סעודת הודאה, האט מיין פריינד - דעני פינקלמאן - אראנדזשירט א הערליכע פראיעקט לכבודו; ווען ער האט צוזאמגענומען אויף איין בינע - צענדליגע היימישע 'אינטערטיינער' - ואני בתוכם, און מ'האט פארגעזינגן פאר'ן באפרייעטע רובאשקין - עטליכע ווארעמע לידער לכבודו.

ר' שלום מרדכי רובאשקין האט געהאט באזוכט ביי אלע קרייזן און שיכטן פון כלל ישראל, כדי זיך צו באדאנקן פאר יעדן; און פון די סאמע ערשטע פלעצער וואו ער איז געקומען, איז געווען אין שטעטל סקווירא; און דאס קבלת פנים פאר עהם איז געווען גאר היסטאריש.

אין די טעג, האב איך ווידער באקומען א פארשלאג, צו שפילן אין א מעסיג קורצע פילעם; און ווען כ'האב באקומען דעם באשטעטיגונג פון מיין פילעם-ראטגעבער - דעני פינקלמאן - האב איך אנטייל גענומען דערין; אבער ווען כ'האב געלייענט דעם סקריפט, האב איך מיך צעלאכט, ווייל ס'איז געווען א מאדנע פאנטאזיע געשיכטע; אבער כ'האב קלאר געמאכט, אז ס'זאל חלילה נישט זיין נעגאטיוו - אויף סיי ווועלכע באדייט, כאטש מאדנע איז עס יא..

די געשיכטע הייסט 'צדיקת'; א יודענע אין עזרת נשים האט צוגעזען ווי א רבי פירט טיש, און פלוצלינג האט דער רבי זיך געשטיקט אויף א 'פיש-ביין' און אוועק ר"ל.. און זי האט זיך דערשראקן און געזאגט: פלוצלינג איז אריין אין איר א רוח פון א פיש.. און ס'האט איר אנגעהויבן וואקסן א בארד - און מ'האט פארשטאנען אז דעם רבי'נס נשמה איז אריין אין איר..

די חסידים זענען זייער צעמישט, און טענה'ן זיך ארום צו זיי מעגן איר פרעגן עצות - כאילו זי רעדט אין נאמען פונעם רבי'ן.. אדער טאר מען נישט רעדן צו איר - ווייל זי איז למעשה א פרוי; די ענדע איז נאכמער קאמפליצירט, אז די רוח גייט אריין אין איר ממילא צעמישטע מאן, און ס'יום טוב אין די וואכן - אן קיין ענדע..

כאטש ס'קען זיין אז מאנכע קענען עס אנקוקן נעגאטיוו, אבער כ'האב מיך באקלערט, אז צוליב כמה סיבות איז עס נישט געווען קיין פעלער - אנטייל צו נעמען דערין; קודם כל, איז עס נישט מער ווי א פאנטאזיע, און האט נישט קיין שום שלעכטע מעסעדזש.

- שנית, דאס רוב וואס האבן דארט געשפילט, זענען ארויסגעפאלן פון אונזער חינוך, און האבן מיר מרמז געווען, אז זיי זענען ווי גוט איך שפיל, און אז מ'נעמט מיך אפילו ביי גרעסערע פראיעקטן, כאטש איך בין א פרומער; דאס טייטש אז מ'קען מצליח זיין כאטש מ'איז ערליך.. פארדעם אליינס האט זיך געלוינט זיך צו באטייליגן דערין.

דעם ווינטער, איז דער רבי זז"ג געפארן אויף בעדער - קיין פרעשבורג - אנשטאט זומער; לכאורה צו דערכאפן מער כוחות נאכן געווען געווען אדורכגאנג פונעם אפענעם הארץ אפעראציע.

אבער איך בין דאך עדות - צווישן טויזענטע חסידים אין הויף - אז מ'זעט קוים אויפ'ן רבי'ן אז ער איז עפעס אריבער; ווייל דער רבי אליינס איז דער וואס מאכט אוועק יעדע זארג - פאר זיין געזונט, און שטופט צו, אז מ'זאל צוריק באנייען יעדע זאך - וואס מ'האט אויפגעהערט - צוליב זיין געזונט מצב; דער רבי געבט נישט נאך, און באנייעט פריש די געטענץ, דאס לחיים געבן, און אלעס גענוי ווי פארדעם.

כ'רעדט שוין נישט פון די געטענץ ביים התחלת כתיבת ס"ת, און נאכדעם - די אלע עבודות בקודש פון חודש תשרי - און די פייער'דיגע ריקודים ביי הקפות; וואס א יונגע געזונטע מענטש וואלט דאס אלעס נישט געקענט באווייזן - אין איין צי.. און דאס זענען נישט קיין סיפורים וואס כ'האב געהערט, נאר חסדי ה' מ'זעט דאס געטליכע וואונדער מיט די אייגענע אויגן, עֵינַי רָאוּ בֵּן תָּמָהוּ.

און ווען מ'זעט במציאות, אז דאס איז נישט קיין נאטורליכע ענערגיע - דאס וואס דער רבי זז"ג פראווען אלץ צוזאם; און מיר חסידים וואונטשן זיך כלפי הקודש, אז דער רבי - וואס איז אונזער לעבהאפט - זאל מיט אונז דערלעבן ווייטער חסידיש נחת, מיט געזונט און כח, עד ביאת הגואל.

זייט אסאך מער מענטשן קענען מיר, און וואלטן אוודאי געוואלט כ'זאל קומען באזוכן - ביי זיי אין געגענד, אמאל אויף א שבת צו א חגיגה; האב איך אבער אינעם עבר - גאנץ ווייניג אנגענומען די איינלאדענונגען; ווייל מענטשן טוען נאר לאדענען, און איך דארף מיר אליינס בא'כלעפשענען אנצוקומען אהין..

ממילא האב איך איינגעפירט, אז טאמער איינער וויל 'באמת' איך זאל זיי זיין צו גאסט, הארצן גערן! אבער מ'דארף מיר אויפנעמען - אדער שיקן אויפנעמען.. און אזוי קום איך גערן משמח זיין יודישע קינדער באשר הם.

איך דרייוו דאך נישט קיין קאר, און דאס איז צוליב דעם, וואס כ'האב געזאגט פאר'ן רבי'ן זז"ג - וועז כ'בין צוריקגעקומען פון לאנדאן - אז כ'דארף א ברכה צו קענען פעסן די ראויד-טעסט צו קענען דרייוועז; און דער רבי געבט מיר א זאג; אבער איך האלט דאך נישט אז איר דארפט דרייוועז!..

באמת דער רבי האט דאך געזאגט פאר מיין טאטן - וועז כ'בין געווען אין לאנדאן, אז כ'קען מיך לערענען דרייוועז אויב ס'וועט צוהעלפן פאר פרנסה; האב איך יעצט געזאגט פאר'ן רבין, אז כ'האב דאך שוין אויסגעגעבן ממון ודמים זיך צו לערענען דרייוועז..

זאגט מיר דער רבי; איר מאכט א טעות.. איך האלט אייך נישט אפי איר קענט דרייוועז אויב איר ווילט.. נאר איך האלט נישט אז איר דארפט דרייוועז.. איר האלט אז יא??

זייט דעמאלטס דרייוו איך טאקע נישט, און ס'פעלט מיר טאקע נישט אויס.. אויב כ'דארף ערגעץ אנקומען, קום איך אן, און כ'האב וואס כ'דארף ביי מיר אינדערהיים ב"ה; ממילא, טאמער וויל מיך איינער האבן ערגעץ, זאל ער צושטעלן א וועג.

האט פאסירט - אין איינע פון די ווינטער שבתים, וועז כ'האב באקומען א איינלאדענונג פון א באקאנטן - וואס האט מיר פארבעטן קיין 'וואשינגטאן הייטס' אויף שבת; און וויל מ'האט מיר צוגעשטעלט א וועג, און פארשפראכן א באקוועמע אכסניא, בין איך אנגעקומען.

און ס'טאקע געווען זייער א געשמאקע שבת, אינעם חב"ד שול אינעם געגענד, מיט'ן שליח - הרב קירשנבוים שי' - וואס קומט גראדע אהער קיין סקווירא - אין די וואכן טעג; נאר איין ערנסטע פראבלעם האב איך בייגעוואוינט דארט, אז כ'בין אנגעקומען צו מיין אכסניא - ממש ביים זמן, און דער בעל אכסניא - א ניינציג יעריגע 'יעקישע' יוד - צייגט מיר אויפ'ן שמאלע סאפע אין ספרים שטוב; דא לייגט אראפ אייערע זאכן, און קומט דאווענען מנחה..

און איך פרעג עהם; וואו וועל איך שלאפן? זאגט ער מיר, דא! אויפ'ן סאפע..

איך האב שוין געזען ווי כ'בין דא אריינגעפאלן.. האב איך עהם געזאגט, אז איך דאוועז שפעטער אין חב"ד, און כ'גיי מיך יעצט אביסל אויסרוען.. און ער איז אוועק אין שול, און איך האב פראבירט מסיח דעת זיין פונעם דורכפאל.

די סעודות האב איך ב"ה געגעסן אין חב"ד, און שפעטער וועז כ'בין אהיימגעקומען, האב איך הערשט געשפירט דאס היץ פונעם סטים, און זיך געוואלגערט אין בעט עטליכע שעות.. ביז כ'בין צוגעגאנגן צום פענסטער, און עס געעפענט אזוי, אז כ'מיין אז מ'האט עס מער נישט געקענט פארמאכן..

וואלט אויס! ס'נאך נישט געענדיגט דעם מסכת גיהנום.. אינדערפרי וועז כ'האב געוואלט כאפן א שלונג וואסער - און כ'האב אנגעצינדן דעם קראן, איז זיך צוזאמגעלאפן א מחנה קריכעדיגע.. פון די רערן, פון די לעכער, פון יעדע שפאלט.. אז כ'האב מיך געציפט צו כ'בין שוין אין קבר, צו דער אלטער בעל-הבית האט זיי באשטעלט פריצייטיג..

אבער גם זו לטובה, די שבת בכללות איז געווען א גוטע ערפארונג, און אינעם ערשטן געלעגנהייט האב איך געכאפט מיין זעקל - און אהיימגעלאפן..

דעם ווינטער האבן מיר פארלוירן א טייערע יוד - ר' יעקב יצחק ב"ר יואל פראנק ע"ה - וואס איז נעבעך פריצייטיג נפטר געווארן, און מיט זיך מיטגענומען א פולע הויפן מצוות ומעשים טובים, וואס רוב פון זיי האט קיינער - אויסער איינער - נישט געוואוסט פון דעם.

אמאל האט יעדער געוואוסט, אז מוצאי פסח איז די פארנומענסטע שעות פון יאר - ביי פראנקס בעקעריי - וואו ר' יעקב יצחק איז געשטאנען ביים אויוון, און ווי אליהו הנביא - ווייס ווי א מלאך - ארויסגעשיבט די פרישע מזונות פאר די חמץ-הונגעריגע יודען.. ווייל א שטיקל לעקעך פון פראנק - האט געהאט אלע טעמים, און סודות נאכמער.. וחבל על דאבדין ולא משתכחין - זאג איך אויף זיי ביידע; אויפ'ן בעקער און אויפ'ן קוכן..

אבער ערנסט גערעדט - מיט טרערן, געדענק איך עהם פערזענליך לטובה; וועז ער האט מיר כאטשיג וועז מהנה געווען, און אריינגעריקט א סכום הגון מאוד - אן קיין איבריגע רעאקציע; כאילו איינער ריקט אריין פאר א קינד א פארגעסענע צוקערל - וואס דרייט זיך ביי עהם אין קעשענע לאורך ימים.. און דאס האבן מיר פארלוירן אום ר"ח שב"ט תשע"ח; יהא זכרו ברוך, ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

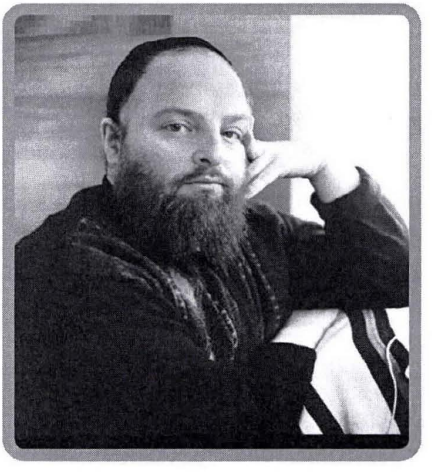
מיין האפענונג אויף א גוטע שידוך האב איך נאכנישט אויפגעגעבן.. און וועז כ'האב נאר געהערט עפעס א האלבע הצעה, האב איך מיר ארויפגעכאפט דערויף; און כ'פלעג

זאגן צו מיר; הַשְׁתָּא אָתְיָ, הַשְׁתָּא אָתְיָ.. אבער - לא אָתָא.. און ס'האט געשטאכן אין הארצן, אז אלע וואס האבן געזוכט א זיוג שני - טרעפן ווידער, און איך וואַרט נאך..

- ס'שנייד און ס'שניידט און מ'לעבט ווייטער.. ווייל כ'ווייס און גלייב וואס ס'שטייט אין חז"ל; בְּכָל צַעַר וְצַעַר שֶׁיֵּשׁ לְיִשְׂרָאֵל כְּבָיכוֹל אֲנִי עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ צָר, אַל תִּקְרֵי לוֹ צָר אֶלָּא לִי צָר.

ז' אדר תשע"ח

אין געציילטע טעג ארום, צייכן איך אפ מיין 40'סטע געבורטסטאג, און מיט דעם שלוס איך דעם דאזיגער ביכל; און טאמער איינער האט זיך געוואונדערט - וואס עפעס איך האב אפגעשריבן א ביכל פון מיין 'לעבן', וועל כ'פלאן נאך צו לעבן אזויפיל יאר פאראויס?.. דארף שוין די פראגע יעצט זיין פארענטפערט - טאמער האט איר געלייענט ביז אהער..

איך האב זיך אנגעקליבן אזויפיל ערפארונג אינעם לעבן, און בעזרת ה' הטוב, האב איך איבערגעלעבט אסאך שוועריגקייטן, אבער אויך אסאך שיינע מאמענטן; אזוי ווי עס שטייט אין תהלים, יָמֵינוּ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרוֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה, און איך בין נאך אלעמאל ניט אויפן סוף פון מיין לעבן, אבער איך בין שוין ווייט פון דער מיטן, און איך האב שוין ניט אסאך צו לעבן ביז איך וועל זיין אין דער ערד, און איך וויל נאך אסאך טון אין מיין לעבן, אבער איך ווייס אז איך האב שוין ניט אסאך צייט, און איך האב שוין ניט אסאך כוחות, און איך האב שוין ניט אסאך מעגלעכקייטן, און איך האב שוין ניט אסאך אפשר'ס, און איך האב שוין ניט אסאך ווי לאנג, און איך האב שוין ניט אסאך ווען, און איך האב שוין ניט אסאך אויב, און איך האב שוין ניט אסאך ווי פיל, און איך האב שוין ניט אסאך ווי אזוי, און איך האב שוין ניט אסאך ווי אזוי, און איך האב שוין ניט אסאך ווי אזוי

אבער איך האב למעשה געבראכן דעם אייז, און באוויזן - וואס אסאך האבן נאכנישט..

איך בין פונקט דער מיטלסטער פונעם משפחה אונזערע, און אפילו אזוי, האב איך זיך ארויסגעשטעלט מיט אינערליכע שטארקייט; און פון ווייעכע נאכגעביגקייט, בין איך געווארן אזוי אנטי-ווייעך, אזוי קאנטער פרעשור, טראץ וואס כ'בין געווארן אויפגעצויגן אין אזא אטמאספער.

איך האב מיך אויסגעלערנט - סיי נעמען א פולע מאס קאמפלימענטן פון מיינע שטיצער, און סיי דערלאנגן מנה אחת אפיים - פאר מיינע באטריגער און שלעגער.. אמת אז פאר'ן אמת האט מען מיך באזייטיגט פון ענוג געזעלשאפטן, אבער פאר'ן אמת בין איך געווען גרייט דערפאר.

און מיט דעם ציל האב איך אויך געשריבן דעם ביכל, אויף א שטייגער, אז כ'האב ארויסגעשריבן 'כמעט' אלעס; ווייל כ'האב געקענט באשטיין אראפצושלעפן דעם איבערדעק, אנדערש פון אסאך נארישע שרייבער, וואס ווילן פארהוילען דאס שיינקייט פון היסטאריע; ס'אמת אז דאס אמת טוט אמאל וויי, אבער מיט יארן שפעטער - אז מ'האלט זיך צום אמת, איז עס שיין, רייך, אן קיין חרטה.

לעומת זאת, די היינטיגע ליטעראטור איז פאלש און איבערגעמאכט, אויסגעזייעט פון לחלוחית און סינטעטיש געשטריקט.. און דאס האט שוין גורם געווען צו פארהוילן אסאך היסטאריע, צוליב פריוואטע פארשמעקטע כבוד - און אזעלכע אמונות טפלות.

און וועגן מיין געשיכטע - זאג איך; די אלע מיטמאכענישן ווערן נישט פארגעסן, די טיפע און שמערצליכע וואונדען לאזן איבער צייכענס אינעם אונטער-באוואוסטזיין, ווייל יארן שפעטער קומען מיר נאך ארויף אין חלום - די שוועכע צייטן; מיין עבר איז געווי ווי מיינע אַרטיקלען, טראַגיש-קאָמיש.. עפעס אַזוי..

- אבער נאך אלעמען, בין איך ארויסגעקומען אויסגעשלייפט - אלץ א בעסערע ווערסיע פון מיר אליינס.. ווייל כ'האב מיך אויסגעלערנט וויאזוי צו לעבן דערמיט.

ווען איך האלט יעצט פאר'ן ווערן א בן ארבעים, און כ'קוק מיך אום אויף מיין חדר קלאס; רוב פון זיי זענען שוין מחותנים, א טייל שוין זיידעס.. אט איז מעכעלע אט איז יאסעלע, יאנקי און שמולי; איינער איז געווען אין חדר - א ווילד קינד, היינט איז ער א דַיָין.. איינער איז אלץ געווען א אויבער-חכם און קלאס פירער, היינט איז ער נעבעך אריינגעדרייט אינעם אונטערוועלט גרופע..

כ'האב געזען מענטשן, אמאל העלדן און מיט די יארן פליגן.. יעדער האט זיין פעקל, ארעם רייך, גרויס און קליין, איינער האט א בן יחיד, און דער צווייטער - 14 קינדערלעך כן ירבו.. כ'גלייב זיך נישט ווען כ'זע ווער ס'איז אויסגעוואקסן א מחנך.. און ווער

ס'איז שוין א גרוש - צום צווייטן מאל.. אוי אפרים איז געווען א וואוילע בחור, און זיך צוגעכאפט צו שלעכטע חברים, און ר"ל אנגעוואוירן זיין רוחניות.

ווידער מנשה איז געווען באשיידן, טאקע אביסל מאדנע, אבער קיינמאל נישט קיין עזות ווארט; היינט א שטערן און מאדעל, וואס א טייל קוקן מיט קנאה - א טייל מיט סימפאטיע.. דער קליינע רינדעכיגע 'יעפיע' מיט די רויטע בעקעלעך, וואס האט קוים געקענט ארויסזאגן א ל' צו א ר'.. וואס האט געזוכט א נאנטע חבר פאר א רפואה.. איז היינט א וועלט באקאנטער געשטאלט פון שמחה, מיט א ריזן רינג פון ידידים ומעריצים.

און דאס לעבן גייט ווייטער; צייטן קומען און צייטן גייען, און עס בייט זיך א געוואלדיגע.. און ס'איז - דאנערשטיג ויקרא, ז' אדר תשע"ח.

לאמיר האפן און בעטן, זוכה צוזיין צו נאך לאנגע געזונטע יארן,
מיט יודיש נחת לרוב; צו דינעם דעם אייבירשטן מתוך שמחה וטוב לבב,
והמשך הטוב יבוא בעזרת השם יתברך.

מודה אני לך ה' אלוקי ואלוקי אבותי ורבותי, על כל הטוב.

על לילות שנהפכו לימים, על חלומות שנהפכו למציאות, על יגון שנהפך לששון ולשמחה, על אפילה שנהפך לאור גדול, לדאגה שנהפך לשלוה, לחרדה שנהפך למנוחה, לחשכות שנהפך לבוקר והתדשות, למר שנהפך למתוק, להסתרה שנהפך להשראה, לנפילה שנהפך לזריחה, לצרה שנהפך לשפע ורווחה, על עגמת נפש שנהפך לנחת רוח, למצוקה שנהפך לרפואה לישועה ולנחמה.

מודה אני לך ה' אלוקי, ואלוקי אבותי ורבותי.

שנתת לי חיי, ושהחיית את נשמתי, שנתת בגדים לגופי, אור לעצם היותי ולחם על שולחני, שלא אהיה רעב ושלא אדע כאב; על אין ספור חיוכי ועל כל כישרונותי, גם כל כישלונותי ואכזבותי פחדי ומכשולי שהם כולם לטובתי, ואין אחר בליבי רק אתה אלי, ובעזרתך אצוה לדורות אחרי, שיזכירו את שמך לעד ונצחים ה' אלוקי. נודה לשמך בתוך אמוני, אורי וישעי, גואלי צורי וקוני.